KUPRIN

OPERE ALESE

★ ★

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

A. I. KUPRIN
OPERE ALESE
**

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE
București – 1964

EDITURA
UNIVERSALĂ
PENTRU LITERATURĂ

ANCHETA

Sublocotenentul Kozlovski desena, gânditor, pe mușamaua albă a mesei, un profil delicat de femeie cu un conci pe vârful capului și un guler *à la* Maria Stuart. În fața lui, pe masă, era o adresă a comandamentului, prin care i se ordona pe scurt să facă fără întârziere o anchetă cu privire la furtul unei perechi de carâmbi și a treizeci și șapte de copeici, săvârșit de soldatul Muhamet Baiguzin. Acesta sustrăsese carâmbii și suma de bani dintr-un cufăr încuiat al tânărului soldat Benedikt Esipaka. Plutonierul-major Ostapciuk și

fruntașul Piskun, martori în această anchetă, împreună cu soldatul Kucerbaev, chemat ca translator, se aflau în bucătăria gazdei. De acolo, ordonanța sublocotenentului îi băga pe rând în odaie, cu chipul grav și, potrivit situației, chiar cu o oarecare măreție disprețuitoare.

Plutonierul-major Taras Gavrilovici Ostapciuk intră cel dintâi și-și anunță numaidecât prezența tușind cuviincios, cu chipiul la gură. Taras Gavrilovici, „doctor” în cunoașterea regulamentului – autoritate de nezdruncinat pentru toți gradații – se bucura în regiment de o mare faimă. Sub conducerea lui priceputǎ se desfășurau cu succes trecerile în revistă ale companiei, parăzile și toate inspecțiile, în timp ce comandantul de companie își irosea zilele și nopțile în căutare de bani pentru plata titlurilor executorii, pe care nenumărații săi creditori, cămătari ai regimentului, le prezentau mereu la cancelarie. Scund, dar îndesat și viguros, plutonierul-major părea predispus la obezitatea caracteristică omului îmbuibat. Avea ochii mici, cu priviri sfredelitoare și agere, iar fața – roșie și pătrată. Taras Gavrilovici era căsătorit; de câte ori rămânea în tabără după apelul de seară, se așeza în fața cortului său, îmbrăcat într-un halat vărgat, și bea ceai cu lapte și cu franzelă caldă. Îi plăcea să discute probleme politice cu teteriștii din compania sa și, cu prilejul acestor discuții, nu lăsa niciodată o iotă din ideile lui, iar cel care gândea altfel decât el – era pus uneori să facă de serviciu peste rând.

— Cum... te... cheamă? îl întrebă, nehotărât, Kozlovski.

Încă nu împlinise un an de serviciu în regiment și întotdeauna șovăia când trebuia să tutuiască o persoană atât de merituoasă ca Taras Gavrilovici, care avea pe piept o medalie mare de argint „Pentru sârguință” și mâneca stângă acoperită cu galoane de aur și argint.

Plutonierul-major, bun cunoscător de oameni, observă cu ușurință încurcătura tânărului ofițer și, oarecum măgulit, se recomandă conform regulamentului.

— Spuneți... spuneți cu de-amănuntul... cine a comis furtul acela? Parcă niște cizme sau, dracu știe ce!

Pe dracu-l pomenise, ca să dea tonului său o oarecare siguranță. Plutonierul-major îl ascultă cu atenție încordată, lungindu-și gâtul. Depoziția și-o începu cu formula *așa că,* la care nu renunța niciodată.

— Așa că, înălțimea-voastră, pe când stăteam și transcriam o

foaie de comandă, uite că-l văd venind la mine în fugă pe fruntașul de serviciu – Piskun care va să zică – și raportează: „Așa și așa, dom' majur, la companie este ceva în neregulă”. „Cum așa, în neregulă?” „Întocmai, să trăiți, spune el, s-au furat de la un soldat tânăr niște cizme și treizeci și șapte de copeici.” „Dar de ce, îl întreb eu, soldatul n-a încuiat cufărul?” Căci vedeți, înălțimea-voastră, toți sunt obligați să aibă lacăt la cufăr. „Întocmai, să trăiți, spune Piskun, a încuiat, numai că l-au spart.” „Cine l-a spart? Cum a îndrăznit? Ce neobrăzare mai e și asta?” „Nu știu, n-am de unde să știu, dom’ majur.” Atunci m-am dus la comandantul companiei și i-am raportat: „Așa și pe dincolo, înălțimea-voastră, iaca ce s-a întâmplat”. Eu, când s-a săvârșit fapta, nu eram la companie, pentru că mă dusesem la maistrul armurier.

— Asta-i tot ce știi?

— Da, să trăiți.

— Dar Baiguzin ăsta e un soldat bun? Înainte de furtul cu pricina l-ați mai prins vreodată cu vreo greșeală?

Taras Gavrilovici întinse bărbia ca și cum l-ar fi strâns prea tare gulerul.

— Da, să trăiți, anul trecut a dezertat trei săptămâni. Eu socot că tătarii ăștia sunt cea mai neghioabă semințe de pe pământ. Se roagă la lună și nu înțeleg o iotă din limba noastră. Eu unul cred, înălțimea-voastră, că tătari d-ăștia nu se mai află în nicio altă țară...

Lui Taras Gavrilovici îi plăcea să stea de vorbă cu un om învățat. Kozlovski asculta tăcut, rozând cu dinții capătul condeiului.

Pentru că nu căpătase încă destulă experiență în serviciu, nu izbutea să găsească energia necesară și tonul hotărât, potrivite cu situația, ca să-l pună la punct pe plutonierul-major cu veleitățile lui de politician. În sfârșit, întrebă, gângăvind, numai ca să spună ceva, deși își dădea seama că Taras Gavrilovici înțelege lipsa de rost a întrebării lui.

— Ei, și ce-o să pățească acum Baiguzin?

Taras Gavrilovici răspunse cu aerul cel mai binevoitor din lume:

— E de presupus, înălțimea-voastră, c-o să fie biciuit. Că, vedeți, dacă n-ar fi dezertat anul trecut, ei, atunci ar fi altceva. Dar acum, eu așa cred c-o să fie biciuit neapărat. Căci vedeți, așa cum îi el, recidivist...

Kozlovski îi citi declarația și i-o dădu s-o semneze. Taras Gavrilovici semnă cu vioiciune, arătând gradul, numele și prenumele, apoi citi cele scrise, rămase câteva clipe pe gânduri și

adăugă deodată sub semnătură o înfloritură, privindu-l pe ofițer cu șiretenie și prietenie.

Apoi intră fruntașul Piskun. Acesta nu ajunsese încă să-și dea seama de gradul de autoritate a comandanților și de aceea holba ochii la ei, fără să facă vreo deosebire între unul și altul, străduindu-se să vorbească „tare și îndrăzneț și să spună totdeauna adevărul”. Ori de câte ori simțea în întrebarea comandantului îndemnul la un răspuns afirmativ, striga: „Da, să trăiți!” iar în caz contrariu: „Nu, să trăiți!”

— Știi cine a furat carâmbii tânărului soldat Esipaka?

Piskun spuse cu voce tare că n-are de unde să știe.

— Poate c-o fi Baiguzin?

— Da, să trăiți, înălțimea-voastră! strigă Piskun cu voce mulțumită și sigură.

— De ce crezi că el e făptașul?

— Nu pot pentru ca să știu, înălțimea-voastră.

— Atunci poate că nici nu l-ai văzut furând?

— Nu, să trăiți, nu l-am văzut. Dar când soldații s-au dus la cină, el se tot învârtea pe lângă paturi. Eu l-am întrebat: „Ce tot umbli pe-aici?” Iar el a răspuns: „Îmi caut pâinea”.

— Va să zică nu l-ai prins furând?

— Nu l-am prins, înălțimea-voastră.

— Dar nu mai era nimeni pe acolo, în afară de Baiguzin? Poate că nu e el hoțul?

— Așa-i, să trăiți, înălțimea-voastră.

Față de fruntaș, Kozlovski se simțea mult mai la largul lui și de aceea, după ce-l făcu măgar, îi dădu să semneze declarația.

Piskun se frământă multă vreme pe loc, suflând greu și zgomotos, cu vârful limbii scos afară din gură din pricina străduaniei și, în sfârșit, semnă cu o sforțare uriașă: frun Spiridoni Peskunou.

Kozlovski constată că, până la urmă, ancheta nu dispunea decât de depoziția nesigură a lui Piskun care, în vreme ce-și făcea serviciul de sergent de zi pe companie, îl văzuse pe Baiguzin umblând în timpul cinei prin cazarmă. Cât despre tânărul soldat Esipaka, acesta fusese trimis mai înainte la spital, pentru că se îmbolnăvise de trahomă.

În sfârșit, ordonanța îi băgă în odaie pe cei doi tătari. Ei intrară sfioși, pășind cu o prevedere exagerată. De pe cizmele lor se desprindeau bucăți de noroi și cădeau pe dușumea. Ei se opriră chiar lângă ușă. Kozlovski le porunci să se apropie. Tătarii mai

făcură trei pași, ridicând picioarele sus de tot.

— Numele? îi întrebă ofițerul.

Kucerbaev își spuse foarte vioi și răspicat numele îmbinat cu „oglî”, „ghirei” și „mârza”.

Baiguzin se uită tăcut în jos.

— Zi-i pe tătărește să-și spună numele, ordonă Kozlovski translatorului.

Kucerbaev se întoarse către inculpat și-i spuse câteva cuvinte tătărești pe un ton de încurajare.

Baiguzin ridică ochii, se uită la translator cu privirea tristă și fixă a unei maimuțe mici, care-și privește stăpânul, și zise repede cu voce răgușită și nepăsătoare:

— Muhamet Baiguzin.

— Așa este, înălțimea-voastră, Muhamet Baiguzin, raportă translatorul.

— Întreabă-l dacă el e acela care a *luat* carâmbii lui Esipaka?

Sublocotenentul se convinse din nou de lipsa lui de experiență și tărie sufletească, pentru că, din cauza unui sentiment inexplicabil de pudoare și delicatețe, ocolise expresia potrivită – „a furat”.

Kucerbaev se întoarse iar spre tătar și începu să vorbească, de data aceasta cu un ton mai sever și întrebător. Baiguzin ridică privirea spre el, fără să scoată o vorbă. De altfel, la toate întrebările superiorului său el răspunse cu aceeași tăcere tristă.

— Nu vrea să vorbească, explică translatorul.

Ofițerul se ridică, se plimbă gânditor prin cameră și întrebă:

— Dar rusește nu înțelege deloc?

— Ba înțelege, înălțimea-voastră. Știe să și vorbească. Ei! *Harandaș, corali minga*[1], îi spuse el iar lui Baiguzin și începu să înșire pe tătărește o frază lungă, la care Baiguzin răspundea numai cu privirea lui de maimuță.

— Nu vrea și pace, înălțimea-voastră.

Se făcu tăcere. Sublocotenentul străbătu din nou camera dintr-un colț într-altul și strigă deodată, înciudat, către translator:

— Pleacă, nu mai am nevoie de tine... Du-te! Hai, du-te odată!

După plecarea lui Kucerbaev, Kozlovski își continuă încă multă vreme plimbarea de-a lungul și de-a latul singurei sale camere. În clipele grele ale vieții lui, se folosea totdeauna de procedeul acesta, care nu dăduse niciodată greș. De câte ori trecea pe lângă Baiguzin, îl privea cu luare-aminte dintr-o parte, fără ca tătarul să-l

[1] Uită-te la mine, prietene (n. aut.).

observe. Acest apărător al patriei era plăpând și mic ca un băiat de doisprezece ani. Fața lui de copil, spână și arămie, cu pometii obrajilor proeminenți, avea un aspect caraghios și jalnic. Așa cum îi răsărea obrazul din mantaua cenușie, neobișnuit de largă, cu mânecile până la genunchi, Baiguzin semăna cu un bob de mazăre, care se clatină în păstaia lui. Ochii nu i se zăreau, pentru că-i ținea mereu aplecați.

— De ce nu vrei să răspunzi? întrebă sublocotenentul, oprindu-se în fața soldățelului.

Tătarul tăcea fără să ridice privirea.

— De ce-i fi tăcând tu așa, măi frate? Uite, umblă vorba că tu ai fi luat carâmbii. Și poate că nici prin gând nu ți-a trecut. Ei, zi-i, ai luat carâmbii ori ba? Ai?

Când văzu că tătarul nu-i răspunde, Kozlovski începu din nou să se plimbe. Seara de toamnă se lăsa repede învăluind lucrurile din cameră într-o pânză cenușie, mohorâtă. Ungherele odăii se înecară în întuneric, și Kozlovski, în plimbarea-i neîntreruptă, trecând mereu pe lângă tătar, abia de putea să-i mai deslușească fața nemișcată și abătută. Sublocotenentul înțelese că, de s-ar plimba așa toată seara și toată noaptea, până-n zori, tătarul tot nu s-ar urni din loc, ci ar rămâne acolo în aceeași tăcere încremenită. Gândul acesta îl apăsa și îl durea.

Pendula din perete sună repede și surd ora unsprezece, apoi hârâi și, după un răstimp de îndoială, mai bătu încă de trei ori.

Pe ofițer îl cuprinse o milă adâncă de acest copilandru îmbrăcat în mantaua lui soldățească, prea mare pentru el. De altfel, sentimentul acesta era cu totul nou, ciudat și încă destul de nelămurit pentru Kozlovski, care nu-și dădea seama de ceea ce se petrece cu dânsul. I se părea că numai el, sublocotenentul Kozlovski, era vinovat de înfățișarea jalnică, urgisită, lipsită de apărare a lui Baiguzin. N-ar fi putut spune întrucât era el vinovatul, dar s-ar fi simțit prost dacă cineva i-ar fi amintit în clipa aceea că nu-i deloc urât, că e un bun dansator, că e socotit un om deștept, că e abonat la o revistă voluminoasă și că întreține relații cu o femeie drăguță.

Între timp se întunecase cu totul, și Kozlovski nu mai putea desluși obrazul tătarului. Crai-nou arunca pe sobă pete lungi și palide.

— Ascultă, Baiguzin, începu Kozlovski ou o voce sinceră, plină de prietenie. Toți avem același dumnezeu. Să zicem Allah. Parcă așa-l

numiți voi? Atunci, pentru dumnezeu, trebuie să spunem adevărul. Așa e? Dacă n-o să-l spui acum, n-ai nici un folos, pentru că tot o să se afle și o să fie mai rău. Dacă recunoști, ei, atunci e altceva. Și eu o să pun o vorbă bună pentru tine. Îți dau cuvântul meu de onoare că o să pun o vorbă bună pentru tine. Mă înțelegi? Într-un cuvânt – Allah!

În cameră se lăsă iar liniștea, întreruptă doar de tic-tacul stăruitor și monoton al ceasului.

— Hai, mărturisește, doar te rog omenește, ca om, nu ca comandant. Comandant – *ioc.* Înțelegi? Ai tată? Poate că ai și *inai?* adăugă el, amintindu-și întâmplător că la mamă pe tătărește se spune *inai.*

Tătarul tăcea. Kozlovski străbătu camera, trase de lanțul pendulei, apoi, apropiindu-se de fereastră, începu să se uite cu inima strânsă de tristețe în întunericul rece al nopții de toamnă.

Deodată, tresări, auzind în spatele său o voce răgușită și subțirică:

— *Inai* am.

Kozlovski se răsuci repede pe călcâie. Tocmai în clipa aceea se gândea că și el are o *inai,* o *inai* bătrână și scumpă, de care îl despărțea o distanță de o mie cinci sute de verste. Își dădu seama că, în realitate, fără ea el se simte cu desăvârșire străin în regiunea aceasta în care se vorbea stricat rusește. Apoi își aduse aminte de mângâierile ei calde și de grija ei gingașă. Își mai aminti că uneori, furat de viața lui zgomotoasă și câteodată dezordonată, uita luni întregi să răspundă la scrisorile ei lungi, amănunțite și pline de dragoste, în care bătrânica totdeauna o ruga pe maica domnului să-l aibă în paza ei.

Între sublocotenent și tăcutul tătar se înfiripă deodată o legătură ușoară, gingașă. Kozlovski se apropie hotărât de soldat și-și puse amândouă mâinile pe umerii lui.

— Ascultă, dragul meu, spune drept, ai furat sau n-ai furat carâmbii?

Baiguzin smiorcăi și repetă ca un ecou:

— Am furat carâmbii.

— Și ai furat și treizeci și șapte de copeici?

— Am furat și treizeci și șapte de copeici.

Sublocotenentul oftă și începu iar să umble prin cameră. Acum îi părea rău că amintise de *inai* și că-l făcuse pe Baiguzin să mărturisească adevărul. Până în clipa mărturisirii lui nu existase

nicio probă hotărâtoare.

„Ei, să zicem că s-a-nvârtit prin cazarmă! Și? Ce-are a face? Nimeni n-ar fi putut să dovedească ceva împotriva lui. Pe când acum, conștiința datoriei îmi poruncește să aștern pe hârtie mărturisirea lui. Dar ia să vedem, o fi asta chiar o datorie? Poate că, în clipa aceasta, datoria mea ar fi, dimpotrivă, să nu iau în seamă mărturisirea lui Baiguzin. Un simțământ curat, poate chiar remușcarea i-a și cuprins sufletul. Iar ca recidivist o să-l biciuiască fără doar și poate. Parcă biciuirea ar ajuta la ceva! Și apoi, are și el o *inai.* Afară de asta, datoria este «o noțiune elastică», după cum spune căpitanul Grebber. Dar dacă-l vor interoga încă o dată? Doar n-o să încerc să cad la înțelegere cu el, nici să-l învăț să-și mintă comandanții?! De ce dracu i-oi mai fi amintit de *inai?* Oh, nenorocitule, vai de tine! Compătimirea mea nu ți-a făcut decât rău.”

Kozlovski îi ordonă tătarului să se întoarcă la cazarmă și să vină din nou a doua zi dis-de-dimineață. Până atunci, nădăjduia să judece în liniște întreaga problemă și să ajungă la o hotărâre înțeleaptă. Dar lucrul cel mai potrivit i se părea că ar fi să spună totul, cu de-amănuntul, unuia dintre comandanții lui mai simpatici.

Noaptea târziu, când se hotărî să se culce, își întrebă ordonanța ce credea el că va păți Baiguzin.

— Fără îndoială c-o să-l biciuiască, înălțimea-voastră, răspunse ordonanța cu convingere. Și apoi, cum să nu-l biciuiască, dacă a șterpelit singura pereche de carâmbi a unui soldat? Soldatul e un om dat în paza domnului... Unde s-a mai pomenit așa ceva, să furi singura pereche de carâmbi a unui frate de-al tău? Spuneți, vă rog!...

Era o dimineață senină și friguroasă de toamnă. Iarba, pământul, acoperișurile caselor, toate se înveșmântaseră într-un strat subțire de brumă. Pomii parcă i-ar fi pudrat cineva cu mare grijă.

Soldații, cu figurile lor cenușii, mișunau ca într-un furnicar prin curtea largă a cazărmii, înconjurată din toate părțile cu clădiri lungi de lemn. La prima privire, forfoteala de furnicar părea să nu aibă nicio noimă, dar un ochi experimentat descoperea că în cele patru colțuri ale curții se formase câte un grup de soldați, care se desfășura treptat într-o formație lungă și uniformă. Cei din urmă întârziați fugeau grăbiți, mestecând din mers ultimul dumicat de pâine și încheindu-și cureaua de la cartușieră.

Peste câteva minute, companiile porniră una după alta, zăngănindu-și armele lucitoare, spre centrul curții, unde se așezară în careu cu fața spre interior. În mijlocul careului rămăsese un teren gol nu prea mare, de forma unui pătrat cu laturile cam de patruzeci de pași.

Comandantul batalionului stătea deoparte, înconjurat de un grup de ofițeri, discutând cazul soldatului Baiguzin, care în ziua aceea trebuia să-și primească pedeapsa dată de consiliul de disciplină al regimentului.

Mai mult decât oricare altul dintre ei vorbea un ofițer, o namilă de om, roșcovan, îmbrăcat cu o manta groasă de postav soldățesc cu guler de oaie. Mantaua aceasta își avea povestea ei și era poreclită în regiment: „cojoc de sentinelă” și „capotul bunicii”. Se înțelege că nimeni nu folosea poreclele acestea în fața proprietarului ei, fiindcă toți se cam temeau de limba lui lungă și murdară. Și astăzi, el vorbea, ca de obicei, grosolan, cu accent ucrainean, făcând gesturi largi, care nu se potriveau niciodată cu subiectul discuției, și construind fraze neghioabe, caracteristice foștilor seminariști.

— Iată, la noi la seminar, pot să spun că se bătea, nu glumă. Se întâmpla ca sâmbăta, vrând-nevrând, să scoți pantalonii! Ți se spunea: „Ai dreptate, drăguță, ai dreptate, dar ia culcă-te... Dacă ești vinovat – ca pedeapsă, iar dacă nu – ca stimulent.”

— Pesemne că ăsta o s-o pată rău, zise comandantul batalionului. Soldații nu iartă hoția.

Ofițerul roșcovan se întoarse repede spre comandantul batalionului, gata să-i răspundă, dar se răzgândi.

În aceeași clipă, plutonierul-major veni în fugă la comandant și-i raportă cu glas scăzut:

— Îl aduc pe tătăraș, înălțimea-voastră.

Toți își întoarseră capul să se uite înapoi. Careul viu se mișcă dintr-o dată, fără nicio comandă, și se făcu liniște. Ofițerii porniră grăbiți, fiecare spre compania lui, încheindu-și mănușile din mers.

Prin liniștea care căzuse peste tot, se auziră răsunând pașii grei a trei oameni. Baiguzin mergea la mijloc între două sentinele. Era îmbrăcat cu aceeași manta uriașă, cârpită la spate cu petece de culori diferite. Mânecile i se bălăbăneau, ca și înainte, până la genunchi. În față, marginile bonetei erau pleoștite peste cocardă, iar în spate se ridicau, țepene, în sus, dând tătarului o înfățișare și mai jalnică. Inculpatul acesta mic și încovoiat făcu o impresie

curioasă când se opri între cele două sentinele, în mijlocul celor patru sute de oameni înarmați.

De când sublocotenentul Kozlovski citise ordinul prin care Baiguzin era condamnat la o pedeapsă corporală, îl năpădiseră sentimente nelămurite, ciudate și neobișnuite. Nu izbutise să facă nimic pentru Baiguzin, deoarece, chiar a doua zi, comandanții îi ceruseră să termine repede cu ancheta. Ce-i drept, amintindu-și de cuvântul de onoare pe care-l dăduse tătarului, ceruse sfatul comandantului său de companie, dar încercarea lui dăduse greș. Comandantul companiei își exprimase mai întâi uimirea față de o astfel de atitudine, apoi izbucnise în râs și, în sfârșit, văzându-l pe tânărul ofițer din ce în ce mai tulburat, schimbase subiectul discuției, ca să-i atragă atenția asupra altor lucruri. În clipele acelea, Kozlovski, fără să se simtă trădător, avea totuși impresia că smulsese prin înșelăciune mărturisirea lui Baiguzin în legătură cu furtul. „Poate că-i și mai rău decât trădarea – se gândea el – să-l înduioșezi pe om, amintindu-i de casă, de maică-sa, ca apoi să-l lovești pe neașteptate.” Acum, îl asculta pe ofițerul roșcovan și simțea o ură înverșunată împotriva bărbii neîngrijite și murdare a acestuia, a obrazului lui aspru, grosolan, a șuvițelor năclăite de păr, care i se iveau la spate de sub chipiu. Era limpede că omul acesta venise să asiste cu plăcere la execuția de care Kozlovski se simțea totuși vinovat.

Comandantul ieși în mijlocul batalionului și, întorcându-se cu spatele spre Baiguzin, comandă prelung cu voce puternică:

— Peentru o...

Kozlovski scoase pe jumătate sabia din teacă, tresări ca prins de friguri și începu să tremure. Acum se scutura mereu într-un tremur ușor și nervos. Comandantul batalionului scrută formația și strigă scurt:

— ...nor!

Careul se mișcă, armele zăngăniră de două ori și toți amuțiră.

— Adjutant, citește sentința consiliului de disciplină al regimentului, ordonă comandantul batalionului cu vocea lui clară și fermă.

Adjutantul ieși în mijlocul careului. Nu știa să călărească, dar se legăna în mers și-și apleca trupul înainte la fiecare pas, imitându-i pe ofițerii de cavalerie.

Citea nedeslușit, accentuând greșit și tărăgănând cuvintele fără niciun rost.

— „Consiliul de disciplină al regimentului de infanterie N., compus din locotenent-colonel N., președinte, și membrii cutare și cutare...”

Baiguzin stătea încovoiat, ca și mai înainte, între cele două sentinele și numai arareori își plimba privirea indiferentă peste rândurile de soldați. Se vedea că nu ascultă o vorbă din ceea ce se citea și că probabil nici nu prea înțelegea de ce voiau să-l pedepsească. O singură dată se mișcă, smiorcăi și-și șterse nasul cu mâneca mantalei.

Nici Kozlovski nu prea înțelegea sentința, și tresări, auzindu-și numele, când lectura ajunse la pasajul unde se amintea de ancheta lui. Deodată avu senzația că pentru o singură clipă toate privirile se ațintiră asupra sa și că îndată oamenii își întoarseră ochii în altă parte. Inima îi tică, speriată. Desigur că i se păruse, fiindcă în afară de el nu se poate să mai fi auzit careva numele lui. Toți îl ascultau mereu cu aceeași nepăsare pe adjutant cum citește monoton și repede. Ajutantul termină lectura sentinței cu hotărârea consiliului de disciplină, prin care Baiguzin era condamnat să sufere o sută de lovituri de vergi.

Comandantul batalionului comandă: „La picior!” și făcu semn din cap doctorului, care stătea printre rânduri cu o privire întrebătoare, plină de teamă. Doctorul, un om tânăr și serios, asista pentru prima oară în viața sa la o pedeapsă corporală. Fâstâcit și parcă încremenit sub privirea sutelor de ochi pironiți asupra lui, ieși, stângaci, în mijlocul careului, palid, cu bărbia tremurândă. Când i se ordonă lui Baiguzin să se dezbrace, acesta nu se dumiri numaidecât ce voiau de la el și numai când i se repetă ordinul, arătându-i-se prin semne ce trebuie să facă, își descheie mantaua și vestonul încet, cu mișcări stângace. În timp ce-i examina inima și pulsul, doctorul dădea nedumirit din umeri, ocolind privirea tătarului, iar pe fața lui se întinse o expresie de groază și dezgust. Nu descoperi la Baiguzin nici cel mai mic semn de emoție, obișnuită în astfel de împrejurări. Fără doar și poate că tătarul sau nu înțelegea ce-l aștepta sau era atât de nătâng și avea nervii atât de călîți, încât în sufletul lui nu puteau pătrunde nici rușinea, nici frica.

Doctorul șopti câteva cuvinte la urechea comandantului de batalion și se îndepărtă grăbit în spatele frontului, cu aceiași pași stângaci. Cinci soldați răsăriră ca din pământ și-l înconjurară pe Baiguzin. Unul dintre ei, toboșarul, rămase mai la o parte și, ridicând mâna dreaptă cu bățul, își îndreptă privirea spre

comandantul de batalion, în așteptarea ordinului.

Tătarul începu să-și scoată mantaua, dar cu atâta încetineală, încât cei câțiva oameni ieșiți din front au trebuit să-l ajute. Apoi stătu câtva timp nehotărât, neștiind ce să facă cu mantaua. În cele din urmă, o așternu grijuliu pe pământ și începu să se dezbrace. Trupul lui era negru și neobișnuit de slab. Pe Kozlovski îl fulgeră gândul că tătarului îi este probabil foarte frig și din cauza aceasta ofițerul începu să tremure și mai tare.

Tătarul rămăsese nemișcat. Soldații, care se învârteau în jurul lui, începură să-i facă semne că trebuie să se întindă jos. Încet și cu mișcări stângace, el se lăsă în genunchi, rezemându-se cu mâinile de pământ și se culcă pe mantaua așternută. Unul dintre soldați se lăsă pe vine apucându-i capul. Altul i se așeză pe picioare. Al treilea, un sergent, se postă într-o parte, ca să numere loviturile și abia atunci Kozlovski observă că pe pământ, la picioarele celorlalți doi soldați, care stăteau de o parte și de alta a lui Baiguzin, se aflau legături de vergi roșii și mlădioase.

Comandantul batalionului făcu un semn cu capul și toboșarul porni să bată tare și des în tobă. Cei doi soldați, care-l străjuiau de amândouă părțile pe Baiguzin, se uitau nehotărâți unul la altul. Niciunul dintre ei nu voia să dea prima lovitură. Sergentul se apropie de ei și le spuse ceva... Atunci cel din dreapta scrâșni din dinți și cu fața crispată ridică repede vergile și le coborî cu aceeași iuțeală, aplecându-se cu tot corpul înainte. Kozlovski auzi vâjâitul scurt al vergilor, o lovitură surdă și vocea sergentului care strigase *unu!* Tătarul scoase un strigăt slab, parcă de uimire. Sergentul comandă: *doi!* Soldatul din stânga ridică tot atât de repede vergile și se aplecă să lovească. Tătarul strigă iar, de data aceasta mai tare – iar în vocea lui străbătea suferința corpului tânăr supus la caznă.

Kozlovski se uită la soldații din preajma sa. Fețele lor, toate la fel de cenușii, aveau nemișcarea și nepăsarea caracteristice frontului. Nici compătimire, nici curiozitate – niciun gând nu puteai să citești pe aceste fețe încremenite. Sublocotenentul tremura fără întrerupere din cauza frigului și a emoției. Îl chinuiau țipetele lui Baiguzin și-l mustra conștiința că el contribuise la pedeapsa aceasta, dar, mai cu seamă, îl frământa gândul că tătarul, pesemne, nici nu-și dădea seama de vina sa și nici nu știa bine pentru ce era bătut. El intrase în armată, după ce de acasă auzise tot soiul de grozăvii despre această instituție, și se pregătise din vreme pentru un trai

plin de severitate și nedreptăți. Primul său gând, după aspra primire care i se făcuse în companie, în cazarmă și de șefii săi, a fost acela de a fugi îndărăt pe dragile lui ogoare. L-au prins și l-au băgat la carceră. Apoi luase carâmbii aceștia. Ce-l îndemnase să-i ia, pentru ce nevoi, n-ar fi putut să povestească nici celui mai apropiat om: tatălui sau mamei sale. Și nici Kozlovski nu s-ar fi chinuit atât de mult, dacă ar fi pedepsit un hoț conștient pentru un furt premeditat sau chiar un om cu totul nevinovat, dar care măcar era în stare să-și dea seama de întreaga dezonoare a bătăii executate în public.

S-au numărat o sută de lovituri, toba și-a încetat bătaia, și în jurul lui Baiguzin porni forfota acelorași soldați. Când tătarul se ridică de jos și începu cu stângăcie să-și încheie nasturii, ochii lui se întâlniră cu ai lui Kozlovski, și din nou, ca și în timpul anchetei, sublocotenentul simți între el și soldat o stranie legătură sufletească.

Careul uman tresări și laturile lui cenușii începură să se destrame. Ofițerii se îndreptau în grup către porțile cazărmii.

— Păi ce, spunea ofițerul roșcovan, cel cu „capotul”, făcând gesturi largi și nepotrivite, parcă asta se cheamă bătaie? La noi la seminar, când se bătea, vergile se opăreau întâi în oțet... De-ar fi încăput pe mâna mea tătarul ăsta, i-aș fi arătat eu carâmbi! Asta nu se cheamă bătaie, ci gâdilează.

Kozlovski își simți deodată capul vâjâind, iar prin fața ochilor i se perindară valuri, valuri de ceață roșie. Tăie drumul roșcovanului și, scos din fire de simțământul că se face de râs, țipă cu glas tremurător și ascuțit:

— Ați mai spus o dată porcăria asta și... și... nu vă obosiți s-o mai repetați!... Tot ceea ce rostiți este inuman și josnic!

Ofițerul roșcovan îl privi de sus pe dușmanul său neașteptat și dădu din umeri.

— Pesemne că ești bolnav, tinere! De ce te legi de mine?

— De ce? strigă ascuțit Kozloviski. De ce?... Pentru că dacă... nu tăceți imediat, vă...

Din spate, câțiva ofițeri, îngrijorați de cearta neașteptată, îl trăgeau de mâini, iar el, acoperindu-și deodată fața cu palmele, izbucni într-un plâns cu hohote. Plângea ca o femeie, cutremurându-se din tot trupul, nespus de rușinat și îndurerat de propriile sale lacrimi...

1894

TUFA DE LILIAC

Nikolai Evgrafovici Almazov, care așteptase nerăbdător ca soția să-i deschidă ușa, trecu grăbit, fără să-și scoată mantaua, cu chipiul pe cap, în cabinetul său de lucru. După fața lui posomorâtă și sprâncenele încruntate, precum și după enervarea cu care-și mușca buzele, soția înțelese din prima clipă că se întâmplase o mare nenorocire... Ea își urmă deci tăcută soțul în cabinetul lui de lucru. Almazov rămase câteva secunde nemișcat, cu privirea pierdută în gol. Servieta îi alunecă din mână, căzu pe podea și se deschise. El se trânti într-un fotoliu și-și trosni cu năduf degetele înlănțuite.

Almazov, ofițer tânăr și fără avere, urma cursurile Academiei militare. Acum venea de la Academie. În ziua aceea, prezentase profesorului ultima și cea mai grea lucrare a sa – un releveu topografic făcut pe teren cu ajutorul instrumentelor de specialitate.

Almazov trecuse până atunci toate examenele cu bine, dar numai dumnezeu și soția sa știau ce eforturi extraordinare făcuse el ca să reușească. La început, chiar și intrarea la Academie păruse cu neputință. Doi ani de-a rândul căzuse cu brio la examen și numai în al treilea an izbutise, printr-o muncă îndârjită, să învingă toate obstacolele. De n-ar fi fost soția sa, poate că n-ar fi avut destulă energie și s-ar fi lăsat păgubaș. Dar Verocika îl ajutase să nu-și piardă nădejdea, încurajându-l mereu. Ea învățase să înfrunte înfrângerile cu chipul senin, aproape voios. Renunțase chiar și la strictul necesar, ca să creeze soțului ei acel minim de confort necesar omului ocupat cu munca intelectuală. Ea era pentru el, rând pe rând, copist, desenator, lector, preparator și chiar carnetul lui de note.

Vreo cinci minute trecură într-o tăcere grea, întreruptă doar de tic-tacul tânguitor prea binecunoscut – plicticos și neregulat – al

deșteptătorului: unu, doi, trei-trei: două țăcănituri clare, iar a treia însoțită de un sunet hârșâit. Almazov, care nu-și scosese chipiul și mantaua, stătea nemișcat, privind în gol. La doi pași de el, Vera aștepta tăcută, cu o expresie de compătimire pe chipul ei frumos și încordat. În sfârșit, ea rupse tăcerea cu prudența caracteristică femeilor care se află la căpătâiul unui om iubit, grav bolnav.

— Kolea, ce e cu lucrarea ta?... Prost?

El dădu din umeri, fără să răspundă.

— Kolea, ți-au respins planul? Spune, să vedem împreună ce e de făcut.

Almazov se întoarse brusc spre soția sa și începu să vorbească mâniat și nervos, cum fac de obicei oamenii care-și revarsă necazul înăbușit multă vreme.

— Ei bine, da, l-au respins, dacă ții s-o știi cu tot dinadinsul. Cum de nu ți-ai dat seama? S-a dus dracului totul! Toată porcăria asta, zise el, lovind răutăcios cu piciorul servieta plină cu desene, toată porcăria asta poți s-o arunci în foc! S-a zis cu Academia! Peste o lună voi fi primit iar la regiment cu trâmbițe și surle și acoperit de rușine. Și asta din pricina unei pete scârboase... Of, dracu s-o ia!

— Ce pată, Kolea? Nu-nțeleg nimic!

Ea se așează pe marginea fotoliului și-și încolăci brațul pe după gâtul lui. Bărbatul nu se împotrivi, dar continua să se uite înfuriat într-un colț.

— Ce pată, Kolea? insistă ea.

— Of, o pată obișnuită de vopsea verde. Știi că aseară am stat treaz până la ora trei; trebuia să termin lucrarea. Planul este minunat, și ca execuție și ca concepție. Toți o recunosc. Ei, ieri am lucrat până n-am mai putut de oboseală și au început să-mi tremure mâinile, și am trântit o pată... Și încă ce pată, una grasă de tot! M-am străduit eu s-o șterg, dar ea s-a întins și mai mult. Tot gândindu-mă și gândindu-mă ce să fac, m-am hotărât să desenez pe locul petei un grup de pomi. A ieșit foarte bine, nici nu se cunoaște că fusese o pată acolo. Duc azi profesorului desenul: „Așa, așa, mdaa... dar de unde ai scos aici tufișurile astea, locotenente?” a zis el. Ar fi trebuit să-i mărturisesc adevărul. Poate că ar fi râs și totul s-ar fi terminat aici... Dar nu, nu cred că ar fi râs – e un neamț atât de meticulos și de pedant! Și-i spun: „Aici, cresc, într-adevăr, tufișuri”. Iar el: „Nu, cunosc terenul acesta cum îmi cunosc buzunarul meu și aici nu-i nicio tufă”. Din vorbă-n vorbă s-a iscat între noi o discuție aprinsă, și asta de față cu o mulțime de ofi-

țeri. „Dacă dumneata afirmi atât de hotărât că pe această curmătură sunt tufișuri, atunci te poftesc chiar mâine să mergi călare, împreună cu mine, până acolo. O să-ți dovedesc că ori ai lucrat neglijent, ori ai copiat planul de pe vreo hartă la scara de trei verste...”

— Dar de ce e el atât de sigur că acolo nu-s tufișuri?

— Of, doamne, de ce? Ce întrebări copilărești mai pui și tu, zău așa! Pentru că el cunoaște de douăzeci de ani terenul acesta mai bine decât își cunoaște propriul său dormitor. E cel mai nesuferit pedant de pe lume și pe deasupra mai e și neamț. Până la urmă, se va dovedi că sunt un mincinos și mă bag în discuții contradictorii... Afară de asta...

În tot timpul convorbirii, Almazov scotea din scrumiera din fața lui chibriturile arse și le rupea în bucățele, pe care, când tăcu, le azvârli înciudat pe podea. Se vedea bine că omul acesta puternic era gata-gata să plângă.

Soțul și soția rămaseră multă vreme adânciți în gânduri, fără să rostească o vorbă. Dar, deodată, Verocika se ridică din fotoliu cu o mișcare energică.

— Ascultă, Kolea, trebuie să plecăm imediat. Îmbracă-te! Hai, repede!

Nikolai Evgrafovici se încruntă, de parcă l-ar fi chinuit o crâncenă suferință fizică.

— Ah, Vera, nu mai vorbi prostii. Doar nu-ți închipui c-o să mă duc să mă dezvinovățesc și să-mi cer scuze. Asta ar însemna să-mi dau singur sentința de condamnare. Te rog să nu faci prostii!

— Nu, nu-s prostii, ripostă Vera, bătând din picior. Nu te silește nimeni să-ți ceri scuze... Dar dacă tufișurile astea nenorocite nu-s acolo în realitate, atunci nu ne rămâne decât să le plantăm numaidecât.

— Să le plantăm?... Tufișurile?... repetă Nikolai Evgrafovici cu ochii holbați.

— Da, să le plantăm. Dacă ai apucat să spui o minciună, trebuie s-o dregem. Pregătește-te, dă-mi pălăria... jacheta... Nu căuta acolo, vezi în dulap... umbrela!

În timp ce Almazov căuta pălăria și jacheta, încercând zadarnic să se împotrivească, Vera răscolea de zor prin sertarele meselor și ale scrinurilor, fără să-l ia câtuși de puțin în seamă, scotea tot felul de coșulețe și cutiuțe și le răsturna pe jos.

— Cercei... Astea-s fleacuri... N-o să căpătăm nimic pe ei... Dar

inelul ăsta cu briliant, da, face parale. Va trebui neapărat să-l răscumpărăm... Ar fi păcat să-l pierdem. Brățara... o să ne dea puțin pe ea. E veche și strâmbă... Unde-i portțigaretul tău de argint, Kolea?

În cinci minute, toate bijuteriile erau în poșetă. Vera, gata îmbrăcată, aruncă o ultimă privire în jurul ei ca să se convingă că nu uitase nimic.

— Mergem, zise ea, în sfârșit, cu un ton hotărât.

— Dar unde mergem? încercă să protesteze Almazov. Acum se întunecă, și până la sectorul meu sunt aproape zece verste.

— Prostii... Mergem...

Înainte de toate, Almazovii trecură pe la Muntele de pietate. Se vedea că prețuitorul se obișnuise atât de mult cu nenorocirile omenești, încât nu-l mai mișcau câtuși de puțin. Examină pe îndelete și cu atâta meticulozitate lucrurile aduse, că Verocika începu să-și piardă cumpătul. O jigni mai ales faptul că, în timpul examinării inelului cu briliant, prețuitorul folosi un acid, și după ce-l cântări, îl evaluă numai la trei ruble.

— Dar e un briliant adevărat! spuse Vera cu indignare. A costat treizeci și șapte de ruble, și asta de ocazie.

Prețuitorul închise ochii cu un aer de indiferență și oboseală.

— Pentru noi, doamnă, asta n-are nicio importanță. De altfel, noi nu evaluăm pietrele prețioase, spuse el, aruncând pe talgerul cântarului obiectul următor, ci numai metalele.

În schimb, spre surpriza Verei, brățara cea străveche și strâmbă fu evaluată la un preț foarte mare. Până la urmă, căpătară douăzeci și trei de ruble, mai mult decât le trebuia.

Când ajunseră la grădinar, noaptea albă a Petersburgului își și revărsase pe cer și în văzduh lumina ei albastră-lăptoasă. Grădinarul, un ceh bătrânel, scund și cu ochelari de aur, tocmai se așeza cu familia la cină. Rămase foarte surprins și părea nemulțumit de apariția târzie a acestor clienți și de rugămintea lor neobișnuită. Bănuind, probabil, că era vorba de vreo păcăleală, el răspunse foarte rece la rugămințile stăruitoare ale Verocikăi.

— Iertați-mă, dar nu pot să trimit noaptea muncitorii atât de departe. Dacă așteptați până mâine dimineață, sunt la dispoziția dumneavoastră.

Nu mai rămânea decât să-i povestească grădinarului întreaga istorie cu nenorocita de pată – ceea ce Verocika și făcu. La început, grădinarul ascultă neîncrezător, aproape cu dușmănie, dar când

Verocika îi povesti cum îi venise în minte ideea de a planta tufișurile, deveni mai atent și de câteva ori zâmbi înțelegător.

— Ei, n-am încotro, se învoi grădinarul, când Vera termină de povestit. Spuneți-mi ce fel de tufe să vă plantez acolo?

Dar din toate soiurile de tufe pe care le avea grădinarul, niciuna nu părea potrivită. Vrând-nevrând, până la urmă, trebui să se hotărască pentru tufe de liliac.

Almazov se străduí în zadar s-o convingă pe soția sa să se-ntoarcă acasă. Ea îl însoți afară din oraș și asistă la plantarea tufelor. Se agita aprinsă, încurcându-i pe lucrători, și nu plecă acasă până ce nu se convinse că gazonul de lângă tufe nu se deosebea cu nimic de restul ierbii de pe curmătură.

A doua zi, Vera n-a fost în stare să rămână în casă, și a ieșit în stradă să-și întâmpine soțul. L-a zărit de departe, venind cu mersul lui vioi și puțin săltat, ceea ce i-a fost de ajuns s-o convingă că povestea cu tufele se terminase cu bine... Într-adevăr, Almazov era plin de praf și abia se mai ținea pe picioare de oboseală și de foame, dar fața îi strălucea de bucuria victoriei.

— Splendid! Minunat! strigă el de la zece pași, răspunzând privirii îngrijorate a soției lui. Închipuie-ți, ajungem cu profesorul în dreptul tufelor. Le privește dintr-o parte, dintr-alta, rupe chiar o frunzuliță și o mestecă. „Ce fel de pom o fi?” întreabă el. „Nu știu, excelență!” răspund eu. „O fi mesteacăn”, spune el. „Pesemne că mesteacăn o fi, excelență”, răspund eu. Atunci el se întoarce spre mine și-mi întinde mâna. „Iartă-mă, locotenente, zice el. Se vede că încep să îmbătrânesc, dac-am uitat de tufele astea!” Bun om e profesorul și deștept. Zău, îmi pare rău că l-am tras pe sfoară. E unul dintre cei mai buni profesori ai noștri. Are cunoștințe pur și simplu uluitoare. Și cu ce rapiditate și siguranță apreciază terenul! E uimitor!

Dar Vera nu se declară mulțumită cu ceea ce-i povesti el la început. Îi ceru să-i istorisească încă o dată și încă o dată, cu toate amănuntele, convorbirea cu profesorul, interesându-se de cele mai mărunte detalii: ce expresie avea fața profesorului, cu ce ton vorbea de bătrânețea lui, ce simțea Kolea...

Acum se îndreptau spre casă, ținându-se de mână și râzând mereu, de parcă ar fi fost singuri pe stradă. Trecătorii se opreau nedumeriți, ca să mai privească o dată perechea aceasta ciudată...

Niciodată n-a mâncat Nikolai Evgrafovici la prânz cu atâta poftă ca în ziua aceea... După-masă, când Vera i-a adus în birou un pahar

cu ceai, soțul și soția au izbucnit deodată în râs, uitându-se unul la altul.

— Ce-ți veni? întrebă Vera.

— Dar ție?

— Nu, spune întâi tu, pe urmă eu.

— Uite-așa, prostii. M-am gândit la povestea asta cu liliacul. Dar tu?

— Prostii, și eu la fel. Tot la liliacul ăsta cu pricina. Am vrut să spun că de acum înainte liliacul va rămâne pentru totdeauna floarea mea preferată.

SPRE GLORIE

Când am terminat studiile la Academia de științe agricole, am fost nevoit să-mi încep profesiunea într-un colț îndepărtat, uitat de lume, într-unul din orășelele de la granița de sud-vest a țării. O mică localitate cu noroi veșnic, cu o droaie de porci pe străzi și cu colibe din lut și bălegar. Societatea din astfel de orășele se cunoaște: judecătorul de pace, ispravnicul, notarul și funcționarii fiscali. Oamenii din această societate nu se împacă deloc unul cu altul, toți se dușmănesc, și asta, bineînțeles, din pricina femeilor. Întâi, se iscă un adulter, apoi, neînțelegeri în legătură cu problema: cui i se cuvine onoarea să sărute înaintea celorlalți crucea de la biserică, pe urmă, bârfeli din care se nasc tot soiul de neplăceri. Se găsesc neapărat și aici Montague și Capulet[1], locali, iar lupta dintre ei este urmărită de întregul oraș cu un interes viu și palpitant. Pe scurt: dezbinare și o mare harababură.

Într-o bună zi, s-a prezentat la post noul judecător de instrucție.

Știți că există oameni cu aptitudini universale, care se pricep să vrăjească de la bun început chiar și societatea cea mai variată. Eu cred că taina lor este foarte simplă și constă numai în priceperea lor de a asculta. Vă ghicește din instinct slăbiciunea, îndreaptă discuția spre subiectul dumneavoastră preferat, și, după aceea, vă ascultă răbdător. Dumneavoastră desfășurați în fața lor cele mai prețioase perle ale sufletului, iar ei știu una și bună – dau mereu din cap și spun întruna: hm, da. De altfel, talentele judecătorului de instrucție nu se terminau cu asta. Știa să le facă pe doamne să râdă cu lacrimi, să bea zdravăn, iar în cercul burlacilor povestea

[1] Cele două familii dușmane din piesa lui W. Shakespeare – *Romeo și Julieta* (n. r.).

minunat anecdote pipărate.

Judecătorul de instrucție ajunsese să fie cea mai însemnată verigă de legătură a membrilor societății. Poate că devenise un astfel de personaj fără voia lui, pentru că toți își aveau privirile îndreptate asupra lui, așteptând de la el ceva nou și vesel. Totul a început de la teatrul de amatori.

După ce lucrurile au fost puse la punct, m-au rugat și pe mine să joc un rol, dar, din fericire, chiar de la prima încercare au găsit că nu sunt bun de nimic. Mi-au încredințat, într-o dramă foarte neroadă, tradusă dintr-o limbă străină, rolul unui soț gelos, cel mai searbăd și mai lung rol din întreaga piesă. Nici nu vă puteți închipui cu câtă răbdare am îndurat la repetiții tot soiul de batjocuri. Numai cine n-a vrut nu m-a dăscălit și nu și-a făcut mendrele cu mine! Și regizorul, și suflerul, și amatoarele și, după câte-mi amintesc, chiar și un licean din clasa a patra, care avea o voce de bas răgușit și purta *pince-nez.* Mai ales nu reușeam în scena în care soțul – adică eu – afla despre necredința soției sale și cu *gesturi groaznice de disperare* (așa scria în piesă) îi striga: „O, blestem! De câte ori îmi amintesc de dezonoarea mea, palpit de indignare!” De îndată ce ajungeam la pasajul acesta, amatoarele izbucneau în râs, iar regizorul striga: „De ce stai ca un manechin? Ai văzut doar că aici este o observație: *gesturi groaznice de disperare.* Uită-te la mine. Uite-așa trebuie să gesticulezi.”

Sosise și mult așteptata zi a spectacolului. Eram cuprins de spaimă. Mai ales că, pe măsură ce drama se apropia de scena fatală, simțeam din ce în ce mai clar că scena aceasta mă va nenoroci. În sfârșit, directorul de scenă m-a înghiontit din spate și mi-a făcut vânt pe scenă, pe care am apărut ca slobozit din pușcă. Am rotit ochii și, amintindu-mi de indicațiile regizorului, am făcut primul gest de disperare. Dar spre groaza mea, în clipa aceea, vorbele ucigătoare mi-au pierit cu totul din minte. Nu-mi mai aminteam nimic și pace! A trecut un minut, poate două, dar pentru mine groaza aceasta a durat ani întregi. Stăteam împietrit, într-o poză disperată, tăceam și n-auzeam decât țiuitul din propriile mele urechi. În sfârșit, din cabina suflerului au răzbătut până la mine cuvintele: „O, blestem, de câte ori...” Am făcut o ultimă sforțare de neînchipuit, m-am apucat de păr și am strigat cu o voce atât de sălbatică, de s-a scuturat teatrul: „O, blestem! De câte ori îmi amintesc de desfătarea mea, profit de indignare!” Desigur că m-au dat afară din piesă cu mare alai chiar în aceeași seară. Textul

denaturat a dat naștere unei anecdote, și nu m-ar mira dacă a auzit-o și careva dintre dumneavoastră.

Așa am rămas pe dinafară. După cum era și de așteptat, pentru început, toți au hotărât într-un glas să monteze o dramă puternică, scrisă într-un stil solemn, după care trebuia, firește, să urmeze un vodevil. N-au lipsit nici intrigile. Două doamne luptau pentru rolul dramatic principal. Una își întemeia drepturile pe faptul c-o văzuse în rolul acesta pe Fedotova, iar cealaltă susținea că-și și comandase, special pentru acest rol, o rochie cu volănașe de dantelă și damasc. Inițiativa a fost părăsită de mai multe ori, ca să fie tot de atâtea ori reluată. În cele din urmă, chiar în ajunul spectacolului, domnișoara care trebuia să joace în vodevil s-a supărat, a-nceput să facă mofturi, s-a îmbolnăvit și a refuzat rolul. Dar spectacolul nu putea fi amânat, pentru că afișele erau tipărite și o parte din bilete vândute. Pe de altă parte, nimeni nu voia să servească de umplutură, în urma refuzului vechii protagoniste. Atunci cineva a venit cu ideea să se apeleze la Lidocika Gnetneva.

Poate că vreunul dintre dumneavoastră, domnilor, a întâlnit din întâmplare, măcar o dată în viață, femeia care să-i apară ca o străfulgerare, ca o umbră fugară și să i se întipărească pentru totdeauna în amintire ca un vis îndepărtat, drag, dar straniu? Chiar dacă femeia nu i-a dat nicio atenție, chiar dacă el n-a încercat s-o iubească și a întâlnit după aceea alte femei inteligente, sensibile și frumoase – niciun chip nu a izbutit să-i adumbrească figura aceasta fină, deosebită de toate celelalte. Întocmai așa era Lidocika. Chiar și acum, după atâta vreme, făptura ei îmi răsare în minte cu o prospețime uluitoare: un trup mlădios, uscățiv, sprâncene îndrăzneț arcuite, bucle negre, tâmplele străbătute de vinișoare albastre, o gură nervoasă, urâtă și, în contrast cu ea, ochi minunați, întunecați, severi, aproape îndurerați, care nu se luminau niciodată de un zâmbet. Tatăl Lidocikăi, un om foarte primitor, era perceptor. Mă duceam adesea la Gnetnevi; anii treceau și Lidocika se transforma sub ochii mei dintr-o pisicuță – zburdalnică adolescentă cu rochița scurtă – într-o fată frumoasă. Totul era fermecător la ea: mila și atenția ei față de durerea altora, farmecul grațios al capriciilor ei, sinceritatea naivă fără ocoluri, timiditatea ei și încă ceva care radia din ființa ei întreagă; o îndrăzneală, o curiozitate nepotolită pentru tot ce era excentric. N-am destule cuvinte, mi se pare îndrăcit de greu să exprim toate aceste lucruri profunde, dar pot să spun că astfel de femei nu întâlnești la fiecare pas.

La început, ea a refuzat cu hotărâre rolul și a cedat numai după repetate rugăminți. La repetiții n-am văzut-o decât foarte rar, totuși ghiceam că ceea ce se petrecea îi atinsese sensibilitatea. Avea obiceiul să-mi împărtășească impresiile și mă uimea claritatea și siguranța cu care reda cele mai subtile nuanțe ale sentimentelor ei și ale celor văzute și auzite.

Am întâlnit-o chiar în seara spectacolului, în culise, unde puteam să pătrund datorită faptului că participasem la desenarea decorurilor.

Ne-am lovit unul de altul cu câteva clipe înainte de intrarea ei în scenă, într-un coridor îngust dintre perete și culise. Era îmbrăcată cu o rochie simplă, albă, prinsă în talie cu o panglică albastră. Cât de ciudat i se transformase obrazul sub fard! Parcă era o străină, trăsăturile i se accentuaseră și se făcuse mai frumoasă, iar ochii încercănați, care străluceau din cauza emoției și a fardului de culoare închisă, păreau nefiresc de mari.

— Ei, cum e? o întrebai. Ți-e teamă?

Ea își lipi mâinile de piept și se uită la mine cu o privire care cerea ajutor.

— Mi-e frică... Uite cum îmi bate inima... Cred că n-o să pot să ies pe scenă. Ce-o să fac cu mâinile și cu picioarele? Oh, doamne, ce chin!

În clipa aceea, a chemat-o directorul de scenă. Am ascultat cu atenție. În locul veseliei și al râsului răsunător de la începutul rolului ei, necesare în această scenă, mi se părea că aud o voce străină, care se poticnește timidă, și fără să vreau am închis ochii. M-a cuprins rușinea și teama pentru Lidocika. Îi cunoșteam sensibilitatea și amorul propriu și-mi dădeam seama cât de mult trebuie să sufere din cauza stângăciei sale.

Câteva clipe chinuitoare n-am auzit nimic, dar când, în cele din urmă, m-am uitat pe scenă prin ferestruica laterală de pânză, am rămas încremenit de uimire. Lidocika nu numai că-și venise în fire, dar se transformase atât de mult, că n-o mai recunoșteai. Mișcările ei erau pline de o grație firească și sigură, și vorbea cu naturalețea obișnuită vieții zilnice. De altfel, Lidocika nu a făcut impresia aceasta numai asupra mea. Când mi-am rotit privirea prin sala de spectacol, am văzut chipurile cunoscuților mei însuflețite și surâzătoare.

Rolul Lidocikăi nu avea decât douăzeci-treizeci de replici, foarte vioaie și pline de veselie. Când, fredonând o melodie și jucându-se

cu o minge mare de cauciuc, pe care o arunca în sus din mers, s-a îndreptat spre ușă să iasă din scenă, în urma ei au izbucnit strigăte și aplauze zgomotoase. Atunci ea s-a întors și s-a înclinat cu oarecare stângăcie, ca la pension. A fost chemată la rampă încă o dată, și încă o dată, dacă nu mă înșel, de vreo patru ori. Eu mă aflam lângă ușă și am deschis-o. Ea a ieșit din scenă gâfâind, cu ochii strălucitori. Fardul nu reușea să-i ascundă fața îmbujorată, iar buzele îi erau uscate de emoție. Când am felicitat-o, mi-a întins amândouă mâinile.

În seara aceea, pe Lidocika o cuprinsese o însuflețire extraordinară, aproape nefirească. Râdea des, nervos, fără vreun motiv aparent. M-am apropiat de două ori de ea și i-am povestit ceva. M-a ascultat fără să mă întrerupă, dar îmi răspundea anapoda. Se uita la mine stăruitor, dar în ochi i se zărea o fericire visătoare, iar buzele se întredeschideau într-un surâs atât de fericit, că mi-am dat seama cât de departe erau gândurile ei de ceea ce-i spuneam eu. Ea mă privea așa cum privește un om adâncit în visare un obiect îndepărtat sau o pată oarecare de pe un tapet – pată pe care n-o vede în realitate, dar nu-și poate lua privirea de la ea.

Așa și Lidocika: probabil că vedea mereu în fața ochilor scena care o ridica peste sute de capete, auzea ropotul asurzitor de aplauze și se simțea atrasă din nou spre visul acela minunat din care abia se trezise.

Debutul Lidocikăi a avut un mare răsunet și mulți s-au grăbit să i-o spună chiar în aceeași seară în cuvinte foarte măgulitoare. Părerea bună pe care o aveau cei mai mulți spectatori despre ea i-a asigurat pentru spectacolul următor un rol greu și remarcabil: rolul Ofeliei.

Ea a pornit la lucru cu pasiunea cu care începea tot ce era nou și cu o perseverență neașteptată pentru firea ei. În scurtă vreme slăbise la față și se făcuse palidă. Ce simțea, ce-i trecea prin cap numai dumnezeu știe. Nu sufla o vorbă nimănui despre starea ei sufletească. Dar probabil că în sufletul ei se născuse o întreagă lume de speranțe și simțăminte noi care a avut o influență covârșitoare asupra întregii sale vieți.

În sfârșit, a avut loc și spectacolul acesta. Mă găseam printre spectatori. Nu m-au mai lăsat în culise, pentru că se instaurase în teatru o disciplină severă, iar spectacolul era regizat de un actor adevărat, cu oarecare renume.

Ce-i drept, Lidocika n-a scăpat de soarta obișnuită a debutanților: uneori vorbea prea încet, făcea pauze prea mari... În schimb, am văzut o adevărată Ofelie, întruparea acelui minunat chip feminin, creat de Shakespeare. Așa ne-a apărut ea: duioasă și timidă, iubitoare, dar jertfindu-și dragostea, ca să nu calce eticheta de la curte și să se supună orbește moralei impuse de tatăl ei. Ea nu este o eroină, ci mai curând un copil încrezător, nevinovat și ascultător. Are o fire sinceră și nu știe să mintă, dar, obișnuită să se stăpânească în orice clipă, dragostea ei nu atrage atenția nimănui. Nimeni nu ghicește ce se petrece în inima ei până ce lupta sufletească, atât de îndelungat tăinuită, n-o face să răbufnească dintr-o dată într-un acces de nebunie. Abia atunci începe fiecare să înțeleagă că:

„Toate acestea sunt veninul profundei dureri a inimii”.

Lidocika a fost răsplătită cu un ropot de aplauze. Cineva i-a oferit o jerbă enormă de flori naturale, legată cu panglici late de atlaz roz. Și eu eram tot atât de impresionat ca și ceilalți, dar am observat totuși, după zâmbetul plin de fericire de pe buzele Lidocikăi și după obrajii ei aprinși, că era amețită de bucurie.

Târziu noaptea, am condus-o acasă. Era sfârșită de fericire. Mergeam la braț. Era început de primăvară. Liliacul abia dădea să îmbobocească. Prin întunericul cald, molcom al nopții se revărsa o voluptate dulce, parfumată, iar pe față simțeai o adiere, ca respirația unei guri fierbinți, care parcă se apropie din clipă în clipă tot mai mult de buzele tale.

Mergeam amândoi foarte repede, așa că, în curând, i-am lăsat mult în urmă pe ceilalți. Mi-am aplecat capul și am privit-o dintr-o parte. Își ridicase fruntea cu ochii țintă la stelele care sclipeau ca argintul. Simțindu-mi privirea, tresări și-mi strânse deodată cu putere mâna lângă trupul ei.

— Ți-e frig? am întrebat-o cu jumătate de glas.

— Nu, zise ea. Nu mi-e frig, am tresărit din cauza gândurilor mele. Tocmai mă gândeam la dumneata.

Cuvintele ei m-au impresionat plăcut, dar m-au și înfricoșat puțin.

— La mine? Te-ai gândit, într-adevăr, la mine?

— Da, la dumneata. Spune, poți să te scoli cu noaptea-n cap? Cam pe la ora șase?

Am răspuns că sunt gata să mă scol nu numai la ora șase, dar chiar... zău dacă-mi mai amintesc ce i-am spus, probabil că o mare

prostie.

În timpul acesta, ne-am apropiat de portița casei ei și ne-am oprit să-i așteptăm pe ceilalți. Ea aruncă o privire în urma noastră, apoi își apropie fața de mine și spuse repede, în șoaptă:

— Mâine... în grădina noastră... De dimineață... cam la ora șase, șase și jumătate... Tata se scoală târziu...

Și iar îmi strânse tare mâna.

Trebuie să recunosc, domnilor, că pe atunci eram foarte tânăr, exagerat de tânăr. Parcă am zburat până acasă și mărturisesc că nu știu nici eu dacă am dormit sau nu în noaptea aceea. Există astfel de stări: nu dormi, nu ești treaz, plutești între vis și realitate. Asta se întâmplă când treci prin stări sufletești foarte intense. Se înțelege că în clipa aceea am descoperit că eram îndrăgostit de multă vreme de Lidocika (deși, la drept vorbind, mai înainte nu mă gândisem nici măcar o clipă la așa ceva). Toată noaptea mi-am închipuit-o cum o să-mi apară a doua zi: sfioasă, îmbujorată la față din cauza îndrăznelii din seara aceea, cum îi voi mărturisi că mă îndrăgostisem de ea din prima clipă când o văzusem... Nu mă descurcam numai în felul în care trebuia să-i cer mâna. „Permite-mi să-ți ofer mâna și inima mea.” Groaznic! O adevărată invitație la contradans. „Vrei, Lidia Mihailovna, să fii soția mea?” Hm... Da, parcă ar fi mai bine, dar pentru o fată tânără e cam formal. Pe scurt, în privința asta n-am ajuns la nicio hotărâre.

La șase dimineața, m-am trezit brusc, de parcă m-ar fi înghiontit careva, cu gândul la Lidocika și la întâlnirea mea cu ea. Peste câteva minute, tremurând de frig și de înfocare tinerească, cu trupul odihnit și agil, am trecut dintr-un salt gardul în grădina Lidocikăi.

Parcă într-adins, dimineața se nimerise răcoroasă, aurie, veselă și zgomotoasă. Iarba lucea ca o țesătură de mătase de un verde-viu. Picuri de rouă străluceau ici și colo ca niște diamante mari, scânteind în focuri multicolore. Razele soarelui pătrundeau prin desișul coroanelor de tei de pe alee și se așterneau în pete rotunde, mișcătoare, pe cărarea presărată cu nisip. În dimineața aceasta minunată, parcă și păsărelele săreau mai vioaie din creangă în creangă, ciripeau și cântau cuprinse de o bucurie nestăpânită. Oh, doamne! Dar cât de minunată era melodia care-mi legăna sufletul fremătând de bucurie și elan!... Am mai trecut oare vreodată prin clipe mai fericite decât acelea? Nu cred.

Abia ajunsesem la jumătatea aleii, că la celălalt capăt a și apărut

Lidocika. Mergea foarte repede, cu capul puțin aplecat, după obiceiul ei, care mi se părea atât de drăgălaș. Trupul ei zvelt, grațios, înveșmântat într-o rochie simplă, albă, apărea când în umbra copacilor, când înecat într-o lumină vie, aurie. M-am grăbit în întâmpinarea ei. Îmi venea să-i cad la picioare, să-mi strig iubirea, să râd și să cânt. În ochii ei mai pluteau încă umbrele somnului de dimineață. Buclele întunecate, pieptănate în grabă de o mână nerăbdătoare, îi cădeau în neorânduială pe frunte. Cât de minunată era! Proaspătă, îmbujorată, surâzătoare!

Mi-a întins amândouă mâinile. M-am înclinat, i-am sărutat mai întâi o mână, apoi pe cealaltă. Ea și le-a retras și mi-a spus:

— Să mergem mai departe să nu ne vadă cineva.

Pășeam în urma Lidocikăi, admirând unduirile grațioase ale trupului ei și ascultând foșnetul ușor al rochiei, iar inima-mi tresălta plină de fericire. Ne-am ascuns în cel mai îndepărtat ungher al grădinii, năpădit de tufe năvalnice și înalte de liliac. Sub ele era totdeauna o umbră răcoroasă și parfumată. Lidocika s-a oprit nehotărâtă, cuprinsă parcă de nedumerire, s-a ridicat în vârful picioarelor și a prins cu mâna o ramură înflorită, mlădioasă, de liliac alb. Mâneca despicată a capotului ei a alunecat în jos, lăsând să se vadă brațul subțire și roz, cu cotul ascuțit, de adolescentă. Dar ramura nu se lăsa ruptă. Atunci Lidocika a încruntat sprâncenele, a îndoit ramura cu putere până a trosnit și a tras-o spre ea. Frunzele liliacului au prins să tremure și peste noi s-a revărsat deodată o adevărată ploaie de picături mari și reci de rouă. Nu m-am mai putut stăpâni. Mireasma liliacului, prospețimea înviorătoare a dimineții timpurii de primăvară, brațul roz, gol, lângă buzele mele – toate acestea m-au făcut să-mi pierd mintea.

— Lidia Mihailovna, am îngăimat eu cu voce tremurătoare, nehotărâtă. Oare știi că eu... că dumneata... că eu...

Lidocika s-a întors spre mine. Probabil că tonul cuvintelor mele mă trădase, dar pe fața ei n-am văzut altceva decât uimire și un râs stăpânit, care-i tremura în colțul buzelor. Și îndrăzneala mea s-a mistuit tot atât de repede pe cât de repede apăruse.

— De ce taci? m-a întrebat, în sfârșit, Lidocika.

— Eu... eu... la drept vorbind, n-am ce spune. Ieri seară mi-ai făcut cinstea să mă onorezi cu încrederea dumitale... Dacă ai nevoie de serviciile unui om care ți-e nespus de devotat (puțin câte puțin începeam să-mi vin în fire) te-aș ruga să mă alegi neapărat pe mine.

Lidocika a mirosit florile, m-a privit pe sub sprâncene și a întrebat:

— Și pot să mă bizui *în toate* pe dumneata, să te socot un prieten credincios? Vai, cât de fericită aș fi! Într-adevăr, nimic nu-i pe lume mai sfânt și mai dezinteresat ca prietenia.

Probabil că Lidocika îmi observase buzele strânse de dezamăgire și i se făcuse milă de mine. Desigur că nu-și dădea seama cât de despotic se poartă femeile care sunt *prietene dezinteresate cu bărbații.* M-am grăbit s-o asigur cu vorbele cele mai convingătoare că se poate bizui pe mine. Spre durerea mea, începusem să înțeleg cam ce urmărea.

— Dacă e așa, a spus Lidocika, atunci poți să-mi faci un foarte mare serviciu. M-am hotărât să mă dedic teatrului. De altfel, te rog ca această hotărâre a mea să rămână deocamdată între noi. Se înțelege că înainte de orice trebuie să învăț fără preget și știu că pentru asta am nevoie de un îndrumător sever și cu experiență. Găsește-mi un profesor bun și-ți voi rămâne veșnic recunoscătoare.

— Dar, Lidia Mihailovna, am încercat eu să-i răspund, doar știi că în orășelul nostru, un profesor...

— Știu, știu, m-a întrerupt ea nerăbdătoare. M-am gândit la asta. Spune-mi, e adevărat că pleci zilele astea la Moscova?

— Da, aș vrea, dar dacă dorești altfel, nu plec. N-am nicio treabă urgentă.

— Ba nu, pleacă neapărat și cât mai curând. Peste o săptămână voi fi și eu acolo, cu tata, iar dumneata, dacă vrei, poți să aranjezi toate. E bine așa? Vrei să faci asta pentru mine? Oh, îți mulțumesc. Și acum, du-te, du-te! Tata se poate trezi dintr-un moment într-altul. Și nu uita – cea mai mare taină...

Am plecat cu capul în piept, întrebându-mă cum de am fost în stare să cred că eram îndrăgostit de Lidocika? Parcă așa e dragostea? Da' de unde! Eram doar prietenul ei, un prieten devotat și credincios. Tatăl ei era un om cumsecade, dar el nu voia să știe de nimic altceva în afară de slujba lui de perceptor. Maică-sa nu se ocupase toată viața decât de boala ei de nervi și de doctori. Deci, Lidocika avea nevoie de un prieten și sfătuitor, care s-o ocrotească, pentru că era un copil lipsit de experiență.

Totuși, oricât de mult încercam să mă mângâi cu gândul ispititor de a-i fi un prieten de nădejde, sufletul mi-era ros de un simțământ de jignire și întristare. În epoca aceea a tinereții mele nu ajunsesem încă la convingerea că mi-era hărăzit de soartă să nu mă căsă-

toresc niciodată. Se pare că m-am născut cu calități speciale de flăcău tomnatec. Câte fete nu mi-au încredințat micile lor taine, câte doamne nu m-au ales drept cel mai bun prieten al lor! Și când, vreodată, inima mea se aprindea pentru vreo femeie, aceasta îmi dădea imediat lovitura de grație. Sau îmi cerea vreun serviciu în legătură cu un rival fericit sau făcea din mine un fel de amforă în care-și revărsa sentimentele gingașe, dar pentru mine cu totul lipsite de interes. Pentru ce, domnilor, mi s-a întâmplat mereu așa? Că doar nu sunt o pocitanie, nici schilod, nici afemeiat, și nici prea prost n-aș putea spune că sunt. Oare să existe într-adevăr nenorociți care să fie făcuți dintr-un aluat special, de burlaci? Dar la urma urmei, s-o ia dracu de treabă, poate că asta nici nu e o nenorocire?

M-am întâlnit cu Lidocika la Moscova. Pusesem mai din vreme totul la cale. Înainte de sosirea ei, descoperisem și profesorul de care avea nevoie. Probabil că i-ați auzit pe părinții dumneavoastră vorbind de el. Era cunoscutul actor – Slavin Slavinski, care pe vremea aceea părăsise scena.

Într-o zi, Lidocika a spus acasă că se duce la o mătușă a ei, dar în realitate s-a întâlnit cu mine în Pasaj, de unde am pornit împreună pe Presnea. Am găsit destul de greu casa în care locuia Slavinski – o locuință modestă, cu tapete ieftine și tavane joase. Pe pereți atârnau cununi uriașe cu inscripții pe panglici: *Prea multă minte strică, Kean, sau geniu și destrăbălare, Revizorul, Romeo și Julieta.* Și mai departe: „Scumpului nostru”, „Mult talentatului”, „Marelui artist” și altele de felul acesta. În salon mai așteptau un domn cu o față disprețuitoare, bărbierită și plină de crețuri, care purta *pince-nez,* apoi două doamne, amândouă bătrâne și urâte. În sfârșit, a intrat și profesorul. Avea chipul unui leu bătrân: o coamă mițoasă de păr alb, priviri pătrunzătoare și nări largi. A schimbat câteva cuvinte cu domnul cel bărbierit, le-a salutat sec pe cele două doamne, apoi s-a apropiat de noi și s-a oprit, privind-o întrebător pe Lidocika. Îndelungata lui experiență îi îngăduise să ghicească numaidecât pentru ce venisem la el.

— Cu ce vă pot servi? a întrebat el.

Într-o clipă, Lidocika s-a făcut stacojie la față. Pesemne că mai înainte se chinuise mult gândindu-se la întrebarea aceasta. Dar nicio timiditate n-o mai putea clinti din hotărârea ei. S-a stăpânit și a spus uitându-se drept în ochii profesorului:

— Aș dori... să învăț... arta dramatică.

Cred că fiecăruia dintre dumneavoastră i s-a întâmplat ca, după ce pregătise multă vreme o frază oarecare, să spună până la urmă sau o prostie, sau o banalitate, sau ceva bombastic și artificial.

Slavinski a privit-o cu atenție și a zis:

— Vă rog să poftiți în cabinetul meu.

Lidocika s-a uitat la mine rugătoare. Profesorul s-a înclinat numaidecât și m-a invitat cu un gest să trec înainte. Ne-am așezat în fotolii, iar Slavinski a început să se plimbe în lungul și în latul camerei.

— Ce v-a făcut să vă hotărâți să luați lecții? a întrebat-o el, după o pauză. Doriți să deveniți actriță sau așa... numai pentru dumneavoastră?

Lidocika își adună puterile și răspunse cu o voce hotărâtă, deși tulburată:

— Vreau să mă fac actriță.

— Știți că n-o să puteți juca decât pe o scenă de provincie?

— Știu. Dar presupun că mai târziu...

Slavinski a dat din cap de parcă ar fi spus: Nu aud pentru prima oară cuvintele acestea. Le-am auzit de sute de ori...

— Spuneți drept, dragă domnișoară, probabil că ați jucat în spectacole de amatori?

— Am jucat.

— Și, spre nenorocirea dumneavoastră, fără îndoială că ați avut și succes?

— Da, am avut un oarecare succes. Dar de ce, spre *nenorocirea mea?*

Slavinski s-a oprit înaintea ei cu un zâmbet blând pe fața lui frumoasă.

— Pentru că, dragul meu copil, o otravă mai puternică decât gloria nu există pe lume. Precum nu există nimic mai dulce. Luată chiar și în cele mai mici doze, ea acționează încet, dar irezistibil. Succesul zgomotos, aplauzele, numele tipărit, și iată că otrava începe să-și facă efectul. Ești atrasă fără putință de împotrivire și iei doze din ce în ce mai mari din această dulce otravă. Știu ce se petrece în clipa aceasta în căpșorul dumitale drăguț. Mii de spectatori, lacrimi de entuziasm, aclamațiile asurzitoare ale mulțimii și gloria, gloria, gloria... Oh, dar cât de spinoasă, cât de aspră este calea aceasta. De ce să n-o spun? Eu am mers pe ea, nu fără cinste, dar dacă mi-aș începe din nou viața, aș prefera să mă fac negustor sau meseriaș. Credeți ce vă spun, sunt un om bătrân

și, în definitiv, de ce v-aș minți. Prin mâinile mele au trecut mulți tineri, tot atât de plini de speranțe ca și dumneavoastră. Dar întrebați-mă unde sunt ei acum? Zece-cincisprezece dintre ei și-au câștigat un oarecare renume. Dar de ceilalți nu s-a ales nimic. Mulți au pornit pe drumul bătătorit al beției, al succesului îndoielnic de bâlci, al intrigilor de culise și al bârfelilor! Eu, draga mea, nu vorbesc așa când vin la mine ofițeri în retragere sau feciorași de negustori... sau fecioare care și-au pierdut nădejdea în zeul căsniciei. Ați văzut perechea din salonul meu? Ei sunt crucea mea, pentru care mi se vor ierta probabil multe păcate. Dar, ori de câte ori soarta aduce în salonul meu o ființă tânără, plină de avânt – am impresia că o împing cu propriile mele mâini într-o vâltoare adâncă și murdară. Nici nu-ți poți închipui ce cloacă tinoasă este teatrul de provincie.

Slavinski a vorbit îndelung și convingător. Nu-mi mai amintesc tot ce-a spus, dar, după părerea mea, ți-era greu să nu dai crezare cuvintelor lui pline de simțire.

Lidocilca s-a sculat din fotoliu și, fără să ridice ochii, a început să-și pună mănușile cu mișcări nervoase, repezi.

Slavinski s-a repezit la ea. Se convinsese după supărarea care i se citea pe față că tot ceea ce spusese fusese ca un strigăt în pustiu, și și-a cerut iertare. A recunoscut că se înflăcărase, că n-ar fi trebuit să vorbească astfel, și că, în sfârșit, primește să-i dea lecții. Numai dumnezeu știe ce-l împinsese să vorbească atât de pasionat: intenția de a părea un om sincer sau un simțământ adevărat de compătimire afectuoasă?

— Știi ceva pe de rost? a întrebat-o Slavinski, după ce ne-am așezat iar jos.

Dar Lidocika nu știa nimic în afară de fabule și nici pe acelea nu se încumeta să le recite fără să aibă cartea dinainte. Profesorul a luat atunci de pe etajeră o carte cu coperte roșii de marochin, a deschis-o la întâmplare și a dat-o Lidocikăi.

— Vă rog să citiți asta, i-a spus el.

M-am uitat peste umărul Lidocikăi și am recunoscut scena, neasemuit de frumoasă, a despărțirii lui Romeo de Julieta, când Romeo coboară dimineața pe scara de la fereastra iubitei sale. Lidocika a început să citească foarte șovăitor, s-a încurcat, s-a grăbit. Se vedea că nu cunoaște scena, dar mi se părea, totuși, că o citește destul de bine. Profesorul o urmărea cu mare atenție, încruntând puțin sprâncenele ori de câte ori greșea.

— Bine, foarte bine, a spus el, când Lidocika a terminat și a ridicat sfioasă ochii spre el. Ai aptitudini. Nu îndrăznesc să spun – talent. Oricum, o să poți ajunge o colaboratoare folositoare pe scenă. Numai că trebuie să înveți fără preget. Iată, fii bună și ascultă cum citesc eu același pasaj.

Și a citit! Doamne, cum a citit!

Am ieșit de la Slavinski tare rușinați, cu toate că profesorul se purtase foarte drăguț cu noi. Dar am văzut pe fața Lidocikăi că hotărârea ei e nestrămutată.

Aceasta a fost ultima noastră întâlnire. Apoi am pierdut deodată orice legătură cu ea. Curând, soarta m-a aruncat într-alt colț de țară, uitat de lume. Eu, domnilor, am mai apucat, ca să spun așa, timpurile preistorice. Nu numai că nu aveam clubul nostru, că nu erau felinare pe străzi și nici spectacole de amatori, dar nici prăvălii nu găseai în tot orașul decât două. În schimb, se afla acolo ceea ce nu mai este astăzi: un întreg regiment de cavalerie – regimentul N. Dacă ar veni acum aici, ce-ar mai sălta fetele noastre! Însă în timpurile acelea îndepărtate și uitate, de prezența husarilor în oraș nu numai că nu se bucura nimeni, dar bătrânele cucernice, când se culcau seara și auzeau zăngănitul pintenilor pe stradă, îngânau, închinându-se, rugăciunea despre regele David și blândețea lui. Iar eu chiar și acum mă înfior când îmi amintesc de clipele plăcute pe care le-am petrecut cu cavaleriștii din regimentul N.

De altfel, printre ei erau mulți băieți buni și, mai ales, băutori cum rar întâlnești. Unul dintre ei, sublocotenentul Alferov, locuia în aceeași casă cu mine. Cauza prieteniei noastre a rămas pentru totdeauna o taină pentru mine. Eram cei mai buni prieteni, cu toate că săptămâni întregi nu schimbam o vorbă. Ce-i drept, încă în primele clipe când îl cunoșteai, sublocotenentul Alferov nu te surprindea prin inteligența lui, dar dacă se întâmpla să stai mai des de vorbă cu el, atunci îți dădeai seama că-i prost de-a binelea. Vorbea puțin sau, mai bine zis, nu vorbea, ci „turuia” și numai fraze amestecate totdeauna cu creații proprii: „cap de iapă”, „dameză” în loc de doamnă, „becalia”, „tenter-venter” și altele de felul acesta. Când era acasă (ceea ce, de altfel, se întâmpla rar), îl găseam totdeauna în aceeași poziție: culcat pe divan, cu picioarele lungi întinse sus, unul peste altul, îmbrăcat cu o cămașă colorată, descheiată, cu chitara în mână și cu o țigară în colțul gurii. Tot repertoriul lui muzical se compunea din două bucăți, pe care le cânta fals cu glasul lui de bas. O bucată majoră – pe care o cânta în

pauzele dintre chefuri, când era în bani – cam în felul următor:

Caii fornăie de nerăbdare.
Spumegând, în goană o porniră,
Doamne-ngrijorate, domnișoare,
După cei ce pleacă lung priviră.

Și o bucată minoră cu cele mai absurde cuvinte din lume. Nu-mi mai amintesc din ea decât următoarele:

Ah! Să tot mori când febra
Se-adună să te ardă,
Când inima se zbate
Ca un cățel în zgardă.

Pe scurt, după cum vedeți, era un băiat excelent din toate punctele de vedere.

Într-o după-amiază, când stăteam într-un *dolce far niente,* Alferov a năvălit în fuga mare în camera mea, făcând din mers o mulțime de piruete. Avea în mână un afiș mare de hârtie roșie. Eu mă uitam la el nedumirit.

— Pe toți dracii! Peste trei zile vom avea în oraș o trupă dramatică, a strigat Alferov. Trupa, trupă, tru-pa-pa! Și, fredonând o polcă, ce l-ar fi băgat în răcori chiar și pe cel mai prost pianist, a început să țopăie prin cameră.

Cum cunoșteam destul de bine și gusturile estetice ale lui Alferov, l-am întrebat cu aceeași nedumerire:

— Și de ce te bucuri așa?

— Cum, de ce mă bucur? a răspuns el, uimit. Dar artistele? Ura! Trăiască trupa dramatică.

Am luat afișul din mâna lui Alferov și am citit următoarele:

„Societatea ruso-ucraineană a artiștilor dramatici, sub conducerea domnului Maximenko și cu concursul domnului Iujin și a doamnei Verina, artiști ai Teatrului imperial, va avea cinstea să dea în cel mai scurt timp, în casa domnului Soloveicik, o serie de reprezentații strălucite. Repertoriul se compune din piese remarcabile ale autorilor ruși și străini.

Printre altele, miercuri 22 septembrie, se va reprezenta:

BLESTEMUL MAMEI

Dramă in 5 acte

Această dramă se joacă cu succes pe scenele capitalelor europene, iar la noi este interpretată de actori binecunoscuți în provincie. Spectacolul se va încheia cu un program de divertisment, la care va participa întreaga trupă.”

Îmi amintesc că m-au uimit numele actorilor. Am găsit de pildă nume ca: Sapega-Nikolski, Malinin-Anciarski, Smelskaia și Andreeva-Dolskaia, în sfârșit, chiar numele lui Gnedici-Baratânskaia.

În monotonia vieții noastre singuratice, chiar și instrucția unității locale de invalizi constituia un divertisment care atrăgea tot orașul. Cred că nu mai e nevoie să spun că pentru biletele de intrare la prima reprezentație s-a dat o adevărată bătălie, cu toate că teatrul, improvizat la repezeală într-un depozit de ouă, era foarte încăpător. Sublocotenentul meu s-a îmbrăcat în seara aceea cu o deosebită grijă și s-a parfumat cu o apreciabilă cantitate de parfum *paciuli.* Când a intrat în teatru, și-a zdrăngănit atât de tare sabia și pintenii, încât a atras numaidecât atenția tuturor asupra sa.

Sala uriașă de spectacol (care avea numai parter) era luminată de trei sau patru lămpi atârnate de tavan. Ca să poți desluși ceva în sală, trebuia mai întâi să te obișnuiești cu semiîntunericul. Teatrul s-a umplut repede. Din fund, de la galeria despărțită printr-o barieră de restul sălii și plină de o mulțime de evrei și soldați, atrași de prețul redus de intrare, se auzeau tot mai tare discuții, tuse și râsete. De după cortina pe care erau pictate două gâște și un turn ieșind din apă ca un stâlp, se auzeau lovituri grăbite de ciocan, tropăit de picioare și fraze repezi, nedeslușite. Între scenă și sala de spectacol ședeau, cu fața spre public, vreo cinci-șase muzicanți: doi violiști, un flautist, trombonistul și tobosarul cu toba lui turcească – toată trupa lui Herșcu Spielmann, care cânta de obicei la nunțile evreiești.

O voce puternică a strigat de la galerie: „E timpul! Începeți!” Alte glasuri i-au ținut hangul: „E timpul! E timpul!” Herșcu a bătut de două ori cu notele în pupitru și după ce a făcut: „Ssst!” și-a întors privirile spre muzicanții care-și luau instrumentele în mână. Când sala s-a liniștit, el a făcut o mișcare din cap și din flautul care-i era lipit de buze. În felul acesta el cânta și în același timp dirija cu ajutorul flautului. Atunci orchestra a atacat primele acorduri ale cântecului evreiesc *Maiufes.* În sfârșit, din culise s-a auzit gongul și cortina s-a ridicat.

Părea să fie o piesă tradusă dintr-o limbă străină cu un subiect din epoca medievală, dar ce anume voia să înfățișeze n-am putut să înțeleg. Numele cu rezonanță străină surprindeau și uimeau publicul. Pe scenă a ieșit, de pildă, un tânăr, care s-a apropiat de eroină și, punându-și mâna pe inimă, s-a recomandat: „Marchiză,

eu sunt Fernando di Capo del Monte, nepotul vechiului dumneavoastră prieten, contele d'Arguentuel”. Galeria se frământa cuprinsă de un entuziasm de nedescris. „Așa, așa, dă-i! se auzeau voci de la galerie. Arde-l și ia-i piuitul!”

În piesă, după câte-mi amintesc, mai era și un preot iezuit, eminența cenușie în jurul căreia se învârtea întreaga dramă. Glasul îi tremura afectat și râdea mereu cu un râs șuierător de mârșav trădător teatral. Apoi mai apărea un tânăr nobil, descendent al unei familii străvechi. Rolul acesta îl interpreta un actor încălțat cu botfori, împintenat și îmbrăcat cu o flanelă cenușie băgată într-o pereche de pantaloni de călărie de-ai regimentului N. (după cum am aflat mai târziu, toate accesoriile teatrale și îmbrăcămintea fuseseră adunate cu câteva zile înainte de spectacol de la naivii admiratori ai artei). Datorită instigării perfide a pastorului, cineva l-a calomniat pe nobilul descendent încălțat cu cizme de cauciuc și a atras asupra lui blestemul mamei. Descendentul își ia rămas bun de la iubita lui, pleacă din oraș și, zdrobit de durere, rătăcește prin păduri. Acolo, printre altele, îl ucide pe pastor. În sfârșit, tânjind după iubita lui, se înapoiază în oraș, și de data aceasta apare în fața publicului, bărbos, îmbrăcat într-o jachetă lungă, încins cu o frânghie, iar în mână cu un cuțit de bucătărie. Surprinzându-și iubita în brațele unui prieten perfid, îi omoară pe loc pe amândoi. Este dus la închisoare. Pe drum mai spune un monolog și, smulgându-se din mâinile paznicilor, se aruncă în râu. După el se repede în mare grabă și maică-sa, care-și dă seama prea târziu de greșeala sa. Vărsări de sânge, monologuri interminabile pline de blesteme, nume străine – într-un cuvânt, o dramă sfâșietoare, în genul pieselor jucate de trupele de provincie.

Pe măsură ce piesa se desfășura, în mine creștea tot mai mult o încordare apăsătoare, parcă un simțământ de rușine sau de milă pentru oamenii aceștia care se schimonoseau pe scenă. Când m-am uitat la vecinii mei, am descoperit că și ei aveau fețele crispate. Omul țipă, se schimonosește, se bate cu pumnii în piept, și nu-și dă seama ce impresie apăsătoare și jalnică face asupra celor ce-l privesc. Parcă-mi venea să strig: „Dar bine, omule, de ce ți-ai ales o muncă atât de grea și de ingrată?! Dacă nu ești în stare să faci altceva, fă-te pietrar, pentru că ocupația aceasta este și mai ușoară, și mai onorabilă, și mai rentabilă decât scălâmbăiala care provoacă numai milă.”

Mă uimea mai ales actorul care interpreta rolul nobilului

descendent. După voce, părea să fie un om în vârstă. Probabil că văzuse vreodată, chiar și numai în treacăt, jocul unui actor mai bun și-și întipărise în minte cinci-șase procedee artistice, pe care le exagera până la refuz. Așa, de pildă, în clipele cele mai tragice, el nu umbla pe scenă ca orice om, chiar dacă e zdrobit de o mare durere, ci se poticnea mereu. Își lăsa capul în piept și-și apleca trupul înainte, în poziția unei statui care stă să cadă și pe care te aștepți s-o vezi din clipă în clipă prăvălindu-se la pământ. Dar picioarele lui făceau pe neașteptate doi pași iuți înainte, își repezea capul în sus, își rotea ochii și-și întindea în aer mâinile cu degetele răsfirate și crispate. Și totuși, dumnezeule mare, cu câtă înfocare își juca rolul! Nu avea perucă, dar vă rog să mă credeți că l-am văzut cum își rupea cu adevărat părul din cap. Și când se bătea cu pumnii în pieptul lui supt, răsuna teatrul, iar cei de la galerie râdeau cu sughițuri.

După ce s-a sfârșit actul întâi, am ieșit să fumez o țigară în coridorul rece. Alferov, de cum m-a văzut, s-a apropiat în fugă de mine, cu fața radioasă, zdrăngănindu-și pintenii.

— Am fost! Am văzut! a strigat el de departe. Una-i foarte drăguță.

— Și pe cine ai văzut?

— Artistele. Trei pocitanii, dar a patra – adorabilă!

— Ei, și cum, ai și făcut cunoștință cu ele?

— Încă nu. Până una-alta m-am uitat prin perdea. Știi că mi-e nu știu cum! Mă gândesc să-l rog pe maestrul de călărie. El nu se jenează la chestii de astea. Uite-l colo, stă și fumează. Să mergem la el.

Maestrul acesta de călărie era ultimul descendent al cavaleriștilor renumiți de pe vremea războaielor de partizani și a lui Denis Davâdov[1]. Pentru noi, chiar și în acele timpuri îndepărtate despre care vorbesc acum, el apărea ca un vestigiu respectabil și oarecum ciudat al trecutului. Putea să bea cantități uriașe de rachiuri și vinuri, avea o voce renumită în divizie prin sonoritatea ei, se purta față de femei cu o politețe de cavaler medieval, iar cu bărbații, despotic. Ne-am apropiat de el.

— Dragă maestre de călărie, a zis Alferov, râzând cu oarecare sfială și lingușindu-se pe lângă el, aș vrea să fac cunoștință cu

[1] *Denis Vasilievici Davâdov* (1784-1839) – erou al războiului din 1812, poet și scriitor. Davâdov a organizat și a condus primul detașament de partizani în luptele duse împotriva lui Napolean (n. r.).

artistele. Se poate?

Maestrul de călărie l-a privit pieziș.

— Și ce amestec am eu în treaba asta?

— Știi, parcă mi-e jenă. Nu mă pricep să găsesc un pretext potrivit. Și în general... mă jenez.

— Nu te pricepi? Dar nasul te pricepi să ți-l ștergi singur? l-a repezit maestrul de călărie cu vocea lui groasă de bas. Du-te în culise și spune așa: Eu sunt sublocotenentul cutare și cutare, dar în realitate sunt încă un țânc. Ești un prost, Alferușka, tânăr și prost. Să mergem!

Fericit, Alferov s-a luat după maestrul de călărie, iar eu m-am întors la locul meu în sala cu aerul înăbușitor. Herșcu a cântat iar *Maiufes,* cortina s-a ridicat încet, poticnindu-se. În fundul scenei gesticulau doi actori, ceva mai încolo, aproape de rampă, ședea o femeie tânără cu fața întoarsă spre public. Nu apăruse în actul întâi, altfel aș fi observat-o imediat. La început, nu mi-am dat seama de ce am remarcat-o din prima clipă. Apoi, chipul ei mi s-a părut atât de cunoscut, că așteptam cu nerăbdare să-i aud glasul. „Dacă va vorbi, mă gândeam eu, fără îndoială că-mi voi aminti de ea.” Și când a început să vorbească, am recunoscut-o imediat pe Lidocika. Oh, cât de mult se schimbase în acești trei ani! Nu m-ar fi surprins dacă aș fi observat numai că îmbătrânise și slăbise. Nu, era încă destul de tânără și de frumoasă ca să-l poată cuceri cât ai clipi din ochi pe veselul sublocotenent. Dar pe fața ei, în gesturile ei obosite, în vocea ei nervoasă, chinuită, am descoperit vechea ei suferință ascunsă, care străbătea chiar și prin obișnuita minciună a fastului teatral. Mă despărțisem de o fată grațioasă și zburdalnică – aproape un copil – iar acum trebuia să constat, cu mirare și adâncă milă, că în fața mea se afla o femeie obosită de viață. Se vedea că suferința care i se oglindea pe față fusese dobândită nu pe scenă, ci în culise! Mi-am amintit fără să vreau de debutul teatral al Lidocikăi. Nu mai descopeream la dânsa nici urmă din simplitatea și naivitatea ei cuceritoare de pe vremuri. Acum se mișca nestingherită sub privirile publicului, aș putea spune chiar prea nestingherită. Zâmbea întruna, arătându-și afectat dinții, și ca toate artistele, fără deosebire, izbucnea în hohote de râs forțate și inexpresive, își frângea mâinile, scoțând coatele în afară. M-am uitat pe program și am descoperit că numele de teatru al Lidocikăi era Verina.

Abia s-a terminat actul al treilea, că l-am și văzut pe Alferov

strecurându-se grăbit spre mine, călcându-și vecinii de rând pe picioare și zăngănindu-și sabia de genunchii lor.

— Să mergem, dragul meu, în culise. Acolo sunt toți ai noștri. Numai pe tine te mai așteptăm. Ai văzut-o pe Verina? Mamă, mamă! Mi-au făgăduit să mă prezinte numaidecât. S-o atingem cu un buchet? Ei? Ce zici?

Am ocolit teatrul printr-un coridor îngust și parcă fără de sfârșit. Am coborât și am urcat de câteva ori niște scări prin cel mai adânc întuneric. Alferov, care se și familiarizase cu întreaga clădire a teatrului, mă ducea de mână. Am intrat în cabină – o cameră mare, umedă, cu pământ pe jos și cu o scară îngustă, ce dădea direct pe scenă. Două odăițe, despărțite printr-un paravan de scânduri, serveau drept cabine, una pentru bărbați, cealaltă pentru femei. La început ți-era greu să deosebești ceva prin norii de fum, la lumina pâlpâitoare și cețoasă a celor două lămpi de gaz. În cabină se înghesuia o mare mulțime de oameni. Dintre cunoscuții mei, în afară de Alferov și de maestrul de călărie, se mai afla aici și medicul zemstvei, tipul desăvârșit al cinicului vorbăreț, care întrebuința expresii scabroase, dezgustătoare. Pe masa din mijlocul camerei erau împrăștiate în dezordine: sardele, mere, brânză, votcă, sticle de vin roșu și prăjituri.

Oamenii nu se cunoșteau încă destul de bine între ei și nici nu erau îndeajuns de beți ca să se simtă la largul lor. De aceea, intrarea noastră a fost întâmpinată de toți cu exclamații de bucurie, zgomotoase și exagerate. Alferov m-a condus spre o canapea îngustă, împletită din nuiele, pe care se înghesuiau trei artiste, cu o atitudine neobișnuit de ceremonioasă.

Prima – o femeie în vârstă, foarte grasă, cu o față caraghioasă și plină de bunătate – mi-a plăcut foarte mult. Alferov mi-a recomandat-o: *madame* Venelskaia, iar ea, scuturându-mi mâna cu putere, a adăugat zâmbind: „Bătrână comică”. A doua și-a spus numele clar și foarte vioi: Andreeva-Dolskaia. Obrazul acestei femei cu părul negru, aspru și creț, cu privirea obraznică a ochilor mari, cenușii și cu gura de negresă, exprima fără putință de îndoială instinctele ei josnice. A treia era o blondă molatică, nervoasă și bolnăvicioasă, puțin sașie, dar drăguță. Mâna ei, subțire și lungă, era rece și umedă.

Personalul masculin al trupei se deosebea prin haine ponosite și prin lipsa totală a rufăriei de corp. Prim-amorezul, foarte sigur de sine și singurul om din întreaga trupă care era ceva mai elegant, se

numea Iujin. După toate aparențele, suferea de boala cronică a amorului propriu. Din expresia feței lui îți dădeai seama că e gata în orice clipă să se supere.

— Sunteți cumva rudă cu celebrul Iujin? l-am întrebat eu, vrând să-i fac o plăcere.

Prim-amorezul s-a supărat neîntârziat și, băgându-și mâinile în buzunar, și-a scos piciorul drept înainte.

— Pentru ce adică celebru? Pentru că joacă pe scena Teatrului imperial? Păi dacă vreți să știți adevărul, apoi aflați că acolo nu-s decât actori lipsiți de talent!

— Oh, nu, dați-mi voie, de ce sunteți atât de sever? l-am întrebat eu cât se poate de blând. Acolo se dau actorului toate posibilitățile să-și dezvolte talentul, să învețe. În orice caz, așa mi se pare mie.

Nici n-am terminat bine, că Iujin a și izbucnit într-un râs amar.

— Așa vi se pare? a exclamat el, jignit și cu ironie. Așa vi se pare? Și așa i se pare oricui care judecă fără să cunoască bine munca aceasta. Dumneavoastră spuneți: să învețe! Iar eu vă spun că învățătura a nenorocit arta pură. Oare am dreptul să-mi bat joc de nervii spectatorilor, venind în fața lor cu fiecare gest, fiecare poză, învățate pe dinafară? Halal celebritate! Tehnică și nici urmă de sentiment!

— Dar cum așa... fără nicio pregătire?

— Păi așa, mi-a tăiat-o scurt prim-amorezul. Foarte simplu. Eu, de pildă, nu joc niciodată la repetiții și nici nu învăț rolul pe dinafară. De ce? Pentru că eu sunt un artist plin de nerv și joc după *inspirație.* Oh, dar parcă publicul ăsta înțelege ceva? Da, când am jucat la Torjok cu Ivanov-Kozelski, atunci publicul mă aprecia și mă ovaționa. Asta pot s-o afirm sus și tare!

— Ce tot vorbești de Kozelski? s-a amestecat o femeie. Kozelski al dumitale s-a răsuflat de mult. Ei, când jucam eu cu Novikov... Ăsta-i un artist adevărat! Așa artist mai zic și eu!

— Iar eu îți spun că Novikov al dumitale este o marionetă, s-a răstit la ea grosolan prim-amorezul, făcându-se palid și pierzându-și dintr-o dată îndrăzneala afectată. Și, afară de asta, dumneata n-ai jucat niciodată cu el.

— Iar eu îți spun că ești un neobrăzat. La Torjok publicul nu numai că nu te-a ovaționat, dar a aruncat după dumneata cu mere putrede.

Cearta dintre ei cu greu a fost potolită de impresarul trupei, un om gras, cu înfățișare blajină și vicleană.

— Arseni Petrovici! Maria Iakovlevna! striga el în gura mare, când spre prim-amorez, când spre artistă, în timp ce aceștia se certau, repezindu-se unul la altul cu priviri pline de răutate. Pentru dumnezeu! Pe-entru dumnezeu, vă rog! Păi se poate? Iar o să dea ordin poliția, ca la Riajsk, să se lase cortina. Ascultă-mă, domnule, n-am cinstea să cunosc bunul dumitale nume (a venit în fugă la mine și m-a apucat de mânecă). Poate că dumneata o să ai vreo influență asupra lor. Spune-le, spune-le să se potolească! Și când te gândești că în realitate n-o fac din răutate, nu! Dar știi, uite ici (și-și descrise cu pumnul un cerc pe piept). Uite ici... sângele, știi, clocotește. Artist! Și e unul dintre cei mai deștepți oameni. Aproape că a terminat liceul. De altfel, ai binevoit să auzi cu urechile dumitale cum vorbea despre artă...

După aceea, impresarul acesta cumsecade a umblat toată seara de colo până colo printre noi, rugându-ne în șoaptă să nu dăm votcă artiștilor. Mai ales era îngrijorat de tragedianul care juca rolul nobilului descendent.

— Anciarski, dragul meu! se ruga el. O să mă omori! Rândul trecut, la „Lira”, abia te-au scos afară de picioare. De ce bei? Dacă n-ai fi băut atâta votcă din asta blestemată, ai fi ajuns o podoabă a scenei rusești.

Tragedianul, un om în vârstă, cu ochii lăcrimoși, se grima în fața oglinzii cu un creion maroniu, ronțăind un castravete.

— Nu te teme, Ivan Ivanovici, l-a liniștit el pe impresar. Anciarski n-o să te lase în pană. Anciarski își cunoaște măsura, dar noi, tragedienii, nu putem trăi fără asta. Avem nevoie de senzații tari.

În aceeași clipă, a fost chemat pe scenă și a început să urce scara cu pași nesiguri. De sus cobora Lidocika, într-o mână cu o geantă cu șnur lung și cu cealaltă mână ținându-și rochia.

Mi-e greu să descriu expresia de pe chipul ei, când m-a văzut (eu m-am repezit în întâmpinarea ei). Pe față i se citea efortul pe care-l făcea să-și scruteze trecutul, nedumerirea, neliniștea și bucuria, care toate se aprinseseră într-o clipă, ca să se stingă tot într-o clipă, înlocuite de o expresie de severitate rece.

— Lidia Mihailovna, am spus emoționat, privind-o drept în ochi. Lidia Mihailovna, în ce ciudate împrejurări ne întâlnim!

Sprâncenele autoritare ale Lidocikăi s-au încruntat dușmănos.

— Da, parcă ne cunoaștem puțin, a zis ea. Numai că nu văd nimic ciudat în întâlnirea noastră.

Și, întorcându-mi spatele, s-a dus spre artistele care ședeau pe

divan. Pe vremea aceea, nu prea cunoșteam viața, și răceala ei m-a jignit foarte mult, cu atât mai mult cu cât scena aceasta se petrecea în fața unor numeroși spectatori care au izbucnit într-un râs înfundat. „Pentru ce m-a repezit așa? mă gândeam eu, uluit. Mi se pare că în afară de bucuria revederii n-am mai exprimat nimic!”

În timpul acesta, Alferov, zdrăngănindu-și pintenii, turuia fără-ncetare, înșirând Lidocikăi niște absurdități îngrozitoare: „Acea înaltă desfătare, pe care au simțit-o toți spectatorii, care o priveau pe aceea care a știut să întruchipeze...” În cele din urmă s-a încurcat atât de rău în fatalele „care”, încât s-a rușinat și și-a întrerupt brusc litania, cerând cu voce tare să se aducă șampanie.

Dopurile au început să sară, pocnind, oamenii și-au apropiat scaunele de masă, și cabina s-a umplut curând de vuietul vocilor bărbătești și femeiești. Doctorul își împroșca în stânga și în dreapta anecdotele, ca un câine scăpat din lanț; pereții de scânduri ai cabinei se scuturau de râsul maestrului de călărie. Alferov se agita fără rost, plin de entuziasm, femeile se îmbujoraseră repede la față, aprinseseră țigări și luaseră poze degajate. Toți vorbeau deodată și niciunul nu-l asculta pe celălalt. Numai Lidocika rămăsese serioasă și tăcută. Am încercat zadarnic să-i întâlnesc privirea. Aș fi vrut să-i spun atât de multe! Privirea ei aluneca peste mine ca peste un obiect neînsuflețit. La amabilitățile lui Alferov nu socotea de cuviință să răspundă.

Cu cât se întețea hărmălaia stârnită de „talente și de admiratori” cu atât mai mult se neliniștea impresarul.

— Domnilor, vă rog să vorbiți mai încet! Vă rog, mai încet, domnilor! Doar în ultimul act este scena cea mai tragică!... Pentru dumnezeu! O să stricați tot efectul, domnilor! Vă aude lumea din sală!...

Dar, deodată, în clipele cele mai tragice ale dramei, din sala de spectacol a străbătut până la noi o explozie frenetică de râs și de aplauze. Toți s-au uitat nedumeriți unii la alții. Dar vai, asta nu însemna altceva decât că Anciarski, „care-și cunoștea măsura”, nu putea să se ridice de pe scaun, în ciuda sforțărilor celor doi gardieni din piesă. Când a apărut, în sfârșit, în capul scării dinspre cabină, impresarul s-a repezit la el, gâfâind de furie, blestemându-l și înjurându-l.

— Nenorocitule! Bețivule! Ce mi-ai făcut?! urla el, amenințându-l cu pumnul. Ai fi crăpat de foame fără mine! Te-am cules din noroi, iar dumneata... oh, cât de nemernic ești! Cât de josnic e ceea ce

faci! Beţivule!...

— Prietene, l-a întrerupt Anciarski, înduioşat. M-a copleşit dulcea greutate a laurilor. Lasă-mă...

După ce a aruncat o privire în jurul său, a căzut istovit pe un scaun de lângă mine şi, acoperindu-şi faţa cu palmele, a izbucnit într-un plâns amar.

— Nimeni nu mă înţelege, l-am auzit eu spunând printre hohotele de plâns, iar cineva de la celălalt capăt al mesei a început să cânte cât îl ţinea gura:

Şi milă nu îi este de mine nimănui...

— Ştiţi de ce se prăpădeşte aşa cu firea? a zis artista cu părul negru, care părea să fie o persoană neastâmpărată şi capricioasă. Săptămâna trecută i-a fugit nevasta.

— Nevasta? Să fie cu putinţă? am întrebat eu, plin de milă.

— Păi da, nevasta. Nevasta lui teatrală.

— Cum aşa, teatrală?

— Oh, ce naiv eşti! Domnilor, priviţi-l pe dumnealui cât este de naiv! Nu ştie ce este o nevastă teatrală!

Unii s-au întors curioşi spre mine. Nu ştiu de ce, dar m-am ruşinat.

— Asta vă miră? mi-a spus, trufaş, prim-amorezul (mi se pare că m-a numit chiar şi tinere). Noi suntem slujitori liberi ai artei, nu funcţionari la consistoriu, şi de aceea niciodată nu aruncăm peste relaţiile noastre cu o femeie vălul minciunii rituale. În cercul nostru se iubeşte când doreşti şi cât pofteşti. Iar nevasta teatrală este numai aşa, o denumire. Pentru mine, nevastă teatrală este femeia de care, în afară de anumite legături fiziologice, mă leagă interese scenice...

A vorbit vreme îndelungată despre subiectul acesta, dar eu nu-l mai ascultam. Mă neliniştea ceea ce se petrecea, în zgomotul şi râsul general, la celălalt capăt al mesei, între Alferov şi Lidocika. După sprâncenele ei încruntate şi după gura ei crispată într-un acces de mânie, mi-am dat seama că era jignită. Alferov, ameţit binişor de băutură, se legăna fără vlagă pe scaun înainte şi înapoi, străduindu-se să-şi ridice pleoapele care i se închideau fără voie.

— Ascultă, am auzit-o pe Lidocika, spunând cu o voce enervată, dar stăpânită, dumneata nu eşti în stare să mă jigneşti. Am auzit murdării şi mai mari. Dar nu poţi înţelege că eu nu vreau să stau de vorbă cu dumneata?

Alferov se legăna pe scaun.

— C-cum nu sunt în stare? Tot nu ne aude nimeni... Eu zic din toată inima: locuință, cai și toate astea... Înțelegi? Îți cer ceva?... Nimic! Nici măcar atâtica! Pe urmă, poate cândva, pentru purtarea mea bună... dar acum n-nimic! *L'appétit vient en mangeant.*[1] Tu de ce tragi cu urechea? m-a amenințat el cu degetul, zâmbind prin aburul beției lui, când a observat că mă uit la el.

Atunci m-a privit și Lidocika, și ochii i s-au aprins de indignare.

— Spuneți, vă rog, a exclamat ea, ridicând intenționat vocea, așa ca s-o audă toți. Așa vă purtați cu toate femeile necunoscute sau numai cu acelea pe care nu le apără niciun bărbat?

Alferov a rămas cu gura căscată. Din toate părțile au început să curgă întrebări.

— Ce s-a întâmplat? Ce este? Cine a fost jignit?

— Ia te uită ce susceptibilitate! a izbucnit în râs veninos, de partea cealaltă a mesei, artista cu părul negru. Parcă ar mai avea ce pierde!

Lidocika s-a uitat la ea cu ochi scânteietori. Într-o clipă, s-a făcut palidă la față și în clipa următoare obrajii i s-au acoperit cu pete roșii, aprinse.

— N-o să pierd nimic, *madame* Dolskaia, a strigat ea, dar renumele scandalos al trupelor noastre ambulante va fi și mai răsunător... Uite, domnul acesta îi acordă unei artiste numai atâta respect, încât chiar de la primul cuvânt pe care-l schimbă cu ea îi propune s-o întrețină. Ce altă jignire vă mai trebuie ca să puteți înțelege despre ce e vorba?

Atunci, în cabină s-a iscat deodată o hărmălaie de neînchipuit. Artistele au început să strige toate în același timp, bărbații au început să se înjure între ei, amintindu-și unul altuia vechile răfuieli legate de diurne și beneficii. Se învinuiau reciproc de hoție și lipsă de talent. Medicul zemstvei s-a aplecat peste masă și, făcându-și mâinile pâlnie la gură, a strigat cu voce ascuțită: „Pe el! Mușcă-l! Pe el!” Anciarski adormise pe scaun. Deșteptat de zgomot, s-a ridicat și s-a apropiat, împleticindu-se, de Lidocika. Aceasta se afla în mijlocul grupului de actori care vociferau.

— Copila mea! a început Anciarski să urle, deschizând larg brațele. Dumnezeiască Ofelia! Apleacă-ți capul de martiră pe pieptul meu sfâșiat de durere și hai să plângem împreună!...

Dar Lidocika era gata să leșine. M-am apropiat în fugă de ea, l-am dat la o parte pe tragedian și am apucat-o de mână. Ea a pornit

[1] Pofta vine mâncând (fr.) (n. t.).

după mine, fără să-și dea seama ce face, tremurând de enervare. Niște mâini binevoitoare i-au aruncat pe umeri șalul și mantila și am ieșit împreună în stradă. Nu știu dacă Lidocika a auzit, dar din cabină, în urma noastră, s-a revărsat o adevărată ploaie de insulte.

— Parcă n-am cunoaște-o pe păcătoasa asta de Verina! țipa strident, mai tare decât toți, Dolskaia. Face pe mironosița oropsită, parcă la Tiflis n-ar fi avut un copil!

Fulgi mari de zăpadă cădeau fără zgomot pe pământ, licărind ca niște stele în întunericul nopții. Pe stratul moale de zăpadă proaspătă pășeai ca pe un covor pufos.

— De ce taci? m-a întrebat, enervată, Lidocika, după ce ne-am îndepărtat cu vreo sută de pași de teatru.

— Ce-aș putea să spun? am dat eu din umeri.

Ea a râs forțat.

— Și închipuie-ți că eu eram convinsă c-o să izbucnești într-o nobilă indignare din cauza acestui scandal. Mai adineauri m-ai întâmpinat cu o atitudine atât de tragică!... *În ce ciudate împrejurări ne întâlnim!* Oh! Mi-am dat seama bine de ceea ce voia să spună exclamația dumitale, cu toate că poate ți-a scăpat fără să vrei. „Înainte erai o femeie din societatea mea – ai vrut să spui – și mă purtam față de tine cu respectul convențional la care mă obliga cunoștința noastră. Acum te întâlnesc iar – artistă. Pentru banii mei tu trebuie să mă distrezi două ore încheiate. Te rog să nu-ți închipui că ne aflăm pe picior de egalitate.”

O înțelegeam pe Lidocika. Avea nevoie de un pretext, ca să-și verse furia care clocotea în ea, și de aceea am tăcut. Dar pesemne că tăcerea mea o enerva și mai mult.

— Și iată că apari în culise... „Artistă! Ei, asta-i interesant! Moravuri ușoare, convorbiri vesele și amoruri ieftine!” Face să cunoști toate astea mai îndeaproape! Dumneata ai avut totuși un scop destul de cuviincios. Dar omul acela josnic a venit numai ca să... Și iată ce-ți spun eu. Voi ați venit să ne priviți ca pe o adunătură amuzantă. Ei bine, după părerea mea, adunătura aceasta este mai curată și mai bună decât voi toți, care aveți pantalonii călcați la dungă și sunteți pomădați și desfrânați. Ne-ai văzut mai înainte ce scandal făceam, cum beam votcă, și cum ne înjuram unii pe alții și primeam pomeni? Ei și? În schimb, n-ai văzut cum toți actorii aceștia ambulanți, flămânzi își amanetează ultimele paltoane, ca să-l ajute pe colegul bolnav! N-ai văzut nici cum iscusitul impresar ne înșală la socoteli ca pe niște copii creduli, ca

pe niște oi! Și nici nu poți să-ți închipui cât de mult suferă fiecare dintre noi din cauza curiozității voastre disprețuitoare și destrăbălate. Oh, cât de mult vă urăsc pe voi, protectorii artei, pe voi, Mecena din culise! E de o sută de ori mai bine să ne înecăm în propriul nostru noroi decât să primim favorurile voastre ticăloase. Rămâi cu bine. Iată portița locuinței mele. Îți mulțumesc pentru amabilitatea dumitale, cu toate că aș fi nimerit și singură drumul.

A deschis portița și a luat-o înainte, fără să mai întoarcă capul.

— Lidia Mihailovna! am strigat eu, întinzând mâinile spre ea. E cu putință să ne despărțim în felul acesta? Adu-ți aminte că am fost totdeauna prieteni.

Ea s-a oprit.

— Despre ce am mai putea vorbi? Parcă ai ceva comun cu o comediantă hoinară? Totuși, dacă dorești cu tot dinadinsul să te informezi până la capăt asupra noastră, atunci intră. Cel puțin vei vedea cum trăim. De ce te-ai oprit? Nu te teme, eu n-am soț teatral.

Cuvintele ei erau tot tăioase, dar tonul se mai îmblânzise. Probabil că dorința violentă de a jigni și de a se simți jignită se domolise, iar blândețea mea o dezarma.

Am intrat în casă. Lidocika avea o cameră – dacă asta se putea numi cameră! Ferestre nespus de mici, tavan scund și strâmb cu grinzi în interior, pereții văruiți, vineți de igrasie, un pat îngust de fier și o masă cu oglindă acoperită cu un ștergar brodat. Lidocika a aprins o lampă murdară, fără abajur și s-a prăbușit istovită pe scaun. Și-a întins pe genunchi mâinile vlăguite, iar ochii ei obosiți și triști s-au ațintit asupra luminii lămpii. Expresia chinuită a chipului ei mă impresionă acum și mai mult decât la teatru. Fără să vreau, împins de milă, m-am apropiat de dânsa, am luat ușor una din mânuțele ei palide și subțiri și am dus-o la buze. Și deodată – poate din cauza mângâierii mele sau a nervilor ei obosiți, care nu mai rezistau – Lidocika s-a aruncat năvalnic cu fața la pieptul meu, m-a luat de gât și a început să plângă cu hohote, cutremurându-se toată. Știți că întotdeauna se întâmplă așa: mocnește, mocnește în om o durere veche, neîmpărtășită, și când izbucnește, nu poți să-ți mai stăpânești lacrimile. Și atunci, Lidocika, plângând isteric și sărutându-mi mâinile, mi-a spus povestea tristei sale vieți.

După vizita noastră din Moscova la Slavinski, ea s-a întors cu bine acasă. Poate că pasiunea ei pentru teatru s-ar fi sfârșit aici, fără urmări nefaste, dacă nu s-ar fi întâlnit cu o fostă prietenă,

colegă de liceu – artistă de provincie. Numai dumnezeu știe ce a determinat-o pe această artistă de provincie să se laude cu viața pe care o ducea. Poate că prostia înnăscută și lipsa de sensibilitate și de scrupule, poate nevoia femeiască de a se făli, sau poate intenția unei ratate de a face rău. Oricum, întâlnirea cu prietena aceasta a hotărât soarta Lidocikăi. Ea s-a angajat la un teatru. La început vedea totul în roz. Latura reală a vieții ei, adică sărăcia, foamea, datoriile, ambianța jalnică a lumii artistice – nu existau pentru ea. Dar, curând, în artă s-a amestecat și dragostea. Soarta i-a scos în cale un actor. Nu-i spun numele – este și acum destul de cunoscut. Omul acesta este un mincinos frumos, care rostește cuvinte pline de căldură și are inima rece. El se socotea unul dintre „Kean”[1]-ii ruși, era plin de ciudățenii și capricii artistice, iar Lidocika trebuia să-l admire și să descopere licăriri de geniu în manifestările lui animalice. Când Lidocika i-a spus că va naște peste trei luni, a părăsit-o ca un hoț, pe furiș, lăsând-o în voia soartei. Copilul a murit. Ce a urmat după aceea? Un șir de zile triste, de aplauze jalnice seara, de orgii nocturne... S-a obișnuit să bea. Așa cel puțin dorul de totdeauna nu-i mai rodea inima. Părinții au asaltat-o la început cu scrisori și poate că s-ar fi întors la ei, dar după nașterea copilului a oprit-o de la pasul acesta mândria care o caracteriza. Dacă nu se dusese mai din vreme la părinții ei, înainte de a se întâmpla ceea ce se întâmplase, cum putea s-o facă acum, silită de situația ei grea? În această ciudată mândrie am recunoscut-o pe Lidocika de altădată.

— Te rog, dragul meu, să mă ierți pentru ceea ce ți-am spus pe drum, a zis ea, privindu-mă implorator cu ochii ei minunați. Sufeream prea mult. De cum te-am văzut, mi-am amintit de tot trecutul meu, atât de frumos, neîntinat de nimic. Și să nu crezi ce am spus despre artiști. Voiam să te necăjesc, să-mi descarc furia. Ți-aduci aminte când am fost împreună la Moscova, la Slavinski? A avut de o mie de ori dreptate! Cu toate că, n-am ce zice, și el e o poamă bună... Numai că nu e vorba numai de o cale spinoasă, ci și de o neîncetată mârșăvie. Nu trece o zi fără să nu mă jignească cineva. Aș părăsi numaidecât scena asta blestemată, dar parcă pot? Eu i-am făcut pe ai mei să afle totul, mă înțelegi, totul! Mi-am tăiat toate punțile. Cu ce obraz aș apărea acum în fața lor? Dar parcă aș putea chiar și numai să mă gândesc la așa ceva? Parcă aș putea? Pentru dumnezeu, spune-mi, aș putea?

[1] *Kean Edmond* (1787-1833) – celebru artist dramatic englez (n. r.).

Întrebările ei grăbite erau atât de insistente și aștepta cu atâta înfrigurare răspunsul meu, încât mi-am dat seama cât de stăruitor o chinuia gândul întoarcerii acasă. Eu mă străduiam din răsputeri s-o liniștesc cu vorbe simple și sincere. Îi spuneam nu numai că poate, dar e chiar datoare să se întoarcă la bătrânii ei părinți, că acuma, când e bolnavă și chinuită, lor le e de două ori mai dragă, pentru că un copil bolnav îi e mai drag mamei sale. Că nu este niciodată prea târziu să se odihnească, organic și moral, de viața aceasta plină de greutăți.

Lidocika mă asculta foarte atentă, fără să-mi lase mâna dintr-a ei, suspinând din când în când adânc și întretăiat, ca un copil care a plâns prea mult. Ochii ei, încă umezi de lacrimi, au început să strălucească înviorați de o nădejde plină de fericire. Fără să știm cum, am început să ne amintim de trecutul nostru comun și am stat mult timp unul lângă altul, apropiindu-ne scaunele, uitând de întâmplările din seara aceea, întrebându-ne și răspunzându-ne fără să obosim, ca un frate cu o soră după o lungă despărțire. Lidocika ba râdea cu un râs sfios de copil, ba suspina. Parcă nu-i venea să creadă în sentimentele care o frământau în clipele acelea. În sfârșit, când flacăra lămpii amenința să se stingă, mi-am venit în fire și mi-am luat rămas bun.

— Te aștept mâine, mi-a spus Lidocika, strângându-mi tare mâna. Ține minte: cum o să hotărăști, așa o să fac. Am o încredere atât de mare în dumneata, încât aș primi cu ușurință chiar să mă și ajuți.

Și în noaptea aceasta, la fel ca atunci, cu câțiva ani în urmă, după despărțirea mea de Lidocika, n-am adormit multă vreme, gândindu-mă iar s-o cer de nevastă. Mă mișcase povestea vieții ei de hoinară fără căpătâi și doream din toată inima să-i dau putința să se odihnească, s-o alint și s-o liniștesc. „O femeie care a suferit mult știe să și iubească, mă gândeam eu, răsucindu-mă în pat de pe o parte pe alta. Va fi nevasta și mama cea mai duioasă. Și fără îndoială că, dacă va fi nevasta mea, nimeni nu va îndrăzni să-i reproșeze viața rușinoasă din trecut.”

Acestea mi-erau gândurile, pentru că până atunci nu mai întâlnisem oameni ca Lidocika. Dar a doua zi s-a întâmplat ceva neașteptat, ceva ciudat după părerea mea de atunci, ceva prostesc. Ați auzit vreodată, domnilor, cum se înalță în biserică rugăciunea: „pentru orice suflet creștin îndurerat și înrăit, care năzuiește spre mângâierea lui Cristos”? Iată că Lidocika făcea parte

tocmai din acești îndurerați și înrăiți. Aceștia sunt oamenii dezechilibrați. Soarta îi hărțuiește fără răgaz și în cele din urmă îi schilodește sufletește și-i înrăiește atât de mult, încât ți-e greu să-i mai recunoști. Au multă sensibilitate, gingășie, sunt miloși, gata să se sacrifice pentru altul, au bunătate sufletească, dar, pe de altă parte, sunt stăpâniți de o mândrie drăcească, o mândrie absurdă, plină de susceptibilități, de neîncredere în ei înșiși și în oameni, au tendința de a-și diseca propriile lor sentimente și mai ales sunt dominați de un sentiment de rușine, nefiresc, stupid. Într-o clipă anumită un om ca acesta vă dă și sufletul din el, vă pune la picioare tot ce are mai curat și mai drag. Dar dacă trece clipa aceea, începe să vă urască din cauza destăinuirilor pe care vi le-a făcut și se grăbește să vă jignească, pentru ca să se liniștească. Mai târziu, mi-am dat seama că și Lidocika făcea parte dintre oamenii aceștia oropsiți de soartă.

În dimineața următoare a venit la mine ordonanța lui Alferov, Kirill (sublocotenentul nu fusese toată noaptea acasă). Când mi-a întins un bilet, am tresărit.

— De la cine? l-am întrebat eu.

— Nu știu, înălțimea-voastră. L-a adus un ovreiaș. Spunea că nu-i nevoie de răspuns și a luat-o la picior.

Biletul era de la Lidocika.

„Stimate Nikolai Arkadievici, scria Lidocika. Cred că te rușinezi tot atât de mult ca și mine de ceea ce s-a petrecut ieri între noi. Tot ceea ce ți-am spus se datorește numai unei slăbiciuni trecătoare a nervilor mei. Oricât de magnifică ar fi cumințenia dumitale, eu prefer libertatea mea și arta mea dragă, pe care o voi sluji ca și ceilalți, fără să filozofez și fără s-o condamn. Îți scriu în grabă, pentru că mă așteaptă caii lui Alferov. Repet că, în afară de o jenă reciprocă, între noi nu poate fi nimic altceva.”

M-am uitat la ceas. Trecuse mult de amiază. M-am îmbrăcat în grabă și am pornit în căutarea Lidocikăi. La locuința ei, o evreică bătrână și soioasă mi-a spus că „domnișoara a plecat adineauri cu trăsura. Și cei doi cai de la trăsură erau așa de frumoși, de parcă ar fi fost ai guvernatorului.” M-aș fi gândit mult și bine unde s-o caut, dacă nu mi-ar fi venit în minte să trec pe la teatru. Într-adevăr, chiar înainte de a intra în cabină, am auzit dinăuntru hărmălaia unei societăți numeroase. Am deschis ușa și iată ce am văzut: în mijlocul camerei, pe masa acoperită de sticle de șampanie, goale și pline, stătea Lidocika, îmbujorată la față, cu părul răvășit, cu un

pocal în mâna ridicată. În jurul ei se înghesuiau stând jos și în picioare: Alferov, doctorul, maestrul de călărie și încă vreo cinci-șase inși dintre trântorii orașului nostru. În fundul camerei, uitându-se cu nedumerire și cu o oarecare îngrijorare la cele ce se petreceau, stăteau artiștii. Nimeni nu m-a luat în seamă, pentru că atenția tuturor era absorbită de ceea ce cânta în clipa aceea Lidocika, făcând gesturi expresive de pe estrada ei.

La ce masă-am fost poftiți!
Cu ce vin am fost serviți!
Și-am băut, băut, băut,
Că de noi n-am mai știut.

Și-am ajuns acolo, că
Zău, sunt gata... gata să...
Hahaha! Și hihihi!
Despre asta n-oi vorbi...

Și ochii noștri s-au întâlnit. Într-o clipă ea s-a făcut palidă, s-a clătinat, și pocalul s-a rostogolit cu clinchet pe podea. Toți s-au întors spre mine.

— Domnilor, a strigat Lidocika, cu o scânteiere răutăcioasă în ochi. Cine vrea să bea vin din pantoful meu?

— Eu! Eu! Eu! au răsunat în același timp câteva voci.

— Toți deodată nu se poate. Alferov, scoate-l!...

Și ea și-a întins piciorul ei mic spre Alferov. Acesta a scos pantoful și a pus în el un pocal de vin.

— Să bem în sănătatea lui Nikolai Arkadievici, a continuat, nervoasă, Lidocika. Ieri noapte m-a îndemnat să merg pe calea mântuirii. Trăiască tinerii virtuoși!

— U-r-r-r-r-a! au urlat chefliii.

— N-are totuși gust prost! a strigat doctorul, mai tare decât toți ceilalți. Merită să-l răsplătiți cu vin!

M-a cuprins furia.

— Te felicit, Lidia Mihailovna, am spus eu, plecându-mă adânc, cu ironie, în fața ei. Ești, într-adevăr, o excelentă artistă, dar eu abia acum am înțeles ce anume te-a îndemnat să faci teatru.

Am ieșit din cabină, petrecut de râsul general. De altfel, totul mi-era atât de indiferent! Adevăratul substrat al acestei scene prostești nu-l cunoștea nimeni, cu toate că rolul caraghios îl jucam, în orice caz, eu... Ce să mai spun! Un rol răutăcios, răzbunător și nedrept...

1894

LA MENAJERIE

În menajeria ambulantă a lui Johann Müller, înjghebată în grabă din scânduri, paznicii nu aprinseseră încă lămpile pentru spectacolul de seară. Pretutindeni domnea o penumbră apăsătoare. Gratiile de fier, cuștile, balustradele, băncile, stâlpii susținători ai acoperișului, căzile cu apă și lăzile cu nisip păreau în lumina tot mai slabă a amurgului de toamnă îngrămădite claie peste grămadă fără nicio noimă. Aerul era îmbâcsit de duhoarea pătrunzătoare a fiarelor mărunte: vulpi, jderi și râși, îmbinată cu miros de găinați și de carne crudă, stricată.

Animalele captive moțăiau în cuștile lor, tremurând de frig și ghemuindu-se unele într-altele. Era ora când se odihneau de curiozitatea plictisitoare a publicului.

Papagalii galbeni și cenușii, cu cozile roșii, stăteau zbârliți pe stinghiuțele de care erau legați cu lănțișoare. Un elefant mare și bătrân, părând de departe, în întuneric, o stâncă informă, picotea, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, ba desfăcându-și, ba strângându-și trompa elastică. Maimuțele se îngrămădiseră laolaltă în colțul cel mai îndepărtat al lăcașului lor. Unele stăteau îmbrățișate, altele se culcaseră pe jos, cu capul pe genunchii celor de lângă ele. Cu figurile lor pline de supunere și tristețe, semănau mai mult decât oricând cu oamenii. Într-un capăt al menajeriei, pe o bară joasă de lemn, ședea un vultur bătrân, jumulit și gârbovit. Nu dormea. Ochii lui nemișcați priveau în întuneric cu aceeași ură neîmpăcată și mândră de totdeauna.

Tăcerea grea, apăsătoare era tulburată când și când de sunete ciudate. Câte un oftat prelung izbucnea parcă dintr-un piept uriaș, ori se auzea un geamăt sau hohotul sacadat al hienei înnebunite, care se îmbolnăvise de curând și se învârtea de ore întregi pe loc, cu o iuțeală ametitoare, până când se prăbușea la pământ sleită de puteri.

Leul dormea, schelălăind încetișor în somn, ca un câine care aiurează. Una din labele lui galbene și puternice, băgată printre gratiile ușiței pe unde se zvârle înăuntru hrana, atârna neglijent în afară. Își ghemuise capul în cealaltă labă, îndoită, și de sus i se zărea numai coama deasă și întunecată. Lângă el, strânsă ghem ca o pisică ațipită, dormea leoaica lui. Somnul lui Cezar era agitat;

animalul tresărea uneori. Din nările lui largi ieșeau nori de aburi fierbinți.

Cezar visa ceva tulburător, dar plin de farmec.

Se făcea că, după arșița zilei, peste pustiul răcorit se înalță discul uriaș și strălucitor al lunii și deșertul se înviorează, se trezește, prinde a vorbi cu milioane de glasuri. Se trezește și el, stăpânul deșertului, și iese cu pași domoli din hățișul în care-l alungase soarele de amiază, după un ospăț sângeros și după ce-și potolise setea în pârâu, și unde dormise la umbră, până la căderea nopții. Ce întindere nemărginită se așterne dinaintea lui! În afară de cerul albastru și pustiul fără de hotar nu mai vezi nimic. El trage în pieptul său puternic aerul răcorit al serii, și răcnetul lui asurzitor, regesc, zguduie deodată văzduhul pustiului. Tot ce-i viu amuțește, cuprins de groază. Forăind și tropăind, zoresc prin deșert turme speriate de antilope și zebre...

Leul se furișează spre pârâul unde se adapă în fiecare zi turme de bivoli și se ascunde printre bolovani. Niciun mușchi al trupului său catifelat nu se clintește, dar stă ghemuit, gata să facă un salt uriaș. De departe se aude un tropăit înfundat. Pământul tresare și duduie sub copitele grele – sunt bivolii care vin la adăpătoare. Înaintașii adulmecă neliniștiți pământul, lovindu-se cu cozile peste șolduri. Leul nu se clintește, dar picioarele lui dinapoi, ca două arcuri de oțel, sunt gata să se destindă într-o clipă, cu o repeziciune uluitoare.

în sfârșit, turma s-a adăpat și a pornit pe drumul de-ntoarcere. Cezar și-a ales victima: un tăuraș negru, txnăr, cu un grumaz numai mușchi. Ușor, fără zgomot, leul se avântă în sus. Un salt – și e în spinarea bivolului, cu labele din spate înfipte în crupă, iar cu cele din fată încleștate adânc în mușchii grumazului. Bivolul o ia razna, îngrozit și turbat de durere și spaimă, sare, încercând zadarnic să arunce din spate povara înfricoșătoare, dar după câteva clipe se prăbușește în nisip cu șira spinării sfârtecată. Botul lui Cezar aburește de sânge fierbinte, și deșertul se cutremură iar de la un capăt la altul de răcnetul lui victorios, de stăpân.

Cezar schelălăie în cușca sa și pe dinaintea ochilor lui închiși se deapănă un alt vis.

Iată-l în fața gardului grozav de înalt, trainic, plin de cuie ascuțite, care împrejmuiește o herghelie. Leul se lasă puțin la pământ, face un salt și iată-l în ocol. Sub un șopron, caii se înghesuie unii într-alții. Pielea ca de atlaz le tremură mărunt de

teamă. Leul se năpustește asupra lor, dar în aceeași clipă se trezesc paznicii. Răsună focuri de armă, oamenii aleargă, strigând și chiuind. Dar Cezar nu vrea să-și lase prada. A apucat un mânz de ceafă și-l târăște spre gard. Mânia și gustul sângelui fierbinte de cal îi înzecesc puterea. Cu o mișcare scurtă a capului său viguros își aruncă animalul în spinare, sare gardul cu el și piere în bezna nopții.

Paznicul a aprins lampa. Lumina ei cade pe ochii lui Cezar și-l trezește. Multă vreme, leul nu izbutește să-și vină în fire. Mai simte pe limbă gustul de sânge proaspăt. Dar când își dă seama unde se află, sare în picioare și răcnește atât de înfricoșător, cum maimuțelor, lamei și zebrelor, care tresar mereu la răgetele leului, nu le mai fusese dat să audă. Leoaica se trezește și ea și, fără să se ridice, își alătură glasul de al lui.

Cezar nu-și mai amintește ce anume a visat, dar nicicând până atunci cușca asta strâmtă, cu gratii, lămpile acestea nesuferite și siluetele omenești nu i s-au părut atât de supărătoare. Aleargă dintr-un colț într-altul, mârâie furios la leoaică de câte ori se împiedică de ea și se oprește numai ca să-și trâmbițeze într-un răcnet turbat întreaga lui mânie neputincioasă, dar înfricoșătoare de Cezar întemnițat.

— Poftiți, domnilor! Începem prezentarea animalelor. Poftiți! strigă la intrare un paznic neamț.

Vreo zece-douăsprezece cucoane cu copii și guvernante, câțiva liceeni și elevi-ofițeri, precum și vreo treizeci de bărbați elegant îmbrăcați se apropie și-l înconjoară pe paznic. Restul publicului se uită din fund, de după balustradă. Paznicul, cu spatele spre prima cușcă și bătând cu un bețișor în gratii, începe explicațiile:

— Iată un porc spinos american. Trupul lui e acoperit cu țepi lungi și ascuțiți, pe care-i leapădă când e urmărit și astfel se apără de dușmani...

Își debitează explicațiile cu o voce monotonă și cu totul nepăsătoare față de animalul în cauză. Apoi trece la cușca următoare.

— Aici vedeți pantera neagră sau „moartea neagră”, căreia i se mai spune și săpătoarea de morminte. Dezgroapă cadavrele și le mănâncă cu piele, cu oase și chiar cu păr cu tot. Dați-vă puțin la o parte, domnilor. Copiii nu văd...

Spectatorii se apleacă spre cușcă, dar în afară de doi ochi verzi,

care ard în fundul cuștii, nu mai zărești nimic.

— Poate că înăuntru nu-i nicio panteră, spune cineva din spate.

După aceea, paznicul prezintă hamadrilla[1] care „iese la plimbare pe lună, iar dacă nu e lună iese la plimbare și fără lună și mănâncă ouă de crocodil”. Apoi arată „șarpele Keilon, de pe insula Ceylon”, care se află într-o ladă. Șarpele nu-i veninos, strivește victima, strângând-o între inelele trupului său, dar nu poate fi văzut, fiindcă „dacă lada deschis, șarpele repede fugit”.

În sfârșit, mulțimea se oprește în fața cuștii leului.

— Iată un leu african. Îl cheamă Cezar. Costă douăzeci și cinci de mii de mărci, iar leoaica lui, alte unsprezece mii, urmează paznicul cu glasul său tărăgănat.

Apoi în mâna lui apare ca prin farmec o cană de tablă și, zăngănind monezile de aramă din ea, o întinde spre public, spunând:

— Îndată va începe un spectacol strălucit: îmblânzirea leilor și hrănirea fiarelor sălbatice. Donați, domnilor, care cât puteți, în folosul slujbașilor menajeriei.

În același timp, cu cealaltă mână sună un clopoțel, anunțând începutul spectacolului. Zece muzicanți evrei intonează un marș vioi.

— Karlchen, a sunat, zice o nemțoaică bătrână și curățică, ieșind de la ghișeul casei și deschizând ușa spre cabina unde se îmbracă îmblânzitorul.

— Numaidecât, răspunde Karlchen. Mamă, închide ușa, trage!

Karl Müller, fratele stăpânului menajeriei, stă în fața oglinzii din cabina mică de scânduri, îmbrăcat cu un tricou roz și încins cu o eșarfă de catifea roșie. Fratele său mai mare, Johann, șade lângă el, urmărindu-l cu atenție cum se îmbracă și întinzându-i lucrurile de care are nevoie. Johann șchioapătă rău (un leu domesticit i-a schilodit piciorul drept) și nu apare niciodată ca îmblânzitor, ci doar îi dă fratelui său, în cușcă, cercurile, focul bengal și pistoalele.

— Ia fardul, îi spune Johann, întinzându-i lui Karl o cutie. Dă-ți puțin.

Într-adevăr, Karl e palid. La primele sunete ale muzicii, simte cum i se scurge sângele din cap și năvălește într-un val fierbinte spre inimă și cum mâinile i se răcesc și parcă se crispează. Nu se teme. De doi ani lucrează ca îmblânzitor de lei, dar în fiecare zi îl

[1] Maimuță mare din grupul pavianilor (n. r.).

încearcă același sentiment de surescitare.

Muzica, tricoul, curiozitatea plină de teamă și respect a mulțimii, focul bengal, în sfârșit afluxul de voință și curaj cât timp se află în cușcă și teribila forță morală ce-i străbate în vremea asta întreaga ființă, dar mai ales privirea care îl silește pe leu să se retragă sfios într-un colț – toate acestea îl tulbură totdeauna dinainte, de când se îmbracă.

După ce-și fardează obrajii și-și dă pleoapele cu rimel, ceea ce face ca ochii lui să pară uriași și strălucitori, Karl își pune la gât un guler vișiniu împodobit cu un ac cu paiete și se uită în oglindă, de unde îl privește un chip îndrăzneț, emoționat, frumos, cu o bărbie voluntară, cu ochi mari, albaștri, cu o privire zâmbitoare și cutezătoare.

— Biciul! poruncește el scurt, potrivindu-și tricoul în fața oglinzii.

Fratele mai mare îi întinde grăbit biciul lung, apoi se duce la ușă ca s-o deschidă larg în fața lui Karl, pipăindu-și în același timp cu grijă revolverul din buzunar...

Karl zvârle oglinda pe scrin și își dezmorțește din câteva mișcări repezi mâinile și picioarele. Fratele său îi aruncă o privire întrebătoare, dar acesta clatină din cap și iese repede, cu pas elastic, pe ușa dinspre menajerie. Johann merge în spatele lui, sunând din clopoțel, iar bătrâna cea curățică de la casă îl binecuvântează pe furiș, cu semnul crucii, pe mezinul cel frumos, fiul ei preferat.

La vreo câțiva pași de cușcă, îmblânzitorul e oprit de paznic, care-i șoptește câteva cuvinte la ureche. E un semn rău; un îmblânzitor nu trebuie să se oprească niciodată din drum, nici măcar o clipă, deoarece fiara îl urmărește cu privirea chiar de la ieșirea lui din cabină.

— Cezar e agitat? Rage? repetă Karl cu glas tare, ca să-și arate curajul față de public. Fleacuri! Într-o clipă o să fie ca un mielușel.

Cezar stă cu botul lipit de gratii. Ochii lui ca de pisică, roșcați, cu pupile uriașe, au o strălucire plină de lăcomie, dar și de frică. Furia îi crește și mai mult când zărește silueta cunoscută în tricou roz, la care se preface că nu se uită, dar în realitate îi urmărește mișcările cu atenția încordată a animalului de pradă.

Karl trece repede printre spectatori. Aceștia îi fac loc, el urcă sprinten cele trei trepte din fața primei cuști, intră înăuntru și se îndreaptă spre ușița de fier care dă în cușca cea mare. Dar în clipa când pune mâna pe clanță, Cezar face un salt până la ușiță și o

apasă cu capul, urlând și învăluindu-l pe îmblânzitor în răsuflarea lui fierbinte care duhnește a carne putredă.

— Cezar, înapoi! strigă Karl și, apropiindu-și numai fața de gratii, își ațintește privirea pătrunzătoare în ochii fiarei. Dar leul îl înfruntă, arătându-și colții, fără să dea un pas înapoi. Atunci, dresorul își bagă biciușca printre gratii și-l plesnește peste cap și peste labe.

Leul urlă, însă nu se retrage și nu-și ferește privirea de ochii îmblânzitorului.

— Ajunge! țipă cineva din fundul barăcii.

— Ajunge! strigă în cor spectatorii.

— Lasă-l! îi șoptește Johann, plin de neliniște, scoțând neobservat revolverul din buzunar, sub pelerină.

— Nu! îi taie vorba, furios, fratele său, lovindu-l iar pe leu cu toată puterea peste cap. Cezar, înapoi!

Dar acesta se ridică brusc pe labele dinapoi și izbește gratiile atât de puternic cu labele din față, încât cușca se cutremură.

— Ajunge! Încetați! țipă spectatorii, care rămân totuși țintuiți pe locurile lor.

— Foc! poruncește Karl.

Șovăiala care-l cuprinsese în prima clipă, când leul nu i se supusese, fusese înlocuită de furie: Karl se hotărăște să învingă cu orice preț cerbicia fiarei.

Johann scoate dintr-un vas cu cărbuni aprinși adus de paznic o vergea de fier înroșită și i-o întinde fratelui său, împreună cu un bețișor de artificii scânteietoare.

Orbiți de lumină, spectatorii nu observă mișcarea iute a dresorului, dar văd leul fugind de la ușă cu un geamăt de durere. În aceeași clipă, îmblânzitorul pătrunde în cușcă.

În menajerie se lasă o liniște adâncă. Nu se mai aude decât sfârâitul artificiilor din mâna omului și mormăitul lui Cezar, în colțul cuștii.

Nimeni nu și-a dat seama cum s-a întâmplat nenorocirea. S-au auzit: strigătul sfâșietor al lui Karl, răcnetele înfricoșătoare ale lui Cezar și ale leoaicei, trei împușcături asurzitoare, strigătele speriate ale spectatorilor și răcnetul deznădăjduit al bătrânei: „Karlchen! Karlchen! Karlchen!”

Pe podeaua cuștii stă întins dresorul, sfâșiat, cu brațele, picioarele și coastele frânte, dar încă viu. În spatele lui, zace leoaica, pe care glontele lui Johann a nimerit-o în cap, iar lângă ea, în ultimele convulsii ale agoniei – Cezar.

Spectatorii, palizi și înspăimântați, înconjoară cușca, muți de groază, și nu se mișcă din loc, în ciuda rugăminților stăruitoare ale paznicului de a părăsi menajeria.

1895

SECULARUL

Lucrurile s-au petrecut într-o seră uriașă, proprietatea unui om foarte ciudat, un milionar posac și singuratic, care-și cheltuia nesfârșitele sale venituri pentru flori rare și frumoase. Prin construcția și mărimea încăperilor, cât și prin numărul plantelor adunate, sera lui întrecea cele mai celebre sere din lume. Plantele cele mai variate și capricioase, începând cu palmierii tropicali și terminând cu mușchiul palid din regiunile polare, creșteau aici tot atât de bine ca și în patria lor. Nu lipseau nici lataniile gigantice și fenicșii cu frunze late în formă de umbrelă, nici smochinii și bananii. Sagotierii și cocotierii își înălțau spre tavanul de sticlă trunchiurile lor înalte și golașe, împodobite la vârf cu smocuri de frunze late. Aici mai creșteau multe exemplare rare, de pildă, copacul de abanos cu trunchiul negru, tare ca fierul, tufe de mimoză sălbatică, ale cărei frunze și flori se strâng la cea mai ușoară atingere a unei insecte, cât de mici, și o devoră, dracena, din tulpina căreia curge o sevă groasă, veninoasă și roșie ca sângele. Într-un bazin rotund,

neobișnuit de întins, plutea majestoasa Victoria, cu frunze atât de mari, încât pe fiecare din ele ar fi putut să stea un copil. Mai zăreai și corolele albe ale lotusului indian, cu florile lui gingașe ce se desfac numai noaptea. Ca niște ziduri compacte stăteau chiparoșii înmiresmați, de culoare închisă, leandrii cu florile lor de un trandafiriu palid, arbuștii de mirt, portocalii și migdalii, mandarinii chinezești, care miros atât de frumos, ficușii cu frunză tare, tufele de salcâm sudic și copacii de laur.

Mii de felurite flori își răspândeau în seră miresmele lor: fel de fel de garoafe, cu parfumul aspru, crizanteme japoneze, viu colorate, narcise îngândurate, care-și lasă în jos în amurg petalele albe și fine, zambile și micsandre, folosite la împodobirea mormintelor, clopoțeii argintii ai lăcrimioarelor feciorelnice; crini albi, ametitori, căciulile liliachii și roșii ale hortensiilor, înmiresmate și modeste violete, tuberoze ca de ceară, cu miros îmbătător și greu, originare din insula Iava, sângele-voinicului, bujori cu parfumul lor asemănător cu al trandafirului, flori de verbină, pe care frumoasele din Roma le puneau în baie ca să dea pielii lor o prospețime și o gingășie deosebite, și, în sfârșit, niște soiuri minunate de trandafiri cu tot felul de nuanțe: purpurii, roșu- aprins, rubiniu, roz, galben-închis, galben-pal, galben-ruginiu și alb-strălucitor.

Alte flori, lipsite de parfum, se distingeau printr-o frumusețe elegantă, ca, de pildă, recile camelii, azaleele multicolore, crinii chinezești, lalelele olandeze, daliile uriașe precum și ochiul-boului cu floarea lui grea.

Dar în seră se mai afla și o plantă ciudată. Ea nu atrăgea atenția decât prin urâțenia ei. Chiar din rădăcină porneau niște frunze lungi, înguste, cărnoase și acoperite cu țepi. Ele, vreo zece la număr, nu se ridicau în sus, ci se întindeau pe pământ. Ziua erau reci, iar noaptea, calde. Printre ele nu apăreau niciodată flori, în schimb, dintre frunze se ridica o tulpină dreaptă, verde și lungă. Planta aceasta se chema Secular[1].

Florile din seră își trăiau viața lor, de neînțeles pentru oameni. Fără îndoială, nu aveau limbă să vorbească, totuși se înțelegeau una cu alta. Poate că le ajuta parfumul lor sau vântul – purtătorul pulberii de polen din caliciu în caliciu, sau razele calde ale soarelui, care scăldau întreaga seră, pătrunzând prin pereții și tavanul de sticlă. Dacă albinele și furnicile se înțeleg atât de bine una cu alta, pentru ce lucrul acesta nu ar fi posibil măcar într-o mică măsură și

[1] Sau agavă (n. r).

la flori?

Unele flori se dușmăneau între ele, altele se iubeau cu gingășie sau erau prietene. Unele se întreceau în frumusețe, mireasmă și înălțime, altele se mândreau cu vechimea speciei lor. Uneori, în diminețile strălucitoare de primăvară, când întreaga seră părea că plutește într-o pulbere aurie, iar în caliciile desfăcute tremurau diamante de rouă, florile porneau să vorbească pe întrecute între ele. Se spuneau povești minunate despre pustiuri arzătoare și îndepărtate, despre unghere umede și umbroase de pădure, despre insecte ciudate ce luminează noaptea, despre cerul albastru al patriei și văzduhul liber al câmpiilor și pădurilor îndepărtate.

Și numai Secularul cel slut era un paria în familia aceasta. Nimeni, nicicând, nu-i arătase prietenie, milă, compătimire; niciodată, de-a lungul, anilor, dragostea nu-l încălzise cu raza ei caldă. Se obișnuise atât de mult cu disprețul tuturor, încât îl îndura tăcut, ascunzând greaua suferință în adâncurile sufletului său. De asemenea, se obișnuise să fie batjocorit de toți. Florile nu iartă niciodată urâțenia semenelor lor.

Într-o dimineață de iulie, în seră a înflorit un trandafir rar de Cașmir, rubiniu-închis, aproape negru în cutele petalelor catifelate, minunat de frumos și de înmiresmat. Când primele raze ale soarelui au pătruns prin geamuri, iar florile s-au trezit una câte una din aţipeala ușoară a nopții și au văzut trandafirul înflorit, din toate părțile au izbucnit strigăte de admirație:

— Cât de splendidă e această tânără roză! Cât de proaspătă și înmiresmată! Ea va fi podoaba noastră cea mai de preț! Regina noastră!

Iar roza de Caşmir asculta laudele, sfioasă, îmbujorată, scăldată în razele aurii ale soarelui ca o adevărată regină. Florile își înclinau dinaintea ei corolele minunate, în semn de bun-venit.

Dar iată că se trezi și nefericitul Secular, o privi și se înfioră de încântare.

— Ce frumoasă ești tu, regină! murmură el.

Când îi auzi vorbele, întreaga seră se cutremură de râs. Înfumuratele lalele se clătinară, înfiorate, frunzele zvelților palmieri tresăriră, clopoțeii albi ai lăcrămioarelor începură să sune, ba chiar și sfioasele violete își iţiră căpșoarele printre frunzele lor rotunde, întunecate, și zâmbiră cu compătimire.

— Monstrule! strigă, înecându-se de râs, bujorul cel bondoc, legat de un băț. Cum de cutezi să rostești vorbe galante? Oare nu-ți

dai seama că până și încântarea ta e respingătoare?

— Cine e? întrebă, zâmbind, tânăra regină.

— Pocitania asta? exclamă bujorul. Nimeni nu știe cine e și de unde vine. Are un nume foarte stupid – Secularul.

— Când m-au adus aici – abia un copăcel – el era tot atât de mare și de urât ca acum, spuse un palmier înalt și bătrân.

— Nu înflorește niciodată, zise și leandrul.

— În schimb, e acoperit de țepi, adăugă arbustul de mirt. Stăm și ne mirăm de oamenii care se ocupă de seră. Îl îngrijesc mai mult decât pe oricare dintre noi. Ca și cum ar fi cine știe ce comoară.

— Eu înțeleg foarte bine pentru ce-l îngrijesc așa, spuse bujorul. Monștrii ăștia sunt atât de rari, încât nu-i descoperi decât o dată la o sută de ani. Probabil că de aceea îl și cheamă Secularul.

Așa l-au batjocorit florile până la amiază pe bietul Secular, dar el tăcea, lipindu-și de pământ frunzele reci.

După-amiază s-a lăsat o zăpușeală nemaipomenită. Se simțea apropierea furtunii. Norii se întunecau tot mai tare. Abia mai puteai respira. Florile își țineau plecate căpșoarele gingașe, așteptând ploaia, tăcute și nemișcate.

În sfârșit, de departe s-a auzit prima bubuitură surdă a tunetului, ca răgetul unei fiare ce se apropie. S-a lăsat pentru o clipă o liniște apăsătoare, apoi ploaia a început să bată darabana în scândurile puse de grădinari în grabă peste geamurile serei, unde se făcuse întuneric ca noaptea.

Și, deodată, roza auzi o șoaptă slabă:

— Ascultă-mă, regină. Eu sunt, nefericitul Secular, a cărui încântare față de frumusețea ta te-a făcut să zâmbești în dimineața aceasta. Întunericul și furtuna mă fac mai îndrăzneț. Te-am îndrăgit, frumoaso! Te rog, nu mă disprețui.

Dar roza tăcea, chinuită de zăpușeală și de groaza furtunii.

— Ascultă-mă, frumoasa mea! Sunt hidos și am frunze acoperite cu țepi, dar îți voi dezvălui taina mea. Mă trag din pădurile virgine ale Americii, unde hățișurile de liane îmbracă trunchiurile boababilor milenari și unde nu a pătruns încă picior de om. Înfloresc o dată la o sută de ani, și numai pentru trei ore. Apoi mor. Din rădăcinile mele cresc lăstari noi, pentru a muri și ei peste o sută de ani. Simt că peste câteva minute voi înflori. Te rog să nu mă disprețuiești, frumoasa mea! Pentru tine, numai pentru tine voi înflori și tot pentru tine voi muri!

Dar roza își ținea capul plecat, fără să scoată un cuvânt.

— Roză! Pentru o singură clipă de fericire, îți dăruiesc întreaga mea viață. Oare și asta e prea puțin pentru regeasca ta mândrie? Dimineața, când se vor ivi primele raze ale soarelui...

Dar în clipa aceea furtuna s-a dezlănțuit atât de năprasnic, încât Secularul a trebuit să tacă. Iar când în zori furtuna s-a potolit, în seră s-a auzit o pocnitură puternică, de parcă s-ar fi tras cu mai multe puști deodată.

— A înflorit Secularul! a strigat grădinarul-șef, alergând să-l trezească pe stăpânul serei, care aștepta evenimentul acesta de două săptămâni cu nespusă nerăbdare.

Pereții de sticlă au fost despuiați de scânduri. Oamenii stăteau tăcuți în jurul Secularului și toate florile și-au întors capul spre el, pline de spaimă și admirație.

Pe tulpina verde înaltă a Secularului înfloriseră ciorchini bogați de flori albe ca neaua, de o frumusețe nemaivăzută, al căror parfum minunat, fără seamăn, s-a răspândit într-o clipă în toată sera. După mai puțin de o jumătate de ceas, florile au început să capete treptat o culoare trandafirie, apoi roșie, după aceea purpurie și, în sfârșit, aproape neagră.

Când soarele s-a arătat la orizont, florile Secularului s-au veștejit una câte una. Apoi s-au veștejit și s-au răsucit frunzele lui urâte, iar planta cea rară a pierit, ca să reînvie peste o sută de ani.

...Și regina și-a plecat și mai mult capul înmiresmat.

1895

PÂINEA ALTUIA

— Acuzat, conform prevederilor legii, ți se acordă ultimul cuvânt, a spus președintele tribunalului cu un glas nepăsător, cu ochii pe jumătate închiși de oboseală. Ce poți adăuga, pentru lămurirea sau justificarea faptei dumitale?

Acuzatul a tresărit și s-a cramponat nervos cu degetele sale

subțiri și lungi de balustrada boxei acuzaților. Era slăbuț, pirpiriu, cu mișcări sfioase și cu o privire plină de spaimă. Părul de pe cap și din barbă rar, spălăcit și năclăit, și genele complet albe dădeau feței sale palide un aspect bolnăvicios, anemic... Era acuzat de faptul că, locuind la o rudă a sa îndepărtată, contele Vențepolski, dăduse foc cu premeditare locuinței acestuia în noaptea de douăzeci și trei spre douăzeci și patru ianuarie. Expertiza medicală stabilise că este perfect normal și în deplinătatea facultăților mintale. Mai stabilise că avea o sensibilitate oarecum sporită a sistemului nervos și tendința de a izbucni pe neașteptate în plâns, dovedind o slăbiciune a centrilor inhibitori, dar atâta tot.

Până în clipa aceea, acuzatul păruse nepăsător, străin parcă de propriul lui proces. Atmosfera solemnă, apăsătoare a tribunalului, uniformele judecătorilor, postavul roșu, cu franjuri de aur, de pe masa lor, uriașa sală neîncălzită, portretele majestoase de pe pereți, publicul de dincolo de balustradă, aprozii agitați, jurații gravi și demni, calmul olimpic al procurorului și dezinvoltura avocatului – toate acestea îl buimăciseră. I se părea că nimerise între dinții unei mașini uriașe pe care nu-i în măsură s-o oprească nicio ființă omenească, nici măcar pentru o clipă.

În timpul pledoariei avocatului său simțise de mai multe ori dorința să se ridice în picioare și să strige: „Habar n-aveți ce spuneți, domnule avocat. Lucrurile s-au petrecut altfel. Încetați și lăsați-mă pe mine să povestesc cum am săvârșit crima”, ca să redea apoi cu o voce sigură, în cuvinte clare și mișcătoare, toate gândurile lui de atunci, ba mai mult, chiar și sentimentele sale cele mai subtile... Dar mașina se învârtea cu atâta precizie și cu atâta nepăsare, încât nu i se putea împotrivi.

Ultimele cuvinte, însă, ale președintelui au trezit pe neașteptate în el energia febrilă a disperării, proprie oamenilor în clipa morții, energia care îl împinge uneori pe un condamnat la moarte să lupte pe eșafod cu gâdele ce-i pune șireangul de gât.

Și, cu un glas plin de rugă, condamnatul a strigat:

— O, da, domnule președinte! Pentru dumnezeu, ascultați-mă... Dați-mi voie să povestesc tot, de la început până la sfârșit.

Jurații s-au prefăcut a fi numai ochi și urechi, judecătorii desenau, absorbiți, cocoșei pe foile de hârtie de dinaintea lor, în sală s-a așternut o liniște plină de încordare. Acuzatul a început:

— Când am venit în orașul acesta, în primele zile ale anului trecut, nu aveam niciun plan de viitor. Mi se pare că sunt chiar de

la naștere un ratat. Niciodată n-am avut noroc, și la patruzeci de ani mă simțeam tot atât de neputincios și lipsit de simț practic ca în tinerețe.

L-am rugat pe contele Ventțepolski să mă ajute să-mi găsesc o slujbă. Speram să nu mă refuze fiindcă se înrudea de departe cu răposata mea mamă. Contele, darnic și cumsecade cu oamenii, nu mi-a putut găsi o slujbă în momentul acela, dar m-a invitat să locuiesc între timp în casa lui.

M-am mutat la dânsul. La început, mi-a dat o oarecare atenție, dar s-a plictisit curând și nu se mai jena de mine. Se obișnuise probabil atât de mult cu prezența mea, încât mă socotea un fel de mobilă. Atunci a început pentru mine o viață îngrozitoare, plină de umilințe amarnice, de furie neputincioasă, de vorbe și zâmbete lingușitoare.

Nimeni nu poate să înțeleagă cât de chinuitoare este o astfel de viață, dacă nu o încearcă pe propria lui piele. Oamenii independenți și mândri greșesc când își închipuie că deprinderea de a trăi pe socoteala altuia distruge cu totul sentimentul mândriei și al ofensei. Niciodată nu fusesem atât de sensibil ca atunci față de orice cuvânt care părea să fie o aluzie la viața mea parazitară. În vremea aceea, sufletul meu era ca o rană deschisă – o altă comparație nu pot găsi – și fiecare atingere îl îndurera ca arsura unui fier înroșit în foc. Dar pe măsură ce trecea timpul, slăbea și energia care ar fi putut să mă smulgă din starea aceasta înjositoare. Am fost totdeauna slab, laș, lipsit de voință. Viața îndestulată pe socoteala contelui mă paralizase și mă pervertise cu totul, rosese ca o rugină și ultimele urme ale independenței mele. Uneori, când mă culcam seara și retrăiam nesfârșitele umilințe din timpul zilei, mă sufocam de furie și-mi spuneam: „Gata! Mâine plec, însă nu înainte de a-i arunca în față contelui, cu îndrăzneală, câteva adevăruri amare. Mai bine să îndur foamea și frigul, să umblu în zdrențe, decât să mai duc existența asta mârșavă.”

Dar „mâine” pierea orice urmă a hotărârii mele. Pe buze îmi apărea iarăși zâmbetul jalnic, încordat, iarăși nu știam ce să fac cu mâinile în timpul mesei, iarăși mă simțeam stângaci și ridicol. Când îndrăzneam să-i amintesc contelui de promisiunea de a-mi găsi o slujbă, el îmi răspundea cu aerul lui de boier trufaș:

— De ce te grăbești, dragul meu? Nu te simți bine la mine? Mai așteaptă puțin și o să vedem noi...

Tăceam. Când contele îmi dăruia câte un costum de-al lui, puțin

uzat, nici nu încercam măcar să refuz. Costumele lui erau impecabile, dar prea largi pentru mine. Un oaspete al amfitrionului meu a spus într-o zi că hainele de pe mine par „a fi luate de la un frate mai mare”, iar un alt domn, un tip murdar și cinic, despre care se șoptea că e trișor, a izbucnit în râs, întrebându-mă cu insolență:

— Nu-i așa, Fedorov, că-ți faci hainele la croitorul contelui?

Niciunul dintre ei nu-mi spunea pe nume. Contele uita aproape totdeauna să mă prezinte cunoscuților, dintre care cei mai mulți trăiau, ca și mine, pe socoteala lui, cu singura deosebire că ei știau să se poarte cu dânsul de la egal la egal, aproape familiar, pe când eu rămâneam totdeauna timid și lingușitor. Mă urau cu ura nepotolită și hidoasă a celor ce rivalizează pentru bunăvoința patronului.

Slugile contelui mă tratau cu obrăznicia grosolană, plină de trufie, proprie oamenilor de teapa lor. La masă, uitau să mă servească. În privirile și vorbele lor de slugi simțeam disprețul lor, adică disprețul celui ce lucrează față de un trântor. Îmi făceam patul și-mi periam singur hainele.

Seara se juca uneori cărți. Când lipsea vreun partener, contele mă invita la joc. Nu aveam niciodată banii mei, dar mă așezam la masă obsedat de gândul câștigului. Jucam cu lăcomie, calculat și cu pasiune, ajungând uneori să mă rog lui dumnezeu ca să mă ajute să câștig, dar, cum se întâmplă de obicei în astfel de cazuri, pierdeam totdeauna mai mult decât toți.

După ce jocul se termina, și partenerii se socoteau între ei, ședeam cu ochii în pământ, roșu de rușine, frământând febril în mână bucata de cretă. Când tăcerea devenea insuportabilă, spuneam, căutând să rostesc cuvintele degajat:

— Conte... vă rog... fiți atât de bun... pentru moment trec printr-o mică jenă financiară... Plătiți dumneavoastră pentru mine... O să vă restitui banii mâine...

Fără îndoială că promisiunea mea nu era crezută de nimeni. Toți știau că nu-mi voi achita datoria nici a doua zi și nici altă dată. Uneori, seara, contele și oaspeții lui se duceau la câte un restaurant, și, de acolo, la femei. Eram invitat într-o doară, cu un ton care mă îndemna să refuz. Știam că dacă aș fi refuzat, nimeni n-ar fi stăruit să merg. Dar, vă jur pe tot ce am mai sfânt că nu am putut să înțeleg niciodată ce anume mă silea să dau fuga înaintea tuturor în antreu și să-mi îmbrac grăbit paltonul.

În timpul mesei se făceau multe glume și tot felul de șotii.

Râdeam des și tare, dar veselia mea era aceea a unui câine dresat. Iar dacă îmi trăsnea prin minte să fac vreo glumă bună sau un calambur reușit, nu mă asculta nimeni. Abia deschideam gura, că mă și întrerupeau. Nu mă luau în seamă, iar eu începeam pentru a zecea oară aceeași frază, căutând zadarnic cu privirea ochii cuiva.

Dar și mai îngrozitoare erau nopțile. Dormeam într-o cameră îngustă de trecere, care semăna mai curând cu un coridor, pe o canapea veche, cu lâna ieșită în afară, cu o cocoașă la mijloc și cu arcurile rupte. Cele două picioare din față, care lipseau, erau înlocuite cu propria mea valiză.

O, cât de mult uram canapeaua asta! Niciodată nu am simțit pentru un om o ură atât de nestăpânită ca pentru mobila aceasta hârbuită, pe care nu ar fi cumpărat-o niciun negustor de lucruri vechi. De cum începea să se însereze, mă cuprindea o groază tot mai mare la gândul nopții lungi, de insomnie, care mă aștepta. În cele din urmă, trebuia să mă culc. Cocoașa din mijlocul canapelei îmi încovoia spinarea, arcurile îmi împungeau coastele, perna mi se părea prea joasă și-mi luneca de sub cap în fiecare clipă. După foarte puțin timp, începeau să mă doară îngrozitor ceafa și mijlocul. Capul mi se înfierbânta, și gândurile se răsuceau și se roteau în bietul meu creier ca duse de un vârtej... Îmi făuream planuri fantastice, irealizabile, de viitor. Noaptea credeam în ele, dar dimineața mă speriau ca un delir pricinuit de febră.

Îmi aminteam de toate impresiile din timpul zilei, de toate vorbele mele și ale altora, de fiecare jignire și umilință. Le analizam cu desfătarea intensă și cu consecvența profundă și teribilă de care este în stare numai mintea unui om singuratic și jignit. Și, reconstituind toate lucrurile acestea mărunte, mârșave, scoteam din fundul sufletului meu o murdărie atât de respingătoare, încât... Dar nu... despre asemenea lucruri nu se poate vorbi nici măcar în fața tribunalului, nici măcar în scop de apărare.

Când treceau pe lângă canapeaua mea, prietenii contelui își băteau joc de starea ei jalnică. O numeau patul lui Procust.

În ziua fatală, unul dintre cunoscuții contelui, domnul Lbov, i-a invitat pe toți la restaurant, ca să bea în cinstea unei moșteniri căpătate de el. M-am îmbrăcat și eu. Le ieșire, pe scară, l-am lovit din greșeală pe domnul Lbov și i-am cerut scuze. El mi-a răspuns:

— Nu-i nimic, fleacuri... Apoi a adăugat pe neașteptate: Dar te-ai deranjat degeaba, Fedorov. Nu te-a invitat nimeni să vii cu noi.

Am încremenit în prag, copleșit de cuvintele acestea crude.

Oaspeții ieșeau, zgomotoși, iar unul dintre ei a strigat din ușă:

— Du-te și culcă-te pe patul lui Procust.

Altul a completat:

— Pe patul dumitale de linge-blide![1]

Și au plecat, râzând în hohote, iar eu m-am înapoiat în odaie și m-am întins pe canapea. Speram în fundul sufletului că le va părea rău de cele ce mi-au spus și vor trimite după mine, dar nu a venit nimeni... Am plâns amarnic două sau trei ore, cuprins de o furie neputincioasă. Patul meu de „linge-blide” îmi producea o suferință cumplită. M-am ridicat în picioare. Ura împotriva canapelei ajunsese la culme. Am adunat câteva cutii de pălării, le-am umplut cu ziare vechi și rupte, am turnat gaz peste ele, apoi le-am băgat sub canapea și le-am dat foc. În tot acest timp eram ca într-un delir...

Când mi-am venit în fire, flăcările cuprinseseră întreaga odaie. M-am îngrozit și am început să strig după ajutor. Tot ce a urmat vă este cunoscut, domnilor jurați...

1896

PRIMUL NĂSCUT

Asta s-a întâmplat la Moscova. Abia împlinisem șaptesprezece ani – vârsta la care viața de literat apare ca o cale triumfală spre glorie, presărată cu trandafiri și lauri. A păși pe această cale mi se părea cea mai înaltă culme a fericirii la care poate aspira un muritor.

Astăzi nu-mi mai amintesc bine de subiectul primei mele povestiri. Dacă nu mă înșel, era vorba de o minunată dimineață de mai, în care un tânăr frumos, cu numele de Voldemar, se îndrăgostise de o tânără Ludmila, înzestrată cu calități neobișnuite. Tânăra Ludmila îl înșelase însă în modul cel mai perfid pe Voldemar cu un ofițer de cavalerie. Povestirea se numea *Lacrimi timpurii.*

După ce am transcris *Lacrimi timpurii* de cel puțin opt ori, am dat lucrarea poetului Venkov, care venea adesea în casa noastră și care mi-era binevoitor. Acesta colabora aproape la toate ziarele și revistele rusești și avea o capacitate uimitoare de a introduce în toate operele sale ideea socială. După ce descria, de pildă, o furtună, la sfârșitul poeziei, își exprima neapărat speranța că și de

[1] În rusește joc de cuvinte: *prokustovo ioje* = patul lui Procust; *prohvostovo ioje* = patul de linge-blide (n. t.).

pe cerul patriei scumpe „se vor împrăștia norii strânși”. O cascadă îi amintea de gândul încătușat, care a rupt lanțurile silniciei.

Chiar și acum îmi amintesc foarte clar fața lui caracteristică: obrazul în formă de ou, ciupit tot de vărsat și mereu aplecat într-o parte, bărbuța de culoarea nisipului, rară, ciufulită și tremurătoare, nasul lung, ochii miopi, fruntea înaltă de formă conică, încadrată de părul rar și lins care îi cădea pe umeri. Niciodată nu ședea pe scaun, ci umbla fără astâmpăr prin odaie din colț în colț, desfăcându-și atât de larg și de caraghios picioarele sale strâmbe, de parcă s-ar fi aflat pe coverta unei corăbii în timp de furtună. Dacă era acasă la el, atunci, după ce făcea trei-patru drumuri dintr-un colț într-altul al camerei, se apropia de un dulăpior, îl deschidea și scotea de acolo o carafă de lichior și două păhărușe (unul pentru el, celălalt pentru interlocutor). Sorbea lichiorul, făcând niște grimase groaznice, ascundea carafa iarăși în dulap și după aceea își relua prin cameră umbletul lui de marinar.

Ivan Liodorovici a primit povestirea mea cu foarte mare indulgență și mi-a făgăduit că va găsi o posibilitate de publicare, cu toate că nu putea să-mi garanteze succesul. Dar chiar și această promisiune nesigură întrecea toate așteptările mele.

S-au scurs însă o lună, două, trei. Povestirea mea se afla de mult la redacția „Foii ilustrate din Moscova”, dar cu toate acestea soarta ei era învăluită în bezna necunoscutului. În timpul acesta cred că l-am plictisit destul pe bietul Ivan Liodorovici. În fiecare miercuri și sâmbătă – în aceste zile eram învoiți de la școală – apăream invariabil la el. Și de fiecare dată el citea în ochii mei una și aceeași întrebare avidă, dar nu mă liniștea decât cu îndemnuri nelămurite, că „trebuie să aștept, să am răbdare... că doar nu se poate așa dintr-o dată... Redacția este de-a dreptul copleșită de un adevărat potop de povestiri.” Cuvinte groaznice: „redacția este copleșită de povestiri”! Dar toate alea erau cine știe ce povestiri, altceva decât *Lacrimile timpurii* scrise de mine... și nu mă interesau!

Fericirea a venit, cum vine totdeauna atunci când o aștepți mai puțin. Într-o zi, era duminică, n-am fost învoit de la școală, drept pedeapsă pentru că luasem nota unu la obiectul *Fortificația militară* (chiar și astăzi numai când aud numele acestei științe, mă cutremur). La ora nouă seara au început să se întoarcă, unul după altul, elevii învoiți. Tocmai mă aflam în fumoar, când cineva m-a anunțat că mă caută Kalinin. Știrea asta m-a mirat puțin. „Cu Kalinin, un filfizon prostănac, nu vorbisem până atunci decât o dată

sau de două ori. Ce-o fi având cu mine?” mă întrebam.

Ne-am întâlnit pe scara care ducea de la fumoar la companie. Kalinin ținea în mână un sul lung de hârtie.

— Ascultă! a spus el, schimonosindu-se, ca de obicei, cu un aer de fante. Un „țivil” oarecare m-a rugat să-ți predau chestia asta.

Și mi-a pus în mână sulul de hârtie.

— Care țivil? am întrebat eu, stânjenit de cuvântul „țivil”.

— Nu știu... Unu cu înfățișare destul de scârboasă... Mă oprește pe stradă și mă întreabă dacă te cunosc. Eu spun – cunosc. Atunci dați-i, vă rog, asta.

Din pachet răzbatea un miros puternic de cerneală de tipografie. O dulce presimțire mi-a oprit bătăile inimii. Am desfăcut nerăbdător hârtia și am văzut două numere din „Foaia ilustrată”.

Mai târziu, am trecut adesea în viața mea prin clipe de foarte mare fericire. Dar niciodată nu m-am mai simțit cuprins de un val atât de puternic de entuziasm ca în clipa aceea, când ochii mei au descoperit rândurile regulate de litere negre, tipărite clar pe hârtie albă, strălucitoare. Iureșul bucuriei care m-a năpădit a fost destul de sălbatic și n-am știut să-l exprim altfel decât sărind ca un nebun câte cinci trepte deodată. După ce am ajuns în fugă, în dormitor, am continuat și acolo să fac pe turbatul, sărind peste paturi și taburete. În cele din urmă m-am liniștit puțin, am coborât mai jos lampa suspendată, cu abajur, și am deschis „Foaia”... Dar rândurile îmi jucau pe dinaintea ochilor și literele se contopeau în dungi negre.

Trebuia cu orice preț să împărtășesc cuiva bucuria mea. Când l-am văzut pe unul dintre colegii mei mai apropiați, m-am repezit spre el:

— Uită-te... uite-aici... în revistă... e tipărită povestirea mea.

Mă înăbușeam de emoție. Cât despre el, uimirea și bucuria i-au fost mult mai prejos de așteptările mele.

— Nu mai spune! E oare cu putință? a întrebat el cu un ton destul de nepăsător și a întins mâna după revistă.

Apoi a început să citească, iar eu, îmbrățișându-l din spate, priveam peste umărul lui la rândurile dragi. El citea destul de încet. Și un sentiment de gelozie a pus deodată stăpânire pe mine.

— Așteaptă, ți-o dau pe urmă! Să citesc eu întâi, i-am spus, smulgându-i „Foaia” din mână.

Dar abia m-am îndepărtat de el, că nevoia de a împărtăși și altora fericirea mea a început din nou să-mi dea ghes. Am arătat

„Foaia” cel puțin la zece colegi. Toți se străduiau să pară interesați, dar, spre marea mea durere, aprobarea lor nu mă mulțumea.

În cele din urmă, în jurul meu s-a strâns un grup destul de mare de inițiați. Cineva a cerut să citesc cu voce tare. Atunci, cu o voce întreruptă de emoție și de alergătura de până atunci, am început cu frumoasa frază care-mi devenise familiară:

„Era o minunată dimineață de mai...”

Când am terminat, ascultătorii și-au exprimat, cu indulgență, aprobarea.

— Interesant ce-o să spună critica! am auzit eu o voce sigură.

Între timp, în jurul meu s-au adunat alți curioși. Când au aflat despre ce era vorba, și-au exprimat și ei dorința să asculte povestirea mea, iar eu mi-am citit opera pentru a doua oară, cu aceeași plăcere.

Și de fiecare dată, când începeam s-o citesc, găseam în ea mereu noi frumuseți. Dar nici asta nu-mi era de ajuns. I-am pus pe alții s-o citească cu voce tare, în timp ce eu ascultam cu ochii închiși, străduindu-mă să-mi închipui că sunt un ascultător oarecare.

A doua zi, Drozd, comandantul meu de companie, m-a chemat la el.

— Dă-mi numaidecât mâzgălitura aia, a ordonat el cu un ton sever.

M-am prefăcut că nu înțeleg.

— Ce anume, domnule căpitan?

— Dumneata... ai scris niște fleacuri acolo... într-o fițuică, dă-o încoace... și fără discuții...

N-am avut ce face. I-am adus un număr din „Foaia”. El l-a desfăcut și, împungând cu degetul inițialele mele S. și M., a întrebat:

— Asta e?

— Asta, domnule căpitan, am răspuns eu, mândru și plin de demnitate.

— Treci la carceră, a spus comandantul companiei, rupând în două numărul prețios al revistei. Și dacă asta se mai repetă, vei fi eliminat din școală.

M-am dus la carceră. Deși atitudinea lui Drozd în legătură cu numărul din „Foaia” mă indigna până în adâncul sufletului, știam totuși încă de pe atunci – și acest gând mă mângâia – că promotorii culturii au suferit și vor suferi totdeauna atacuri nedrepte din

partea mulțimii lipsite de cultură.

Am stat două zile la carceră, dar nu m-am plictisit, pentru că aveam la mine un număr din „Foaia”, care rămăsese întreg, și-mi citeam cu patimă povestirea. Am citit-o cu voce tare chiar pazniculuiînchisorii mele, subofițerului de serviciu, care și-a exprimat aprobarea exclamând: „Strașnic!”

De atunci a trecut multă vreme, s-au scurs mulți ani, și știu, din experiență, că în calea unui literat sunt mai mulți spini decât trandafiri, și când primesc vreo publicație cu o operă de a mea, nu mă bucur, ci socotesc liniștit numărul de rânduri. Dar, uneori, în sufletul meu se strecoară o invidie arzătoare pentru bucuria naivă și încrederea luminoasă de atunci.

1897

ALLEZ![1]

Această exclamație scurtă și poruncitoare era prima amintire pe care o păstra *mademoiselle* Nora din copilăria ei întunecată, monotonă, de nomadă. Înaintea tuturor celorlalte cuvinte, pe acesta îl pronunțase limba ei micuță și peltică de copil, și totdeauna, chiar și în visele ei, strigătul acesta făcea să răsară numaidecât în amintirea Norei frigul din arena neîncălzită a circului, mirosul de grajd, galopul greoi al calului, plesniturile seci ale biciului lung și durerea usturătoare a loviturii, care înăbușea brusc șovăiala de o clipă a fricii. *Allez!*

În circul pustiu era întuneric și frig. Ici-colo, razele soarelui de iarnă abia pătrundeau prin cupola de sticlă și așterneau pete palide pe poleiala și pe catifeaua vișinie a lojilor, pe scuturile cu capete de cal și pe steagurile care împodobeau stâlpii; ele tremurau pe sticlele mate ale globurilor electrice și se prelingeau pe oțelul

[1] Înainte, marș! (Fr.) (N. t.)

barelor și al trapezelor, sus, la înălțimea aceea grozavă în îngrămădirea de aparate și frânghii. Ochiul abia întrezărea primele rânduri de fotolii, în timp ce locurile din spatele lojilor și galeria se pierdeau cu totul în întuneric.

Artiștii sunt la munca lor de zi. Cinci sau șase dintre ei, îmbrăcați cu șube și căciuli, stau în fotoliile din rândul întâi, lângă intrarea la grajduri, și fumează țigări de foi rău mirositoare. În mijlocul manejului se află un bărbat îndesat, cu picioarele scurte, cu un joben pe ceafă și cu mustăți negre, răsucite cu atâta grijă că i se subțiază spre vârf ca un fir. El leagă cu o frânghie lungă mijlocul unei fetițe micuțe, de cinci ani, care stă în fața lui și tremură de emoție și de frig. Un cal alb, uriaș, pe care un grăjdar îl plimbă de-a lungul barierei, fornăie tare, mișcându-și gâtul arcuit, iar pe nări îi țâșnesc cu putere valuri de aburi albi. Ori de câte ori trece pe lângă omul cu joben, calul se uită cu coada ochiului la biciul de la subsuoara acestuia, sforăie neliniștit și, ciulind urechile, îl trage după sine pe grăjdarul care încearcă să-l stăpânească. Mica Nora aude în spatele ei mișcările lui nervoase și tremură tot mai tare.

Două mâini puternice o cuprind de mijloc și o aruncă ușor pe spinarea calului, pe o saltea lată de piele. Aproape în aceeași clipă, și scaunele, și stâlpii albi, și perdelele de dril de la intrări – totul se contopește în ochii ei într-un cerc multicolor care gonește în întâmpinarea calului. Mâinile, încleștate convulsiv de valul aspru al coamei, îi amorțesc, iar ochii i se închid strâns, orbiți de sclipirile înnebunitoare ale cercului multicolor. Bărbatul cu joben se mișcă înăuntrul manejului, plesnind asurzitor din biciul lung, al cărui sfârc aproape că atinge capul calului.

— Allez!...

Iat-o apoi, îmbrăcată cu o fustiță scurtă de voal, cu brațele slabe de copil dezgolite, stând în plină lumină, sus, chiar sub cupola circului, pe un trapez care se leagănă puternic. De același trapez, la picioarele fetiței, atârnă cu capul în jos, agățat cu genunchii de bară, un alt bărbat, vânjos, îmbrăcat într-un tricou roz cu paiete de aur și cu ciucuri, cu părul ondulat, pomădat și ochii plini de cruzime. Iată-l cum își ridică mâinile, care până atunci atârnaseră în jos, le desface și se uită în ochii Norei cu privirea lui pătrunzătoare, fixă și hipnotică de acrobat, apoi... bate din palme. Nora face o mișcare repede înainte, ca să se năpustească în jos, drept în mâinile acestea puternice, care o cheamă fără cruțare (oh, cu câtă spaimă vor respira îndată sute de spectatori!), dar deodată, îi

îngheață inima în piept și aproape că nu-i mai bate de groază, iar fetița strânge doar ceva mai tare frânghiile subțiri. Dar mâinile se ridică iar și o cheamă fără cruțare, iar privirea acrobatului se face tot mai poruncitoare... Golul de sub picioarele Norei parcă e o prăpastie:

— Allez!...

Fetița se balansează, abia răsuflând, chiar pe vârful „piramidei vii” alcătuite din șase oameni. Ea alunecă, mlădiindu-și trupul șerpuitor, printre treptele unei scări albe și lungi, care se sprijină cu un capăt pe creștetul unui om. Acum se răsucește în aer, aruncată cu putere în sus, ca de niște arcuri de oțel, de picioarele groaznice ale jonglerului. Acestea sunt *jocurile icariene.*

Iat-o altă dată cum evoluează sus, în aer, pe o sârmă subțire și tremurătoare, care-i taie chinuitor tălpile picioarelor... Și pretutindeni, aceleași chipuri de o frumusețe grosolană, cu părul pomădat și pieptănat cu cărare sau cu conciuri adunate aproape pe vârful capului. Aceleași mustăți răsucite, aceeași duhoare de țigări de foi și de sudoare, și pretutindeni aceeași teamă și același strigăt fatal, de neînlăturat, mereu același, deopotrivă pentru oameni, cai sau câini dresați:

— *Allez!...*

Era foarte frumoasă cu toate că abia împlinise șaisprezece ani. Într-o zi, în timpul reprezentației, a picat de pe bara aeriană, a trecut pe lângă plasă și s-a prăbușit pe nisipul manejului. Au ridicat-o leșinată și au transportat-o numaidecât în culise unde, după străvechiul obicei al circului, au început s-o scuture din toate puterile de umeri, ca să-și vină în fire. Când și-a revenit a început să geamă de durere – își scrântise mâna în cădere. „Publicul este neliniștit și începe să se împrăștie, spuneau cei din jurul ei. Du-te și te arată publicului!”... Ascultătoare, s-a străduit să surâdă, cu surâsul ei obișnuit de „călăreață grațioasă”, dar după doi pași s-a clătinat și a țipat de durere. Atunci, zeci de mâini au apucat-o și au împins-o cu forța dincolo de perdelele intrării, spre public:

— *Allez!...*

În această stagiune „lucra” la circ, ca artist sezonier, clovnul Menotti. Acesta nu era un simplu clovn, sărac, de duzină, care se tăvălea prin nisip, încasa palme și se pricepea să facă publicul să râdă o seară întreagă cu glumele lui nesecate, deși nu mâncase nimic din ajun. Clovnul Menotti era o celebritate, primul clovn-solist și imitator din lume, dresor cunoscut pe tot globul, care

primise premii de onoare ș.a.m.d., ș.a.m.d. Pe piept purta o salbă grea de medalii de aur: lua câte două sute de ruble pentru o reprezentație, se mândrea că de cinci ani nu mai poartă decât costume din moar, și totdeauna după fiecare reprezentație se simțea „frânt” și spunea despre sine însuși cu o amărăciune exagerată: „Da! Noi – bufonii, noi trebuie să facem să râdă publicul *îmbuibat!”* În arenă cânta fals și pretențios cuplete vechi, declama versuri proprii sau lua peste picior primăria, în legătură cu problema canalizării, ceea ce, în general, făcea asupra publicului, atras la circ de o reclamă deșănțată, impresia unor schimonoseli exagerate, plictisitoare și nepotrivite. În viața de toate zilele însă, avea o înfățișare languroasă și o atitudine protectoare și-i plăcea să facă aluzii, cu un aer misterios și neglijent, la legăturile sale cu contese neobișnuit de frumoase, putred de bogate, dar de care se plictisise îngrozitor.

După ce i s-a vindecat mâna scrântită, Nora a apărut iar la circ, și la repetiția de dimineață, Menotti i-a dat bună ziua, i-a reținut mâna mai îndelung într-a lui și, mijindu-și ochii obosiți și umezi, a întrebat-o de sănătate cu o voce galeșă. Ea s-a tulburat, s-a înroșit și și-a retras mâna. Clipa aceasta i-a hotărât soarta.

O săptămână mai târziu, pe când Menotti o conducea pe Nora după o mare reprezentație de seară, a rugat-o să intre să cineze cu el în restaurantul hotelului de lux, unde primul clovn-solist, celebru în întreaga lume, avea obiceiul să tragă.

Separeurile se aflau la etajul de sus. Pe scări, Nora s-a oprit o clipă. Din cauza oboselii, a emoției și a ultimelor simțăminte de sfială feciorelnică, a șovăit. Dar Menotti i-a strâns cu putere cotul. Cu o voce prin care străbătea o pasiune de fiară și ordinul crud al unui fost acrobat, i-a șoptit:

— Allez!...

Și ea a mers... I se părea că el e o ființă neobișnuită, superioară, un semizeu. Ar fi intrat și în foc pentru el, dacă lui i-ar fi trecut prin minte să-i poruncească s-o facă.

Un an întreg l-a urmat din oraș în oraș. În timpul aparițiilor lui pe scenă, îi păzea briliantele și medaliile, îi ajuta să-și îmbrace și să-și dezbrace tricoul, îi îngrijea garderoba, îi ajuta să dreseze șobolani și porci, îi întindea crema pe față și – ceea ce era mai important decât orice – credea cu convingerea nestrămutată a unui idolatru în valoarea lui mondială. Când rămâneau singuri, el nu găsea niciun subiect de conversație și-i primea mângâierile pasionate cu un aer

de plictiseală, ca un om blazat și obosit, dar care îngăduie totuși, cu mărinimie, să fie adorat.

După un an, Menotti s-a plictisit de partenera sa. Privirea lui galeșă s-a îndreptat atunci spre una din surorile Wilson, care executau „zboruri aeriene”. Față de Nora nu mai avea nicio considerație și adesea o pălmuia în cabină, în fața artiștilor și a grăjdarilor, pentru un nasture necusut. Ea le îndura pe toate cu aceeași supunere cu care un câine bătrân, inteligent și credincios, îndură bătăile stăpânului.

În sfârșit, într-o noapte, după o reprezentație la care primul dresor din lume fusese fluierat, pentru că lovise prea tare cu biciul un câine, Menotti i-a spus Norei să plece numaidecât de la el și să se ducă la toți dracii. Fata s-a supus, dar lângă ușa camerei de hotel s-a oprit și și-a întors spre el privirea rugătoare. Atunci Menotti s-a repezit la ușă, a deschis-o larg cu o lovitură furioasă de picior și a strigat:

— *Allez!...*

Dar peste două zile, întocmai ca unui câine bătut și izgonit, Norei i s-a făcut dor de stăpânul ei. Când lacheul hotelului i-a spus cu un zâmbet obraznic: „Nu-i voie să intrați la domnia-sa, domnia-sa e ocupat cu o domnișoară în cameră” – i s-a făcut negru înaintea ochilor.

S-a urcat și s-a oprit fără greș în fața ușii aceluiași separeu unde venise cu Menotti cu un an înainte. Da, el era acolo. I-a recunoscut vocea languroasă de celebritate obosită, întreruptă din când în când de râsul fericit al englezoaicei roșcovane. Nora a deschis pe neașteptate ușa.

Tapetele aurite, de culoarea zmeurei, lumina vie a două candelabre, luciul cristalului, grămada de fructe și sticle în vase de argint, Menotti, culcat fără haină pe divan, și Wilson cu corsajul descheiat, mirosul de parfum, de vin, de țigări de foi, de pudră – toate astea au zăpăcit-o o clipă. Apoi s-a aruncat asupra englezoaicei și a lovit-o de câteva ori cu pumnul în față. Wilson a țipat ascuțit și a început încăierarea.

După ce Menotti a izbutit cu greu să despartă cele două femei, Nora i-a căzut în genunchi, i-a acoperit cizmele cu sărutări și l-a implorat să se întoarcă la ea. Menotti abia a putut s-o îndepărteze, atât de tare se agățase de dânsul, și, strângând-o tare de gât cu degetele lui puternice, i-a spus:

— Dacă nu pleci imediat, ticăloaso, dau ordin lacheilor să te dea

afară în brânci!

Fata s-a ridicat de jos și a șoptit cu răsuflarea tăiată:

— A-a! Dacă e așa... dacă e așa...

Privirea ei a căzut pe fereastra deschisă. Repede și ușor, ca o acrobată exersată, a ajuns pe pervazul ferestrei și s-a aplecat înainte, ținându-se cu mâinile de ramele dinafară.

Departe, jos pe caldarâm, huruiau trăsurile, care de sus păreau niște animale mici și ciudate. Trotuarele luceau după ploaie, și în băltoace se răsfrângea, tremurând, lumina felinarelor de pe stradă.

Degetele Norei s-au răcit și inima s-a oprit o clipă de groază... Atunci a închis ochii, a tras aer în piept, adânc, adânc, a ridicat mâinile deasupra capului și, biruindu-și slăbiciunea cu o sforțare obișnuită, a strigat ca la circ:

— Allez!...

1897

CEASUL *BRÉGUET*

De seara aceasta lungă de decembrie îmi amintesc nespus de clar. Ședeam la o masă rotundă de sufragerie și la lumina puternică a unei lămpi atârnate de tavan citeam un volum gros și jerpelit din „Albina nordului”. Volumul acesta mi-era drag, pentru că era pentru mine un izvor de amintiri. Îl găseam totdeauna când veneam în vacanța de crăciun la Rujicinaia și-l citeam cu răbdare din scoarță-n scoarță. Unchiul Vasili Filippovici ședea în fața mea, înfundat într-un fotoliu scund și adânc de piele, cu picioarele bolnave de podagră învelite cu o pătură vărgată și întinse pe un scăunaș tapițat. Fața îi rămânea în umbră. Numai mustățile lui mari, albe și fioroase și luleaua care răsărea din ele se aflau în cercul luminos și se conturau foarte clar. Din când în când, lăsam cartea și trăgeam cu urechea la viforul care se dezlănțuise afară. În sunetele acestea se simte totdeauna ceva cumplit, o amenințare mohorâtă și duș-

mănoasă. Ele încep cu hohote surde de plâns, care se întețesc treptat, urcă în sunetele unei game cromatice până la un țipăt ascuțit și coboară din nou. Copacii se leagănă în vuietul coroanelor lor, vântul șuieră și se tânguie prin hornuri, și la fiecare smucitură nouă a furtunii parcă aruncă cineva în obloane pumni de zăpadă măruntă și sticloasă. Cum ascultam cu luare-aminte concertul acesta drăcesc, mi-a trecut prin minte, fără să vreau, că mă aflam în casa dărăpănată a unui moșier, pierdută în mijlocul câmpiei înzăpezite, singur între patru ochi cu un bătrân slab și bolnav, departe de oraș, de societatea obișnuită, și mi se părea că niciodată, niciodată nu se vor mai termina urletul viforului, tristețea fără de sfârșit și tic-tacul monoton al pendulei...

— Tu zici: „întâmplări”, a spus pe neașteptate Vasili Filippovici, răsucindu-se greoi în fotoliul său și ferindu-și cu mâna ochii de lumină, dar știi că în viață sunt uneori întâmplări pe care niciun romancier de-al tău n-ar fi în stare să le născocească vreodată?...

La început, n-am înțeles ce însemna exclamația lui, dar apoi mi-am amintit că în timpul prânzului vorbisem despre imaginația nemărginită a scriitorilor și am întrebat:

— Ce te-a făcut să te gândești la asta, unchiule?

— Păi așa... uite, cum stau acum... jur împrejur e liniște... afară vremuiește... și mi-amintesc de trecut... Mi-a răsărit în minte o întâmplare și atunci am spus...

Unchiul a tăcut, și-a învelit pe îndelete, gemând de durere, picioarele bolnave și apoi a început să vorbească:

— Ne-am întrunit o dată la rotmistrul von Aschenberg, de ziua lui onomastică. Era iarnă. Trebuie să-ți spun că noi, adică regimentul nostru N., de cavalerie, abia se întorsese din campania din Ungaria și comandanții ne-au cazat în niște biete sătulețe. Locuri uitate de lume și necrezut de plictisitoare. Ne mai duceam noi, ce-i drept, pe la popii din împrejurimi. Ei, dar judecă și tu dacă asta se poate numi distracție. Nu ne mai rămânea decât un singur lucru de făcut: să bem întruna și să jucăm cărți – să jucăm cărți și iar să bem. Aveam un cuvânt de ordine:

Acel ce nu se-mbată de două ori pe zi,

Noi cavaler pe-acela, scuzați, nu l-om numi...

Ei, și cum spuneam, ne-am întrunit noi acolo. În primul rând, rotmistrul Ivanov I... Acum, bătrânii se plâng pe la regimente că oamenii ar fi degenerat și că tineretul n-ar mai fi bun de nimic. Tot așa și rotmistrul Ivanov se plângea de noi. Trebuie să-ți spun că el

era cel mai bătrân ofițer din regiment și toți știau (regimentul se mândrea cu asta) că pe vremea lui se tutuise chiar cu Denisov, iar cu Burțov[1] băuseră împreună și făcuseră orgii șase luni de-a rândul. Apoi, se mai afla printre noi maiorul Kojin, renumit în toată cavaleria pentru vocea lui extraordinar de puternică. Dracu știe ce voce mai era și asta! Câteodată, în timpul unei beții zdravene, lua un pahar, îl ținea în dreptul gurii și când scotea un răcnet – să nu râzi, dar pe cuvânt de onoare că nu-i mai rămâneau în mână decât cioburi. Mai erau acolo doi locotenenți – Reznikov și Belago. Noi îi poreclisem „Nedespărțiții" sau „soț și soție", pentru că nu se despărțeau niciodată și totdeauna locuiau împreună în aceeași casă. Mai era și căpitanul de cazaci, Sirotko sau, după porecla lui, „Cap de arici", pentru că-și împăna vorbirea cu expresia „cap de arici". Apoi, contele Olhovski, un om așa-și-așa, cam nătărău, dar... băiat bun, cu toate că era, cum am spus, cam tare de cap și naiv. Fusese avansat de curând cornet de la gradul de iuncher și trimis la noi la regiment... Mai făcea parte din societatea noastră și locotenentul Cekmariov, cel mai iubit și mai răsfățat dintre noi toți. Despre el chiar și rotmistrul Ivanov spunea uneori în clipele lui de bună dispoziție: „Uite, băiețașul ăsta... ăsta da, are stofă de cavalerist... Ăsta nu te face de râs..." Era vesel, darnic, îndemânatic, frumos, strălucit dansator și bun călăreț, într-un cuvânt, un băiat minunat. Și ceea ce ne atrăgea mai ales la el, pe noi, oameni cam aspri, era gingășia uimitoare, aproape feminină a surâsului și a purtărilor lui. În afară de asta, trebuie să-ți mai spun că era foarte bogat și că punga lui era totdeauna deschisă pentru toți.

Ne întrunisem toți holteii (în regimentul nostru nu erau decât doi căsătoriți) și băusem grozav de mult. Băusem în sănătatea gazdei, trecând paharul din mână-n mână; băusem arșinul cu păhărușele puse la rând într-un șir lung cam de un arșin[2]; chemasem corul și băusem cu coriștii; apoi, adusesem orchestra regimentului și băusem în sunetele orchestrei. Căpitanul Sirotko – „Capul de arici" – spunea la fiecare păhăruț câte o zicală:

două cizme – o pereche;

trei – o troiță străveche;

patru... colțuri la o casă...

și așa număra mereu aproape până la cincizeci, iar cele mai multe

[1] Eroi ai Războiului de Apărare a Patriei din 1812 (n. r.)

[2] Măsură de lungime egală cu 0,71 m. (n. r.).

dintre zicalele lui erau foarte porcoase.

Apoi, cineva, dacă nu mă înșel unul dintre „Nedespărțiți”, și-a adus aminte că în ajun contele Olhovski fusese la un moșier să joace *diabeloc* sau cum i se mai spune, *landsknecht.* Atunci am aflat că Olhovski câștigase o mie cinci sute de ruble, un armăsar murg și un ceas de aur, marca *Bréguet.* Olhovski ne-a arătat numaidecât ceasul. Ce-i drept, era un ceas bun; gravat, cu ornamentații, și când apăsai pe butonul de sus suna foarte melodios sferturile de ceas și orele. Marcă veche.

Olhovski își cam dădea aere.

— Ceasul ăsta, spunea el, este un lucru foarte rar. Nu l-aș da în ruptul capului. E foarte probabil că în lumea întreagă nu există decât cel mult două sau trei exemplare de felul acestuia.

Cekmariov, când a auzit cuvintele lui, a zâmbit:

— Te lauzi degeaba cu ceasul dumitale. Pot să-ți arăt un ceas la fel. Nu e chiar atât de rar cum crezi.

Olhovski a dat neîncrezător din cap:

— Și de unde o să-l iei? Iartă-mă, dar mă îndoiesc...

— Cum dorești. Vrei să facem prinsoare?

— Cu plăcere... Și când îl aduci?

Dar rămășagul n-a stârnit interesul celor de față. Căpitanul Sirotko l-a luat pe Olhovski de reverele hainei, l-a tras deoparte și i-a spus:

— Ei, cap de arici, vă țineți de prostii. Dacă bem, atunci să bem, iar dacă nu bem, atunci mai bine să jucăm cărți...

Și ne-am văzut mai departe de chef. Deodată, Kojin a ordonat cu vocea lui înfricoșătoare de bas:

— *Drabanții* să se ducă la dracu! (Drabanți se numeau la noi ordonanțele.) Încuiați ușile! Jos pantalonii! Vine punciul...

Am dat numaidecât ordonanțele afară, am încuiat ușile și am stins lumina. Am fixat o căpățână de zahăr în vârful a trei săbii încrucișate, sub care am așezat un ceaun mare cu rom. Romul s-a aprins cu o flacără albastră și rotmistrul Ivanov a început să cânte cu o voce falsă de bariton:

Unde-s husarii de-altădată?
Unde-s husarii curajoși?

Noi îi țineam isonul, cântând fals. Când însă a ajuns la cuvintele:

Bunicii minte-i țin și eu
Bând din bărdace – curajoșii –
Tăifăsuiau pe lângă foc,

Cu nasuri vinete și ro-oșii...
vocea lui a început să tremure, scoțând note și mai false decât înainte.

Punciul încă nu fiersese, când, deodată, căpitanul Sirotko s-a lovit cu palma peste frunte, exclamând:

— Fraților! Cap de arici! Am uitat cu totul că azi trebuie să fac recepția trenului regimentar. Trebuie s-o șterg, băieți!

— Stai jos, stai jos! Lasă minciunile! a spus rotmistrul Ivanov.

— Zău, dragul meu, trebuie... Dați-mi drumul! Cap de arici! La ora opt trebuie neapărat să fiu acolo, dar o să mă-ntorc curând. Olhovski, spune, cât e ceasul acum? Ia sună-l!

L-am auzit pe Olhovski scotocind prin buzunare. Deodată, a zis cu o voce îngrijorată:

— Ei, drăcie!...

— Ce s-a întâmplat? a întrebat von Aschenberg.

— Nu mai găsesc ceasul! Chiar adineauri, când am scos dolmanul, l-am pus lângă mine.

— Ia faceți lumină, domnilor.

Am aprins lumina, am căutat ceasul, dar nu l-am găsit. Nu știu de ce, dar ne-am simțit toți stânjeniți și nu îndrăzneam să ne uităm unul la altul...

— Ți-aduci aminte când l-ai avut în mână ultima dată? a întrebat von Aschenberg.

— Păi, chiar după ce s-a încuiat ușa... chiar adineauri. Îmi scoteam tunica și mă gândeam: îl pun lângă mine să știm cel puțin prin întuneric cât e ceasul...

Toți am tăcut și am lăsat privirile în jos. Ivanov a trântit deodată un pumn în masă cu atâta putere, încât păhărelele de pe ea s-au ciocnit și s-au răsturnat.

— Drace! a strigat el răgușit. Hai să căutăm ceasul ăsta afurisit! Ia, băieți, băgați-vă iute pe sub masă, pe sub bănci. Să iasă ceasul!

Am căutat vreun sfert de oră, dar fără niciun folos. Olhovski, zăpăcit și rușinat, spunea în fiecare clipă: „Oh, domnilor! Dați-l dracului de ceas... ducă-se dracului ceasul ăsta, domnilor!...” Dar Ivanov a strigat la el, holbându-și fioros ochii:

— Dobitocule! Nu-mi pasă de ceasul tău! Nu înțelegi însă că *or-do-nan-țe-le n-au fost a-ici?*

În cele din urmă, după ce ne-am istovit căutând ceasul acela blestemat, ne-am așezat în jurul mesei într-o tăcere chinuitoare. Kojin ne-a aruncat o privire mâhnită și a întrebat atât de încet că

abia l-am auzit:

— Acum ce facem, domnilor?

— Păi asta-i treaba dumitale, ce să faci, domnule maior, a răspuns aspru Ivanov. Dumneata ești cel mai mare în grad dintre noi... Ceasul trebuie neapărat să fie găsit.

Și am luat hotărârea ca fiecare dintre noi să se lase percheziționat. Căpitanul Sirotko s-a prezentat cel dintâi la percheziție, apoi rotmistrul Ivanov. Obrazul bătrânului cavalerist se făcuse stacojiu, iar cicatricea, pe care o avea de la o lovitură de sabie și care-i brăzda tot capul cărunt și fruntea până la rădăcina nasului, apărea ca o dungă albă, lată. Își întorcea pe dos buzunarele cu mâini tremurătoare, de parcă ar fi vrut să le smulgă cu totul din pantaloni, și mormăia mușcându-și mustața:

— Rușine! Porcărie! Pentru prima oară ofițerii din regimentul N. se percheziționează unii pe alții... Ce dezonoare! Rușinos pentru părul meu cărunt, rușinos...

Așa am fost percheziționați toți, pe rând. Rămăsese numai Cekmariov.

— Ei, Fediușa, apropie-te... de ce stai? l-a îndemnat Ivanov cu o duioșie tristă și aspră.

Dar el stătea lipit de perete, palid, cu buze tremurătoare și nu se mișca din loc.

— Hai, vino, Cekmariov, l-a încurajat maiorul Kojin. Vezi că toți au fost...

Cekmariov a dat încet din cap. Nu voi uita niciodată zâmbetul lui crispat, îngrozitor, care i-a schimonosit buzele când a îngăimat:

— Eu... nu voi îngădui... să fiu... percheziționat...

Rotmistrul Ivanov s-a aprins:

— Ei, drăcie! Cum așa? Cinci ofițeri bătrâni îngăduie să fie percheziționați și tu nu îngădui? După cum vezi, toată mutra mi-e crestată și dinții mi-au fost scoși de lovitura unui pat de armă, totuși m-am lăsat percheziționat... Ce, te crezi mai bun decât noi toți? Sau ai despre onoare noțiuni mai susceptibile decât ale noastre? Vino imediat încoace, Fedka, auzi?

Dar Cekmariov a dat din cap că nu se supune.

— Nu vin, a șoptit el.

Era ceva îngrozitor în atitudinea lui neclintită, în privirea ca de mort a ochilor lui și în zâmbetul lui crispat.

Ivanov a schimbat deodată tonul și a început să vorbească atât de blând, cum nimeni nu s-ar fi așteptat de la bețivul acesta înrăit

și militar aspru:

— Fediușa, dragul meu, lasă prostiile... Tu știi că te iubesc ca pe fiul meu... Ei, lasă, dragul meu, te rog... Poate că tu, cumva... știi... din cauza rămășagului acela tâmpit... înțelegi, ai glumit... hai? Ei, ai glumit, Fediușa, și gata, hai, te rog...

Lui Cekmariov i-a năvălit tot sângele în obraji și apoi s-a făcut iar livid. Buzele au început să-i tremure convulsiv. A dat din cap, tăcut, cu același surâs chinuit ca mai înainte... S-a făcut o tăcere cumplită, în care nu se mai auzea decât fornăitul furios al maiorului Kojin.

Ivanov a oftat adânc, adânc, și, întorcându-și fața, a spus cu o voce surdă, fără să-l privească pe Cekmariov:

— În cazul acesta, știi, locotenente... cu toate că noi nu ne îndoim de cinstea dumitale... dar, știi... (l-a privit o clipă pe Cekmariov și și-a întors iar capul de la el), știi, e oarecum jenant să mai rămâi printre noi...

Cekmariov s-a clătinat. Părea că peste o clipă se va prăbuși. Dar s-a stăpânit și, ținându-și sabia cu mâna stângă și uitându-se țintă drept înainte ca un somnambul, a pornit încet spre ușă. Noi ne-am dat tăcuți la o parte, ca să-l lăsăm să treacă.

Nu mai putea fi vorba să continuăm beția, și von Aschenberg nu încerca nici el să ne convingă să rămânem. A chemat ordonanțele și le-a dat ordin să strângă totul de pe masă. Noi, treji acum și triști, ședeam tăcuți, parcă am mai fi așteptat să se întâmple ceva.

Când, deodată, Baidenko, ordonanța gazdei, a strigat:

— Înălțimea-voastră! Uitați-vă, aici e un ceas!

Ne-am repezit la el. Într-adevăr, pe dușumea, sub ceaunul rânduit pentru punci, se afla ceasul lui Olhovski...

— Dracu știe! a bâiguit contele, rușinat. Pesemne că l-am împins acolo cu piciorul fără să vreau.

Ordonanțele au fost îndepărtate pentru a doua oară ca să putem discuta nestingheriți noua situație. Tineretul vorbea cu compătimire despre Cekmariov, dar bătrânii aveau altă părere:

— Nu, domnilor. Ne-a jignit pe toți și, o dată cu noi, și regimentul, a spus maiorul Kojin cu basul lui gros și hotărât. De ce noi ne-am lăsat percheziționați, și el nu? De-ar fi jignit un singur ofițer, problema s-ar fi rezolvat foarte simplu: cincisprezece pași, pistoale, și gata socoteala. Dar aici e cu totul altceva. Nu, el trebuie să plece din regimentul N. și va pleca.

Von Aschenberg, Ivanov și căpitanul au fost de aceeași părere,

cu toate că se vedea că le este milă de Cekmariov. Apoi, ne-am împrăștiat. Încet, tăcuți, parcă am fi venit de la o înmormântare, am ieșit în cerdac și ne-am oprit ca să ne luăm rămas bun unul de la altul.

Deodată, am zărit un om care venea în fugă pe drum, spre casa lui von Aschenberg. Ivanov l-a recunoscut înaintea celorlalți – era ordonanța locotenentului Cekmariov. Soldatul n-avea șapca și părea grozav de speriat. A strigat de departe, abia răsuflând:

— Înălțimea-voastră... Nenorocire!... Locotenentul Cekmariov s-a împușcat!...

Am alergat la locuința lui Cekmariov. Ușile nu erau încuiate. Cekmariov zăcea pe dușumea, într-o rână. Toată dușumeaua era plină de sânge. Un pistol mare de duel zăcea la doi pași de el... Priveam chipul minunat al sinucigașului, pe care începuse să se arate încremenirea morții, și mi se părea că văd pe buzele lui același surâs chinuit, crispat.

— Vedeți dacă n-a lăsat vreun bilet pe undeva, a spus cineva.

Și biletul a fost într-adevăr găsit. Era pe birou, și peste el se afla... ce crezi?... un ceas de aur marca *Bréguet,* și, ceea ce este și mai groaznic, semăna ca două picături de apă cu ceasul contelui Olhovski.

Biletul acesta îl țin minte și acum pe dinafară. Iată ce scria în el:

„Adio, dragii mei camarazi. Jur pe dumnezeul meu, jur pe suferințele domnului nostru Isus Cristos că nu sunt vinovat de furt. N-am permis să fiu percheziționat numai pentru că aveam în buzunar un ceas identic cu al contelui Olhovski, pe care l-am moștenit de la răposatul meu bunic. Din păcate, nu mai e nimeni în viață care să-mi poată servi de martor și de aceea nu-mi mai rămâne să aleg decât între dezonoare și moarte. Dacă ceasul lui Olhovski se va găsi, și nevinovăția mea va fi astfel dovedită, îl rog pe rotmistrul Ivanov să împartă toate lucrurile mele, armele și caii, dragilor mei camarazi, ca amintire, iar el personal să păstreze ceasul meu.”

Urma semnătura.

Unchiul Vasili Filippovici intrase cu totul în umbra lămpii. Și-a șters nasul, a tușit îndelung, învăluit în umbră, și în cele din urmă a spus:

— Vezi ce întâmplări îți rezervă viața, dragul meu...

1897

ÎN ADÂNCURILE PĂMÂNTULUI

Era o dimineață timpurie de primăvară, plină de răcoare și rouă. Pe cerul senin, numai spre răsărit, unde tocmai apărea soarele într-o vâlvătaie de foc, se mai învolburau, pălind și topindu-se cu fiecare clipă, negurile firave, albastre ale crepusculului. Întinderea nemărginită a stepei părea presărată cu o pulbere fină de aur. În iarba deasă și bogată tremurau ici-colo briliante mari de rouă, sclipind în jocuri multicolore de lumini. Pe stepa smălțată de flori vesele zăreai galbenul-viu al grozamei, albastrul modest al clopoțeilor, albul pâlcurilor de romaniță aromată și petele ca de foc ale garoafelor sălbatice de un roșu-aprins. În răcoarea dimineții se revărsa mireasma sănătoasă și amăruie a pelinului, care se contopea cu aroma gingașă ca de migdală a rochiței-rândunicii. Toate străluceau și se răsfățau, înălțându-se bucuroase spre soare. Numai pe alocurea, prin râpele adânci și strâmte, printre malurile repezi, acoperite cu tufișuri rare, mai stăruiau umbrele umede, sinilii, ale nopții. Ciocârliile zburau și cântau pierdute în înaltul cerului. Greierii cei neastâmpărați își începuseră de mult țiuitul lor grăbit și sec. Stepa se trezea și se însufleția, răsuflând parcă liniștit și puternic din adâncuri.

Repezit și aspru, semnalul de la ora șase al minei Gololobov a

sfâșiat farmecul acestei încântătoare dimineți cu urletul lui obișnuit, prelung, răgușit și trudnic ca un vaier. Sunetul se auzea când mai tare, când mai slab. Uneori, amuțea aproape cu totul, de parcă s-ar fi rupt, s-ar fi înecat și afundat sub pământ, dar izbucnea deodată iarăși cu o putere surprinzătoare.

Pe orizontul întins și înverzit al stepei, numai mina aceasta cu gardurile ei negre și cu turla diformă, care răsărea dintre ele, mai amintea de om și de munca omenească. Hornurile înalte, roșii, afumate la capătul lor de sus, revărsau fără încetare valuri de fum negru, murdar. De departe se auzeau loviturile dese de ciocan în fier și huruitul prelung al lanțurilor. Zgomotele acestea metalice, pline de neliniște, răsunau aspre și îndârjite în tăcerea dimineții senine și surâzătoare.

Era ceasul când trebuia să coboare sub pământ schimbul al doilea. Vreo două sute de oameni se îmbulzeau în curtea minei, printre stivele de lespezi mari de cărbune de pământ, strălucitor. Obrajii negri, îmbibați de cărbune, nespălați de săptămâni întregi, tot soiul de zdrențe colorate, troace, opinci, cizme, galoși vechi de cauciuc sau numai picioare desculțe – toate se amestecau într-un talmeș-balmeș multicolor, agitat și gălăgios. Prin aer zburau înjurături dezgustătoare și nerușinate, amestecate cu râsete răgușite și cu câte o tuse crispată, înecată, de bețiv.

Încetul cu încetul, mulțimea se rărea; valul de oameni se scurgea pe o ușă îngustă de lemn, deasupra căreia era bătută o scândură micuță cu inscripția: „Camera de felinare”. Camera aceasta era ticsită de muncitori. Zece oameni stăteau lângă o masă lungă și turnau fără întrerupere ulei în felinare de sticlă, îmbrăcate cu apărători de sârmă. Când felinarele erau gata pregătite, lampagiul băga în urechile care uneau vârful cu fundul apărătorii o bucată de plumb și o turtea, strângând-o o singură dată cu un clește masiv. În felul acesta, minerul nu putea să deschidă felinarul până la întoarcerea sa de sub pământ. Chiar dacă se spărgea întâmplător sticla, apărătoarea de sârmă făcea ca flacăra felinarului să nu fie deloc primejdioasă. Aceste măsuri de siguranță sunt neapărat trebuincioase, pentru că în adâncul minelor de cărbuni se îngrămădesc gaze inflamabile care, în contact cu focul, explodează numaidecât. Din pricina manipulării neprevăzătoare a focului, se întâmpla uneori ca în mină să piară sute de oameni.

După ce lua felinarul în primire, minerul trecea în altă cameră, unde pontatorul-șef îi înscria numele în registrul zilnic de prezență,

iar doi ajutori de-ai pontatorului îi cercetau cu atenție buzunarele, hainele și încălțămintea, ca să nu-i lase țigări, chibrituri sau amnar.

Când se convingea că minerul nu avea asupra lui obiecte interzise, sau nu le găsea, pontatorul dădea scurt din cap și spunea răstit: „Treci!”

Atunci, minerul pășea prin ușa următoare într-o galerie largă, lungă și acoperită, de lângă intrarea puțului principal.

În galerie domnea hărmălaia clocotitoare a schimbului. Prin puțul pătrat, care ducea în adâncul minei, circulau două platforme de fier pe lanțuri de fier petrecute sus deasupra acoperișului peste un scripete. În timp ce una dintre ele se ridica, cealaltă cobora cu vreo sută de stânjeni. Platforma răsărea ca prin minune din adâncuri, încărcată cu vagonete pline cu cărbuni umezi, abia smulși din măruntaiele pământului. Într-o clipă, muncitorii trăgeau vagonetele de pe platformă, le puneau pe șine și le împingeau în grabă spre curtea minei. Platforma goală se umplea îndată de oameni. Cu o sonerie electrică se dădea un semnal convențional la secția de mașini, platforma se cutremura și, cu un huruit asurzitor, dispărea deodată din ochi, de parcă s-ar fi prăbușit sub pământ. Treceau un minut, două, în care timp nu se mai auzea decât pufăitul mașinii și zăngănitul lanțului pe scripete. Apoi, de sub pământ țâșnea cealaltă platformă, de parcă ar fi fost zvârlită în sus de o forță năvalnică, misterioasă și nevăzută. De data aceasta nu mai scotea cărbune, ci era ticsită cu oameni uzi și negri, care tremurau de frig. Și schimbul acesta de oameni și cărbuni se efectua repede, precis și totdeauna în același chip, întocmai cum funcționează o mașină uriașă.

Vaska Lomakin, sau Vaska Cârnul, cum îi spuneau minerii, cărora le plăceau de obicei poreclele biciuitoare, stătea aplecat peste marginea intrării în puțul principal al minei, pe unde ieșeau în fiecare clipă din adâncuri oameni și cărbuni, și se uita țintă în jos, cu gura puțin întredeschisă. Vaska avea doisprezece ani. Fața lui era neagră toată de praf de cărbune, ochii albaștri – naivi și încrezători, iar nasul – cârn și caraghios. Îi venea rândul și lui să coboare curând în mină, dar cei din echipa lui nu se adunaseră încă și-i aștepta.

Abia trecuse o jumătate de an de când Vaska venise la mină dintr-un sat îndepărtat. Lipsa totală de cumpătare și destrăbălarea vieții de miner nu-i întinaseră încă sufletul curat. El nu fuma, nu bea și nu vorbea porcării, ca muncitorii de seama lui, care, toți până la unul, se îmbătau criță în fiecare duminică, jucau cărți pe bani și

fumau țigară după țigară. „Cârnul” mai avea o poreclă – „Al mamei”, pe care i-o dăduseră când se prezentase pentru prima dată la muncă. Minerul-șef îl întrebase: „Tu, purcelule, al cui ești?” iar el răspunsese naiv: „Al mamei!”, ceea ce stârnise o adevărată explozie de râs și o năvală vijelioasă de înjurături pline de entuziasm ale întregului schimb.

Nici până acum Vaska nu se putuse obișnui cu munca în mină și cu moravurile și obiceiurile minerilor. Amploarea și complexitatea muncii în mină îi copleșeau mintea săracă în impresii și, cu toate că nu-și dădea bine seama de asta, mina îi apărea ca o lume supranaturală, ca un lăcaș al unor forțe hâde și întunecate. Iar ființa cea mai misterioasă din lumea aceasta era, fără doar și poate, mecanicul.

Iată-l cum ședea, îmbrăcat cu vestonul lui soios de piele, cu o țigară de foi între dinți și cu ochelarii cu ramă de aur pe nas, bărbos și încruntat. Vaska îl vedea foarte bine prin peretele de sticlă, care-l despărțea de secția de mașini. Ce fel de om o fi mecanicul? Dar înainte de toate, o fi el oare om ca toți oamenii? Iată că fără să se miște din loc și fără să scoată țigara din gură, a atins un buton și într-o clipă a și pornit mașina uriașă care până atunci stătuse nemișcată și liniștită. Lanțurile au prins să zornăie și platforma să huruie, zburând în jos de se cutremura toată clădirea de lemn a minei. Nemaipomenit!... Iar el ședea și fuma ca și când nu se întâmpla nimic. Apoi apăsa iar pe un fel de bumbișor, trăgea de un băț de oțel și cât ai clipi toate se opreau, se potoleau, se linișteau... „Poate c-o ști vreun cuvânt vrăjit?” se gândea Vaska, privindu-l cu teamă.

Alt om misterios, învestit pe deasupra cu puteri neobișnuite, era minerul-șef, Pavel Nikiforovici, stăpânul necontestat al împărăției subterane și întunecate, umede și înspăimântătoare, unde, prin bezna și tăcerea adâncă, licăreau punctele roșii ale felinarelor îndepărtate. Din ordinul lui se săpau galerii noi și se făceau abataje.

Pavel Nikiforovici era un om frumos, dar tăcut și posomorât, ca și cum legătura lui cu forțele subpământene i-ar fi lăsat în suflet urme ciudate și tainice. Puterea lui fizică ajunsese legendară printre mineri, și chiar flăcăi zurbagii ca Buhalo și Vanka Grecul, care erau întotdeauna capul răutăților, vorbeau cu oarecare respect despre minerul-șef.

Dar mult mai presus decât Pavel Nikiforovici sau decât mecanicul era, după părerea lui Vaska, directorul minei – un

francez pe nume Karl Franțevici. Vaska nu avea mijloace de comparație îndestulătoare ca să poată hotărî cât de mari erau puterile acestui supraom. Directorul putea să facă tot, dar absolut tot ce voia pe lumea asta. Un singur gest al mâinii lui, o singură privire hotăra de viața și moartea a miilor de pontatori, șefi de echipă, mineri, hamali și cărăuși, care se hrăneau de pe urma minei. Oriunde s-ar fi ivit statura lui înaltă și dreaptă și fața lui palidă cu mustăți negre și lucioase, se simțea numaidecât o încordare și zăpăceală generală. Când vorbea cu cineva, îl privea țintă cu ochii lui mari și reci, de parcă zărea înăuntrul acestui om ceea ce nu putea să fie văzut de alții. Înainte de a veni la mină, Vaska nici nu bănuise măcar că pe lume există oameni de felul lui Karl Franțevici. Până și mireasma dulce de flori, pe care o răspândea, era cu totul deosebită. Vaska surprinsese parfumul acesta o dată, când directorul trecuse cam la doi pași de el, desigur fără măcar să-l ia în seamă pe băiețașul încremenit pe loc cu capul gol și cu gura căscată, care urmărea cu priviri speriate pe omul-zeu care tocmai trecea...

— Mă, Cârnule, intri ori ba? auzi Vaska o chemare brutală chiar lângă urechea lui.

Vaska s-a dezmeticit și s-a repezit spre platformă. Tocmai se încărca echipa pe lângă care lucra el ca ajutor. El avea doi șefi direcți: pe unchiul Hriașci și pe Vanka Grecul. Cu ei împărțea patul din baraca comună, cu ei lucra mereu în mină și tot pe lângă ei îndeplinea, în timpul liber, o mulțime de îndatoriri casnice, printre care cea mai însemnată era să alerge la cârciuma din apropiere – „Întâlnirea prietenilor”, după rachiu și castraveți. Unchiul Hriașci făcea parte dintre bătrânii mineri, vlăguiți și abrutizați de munca îndelungată și istovitoare. El nu deosebea fapta bună de cea rea și nici izbucnirea violentă de lașitatea de a te ascunde în spatele altora. Îi urma ca un rob pe cei mulți, asculta orbește de cei tari și-i năpăstuia pe cei slabi. În ciuda vârstei lui înaintate, nu se bucura printre mineri nici de respect, nici de influență. Vanka Grecul, dimpotrivă, conducea, într-o măsură oarecare, opinia publică și vâltoarea pasiunilor din întreaga cazarmă, unde argumentul cel mai hotărâtor era vorba înțepătoare și pumnul tare, mai ales dacă mai era înarmat și cu un târnăcop greu și ascuțit.

În lumea aceasta nestăpânită, pătimașă și deznădăjduită, orice ceartă căpăta un caracter foarte violent. Cazarma amintea de o cușcă uriașă, înțesată cu fiare sângeroase, unde șovăiala sau

nehotărârea de o clipă însemnau pieirea. O discuție obișnuită, o glumă prietenească se puteau transforma într-o răbufnire înfiorătoare de ură. Oamenii, care cu o clipă mai înainte vorbiseră pașnic unul cu altul, săreau deodată ca turbați de pe locurile lor, palizi la față, cu mâinile strânse convulsiv pe mânerul vreunui cuțit sau ciocan, împroșcând dintre buzele tremurânde și înspumate, o dată cu stropii de salivă, și înjurături îngrozitoare... În primele zile ale vieții sale de miner, când Vaska era de față la astfel de scene, înmărmurea de spaimă și simțea cum îi îngheață inima în piept și cum i se umezesc mâinile lipsite de vlagă.

Dacă într-un mediu atât de sălbatic Vanka Grecul se bucura de un oarecare respect, aceasta ne dezvăluie într-o măsură oarecare calitățile lui morale. El era în stare să muncească săptămâni întregi fără preget, cu o perseverență îndărătnică, pentru ca apoi să risipească într-o singură noapte toți banii câștigați prin munca aceasta de animal de povară. Când nu era amețit de băutură, era tăcut și închis în sine însuși, dar când se îmbăta, tocmea un muzicant, îl ducea la cârciumă și-l punea să cânte, iar el ședea în fața lui; bea votcă pahar după pahar și plângea. Apoi sărea pe neașteptate de la locul lui, desfigurat la față, cu ochii injectați de sânge și începea să „distrugă”. Ce, sau pe cine distrugea – îi era totuna. Firea lui, zăgăzuită de munca îndelungată, căuta un prilej de evadare... Începeau bătăi dezgustătoare, sângeroase, care nu se mai terminau până ce omul acesta dezlănțuit nu era doborât de un somn de moarte.

Oricât de ciudat s-ar părea, Vanka Grecul avea pentru Cârnul o oarecare simpatie sau, mai bine zis, bunăvoință. Fără îndoială că bunăvoința aceasta era aspră și grosolană și însoțită de cuvinte urâte, de care nu se putea lipsi un miner nici în clipele sale cele mai plăcute, totuși, fără doar și poate, bunăvoință exista. Așa, de pildă, Vanka Grecul îi dăduse băiețașului cel mai bun loc din pat, cu picioarele spre sobă, în ciuda protestului unchiului Hriașci, care-l ocupase până atunci. Altă dată, când un miner chefliu voise să-i ia cu forța lui Vaska cincizeci de copeici, Grecul a sărit să-l apere. „Lasă băiatul în pace”, a spus el liniștit, săltându-se puțin în pat și cuvintele erau însoțite de o privire atât de grăitoare, încât minerul a izbucnit într-un puhoi de înjurături pe sprânceană, dar cu toate acestea s-a îndepărtat.

O dată cu Vaska s-au urcat pe platformă încă cinci oameni. A sunat semnalul și în aceeași clipă Vaska și-a simțit corpul atât de

neobișnuit de ușor, de parcă i-ar fi crescut aripi în spate. Platforma a zburat în jos, tresărind și huruind, iar pe lângă ea trecea în sus peretele de cărămizi al puțului, cu atâta repeziciune, încât se contopea într-o fâșie cenușie neîntreruptă. Apoi s-a făcut deodată un întuneric de nepătruns. Felinarele abia mai licăreau în mâinile minerilor bărboși și tăcuți, tresărind la izbiturile inegale ale platformei, care se prăbușea în gol. Apoi Vaska a simțit deodată că zboară în sus, nu în jos, ca până atunci. Cei nedeprinși cu scoborâșul au totdeauna senzația aceasta ciudată și înșelătoare când platforma trece de jumătatea puțului. Multă vreme Vaska nu s-a putut debarasa de această senzație ciudată, care-i pricinuia o ușoară amețeală.

Curând, platforma și-a încetinit lin căderea și s-a oprit pe pământ. De sus se auzeau căzând în cascadă izvoarele subterane, care năvăleau pe gura principală a minei; minerii coborau în fugă de pe platformă, ca să se ferească de ploaia aceasta torențială.

Oameni în mantale de mușama și cu glugi pe cap împingeau pe platformă vagonete încărcate. Unchiul Hriașci l-a salutat pe unul dintre ei: „Noroc, Terioha!” – dar acesta nu a catadicsit să-i răspundă, și echipa s-a împrăștiat în diferite direcții.

Ori de câte ori ajungea sub pământ, Vaska simțea că-l cuprinde o tristețe tainică și apăsătoare. Galeriile lungi și negre i se păreau nesfârșite. Din când în când, licărea undeva departe, ca un biet punct roș-palid, flăcăruia unei lămpi, care pierea deodată ca să apară iarăși. Pașii răsunau ciudat de înăbușit. Aerul era neplăcut de umed, înecăcios și rece. Câteodată, de după zidurile laterale, se auzea murmurul apei curgătoare, și sunetele acestea slabe i se păreau lui Vaska amenințătoare și prevestitoare de nenorocire.

Vaska mergea în urma unchiului Hriașci și a Grecului. Pe pereții de scânduri ai galeriei, alunecoși și acoperiți de mucegai, felinarele legănate de mâinile minerilor aruncau pete galbene, palide, pe care se mișcau încoace și încolo, apărând și dispărând sau întinzându-se până la tavan, trei umbre stranii, diforme și confuze. În mintea lui Vaska răsăreau, fără voia lui, toate poveștile sângeroase și misterioase ale minei.

Iată, aici au fost îngropați de o surpătură de pământ patru oameni. Cadavrele a trei dintre ei fuseseră găsite, dar al celui de al patrulea nu. Se spunea că sufletul acestuia rătăcea uneori prin galeria nr. 5, jelindu-se amarnic... Acolo, acum trei ani, un miner îi crăpase capul cu un târnăcop tovarășului său de muncă, pentru că

acesta refuzase să-i dea o înghițitură de votcă, adusă sub pământ prin contrabandă. Se mai povestea că un muncitor bătrân, cu mulți ani în urmă, rătăcindu-se prin galerii, deși le cunoștea ca pe cele cinci degete ale sale, fusese găsit abia peste trei zile, istovit de foame și nebun. Lumea spunea că *cineva* îl călăuzise prin mină. Acest *cineva* înspăimântător, necunoscut și fără consistență, ca și întunericul de sub pământ care-l zămislise, exista fără îndoială în adâncul minei, dar despre el niciun adevărat miner nu vorbea vreodată nici treaz, nici beat. Și de fiecare dată când Vaska mergea în urma echipei sale și se gândea la *el,* simțea parcă pe trup o răsuflare ușoară și rece, care-l cutremura.

— Ia spune, Vanka, ai petrecut bine? l-a întrebat slugarnic unchiul Hriașci pe Grec, întorcându-se din mers spre dânsul.

Acesta nu i-a răspuns și a scuipat doar disprețuitor printre dinți. Lipsise de la lucru cinci zile încheiate și-și cheltuise salariul pe două luni într-o beție dezgustătoare. În timpul acesta, aproape că nu dormise, și acum nervii îi erau întinși ca o coardă gata să plesnească.

— Mda, frate-miu! Bine, n-am ce zice, nu se astâmpăra unchiul Hriașci. Cum l-ai mai ocărât pe șeful de echipă! Grozav de frumos...

— Nu mă pisa! i-a retezat-o scurt Grecul.

— Ce să te pisez, eu nu te pisez, a răspuns unchiul Hriașci, care era tare necăjit că nu luase parte la cheful deșănțat din ajun. Numai că, frățioare, acum, n-o să poți scăpa de birou. Or să te cheme, dragul meu, la socoteală. Asta-i sigur, cum te văd și mă vezi.

— Lasă-mă-n pace!

— Ce să te las? Vezi, drăguță, că asta nu-i totuna cu sfărâmatul biliardelor. Serghei Trifonâci a zis așa: „Lasă, zice, acum o să se roage mult și bine de mine. Lasă...”

— Taci, câine! s-a întors deodată Grecul spre bătrân, și ochii îi luceau plini de furie prin întunericul galeriei.

— Păi, ce să mai zic! Iaca tac... tac, s-a fâstâcit unchiul Hriașci.

Până la locul lor de muncă era aproape o verstă și jumătate. Echipa s-a abătut de pe galeria principală și a mers multă vreme prin galerii mici, înguste și întortocheate. Prin unele locuri trebuiau să se aplece, ca să nu se lovească cu capul de tavan. Aerul devenea cu fiecare clipă tot mai umed și mai înăbușitor.

În sfârșit, au ajuns până la locul frontului lor de abataj.

În spațiul îngust și strâmt nu se putea lucra nici în picioare, nici

șezând. Trebuia să spargi cărbunele culcat pe spate, una din pozițiile cele mai grele și istovitoare ale muncii în mină. Unchiul Hriașci și Grecul s-au dezbrăcat încet, în tăcere. Goi până la brâu, și-au agățat felinarele de câte un colț de perete și s-au întins pe pământ, unul lângă altul. Grecul se simțea bolnav. După trei nopți nedormite și după intoxicarea îndelungată cu basamac avea în tot trupul o senzație chinuitoare, o durere surdă, de parcă l-ar fi bătut crunt careva cu bâta. Abia își mișca mâinile, iar capul îi era atât de greu, ca și cum i l-ar fi umplut cineva cu cărbune de pământ. Totuși, pentru nimic în lume nu și-ar fi compromis Grecul faima sa de miner, lăsând să se vadă cât de puțin halul în care se găsea.

Tăcut, încordat, cu dinții încleștați, lovea cu târnăcopul cărbunele sfărâmicios și răsunător. Din când în când, parcă-și pierdea cunoștința. Din ochi îi dispăreau cu totul și tavanul jos, și luciul palid al spărturilor de cărbune, și corpul lipsit de vlagă al unchiului Hriașci, întins lângă el. Creierul parcă-i amorțea câte o clipă, în cap îi răsunau monoton și nespus de plictisitor melodiile flașnetei din ajun, dar mâinile își îndeplineau munca automat, cu mișcări îndemânatice și puternice. Despicând, deasupra capului său, strat după strat, Grecul se muta, aproape fără să-și dea seama, pe spate, tot mai sus și mai sus, lăsându-l departe în urmă pe tovarășul său nevolnic.

Cărbunele mărunt zbura în aschii subțiri de sub târnăcopul lui, împroșcându-i fața asudată. Când desprindea câte o bucată mai mare, Grecul se oprea numai o clipă, ca s-o împingă cu piciorul, pentru ca apoi să se adâncească iar în muncă, plin de o energie furioasă. Vaska izbutise să umple de două ori roaba și s-o ducă în galeria principală, unde cărbunele extras din galeriile laterale era îngrămădit în mormane comune. Pe când se întorcea a doua oară cu roaba goală, i-au atras atenția de departe niște sunete ciudate, care veneau dinspre deschizătura abatajului. Un om gemea și horcăia, parcă-l strângea cineva de gât. La început, lui Vaska i-a fulgerat prin cap gândul că se bat minerii. S-a oprit, speriat, dar a auzit vocea tulburată a unchiului Hriașci:

— Ce te-ai oprit, țângăule? Vino repede încoace.

Vanka Grecul se zbătea pe pământ în convulsiuni îngrozitoare. Fața i se învinețise, pe buzele strânse cu putere apăruse o spumă albă, ochii îi erau larg deschiși, iar în locul pupilelor nu se mai zăreau decât globuri albe, uriașe, care se roteau fără încetare.

Unchiul Hriașci își pierduse firea cu totul, atingea întruna mâna

rece și tremurătoare a Grecului și tot repeta cu voce rugătoare:

— Mă, Vanka... oprește-te odată... Ei, destul, ajunge...

Era un acces îngrozitor de epilepsie. O forță înspăimântătoare, nevăzută făcea să tresalte tot trupul Grecului, strâmbându-l în atitudini înfiorătoare, convulsive.

Ba se îndoia ca un arc, sprijinindu-se de pământ numai în călcâie și ceafă, ba se prăbușea greoi și apoi se întortochea de-și atingea bărbia cu genunchii sau se întindea încordat ca o bucată de lemn cu mușchii cuprinși de un tremur nervos.

— Of, doamne! Mare bucluc, bâiguia speriat unchiul Hriașci. Mă, Vanka, sfârșește... ascultă... Of, doamne, cum de l-a pălit așa deodată?... Ia stai, mă, Cârnule, s-a dezmeticit el deodată. Tu rămâi aici să-l păzești, că eu dau o fugă după oameni.

— Nene, dar eu cum rămân...? a tărăgănat vorba, jalnic, Vaska.

— Tu să nu crâcnești! Ți-am spus să stai, apoi să stai, gata! a strigat amenințător unchiul Hriașci.

Și-a luat grăbit mantaua și, îmbrăcând-o din mers, a fugit din galerie.

Vaska a rămas singur lângă Grecul care se zbătea mereu. Cât timp trecuse de când ședea lipit în colț, cuprins de o spaimă superstițioasă și temându-se să se miște, Vaska n-ar fi putut spune. Dar treptat, convulsiunile care scuturau corpul Grecului se răreau tot mai mult. Apoi a încetat și horcăitul, pleoapele au coborât peste albul înspăimântător al ochilor și, deodată, respirând adânc din tot pieptul, Grecul s-a întins și a rămas nemișcat.

Vaska se temea acum și mai mult. „Doamne, nu cumva o fi murit?” i-a trăsnit băiețașului prin minte și gândul acesta l-a înspăimântat atât de tare că i s-a ridicat părul măciucă în cap. Abia respirând, s-a târât până la bolnav și i-a atins cu mâna pieptul gol. Era rece, totuși pieptul se ridica și se lăsa abia vizibil.

— Nene Grecule, auzi, nene Grecule? șoptea Vaska.

Dar Grecul nu răspundea.

— Nene, scoală-te! Dă-mi voie să te duc la spital, nene!...

Undeva, în galeria din apropiere s-au auzit pași grăbiți. „Ei, slavă domnului, s-a întors nenea Hriașci!” s-a gândit, ușurat, Vaska.

Dar nu era unchiul Hriașci.

Un miner necunoscut și-a vârât capul în galerie și a luminat-o cu felinarul pe care l-a ridicat sus, deasupra capului.

— Cine-i aici? Ieși repede afară! a strigat el neliniștit și poruncitor.

— Nene, s-a repezit Vaska la el, nene, s-a întâmplat ceva aici cu Grecul!... Zace nemișcat și nu spune nimic.

Minerul și-a apropiat fața de aceea a Grecului și l-a izbit o duhoare puturoasă de alcool.

— Bine l-a mai turtit! a dat din cap minerul. Mă, Vanka, Grecule, scoală! a strigat el, smucindu-l pe bolnav de mână. Scoală odată, n-auzi ce zic? S-a surpat la numărul trei. Auzi, Vanka?...

Grecul a mormăit ceva neînțeles, dar n-a deschis ochii.

— Ei, doar n-o să-mi pierd vremea aici cu un bețiv! a exclamat nerăbdător minerul. Trezește-l, flăcăule! Dar mai repede. Să nu cumva să se surpe și la voi că vă prăpădiți ca șobolanii...

Capul minerului a dispărut în deschizătura întunecată a galeriei. Peste câteva clipe, zgomotul pașilor lui repezi s-a stins.

Vaska și-a dat seama cu o claritate extraordinară de groaznica situație în care se afla. În fiecare clipă se puteau prăbuși peste el milioane de puduri de pământ. Se vor prăbuși și-l vor strivi ca pe o muscă sau ca pe un fir de praf. De-ai vrea să strigi, n-ai putea deschide gura... De-ai vrea să te miști – mâinile și picioarele ți-ar fi prinse de pământ... Și apoi moartea, groaznica, necruțătoarea, neînduplecata moarte!...

Deznădăjduit, Vaska s-a repezit la minerul culcat și l-a scuturat de umeri cât a putut de tare.

— Nene Grecule, nene Grecule, trezește-te odată! a strigat el din toate puterile.

Cu auzul lui fin a prins de după ziduri, și din dreapta și din stânga, zgomot dezordonat de pași grei și grăbiți. Toți muncitorii schimbului fugeau spre ieșire, cuprinși de aceeași groază care pusese stăpânire și pe Vaska. O clipă i-a fulgerat prin gând să-l lase în voia soartei pe Grecul adormit și să fugă de unul singur, cât îl țineau picioarele. Dar numaidecât un simțământ neînțeles, foarte complicat, l-a oprit. Și iar a început să-l strige înfrigurat pe Vanka Grecul, scuturându-l de mâini, de umeri și de cap.

Dar capul acestuia se bălăbănea supus dintr-o parte într-alta, iar mâna ridicată cădea cu zgomot îndărăt. În clipa aceasta privirea lui Vaska a căzut pe roaba de cărbuni și un gând fericit i-a luminat mintea. Cu sforțări nemaipomenite a ridicat de jos corpul greoi, ca de mort, și l-a încărcat în roabă. Apoi i-a tras picioarele peste marginile roabei și cu mare greutate l-a scos din galerie.

Galeriile erau pustii.

Undeva, departe, în fața lui, se auzea tropotul picioarelor celor

din urmă muncitori întârziați. Vaska fugea, făcând sforțări de neînchipuit ca să-și păstreze echilibrul. Mâinile lui slăbuțe de copil se întinseseră și amorțiseră, pieptul i se zbuciuma din lipsă de aer, în tâmple parcă-i băteau niște ciocane de fier, iar pe dinaintea ochilor i se învârteau repede, tot mai repede, niște cercuri de foc. Ar fi vrut să se oprească, să-și tragă o clipă răsuflarea, să apuce mai bine roaba cu mâinile lui chinuite.

„Nu, nu se poate!”

Moartea de neînlăturat îl urmărea pas cu pas, îi simțea în spate de pe acum fâlfâitul aripilor.

Slavă domnului, ultima cotitură! Iată, în depărtare, licărea focul roșu al felinarelor, care luminau ascensorul.

Oamenii se îmbulzeau pe platformă.

Mai repede, mai repede!

Încă o ultimă sforțare deznădăjduită...

Ce e asta? Oh, doamne! Platforma se ridică... Iată că dispare cu totul.

„Așteptați! Opriți-vă!”

Strigătul a izbucnit răgușit dintre buzele lui Vaska. Cercuri de foc s-au aprins în fața ochilor lui, contopindu-se într-o vâlvătaie monstruoasă. Și totul a căzut, s-a prăbușit cu un huruit asurzitor...

Vaska și-a venit în fire sus. Era culcat pe o zeghe de oaie, înconjurat de o mare mulțime de oameni. Un domn gras îi freca tâmplele. Directorul Karl Franțevici era și el acolo. Când a surprins prima privire conștientă a lui Vaska, buzele lui severe au șoptit aprobator:

— *Oh! mon brave garçon! O, copil curajos!*

Fără îndoială că Vaska nu înțelegea cuvintele acestea, dar apucase să zărească în rândurile din spate ale mulțimii fața palidă și îngrijorată a Grecului. Privirea pe care au schimbat-o între ei acești doi oameni i-a legat pentru toată viața cu legături puternice și pline de duioșie.

1899

PIANISTUL

Tinocika Rudneva, o fată de doisprezece ani, năvăli valvârtej în cameră, unde, ajutate de două cameriste, surorile ei mai mari se îmbrăcau pentru petrecerea din seara aceea. Agitată, cu respirația întretăiată, cu zulufii împrăștiați pe frunte, cu fața îmbujorată de alergătură, ea părea în clipa aceea mai degrabă un ștrengar drăguț.

— *Mesdames,* dar unde-i pianistul? I-am întrebat pe toți cei din casă, dar nimeni nu știe nimic. Unul spune că nu i s-a poruncit să-l aducă, altul zice că pe el nu-l privește ce e cu pianistul. Totdeauna, totdeauna se-ntâmplă la noi așa, se înfierbânta Tinocika, lovind dușumeaua cu tocul pantofului. Mereu încurcă sau uită câte unul ceva, și apoi se pornesc să dea vina unul pe altul...

Cea mai mare dintre surori, Lidia Arkadievna, stătea din profil în fața oglinzii. Arcuindu-și pe spate gâtul ei gol, minunat de frumos, și mijindu-și ușor ochii miopi, își prindea în păr un trandafir. Nu suferea niciun fel de zgomot și-i trata pe „puști” cu un dispreț rece și politicos. Uitându-se în oglindă la imaginea Tinocikăi, zise cu neplăcere:

— Fără-ndoială că cea mai mare dezordine din casă o faci tu! Te-am rugat de atâtea ori să nu intri ca o nebună în cameră.

Tina făcu o plecăciune ironică și scoase limba în fața oglinzii. Apoi se întoarse spre cealaltă soră, Tatiana Arkadievna, la picioarele căreia stătea pe dușumea o croitoreasă și cosea de zor tivul în partea de jos a fustei albastre, și turui:

— E de la sine înțeles că de la prințesa noastră nu poți să auzi nimic altceva decât povețe. Tanecika, iubito, ce-ar fi să aranjezi tu toate astea? Pe mine nu m-ascultă nimeni; toți mă iau în râs când vorbesc...

Abia în anul acesta i se îngăduise Tinei să ia parte la împodobirea pomului de crăciun. Nu mai departe decât anul trecut, de crăciun, fusese pe timpul acesta încuiată în camera copiilor împreună cu Katia, sora ei mai mică, și cu cei de o vârstă cu ea. Toată lumea încerca s-o convingă că în salon nu era niciun brad și că veniseră doar parchetarii. De aceea, este ușor de înțeles că acum, când Tina căpătase privilegii speciale, care o puneau într-o oarecare măsură pe picior de egalitate cu surorile ei mai mari, ea era mai agitată decât toți, se ostenea și alerga cât zece, încurcându-se în fiecare clipă în drumul cuiva și sporind forfota generală care domnea de obicei de sărbători în casa Rudnevilor.

Rudnevii erau una din familiile cele mai primitoare, gălăgioase și lipsite de etichetă din Moscova, care locuiau – de când lumea și pământul – în apropierea Presnei, Novinskului și a Koniușkilor, și creaseră cândva Moscovei renumele ei de oraș ospitalier. Casa Rudnevilor – o casă mare și veche, construită în epoca de dinainte de Ecaterina cea Mare, cu lei la poartă, cu o curte largă de acces și cu coloane albe masive la intrarea principală – era plină de lume în tot timpul anului, de dimineață până noaptea târziu. Fără să se mai anunțe, gen „surpriză”, veneau niște vecini de moșie din Narovciat sau din Insar, niște cimotii îndepărtate, pe care până atunci nu le mai văzuse nimeni și de existența cărora nimeni nu auzise, și rămâneau, ca oaspeți, timp de luni întregi. Pe la Arkașa și Mitea se perindau zeci de colegi, care, de-a lungul anilor, își schimbau și înfățișarea, și ocupația. La început, elevi de liceu și cadeți, apoi studenți și elevi ai școlii militare, ajungeau, în sfârșit, ofițeri tineri, fără mustăți, sau avocați stagiari, eleganți și exagerat de serioși. Pe fete le vizitau mereu prietene de toate vârstele, începând cu cele de o seamă cu Katia – care-și aduceau în vizită și păpușile – și terminând cu prietenele Lidiei, care vorbeau despre Marx și sistemul agrar și doreau, ca și Lidia, să se înscrie la cursurile superioare pentru femei. De sărbători, când tot acest tineret vesel și înfocat se aduna

în uriașa casă a Rudnievilor, acolo se înstăpânea pentru multă vreme o atmosferă generală de idilă naivă, poetică și veselă.

În zilele acestea, în casă domnea, spre deznădejdea personalului de serviciu, o anarhie totală. Toate noțiunile convenționale despre diviziunea timpului *ca la oameni:* ceai, dejun, prânz și cină se încurcau într-o forfotă zgomotoasă și dezordonată. În vreme ce unii terminau prânzul, alții abia începeau să bea ceaiul de dimineață, iar alții dispăreau toată ziua la patinoarul din grădina zoologică, unde luau cu ei munți întregi de sandviciuri. Masa era mereu întinsă, iar bufetul deschis de dimineața până seara. Cu toate acestea, se întâmpla ca tineretul, flămând la o oră cu totul nepotrivită, după patinaj sau după o plimbare la bâlci, să trimită o delegație la bucătărie, la Akinfâci, cu rugămintea de a prepara „ceva bun”. Bătrânul Akinfâci era un bețiv, dar își cunoștea temeinic meseria. De obicei, la început refuza cu încăpățânare să dea ascultare rugăminții, bodogănind în fața delegaților. Atunci, parlamentarii foloseau tot felul de măguliri subtile: spuneau că la Moscova nu se mai găseau bucătari buni, că numai bătrânii mai păstrau un respect sacrosanct față de sfânta artă culinară și așa mai departe. Până la urmă, atins la coarda lui sensibilă, Akinfâci depunea armele și, încercând cu degetul mare tăișul unui cuțit, spunea cu o severitate prefăcută:

— Bine, bine... Ce atâta cântec... Câți sunteți acolo, gânsacilor?

Irina Alexeevna Rudneva, stăpâna casei, nu ieșea aproape niciodată din camerele ei, în afara ocaziilor excepțional de oficiale și de solemne. Născută prințesă Oznobișina, ca ultim vlăstar al unui neam bogat și ilustru, ea hotărâse o dată pentru totdeauna că societatea soțului și a copiilor ei era prea „meschină” și „brutală”. De aceea, o „ignora” cu indiferență. Singura ei distracție erau vizitele pe la arhierei și relațiile cu descendenți tot atât de înțepeniți în concepțiile lor ca și ea, ai neamurilor a căror origine se pierdea în negura vremilor. De altfel, nici până acum Irina Alexeevna nu obosise să fie geloasă pe soțul ei, chinuindu-se în taină, și probabil că gelozia ei era întemeiată. Într-adevăr, Arkadi Nikolaevici, cunoscut în toată Moscova ca un vestit mâncău, cartofor și generos protector al artei baletului, deși trecuse de cincizeci de ani, își păstrase încă reputația binemeritată de cuceritor, admirator și cavaler desăvârșit al femeilor, și era socotit și acum ca un bărbat frumos. Elegant, sigur de sine, cu capul nobil ușor încărunțit, care-i stătea mândru pe trupul chipeș, el atrăgea

asupra sa atenția generală când întârzia cu vreo zece minute și apărea în sala Teatrului Mare după începerea spectacolului.

Arkadi Nikolaevici dădea rareori pe acasă, pentru că dejuna totdeauna la Clubul englezesc, iar serile și le petrecea tot acolo, jucând cărți, dacă la teatru nu era vreun spectacol interesant de balet. Ca stăpân al casei avea o singură grijă: să ipotecheze una după alta proprietățile sale imobiliare, fără să se gândească la viitor, cu nepăsarea caracteristică unui mare senior răsfățat de soartă. Obișnuit ca de dimineață până seara să se afle într-o societate numeroasă, îi plăcea ca și acasă la el să fie zgomot și însuflețire. Îi plăcea să organizeze din când în când, ca o surpriză pentru tineret, câte o distracție neașteptată la care lua parte și el. Asta se întâmpla de cele mai multe ori a doua zi după un mare câștig la club.

— Tinerilor republicani! spunea el, intrând în salon și vrăjindu-i pe toți cu înfățișarea lui proaspătă și cu surâsul lui fermecător. Mi se pare c-o să adormiți curând cu toții din pricina discuțiilor voastre serioase. Cine vrea să iasă cu mine afară din oraș? Drumul e minunat: soare, zăpadă și ger. Pe cei care suferă de dinți și de tristețe universală îi rog să rămână acasă sub supravegherea stimatei Olimpiada Savicina...

Îndată se trimitea după troici la Ecikin și galopau cu toții în goana mare până dincolo de bariera Tver, luau masa la „Mauritania” sau la „Strelnea” și se întorceau acasă seara târziu, spre marea neplăcere a Irinei Alexeevna, care privea cu scârbă aceste „escapade de prost gust”. Dar nicicând nu petrecea tineretul într-un iureș mai mare de veselie ca la aceste escapade, conduse de Arkadi Nikolaevici.

Și la pomul de crăciun lua parte în toți anii Arkadi Nikolaevici. Această sărbătoare a copiilor îi pricinuia, cine știe de ce, o plăcere naivă, cu totul deosebită. Nimeni dintre ai casei nu se pricepea mai bine decât el să scornească tot felul de cadouri după gustul fiecăruia și, de aceea, când erau în încurcătură, copiii mai mari recurgeau la priceperea lui.

— Tată, ce dar să-i facem lui Kolea Radomski? îl întrebau fetele pe Arkadi Nikolaevici. E așa de mare, elev în ultima clasă de liceu... doar nu putem să-i dăm o jucărie...

— De ce jucărie? răspundea Arkadi Nikolaevici. Cel mai bun lucru ar fi să-i cumpărați un portțigaret drăguț. Tânărul va fi măgulit de un cadou atât de serios. Acum se vând portțigarete foarte drăguțe

la Lukutin. Da' apropo, dați-i de înțeles acestui Kolea să nu se jeneze să fumeze în fața mea. Că adineauri, când am intrat în salon, și-a ascuns țigara în mânecă...

Lui Arkadi Nikolaevici îi plăcea ca serbarea pomului de crăciun să izbutească de minune, și cu acest prilej angaja totdeauna orchestra lui Riabov. Dar în anul acesta[1], chestiunea orchestrei trecuse printr-o mulțime de neînțelegeri fatale. Dintr-o pricină oarecare, întârziaseră să trimită la Riabov și orchestra lui, care de sărbători se împărțea în trei formații, fusese angajată mai înainte de altcineva. Dirijorul, datorită vechii lui legături cu casa Rudnev, făgăduise totuși să rezolve această problemă într-un fel sau altul, nădăjduind că într-o altă casă se va schimba ziua serbării pomului de crăciun, dar, din motive necunoscute, întârziase cu răspunsul și când se repeziseră să caute altundeva nu se mai găsea în întreaga Moscovă nicio orchestră liberă. Arkadi Nikolaevici s-a supărat și a poruncit să se caute un bun pianist, dar cui îi dăduse acest ordin, nu-și mai amintea nici el. Acest „cineva" probabil că trecuse misiunea asupra altuia, celălalt o lăsase și el pe seama altcuiva, încurcând ca de obicei treaba, iar cel de al treilea, în forfota generală, uitase cu totul de ea.

În timpul acesta, Tina cea vioaie apucase să alarmeze întreaga casă. Respectabila menajeră, Olimpiada Savicina, grasă și bună la suflet, spunea că domnul îi poruncise într-adevăr să dea ordin să se caute un pianist, dacă nu va veni orchestra, și că ea dăduse numaidecât ordinul mai departe cameristului Luka. Acesta, la rândul său, se dezvinovățea, spunând că treaba lui era să aibă grijă de Arkadi Nikolaevici și nu să alerge prin oraș după un pianist. Când a auzit zgomotul discuției a venit în fugă, din camera domnișoarelor, fata în casă, Duniașa, o ființă cochetă și vorbăreață, vioaie și îndemânatică întocmai ca o maimuță, care socotea ca o datorie a ei să se amestece neapărat în orice întâmplare neplăcută. Cu toate că nimeni n-o întreba, ea se vâra în sufletul tuturor cu asigurări fierbinți că: s-o trăsnească dumnezeu pe loc dacă auzise măcar cu vârful urechii ceva despre vreun pianist. Nu se știe cum s-ar fi terminat această încurcătură, dacă n-ar fi venit în ajutor

[1] Cele povestite aici s-au petrecut în anul 1885. Cu prilejul acesta, menționez că tema ei se bazează pe o întâmplare adevărată, comunicată la Moscova autorului de către M.A.Z.-eva. Această persoană cunoștea de aproape familia care, în povestirea noastră, poartă numele fictiv de Rudnev (n. aut.).

Tatiana Arkadievna, o blondă plină la trup și veselă, pe care toată servitorimea o adora pentru caracterul ei măsurat și pentru priceperea ei uimitoare de a potoli neînțelegerile interne.

— Așa nu terminăm nici până mâine, spuse ea cu vocea sa liniștită, puțin ironică, asemănătoare cu aceea a lui Arkadi Nikolaevici. Orice-o fi, Duniașa se va duce imediat să caute un pianist. Până te-mbraci, Duniașa, eu îți fac o listă de adrese din ziar. Încearcă să găsești pe cineva care stă mai pe aproape, ca să nu întârziem serbarea pomului, pentru că acuși-acuși or să înceapă să se adune musafirii. Bani pentru birjă ia de la Olimpiada Savicina...

Abia apucase să rostească aceste cuvinte, că soneria de la ușa antreului răsună cu putere. Tina se și repezi în fugă într-acolo, în întâmpinarea unei cete de copii, toți numai zâmbet, rumeni de ger și plini de zăpadă. Ei aduceau în casă mirosul puternic și sănătos, ca de mere proaspete, al aerului de iarnă. Din vorbele, râsetele, tropotul de picioare, sărutările zgomotoase, care umplură deodată antreul, ieși, în sfârșit, la iveală că la intrare se întâlniseră întâmplător cele două familii numeroase – Lâkov și Maslovski.

Soneria zbârnâia fără întrerupere. Mereu veneau alți musafiri. Domnișoarele Rudnev abia pridideau să-i primească. Pe cei mari îi invitau în salon, iar pe cei mici îi îmbiau cu cea mai mare viclenie în camera copiilor și în sufragerie, ca apoi să-i încuie acolo. În salon încă nu se aprinseseră luminile. În mijlocul lui se înălța un brad uriaș, profilându-și, pierdut în semiîntuneric, contururile sale fantastice și umplând camera cu mireasma lui de rășină. Ici-colo pe ramuri, lucea șters, răsfrângând lumina felinarului din stradă, auriul lanțurilor, al nucilor și al jucăriilor de carton.

Duniașa tot nu se întorcea și Tina, neastâmpărată ca argintul-viu, ardea de grijă și nerăbdare. De nenumărate ori se apropia în fugă de Tania, o ducea deoparte și-i șoptea agitată:

— Tanecika, iubito, ce ne facem acum?... Asta-i o adevărată nenorocire.

Și pe Tania începuse s-o cuprindă îngrijorarea. Se apropie de sora ei mai mare și-i spuse cu jumătate de glas:

— Nici nu mai știu ce să fac. Va trebui s-o rugăm pe tanti Sonia să cânte puțin... Iar mai târziu, poate c-am s-o înlocuiesc chiar eu.

— Foarte mulțumesc, răspunse ironic Lidia. După asta, tanti Sonia o să ne scoată sufletul un an întreg cu serviciul pe care ni l-a făcut, iar tu cânți atât de frumos că mai bine dansăm fără muzică.

În clipa aceasta, veni spre Tatiana Arkadievna Luka, pășind fără zgomot cu tălpile lui din piele de căprioară.

— Domnișoară, Duniașa vă roagă să veniți la ea pentru o clipă.

— Ei, l-a adus? întrebară într-un glas cele trei surori.

— Poftiți. Binevoiți să vă uitați chiar dumneavoastră, răspunse evaziv Luka. Este în antreu... Numai că este ceva hm... îndoielnic... Poftiți...

Duniașa, care nu-și scosese încă bundița acoperită cu bucăți de zăpadă murdară, se afla în antreu. În spatele ei, într-un colț întunecat, se foia cineva mic de statură care-și desfăcea o glugă galbenă înfășurată în jurul capului.

— Numai să nu mă ocărâți, domnișoară, șopti Duniașa, aplecându-se la urechea Tatianei Arkadievna. Să mă trăsnească dumnezeu, am fost în cinci locuri și n-am găsit niciun pianist. Uite, l-am găsit pe copilandrul asta, și nici eu nu știu dacă-i bun ori ba. Se jură că a cântat la serate și la nunți, dar eu n-am de unde să știu.

În timpul acesta, micuțul care-și scosese gluga și paltonul s-a dovedit a fi un băiețaș palid, foarte slăbuț, îmbrăcat cu un veston uzat de uniformă a liceului real. Pentru că înțelesese că se vorbea despre el, rămăsese în colțul său, într-o atitudine stângace de așteptare, fără să îndrăznească să se apropie. Tania, bună observatoare, după ce-l măsură de câteva ori cu privirea, se încredință că băiatul era sfios, sărac și ambițios. Fața lui era urâtă, dar expresivă, cu trăsături foarte fine; înfățișarea lui, oarecum naivă, se datora șuvițelor de păr de culoare închisă, care se ondulau în inele de cele două părți ale frunții înalte. Ochii lui mari, cenușii, prea mari pentru o față atât de slabă și de copilăroasă, aveau o privire inteligentă, hotărâtă și serioasă, deloc copilărească. La prima vedere, îi dădeai vreo unsprezece, doisprezece ani.

Tatiana făcu vreo câțiva pași spre el și, tot atât de stânjenită ca și el, îl întrebă șovăitoare:

— Spui c-ai mai avut ocazia... să cânți pe la serate?

— Da... am cântat, răspunse el cu o voce puțin răgușită din cauza gerului și a sfielii. Poate că de aceea mă întrebați, că par atât de mic...

— Vai, nu, nu-i vorba de asta... Dumneata ai probabil vreo treisprezece ani?

— Paisprezece.

— Asta n-are, desigur, nicio importanță. Dar mă tem că, nefiind

obișnuit, o să-ți fie greu.

Băiatul își drese glasul.

— O, nu, nu vă temeți... Sunt învățat cu asta. Am cântat uneori seri întregi, aproape fără întrerupere...

Tania se uită întrebător la sora ei mai mare. Lidia Arkadievna, care se deosebea printr-o ciudată cruzime față de tot ce era oropsit, supus și umil, întrebă cu obișnuitul ei dispreț:

— Dumneata, tinere, știi să cânți cadrilul?

Băiatul își aplecă trupul înainte, cu o mișcare care ar fi vrut să însemne un salut.

— Știu.

— Și valsul?

— Și.

— Poate că știi și polca?

Băiatului îi năvăli deodată sângele în obraz, dar răspunse stăpânit:

— Da, și polca.

— Dar *lancier*[1]*?* continua să-l necăjească Lidia.

— *Laissez donc, Lydie, vous êtes impossible!*[2] spuse sever Tatiana Arkadievna.

Ochii mari ai băiatului luciră deodată mânios și ironic. Chiar și stângăcia încordată a atitudinii lui pieri pe neașteptate.

— Dacă doriți, *mademoiselle,* se întoarse el deodată spre Lidia, aflați atunci că, în afară de polci și cadriluri, cânt și toate sonatele lui Beethoven, valsurile lui Chopin și rapsodiile lui Liszt.

— Îmi închipui! rosti afectat, ca o actriță pe scenă, Lidia, enervată de răspunsul acesta neșovăitor.

Băiatul își îndreptă privirea spre Tania, în care ghicise, instinctiv, o apărătoare, și ochii lui prea mari căpătară o expresie de rugă fierbinte.

— Vă rog... permiteți-mi să cânt ceva...

Cu sensibilitatea ei, Tania înțelese cât de dureros atinsese Lidia amorul propriu al băiatului și i se făcu milă de el. Iar Tina începu chiar să sară pe loc și să bată din palme de bucurie că scârboasa și trufașa de Lidia o să capete acum un bobârnac.

— Desigur, Tanecika, desigur, lasă-l să cânte, o rugă ea pe sora sa, și, deodată, cu impetuozitatea ei obișnuită, îl apucă de mână pe micul pianist și-l târî în sală, spunând mereu: Nu-i nimic, nu-i

[1] Dans în genul cadrulului (fr.) (n. t.).

[2] Încetează, Lidia, ești imposibilă! (fr.) (n. t).

nimic... Dumneata o să cânți, și ea o să rămână cu buzele umflate... Nu-i nimic, nu-i nimic...

Apariția neașteptată a Tinei, care-l trăgea după ea pe micul elev de la liceul real cu surâsul lui sfios, pricinui o nedumerire generală. Cei mari trecură unul după altul în sală, unde Tina, după ce-l invitase pe băiat pe taburetul rulant, aprinsese lumânările de pe splendidul pian *Schroeder.*

Elevul de la liceul real luă la întâmplare unul dintre caietele groase de note, legate în piele de șagrin, și-l deschise. Apoi, întorcându-se spre ușă, unde stătea Lidia, a cărei rochie albă de atlaz se reliefa puternic pe fondul negru al salonului neluminat, o întrebă:

— Doriți *Rapsodie hongroise*[1] numărul doi, de Liszt?

Lidia își lăsă disprețuitor buza în jos fără să răspundă. Băiatul puse prevăzător mâinile pe clape, închise pentru o clipă ochii și de sub degetele lui izvorâră acordurile solemne, majestoase cu care începe rapsodia. Era ciudat cum omulețul acesta, al cărui cap abia se zărea de după pupitru, putea să scoată din acest instrument sunete atât de puternice, de îndrăznețe și de pline. Chipul lui parcă se transformase dintr-o dată, se iluminase și devenise aproape frumos. Buzele palide se întredeschiseră, iar ochii, parcă și mai mari, se adânciră și străluceau, luminoși.

Puțin câte puțin, sala se umplu de ascultători. Chiar și Arkadi Nikolaevici, care iubea muzica și știa s-o prețuiască, ieși din cabinetul său. Apropiindu-se de Tania, el o întrebă la ureche:

— De unde l-ați scos pe bondocul ăsta?

— Ăsta-i pianistul, tată, răspunse în șoaptă Tatiana Arkadievna. Nu-i așa că se pricepe?

— Pianist? Așa de mic? E posibil? se miră Rudnev. Ia te uită ce maestru! Dar ar fi lipsit de omenie să-l pui să cânte dansuri.

Când Tania povesti tatălui său scena petrecută în antreu, Arkadi Nikolaevici dădu din cap.

— Da, așa va să zică... Ei, ce să-i faci, nu putem să-l jignim pe băiat. Lasă-l să cânte, iar mai târziu, găsim noi ceva.

Când liceanul termină rapsodia, Arkadi Nikolaevici bătu primul din palme. Ceilalți aplaudară și ei. Băiatul, emoționat și îmbujorat, se ridică de pe taburetul înalt. O căuta din ochi pe Lidia, dar ea nu mai era în sală.

— Cânți minunat, dragul meu. Ne-ai făcut o mare plăcere, spuse,

[1] Rapsodia ungară (fr.) (n. t.).

surâzând cu duioșie, Arkadi Nikolaevici, apropiindu-se de muzicant și întinzându-i mâna. Numai că mă tem că dumneata... nu știu cum te cheamă.

— Azagarov, Iuri Azagarov.

— Mă tem, dragă Iurocika, să nu te obosească să cânți o seară întreagă. Așa că știi, fără nicio jenă, să spui dacă obosești. Se va găsi cineva printre noi care să zdrăngăne. Și acum, cântă-ne un marș mai vesel.

Lumânările pomului de crăciun au fost aprinse în grabă în sunetele puternice ale marșului din *Faust.* Apoi, Arkadi Nikolaevici deschise larg ușile sufrageriei, unde mulțimea de copii, zăpăcită de lumina bruscă și puternică și de acordurile muzicii care pătrundea cu putere până la ei, rămăsese parcă împietrită în poze naive, pline de farmec. La început, intrară în sală timid, unul după altul, înconjurară bradul cu o curiozitate respectoasă, ridicându-și mutrișoarele drăguțe. După câteva clipe însă, când începu împărțirea darurilor, sala se umplu de o larmă neînchipuită, de țipete ascuțite și de râsul fericit și răsunător al copiilor, care parcă se îmbătaseră de strălucirea luminilor din pom, de mireasma rășinii, de muzica zgomotoasă și de darurile minunate. Cei mari nu izbuteau deloc să-i strângă în horă în jurul bradului, pentru că ba unul, ba altul se rupea din cerc și fugea la jucăriile lui, pe care le lăsase cuiva în păstrare vremelnică.

Tina, de când văzuse că tatăl ei se purtase binevoitor cu Azagarov, hotărâse să ia băiatul sub ocrotirea ei, așa că se apropie în fugă de el, pe buze cu surâsul cel mai prietenos.

— Te rog, cântă-ne o polcă.

Azagarov începu să cânte, și prin fața ochilor lui porniră să se învârtească rochițe albe, albastre și roz, fustițe scurte, de sub care apăreau în treacăt pantalonași albi de dantelă, căpșoare negre și bălaie acoperite cu tichiuțe de hârtie subțire. Cântând, el urmărea mașinal mișcările uniforme ale numeroaselor picioare care dansau în tactul muzicii lui. Deodată însă, o frământare neobișnuită străbătu întreaga sală și-l făcu să-și întoarcă privirea spre ușa de intrare.

Fără să-și întrerupă cântecul, se uită și văzu intrând în sală un domn în vârstă, asupra căruia se ațintiră ca prin farmec privirile tuturor. Noul venit depășea cu puțin statura mijlocie, era masiv, fără să fie corpolent. Avea o atitudine grațioasă, puțin neglijentă și, în același timp, simplă și majestoasă – caracteristică numai

oamenilor din înalta societate. Se vedea numaidecât că omul acesta era obișnuit să se simtă la fel de nestingherit într-un salonaș ca și în fața unei mulțimi de mii de oameni, sau în sălile palatelor regale. Dar ceea ce îți atrăgea mai ales atenția era fața lui, una din acele fețe care, din prima clipă când le-ai văzut, ți se întipăresc în minte pentru toată viața: fruntea mare, pătrată era brăzdată de cute aspre, aproape mânioase; ochii adânciți în orbite și întunecați de pleoapele lăsate în jos aveau o privire apăsătoare, obosită și nemulțumită; buzele subțiri, cu mustața rasă și strânse puternic, dovedeau voința și caracterul de neînduplecat al necunoscutului, iar maxilarul inferior, bine conturat și foarte proeminent, dădea feței lui o expresie de dârzenie și de autoritate. Impresia generală era desăvârșită de părul lung și des, aruncat neglijent pe spate, care dădea capului său mândru și caracteristic o mare asemănare cu un cap de leu...

Iuri Azagarov se gândea că noul venit era un personaj foarte important, pentru că până și doamnele în vârstă, de obicei înțepate, îl întâmpinaseră cu zâmbete respectoase când intrase în sală însoțit de Arkadi Nikolaevici, care strălucea de mulțumire. Necunoscutul salută de câteva ori în dreapta și în stânga și trecu repede cu Rudnev în cabinetul acestuia, dar Iuri îl auzise spunând din mers gazdei, care-l ruga ceva:

— Te rog, bunul meu Arkadi Nikolaevici, nu stărui. Dumneata știi cât îmi este de neplăcut să te supăr cu un refuz...

— Dar măcar un singur lucru, Anton Grigorievici. Și pentru mine, și pentru copii, asta ar rămâne pentru totdeauna ca un eveniment istoric, continua să-l roage gazda.

În clipa aceasta, cineva îl rugase pe Iuri să cânte un vals, așa că el nu mai putuse să deslușească răspunsul celui pe care-l chema Anton Grigorievici. El cântă pe rând valsuri, polci și cadriluri, dar din mintea lui nu dispărea chipul majestos al neobișnuitului oaspete. Cu atât mai mare i-a fost uimirea, ba aproape se sperie, când simți o privire ațintită asupra sa, și când se întoarse spre dreapta, îl văzu pe Anton Grigorievici cum se uită la el cu un aer plictisit și nerăbdător, ascultând ce-i spune la ureche Rudnev.

Iuri înțelese că se vorbea de el și, cu o sfială asemănătoare cu un simțământ neînțeles de teamă, își întoarse privirea de la ei. Dar imediat, parcă în aceeași clipă – cel puțin așa i se părea mai târziu, când, ca om matur, își verifica sentimentele de atunci – auzi lângă el vocea nepăsătoare și poruncitoare a lui Anton Grigorievici:

— Cântă, te rog, încă o dată rapsodia a doua.

Începu să cânte, întâi timid, nesigur, mult mai prost decât prima oară, dar puțin câte puțin își recăpătă îndrăzneala și inspirația. Fără să știe bine de ce, prezența *acelui* om autoritar și neobișnuit îi umplu deodată sufletul de emoție artistică și degetele lui deveniră excepțional de flexibile și ascultătoare. Își dădea seama că niciodată până atunci în viața lui nu cântase atât de bine ca de data aceasta și că probabil multă vreme de aci înainte nu va mai izbuti să cânte așa.

Iuri nu vedea cum fruntea posomorâtă a lui Anton Grigorievici se înseninează treptat și cum, puțin câte puțin, expresia severă a buzelor lui se destinde, dar când termină în aplauzele generale și se întoarse spre dânsul, omul acela straniu și atrăgător dispăruse. În schimb, Arkadi Nikolaevici Rudnev se apropie de el cu un zâmbet semnificativ, ridicându-și misterios sprâncenele.

— Iată ce, dragă Azagarov, începu să vorbească aproape în șoaptă Arkadi Nikolaevici, ia plicul acesta, ascunde-l în buzunar și nu-l pierde, sunt bani în el. Și acum, du-te imediat în antreu și îmbracă-te. Anton Grigorievici te va duce cu trăsura acasă.

— Dar eu pot să mai cânt, chiar și-o seară întreagă, încercă să se împotrivească băiatul.

— Ssst!... făcu Rudnev, închizând ochii. E cu putință oare să nu-l fi recunoscut? Oare nu ghicești cine-i?

Iuri, nedumerit, își deschidea tot mai mult ochii săi nespus de mari. Cine putea să fie omul acesta uimitor?

— Dragul meu, acesta e Rubinstein. Înțelegi? Anton Grigorievici Rubinstein! Și eu te felicit din suflet și mă bucur că la pomul meu de crăciun ai avut parte, întâmplător, de un astfel de dar. Îl interesează maniera în care cânți...

Liceanul cu vestonul uzat e acum de mult cunoscut în întreaga Rusie ca unul dintre compozitorii cei mai talentați, iar musafirul neobișnuit, cu chipul majestos, și-a sfârșit de mult viața lui furtunoasă și zbuciumată, viață de suferință, dar și de glorie. Dar Azagarov n-a mărturisit niciodată, nimănui, cuvintele acelea sfinte pe care i le-a împărtășit marele dascăl pe când mergeau, împreună, în sanie, în noaptea geroasă de crăciun.

1900

LA COMANDĂ

Ilia Platonovici Arefiev, foiletonist la un ziar de mare tiraj, se plimba încolo și încoace prin biroul său, de la colțul canapelei de piele până la etajera cu bustul severului Schopenhauer, izbind furios cu mâinile și picioarele scaunele din calea sa. I se întâmplase ceea ce jucătorii de cărți numesc: „vraja ghinionului”. Își frământa creierul de mai bine de o oră, fără să poată stoarce din el nici măcar un rând, iar pe hârtia pregătită pentru scris se lăfăia un soldat lângă o gheretă cu dungi, un cap de cal în profil, cu un ochi omenesc, mirat, și câteva pisici desenate dintr-o singură trăsătură de creion.

Arefiev era un lup bătrân într-ale gazetăriei. Nu numai poeții începători și onorabilele scriitoare de nuvele pentru cucoane, dar și „tinerii noștri literați plini de promisiuni” citeau cu emoție numerele de joi ale ziarului *Russkaia pocita,* în care Ilia Platonovici biciuia săptămânal pruncii literari, sub pseudonimul de „Contele Almaviva”. Dar răfuielile acestea crunte nu erau singura lui specialitate. El scria cu aceeași ușurință despre valuta în aur, simboliști, comerțul cu China, nacealnici de zemstvă, despre o nouă dramă, despre marxiști, burse, închisori, fântâni arteziene – într-un cuvânt, despre tot ceea ce știa să adulmece cu mirosul său fin, profesional. Prindea din zbor, înaintea tuturor, tema zilei de mâine, sortită să devină „bombă” și, într-o clipă, în mintea lui specializată în sarcasm și hiperbole, se conturau cu obișnuita claritate aspectele ridicole, întunecate și monstruoase ale evenimentului.

Până în ziua aceea, Ilia Platonovici nu se împiedicase de nicio greutate tehnică în meșteșugul său. Era destul să-l pasioneze o idee și să și-o însușească. Se așeza la birou, convins că vorbele vor veni de la sine și, într-adevăr, ele veneau, vii, interesante, biciuitoare și spirituale, așternându-se pe hârtie în rânduri clare și frumoase, fără nicio ștersătură. Nici nu-și recitea măcar foiletoanele înainte de a le trimite prin curier la redacție.

Și iată că în ziua aceea se întâmplase ceva de neînțeles. Un cerc de literați cunoscuți hotărâse să scoată un almanah literar, în folosul unui sanatoriu pentru copii. Arefiev fusese rugat să ia și el parte la această acțiune, dându-i-se a înțelege, cu respectul cuvenit, foarte măgulitor pentru el, că ar trebui să dea „ceva, știți, mai cald, ca să-l emoționeze pe cititor”... Arefiev primise propunerea cu plăcere, apoi, ca de obicei, uitase promisiunea făcută și când, în ajun, i se amintise cu delicatețe că din cauza lui se întârziase tipărirea almanahului cu două zile, săvârșise și ultima greșeală, promițând sus și tare să trimită manuscrisul cel mai târziu în seara aceea.

S-a întors acasă la șapte seara, a aprins cu grijă, ca totdeauna, lampa cu brațul metalic mobil, a așezat-o la stânga sa, și-a pus în față un teanc de coli de hârtie liniată, a muiat chiar tocul în călimară și, deodată, și-a dat seama, cu uimire, că nu știe ce să spună. Ar fi fost cu totul altceva dacă ar fi trebuit să scrie un foileton caustic, biciuitor. Cu atât mai mult cu cât în minte îi răsăreau termeni foarte potriviți. Astfel, înaintea lui se afla ultimul număr al *Suplimentului literar* în care „un tânăr și talentat poet al nostru” publica fără jenă unele versuri din Tiutcev, cunoscute de publicul nostru din crestomații, dându-le drept ale sale. Tot atât de ispititoare era cronica unui spectacol de binefacere, organizat în folosul orfanilor și invalizilor de la Sevastopol, unde se realizase suma netă de 3 ruble și 7 copeici, în timp ce pentru birjarii cu care veniseră domnii amatori și pentru ospătarea acestora cu „ceai” se cheltuiseră peste 300 de ruble. Dar, din păcate, aceste două teme nu-l puteau emoționa deloc pe cititor și deci nu-l puteau face să-și dezlege punga în folosul copiilor bolnavi de piept.

Între timp, Ilia Platonovici simțea cum începea să se miște în el viermușorul orgoliului profesional. Cum adică? Să nu fie el, Arefiev, în stare să scrie o simplă povestire ocazională de paște, în timp ce reporterul cel mai pârlit, care se ocupă de obicei de câini turbați și de birjari scandalagii, atras de privilegiile care se acordă pentru nuvelele ocazionale, desigur că a și adus la redacție o „operă” cu vreun cămătar care s-a căit pe neașteptate de faptele lui ori cu vreo bătrână „care se cufundă pașnic în somnul de veci, în dangătul solemn al clopotelor învierii”? Oare, obișnuit în decursul anilor să trezească la cititori ironia și ura, pierduse pentru totdeauna puterea de a stârni în inima lor sentimente de compasiune, gingășie și bucurie liniștită? Oare talentul lui se

„specializase”, pierzând însușirea cea mai prețioasă – multilateralitatea?

Arefiev umbla nervos de la colțul divanului la bustul marelui sceptic și îndărăt, iar mintea lui, predispusă la ironie, parcă-și râdea de el, sugerându-i fraze șablon din „nuvelele pentru cucoane”, de care-și bătea joc fără cruțare în foiletoanele sale din fiecare joi, ca, de pildă: „Se apropie de fereastră, își lipi fața înflăcărată de geamul rece pe care picăturile de ploaie șerpuiau ca niște lacrimi”. Sau: „Prințul alergă de colo colo prin biroul său luxos, dovedind că nu-i în apele lui”. Sau: „Era o seară liniștită de mai. Soarele apunea, învăluind împrejurimile în lumina sa purpurie...”

— N-ar fi rău să scriu o povestire numai din perle de acest fel, își zicea Ilia Platonovici, ispitit de vechiul său obicei de a privi totul sub aspect humoristic. Da. Dacă aș începe, de pildă, așa: „Orologiul din turnul Sfântului Ștefan bătea surd miezul nopții. De după colțul unei cocioabe apăru un necunoscut înalt, cu figura ascunsă de gulerul mantalei lui largi. Pălăria cu pană și spada lungă de la șold dovedeau originea lui nobilă.”

Dar Arefiev alungă ideea aceasta atrăgătoare și porni din nou să se plimbe prin biroul luxos.

— Stai puțin să ne lămurim bine despre ce-i vorba, își zise el. În primul rând, ca să-l emoționezi și să-l înduioșezi pe cititor trebuie ca tu însuți să fii emoționat și înduioșat. E necesar să verși lacrima aceea pe care o varsă în nuvelele pentru cucoane, aruncând vina pe seama tutunului prea tare, coloneii bătrâni, când termină de citit o poveste înduioșătoare. „În odaie se lăsă o liniște mormântală. Bătrânul colonel își încheiase povestirea și multă vreme își scutură pipa de grătarul căminului, stând cu spatele la ascultători. În sfârșit, își îndreptă spinarea și, ștergându-și ochii, spuse cu glas tremurător: «Drace, dar tare-i tutunul dumitale, căpitane!» «Dar ce a devenit nefericita Zaira?» îndrăzni să întrebe, după o lungă tăcere, o doamnă cu un trandafir galben în păr. «A murit», răspunse cu voce surdă bătrânul colonel.”

— Ptiu! Ce aiureli îmi trec prin minte! se ocărî Arefiev cu glas tare, lovind furios cu piciorul un scaun ce-i stătea în drum. Se pare că am ajuns ca papagalul din anecdotă care nu știa să spună decât măscări. Hai să pornesc la treabă cu socoteală și să cercetez în liniște ce subiecte se cer mai mult cu prilejul sărbătorilor? Firește, înainte de toate, ușuratica soție care, o dată cu primul dangăt, se întoarce la soțul părăsit. „Revolverul îi căzu din mână și se rostogoli

cu zgomot pe podea. Își desfăcu larg brațele, ea i se aruncă la piept, și buzele lor se contopiră într-o sărutare lungă, lungă...” Hm, mai bine să renunț la cucoana ușuratică.

În rândul al doilea vine soldatul care stă de sentinelă în noaptea de paște. „O umbră neagră se zări o secundă pe zidul alb al închisorii, luminat puternic de razele lunii. Cu un gest brusc, obișnuit, al mâinii, sentinela puse degetul pe trăgaci și duse arma la ochi. Dar în clipa aceea răsună solemn primul dangăt, vestind învierea și țeava puștii se lăsă încet în jos... Un oftat adânc de ușurare izbucni din pieptul copleșit de emoție...” și așa mai departe, și așa mai departe. O poveste frumoasă, veche, încercată... S-o lăsăm și pe asta!

— Ce-ar mai fi? N-ar fi rău să las să degere pe stradă o fetiță sărmană, care se uită la ferestrele viu luminate ale unei case de bogătași. „Fulgi mari, pufoși, cădeau încet, acoperind silueta nemișcată a copilului, pe fața căruia încremenise un zâmbet fericit.” Dar asta face parte din temele de crăciun, deci... s-o lăsăm deoparte.

Ilia Platonovici se apropie de fereastră și se uită nepăsător în stradă. Era o seară liniștită, senină și caldă. Totul părea estompat, calm: cerul îngândurat, semicercul luminos al lunii în descreștere, crengile subțiri ale salcâmilor, siluetele întunecate, uriașe ale clădirilor, în aerul cristalin și molatec, glasul trecătorilor și râsul femeilor răsunau plăcut; până și roțile trăsurilor duruiau într-un fel deosebit, primăvăratec, mai puțin asurzitor.

Peste drum, în fața vitrinei unei cofetării mari se îmbulzeau câțiva băieței zdrențăroși. Nu-și puteau dezlipi ochii de la cozonacii uriași, frumos pictați, și de la mieii de zahăr și ouăle felurit colorate, atârnate de niște șnururi. Fără să-și dea seama de ce, băieții aceștia îl enervau.

— Ia uite cum s-au lipit cu nasul de vitrină! Fără îndoială că cel cu calapoadele sub braț a fost trimis de meșterul său la un client ofițer. Și el stă și cască gura! O să întârzie, o să capete o bătaie bună în cinstea sărbătorii, apoi o să apară în ziar altă notiță despre felul bestial cum îi tratează patronii pe ucenici. Dar așa-ți trebuie, bestie mică! Hm... de altfel și asta ar fi o temă bună. „Băiatul, palid și istovit, nu-și poate lua ochii de la cozonacii expuși în vitrina unei cofetării luxoase. Deodată, apare un domn misterios, cu ochelari cu ramă de aur, îmbrăcat neapărat cu o șubă grozavă de vulpe (în general, acest domn e uimitor de activ în săptămâna paștelui!).

Domnul intră în vorbă cu băiatul, află că e orfan de tată, că bunicul gârbovit de cei o sută de ani ai lui nu mai poate să coboare de pe cuptor, că «mămuca» e bolnavă, iar surioara... și așa mai departe. «Condu-mă la ei!» îi spune cu hotărâre domnul cu ochelari cu ramă de aur, și peste o jumătate de oră, «mămuca» are un vin bun și un medicament prescris de cel mai grozav doctor, bunicul capătă griș cu lapte și un brâu cald, iar băiețașul istovit, «cu ochișorii lucind de bucurie», sare în jurul mesei pe care se lăfăie un cozonac modest și vreo zece ouă roșii. Iar domnul cu blana de vulpe a dispărut pe nesimțite, fără să-și spună măcar numele, dar lăsând pe masă un portofel plin cu monede de aur.”

Pendula din camera de alături bătu ora zece cu glas surd și domol de bariton. Arefiev, cuprins pe neașteptate de o oboseală sufletească ciudată, pe care nu o mai simțise până atunci, și de un dezgust de nebiruit pentru toți băieții istoviți, pentru soții părăsiți și necunoscuții misterioși, se trânti leneș pe canapeaua latră de piele și închise ochii.

Dacă cineva l-ar fi văzut în clipa aceea, l-ar fi compătimit probabil pe foiletonistul acesta caustic, pe acest „domn zeflemitor”. Se făcuse cenușiu la față și îmbătrânise într-o clipă aproape cu zece ani, zbârciturile de pe frunte i se adânciseră, ochii închiși i se înfundaseră în orbitele încercănate cu negru, iar cutele din jurul buzelor lăsate în jos dădeau gurii o expresie amară și disprețuitoare.

Dar Ilia Platonovici nu dormea. Stătea doar nemișcat, între vis și realitate, și imaginile visului porniră să se înlănțuie pe neașteptate. Timpul dispăruse. Pereții biroului se topiseră într-o pâclă îndepărtată și Arefiev trăia o viață zbuciumată, fantastică, dar copleșitoare ca și realitatea însăși.

Se vede băiețandru, slab, cu chica zburlită, șmecher, fiu al unui diacon dintr-un orășel uitat de lume. E slujba de înviere. Clirosul din dreapta este plin de cântăreți amatori, cu ajutorul cărora un seminarist, fiul protopopului, venit în vacanță de paște, a înjghebat în grabă un cor. Arefiev îi vede parcă aievea. Primul tenor este un funcționar mărunt de la poștă. Poartă o uniformă nouă-nouță; între revere are băgate niște mănuși albe, capul său pomădat strălucește, răspândind un miros puternic de apă de colonie. Cântă puțin pe nas, cu un tremolo puternic, iar când are părți *solo,* ba se sprijină, aparent nepăsător, cu spatele de perete, ba își pune un picior peste celălalt, ridicându-și capul și închizându-și ochii,

languros. Dirijorul însuși, înalt, slab, cu o față frumoasă, e îmbrăcat cu o haină foarte lungă și dirijează cu mișcări grațioase, stârnind admirația generală. Cu două degete ține camertonul, iar pe celelalte le resfiră elegant. La pasajele mai duioase își mișcă ușor brațul drept, îndoit într-o poziție studiată, și, din când în când, întinde mâna stângă cu un gest de avertizare ori de oprire. În același timp, fața lui, cu sprâncenele ridicate, capătă o expresie tot mai mirată, speriată și înduioșată. Dar la pasajele *forte,* își mișcă larg și lin ambele mâini, dă din cap și-și leagănă trupul, zbârcindu-și nasul și încruntându-și amenințător sprâncenele. Nozdrunov, fiu de negustor, gras, roșu la față, cu cravata într-o parte, stă cu ochii holbați, ațintiți asupra dirijorului și din pricina atenției prea încordate s-a înclinat chiar puțin înainte. Nu are deloc ureche, dar, potrivit expresiei fiului protopopului, posedă în schimb un „bas fenomenal”, din care cauză este folosit „în chip de berbece”, în pasajele cele mai asurzitoare. Când se apropie un astfel de pasaj, dirijorul se întoarce spre basul fenomenal, aruncându-i o privire înfricoșătoare și întinzând spre el brusc mâna cu camertonul, de parcă ar vrea să-l străpungă cu o spadă. Atunci Nozdrunov, roșu ca un rac fiert, cu vinele umflate pe frunte și cu buzele tremurătoare, scoate un răcnet care acoperă pentru o clipă întregul cor.

Iliușka se află în rândul întâi. Nu-și ia ochii plini de fericire și devotament de la chipul dirijorului și aproape că nu are timp să arunce o privire spre interiorul bisericii ticsite de lume care îi apare de sus ca un noian de capete, de lumini și fețe uniforme, luminoase, pline de bucurie.

Slujba s-a terminat. Preotul și apoi corul ies afară pentru a sfinți pasca și cozonacii înșirați în curtea bisericii. Dimineața strălucitoare și orbitoare de primăvară îi întâmpină pe toți cu veselie. Cerul albastru, iarba tânără, mugurii înmiresmați ai copacilor, ciripitul vrăbiilor din cimitir, toate acestea reîmprospătează în sufletul lui Iliușka bucuria sărbătorii, slăbită puțin din pricina oboselii. A cântat și el cât a putut de tare, împreună cu corul, abia prinzând vocile celorlalți, înăbușite de dangătul triumfător al clopotelor. În același timp, simțind fixate asupra lui privirile mulțimii, a păstrat pe chipul său expresia îngrijorată, oarecum încruntată a omului care îndeplinește o treabă grea, importantă și serioasă.

Iar a doua zi, trebuie să se urce neapărat în clopotniță să tragă clopotele. Potrivit unui vechi obicei, oricine poate să tragă clopotele în primele trei zile; fără datina asta paștele nu ar mai fi paște.

Scara clopotniței este întunecoasă, treptele, acoperite de praf și atât de repezi, încât îi tremură picioarele când ajunge, în sfârșit, sus. Acolo, se agață cu degetele înfrigurate de balustradă și se uită în jos. Vai, cât e de înfricoșător, vesel și neobișnuit! Casele par mici-micuțe și atât de necunoscute, de parcă nu le-ar mai fi văzut niciodată. Sub picioarele lui, în aer, se rotesc grăbiți lăstunii cu țipete de bucurie, iar deasupra capului vede zburând porumbeii speriați, cu aripile lucind în soare. Dangătul cutremură întreaga clopotniță. Strigi, dar nu-ți auzi glasul. Și toate acestea se împletesc într-un chip atât de ciudat și de minunat, încât nu mai știi cine trage clopotul, cine strălucește de bucurie și cine râde: cerul albastru, clopotul sau sufletul de copil beat de fericire?!

Pe fața slaba și îmbătrânită a omului întins pe canapea apare un zâmbet ușor. Acum nu mai e Ilia Platonovici Arefiev, spaima tinerilor poeți, satiric de talent, care-și mistuie viața cu dispreț și încordare în cazanul intereselor obștești și al patimilor nesănătoase ale unui oraș bolnav. Este fiu de diacon, Iliușka, cel vesel și fără griji, ștrengarul străzii, care soarbe cu nesaț toate impresiile vieții sale bogate, pe jumătate conștiente. Pentru câteva clipe, Arefiev se simte atât de proaspăt, de pur și de senin, ca și cum o mână nevăzută ar fi șters cu grijă și gingășie din sufletul lui toată funinginea adunată de ură, invidie, orgoliu, saturație și plictiseală. Și, împreună cu Iliușka, simte că o dată cu fiecare răsuflare îi pătrunde în piept întreaga lume a culorilor, a sunetelor și a mirosurilor de sărbătoare, totdeauna noi, totdeauna fermecătoare și infinit de variate.

Dar zilele acestea minunate, însorite, se pierd în negura trecutului. Acum, pe dinaintea ochilor lui se perindă alte tablouri, mereu mai cenușii și mai triste. E povestea lungă a durerilor încă neuitate, a luptei crâncene pentru succes și a lentei împietriri morale. În sfârșit, memoria neîndurătoare scoate din adânc seara aceea de paște, de demult, de care Arefiev se teme totdeauna să-și aducă aminte.

Cât de clar le vede iar pe toate. Mai întâi, biroul redacției, unde Ilia Platonovici primește onorariul pentru prima sa nuvelă mai mare. Directorul, un gazetar priceput, bătrân și aspru, și-a dat probabil seama că o dată cu noul colaborator pătrunde în ziarul lui o forță originală și proaspătă. L-a încurajat pe Arefiev în cabinetul său, i-a strâns îndelung mâna și, în sfârșit, întâmplare unică în analele redacției, i-a spus cu un ton prietenesc și familiar:

— Povestirea dumitale intră mâine. Dar dacă ai nevoie de bani, te rog să nu te jenezi. Te plătim după spalt.

Dacă are nevoie! Arefiev tocmai voia să-l roage să i se dea „vreo trei ruble avans”. Pentru că acolo, într-o casă uriașă, ticsită cu tot felul de oameni săraci, aproape la mansardă, îl așteptau cu inima cât un purice o femeie și un copil. Ședeau pe întuneric, fiindcă nu aveau cu ce să-și cumpere gaz. În dimineața aceea vânduseră singura basma cenușie călduroasă, ca să facă rost de bani pentru masă. Acolo, îl așteptau proprietarul neplătit, portarul, mizeria și răutatea. Arefiev a semnat bonul cu mâna tremurătoare, în timp ce casierul, un bătrânel scund, gras, îngâmfat și veșnic nemulțumit, cu o față de papagal jignit, împingea spre el un teanc de bancnote, deasupra cu o grămăjoară de monede de argint.

Da, fusese o perioadă grea în viața lui Ilia Platonovici, plină de eșecuri, în care umbla mereu flămând și se apuca de orice, numai să câștige un ban: lecții, copieri etc. Dar cum se face că el și soția lui au îndurat cu atâta optimism viața aceea de ocnași, fără să crâcnească, fără amărăciunea dezgustătoare a reproșurilor reciproce, adesea chiar cu ironia mândră, tinerească, provocatoare față de soartă? Pentru ce, mai târziu, când soarta le zâmbise, în sfârșit, cu bunăvoință, și Arefiev pornise cu pași mari pe calea celebrității și a unei vieți îndestulate, chiar confortabile, pentru ce se destrămase pacea lor sufletească, lăsând loc unui gol murdar? Poate pentru că o dată cu moartea copilului dispăruse și legătura puternică, deși dureroasă, care le unea inimile?

Fusese o odraslă ciudată și tristă acest copil al lor! Părea că trage întregul ponos al mizeriei și al lipsurilor în care fusese conceput. De la vârsta de un an încetase să mai crească. Îi creștea numai capul, uriaș, puhav, parcă umplut cu un lichid palid, nesănătos, în timp ce trupul rămânea același, pirpiriu și slăbuț, iar brațele și picioarele, subțirele ca niște crenguțe uscate, atârnau neputincioase, fără să se dezvolte și fără să se întărească. Frumoși erau numai ochii lui mari, blânzi și triști, de o culoare uimitoare, pe care, după cum spune Heine, nu o vezi nici la oameni, nici la animale, ci doar arareori la flori. Condamnat la veșnică nemișcare, îndura cu o răbdare supraomenească toate bolile care-l chinuiau mereu. Acest băiețaș totdeauna serios, totdeauna îngândurat, vorbea cu plăcere numai despre dumnezeu, despre îngeri, despre morți, despre înmormântări și cimitire. Știa cu siguranță că va muri curând și nu zâmbea niciodată.

Ah, cât de chinuitor își amintea Ilia Platonovici de toate amănuntele acelei seri de paște când intrase în odaie atât de încărcat cu pachete, încât fusese nevoit să deschidă ușa cu cotul. Iar în urma lui venea portarul. Își primise bacșișul și, îngăduitor, binevoitor și zâmbitor, aducea pachetele pe care Arefiev nu le mai putuse lua singur din trăsură.

Ce bucurie a fost în seara aceea de sărbătoare în cămăruța de la etajul al treilea! Tăiaseră trei lumânări în jumătăți și le aprinseseră pe toate șase, ceea ce însemna un lux nebunesc. Pe un primus (înainte nici nu îndrăzniseră să viseze la așa ceva) se prăjeau niște cotlete de porc proaspăt aduse și fierbea „cafea moca” veritabilă. Pe masa lor se afla un cozonac înalt și altul mare și turtit pentru părinți și un cozonăcel pentru băiat. Ilia Platonovici nu-și mai găsea locul. Umbla în patru labe în fața lui Grișa, ba făcând pe ursul, ba sărind ca un broscoi, ba, prefăcându-se că e câine rău, mârâia și se făcea că-l mușcă pe Grișa de pieptul mic și cald. Parcă se îmbătase de senzația neobișnuită a căldurii și a îmbelșugării și, mai ales, a primului succes literar, a cărui dulceață otrăvitoare omul care nu a gustat-o nici nu și-o poate închipui măcar.

Până și Grișa zâmbise pentru prima oară în scurta lui viață. Își întinsese mânuțele spre heruvimul de carton înfipt în cozonac, șoptind cu o față deodată nespus de frumoasă din pricina zâmbetului luminos:

— Îngerașul! Îngerașul!

Doamne, unde erau ei acum? Pe fosta lui soție, Arefiev o văzuse cu trei ani în urmă la Nisa, alături de un bătrân bolnav de podagră, cu o înfățișare neobișnuit de aristocratică și de uzată. Iar pe Grișa îl luaseră la ei îngerii, cărora le zâmbise atât de bucuros...

Ilia Platonovici a sărit de pe divan împins parcă de un resort. Lacrimile îi udaseră fața, însă nu-i era rușine de ele fiindcă îi dăruiseră pentru câteva clipe sentimentul neîncercat de atâta vreme al profundei dureri omenești care purifică și îmbunează... S-a dus la fereastră. Ca și mai înainte, la vitrina cofetăriei se îmbulzeau băiețași zdrențăroși, tropăind cu picioarele lor înghețate. Și-a amintit cu câtă răutate îi ironizase pe „băiețașii istoviți” și pe „domnii misterioși cu ochelari cu ramă de aur”. Dar acum, în timp ce se uita la ei, nu se mai simțea enervat, ci stăpânit de o milă adâncă, duioasă și plină de înțelegere.

„Toți suntem, se gândea el, într-un fel sau altul, niște copii sărmani, părăsiți, și cât de groaznică ar fi viața dacă ne-am pierde

cu totul credința în necunoscuții misterioși și buni!”

În minte i-au răsărit siluetele nevolnice ale copilașilor care degeră prin mansarde, tremură în subsolurile pline de igrasie, aleargă pe străzi după trecători, cerând stăruitor de pomană, acele suflete curate, pe care oamenii vârstnici, înrăiți de viață, le contaminează cu viciile, cu mârșăvia lor și cu veșnica minciună; fetițele care abia au învățat să vorbească, dar au și devenit obiectul unui negoț mârșav, delicvenții minori, copiii hoți și beți; în sfârșit, infirmii nenorociți – cocoșații, rahiticii, idioții, epilepticii, mutilați din leagăn de boli ereditare. Și în mintea lui Ilia Platonovici au răsunat clar mărețele cuvinte ale lui Sakia-Muni, care a întruchipat înțelepciunea omenească a tuturor veacurilor și popoarelor: „Cine a uscat lacrimile de pe obrazul unui copil și a făcut să apară zâmbetul pe buzele lui, acela este socotit mai demn în fața milostivului Buddha decât cel ce a construit templul cel mai măreț”.

De mai bine de un ceas, Ilia Platonovici stă neclintit la masa lui de lucru, și de sub pană îi curg cu iuțeala obișnuită rândurile frumos scrise. Nici el nu știe cum se va sfârși articolul intitulat *Zâmbetul unui copil,* dar simte cât de plăcut i se înfioară firele de păr de pe cap și cum îl răscolește de mult uitata inspirație. Iar în fața ochilor îi stă mereu obrazul diform al copilului său, luminat pe neașteptate de un zâmbet plin de bucurie.

1901

MARȘUL

Regimentul de infanterie „Insarski” pornea într-un marș de noapte, după un popas de o zi în marele sat Pogrebișce. În întunericul serii mohorâte de toamnă domnea o forfotă ciudată, clocotitoare și totuși înăbușită. De-a lungul uliței largi și noroioase a satului se auzeau prin bălțoace plescăiturile greoaie, grăbite și dezordonate a sute de picioare. Strigăte furioase răsunau stăpânit, iar fierul lovit de fier zdrăngănea și suna. Pe alocuri, licăreau felinare; petele lor gălbui se lățeau prin ceață, de parcă pluteau în văzduh, se clătinau și tremurau.

Soldații se adunau repede, plini de voie bună. Istoviți de marșuri lungi, cu hainele rupte și slabi, se bucurau că a doua zi va fi ultima manevră a corpului de armată și se va termina și concentrarea în tabără, de care li se făcuse lehamite de mult, și regimentul va pleca, în sfârșit, cu trenul spre cazărmile de iernat. Cu toate că în

timpul zilei nu dormise niciunul dintre ei, se simțeau înviorați. De data aceasta, nu se mai auzeau înjurăturile furioase, grosolane și complicate, pe care le auzi numai la marinari, soldați și pușcăriași.

Sublocotenentul Boris Vladimirovici Iahontov, ofițerul inferior din compania a șaptea, participa pentru întâia oară la marile manevre care mai păstrau încă pentru el farmecul noutății vieții nomade. Îi mai plăcea tot ce vedea: în fiecare zi alte ținuturi, alte sate, alți oameni, alte graiuri. În fiecare zi, alt popas într-o casă curată ucraineană, înmiresmată de aroma pelinului și a buchetelor de răchitan de la icoane. Apoi, popasurile de noapte pe pământul gol, sub un cort scund ca o căsuță făcută din cărți de joc, prin pânza căruia se zărea, gingaș și pierdut, argintul stelelor. Pofta zdravănă de mâncare din timpul haltelor, sub ploi torențiale, care înviorau trupul și înfierbântau plăcut și puternic obrajii... Marșul pe care trebuiau să-l facă în noaptea aceea îi stârnea curiozitatea încă de pe acum prin caracterul său neobișnuit. Să mergi, dumnezeu știe unde, pe meleaguri necunoscute, prin întunericul nopții ploioase, fără să vezi nimic în față sau pe de lături; și să mergi așa, nu de unul singur, ci împreună cu alți o mie – asta i se părea un lucru serios, întrucâtva misterios, ba chiar sinistru dar, în același timp, atrăgător.

În seara aceea, se îngrijise de expedierea lucrurilor sale, așa că întârziase de la front. Acum se grăbea să ajungă la companie înainte ca comandantul să-i observe lipsa. Dar noaptea e mult mai greu să-ți găsești compania. Ziua, în timpul adunării de exercițiu, i se păruse că ar fi o treabă destul de ușoară. Dar acum, noaptea, mereu îi răsăreau în cale garduri și șanțuri de care nu se împiedicase ziua. Și era atât de întuneric, că fără să vrei îți venea să închizi ochii și să mergi pe dibuite, cu mâinile întinse înainte, ca orbii.

Compania a șaptea se strânsese înaintea celorlalte la punctul de adunare. Ultimii oameni întârziați, cu poalele mantalelor suflecate și prinse sub centiron, veneau în fugă la front și se strecurau în rânduri. Din cauza grabei, agățau cu ranițele hainele camarazilor, iar bidoanele de aramă răsunau, lovindu-se de patul armelor. Vocile păreau înăbușite, monotone și șterse, de parcă-și pierduseră timbrul și vigoarea în ploaia de toamnă.

— Un' te bagi? Ori nu vezi că te-ai vârât într-un pluton străin? Zău, mă frate, că neghiob mai ești!... Mișcă odată, mă, buturugă, mă! Că te ia dracu!...

— Ce tot te învârți, Seroștan? i-a zis dojenitor, cu o voce subțire, subofițerul Soloviov unui soldățel stângaci, care nu izbutea să-și găsească locul. Ce tot te-nvârți? Te-nvârți ca o baligă într-o vâltoare și de ce – dracu știe! Cască-ți ochii, drace!

Unii dintre soldați, dând din umeri și din coate, își săltau și-și așezau mai bine ranițele în spinare, își netezeau cutele mantalei și-și strângeau mai tare curelele, ajutându-se unul pe altul.

— Ia vezi, vecine, strânge-mi puțin mantaua în spate! Mai tare, mai tare! Nu te teme, că nu plesnesc. Proptește-ți genunchiul în spinarea mea. Oho! Așa, așa! Ei, acu-i bine. Mulțumesc, vecine!

Bătrânul soldat, *nenea* Vedeniapin, solistul corului și ghidușul companiei, glumea cu jumătate de glas.

— Ei, copii, mâine s-a zis cu manevrele. Și compania a șaptea se duce cu *trinul.* U-u-u! făcu el prelung, imitând locomotiva. Și ce muiere am lăsat la oraș, măi fraților, o bomboană, nu alta! Cât ai zice miau, îmi trântește niște plăcinte, dă fuga să ia votculiță și-i arde un samovar. „Vă rog, drăguțule Frol Ivanâci, adică domnule Vedeniapin... mâncați, făceți-mi plăcerea...”

— Da’ băieții spuneau că mâine se dă rachiu, a zis deodată, cu voce răgușită, Legkokoneț, un soldat leneș și tembel.

— Rachiu? i-a luat vorba din gură, cu răutate, Vedeniapin. Asta, măi frate, la noi la Tula se cheamă: chelului tichie de mărgăritar îi trebuie...

Ceva mai la o parte, pe un delușor, stătea comandantul companiei, căpitanul Skibin. Lângă el, un gornist ținea un felinar atârnat în vârful unui băț lung. Felinarul arunca pe pământ o pată de lumină ștearsă, tulbure și mișcătoare. Vasili Vasilievici Skibin era un bărbat înalt, costeliv, adus de spate, cu mâinile lungi și cu o oarecare stângăcie în mișcări. Înfățișarea lui întreagă, ochii lui miopi și privirea șovăielnică, zâmbetul lui fugar, chiar și mersul lui nesigur și săltăreț dovedeau slăbiciune, deprimare, rea-voință și nevolnicie. Avea în el ceva muieresc, de femeie bătrână. Vorbea încet, cu o voce moale și răgușită, parcă obosită, dar nu spunea decât lucruri neplăcute și răutăcioase. Tot regimentul știa că soția lui, o doamnă slabă și mlădioasă ca o șopârlă, era de patru ani îndrăgostită de locotenentul Verjbițki, și nu se ascundea de nimeni, ba, prin absurd, făcea și pe geloasa. Probabil din cauza aceasta Vasili Vasilievici se purta cu vădită dușmănie față de ofițerii tineri.

Iahontov s-a apropiat de felinar și, oprindu-se la doi pași de Skibin, și-a dus mâna la chipiu. Comandantul companiei l-a văzut și,

privindu-i cocarda, i-a spus cu vocea lui lâncedă și obosită:

— Dacă ai poftă să mai întârzii, locotenente, mută-te la altă companie. Aici la mine nu-i serată dansantă, ci serviciu. Altfel voi înainta un raport comandantului regimentului, ca să te scoată din compania mea. Da! N-am nevoie de dansatori de mazurcă și de domnișori care se țin toată ziua de cucoane.

A tăcut puțin, apoi și-a întors spre alți doi ofițeri fața amărâtă, slabă și fără vlagă, cu mustăți groase, și și-a continuat cuvântarea întreruptă cu puțin mai înainte:

— Pe domnii ofițeri îi rog să nu-și părăsească locul în timpul marșului. Pe locotenentul Tumkovski îl rog... Unde ești, locotenente, nu te văd?... Aha!... Pe dumneata – cum spuneam – locotenente, te rog să iei seama la felinarul din coada companiei a șasea și să ții distanța de el. Și să vegheați, domnilor, ca soldații să nu doarmă în marș. Altfel, ticălosul ațipește și cade jos cu armă cu tot. De altfel, eu singur... Gregoraș! a strigat el undeva, în întuneric.

Exclamația aceasta, repetată slugarnic în rândurile mai apropiate, se comunica repede din pluton în pluton.

„Să vină plutonierul-major la comandantul companiei! Plutonierul-major, la comandant! Taras Gavrilâci, poftiți la comandamentul companiei!...”

Plutonierul-major Gregoraș s-a apropiat, exagerat de grabnic, de felinar, împroșcând noroiul cu picioarele lui strâmbe până departe în jurul său, de parcă ar fi venit înotând.

— Aicea-s, înălțimea-voastră!

— Să nu doarmă oamenii în mers! Să nu iasă nimeni din coloană. Să spui subofițerilor să aibă grijă. Auzi?

— Aud, înălțimea-voastră! Eu, s’trăiți, i-am mai lămurit...

— Taci! Apoi, vă rog, domnilor, să supravegheați ca oamenii să nu fumeze, să nu aprindă chibrituri, să nu vorbească și, în general, să nu facă niciun zgomot... Altfel ne poate observa inamicul, a adăugat Skibin cu o ironie abia simțită. Gregoraș, tu răspunzi de asta. Auzi?

— Aud, înălțimea-voastră! Eu, s'trăiți...

— Taci! Mai cu seamă, domnilor, oamenii să nu doarmă. Altfel își mai scot pramatiile ochii unii altora, tu tragi ponosul pentru ei. Sublocotenente Moskvin, dumneata ești încheietorul companiei. Vezi să nu rămână nimeni în urmă. Și încă ceva. În spatele companiei o să meargă dobitocul ăsta (Skibin arătă peste umăr cu degetul cel mare la gornist), așa că te rog să ai grijă ca el să ducă

felinarul cu lumina înapoi, în direcția companiei a opta. Și asta... tot din pricina inamicului. Apoi... De altfel, mi se pare că asta-i tot. Vă rog, domnilor ofițeri, să treceți la locurile dumneavoastră.

Ofițerii s-au împrăștiat. Lui Skibin i s-a adus calul, o iapă bătrână, murgă și chioară, cumpărată anume pentru manevre din reforma cavaleriei. O chema „Nastasia”. În timpul mersului își ținea gâtul întins ca un gâscan, își ridica sus de tot picioarele bolnave și-și zvârlea capul pe spate atât de tare, de parcă privea ceva pe cer (astfel de cai sunt numiți la cavalerie *numărători de stele).* Skibin a sărit o vreme într-un picior pe lângă cal, împroșcând cu înjurături și iapa, și gornistul și, în cele din urmă, s-a lăsat greoi în șa.

Compania era gata de plecare. Dar au trecut zece, douăzeci de minute, s-a scurs o jumătate de oră, și compania a șasea, care se afla în față, tot nu se mișca din loc. Inactivitatea aceasta silită, fără cauză, în întuneric, în ploaie, neliniștea oamenii și le dădea o senzație apăsătoare. Se frământau, nerăbdători, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, oftând tăcuți.

— Dracu știe de ce s-or fi împotmolit acolo?! a spus Skibin cu voce tare, dar parcă vorbind cu sine însuși, trecând încet călare de-a lungul companiei și îndemnând cu călcâiele calul care se împotrivea. Dezordine și iar dezordine!

Plutonierul-major, care se afla în apropiere, a tușit politicos, apoi, ca și cum s-ar fi gândit cu voce tare, a zis:

— Pesemne că lăsăm să treacă înainte brigada întâi. Altfel, de ce-am sta?!...

— Brigada întâi! a răspuns supărat Skibin, oprindu-și calul. Doar există un program, cine și când să pornească, pentru ca să nu iasă aiureală mai târziu. „Birocrații” ăștia încurcă totdeauna câte ceva.

Iahontov ghicea în vocea lui neadormită invidia infanteristului combatant față de ofițerii de stat-major și, în același timp, o nuanță de siguranță că dacă problema aceasta i-ar fi fost dată lui spre rezolvare, totul ar fi fost organizat foarte repede, simplu și bine.

Au mai trecut câteva minute chinuitoare. Apoi, deodată, compania a șasea a început să se miște, tropotind din picioare de parcă ar fi bătut pasul pe loc, fără să se urnească. Numai după legănarea felinarului, care începuse să se clatine în sus și în jos, și-au dat seama că, în realitate, compania nu mai stătea pe loc, ci pornise înainte. Skibin s-a întors spre coloană și a ordonat moale, cu jumătate de glas, mâncând cuvintele:

— Pas de voie! Nainte 'arș!

Peste un sfert de oră, întregul regiment se resfira în lungul drumului larg de poștă. Prin întunericul nopții nu se zăreau nici oamenii, nici caii. Abia-abia dacă licărea în față șirul lung de felinare, cu ajutorul cărora fiecare companie arăta calea unității imediat următoare.

Greutățile marșului de noapte au apărut curând. La fiecare două-trei sute de pași se ivea câte o neplăcere. Rândurile din față se opreau mereu, iar cele din spate nu prindeau de veste din timp și dădeau buzna peste ele. Apoi, distanțele dintre plutoane deveneau câteodată prea mari. Atunci plutonul din spate trebuia să-l ajungă din urmă pe cel din față și oamenii fugeau greoi, încordându-se, iar în timpul fugii, bidoanele, lopețile și cartușierele zornăiau hodorogit. Oamenii nu vedeau nimic prin întuneric; alergau la întâmplare, până când se ciocneau de cei din față. Grupele se amestecaseră de mult, dar nimănui nu-i trecea prin minte să facă din nou ordine. Oboseala, neliniștea, plictiseala și veghea forțată se vădeau tot mai mult. Oamenii tăceau, dar era o tăcere plină de tensiune nervoasă. Nu se auzea decât zgomotul miilor de cizme, care frământau noroiul, clefăind gros și plescăind de câte ori se scufundau și ieșeau din el. Și Iahontov se gândea că probabil tocmai așa, cu cinci sute sau o mie sau cinci mii de ani în urmă, erau duși noaptea prizonierii de către învingătorii cruzi și nepăsători. Probabil că tot atât de posacă și de neliniștită era tăcerea bieților oameni, tot atât de dezordonat și de furios se buluceau unii peste alții în timpul opririlor, tot așa clefăia glodul sub picioarele lor și tot așa cădea peste ei pânza deasă a ploii de toamnă.

— Of, fraților, ce bună ar fi acum o țigară! a spus nenea Vedeniapin și a oftat.

— Îți dau eu țigară, afurisitule! a răspuns pe neașteptate, de undeva din întuneric, vocea aspră de bas a plutonierului-major. Îți dau eu țigară, nemernicule!

Drumul, drept până atunci, începuse să coboare. Iahontov și-a dat seama de pantă când a simțit că picioarele își pierd stabilitatea și alunecă înainte, așa că, fără voia lui, trebuia să calce cu piciorul într-o parte. O boare rece, tăioasă și umedă, năvălind parcă dintr-o hrubă adâncă, l-a izbit în față, apoi, numai după câțiva pași, a simțit că sub picioare i se mișcă, tremurând, un pod de lemn. Undeva jos, în apa neagră, fără maluri, s-a răsfrânt pentru o clipă lumina felinarului, ca o coadă lungă, unduioasă.

— Sublocotenentul Iahontov, dumneata ești? a auzit Iahontov deasupra capului său vocea comandantului companiei. Nu vrei să te urci pe cal? Eu o să merg pe jos. Nu știu de ce mi-or fi amorțit picioarele!

Pe Iahontov, amabilitatea aceasta neașteptată l-a făcut bănuitor, dar a primit cu bucurie. Când s-a așezat în șa, a auzit un icnit adânc și înăbușit care venea parcă din adâncurile calului. Apoi „Nastasia” a respirat încet, umflându-și larg coastele, de parcă ar fi cuprins-o și pe ea chinuitoarea neliniște care-i stăpânea pe oameni. Iahontov a atins-o cu călcâiele, și ea a început, prevăzătoare, să-și depene mersul. De câte ori își trăgea copitele din clisă se auzea un zgomot de parcă ar fi destupat cineva niște sticle.

În depărtare, chiar la orizontul întunecat, a apărut deodată o luminiță, care creștea pe măsură ce compania înainta. În sfârșit, se putea desluși bine o casă cu două etaje. Etajul de jos era puternic luminat, ca de sărbătoare. Sus, lumina era mai slabă și se vedea numai la două ferestre laterale din stânga. Iahontov se uita la ochiurile vesele de lumină și se gândea la căldura, lumina și mulțumirea pe care o simțeau în clipele acelea oamenii din casa aceea. Își închipuia o mare familie de moșier, unită, viața lor veselă și îmbelșugată, dansurile și petrecerile lor cu femei frumoase și elegante. Și propria lui viață i se părea, în astfel de clipe, grea, plictisitoare și monotonă, ca noaptea aceasta ploioasă, ca drumul acesta necunoscut și nesfârșit.

Cei din față s-au oprit iarăși. Printre rândurile companiei a șasea s-a auzit o forfotă ciudată: câțiva oameni vorbeau deodată, repede și tare. Cuvintele nu se puteau înțelege, dar se auzea că cineva înjura, iar altul se dezvinovățea. Iahontov s-a strecurat înainte și, la lumina felinarului care se prelingea, lucind, peste epoleții unui ofițer, l-a recunoscut pe Tumkovski.

— Ce-i acolo, Ivan Martinianovici? a întrebat el, aplecându-se în șa.

— Ah, dragul meu, dumneata ești? a spus dulceag, ca totdeauna, Tumkovski, și după vocea sa îți dădeai seama că-și ridicase capul. Nu știu, dragul meu! Un imbecil s-a băgat într-o baionetă. Uite că-l duc la trăsură...

La lumina felinarului s-au zărit pentru o clipă doi soldați, care duceau de subsuori pe un al treilea. Acesta gemea întretăiat, încordat, și se ținea cu mâinile de obraji.

— L-o fi atins în ochi? a întrebat sec Skibin. De ce taci,

dobitocule?

Cei trei soldați s-au oprit.

— Auzi, te întreabă dacă te-a-mpuns în ochi ori nu? a zis către rănit unul dintre însoțitori cu o voce tare, de parcă ar fi vorbit cu un surd.

— Păi să vedeți... nu știu, a răspuns rănitul cu voce șterșă, vlăguită și și-a luat mâinile de pe față. Tare mă doare, înălțimea-voastră, nu mai pot răbda...

— Păi ce te bagi peste baionetă, idiotule? a spus Skibin cu același ton sec. Singur ești de vină, prostule. Hai, treci, treci!

Apoi, a adăugat sentențios spre Tumkovski:

— Uite, acum, pentru gură-cască ăsta o s-o pățească comandantul companiei. Și cu ce, mă rog, e vinovat comandantul?... Reguli!...

Iahontov s-a aplecat mult asupra rănitului și i-a cercetat fața. Prin întuneric nu-i putea vedea trăsăturile obrazului, dar tânărului ofițer i s-a părut că soldatul avea în locul ochiului drept o gaură neagră, mare cât pumnul. Și, o dată cu sentimentul de milă și dezgust, pe Iahontov l-a străbătut prin degetele picioarelor și prin pântece o durere grețoasă, sâcâitoare și enervantă.

Soldatul a fost dus de acolo și marșul a început iar, într-o tăcere apăsătoare. Din întreaga companie, numai plutonierul-major nu-și pierduse vigoarea. Din când în când, Iahontov îl auzea cum îl ceartă pe vreun soldat, care ațipise în mijlocul companiei:

— Ai adormit? Ți-ai văzut satul în vis? Poate vrei să-ți aduc și o pernă? Apoi adăuga, șuierând printre dinții strânși: Mă, să nu dormi, să nu dormi, să nu dormi!

De câtva timp, pe Iahontov îl cuprinsese o senzație ciudată și foarte neplăcută. I se părea mereu că sub el calul nu mai mergea, ci-și clătina numai spatele înainte și înapoi, bătând pasul pe loc. În zadar încerca el să se convingă că senzația aceasta ciudată era doar o iluzie. Se apleca și, încordându-și vederea ca să zărească drumul, i se părea că animalul continua să se clatine și să-și tragă picioarele din noroi, fără să se urnească din loc și fără să înainteze nici măcar cu un pas.

— Drace! Ce facem, mergem sau stăm? a exclamat Iahontov și, deodată, s-a înfiorat când și-a auzit vocea speriată.

Din coloană, cineva i-a răspuns scurt și ursuz:

— Ne târâm!

În răspunsul acesta grosolan, care nu semăna a răspuns de

soldat, Iahontov a deslușit ceva nou și prevestitor de rău, o oboseală supusă și deznădăjduită, o descurajare totală, care parcă distrusese pentru totdeauna deosebirea de grad dintre soldat și ofițer. În loc să-l mustre, Iahontov s-a întors doar zăpăcit în direcția de unde venise răspunsul.

Între timp, calul continua fără niciun rost să-și clatine spatele și să-și vâre picioarele în noroi pe același loc. Pe Iahontov l-a cuprins teama. Senzația aceasta se potrivea de minune cu visele absurde, istovitoare și febrile, în care te grăbești să fugi undeva și vezi, deznădăjduit, că nu-ți poți mișca nici mâna, nici piciorul. Din clipa în care Iahontov s-a gândit la comparația aceasta, tot ceea ce se petrecea a început să semene cu un vis. Și marșul de noapte, și supunerea tăcută a soldaților, și șirul de felinare ce se pierdea departe, departe, și soldatul rănit de mai înainte, și furia lipsită de vlagă a lui Skibin, și drumul plictisitor prin întuneric, umezeală și frig – toate i se păreau un coșmar amenințător, uitat demult, care se repeta acum cu aceeași îngrozitoare intensitate de altădată.

— Oh, dar toate astea au fost, au mai fost cândva... a șoptit Iahontov. Doamne, ce-i asta?!

A coborât de pe cal, l-a dat în primire gornistului și, lăsând soldații în urma lui, a trecut la flancul drept. Acolo, în distanța dintre companii, unde felinarul împrăștia mai multă lumină și era un spațiu mai mare, Skibin și Tumkovski mergeau unul lângă altul și discutau încet.

— Am dat gornistului calul, a zis Iahontov.

— Foarte bine, a răspuns, distrat, Skibin. Și eu îți spun, locotenente – s-a întors el grăbit spre Tumkovski – că manevrele astea nu-s altceva decât dezmăț și peltea — atât! Poate că statul-major le socoate necesare, dar n-au alt rezultat decât că soldații își pierd ținuta, disciplina slăbește – și atât. Dar și pentru ofițeri sunt de prisos. Pe dracu, ce fel de inamic mai e și ăsta când știu că nu-i decât locotenentul Sidorov, de la care am împrumutat ieri trei ruble? Dumneata comanzi: „Direcția, coloana din față, foc pe plutoane”, dar ți-e, desigur, totuna cum ochesc soldații și dacă ei sunt la adăpost de gloanțele dușmane, și toate astea...

— Foarte adevărat, dragă Vasili Vasilievici, a încuviințat Tumkovski. Eu am citit, ori poate oi fi auzit undeva, că un general a propus ca în timpul manevrelor să se distribuie printre cartușele oarbe și un procent oarecare de cartușe adevărate. Cam unu la zece mii, nu-mi amintesc prea bine.

— Of, ce prostii! a zis Skibin, înciudat, tărăgănând cuvintele. Nu-i nevoie de niciun fel de cartușe. Pe dracu! Ce fel de cartușe vrei dumneata, când soldații de acum parc-ar fi fete de pension? N-ai voie să-i atingi nici cu degetul. Iar după părerea mea, trebuie să-i bați pe ticăloși, asta trebuie! Înainte am putut avea și Suvorovi, și Sevastopol, dar de ce? Pentru că pe zece îi omorau în bătaie, iar pe al unsprezecelea îl scoteau soldat. Înainte, neică, soldatul slujea cinci ani și tot se mai socotea leat tânăr. Asta era slujbă... da! Dar acum... Eh!

— Acum chiar că e un pension de fete nobile, a spus slugarnic Tumkovski. Au răsărit și umanitariștii, și liberalii. Ia să-ncerce liberalii ăștia să-și bată capul cu dobitocii noștri, să vezi cum li s-ar umfla și lor mâinile de bătaie. Ca să vezi: dacă dai în ticălos și-l lovești ușor, mai mult în glumă, el îndată țipă: „Of! Ce-i asta? N-aud nimic cu urechea dreaptă...” Și numaidecât ești dat în judecată *„pentru schingiuirea soldatului”,* care a avut ca urmare... și așa mai departe. Iar el, ticălosul, aude mai bine decât noi.

— Pentru că-s proști! a răspuns disprețuitor Skibin. Cine se poartă așa față de martori? Nu, îl chemi la magazie sau la tine acasă, și acolo stai cu el de vorbă cum trebuie. Crede-mă, mai târziu o să-ți mulțumească toată viața că nu l-ai dat în judecată. Judecata cine știe unde-l trimite, iar tu i-ai ferchezuit mutra și-atâta tot. Și ce contează fațada la el?...

Discuția asta s-a prelungit multă vreme. Părea că niciunul nu voia să se lase întrecut de celălalt în cruzime și nepăsare față de soldați, în disprețul față de munca lor, în desconsiderarea ironică a comandanților superiori. În aceste fraze grosolane, seci și răutăcioase, Iahontov a recunoscut din nou ceva asemănător cu coșmarul acela groaznic, pe care-l simțise cu câteva clipe mai înainte, și în sufletul lui pustiu au pătruns iarăși scârba și greața. Tot ca într-un coșmar, șters, obositor, de mult cunoscut, i-a apărut întreaga lui carieră militară, și copilăria lipsită de bucurii, petrecută în casele uriașe ale instituțiilor de stat, și viața cenușie care-l aștepta de aci înainte, și propriile lui gânduri de acum – atât de palide, de lipsite de vlagă și de triste.

Iar compania mărșăluia, mărșăluia mereu pe drumul glodos de poștă, de parcă marșul n-avea să se sfârșească niciodată. Părea că o forță monstruoasă pusese stăpânire pe mii de oameni maturi, sănătoși, îi smulsese de la căminurile lor, de la munca lor obișnuită și dragă și-i gonea prin noaptea urâtă, dumnezeu știe unde și

pentru ce.

Zorile erau aproape. Treptat, treptat, fețele soldaților, cenușii, boțite, lucioase din cauza cetii și a nopții nedormite, se desprindeau din întuneric. Toate chipurile semănau unul cu altul și arătau mai aspre, mai resemnate în negura străvezie și nesigură a dimineții.

1901

LA ODIHNĂ

I

După îndelungi peregrinări fără rost dintr-o trupă într-alta, singurul fiu al negustorului de categoria întâi, Nil Ovsiannikov, muri de tuberculoză și beție în spitalul orășenesc din Narovciat. Tatăl său, care în timpul vieții nu numai că-i refuzase orice ajutor, dar îl și amenințase că-l va blestema în mod solemn în fața altarului, înființă cu prilejul primei aniversări a morții fiului, și în amintirea lui, „Azilul Alexei Nilovici Ovsiannikov, pentru actori bătrâni și nevolnici”. Poate că unde azilul se găsea în capitala unei gubernii uitate de lume, ori din alte cauze necunoscute, în el se adăposteau totdeauna puțini locatari. Fusese amenajat într-o casă boierească nelocuită, unde toate odăile căzuseră de multă vreme în paragină, cu excepția unei săli uriașe, cu parchet pe jos, cu ferestre-uși și cu coloane albe date cu var, strâmbate de vechi ce erau. În sala aceasta se adăposteau în toamna anului 1899 cinci actori bătrâni, rămași pe drumuri, mânați aici de mizerie și de boală.

În mijlocul sălii se afla o masă ovală acoperită cu o mușama galbenă, care imita marmura, iar de-a lungul pereților, între coloane, erau rânduite paturile, fiecare cu câte un dulăpior asemănător cu acelea din spitale și internate. Ferestrele cele mari nu se deschideau niciodată, de teama curentului; de aceea în odaie se statornicise un miros propriu bătrânilor murdari și burlaci – miros

de fum de tutun înăcrit, de rufărie soioasă și de spital. Sus, între pereți și tavan, atârna totdeauna dantela cenușie și prăfuită a păienjenișului nesters cu anii.

Locul cel mai bun era socotit colțul de lângă marea sobă olandeză, construită din plăci vechi de teracotă, pictate cu lalele albastre. Aici era foarte cald iarna, iar soba lată, care ascundea privirilor patul, îi dădea într-o anumită măsură aspectul unei camere separate. În locul acesta privilegiat se aciuiase cel mai vechi locatar al azilului Ovsiannikov, fostul tenor de operetă Lidin-Baidarov, un bătrân slab de minte, cu orizontul foarte limitat și neobișnuit de orgolios, care abia-și purta trupul puhav și nevolnic pe picioarele subțiri, deformate de gută. Fiindcă fusese primul locatar al azilului, chiar de la înființarea lui, își lua aere de stăpân al casei și dădea primul tonul anecdotelor fără perdea și înjurăturilor grosolane, care însoțeau întotdeauna discuțiile generale. Tot el acoperea coloanele albe din sală și pereții closetului cu desene obscene și cu maxime dezgustătoare în versuri și în proză, care se revărsau ca dintr-un izvor inepuizabil din imaginația lui bolnăvicioasă de libidinos refulat.

De cealaltă parte a sobei, mai aproape de fereastră, se instalase fostul sufler, Ivan Stepanovici, un bătrânel plesuv, fără dinți, cu fața stafidită. În lumea teatrului i se spunea pe vremuri familiar „Stakanâci”, poreclă care i se păstrase și în azil. Era un om blajin, evlavios, cam tare de ambele urechi și timid ca toți surzii. Lidin-Baidarov se distra zilnic pe socoteala bătrânului sufler, spunându-i de câteva ori pe zi, cu o expresie preocupată, tot felul de obscenități, la care Stakanâci, cu un zâmbet blând și sfios, dădea grăbit din cap, răspunzând anapoda, spre marea plăcere a fostului prim-amorez de operetă, care nu se plictisea niciodată de gluma asta.

Stakanâci meșterea cât era ziua de lungă niște cutiuțe grozav de complicate, din hârtiuțe multicolore, sârmă subțire și mărgele. O dată sau de două ori pe an, trimitea cutiuțele acestea fiului său, Vasia, figurant la un teatru dintr-o capitală de județ. Iar când nu lucra la cutiuțe, stătea pe pat și făcea pasiențe, din care știa un număr impresionant.

De aceeași parte, dar chiar lângă fereastră, își avea patul bătrânul actor de tragedie, Slaveanov-Raiski. Dintre cei cinci locatari ai azilului, numai el fusese pe vremuri celebru. Numele lui, tipărit pe afișe cu litere de o șchioapă, răsunase timp de șapte ani

prin toate orașele provinciale din Rusia. Dar numai după un an de la apusul său, pricinuit de beție, publicul și presa îl uitaseră cu totul. Însă în culise, actorii bătrâni și-au mai amintit multă vreme de succesele nemaivăzute ale turneelor sale, de sumele fabuloase pe care le cheltuia cu chefurile lui legendare, de scandalurile și de bătăile puse la cale de el în fiecare oraș.

Față de colegii săi din azil, Slaveanov-Raiski se purta cu trufie și afișa cu ostentație o tăcere plină de dispreț. Zile întregi stătea întins în pat, fără să scoată o vorbă, fumând fără întrerupere țigări uriașe răsucite de el. Uneori, sărea pe neașteptate în picioare, începea să umble în sus și în jos prin sală, cu pași mărunți și repezi, de la fereastră la ușă și înapoi. În timpul mersului său febril, făcea cu mâinile gesturi scurte de indignare, mormăind fraze de neînțeles...

Vizavi se afla patul „bunicului”, care, ca și Stakanâci, era cunoscut de întreaga lume actoricească mai mult după această poreclă decât după numele său adevărat. De trei luni, bunicul nu se mai scula din pat; zăcea cu obrazul uscat, înrămat de părul alb, moale și lung, și aducea, în cămașa-i albă, cu icoana unui sfânt pe patul de moarte. Vorbea puțin, cu pauze lungi, cu un glas înăbușit și subțire de om bătrân și atât de anevoie de parcă gemea la fiecare cuvânt. Era bolnav de piept, dar îi venea greu să tușească, așa că hârâia doar slab și jalnic. Bunicul era foarte bătrân, probabil mai bătrân decât toți actorii ruși din vremea sa. Pe vremuri, fusese cunoscut în multe trupe ca un actor bun și ca un regizor activ și priceput.

Al cincilea și ultimul locatar al azilului era comicul Mihalenko, un cinic, umflat de dropică, care se sufoca mereu din cauza astmei. Hârâind, abia trăgându-și suflarea, storcând cu greu vorbele din pieptul său umflat, de cum se trezea, începea să se certe cu vreunul dintre vecini și nu se potolea decât când se culca iarăși seara în pat. Avea o limbă ascuțită, rea și necruțătoare, de actor grosolan. Era stăpânit mereu de o furie isterică, plină de invidie, care-l îndemna să facă intrigi, să bârfească și să trimită celor ce se ocupau de azil denunțuri anonime stupide împotriva colegilor săi. La înjurături, Mihalenko se lua la întrecere cu Lidin-Baidarov, fiind mai puțin isteț decât acesta la născocirea și îmbinarea măscărilor celor mai surprinzătoare, dar întrecându-i prin răutatea și dibăcia cu care le folosea. În memoria lui neștirbită se păstra o rezervă nesecată de ticăloșii din viața de culise: legături amoroase,

scandaluri, bătăi, eșecuri și crime. Când se certa cu vecinii săi, știa să scoată din trecutul lor de teatru evenimentele cele mai rușinoase și le descria cu humorul lui nerușinat în așa fel, încât el avea totdeauna ultimul cuvânt. Avea un ochi de sticlă – inexpresiv, mic și mereu înlăcrimat, în schimb, ochiul sănătos ieșea din orbită ca un uriaș glob albastru, plin totdeauna de mânie.

Viața în azil era monotonă și plictisitoare. Iarna, actorii se trezeau foarte devreme, cu mult înainte de a se crăpa de ziuă, și începeau să fumeze în așteptarea ceaiului, încă înainte de a se spăla. După somn, toți se simțeau indispuși și sleiți de puteri, cuprinși de accesele de tuse înecăcioasă pe care le au bătrânii dimineața. Și fiindcă în viața lor lipsită de neprevăzut, se repetau invariabil nu numai zilele, dar și cuvintele și gesturile, fiecare știa dinainte că Mihalenko va spune fără îndoială, înecându-se și tușind, aceeași veche glumă:

— Asta-i o adevărată tuse de perceptor!

Iar bunicul, care învățase pe vremuri câteva limbi străine și nu pierdea nici acum prilejul să se laude cu ele, adăuga cu falsetul său ca un geamăt:

— *Bierhusten.* Așa-i spun nemții – *Bierhusten.* Tuse de bere...

Apoi, slujitorul azilului, Tihon, soldat de pe vremea lui Nicolae I, aducea apă fiartă și veșnic același fel de covrigi. Actorii își turnau apă în ceainicele proprii pe care și le luau pe măsuța lor. Beau mult și pe-ndelete, oftând și hârâind, fără a scoate o vorbă. După ceai, își povesteau și-și tălmăceau visele. Dacă visai un râu, însemna că faci un drum cât de curând, păduchii și murdăria prevesteau bani, iar un mort însemna că se va strica vremea. Lidin-Baidarov visa totdeauna câte o porcărie senzuală. După aceea, zăceau toată ziua pe paturile lor murdare, nefăcute, cu păturile nestrânse, slinoase. Din pricina plictiselii și a lipsei de activitate fumau îngrozitor de mult. Uneori, îl mai trimiteau pe Tihon după câte un ziar, citit doar de doi dintre ei: Mihalenko și Stakanâci – primul urmărea plin de invidie - numele foștilor săi colegi de scenă, iar al doilea relatările despre jafuri, ciocniri de trenuri și parăzi militare, care-l interesau mai mult decât orice. Bunicul avea vederea slabă și se ruga, de altfel destul de rar, de câte unul să-i citească cu glas tare. Dar din asta nu prea ieșea mare lucru. Suflerul, de pildă, fiind fără dinți, sâsâia și scuipa în așa hal că era imposibil să înțelegi vreun cuvânt, iar Mihalenko adăuga la fiecare frază câte ceva atât de necuviincios, încât bunicul renunța în cele din urmă, spunând

supărat:

— Iar îi dai zor cu ale tale, neghiobule! Moară stricată ce ești! Pleacă, mi-e lehamite să te mai ascult!

Între ei stăteau de vorbă rar, dar îndelung, și totdeauna discuțiile lor se terminau cu ceartă și acuzații reciproce de minciună. La mare preț erau anecdotele, fiecare având domeniul său. Stakanâci, care se trăgea dintr-o familie de preoți, știa o mulțime de povestiri despre seminariști, popi și arhierei. Mihalenko era inepuizabil în fel de fel de istorioare din culise și-și amintea nenumărate epigrame obscene în versuri, atribuite lui Lenski, Miloslavski, Karatâghin și altor actori. Baidarov spunea porcării nefirești și cu totul absurde despre femei. De altfel, toți, chiar și religiosul Stakanâci și bunicul care nu se mai scula din pat, vorbeau cu plăcere pe această din urmă temă și propria lor neputință fizică și sufletească dădea acestor discuții un caracter monstruos și oribil. Niciodată, nici măcar din întâmplare, nu rostise vreunul dintre ei o vorbă cuviincioasă despre o femeie ca mamă, soție sau soră. În concepția lor femeia era numai o femelă – un animal frumos, șiret și îngrozitor de capricios.

Uneori, actorii își aminteau și de propriile lor aventuri de la teatru. Mihalenko le denumea „povestiri acre din trecutul nostru”. Fără să-și dea seama, relatau aceeași întâmplare de câteva ori cu aceleași expresii, gesturi și intonații. Anecdotele și povestirile lor „acre” se înlănțuiau mereu în aceeași ordine, urmând aceleași asociații de idei. Din cauza aceasta, de multe ori, după ce stăteau de vorbă o oră sau două, actorii simțeau, o dată cu oboseala și plictiseala, un dezgust teribil atât față de ei înșiși cât și față de colocatarii lor.

Pentru ei nu exista nimic sfânt. Toți huleau fără încetare, și până și bunicul, care era cu un picior în groapă, istorisea cu plăcere o anecdotă foarte lungă și încâlcită, în care Avraam și trei călători jucau cărți sub stejarii lui Mamre și săvârșeau o mulțime de lucruri necuviincioase. Dar noaptea, în timpul orelor de tristă insomnie bătrânească, atunci când în minte le stăruia gândul unei vieți trăite fără rost, al singurătății lor neputincioase și al morții lor apropiate, actorii erau cuprinși într-atât de o credință fierbinte și lașă în dumnezeu, în îngerii păzitori și în sfinții făcători de minuni, încât își făceau cruce pe furiș sub pătură, șoptind rugăciuni absurde, improvizate de ei. Dar a doua zi dimineața, o dată cu frica din timpul nopții dispărea și credința. Numai Stakanâci era mai

rezervat și mai consecvent decât ceilalți. Uneori, când se scula din pat, începea să se închine în grabă și pe furiș la icoană, dar nu-i dădea pace Mihalenko; acesta se așeza în spatele lui, făcea plecăciuni caraghioase și-și agita mâna dreaptă de parcă ținea o cădelniță, vorbind tărăgănat, cu voce răgușită de bas, ca un diacon.

— Și iară și iară pre popa câinii îl mușcară și pantalonii-i sfâșiară și diaconii abia-l scăpară-ă-ă...

Pe la ora două, actorii luau masa, și în timp ce mâncau nu uitau niciodată să-l înjure grosolan pe întemeietorul azilului – negustorul de categoria întâi, Ovsiannikov. La masă îi servea tot veteranul Tihon, pe care-l mâhneau porcăriile spuse de domni și încerca uneori să-l potolească pe Mihalenko, cel cu limba cea mai spurcată:

— Nu se cuvine să înjurați, domnule Mihalenko. Sunteți doar om cu carte, și să-l ocărâți așa pe cel ce v-a dat adăpost... e tare urât.

După masă, actorii cădeau într-un somn îndelungat, greu, nesănătos, dormeau câte patru ore, sforăind și gemând, și se trezeau abia pentru ceaiul de seară, cu ochii injectați, cu gura amară, cu vâjâială în urechi și cu trupul vlăguit. În timpul somnului le amorțeau brațele, picioarele, ba chiar și ceafa, așa că atunci când se ridicau din pat se clătinau ca niște oameni beți și multă vreme nu-și dădeau seama dacă era dimineață ori seara. După ceai, se tolăneau iarăși în paturile lor, fumau și povesteau anecdote. Adesea jucau cărți – pichet și șaizeci și șase – neapărat pe bani, iar pierderile se adăugau la vechile datorii de la cărți, care se cifrau uneori la zeci de mii de ruble. Mai uimitor decât orice era faptul că nimeni dintre ei nu se îndoia că mai avea încă un viitor. Boala va trece de la sine, se va ivi un angajament, se vor găsi prieteni vechi și din nou va începe pentru ei viața veselă și ușoară de actor. Tocmai de aceea păstrau cu sfințenie în noptierele lor afișe vechi și articole tăiate din ziare, în care se amintea de ei.

Seara la opt, luau cina, alcătuită din resturile încălzite de la prânz. După aceea se dezbrăcau numaidecât și se culcau. Dar adormeau greu. Toți cinci se răsuceau multă vreme în paturile lor; începeau pentru ei orele cele mai chinuitoare. Bolile vechi și neglijate îi chinuiau mai mult, nu puteau să scape de gândurile triste și pline de venin în legătură cu trecutul, iar nimicnicia vieții pe care o duceau li se părea parcă mai jignitoare decât oricând. Dar mai înfricoșător decât orice era gândul că, poate, unul dintre vecini a murit pe nesimțite în noaptea aceea și-o să zacă acolo până dimineața, tăcut, misterios, înspăimântător. De aceea se

chemau unii pe alții de câteva ori pe noapte, întrebând cu glasuri tremurătoare și blânde cât e ceasul sau cerând un chibrit. Până-n zori, o dată cu trosnetul parchetului uscat, în odaia spațioasă răsunau gemete bătrânești, vorbe rostite în delir, o tuse surdă și șoapte grăbite...

Așa se scurgea zi de zi existența cenușie și meschină a acestor oameni, care se bucuraseră odinioară cu nesaț de viață. Singura variație plăcută o constituia plimbarea prin oraș, dar de plăcerea asta se bucurau foarte rar, fiindcă bani nu aveau aproape niciodată, iar fără bani nu merita să ieși pe poartă. Fără bani nu puteai să-ți cumperi tutun, nici să te plimbi cu o birjă, nici să treci pe la o prostituată ieftină, boită din belșug, nici să stai un ceas-două la restaurantul preferat, îndeletnicire de preferință pentru gusturile de hoinari ale bătrânilor actori.

II

La paisprezece septembrie, în ziua înălțării, în azil rămăseseră numai doi dintre locatari: suflerul Stakanâci și bunicul. Ceilalți plecaseră de dimineață în oraș. Mihalenko participa la un matineu (din când în când, foștii lui colegi de scenă obișnuiau să-l invite la astfel de spectacole). Cu acest prilej, el începuse cu două zile mai înainte să-l lingușească în chipul cel mai josnic și fără rușine pe Lidin-Baidarov, proslăvindu-i glasul minunat și uimitoarele succese la femei ca să-l hotărască în cele din urmă pe prim-amorezul de operetă să-i împrumute un guler tare și niște manșete folosite doar o singură dată, precum și o cravată roșie, lustruită de atâta purtare. Baidarov, la rândul său, de sărbătorile mari se ducea la masă la niște cunoscuți de-ai lui, negustori, unde i se dăruiau câte o rufă cârpită și spălată, țigări, câțiva bănuți și ceai presat. De altfel, ascundea de colegii săi amănuntele acestea înjositoare ale vizitelor lui din zilele de sărbătoare, pe de o parte fiindcă se temea

să nu-și bată joc de el, pe de altă parte din zgârcenie, fiindcă nu-i plăcea să i se ceară ceva cu împrumut. În ceea ce-l privește pe Slaveanov-Raiski, primise în ajun ajutorul de la fondul teatral și acum plecase în oraș cu singurul scop de a-și petrece toată ziua în cârciuma preferată cu numele biblic de „Capernaum” și să se întoarcă la azil beat mort.

Bunicul stătea întins pe pat, ținându-și încrucișate pe burtă brațele mari și slabe cu pielea cafenie și cu oasele ieșite în afară. Îmbrăcat în alb, cu părul ca neaua, nemișcat și frumos la chip, semăna mai mult decât oricând cu un cuvios bătrân pe cale să-și dea obștescul sfârșit. Ochii lui de un cenușiu-deschis, spălăcit, erau pironiți asupra ferestrei mari, venețiene, de unde se zărea pe cerul albastru de toamnă cum se legăna alene creștetul rotund și auriu al unui tei rotat scăldat în razele soarelui. Chiar și în camera aceea îmbâcsită, urât mirositoare, se simțea că afară era o zi înviorătoare și rece de toamnă, cu raze strălucitoare de soare ce nu mai încălzesc și cu miros tare de frunze veștede.

Stakanâci stătea turcește pe pat și întindea pe pătură niște cărți vechi, înnegrite și deformate de vreme, ocupat cu una din pasiențele sale cele mai lungi – „douăsprezece fecioare adormite” – pe care, din respect pentru complexitatea și denumirea ei, o făcea numai de sărbătorile mari.

Avea un aer preocupat. Ba își ridica sprâncenele, încruntându-și pielea ofilită de pe frunte în cute lungi, ba și le lăsa în jos, îmbinându-le, din care cauză la rădăcina nasului îi apărea o zbârcitură scurtă, dreaptă, semn de îngrijorare. Când își muia în gură degetul ca să ia o carte cu miros de chit de geamuri, și arunca o privire, cu ochii micșorați, asupra cărților întinse dinaintea lui, buzele i se rotunjeau de parcă se pregătea să fluiere.

— Ia vino lângă mine, Ivan Stepanâci, frățioare, îl chemă deodată bunicul cu glasul său subțire de bătrân.

— Ce ai zis? Pe mine m-ai strigat, bunicule? întrebă suflerul, întorcând capul.

— Vino o clipă încoace. Vreau să-ți spun ceva.

— Uite-acuși, numaidecât, bunicule, lasă-mă numai să-mi termin rândul. Uite că e gata.

Stakanâci se mută pe patul bunicului și se așează la picioarele lui. Bătrânul se uită iar pe fereastră la cerul siniliu și liniștit, apoi își mișcă degetele întinse pe burtă, scoțând un oftat prelung.

— Ce-ai vrut să-mi spui, bunicule? îl întrebă cu blândețe

Stakanâci, bătându-l prietenește cu palma peste laba mare a piciorului ce se contura pe sub pătură ca o cocoașă...

— Uite ce e, Stakanâci... Bunicul își aținti ochii asupra suflerului, privind însă undeva dincolo de el parcă. Uite ce am vrut să-ți spun. Azi-noapte mi-a apărut în vis Mașutka, nepoată-mea... Am, frățioare, o nepoată la Rostov-pe-Don. O cheamă Maria. E croitoreasă...

— Croitoreasă? zise, îngrijorat, Stakanâci. Nu știu ce înseamnă când visezi croitorese. Dar dacă visezi un ac cu ață sau, mă rog, dacă-l vezi pe careva cosând, înseamnă neapărat drum...

— Dacă-i drum, drum să fie. Tot ce se poate... un drum lung... Dar tare aș vrea s-o mai văd o dată înainte de a-mi încheia turneul pe pământ.

— Ce să-nchei? întrebă Stakanâci, ducând palma căuș la ureche.

— *Aber* prostii... Nimic. Bunicul avea o vorbă a lui, *„aber”,* pe care o repeta mereu fără niciun rost. Și-apoi am tot privit cerul. Acum e toamnă, Stakanâci, și afară aerul e tare ca vinul... Înainte, în zile ca asta, parcă te ademenea ceva s-o iei razna... Nu puteai să stai locului... Trăgeai în piept aerul, îl mai trăgeai o dată și, pe neașteptate, o porneai din Iaroslavl la Odesa.

— Din Vologda la Kerci, îi sugeră Stakanâci, amintindu-și, din practica lui de sufler, vorbele dintr-o piesă veche.

— Prostii! zise bunicul, încruntându-se. *Aber...* Credeam că toate astea au trecut de mult... Dar când m-am uitat azi-dimineață acolo, urmă bunicul, întorcându-și privirea spre fereastră, am început să mă pregătesc. Ca să mă exprim într-un stil elegant, se pare că turneul meu pe pământ s-a încheiat. Dar... mi-e totuna.

— Prostii, bunicule, îl întrerupse Stakanâci, sfătos, întinzând împăciuitor mâna cu degetele desfăcute. Te-a apucat pur și simplu melancolia. Las’ c-o să arunci o mână de țărână și pe mormintele noastre.

— Nu-u, frate... Gata, mi-ajunge. M-am jucat destul cu banul și-a venit vremea să-l pun deoparte, cum spun golanii la noi, la Orel. *Aber,* stai puțin, Stakanâci, lasă gluma, îl opri el pe sufler cu un semn al mâinii. Mie, frate, mi-e totuna...

— Și nu ți-e teamă, bunicule? îl întrebă deodată Stakanâci cu o lacomă curiozitate, spre propria lui surprindere.

— Deloc. Puțin îmi pasă! Urât ne-am mai trăit viața și fără folos! Și-asta-i tare prost... Dar teamă – de ce? „Soarta tuturor celor care trăiesc e să moară.” Lasă, Stakanâci, că nici tu n-o să-ți aștepți

mult rândul.

Bunicul spunea vorbele astea înfricoșătoare, cu pauzele lui obișnuite, cu un glas atât de slab și de nepăsător și cu o căutătură atât de indiferentă a ochilor săi obosiți, înfundați în orbite, încât parcă din pieptul lui vorbea o mașină veche și stricată.

— Asta e, Stakanâci. Nașterea e o întâmplare, însă moartea e lege. Dar tu ai fost un băiat bun și cel mai grozav dintre toți suflerii pe care i-am întâlnit în viața mea lungă și prostească. Ne cunoaștem de aproape un veac și niciodată nu mi-ai făcut vreo porcărie. De aceea, vreau să-ți dăruiesc ceva. Ia, frate, ca amintire, tabachera mea... Uite-o colo pe noptieră... Ia-o, ia-o nu le sfii... E bună, din baga!... Acum nu se mai fac de-astea... O piesă antică. A avut și o monogramă de aur, *aber,* mi-au furat-o pe undeva sau poate că am pierdut-o... sau... am vândut-o. Ia-o, Stakanâci.

— Mulțumesc, bunicule... Numai că toate astea n-au niciun rost.

— Lasă, lasă! În tabacheră e și un țigaret, de spumă de mare. Ia-l și pe el. E bun, afumat cum trebuie...

Stakanâci scoase țigaretul și zise, învârtindu-l în mână și oftând.

— Mulțumesc, bunicule. Grozav țigaret! Socru-meu era șef de pompieri, știi, om de modă veche, dintre cantoniști. Își dădea țigaretele pompierilor, ca să i le afume. Se înnegreau ca păcura.

— Bine făcea, încuviință nepăsător bunicul. Așa că ia, Stakanâci, și țigaretul. Poate că o să-ți aduci aminte vreodată de colegul tău. Acum, uite ce te rog. O să rămână în urma mea tot felul de vechituri... Pătura, pernele, ceva haine... Nici vorbă, nu-s decât niște boarfe, *aber,* oricum, tot or să se adune vreo cincisprezece ruble.

— Și? zise suflerul, așteptând urmarea.

— Vezi tu, cred c-o să vină nepoată-mea. Mi-a trimis o scrisoare. Să-i dai ei boarfele. Are de făcut drum lung și costă scump.

Tăcură câtva timp. Bunicul își jucă o vreme degetele pe pătură, apoi îi întinse mâna, suflerului:

— Și-acum... rămâi cu bine, Stakanâci. Mai stau și eu oleacă, mă mai gândesc...

— Nu vrei să chem un preot? propuse, șovăitor, Stakanâci.

— *Aber...* lasă. La noi, la Krâjopol, trăia un frizer, Teofil... dintre ruși. Avea și el o vorbă: „țiganii pot să se veselească și fără rachiu”. Era un om tare caraghios. Grozav mă mai amuza și frizerul ăsta. Cum se face, Stakanâci, că frizerii sunt cei mai aspri critici teatrali?... Eh, Stakanâci, ți-aduci aminte de Tambov? De târgurile

de cai? Dar Smolskaia? Husarii? Multe lucruri am văzut noi în viață, frate, *aber* ce folos? Toate ni se par acum ca o poveste, de demult... Hai, du-te, du-te, frate...

Stakanâci îi strânse mâna rece și țeapănă și, așezându-se iar pe patul său, își văzu de pasiența întreruptă. Până la prânz, cei doi bătrâni n-au mai scos o vorbă, și în odaie se lăsă o liniște de toamnă, senină, îngândurată, tristă, atât de adâncă, încât șoarecii (fără număr în casa asta veche), înșelați de tăcerea aceasta, ieșiră de prin găuri în mijlocul odăii și, iscodind locul cu ochișorii lor negri, strălucitori, adunau grăbiți firimiturile de pâine risipite în jurul mesei.

III

Spre prânz, au sosit Mihalenko și Lidin-Baidarov, care se întâlniseră chiar la intrare. Prim-amorezul de operetă ținea sub braț un pachețel înfășurat într-o basma roșie. Mihalenko se întorsese furios și obosit. Nu i se dăduseră banii promiși pentru spectacol și fiindcă pe ai lui îi cheltuise la bufetul teatrului, fusese nevoit să se întoarcă acasă pe jos, tocmai de la celălalt capăt al orașului. Când intră în odaie, își aruncă gambeta pe podea, trase o înjurătură lungă și cinică și se trânti pe pat. Se sufoca. Obrazul puhav îi era palid, singurul ochi pe care-l mai avea i se bulbucase plin de ură, iar obrajii scofâlciți îi luceau de sudoare. Furia, care-l gâtuia și-i amăra gura, căuta o ieșire. Zări pe dulăpiorul lui Lidin-Baidarov mașinuța sa de aramă pentru răsucit țigări și se legă numaidecât de asta.

— Ia ascultă, maimuță bătrână, de ce iei lucrul altuia fără să-ntrebi? Dă mașina-ncoace! zise el.

— Ce mașină? întrebă Lidin-Baidarov, cu trufie, rostind cuvintele pe nas. Na, ia-ți-o și freacă-te cu ea pe cap.

— După ce furi lucrurile altora, le mai și arunci? urlă celălalt, cu o voce teribilă, în timp ce se trântea pe pat. Ochiul îi ieșise și mai mult din orbită, iar obrajii lui căzuți tremurau. Mare ticălos mai ești. Te știu eu, nu e întâia oară când pui mâna pe lucrurile altora. La Perm ai șterpelit de la hotel un câine străin și te-au băgat la închisoare. Pușcăriașule!

De furie, durere și oboseală se îneca, și sfârșiturile de frază le rostea într-o șoaptă hârâitoare.

Baidarov se supără. Își pierdu trufia obișnuită și începu să țipe

pițigăiat, împroșcând cu scuipat:

— Și-o să te mai rog, domnule Mihalenko, să-mi restitui imediat manșetele și cravata și cele zece țigări pe care mi le datorezi. Ha! Ha! Nimic de zis! Halal actor de dramă! N-are niciodată tutunul lui. Un ratat!

— Taci, dobitoc bătrân! O să-ți sfărâm capul cu ce-mi cade-n mână! urlă Mihalenko, răgușit, apucând un scaun de spetează și scuturându-l cu furie. Când vreau, sunt înfricoșător, drace!

— Ac-tor! îl ironiză Lidin-Baidarov, plin de dispreț teatral. Ai jucat roluri de pitici prin bâlciuri.

— Iar dumneata ești un hoț! La Irkutsk ai șterpelit din cabina lui Villamov o cunună de argint, pe care mai târziu ți-ai oferit-o singur la un spectacol jubiliar. Individ josnic și păcătos.

Și s-au certat așa cu înverșunare, până când cuvintele cele mai urâte și-au pierdut sensul și semnificația lor jignitoare. Și în toată revărsarea asta de ocări, mai absurd decât orice era faptul că de la obișnuitul „tu”, actoricesc, trecuseră, ca să fie mai caustici, la „dumneata”; pronumele acesta de politețe suna ridicol și caraghios pe lângă înjurăturile pe care nu le auzi decât în cârciumi și prin piețe. Apoi, obosiți, au început să se înjure mai domol, cu întreruperi mari, mârâind, potolindu-se treptat, dar hămăind din când în când, întocmai ca niște câini după încăierare. Mihalenko, însă, nu-și revărsase încă toată ciuda lui neputincioasă, de bătrân. În timpul mesei s-a legat întâi de Stakanâci, pentru că-i luase scaunul pe care Mihalenko, nu se știe de ce, îl considera proprietatea sa, apoi s-a repezit la Tihon, care așeza farfuriile pe masă.

— Bă, șobolan de garnizoană, să nu-ți bagi degetele în farfurie. Ce, crezi că-mi face plăcere să mănânc după mâinile tale murdare?

— Dar parcă eu... O, doamne! zise, jignit, Tihon. Cum să-mi fie mâinile murdare, când le-am spălat cu săpun înainte de masă?

— Las' că te cunosc eu, neisprăvitule, urmă Mihalenko să bombăne. Halal erou de la Sevastopol! Ați vândut Sevastopolul pe cartofi... Eroilor...

Tihon îndura totdeauna cu destulă răbdare glumele prea din cale-afară ale actorilor, dar nu-l ierta niciodată pe Mihalenko, atunci când acesta se lega de Sevastopol și de legendarii cartofi. La fel și acum, stacojiu de furie, cu mâini tremurătoare, strigă cu un glas plângăreț și amenințător:

— Uitați ce e, domnule Mihalenko! Dacă mai spuneți un cuvânt

de Sevastopol, mă duc mâine la administratorul azilului. O să mă plâng că-mi faceți zile fripte. Nu vă țineți decât de beții și înjurături. Ei, și unde o să vă duceți dac-o să fiți dați afară din azil? Nu vă mai rămâne decât să stați la un colț de stradă cu mâna întinsă.

Stakanâci își prepara o salată de sfeclă și castraveți, cu untdelemn. Cele necesare fuseseră aduse de Tihon, care era prieten bun cu bătrânul sufler. Lidin-Baidarov, urmărindu-l cu lăcomie pe Stakanâci, povestea ce salată grozavă inventase el la Ekaterinburg.

— Trăsesem tocmai la hotelul „Europa”, zise el, cu ochii ațintiți la mâinile suflerului. Aveau acolo un bucătar francez, pe care-l plăteau cu șase mii pe an. În Ural, când vin cei de pe la exploatările aurifere, se pornesc niște chefuri... Miroase a milioane!

— Minți ca totdeauna, actor Baidarov, îl întrerupse Mihalenko, mestecând carnea.

— Du-te dracului! Poți să-l întrebi pe oricare de la Ekaterinburg, că știe toată lumea. Ei, chiar pe franțuzul ăla l-am învățat s-o facă! După aceea, toată lumea din oraș venea dinadins la hotel să guste salata. În listă era trecut: Salată *à la* Lidin-Baidarov. Uite cum era: luai ciuperci murate, apoi tăiai în felii subțiri un măr de Crimeea și o pătlăgică roșie, după aceea mărunțeai o ceapă, niște cartofi fierți, sfeclă și castraveciori. Apoi le amestecai, puneai sare și piper, stropeai totul cu oțet și cu ulei de măsline și presărai pe deasupra un pic de zahăr tos. O serveai cu untură ucraineană topită, într-o sosieră în care sfârâiau și pluteau jumări proaspete... Grozavă chestie! încheie în șoaptă Baidarov, închizându-și ochii de plăcere. Ia dă să gust, Stakanâci, ce-ai făcut tu acolo...

Bunicul refuză mâncarea. Când se așezară la masă, Mihalenko îi repezi și lui o vorbă usturătoare:

— Ce-i, bunicule, tragi să mori? Ar fi și timpul, bătrâne, ar fi și timpul! Miroși a pământ. Cred că pe lumea ailaltă te-au trecut de mult în rație.

Bunicul îi aruncă o privire calmă, lipsită de expresie, de parcă s-ar fi uitat în treacăt la un obiect neînsuflețit.

— Scârbos tip mai ești, Mihalenko, zise el cu un glas nepăsător.

După ce actorii terminară masa și Tihon se apucă să strângă vasele, bunicul îi făcu semn cu mâna să se apropie de el și-l întrebă:

— N-a întrebat nimeni de mine, Tihone?

— Pe cine să întrebe, Nikolai Nikolaevici? făcu acesta mirat.

— Nu m-a căutat nimeni? O doamnă...

— Nu, nu v-a căutat nimeni. De mirare, Tihon era cât p-aci să-și desfacă brațele în care ținea farfuriile.

— *Aber*... uite ce e, Tihone... Dacă adorm sau n-aud și vine cineva să mă caute, să mă trezești. Aștept o cucoană... Pe nepoată-mea... Să mă trezești, auzi?

Apoi făcu un semn nelămurit cu mâna și-și întoarse spatele. Zăcu tăcut, până noaptea târziu, abia mișcându-și degetele pe pătură și uitându-se țintă, cu o demnitate severă, ba la peretele din față, ba la marea fereastră venețiană, prin care se vedea cerul înserării, liniștit, scăldat în strălucirea vie a asfințitului.

După masă, Mihalenko și Lidin-Baidarov începură să joace șaizeci și șase, cu aerul cel mai firesc din lume. Dar Mihalenko avu ghinion și la cărți. Pierdu două ruble și jumătate, ceea ce, adăugat la vechea datorie, făcea suma rotundă de două mii de ruble. Se înfurie, verifică însemnările partenerului său și până la urmă îl acuză de măsluire. Actorii se luară iar la harță și timp de două ore născociră unul pe socoteala celuilalt poveștile cele mai murdare și de necrezut.

IV

Slaveanov-Raiski se ancorase de dimineață la „Capernaum”. Stătea lângă tejghea, ținând păhărelul cu două degete, cel mic în afară, și cu baritonul său puternic, de actor, vorbea cu patronul, plin de bunăvoință și emfază, despre treburile restaurantului și despre actorii bătrâni care veneau pe vremuri ani de-a rândul la „Capernaum”. Atmosfera de restaurant parcă reînviase în el amabilitatea exagerată și studiată a actorilor, pe care aceștia o manifestă oriunde, în afara culiselor. Din când în când, cineva întindea mâna peste umărul lui spre tejghea. Atunci Raiski se dădea politicos la o parte și făcea cu cealaltă mână un gest de invitare, spunând cu tonul admirabil de vechi boier de pe scenă:

— Mii de scuze... Vă rog.

După ce obosi de atâta stat în picioare, se așeză la măsuța cea mai apropiată de tejghea, unde stăteau dintr-un vechi obicei clienții fideli ai restaurantului, și ceru un ziar. Restaurantul se umplea repede. Era frecventat mai ales de studenți, funcționari mărunți și vânzători de prăvălie, atrași de atmosfera lui plăcută și de prețurile ieftine. Curând, nu mai rămase nicio măsuță liberă. Doi clienți

întârziați – unul mai în vârstă, cu un smoc de păr în frunte și cu nasul coroiat, semănând cu un papagal de stepă, iar celălalt, scund, vioi, cu părul lung și lucios și cu *pince-nez* – nu găseau unde să se așeze și se uitau, râzând, în jur. Raiski surprinse privirea celui cu părul lung, se ridică puțin și zise cu politețe căutată:

— Dacă nu vă stinghерește... E-e... îmi îngădui să vă ofer loc la masa mea...

Cei doi clienți îi mulțumiră și se îndreptară spre bufet să bea o votcă. Erau socotiți clienți de vază la restaurant, care „făceau vânzare bună". Dădură mâna cu patronul și-l întrebară ceva în șoaptă. Slaveanov-Raiski ghici că era vorba de el. Prefăcându-se că e cufundat în lectura ziarului, prindea cu urechea obișnuită fragmente din frazele pe care le șoptea patronul, aplecat peste tejghea:

— Da, da, chiar el... Ce vorbiți, cinci sute pentru un spectacol? Asta pe atunci! Un talent grozav... Numai doi, el și Ivanov-Kozelski... Ce-ați spus? O, desigur, dacă n-ar fi băut...

Cei doi clienți de vază erau măguliți. Înainte de a se așeza la masă, cel care semăna cu un papagal își zbârci toată fața într-un zâmbet amabil și spuse, înclinându-se și frecându-și mâinile:

— În cazul acesta... he-he-he!... Aș propune să facem cunoștință... Știți, la loc strâmt, dar cu inimă largă, cum s-ar zice... Dați-mi voie să mă prezint...

Era prețuitor la Banca Agrară, iar prietenul său ziarist – scria duminica foiletoane în ziarul local. Foiletonistul își scutură părul lucios, murmurând:

— Amândoi suntem reprezentanți ai artei... Dumneavoastră cu un nume așa de răsunător... Presa și scena, ca doi poli, trebuie să meargă totdeauna mână în mână...

Slaveanov-Raiski, mare amator de cunoștințe făcute la restaurant, le strânse mâinile, dând prietenos din cap și arătându-și gura știrbă într-un zâmbet prefăcut, actoricesc.

— Îmi face foarte mare plăcere că v-am întâlnit... În ziua de astăzi, noi, artiștii bătrâni, suntem uitați, și e cu atât mai îmbucurător... Nu, nu, mulțumesc, nu iau nicio gustare... Dar dacă stăruiți atât, poate doar un păhărel mic de votcă... doar ca să vă țin de urât. Numai cu o condiție: plătim nemțește, fiecare pentru el... *Merci.* În sănătatea dumneavoastră! Vă rog, nu vă deranjați, stau perfect. Mulțumesc, *colega,* mulțumesc, spuse el cu un glas de bas protector, strângând cu un gest familiar brațul foiletonistului mai

sus de cot.

Slaveanov nu voia într-adevăr să mănânce, deoarece, ca un alcoolic înveterat ce era nu mai avea de mult poftă de mâncare. În schimb, bău cu plăcere votcă și bere, dar se îmbătă după patru păhărele și începu să îndruge verzi și uscate. În timp ce admiratorii săi își luau gustarea, el critica felurile de mâncare, explicând cu de-amănuntul cum se îngrașă purceii la Tambov, cum sunt hrăniți viteii la Susdal și ce fel de ciorbă a mâncat la pescarii de pe Volga. Apoi le povesti de chefurile grozave organizate în cinstea lui de un director de bancă dintr-o capitală de gubernie, care căzuse mai târziu pe mâna justiției, și de banchetul organizat în cinstea sa de presă, la Moscova. Înșiră o mulțime de nume împrumutate din piese vechi sau pur și simplu născocite, tuturor aplicându-le diminutive: „Saşka Puteata... un bărbat grozav... douăzeci și patru de mii pe an, fără a mai socoti diurna!... Cu el era și Izmailka Alexandrovski... Izmailușka! Grozavi oameni! Izmail ridica pe brațul întins optsprezece puduri... Bagă-ți bine în cap, chiștocule, optsprezece puduri!” Acum îi tutuia de zor pe noii lui cunoscuți și, uitând de socoteala nemțească, porni să comande ce-i trăsnea prin minte.

După aceea, începu să spună monologuri cu voce răgușită de bețiv, cu urlete și sughițuri neașteptate la pasajele cele mai dramatice. Uneori, uitând cuvintele și neizbutind să și le amintească, se prefăcea că accentuează sensul frazei prin pauze lungi. Atunci se legăna pe scaun, tăcut și neputincios, cu brațul încremenit într-un gest tragic, rotindu-și în cap ochii înfricoșători. Dar fiindcă cei doi vecini de masă începuseră să se simtă stânjeniți și mulți clienți își părăsiseră locurile și se adunaseră în jurul lor, patronul se apropie de actorul beat și se străduí să-l potolească:

— Merkuri Ivanâci, fără scandal, vă rog. Știți, e urât... și se supără muștériii ceilalți. Nu se poate cu frumosul? Domol, pașnic, nobil...

— Șterge-o de-aici, burjuiule! strigă Slaveanov, îndepărtându-l cu cotul și aruncându-i priviri amenințătoare. Cu cine vorbești așa?

Și se dezlănțui de-a binelea, așa cum făcuse toată viața lui la bețíe în toate orașele și în toate restaurantele. Întâi îl ocărî pe patron, apoi pe comesenii săi, care încercaseră să-l potolească și, în sfârșit, se năpusti asupra celor din jurul lui, care se holbau la el.

— Toți sunteți niște porci murdari! strigă el, legănându-se pe scaun înainte și înapoi și bătând cu pumnii în masă. Vă urăsc și vă

disprețuiesc! Publicul! Există oare pe lume un cuvânt mai josnic decât ăsta? Aha, ei bine, dacă v-ați adunat la un scandal, poftim, priviți! urmă el, izbindu-se tare cu palma peste piept. În fața voastră se află cel mai mare actor de tragedie din Rusia, care duce o viață de mizerie. E interesant? Și, totuși, vă disprețuiesc, mârlanilor, cu toată puterea sufletului meu! Râzi, mi se pare, tânăr idiot cu cravată roz, se întoarse el deodată spre o masă vecină. Cine ești? Vânzător de prăvălie? Lacheu? Trișor de biliard? Frizer? Aha! Văd că-ți piere zâmbetul de pe mutra ta de cal. Ești un vierme, un jalnic figurant în viață, și pantalonii tăi vărgați vor supraviețui numelui tău bicisnic. Da, da, priviți-mă, animale rumegătoare! Am fost mândria scenei rusești, am lăsat o urmă în istoria teatrului rus, și dacă am decăzut, asta e o tragedie, dobitocilor! Iar voi, urmă Slaveanov, învăluindu-i cu un gest larg de bețiv pe toți cei ce se uitau alarmați la el, voi sunteți nimicuri, gunoi, infuzori!

— Cum se poate?! E un scandal! Nu vom tolera! se auziră câteva exclamații pline de indignare. Unde-i patronul? Să fie dat afară individul ăsta! Chemați poliția!

Un servitor îl luă ușurel de braț pe Slaveanov și-l trase spre ieșire. Actorul nu se împotrivea, dar ocăra mereu. Când ajunse la ușă, sparse geamul cu pumnul și-și însângeră mâna. Cei doi comeseni ai săi hotărâră deodată că ar fi rușinos din partea lor să lase în voia soartei un bătrân slab și bolnav. Aflară cu multă greutate de la marele actor de tragedie adresa lui și-l urcară într-o birjă cu ajutorul portarului. Însă birja nici nu apucă bine să se miște din loc, că Slaveanov îi porunci birjarului să oprească.

— Ia ascultă, cum îți zice? Și cu un gest de om beat îl chemă la el pe funcționarul de bancă. Cu dumneata mi se pare că am stat la masă? Dă-mi o rublă.

— Poftiți, vă rog, zise funcționarul, amabil, scoțând grăbit portmoneul din buzunar.

— Dă-o încoace... Foarte bine. Să notezi ziua asta cu cerneală roșie în registrul tău de socoteli. Astăzi i-ai dat de pomană actorului Slaveanov-Raiski, lua-te-ar dracu!

...Și tot drumul spre azil înjură, fără contenire, legănându-se în trăsură.

V

La azil ajunse beat mort. Ochii îi erau sticloși, falca de jos îi atârna, de sub pălăria dată pe ceafă i se lăsau pe frunte smocuri ude de păr. Când intră în odaia comună, își încrucișă brațele, își înfipse bărbia în piept, uitându-se pe sub sprâncenele încruntate amenințător, încât nu i se vedea decât albul ochilor, și începu cu voce sălbatică monologul lui Hamlet:

... O, dac-această carne prea vârtoasă
S-ar risipi și s-ar preface-n rouă...

— Mda, frumos mai arată, zise Stakanâci, clătinând din cap.

— Tihone, strigă cu glas pițigăiat Mihalenko, scoate-l imediat afară de aici pe domnul acesta beat!

Dar Slaveanov continuă să declame, fără să-l ia în seamă. Cu toate că era beat mort și avea glasul răgușit, dintr-o deprindere inconștientă, declama foarte frumos, în vechea manieră puțin prea teatrală:

Și dacă cel-de-sus n-ar condamna
Uciderea de sine... Doamne, doamne!
Ce searbăd, de prisos, obositor,
Banal îmi pare rostu-acestei lumi!

— Hei, suflerule, de ce nu-mi sufli? Ai adormit? strigă Slaveanov la Stakanâci, care stătea pe pat, privindu-l cu un zâmbet de mulțumire.

— Doar știți, Merkuri Ivanovici, că eu nu cunosc textul lui Polevoi, ci pe acela al lui Kroneberg.

— Suflă, când ți se poruncește...

Vai, vai! e o grădină ne-ngrijită,
Crescând zadarnic. Ierburi rele
În voie năpădesc. Unde-am ajuns?
Sunt două luni de când muri, nici două...

— Îl rog pe actorul beat Raiski să-și înceteze declamația prostească! strigă din nou Mihalenko. Nu ești la cârciumă, unde te-ai obișnuit să te izmenești pentru un păhărel de votcă și un sandviș cu scrumbie.

— Taci, vierme! îl repezi Slaveanov cu un gest tragic. Știi cu cine vorbești? Adu-ți aminte cu cine vorbești... Tu, care te simțeai onorat să-i aduci galoșii artistului Slaveanov-Raiski după repetiție, tu, care jucai pe unul din mulțime sau glasul din culise! Sclavule! Obiect neînsuflețit!

— Dobitoc beat! strecură printre dinți Mihalenko, o dată cu un acces de tuse.

— Aha! Ai uitat deosebirea dintre noi? Ticălosule! E o adevărată prăpastie! Orice părticică din mine e un mare actor, pe când voi toți sunteți putregaiul și paraziții scenei.

— Las-o mai încet, domnule Raiski! interveni Lidin-Baidarov, cu mândrie. Dacă nu încetezi insultele la adresa unor oameni care nu ți-au făcut nimic, o s-o plătești scump, la dracu!

— Tu... tu... tu... se înecă Slaveanov de indignare. Cum de ți s-a întors limba în gură s-o spui? Ăsta, și arătă cu un gest majestos spre Mihalenko, ăsta, deși n-a făcut decât să treacă prin scenă cu tava-n mână, este totuși un actor...

— Caraghiosule! se răți oi Mihalenko pe un ton mai calm.

— Pe când tu, canalie, te-ai cățărat pe scenă fără niciun drept, doar datorită pulpelor tale grase îmbrăcate în tricou roz. Ai cântat ca un țap, făcând pe măscăriciul. „O vise, o desfătări!” îl maimuțări Slaveanov, cu un gest necuviincios. Ai nimerit din greșeală în templul artei, întâmplător, așa cum ai fi putut să ajungi director de șantan ori să deschizi o casă de toleranță. Cap pătrat, nerușinatule! Chiar așa, nerușinatule! Ca un animal mărunt, murdar și necuviincios, nu te-ai rușinat niciodată de un gest al tău, de mimica ta, de fața și de trupul tău. Cu dezinvoltura ta de mascul venal, ai fi fost în stare să ieși în pielea goală în fața publicului, dacă ți-ar fi îngăduit-o polițaiul, singura ființă de care te-ai temut și pe care ai respectat-o în toată viața ta demnă de dispreț.

— Nu înțeleg ce mă oprește să te arunc pe fereastră? exclamă Lidin-Baidarov cu emfază.

— Huo, cretinule! Fiece sunet al glasului tău trădează prostia, fiece mișcare denotă debilitate mintală. Dar la tine nu s-a putut descoperi niciodată unde se termină prostia și unde începe mârșăvia. Chiar și numele tău de actor are o rezonanță de vulgaritate și insolență. „Lidin-Baidarov!” Priviți-l, vă rog! Tu ești pur și simplu târgovețul Moise Rosenthal din Șklovsk, fiu de negustor de haine vechi, suflet de cămătar.

— Alcoolicule, scandalagiule, falsă celebritate!

— Alcoolic! îl îngână Slaveanov cu voce disprețuitoare de bas, scoțându-și în afară buza de jos. Da, sunt de acord, Slaveanov-Raiski a fost un alcoolic. A băut peste măsură, a făcut scandaluri, i-a bătut pe croitori și pe recuzitori, i-a bătut pe impresari și pe recenzenți. Dar ia interesează-te, știe careva de vreo faptă rea a lui Slaveanov-Raiski? Prin mâinile mele au trecut sute de mii de ruble, dar întreabă, unde s-au dus? Niciun sărac, niciun biet actoraș n-a

plecat de la mine fără ajutor. Flașnetarii, acrobații de pe stradă, muzicanții orbi erau prietenii mei. Și câte lipitori se hrăneau pe lângă mine! Așa mi-am dus viața! Am trăit larg, fără opreliști. Stakanâci mă cunoaște de cincisprezece ani, poate să vă spună. Am spus adevărul, Stakanâci?

— Cu mine vorbiți, Merkuri Ivanâci? întrebă suflerul, lăsându-și deoparte cutiuțele și punând palma streașină la ochi.

— Totdeauna luam cea mai bună cameră de la cel mai scump hotel. Slugilor le aruncam monede de aur ca un prinț indian. Cea mai grozavă trăsură, caii ca niște lei, vizitiul, să-l vezi și să nu crezi, ședea pe capră ca un idol. Aveam și valetul meu personal – pe Mișka. Cine nu-l cunoaște pe Mișka al meu? Impresarii îl lingușeau, ca să afle în ce dispoziție m-am trezit dimineața... Îi dădeau mâna. Și cum mă îmbrăcam! Totdeauna purtam frac și rufărie englezească. Mișka îmi cumpăra în fiecare zi o cămașă nouă – nu-mi plăcea să port rufe spălate. Croitorii se socoteau onorați să-mi lucreze pe datorie. Fanții orașului veneau anume la teatru, ca să învețe de la mine cum trebuie să porți o haină.

— Și uite, frate, că acum haina s-a uzat, îl întrerupse caustic Lidin-Baidarov.

— O, animal odios! urlă Slaveanov. Da, m-am uzat, am decăzut într-atât, încât locuiesc într-o cușcă murdară cu o maimuță mârșavă ca tine. Dar am trăit o viață uriașă, am gustat plăcerea inspirației și am fost înconjurat de o glorie legendară, regească. I-am făcut pe oameni să plângă și să se bucure. O, cum stăpâneam eu mulțimea! Când în *Macbeth,* în scena cu pumnalul, arătam cu mâna spre depărtări, o mie cinci sute de spectatori se ridicau în picioare ca un singur om. Și cum îl interpretam eu pe Corrado! La Harkov, poliția nu m-a lăsat să termin ultimul act, atât de tare plângeau spectatorii, bărbați și femei, și am văzut lacrimi chiar și în ochii actorilor cu care jucam. Înțelegi, urangutanule, lacrimi? Tu, paiață de bâlci, ai necinstit croitorese, făgăduindu-le că le vei face primadone de operetă, s-a tras în tine ca într-un câine turbat când fugeai din iatacurile pângărite, ai tremurat pentru fiecare copeică, ai dat în taină bani cu camătă și n-ai ajuns la bătrânețe proprietar de casă de împrumut numai fiindcă atunci, când ți-a slăbit mintea, te-a jefuit prima spălătoreasă de vase care ți-a ieșit în cale. În fiecare oraș ai lăsat urme murdare și există mii de oameni pe care nici chiar tu, cu toată nerușinarea ta, n-ai îndrăznit să-i privești în ochi. Pe când eu am străbătut întreaga Rusie, de la Arhanghelsk

până la Ialta și de la Varșovia până la Tomsk, mândru, cu capul sus, fără să știu ce e rușinea sau teama. De părerea mea au ținut seama chiar și guvernatorii! Când pe Volga s-a pus sechestru pe teatrul meu pentru datorii și s-au aplicat sigilii pe toate ușile, ce credeți că am făcut? Nu m-am atins de sigilii, dar am scos ușile din balamale și am dat spectacolul. Cine putea să-și îngăduie asta în afară de Slaveanov-Raiski? Stai, Tihone! îl opri el pe soldat, care tocmai trecea, ducând grijuliu la icoană candela aprinsă. Dă să-mi aprind țigara...

Slaveanov se întinse spre flacără, dar Tihonov își retrase mâna în care ținea candela, uitându-se cu asprime la el.

— Să vă fie rușine, domnule Raiski! zise el, grav. Ar fi timpul să vă gândiți la ceasul morții, iar dumneavoastră necinstiți cele sfinte! Unde s-a mai văzut să-și aprindă cineva țigara de la candelă? Și încă într-o zi de sărbătoare ca asta?

— Ia te uită, bădăranul, s-a întins la vorbă, strigă Mihalenko de pe patul său. O să-ți sparg toate candelele. Nu fac altceva decât să împută aerul. Idolatrule!

— Eh! făcu Tihon, scârbit. Sunteți un păgân, domnule Mihalenko. Asta-i! Uite, domnul Raiski... chiar dacă e băut, nu cred să spună astfel de vorbe.

Cuvintele de osândă ale lui Tihon îndreptară pe alt făgaș gândurile lui Slaveanov, stăpânite de fumul beției. Se înduioșă și-l îmbrățișă pe soldat cu lacrimi în ochi.

— Tihone, sufletul meu! Bunul, bătrânul, credinciosul meu Tihon! Tu îl înțelegi pe Slaveanov-Raiski. Ți-e milă de el. Lasă-mă să-ți sărut capul cinstit și cărunt.

— Doamne, cum să nu-l înțeleg! se înduioșă și Tihon. Și după ce se șterse cu mâneca la gură, îi întinse buzele lui Slaveanov. După aceea puse, gâfâind, candela la icoană, și când coborî de pe taburet, zise, clătinând din cap cu blândețe și dojană: Și nimeni nu se gândește să-i dea ceva unui fost apărător al Sevastopolului pentru o cinzeacă, acolo. Voi beți votcă, iar pe sluga voastră credincioasă o uitați.

— Tihone! Bucuria mea! Sufletelule! Am părăduit totul, crocodil bătrân ce sunt... Dar stai puțin... Parcă mi-a mai rămas ceva. Scotoci prin buzunare și, o dată cu o bucată de vată murdară, niște chibrituri rupte, fărâmituri de tutun și alte gunoaie, scoase și câteva monede de aramă. Ține, ostaș bătrân. Și să știi, Tihone, exclamă deodată Slaveanov cu un ton patetic, izbindu-se cu

pumnul în piept, să știi că numai ție îți dăruiește prietenia lui trista rămășiță a ceea ce a fost odată marele actor Slaveanov-Raiski!

Izbucni într-un plâns isteric de bețiv, vărsând lacrimi din belșug. Își plângea viața zbuciumată, irosită pentru totdeauna, bătrânețea singuratică, plângea că nu-l înțelegea nimeni și că mai adineauri fusese dat afară din restaurant într-un chip atât de jignitor. Ceilalți locatari stăteau de mult întinși sub pături, dar el vorbea mereu, întorcându-se din când în când spre vecinul său, Stakanâci, care-i răspundea cu un mormăit somnoros, nedeslușit. În delirul acesta confuz, se învălmășeau în chip haotic fracuri, guvernatori, servicii de argint, fragmente de roluri și înjurături murdare. În sfârșit, adormi, dar tot mai bombănea în somnul lui greu, plin de năluci, stăpânit de fumurile beției.

VI

Pe la ora unu noaptea se stârni un vânt puternic, de toamnă, cu ploaie măruntă. Teiul din fața ferestrei se legăna, fremătând. Felinarul din stradă arunca printre crengile lui o lumină slabă, fantastică, zvârlind pe tavan încoace și încolo pete de umbră mișcătoare. Candela de la icoană răspândea o lumină trandafirie, caldă și pâlpâitoare, și ori de câte ori flacăra izbucnea mai puternic, pârâind ușor, în colț se contura chipul întunecat al mântuitorului, încadrat în aur, și mâna lui întinsă pentru binecuvântare.

Toți actorii, în afară de Slaveanov, care delira în somn, se treziră la miezul nopții și zăceau tăcuți, cuprinși parcă de teamă și tristețe. Lidin-Baidarov, care din toate vechile obiceiuri mai păstrase numai patima nesățioasă pentru dulciuri – înfuleca lacom o plăcintă cu dulceață pe care o adusese la prânz din oraș, străduindu-se să nu facă zgomot, ca să nu-l audă vecinii. Mihalenko, acoperit până peste cap cu pătura, își asculta, înfricoșat, bătăile surde și alarmante ale inimii. De fiecare dată, când vântul zguduia furios ferestrele, împroșcându-le cu stropi de ploaie, Mihalenko își băga și mai adânc capul în pernă și, cu naivitatea unui copil temător de întuneric, umplea cu cruci mărunte toate golurile, dintre trupul său și pătură. Stakanâci se dăduse jos din pat și stătea în genunchi. Prin întuneric răzbăteau oftatul lui adânc, șoapta monotonă și grăbită și loviturile surde ale frunții, când izbea de podea. În fața lui, tot atât de drept și de nemișcat ca înainte, zăcea bunicul. Privirea acestuia se plimba încet de la fereastra neagră la lumina

de un trandafiriu gingaș al candelei, apoi la umbrele ce se legănau pe tavan. Avea o expresie plină de demnitate, liniștită și îngândurată.

Slaveanov-Raiski se trezi cel din urmă. Era încă amețit, își simțea mâinile și picioarele înțepenite, iar în gură avea un gust oribil. Conștiința îi revenea foarte încet, și la fiecare mișcare îl apucau greața și niște dureri de cap îngrozitoare. Își aminti unde fusese în ajun, cum se îmbătase și cum ajunsese din restaurant la azil.

Își mai aduse aminte că avea în buzunarul paltonului o jumătate de sticlă de votcă, pe care se îngrijea s-o pună deoparte totdeauna pentru a doua zi dimineață, oricât de beat ar fi fost. Era o deprindere de vechi alcoolic, căpătată în lunga sa experiență de bețiv și transformată aproape în instinct. Se dădu jos din pat și se duse în picioarele goale spre dulapul unde atârnau paltoanele. Peste câteva clipe i se auzi clănțănitul dinților pe gâtul sticlei ținute de mâinile lui tremurătoare, gâlgâitul lichidului din ea, după care Slaveanov mârâi și plescăi din buze cu dezgust.

— Raiski, iubitule, lasă-mi și mie un pic, îl imploră Mihalenko în șoaptă. Sunt atât de trist... Atât de trist...

Slaveanov ridică sticla și o privi nehotărât în lumina candelei. Îi părea rău de votcă, dar nu putea să reziste niciodată, când îi cerea cineva ceva.

— Bine, hai, adu paharul, zise el, încruntându-se. În întuneric se auzi iar gâlgâitul lichidului și țăcănitul sticlei de pahar.

— Îți mulțumesc, frățioare, îți mulțumesc, zise Mihalenko. Ptiu, ce tare arde! Ești un coleg pe cinste, Merkuri Ivanâci...

— Bine, bine... aseară ți-am spus lucruri neplăcute, dar tu... mai dă-o-ncolo de supărare.

— Prostii. Că doar suntem prieteni, ce naiba! Ce zic prieteni, frați! Tu-mi zici mie, eu ție – fără asta nu se poate.

— Așa e, așa e, dragul meu... Fără asta nu se poate, șopti Slaveanov, oftând și așezându-se pe patul lui Mihalenko. Cum s-o evităm? Trăim aici claie peste grămadă, ne izbim mereu unul de altul. Ai văzut în unele case prinzătorile de sticlă pentru muște, umplute cu bere? Acolo se îngrămădesc o mulțime de muște și se acresc în propriul lor suc, până când crapă. La fel și noi, frate Sașa, ne-am acrit în prinzătoarea noastră de muște și ne-am înrăit... Și, apoi, sunt tare supărat pe idiotul de Baidarov. Ia spune, te rog, ce coleg e ăsta? Ce fel de actor? E ca și cum ai vrea să faci sită de mătase din... coadă de câine. Altceva suntem noi, Sașuha... Noi doi,

cum-necum, am fost în slujba teatrului.

— Cum de mă compari cu dumneata, Merkuri Ivanâci? Dumneata, s-ar putea spune că ești un colos al scenei, pe când eu, doar așa... un flecușteț, acolo!

— Lasă, Sașa! Lasă asta, frățioare! Ai avut și tu un mare talent: căldură, humor, prospețime. „Tehnicienii” ăștia de astăzi n-au așa ceva. Sunt dintr-alt aluat. Natura nu le-a dat suflet. Iar tu jucai cu suflet.

— Ce să mai vorbim de mine, Merkuri Ivanâci! Am fost un om neînsemnat. De dumneata îmi pare rău.

— Nu, nu, nu vorbi cu păcat, Sașa. Doar țin bine minte cum ai jucat în *Căsătoria lui Belughin.* Tot teatrul murea de râs. Stăteam în culise și eram furios. Tocmai trebuia să ies pe scenă, aveam un pasaj impresionant, iar tu înnebunișești publicul de râs. „Ia te uită, banditul, îmi ziceam eu, trage la public! Mi-a stricat tot efectul.” Dar nici eu nu-mi puteam stăpâni râsul și mă cutremuram în hohote. Așa ai jucat tu, Sașeț! La actorii de astăzi nu găsești așa ceva. Nu-s în stare! Dar n-ai avut noroc, Mihalenko, n-a vrut soarta.

— Ce să-i faci, Merkuri Ivanâci! E drept că publicul mă primea bine și pe mine, încuviință Mihalenko, măgulit. Numai vocea mea nu prea era la înălțime! Astma asta blestemată.

— Așa, așa... Asta ziceam și eu. Astma sau, să zicem, soarta – e totuna. Eu am avut noroc și am ajuns pe culme, dar tu, deși ai fost talentat și cunoșteai scena mai bine decât alții, n-ai făcut mare lucru. Dar nu asta-i important. Important e că am căzut amândoi în aceeași cursă, în aceeași prinzătoare de muște și că aici o să ne dăm sfârșitul.

— Dacă n-am fi băut, n-am fi decăzut, Merkuri Ivanâci, zise Mihalenko, și vocea lui era plină de o ironie amară.

— Taci, taci, Sașa! îl imploră Slaveanov, speriat. Nu lua asta-n râs... Parcă-i plăcut să decazi? Uită-te la mine, n-am fost eu în culmea gloriei, și acum ce-am ajuns? Trăiesc din pomana unui negustoraș, umblu prin cârciumi, caut să beau pe socoteala altuia, mă scălâmbăi... Dar uneori mi-e și mie rușine, Sașa... Și ce rușine! Știi, Sașa, iubitul meu, că în decembrie împlinesc șaizeci și cinci de ani? Șaizeci și cinci!... E ceva! Îmi amintesc că în copilărie, când îmi număram anii, mă bucuram cât sunt de mare și câtă vreme pierd cu numărătoarea. Pas de-i numără acum, exclamă Slaveanov, izbucnind în plâns. Am ajuns bunic, patriarh, dar unde-mi sunt nepoții, copiii? Drace!

Întunericul încorda și mai mult nervii zdruncinați de beție ai lui Slaveanov. El se bătea cu pumnul în piept, plângea, își sufla nasul în cămașă și, legănându-se de parcă-l dureau dinții, înainte și înapoi, pe patul lui Mihalenko, spunea în șoaptă tristă, întretăiată de sughițuri:

— Mi-e dor de pace, liniște, de fericirea simplă a unui cetățean de rând! Mă plimb uneori seara, pe stradă, și, din obișnuință, mă uit pe fereastră prin casele altora. Câteodată, zăresc o cămăruță liniștită, o lampă, o masă rotundă, samovarul... Trebuie să fie cald acolo... Miroase a intimitate, a cămin fericit, a mușcată. Iar în jurul mesei, tineret vesel, generos... Și tot acolo, un bătrânel cu părul alb, îmbrăcat îngrijit, cu un aer de blândețe, șade, ținând în mână țigaretul său de lemn de cireș, și toți îi vorbesc prietenos, cu respect... Iar eu, bufon bătrân, stau în stradă, îngheț și plâng, uitându-mă la ei... Am auzit și știu și din piese că există femei cu suflet bun, credincioase toată viața, care te îngrijesc când ești bolnav și-ți rămân prietene bune la bătrânețe. Unde sunt femeile astea Mihalenko? Am fost și eu iubit, frate, dar ce dragoste a mai fost și asta? După spectacol porneam afară din oraș – troici, gălăgie, minciuni de oameni beți, glume de culise și cuvintele banale, murdare: „Te iubesc cu dragoste neîncătușată! Ia-mă, sunt toată a ta!” Apoi separeuri, murdărie, dragoste la beție, rătăcitul împreună dintr-o trupă într-alta și veșnicul vodevil vechi și mârșav: „Soțul gelos și amantul viteaz”. Uite-așa s-a scurs viața și-acum n-am pe nimeni în lume. Pe nimeni! Doar tristețe, ticăloșie... Știi, Sașa! și Slaveanov se aplecă la urechea lui Mihalenko, iar în șoapta lui se simțea groaza. Știi, acum visez adesea că mă fugărește cineva. Alerg prin odăi, și în fața mea sunt multe odăi, dar toate încuiate... Știu că trebuie să descui ușa neapărat, să scot cheia și să închid iarăși ușa după mine. Și alerg, alerg și mă apucă o groază de-mi vine greață, mă doare... Dar cheile sunt ruginite, nu vor să se învârtească în broască, și mâinile parcă mi-ar fi de lemn. Iar „el” se apropie tot mai mult de mine, din ce în ce mai mult... Abia apuc să închid ușa, că „el” se prăbușește peste ea și-l aud cum învârtește cheia în broască... Știu, simt că nu voi putea să scap de el, totuși fug dintr-o odaie într-alta, fug, fug, fug mereu...

— Eh, lasă plânsul! Merkuri Ivanovici, îl întrerupse Mihalenko, copleșit de tristețe.

— Dar mai rău decât orice e că mi-e scârbă de mine însumi, mi-e tare scârbă! continuă Slaveanov în șoaptă pătimașă. Simt numai

dezgust pentru mine. Doar trăiesc din pomană... Și toți suntem așa. Cadavre ambulante, vechituri! Recuzită veche! O, de-ai ști ce scârbă mie, ce scârbă!

Și, apucând gulerul cămășii cu amândouă mâinile, o sfâșie de sus până jos. În piept parcă-i clocotea ceva, iar umerii i se cutremurau.

— Pleacă, pleacă, pentru dumnezeu, Merkuri Ivanovici! îl rugă Mihalenko. Nu mai plânge, dragul meu, mi-e teamă! Mi-e groază...

Cu fața plină de lacrimi, clătinându-se din pricina hohotelor de plâns, lipăind pe podea cu picioarele goale, Slaveanov se mută greoi pe patul său. Se mai zbătu multă vreme, cu capul pe pernă, sughițând, șoptind ceva și suflându-și nasul în cearceaf. Nici Lidin-Baidarov nu dormea. Fărâmiturile de plăcintă rămase sub pătură i se lipeau de trup și-l zgâriau, iar în minte îi răsăreau numai gânduri plictisitoare, inutile, care-l făceau să se rușineze de trecut. Stakanâci, care-și unsese pentru noapte pieptul și șalele cu o alifie de laur contra reumatismului, gâfâia, răsucindu-se de pe o parte pe alta. Îl chinuia vechiul lui reumatism, pe care-l simțea și mai mult pe vreme rea. Și, în timp ce se ruga lui dumnezeu, gândindu-se ca de obicei la fiul său, în minte îi răsăreau cu stăruință fragmente din piese vechi uitate de toți.

Numai bunicul zăcea nemișcat, cu brațele încrucișate pe piept, peste pătură. Degetele lui încremeniseră, iar ochii îi erau ațintiți în gol, cu o expresie atât de severă și de profundă, ca și cum s-ar fi gândit la ceva uriaș ce depășea cu mult orice gânduri omenești. În ochii aceștia ficși, pe jumătate închiși, se oglindea, lucind sticlos, fără să pătrundă în ei, flacăra trandafirie a candelei.

Iar noaptea se scurgea, neînchipuit de lungă și de tristă. Nu se luminase încă de ziuă când Mihalenko se ridică deodată pe pat, cuprins de o teamă neașteptată, și întrebă cu glas tare, tremurător:

— Dormi, bunicule?

Dar bunicul nu răspunse. În încăpere domnea o tăcere plină de amenințări și de pânde, iar afară vântul șuiera, aruncând năprasnic în geamuri stropii de ploaie.

1902

PUDELUL ALB

I

De-a lungul țărmului de miazăzi al Crimeii, o mică trupă de artiști ambulanți își urma drumul, bătând cărările de munte de la o stațiune la alta.

În frunte mai totdeauna alerga Arto, un pudel alb, tuns în chip de leu. Limba-i lungă și trandafirie îi atârna într-o parte. La răspântii, Arto se oprea și privea întrebător îndărăt, dând din coadă. După niște semne pe care numai el le deslușea, afla întotdeauna, fără greș, drumul cel bun și, mișcându-și vesel urechile lățoase, se repezea înainte, în goana mare.

În urma lui venea Serghei, un băiețaș de vreo doisprezece ani, ținând sub brațul stâng un covoraș făcut sul, pe care îl folosea în timpul demonstrațiilor sale acrobatice; în mâna dreaptă ținea o colivie mică, murdară, cu un sticlete învățat să scoată dintr-o cutie „planete” multicolore.

Iar în urmă de tot pășea agale cel mai vârstnic dintre membrii trupei, moș Martin Lodâjkin, care ducea pe spinarea-i încovoiată o caterincă.

Caterinca era străveche, hodorogită și răgușită în urma zecilor

de reparații pe care le suferise în lunga ei viață. Cânta două melodii: un vals nemțesc, melancolic, de Launer și galopul din *Călătorie în China,* la modă cu treizeci-patruzeci de ani în urmă, dar acum date uitării. Pe lângă toate acestea, caterinca mai avea și două tuburi stricate, care îți jucau renghiuri când îți era lumea mai dragă. Unuia din ele, celui care cânta subțire, îi pierise glasul de-a binelea și de aceea, când îi venea rândul, întreaga melodie începea parcă să se bâlbâie, să șchioapete, să se poticnească. La celălalt tub – cu ton gros – supapa nu se închidea când trebuia; uneori pornea să mugească și ținea una și aceeași notă de bas, acoperind și încurcând toate celelalte sunete, până când îi venea dintr-o dată chef să tacă. Moșneagul își dădea singur seama de metehnele instrumentului său și uneori spunea pe un ton glumeț, în care se simțea o umbră de mâhnire:

— Ce să-i faci?! E hârbuită... Prinde lesne guturai... Când încep și eu să cânt, boierii din vile se supără și numai ce-i auzi zicând: „Ce grozăvie!”... Și totuși, pe vremuri, melodiile astea plăceau, erau la modă... Dar boierilor de astăzi nu le mai este pe plac muzica noastră. Acum cer *Gheișa, Sub vulturul cu două capete* sau valsul din *Vânzătorul de păsări.* Apoi, mai sunt și tuburile astea... Nu demult mi-am dus caterinca la un meșter ca s-o repare, dar nici n-a vrut s-audă: „Ar trebui să-i pun tuburi noi, zicea, ba chiar că ai face mai bine să vinzi unui muzeu hârbul ăsta prăpădit... ca pe un monument”... Ei, nu-i nimic! Ne-a hrănit ea pe noi până astăzi, Serghei, cu voia celui-de-sus, ne va mai hrăni și de acum înainte.

Moș Martin Lodâjkin își iubea caterinca cum nu poți iubi decât o rudă sau pe cineva foarte apropiat. Se deprinsese cu ea în anii lungi ai vieții sale grele, de hoinar, și începuse să o privească ca pe ceva însuflețit, aproape ca pe o ființă cugetătoare. Se întâmpla câteodată ca noaptea, pe când se odihnea undeva, într-un han murdar ca vai de lume, caterinca așezată pe podea la căpătâiul lui să sloboade un sunet slab, trist, singuratic și tremurător, asemenea unui oftat de bătrân. Atunci, Lodâjkin îi mângâia încet fețele încrustate, șoptindu-i duios:

— Ce-i, surioară? Te jelești? Ei, lasă, mai rabdă și tu...

Dar tot atât de mult, ba poate chiar ceva mai mult decât pe caterincă, îi iubea moșul pe tovarășii săi de drum mai tineri, care îl însoțeau în veșnicele lui pribegii: cățelușul Arto și micuțul Serghei. Pe băiețaș îl „închiriase” cu cinci ani în urmă de la un bețivan de cizmar, văduv, dându-i în schimb câte două ruble pe lună. Dar

cizmarul murise curând după aceea, iar Serghei rămăsese legat de moșneag atât sufletește, cât și prin măruntele griji de fiecare zi.

II

Poteca șerpuia de-a lungul unui mal înalt, la umbra unor măslini seculari. Câteodată, printre copaci, se zărea marea și atunci ți se părea nu numai că se întinde până departe în zare, dar că, în același timp, se și înalță ca un zid puternic, de neclintit; iar culoarea ei părea mai albastră, mai intensă, prin horbota frunzișului verde-argintiu. În iarbă, în tufișurile de corn și de măceș, în copaci și prin vii – peste tot cântau răsunător greierii; aerul vibra de țârâitul lor monoton, nesfârșit. Era o zi de arșiță, fără vânt, iar pământul înfierbântat îți frigea tălpile.

Serghei, care mergea, ca de obicei, înaintea moșneagului, se opri, așteptând ca acesta să-l ajungă din urmă.

— Ce-i, Sereoja? întrebă flașnetarul.

— Mare căldură, moș Lodâjkin... Nu mai pot! Ce-ar fi să ne scăldăm?...

Cu o mișcare obișnuită a umărului, bătrânul își potrivi din mers caterinca în spinare și își șterse cu mâneca fața asudată.

— Bine-ar fi! oftă el, privind cu jind în jos, la albastrul răcoritor al mării. Numai că după baie ți se face și mai cald. Mi-a spus mie o dată un sanitar că apa asta sărată are mare putere asupra omului... îl slăbește... Sarea de mare...

— Dar dacă spunea minciuni? își dădu cu părerea Serghei, neîncrezător.

— Ei na, minciuni! Da' de ce să mintă? E om serios, nu bea... are casă la Sevastopol. Și apoi aici nici n-ai cum să te cobori la mare... Mai așteaptă și tu; acușica ajungem la Mishor, și-acolo o să ne putem scălda trupurile astea păcătoase. Bine e să te scalzi înainte de masă, și după aceea să tragi un pui de somn... E grozav!

Auzind vorbă în urma lui, Arto se întoarse și porni în goană spre cei doi.

Gâfâia. Ochii lui albaștri, blânzi, pe jumătate închiși de căldură, priveau rugător, iar limba lungă îi atârna afară, tremurând.

— Ce-i, cățelușule frățioare? Ți-e cald? întrebă moșneagul.

Câinele căscă lung, răsucindu-și limba sul, se gudură și scoase un scheunat subțirel.

— M-de, frățioare, ce să-i faci?... Așa spune Scriptura: să-ți câștigi pâinea în sudoarea frunții! continuă Lodâjkin sfătos. E drept că... tu ai bot, da' cu toate astea... Ei, hai, ia-o-nainte, nu te mai încurca în picioarele noastre... Cât despre mine, Sereoja, zău că-mi place căldura asta. Numai caterinca mă cam încurcă. De n-ar trebui să-mi țin viața de azi pe mâine, m-aș întinde în iarbă undeva la umbră, cu burta în sus, și aș tot sta. Pentru oasele mele bătrâne, soarele ăsta e strașnic!

Cărăruia cobora acum spre drumul mare, pietruit și orbitor de alb, de unde începea parcul străvechi al unui conte, pe a cărui întindere verde erau împrăștiate numeroase vile cu grădini în jur, cu seră și fântâni țâșnitoare. Lodâjkin cunoștea bine aceste locuri: an după an le tot colindase pe la culesul viilor, când întreaga Crimee primea vizitatori eleganți, bogați și veseli.

Splendoarea vegetației sudice nu-l mai mișca pe moșneag; în schimb, pe Serghei, care venea aici pentru întâia oară, îl încânta tot ce vedea în jur. Magnoliile cu frunzele lor tari, strălucitoare, parcă lăcuite, cu flori albe, mari cât o farfurie; chioșcurile năpădite de vița de vie, care lăsa să-i atârne ciorchinii grei; uriașii platani seculari, cu scoarța de culoare deschisă și cu coroanele lor puternice; plantațiile de tutun, pârâiașele, cascadele și peste tot, pe ronduri, pe gardurile și zidurile vilelor, minunații trandafiri parfumați, în culori vii – toate acestea uimeau sufletul naiv al băiatului. Își arăta încântarea cu glas tare, trăgându-l mereu pe moșneag de mânecă.

— Moș Lodâjkin, moșule, ia uită-te, în havuzul ăsta sunt pești de aur!... Zău, moșule, că-s de aur, să mor eu dacă nu-i așa! strigă copilul, lipindu-și obrazul de grilajul unei grădini cu un bazin mare la mijloc. D-apoi piersicile, moșule! Ia te uită câte mai sunt! Ce pom încărcat!

— Hai, hai, prostule, nu mai căsca gura! îl împingea moșneagul în șagă. Așteaptă numai s-ajungem la Novorossiisk, de unde o cotim din nou spre miazăzi. Ehei, acolo să vezi priveliști! Acolo zic și eu că ai la ce să te zgâiești. Se țin lanț toate: Soci, Adler, Tuapse,

apoi Suhumi, Batum... O să rămâi cu ochii holbați... Să luăm, bunăoară, palmierul! Curată vrăjitorie! Are trunchiul păros, parcă ar fi de pâslă, și fiecare frunză e atât de mare, încât ne-am putea acoperi amândoi cu ea.

— Zău? se minună Serghei, bucurându-se.

— Așteaptă, ai să vezi singur. Și câte și mai câte... Portocalele, bunăoară, sau, să zicem, lămâile... ai văzut la băcănie, nu-i așa?

— Da, și?

— Cresc așa, de la sine. Fără nimic, de-a dreptul în pom, cum cresc la noi merele și perele... Până și lumea de pe acolo e tare ciudată, măi frățioare: turci, *persieni,* fel de fel de cerchezi, toți în halate și cu pumnale la brâu... Oameni dați dracului! Mai sunt și etiopieni, frățioare. La Batum i-am văzut de multe ori.

— Etiopieni? Știu. D-ăia cu coarne, spuse Serghei cu convingere.

— Coarne n-au, astea-s minciuni. Dar sunt negri, negri și lucesc ca cizma lustruită. Buzele le au roșii, groase, ochii – albi, iar părul – încrețit ca lâna oilor.

— Te sperii, nu-i așa, de etiopienii ăștia?

— Cum să zic? Când îi vezi întâia oară, te cam sperii oleacă, dar cu timpul, când vezi că ăilalți oameni nu se tem de ei, prinzi și tu curaj. Câte și mai câte nu întâlnești acolo. Când ai s-ajungi, ai să vezi singur. Numai un lucru nu-mi place! Frigurile. Jur împrejur îs mlaștini! Putreziciune, și pe deasupra o căldură... Oamenilor de acolo nu le pasă de friguri, nu se prind de ei, dar străinul o pățește rău. Ei, ajunge cât ne-am tocit limba, Serghei! Ia deschide portița asta! În vila de aici stau niște boieri foarte cumsecade... Tu să mă-ntrebi întotdeauna, că eu pe toate le știu, frățioare!

Ziua însă se arăta a fi cu ghinion. În unele locuri erau goniți înainte de-a fi apucat să intre bine pe poartă; în altele, de la primele sunete răgușite și înfundate ale caterincii, li se făceau din balcon semne enervate sau erau întâmpinați de servitori, care le spuneau că boierii nu sunt acasă. Numai în două vile au fost lăsați să-și dea reprezentația, dar chiar și acolo au primit o nimica toată! De altfel, moșul nu se dădea înapoi de la trudă pentru un câștig oricât de mic. Ieșind pe poarta grădinii, în drum, își sună mulțumit gologanii de aramă din buzunar, spunând pe un ton blajin:

— Două și cu cinci... fac șapte copeici... Ce să-i faci, Sereoja frățioare, și ăștia-s bani. De șapte ori șapte, și iacă s-au făcut cincizeci de copeici; înseamnă că o să fim sătui tustrei, că o s-avem unde dormi și moș Lodâjkin va putea să-i tragă și un păhăruț, după

cum îi e slăbiciunea, întru lecuirea multelor metehne ale sale... Of, boierii nu-nțeleg lucrul ăsta. Le pare rău de un bănuț de douăzeci de copeici și le e rușine să dea unul de cinci... De-aia te alungă. Mai bine ar da trei copeici... Eu nu mă supăr, nu zic nimic. De ce să mă supăr?

Lodâjkin se mulțumea cu puțin și nu cârtea nici chiar când era alungat. Astăzi însă, îl scosese și pe el din obișnuita lui seninătate o doamnă frumoasă, durdulie, cu o înfățișare blajină – proprietara unei vile minunate, înconjurată de o grădină cu fel de fel de flori. Ascultase atentă muzica, privise și mai atentă la exercițiile acrobatice ale lui Serghei și la „numerele" caraghioase ale lui Arto, după care îl întrebase multe și mărunte pe băiat: câți ani are, cum îl cheamă, unde a învățat gimnastica, ce fel de rudă îi este moșneagul, cu ce s-au ocupat părinții și așa mai departe. În cele din urmă, le spusese să aștepte și intrase în casă, unde rămăsese vreo zece minute, poate chiar un sfert de ceas. Și, cu cât trecea vremea, cu atât creșteau mai mult în sufletul artiștilor nădejdi care de care mai atrăgătoare; moșneagul chiar îi șoptise băiețașului, punându-și palma pavăză la gură:

— Ei, Serghei, a dat norocul peste noi, ascultă-mă pe mine; eu, frățioare, pe toate le știu!... O să ne dea ceva haine sau încălțăminte. Asta-i mai mult ca sigur!...

În cele din urmă, cuconița ieșise pe balcon, aruncase de sus, în pălăria pe care i-o întindea Serghei, o mică monedă albă și dispăruse în grabă... Moneda era un vechi bănuț de zece copeici, ros pe ambele fețe și, pe deasupra, și găurit. Moșul îl cercetase îndelung, cu nedumerire. Ieșiseră de mult în drum, se îndepărtaseră de vilă, și moșul tot mai ținea bănuțul în palmă, ca și cum l-ar fi cântărit.

— M-da-a... Frumos! spuse el, oprindu-se deodată. Pot să zic că... Și noi tustrei ne-am dat toată silința ca niște dobitoci! Mai bine ne-ar fi dat un nasture... Acela cel puțin îl poți coase undeva. Dar cu fleacul ăsta ce să fac? Cucoana s-a gândit pesemne: tot o să-l strecoare cuiva moșneagul, noaptea – pe furiș adică. Nu, coniță, nu, vă înșelați! Bătrânul Lodâjkin nu se ține de astfel de potlogării! Da, da! Poftim ce fac eu cu scumpul dumneavoastră bănuț! Poftim!

Și aruncă cu indignare și mândrie moneda, care, sunând ușor, se îngropă în praful alb al drumului.

Și așa trecură unchiașul, băiatul și câinele, prin toată stațiunea, iar acum se pregăteau să coboare spre mare. La stânga lor mai

rămăsese o vilă. Nici nu o vedeai dincolo de zidul înalt, alb, după care se înălțau un rând des de chiparoși subțiri, prăfuiți, semănând cu niște fuse lungi, cenușii. Numai pe poarta largă de tuci, aducând prin lucrătura ei meșteșugită cu o horbotă, se putea zări un colț de peluză, proaspătă ca o mătase verde, cu ronduri de flori, iar mai departe, în fund, o alee sub bolta de viță de vie. În mijlocul peluzei stătea grădinarul, stropind cu un furtun lung trandafirii. Acoperise cu degetul gura țevii și soarele își juca toate culorile curcubeului în miile de stropi ce țâșneau din furtun și se răsfirau ca un evantai.

Moșul era gata să treacă mai departe, dar, uitându-se pe poartă, se opri nedumerit.

— Ia stai nițel, Serghei, îi strigă el băiatului, n-ai zice că mișcă niște oameni acolo în fund? Ei, comedie! De câți ani trec pe aici, n-am văzut niciodată țipenie de om. Hai înăuntru, frate Serghei!

„Vila «Prietenia». Trecerea oprită pentru străini”, citi Serghei o inscripție săpată artistic pe unul din stâlpii porții.

— Prietenia?... întrebă moșneagul, care nu știa carte. Așa-i! Prietenia e cuvântul cel mai potrivit. Toată ziua nu ne-a mers bine, dar aici o să facem treabă. Asta o miros eu, ca un copoi bătrân ce sunt... Arto! *Ici*[1], ticălosule! Dă-i drumul cu nădejde, Sereoja! Tu să mă întrebi întotdeauna pe mine; eu, frățioare, pe toate le știu!

III

Aleile grădinii erau presărate cu un pietriș mare, nivelat, care scârțâia sub tălpi, iar pe marginea lor se înșirau în două rânduri scoici mari, trandafirii. Pe ronduri, deasupra covorului pestriț de iarbă, se înălțau flori ciudate, în culori vii, care răspândeau o mireasmă plăcută. În havuzuri clipocea apa; din glastrele atârnate printre copaci se revărsau în spirale ghirlande felurite, iar în fața casei se înălțau pe două coloane de marmură două globuri strălucitoare de sticlă, în care comedianții rătăcitori se oglindeau cu picioarele în sus, încovoiați și prelungiți într-un chip caraghios.

În fața terasei era un loc întins, acoperit cu pietriș. Serghei își pusese acolo covorașul, iar moșul, așezându-și caterinca pe suport, se și pregătea să învârtească manivela, când, deodată, un spectacol neașteptat și straniu le atrase atenția.

Pe terasă țâșni din casă, ca un bolid, un băiețaș de vreo opt-zece ani, țipând cât îl ținea gura. Era îmbrăcat cu un costumaș subțire

[1] Aici (fr.) (n. t.)

de marinar, cu mânecuțe scurte și cu pantalonași scurți. Părul blond, numai cârlionți, îi cădea în dezordine pe umeri! În urma lui se năpustiră vreo șase persoane: două femei cu șorțuri, un lacheu bătrân și gras, în frac, fără mustăți și barbă, dar cu favoriți lungi, cărunți; o domnișoară uscățivă, cu părul roșcat și cu nasul roșu, într-o rochie albastră cu pătrățele; o doamnă tânără cu înfățișare bolnăvicioasă, dar foarte frumoasă, într-un capot albastru de dantelă și, în sfârșit, un domn gras și chel, în haină subțire de mătase și cu ochelari de aur. Toți erau foarte agitați, dădeau din mâini și vorbeau cu aprindere, împingându-se unul pe altul. Se putea ghici îndată că pricina neliniștii era băiețașul în haine de marinar care năvălise atât de neașteptat pe terasă.

Între timp, cel care pricinuise această zarvă se trânti din fugă cu burta pe terasă, se răsuci pe spate și porni să dea cu furie din mâini și din picioare, continuând să scoată țipete asurzitoare. Cei mari începură să se frământe în jurul lui. Bătrânul lacheu în frac își puse rugător amândouă mâinile pe plastronul scrobit al cămășii, își scuturâ favoriții și începu pe un ton jalnic:

— Conașule!... Nikolai Appollonovici!... N-o supărați pe mămica. Sculați-vă... Fiți bun, luați-vă doctoria. E foarte dulce, numai sirop. Binevoiți a vă ridica de pe jos...

Femeile cu șorț, plesnindu-și palmele a mirare, vorbeau repede de tot, cu glasuri lingușitoare și speriate. Domnișoara cu nasul roșu făcea gesturi tragice, strigând ceva foarte convingător, dar cu totul de neînțeles, pesemne în vreo limbă străină. Domnul cu ochelarii de aur încerca să îmbuneze copilul cu glasul lui gros și apăsat, lăsându-și capul când într-o parte, când în alta și dând din mâini cu un aer important. Iar frumoasa doamnă bolnăvicioasă gemea și se tânguia, ducându-și la ochi o batistă subțire de dantelă.

— O, Trilly! O, doamne!... Îngerașul meu, te implor! Ascultă-mă, te roagă mama. Ia-ți doctoria, ia-o! Să vezi ce bine o să-ți facă; o să-ți treacă și burtica, și căpșorul. Ia-o de dragul meu, odorul mamei. Vrei ca mama să stea în genunchi în fața ta, Trilly? Uite, mă pun în genunchi. Vrei să-ți dau un bănuț de aur? Doi, cinci bănuți de aur, Trilly? Vrei un măgăruș viu? Vrei un căluț viu?... Dar spune-i odată ceva, doctore!

— Ascultă, Trilly, fii bărbat! bombăni domnul cel burtos cu ochelari.

— Aoleu-u-u! țipa înainte băiatul, zvârcolindu-se și dând disperat din picioare.

Cu toate că părea a fi pradă unei mari dureri, căuta să nimerească în burțile și în picioarele celor din jur, care, de altfel, se fereau cu destulă îndemânare.

Serghei, care privise îndelung, cu curiozitate și uimire această scenă, îl înghionti ușor pe moșneag.

— Moș Lodâjkin, ce crezi că are? îl întrebă el în șoaptă. Oare au să-l bată?

— Ei na, să-l bată... Unul ca ăsta bate el pe oricine. E un copil râzgâiat. O fi bolnav. Asta e!

— Poate-i nebun! își dădu cu părerea Serghei.

— De unde vrei să știu? Vorbește mai încet!...

— Aoleu! Proștilor! Tâmpiților! țipa din ce în ce mai tare băiatul.

— Ia dă-i drumul, Serghei!... Știu eu ce fac! porunci deodată Lodâjkin, și începu să învârtească manivela caterincii, cu un aer hotărât.

Prin grădină se împrăștiară sunetele înfundate, răgușite și false ale vechiului galop. Toți cei de pe terasă tresăriră și chiar băiatul tăcu pentru câteva clipe.

— O, doamne, îl vor tulbura și mai mult pe sărmanul meu Trilly! exclamă plângător doamna cu capot albastru. Alungați-i, mai repede! Și câinele ăsta murdar! Câinii aduc totdeauna boli atât de îngrozitoare! Ce mai stai, Ivane?

Cu un aer obosit și cu dezgust, doamna flutură batista spre artiști. Domnișoara uscățivă, cu nasul roșu, holbă niște ochi înfricoșători. Cineva șuieră amenințător... Omul în frac coborî repede de pe terasă și se apropie în fugă de moș Lodâjkin, cu o expresie speriată și cu brațele larg desfăcute.

— Ce-i obrăznicia asta? începu el cu glasul stăpânit și poruncitor totodată. Cine v-a dat voie? Cine v-a lăsat să intrați? Marș de-aici! Afară!

Caterinca icni trist și tăcu.

— Domnule, fiți bun, dați-mi voie să vă explic... începu moșul cu binișorul.

— Nicio vorbă! Marș! strigă omul în frac, cu un șuierat mânios în glas.

Obrazul lui gras se făcuse stacojiu, iar ochii i se bulbucaseră și începură să se rotească în cap, de credeai că sunt gata-gata să iasă din orbite. Era atât de înfricoșător, încât moșneagul, fără să vrea, făcu un pas îndărăt.

— Strânge lucrurile, Serghei, zise el, aruncându-și grăbit

caterinca în spinare. Hai să plecăm!

Nu avură însă răgazul să facă nici zece pași, când de pe terasă se auziră alte țipete asurzitoare:

— Aoleu! Vreau! A-a-a! Aduceți-i! Chemați-i! Vreau!

— Dar, Trilly!... O doamne, doamne, Trilly! Bine! Chemați-i! gemu doamna cea nervoasă. Of, ce grei de cap sunteți!... Ivane, n-auzi ce-ți spun? Cheamă-i imediat înapoi pe cerșetorii aceia!...

— Hei, ascultați! Voi de colo! Cum vă zice? Flașnetarilor! Veniți înapoi! strigară de pe terasă mai multe glasuri.

Lacheul gras, cu favoriții fluturând în vânt, porni în fugă, țopăind ca o minge mare, după artiștii care se depărtau.

— Pst!... Pst!... Muzicanților! Veniți înapoi, auziți?... Înapoi!... striga el, gâfâind și dând din mâini. Respectabile unchiaș! continuă el, apucându-l în cele din urmă pe moșneag de mânecă. Fă calea-ntoarsă! Boierii vor să vadă pantomina voastră. Hai, grăbiți-vă!

— Ei, drăcia dracului! oftă moșul, clătinând din cap. Se întoarse totuși din drum, se apropie de terasă, își scoase caterinca din spate și, proptindu-și-o pe suport, începu să cânte galopul chiar din locul în care fusese întrerupt adineauri.

Zarva de pe terasă se potoli. Doamna cu băiatul și domnul cel gras înaintară până la balustradă; ceilalți rămaseră respectuos în urmă. Din fundul grădinii se apropia grădinarul, cu șorțul prins după gât. Un paznic, răsărit ca din pământ, se așeză îndărătul grădinarului. Era un fel de uriaș bărbos cu fața posomorâtă, ciupită de vărsat și cu fruntea îngustă. Purta o cămașă nouă, trandafirie, presărată în rânduri piezișe cu buline mari, negre.

În sunetele răgușite și false ale galopului, Serghei își întinse pe jos covorașul și își scoase repede pantalonii de pânză (erau făcuți dintr-un sac vechi și la spate se cunoștea încă ștampila pătrată a fabricii); aruncă apoi de pe umeri haina ruptă și rămase într-un tricou vechi de ață. Cu toate că avea nenumărate petice, tricoul ședea ca turnat pe trupușorul lui subțirel, dar vânjos și mlădios. Din spirit de imitație, își însușise mișcările unui adevărat acrobat. Sărind pe covor, își duse în fugă mâinile la buze, apoi desfăcu brațele într-un gest larg, teatral, ca și cum ar fi vrut să trimită publicului două sărutări.

Moșneagul învârtea întruna manivela caterincii, cu o mână făcând să răsune cântecul ei gâfâit și răgușit, iar cu cealaltă aruncând băiatului diferite obiecte, pe care acesta le prindea cu îndemânare din zbor. Repertoriul lui Serghei nu era bogat, dar el

lucra bine, „curat”, cum zic acrobații, și cu plăcere. Arunca în sus o sticlă goală de bere, o lăsa să se dea de câteva ori peste cap, apoi, deodată, o prindea cu gâtul în jos pe marginea unei farfurii, ținând-o câteva clipe în echilibru; jongla cu patru bile de os și cu două lumânări, pe care le prindea dintr-o dată în niște sfeșnice; apoi jongla în același timp cu trei obiecte diferite: un evantai, un țigaret de lemn și o umbrelă. Toate zburau prin aer fără să atingă pământul și, deodată, umbrela apărea deasupra capului desfăcută, țigaretul în gură, iar evantaiul îi răcorea cu cochetărie fața.

Ca încheiere, Serghei se dădu de câteva ori peste cap pe covoraș, făcu „broasca”, arătă „nodul american” și merse în mâini. După ce isprăvi toate numerele lui, trimise din nou publicului două „bezele” și, suflând greu, se îndreptă spre moșneag, pentru a-l înlocui la caterincă.

Acum era rândul lui Arto. Cățelul o știa prea bine și, lătrând nervos, sărea în sus cu toate patru labele deodată, dinaintea moșneagului, care, aplecat într-o rână, căuta să iasă din chinga flașnetei. Cine știe, poate că, năzdrăvan cum era, cățelul voia să spună prin acest lătrat că, după părerea lui, este ridicol să te ocupi de exerciții acrobatice, când termometrul arăta 32° Réaumur la umbră. Dar moș Lodâjkin scoase de la spate, cu o privire șireată, o vărguță subțire de corn. „Îmi închipuiam eu!” mai lătră o dată, cu ciudă, Arto, ridicându-se cam în silă pe picioarele dindărăt, fără să-și ia ochii de la stăpân.

— Sluj, Arto! Așa, așa, așa... spunea moșneagul, ținând nuiaua deasupra capului cățelușului. Fă tumba. Așa-a. Încă o dată, încă o dată... Joacă, cățelule, joacă... Așa-a... Stai jos!... Cu-um? Nu vrei? Stai jos când îți spun! Aha-a... cred și eu! Bagă de seamă! Acum salută onoratul public. Hei! Arto! ridică amenințător glasul Lodâjkin.

„Ham!” lătră cu dezgust cățelul. Apoi își privi stăpânul, clipind jalnic din ochi, și adăugă încă de două ori: „Ham, ham!”

„Nu, nu mă înțelege astăzi moșneagul meu!” voia parcă să spună acest lătrat nemulțumit.

— Ei, așa da! Buna-cuviință înainte de toate. Și acum, ia să sărim nițel, continuă moșneagul, întinzând vărguța nu prea sus, deasupra pământului. *Allez!* Degeaba scoți limba frățioare! *Allez!* Hop! Foarte bine! Ia mai zi-i o dată, *noch ein mal! Alle*z... Hopa! *Allez!* Hop! Bine, cățelule! Bine! Când ajungem acasă, am să-ți dau morcovi. A, tu nu mănânci morcovi? Am uitat... Atunci ia țilindrul meu și cere de la boieri... Poate o să-ți dea dumnealor ceva mai bun...

Moșul porunci cățelului să se ridice pe labele de dinapoi și-i băgă în gură șapca veche, soioasă, pe care o denumise cu un humor atât de subțire „țilindru”. Ținând șapca între dinți și mișcându-și tacticos picioarele dinapoi, Arto se apropie de terasă. În mâinile doamnei bolnăvicioase apăru o mică pungă de sidef. Toți cei de față zâmbeau binevoitor.

— Ei? Nu-ți spuneam eu? șopti moșneagul triumfător, aplecându-se spre Serghei. Tu să mă întrebi întotdeauna! Eu, frățioare, pe toate le știu! O să ne dea cel puțin o rublă.

În clipa aceea, izbucni pe terasă un țipăt ascuțit atât de deznădăjduit, de pătrunzător, aproape neomenesc, încât Arto, speriindu-se, scăpă din gură șapca și, cu coada între picioare, se repezi lângă stăpânul său, privind cu frică înapoi.

— Îl vrea-a-au! zbiera băiatul cel cârlionțat, bătând din picioare. Vreau cățelu-u-șul! Trilly vrea cățe-lu-u-șul...

— O, doamne! Vai, Nikolai Appollonovici!... Conașule!... Liniștește-te, Trilly, te implor! se frământară din nou cei de pe terasă.

— Cățelușul! Dați-mi cățelușul! îl vreau! Proștilor, dracilor, tâmpiților... țipa copilul, ca ieșit din minți.

— Nu te supăra, îngerașul meu! se tângui doamna în capot albastru, aplecându-se asupra lui. Vrei să mângâi cățelușul? Bine, bine, dragostea mea, îndată. Ce crezi, doctore, poate să mângâie Trilly cățelușul acesta?

— În principiu, n-aș fi de părere, răspunse doctorul, desfăcând brațele într-un gest de îndoială. Dar dacă i se face o dezinfectare bună, de exemplu cu acid boric sau cu o soluție slabă de acid fenic, s-ar putea... în general...

— Cățelu-u-șul!

— Îndată, puișorul mamei, îndată. Bine, doctore, vom da ordin să-l spele cu acid boric și atunci... Pentru dumnezeu, Trilly, nu te frământa așa! Moșule, te rog adă cățelul încoace. Nu te teme, ți se va plăti. Dar ascultă, te rog, nu cumva e bolnav? Vreau să spun: nu este turbat? Sau poate are paraziți?

— Nu vreau să-l mângâi, nu vreau! urlă Trilly, scoțând bășici pe nas și pe gură de atâta plâns. Îl vreau de tot! Tâmpiților, dracilor! De tot! Vreau să mă joc numai eu cu el... îl vreau de tot!

— Ascultă, moșule, vino încoace, strigă doamna ca să acopere plânsul băiatului și să se facă auzită. Of, Trilly, ai s-o omori pe mămica cu țipetele tale! De ce au fost lăsați să intre acești

muzicanți? Da' apropiați-vă odată... Și mai mult, când vă spun!... Așa, așa... Nu te supăra, Trilly, mămica o să-ți dea tot ce vrei. Te implor! Da' liniștiți-l odată pe copil, *miss...* Doctore, te rog... Ei, cât vrei, moșule?

Moșneagul se descoperi. Fața sa luă o expresie respectuoasă.

— Cât vă lasă inima coniță, excelență... Suntem oameni săraci, pentru noi orice pomană este binevenită... Știu că dumneavoastră nu veți nedreptăți un biet moșneag.

— Doamne, grei de cap mai sunteți! Trilly, are să te doară gâtișorul! Înțelege odată, moșule, că acest cățel este al dumitale, nu al meu. Ei, cât vrei? Zece? Cincisprezece? Douăzeci?

— A-a-a! Îl vreau-u! Dați-mi cățelul, cățelul! țipa iarăși băiatul, trăgându-i lacheului un picior drept în burtă.

— Adicătelea... iertați-mă, înălțimea-voastră, se încurcă Lodâjkin. Sunt un om bătrân, prost... nu pricep dintr-o dată, apoi mai sunt și cam surd... Adică, dumneavoastră vorbeați... Pentru cățel?

— Of, doamne!... Nu cumva faci pe prostul cu mine? se supără doamna. Dădacă, dă-i mai repede lui Trilly un pahar cu apă... Îți vorbesc doar limpede: cu cât vrei să-ți vinzi cățelul? Mă înțelegi? Cățelul dumitale, cățelul...

— Cățelul! Cățe-e-lul! urlă și mai tare băiatul.

Lodâjkin se simți jignit și își puse șapca pe cap.

— Nu sunt negustor de câini, coniță, răspunse el rece și cu demnitate. Cât despre câinele ăsta, doamnă, pot să vă spun atât, că ne hrănește și ne îmbracă pe noi amândoi, și arătă cu degetul cel mare peste umăr, înspre Serghei. Să-l vând? Cum așa?... Asta nu se poate!

Între timp, Trilly țipa cu stridența unui fluier de locomotivă. I se aduse un pahar cu apă, pe care îl repezi cu furie în obrazul guvernantei.

— Dar ascultă odată, moșneag nebun! Nu există nimic care să nu se vândă, insistă doamna, apăsându-și tâmplele cu amândouă palmele. Șterge-ți mai repede fața, *miss,* și dă-mi antinevralgicul meu. Poate că face mai mult cățelul? O sută de ruble? Două sute? Trei sute? Da' răspunde odată, ce stai ca o mumie! Doctore, pentru numele lui dumnezeu, spune-i ceva!

— Strânge lucrurile, Serghei, mormăi Lodâjkin posomorât. Auzi, mumie!... Arto, vino-ncoace!...

— Ia stai un pic, stimabile, începu cu glas gros, poruncitor, domnul cu ochelari de aur. Ia nu mai face nazuri, atât îți spun! Zece

ruble nu faceți voi amândoi, câinele tău și cu tine! Gândește-te, catâr bătrân, cât ți se oferă!

— Vă mulțumesc frumos, conașule, dar... Lodâjkin își aburcă, icnind, caterinca în spate. Dar asta nu se poate. Cum adicătelea, să-mi vând cățelul? Căutați-vă un alt câine... Rămâneți sănătoși... Ia-o înainte, Serghei!

— Dar acte ai? zbieră deodată cu voce cumplită doctorul. Vă știu eu, canaliilor!

— Paznicule! Semioane! Dă-i afară! strigă doamna cu fața schimonosită de mânie.

Paznicul cel posomorât, cu cămașa trandafirie, se apropie cu un aer amenințător de artiști. Pe terasă se stârni zarvă mare. Trilly urla cât îl ținea gura, mamă-sa gemea, dădaca și ajutoarea ei boceau, iar doctorul bombănea cu glas profund de bas, ca un bondar supărat. Dar moșul și Serghei nu mai așteptară să vadă cum se vor isprăvi toate acestea. Urmați de Arto, care era speriat de-a binelea, se îndreptară, aproape fugind, spre poartă. În urma lor venea paznicul, care îl împingea pe moșneag de caterincă, spunându-i amenințător:

— Hoinăriți cât e ziulica de mare, vagabonzilor! Să-i mulțumești lui dumnezeu că nu ți-am tras și o chelfăneală, hodorogule! Dar dacă mai calci vreodată pe-aici, să știi că n-am să stau pe gânduri: te-apuc de chică și drept la domnul uriadnic te duc. Netrebnicule!

...Moșneagul și băiatul merseră multă vreme fără să scoată o vorbă, dar, deodată, parcă s-ar fi înțeles, se uitară unul la altul și începură să râdă. La început, izbucni în râs Serghei, apoi, uitându-se la el, zâmbi și Lodâjkin, dar cam tulburat.

— Ei, cum e, moș Lodâjkin. Pe toate le știi, nu-i așa? îl necăji cu șiretenie Serghei.

— Da-a, frățioare! Am sfeclit-o, clătină din cap bătrânul flașnetar. Smintit copil, ce să spun... Da' cum dumnezeu de l-au crescut așa? Lua-l-ar naiba! Poftim de vezi: douăzeci și cinci de inși joacă în jurul lui. De l-ar da cineva pe mâna mea, i-aș arăta eu! Vrea câinele, auzi dumneata! Într-o bună zi, poate că-i vine chef să aibă și luna de pe cer... Ei au să-i dea și luna? Aici, Arto, vino-ncoa, coteiul tatii. Frumoasă zi ni s-a brodit astăzi, grozavă!

— Cum e mai bine! continuă să-l necăjească Serghei. O doamnă ne-a dăruit o haină, alta ne-a dat o rublă. Pe toate le știe dinainte moș Lodâjkin.

— Ia mai taci din gură, țâncule! mârâi la rândul lui moșneagul,

dar fără răutate. Ai uitat cum ai șters-o de frica paznicului? Nici nu credeam că te mai pot ajunge din urmă. Ce namilă de om și paznicul ăsta!

Ieșind din parc, cei trei tovarăși de drum coborâră spre mare pe o cărare abruptă, al cărei pietriș îți luneca sub picioare. Acolo, munții, dându-se puțin înapoi, făceau loc unei plaje înguste, acoperită cu pietre netede, lustruite de bătaia valurilor, peste care marea se revărsa cu un fosnet mângâietor. La câteva sute de metri de mal se iteau când și când niște delfini care făceau tumbe, arătându-și pentru câteva clipe spinările lor grase, rotunde. Departe, la orizont, acolo unde mătasea albastră a mării era tivită cu o fâșie mai întunecată de catifea, se vedeau nemișcate pânzele zvelte ale bărcilor de pescari, care, în bătaia soarelui, păreau trandafirii.

— Aici ne scăldăm, moș Lodâjkin, spuse Serghei pe un ton hotărât. Își scoase din mers pantalonii, sărind când pe un picior, când pe altul. Hai să te ajut, să-ți iau caterinca din spate.

Băiatul se dezbrăcă repede, se plesni cu palmele peste trupul gol, bronzat de soare, și se aruncă în apă, stârnind în juru-i clăbuci de spumă.

Moșneagul începu să se dezbrace fără grabă. Cu palma streașină și închizându-și ochii pe jumătate, privea cu un zâmbet părintesc spre Serghei.

„Crește flăcăuașul, crește, gândea Lodâjkin. N-are-a face că-i slăbuț, că-i numeri coastele... da' o să fie flăcău zdravăn.”

— Hei, Sereoja! Nu te duce prea departe, că te prinde porcul de mare.

— Și eu am să-l apuc de coadă! strigă din depărtare Serghei.

Moșneagul stătu mult la soare, cu mâinile la subsuori. Intră în apă cu multă grijă și, înainte de a se afunda, își udă tacticos creștetul chel, roșu, și coastele supte. Trupul lui era gălbejit și ofilit, picioarele uimitor de subțiri, dar spinarea cu omoplații ieșiți era încovoiată de purtatul caterincii.

— Uită-te-ncoa, moș Lodâjkin! strigă Serghei și făcu tumba în apă. Moșneagul, care intrase în mare până la brâu și tocmai se afunda cu un icnet de fericire, îi strigă îngrijorat:

— Să nu faci vreo poznă, purcelule! Bagă de seamă!

Arto lătra cât putea, alergând de-a lungul malului. Îl neliniștea faptul că băiatul înotase atât de departe. „De ce face pe grozavul? se frământa cățelul. Pământ e destul, de ce nu merge pe pământ?

E mai sigur...”

Intrase și el în apă până la burtă și lipăise de două-trei ori, dar apa sărată nu-i plăcea, iar valurile ușoare care fâșâiau, lovindu-se de pietrișul malului, îl speriau. Sări înapoi pe mal și începu din nou să latre la Serghei. „Ce rost au aceste glume prostești? Mai bine-ar fi rămas aproape de mal, lângă unchiaș; of, cât zbucium mai ai și cu copilul ăsta!”

— Hei, Sereoja, ieși din apă, ajunge! îl chemă moșneagul.

— Îndată, moș Lodâjkin, răspunse băiatul. Ia uită-te cum înot, ca un vapor. U-u-u-u!

În cele din urmă, ieși la mal, dar, înainte de a se îmbrăca, îl luă în brațe pe Arto și, intrând din nou cu el în mare, îl aruncă departe, în apă. Câinele începu să înoate imediat înapoi, scoțând afară numai botul și urechile și fornăind supărat. Ieșind pe uscat, se scutură din tot trupul, împroșcând cu o ploaie de stropi pe moșneag și pe Serghei.

— Ia stai oleacă, Sereoja, nu cumva pe noi ne caută? spuse deodată Lodâjkin, privind țintă în sus, spre deal.

Pe cărare cobora repede, strigând nedeslușit și dând din mâini, același paznic urâcios, în cămașă trandafirie cu buline negre, care, cu un sfert de oră înainte, îi alungase din grădina vilei.

— Oare ce-o fi vrând? se întreba moșul nedumerit.

IV

Continuând să strige, paznicul cobora în trap greoi la vale, cu mânecile fluturând scurt în vânt și cu piepții cămășii umflați ca o pânză de corabie.

— Ehe-e-ei!... Stați nițel!

— Muia-te-ar dracu de nu te-i mai usca! mormăi Lodâjkin supărat. Iar vor ceva cu Artoșka.

— Hai, moșule, să-i tragem o bătaie! propuse Serghei îndrăzneț.

— Ia lasă-mă-n pace!... Ce oameni! Doamne, dumnezeule!...

— Ascultați... începu de departe paznicul, gâfâind. Vindeți cățelul sau nu? Nu-i chip s-o scoatem la capăt cu conașul cel mic. Zbiară ca un vițel: „Vreau cățelul, dă-mi cățelul”... M-a trimis conița; mi-a spus să dau pe el cât îți vrea.

— Mare prostie din partea cucoanei tale! se supără deodată Lodâjkin, care aici, pe mal, se simțea mult mai sigur de sine decât în vila aceea străină. Și-apoi, ce am eu cu conița ta? Ție ți-o fi stăpână, dar mie nu. Așa că te rog să ne slăbești. Pleacă de-aici, pentru numele lui dumnezeu, și lasă-ne în pace!

Dar paznicul nu se dădu bătut cu una cu două. Se așeză pe o piatră lângă bătrân și începu să vorbească, dând din mâini:

— Înțelege odată, prostule...

— Prost e cel care zice, îi tăie liniștit vorba moșneagul.

— Da' stai puțin, bre omule, n-am spus-o ca să te supăr... Încăpățânat mai ești! Gândește-te doar... Ce mare scofală cu câinele ăsta? Găsești oricând altul. Îl înveți să stea în două labe și ai iar câine. Ce zici? Am sau nu dreptate? Spune!

Moșneagul își strângea cu atenție cureaua pantalonilor. La întrebările stăruitoare ale paznicului răspunse cu prefăcută nepăsare:

— Trăncănește tu mai departe... după ce isprăvești, am să-ți răspund eu la toate.

— Gândește-te, frate, iei dintr-o dată o grămadă de bani! se înfierbântă paznicul. Două sute sau chiar trei sute de ruble, deodată. De bună seamă că... îmi vei da și mie ceva pentru osteneală... Gândește-te numai: trei bilete de o sută! Cu banii ăștia poți să deschizi o băcănie.

Grăind astfel, paznicul scoase dintr-un buzunar o bucată de cârnat și i-o aruncă lui Arto. Cățelul prinse cârnatul din zbor, îl înfulecă dintr-o singură înghițitură și începu să dea lingușitor din coadă.

— Ai isprăvit? îl întrebă Lodâjkin scurt.

— Nici n-am ce isprăvi. Dă-mi câinele și batem palma.

— Așa-a-a, o lungi ironic moșul, care va să zică să vând cățelul?

— Păi sigur, să-l vinzi și gata socoteala! Ce mai stai pe gânduri? Ce vrei, conașul cel mic e cam într-o ureche... Când vrea ceva nu-i chip să nu-i dai. Vrea și pace! Și unde mai pui că dacă-i așa când lipsește tată-său, apoi când îi acasă... să ferească dumnezeu... întoarce toată casa pe dos. Boierul nostru e inginer; poate-ai auzit

tu de domnul Obolianinov? Face căi ferate prin toată Rusia. E milionar! Și băiatul e singur la părinți. De-aia e așa poznaș. Vreau un ponei viu – na-ți ponei! Vreau o barcă – na-ți barcă în toată legea. Orice cere totul i se dă...

— Dar luna?

— Cum adică?

— Iac-așa. N-a cerut niciodată luna de pe cer?

— Na-ți-o bună!... Ai nimerit-o și tu... luna... se fâstâci paznicul. Ei, cum rămâne, bre omule? Ne-am înțeles sau nu?

Moșul, care între timp își îmbrăcase haina cafenie, decolorată pe la cusături, se îndreptă mândru, cât îi îngăduia spinarea sa veșnic încovoiată.

— Am să-ți spun ceva, flăcăule! începu el cu o notă de gravitate în glas. Dacă ai avea un frate sau, bunăoară, un prieten, cu care de mic copil... stai, măi omule, nu mai da degeaba cârnat câinelui... mai bine mănâncă-l tu... Nu-l cumperi cu asta. Și, așa cum spuneam, dacă ai avea un prieten credincios cum nu-i altul... l-ai avea de mic copil... Cam cu cât l-ai vinde tu?

— Na-ți-o bună, ce asemuială!...

— Asemuială, se-nțelege! Așa să-i spui boierului tău, cel care face căi ferate, continuă moșneagul, ridicând din ce în ce glasul. Așa să-i spui, că „nu se vinde tot ce se cumpără”. Da! Nu mai mângâia câinele degeaba... Arto, câine blestemat, îți arăt eu ție! Gătește-te de drum, Serghei!

— Ești un bătrân neghiob! spuse paznicul, scos din sărite.

— Oi fi eu prost, că așa m-a făcut mama... dar tu ești o lichea, o iudă, un suflet vândut, îl ocărî Lodâjkin. Când o s-o vezi pe generăleasa ta, să-i spui că-i facem o plecăciune adâncă, cu toată dragostea. Strânge covorul, Serghei! O-o-of, șalele mele, sărmanele! Să mergem!

— Va să zică așa-a! spuse paznicul cu înțeles, tărăgănând vorba.

— Îți place, nu-ți place, asta-i! răspunse arțăgos moșneagul.

Artiștii o luară de-a lungul țărmului, urcând la deal pe cărarea pe care coborâseră. Întorcându-și din întâmplare capul, Serghei văzu că paznicul îi urmărește cu privirea. Părea posomorât și îngândurat. Cu un aer preocupat își scărpina cu toate cinci degetele ceafa roșcată și păroasă, pe sub șapca trasă pe ochi.

V

Moș Lodâjkin ochise de mult între Mishor și Alupka un colțișor mai jos de drumul ce ducea de-a lungul coastei, unde se putea prânzi. Chiar acolo își duse tovarășii de drum. În apropierea unui pod aruncat peste un pârâu de munte învolburat și tulbure, izvora din stâncă, la marginea unui aluniș des, un șipot de apă susurător și rece, umbrit de stejari bătrâni și gârbovi. Apa săpase în pământ un fel de pâlnie nu prea adâncă, prin care se scurgea mai departe, către pârâu, strălucind prin iarbă ca o panglică subțire de argint.

— Păcatele ni-s grele, iar merindele puține, zise moșul, așezându-se la răcoare, sub un alun. Ei, Sereoja, dumnezeu să ne binecuvânteze!

Scoase dintr-un sac de pânză groasă pâinea, vreo zece pătlăgele roșii, o bucată de brânză și o sticlă cu ulei. Sarea o înnodase într-o cârpă de o curățenie îndoielnică. Înainte de a începe să mănânce, moșneagul își făcu de câteva ori semnul crucii, mormăind ceva. Rupse apoi bucata de pâine în trei părți, dar nu la fel de mari; una, cea mai mare, o întinse lui Serghei (băiatul crește, trebuie să mănânce), alta, mai mică, o lăsă pentru cățel, iar a treia, și mai mică, o păstră pentru sine.

— În numele tatălui și al fiului. Toți își înalță ochii la tine... murmura el, împărțind cu grijă roșiile și turnând ulei peste ele. Mănâncă, Sereoja!

Cei trei își începură prânzul lor sărăcăcios fără grabă, tacticos, în tăcere, așa cum mănâncă cei ce trudesc cu adevărat. Nu se auzea decât mestecatul fălcilor. Arto își mânca porția deoparte, lungit pe burtă, cu labele de dinainte așezate pe pâine. Moșul și Serghei muiau în sare pătlăgelele coapte, a căror zeamă roșie ca sângele li se prelingea pe buze și pe mâini, și mușcau pe rând din brânză și din pâine. După ce se săturară, umplură cu apă din izvor o cană de tablă și băură. Apa era limpede ca cristalul, minunată la gust și atât de rece, încât cana se aburi pe din afară... Căldura zilei și drumul lung îi moleșiseră pe drumeții sculați de cu noapte. Moșului i se închideau ochii; Serghei se întindea, căscând.

— Ce-ar fi, frățioare, să ne lungim un pic și să tragem un pui de somn? întrebă moșul. Mai dă-mi să beau o gură de apă. Tii-ii, da' bună-i! făcu moșneagul, lăsând cana și suflând greu, în timp ce de pe mustăți și de pe barbă i se scurgeau picături limpezi. Chiar dacaș fi împărat, tot numai apă dintr-asta aș bea... de dimineață până seara!... Aici, Arto! Ei, uite așa, domnul ne-a îndestulat, nimeni nu ne-a tulburat și chiar dacă am fost zăriți, cu nimic n-am fost

obidiți... of-of-of, uite așa!

Bătrânul și băiatul se întinseră pe iarbă unul lângă altul, împăturindu-și sub cap surtucurile lor vechi. Deasupra, fremăta frunzișul întunecat al stejarilor scorburoși și rămuroși. Prin desimea lor se zărea cerul albastru, limpede. Pârâul, care curgea sălbatic, sărind din piatră în piatră, susura alintător și monoton, ca și cum ar fi vrut să te vrăjească cu șoapta-i adormitoare. Moșul se răsuci un timp, oftând și mormăind. Dar lui Serghei i se părea că glasul moșului răsună undeva în depărtare, ca prin vis, iar cuvintele se înșirau neînțelese, de basm.

— În primul rând, am să-ți cumpăr un costum! Un tricou roz, cu aur... și pantofi tot roz de atlaz... Ehei, ce mai circuri sunt la Kiev, la Harkov sau la Odesa! Mii de felinare... și toate-s electrice. Și ce de lume! Cinci mii de oameni sau poate chiar mai mult... știu eu? O să-ți născocim neapărat un nume italienesc. Cât timp te cheamă Estifeev sau, bunăoară, Lodâjkin, nu faci mare scofală. Niște nume de rând, care nu-ți spun nimic. O să trecem pe afiș Antonio... nici Enrico n-ar fi rău. Ori Alfonso...

Mai departe, băiatul nu mai auzi nimic. O toropeală plăcută, moleșitoare pusese pe deplin stăpânire pe el. Adormi și moșneagul, pierzându-și dintr-o dată firul gândurilor, pe care le depăna cu deosebită plăcere mai ales după o masă bună, când începea să viseze la viitorul strălucit al lui Serghei, la marele artist care o să fie el. O dată, i se păru prin somn că-l aude mârâind pe Arto și, o clipă, prin mintea lui înnegurată trecu imaginea neliniștitoare a pazniculului cu cămașa trandafirie, dar, copleșit de somn, oboseală și căldură, nu putu să se scoale, ci se mulțumi să mormăie alene, cu ochii închiși:

— Unde-o ștergi, Arto?... Îți arăt eu ție, haimana!

Apoi, gândurile i se încâlciră, toropindu-se în vedenii grele, nelămurite...

Într-un târziu, glasul lui Serghei îl trezi pe moșneag. Băiatul alerga în dreapta și în stânga, de cealaltă parte a pârâului, fluierând ascuțit și strigând întruna cu neliniște și spaimă în glas:

— Arto, aici! Înapoi! Înapoi, Arto!

— Ce tot zbieri, Serghei? îl întrebă Lodâjkin supărat, frecându-și brațul amorțit.

— Am pierdut câinele cu somnul nostru, asta-i! răspunse, enervat, băiețașul. A dispărut cățelul!

Fluieră tare și strigă încă o dată prelung:

— Arto-o-o!

— Vorbești prostii! O să se întoarcă, răspunse moșneagul. Totuși, sări repede în picioare și începu să cheme câinele cu glas mânios de om bătrân, răgușit de somn: Aici, Arto, ticălosule!

Alergă în grabă peste pod cu pași mărunți, împleticiți, și urcă șoseaua fără a înceta să strige câinele. Înaintea lui se întindea pe o distanță de o jumătate de kilometru fâșia netedă, strălucitor de albă, a drumului, dar pe ea nu se zărea nicio umbră, nicio ființă vie.

— Arto! Ar-to-șen-ka! se tângui jalnic bătrânul. Deodată, se opri, se aplecă deasupra colbului din drum și se lăsă pe vine. Va să zică asta-i! spuse bătrânul cu glas înăbușit. Serghei! Sereoja, vino-ncoa!

— Ce vrei? răspunse copilul răstit, apropiindu-se de Lodâjkin. Ai găsit ziua de ieri?

— Sereoja... ce-i asta? Dar asta, o vezi? Pricepi? întrebă bătrânul cu voce scăzută.

Se uita la băiat cu ochi jalnici, pierduți, și cu degetul întins arăta spre pământ.

În colbul alb al drumului se vedea o bucată mare de cârnat, mâncată la un capăt, și, de jur împrejur, urme de labe de câine.

— Ne-a furat câinele, ticălosul! șopti, speriat, moșul, fără să se ridice. Nu poate fi altcineva, hotărât lucru... Îți aduci aminte cum adineauri, pe malul mării, îl tot hrănea cu cârnat?

— Hotărât lucru, repeta Serghei, întunecat și mânios.

Ochii larg deschiși ai moșneagului se umplură deodată cu lacrimi mari și începură să clipească des. Și-i acoperi cu mâna.

— Ce ne facem acum, Sereojenka? Ai? Ce ne facem? întrebă bătrânul, legănându-se înainte și înapoi și scâncind deznădăjduit.

— Ce ne facem, ce ne facem! îl îngână mânios Serghei. Scoală-te, moș Lodâjkin, hai să mergem!...

— Să mergem, repetă moșneagul trist și supus, ridicându-se în picioare. Să mergem, Sereojenka!

Scos din răbdări, Serghei începu să țipe la bătrân ca la un copil:

— Destul, moșule, nu mai face pe prostul! Unde s-a mai văzut să se fure câini străini? Ce te holbezi așa la mine? N-am dreptate? Ne ducem drept la ei și le spunem: „Dați-ne câinele înapoi!” Iar dacă nu ni-l dau, mergem cu ei la judecător și asta-i tot!

— La judecător... da, firește... așa-i, la judecător... repetă Lodâjkin cu un surâs amar și prostesc. Ochii începură să-i fugă în toate părțile. Părea încurcat, speriat. La judecător... da... Numai că... Sereoja... nu se poate asta... Nu putem merge la judecător.

— Adică de ce să nu se poată? Legea e aceeași pentru toți. De ce să-i lăsăm să-și bată joc de noi? îl întrerupse nerăbdător băiatul.

— Uite ce-i, Sereoja, nu te... nu te supăra pe mine. N-o să ne mai dea câinele înapoi... Și moșul coborî misterios glasul. Mă tem că din pricina actelor. Ai auzit ce spunea adineauri domnul cel gras? Cum striga la mine? „Ai acte?" Uite care-i povestea. Fața moșneagului luă o expresie speriată și el șopti, cu glasul sugrumat: Eu, Sereoja, am acte false.

— Cum adică, false?

— Uite așa, bine! Mi-am pierdut actele la Taganrog sau poate că mi le-au furat... nu știu... Timp de doi ani după aceea m-am tot învârtit: mă ascundeam, dădeam bacșișuri, făceam cereri. În cele din urmă am văzut că n-am încotro: trăiam ca un iepure, mă temeam de oricine, nu mai aveam o clipă de liniște. Și tocmai atunci am întâlnit la Odesa, într-un azil de noapte, un grec. „Astea-s fleacuri, mi-a spus el. Pune, moșule, douăzeci și cinci de ruble pe masă și am să-ți fac rost de niște acte pe cinste!" M-am gândit bine, am chibzuit în fel și chip, apoi mi-am zis: „Fie ce-o fi!" I-am spus grecului: „Dă-le încoa", și de-atunci, dragul meu, trăiesc cu acte false.

— Of, of, moșule, moșule! oftă Serghei din adâncul inimii și cu lacrimi în glas. Tare-mi pare rău de câine. Bun cățel era!...

— Sereojenka, dragul meu! și moșul întinse spre el mâinile tremurânde. Dacă aș avea acte adevărate, crezi că m-aș uita că-s boieri mari? De gât i-aș apuca! „Cum adică? Dați-mi voie! Ce drept aveți dumneavoastră să furați câini străini? Este vreo lege care să dea voie să faceți una ca asta?" Dar așa, n-avem ce face, Sereoja. Dacă mă duc la poliție, primul lucru va fi: „Arată actele! Tu ești târgovețul Martin Lodâjkin, din Samara?" Eu, înălțimea-voastră", iar eu, frate, nu sunt nici Lodâjkin, nici târgoveț, ci țăranul Ivan Dudkin. Și cine-i acest Lodâjkin numai dumnezeu știe. Poate că-i un hoț sau un ocnaș fugit, ce știu eu? Sau, poate, chiar un ucigaș! Nu, Sereoja, nu putem face nimic... Nimic, Sereoja...

Glasul moșneagului se frânse și se înecă. Lacrimile începură din nou să-i șiroiască pe cutele adânci ale obrajilor tăbăciți de soare. Serghei, care-l asculta tăcut, cu sprâncenele încruntate, galben de emoție, îl apucă deodată de subsuori și începu să-l ridice.

— Hai să mergem, moșule, spuse el poruncitor și alintător totodată. Dă-le dracului de acte! Să mergem! Doar n-o să rămânem noaptea în drumul mare.

— Dragul moșului! Băiețașul moșului! îngână bătrânul, tremurând din tot trupul. Tare deștept era cățelul... Artoșenka al nostru... N-o să mai avem altul ca el...

— Bine, bine... Scoală! porunci Serghei. Lasă-mă să te curăț măcar de praf. Ți-ai pierdut de tot curajul, moșule!

În ziua aceea, cei doi prieteni n-au mai lucrat. Cu toată vârsta sa fragedă, Serghei pricepea bine însemnătatea tragică a acestui cuvânt îngrozitor „acte”. De aceea, nu mai stărui asupra căutării lui Arto, nici asupra judecătorului și nici a altor măsuri energice. Dar, pe când mergea alături de moșneag înspre locul unde trebuia să înnopteze, pe chipul lui se ivi o expresie nouă, dârză și hotărâtă, ca și cum și-ar fi pus în gând ceva foarte serios și însemnat. Fără să se fi sfătuit, dar, desigur, din aceeași pornire tainică, ei făcură anume un ocol mare, pentru a trece încă o dată pe lângă vila „Prietenia”. În fața porții zăboviră un timp, în speranța că-l vor zări pe Arto sau măcar îi vor auzi lătratul.

Poarta de fier forjat a vilei era însă zăvorâtă și în grădina umbrită, sub chiparoșii zvelți și triști, domnea o liniște impunătoare, neclintită, solemnă.

— Bo-ieri! rosti moșul cu voce șuierătoare, punând în acest cuvânt toată amărăciunea care-i otrăvea sufletul.

— Ajunge, hai să mergem! porunci aspru băiatul, trăgându-și de mânecă tovarășul de drum.

— Sereojenka, poate Artoșka o să fugă de la ei... începu din nou să se tânguie moșneagul. Ce crezi tu, dragule?

Dar băiatul nu răspunse. Mergea înaintea moșneagului cu pași mari, hotărâți. Ochii lui priveau țintă în pământ, iar sprâncenele-i subțiri se uniseră la rădăcina nasului.

VI

Ajunseră la Alupka fără să fi schimbat o vorbă. În tot timpul drumului, moșneagul ofta și gemea, iar Serghei își păstra o expresie mânioasă, hotărâtă. Traseră la un han turcesc, murdar, cu numele pompos de Ildâz”, ceea ce pe turcește înseamnă „Stea”. Împreună cu ei își petreceau acolo noaptea niște greci cioplitori în piatră, mai mulți turci săpători de pământ, câțiva muncitori ruși care-și câștigau pâinea lucrând cu ziua și niște vagabonzi suspecți, care puteau fi văzuți cu duiumul hoinărind prin sudul Rusiei. De cum se închise cafeneaua la ora hotărâtă, toți se întinseră pe

băncile așezate de-a lungul pereților sau de-a dreptul pe dușumea, cei pățiți vârându-și sub cap, dintr-o prudență bine justificată, de altfel, tot ce aveau mai de preț ca lucruri sau îmbrăcăminte.

Trecuse mult de miezul nopții când Serghei, lungit pe podea lângă moșneag, se sculă tiptil și începu să se îmbrace fără zgomot. Prin ferestrele largi se revărsa în odaie lumina palidă a lunii, care se întindea pieziș pe podea ca o pânză tremurătoare și, lunecând asupra celor adormiți claie peste grămadă, dădea chipurilor lor un aer de suferință, o expresie împietrită.

— Unde te duce noaptea, baițel? îl întrebă somnoros pe Serghei stăpânul cafenelei, tânărul turc Ibrahim, stând jos, lângă ușă, rezemat de perete.

— Dă-mi drumul! Am nevoie! răspunse Serghei aspru, pe un ton hotărât. Ci mișcă odată, turcule!

Căscând, scărpinându-se și plescăind dojenitor din limbă, Ibrahim deschise ușa. Ulițele înguste ale bazarului tătăresc erau cufundate într-o umbră deasă albastră, care acoperea cu arabescuri tot caldarâmul, atingând poalele caselor de pe partea cealaltă, ale căror ziduri groase păreau și mai albe în lumina lunii. Departe, la marginea târgușorului, lătrau niște câini. De undeva, de pe șoseaua de sus, se auzea tropotul sonor și mărunt al unui buiestraș.

După ce trecu de moscheea turcească, albă, cu cupola verde, de forma unei cepe, înconjurată de un pâlc tăcut de chiparoși întunecați, băiatul coborî printr-o ulicioară îngustă și strâmbă, până la drumul cel mare. Ca să-i fie ușor, Serghei nu-și pusese hainele, ci plecase numai în tricou. Luna lumina din spate și umbra băiatului alerga înaintea lui ca o ciudată siluetă, turtită și neagră. De o parte și de alta a șoselei se tupilau tufe întunecate, zburlite. La intervale regulate, o pasăre striga monoton, cu glas subțire și dezmierdător: „Spliu!... Spliu!”[1]... Ai fi zis că străjuiește resemnată în liniștea adâncă a nopții o taină tristă, luptându-se neputincioasă cu somnul și oboseala și jelindu-se încet, fără nădejde: „Spliu, spliu!”... Iar deasupra tufișurilor și măgurilor împădurite, din depărtare, se înălța, proptindu-se cu cele două vârfuri în cer, muntele Ai-Petri, atât de zvelt și limpede conturat, atât de cutezător avântat în văzduh, încât părea să fie tăiat dintr-o bucată uriașă de carton argintat.

Lui Serghei îi era teamă în mijlocul acestei mărețe tăceri, în care

[1] Dorm! (n. t.).

pașii lui răsunau prea zgomotos, dar simțea cum i se revarsă în inimă o îndrăzneală amețitoare, ce-l ispitea. La o cotitură de drum apăru deodată marea, uriașă, liniștită, unduind încet și solemn. De la orizont se întindea spre mal o cărăruie de argint îngustă și tremurătoare, ce se pierdea în mijlocul mării, aprinzând doar ici și colo fluturi sclipitori, în vreme ce la țărm se revărsa deodată larg, ca un fluviu de argint viu, scânteietor.

Serghei se strecură fără zgomot pe portița care ducea în parc. Acolo, sub copacii deși, era întuneric beznă. De departe se auzea șopotul neobosit al pârâului și se simțea suflarea lui umedă, rece. Bârnele de lemn ale podului răsunau limpede sub pașii lui. Apa era neagră și înfricoșătoare. În sfârșit, apăru și poarta înaltă, cu horbota ei de fier îmbrăcată în vrejurile agățătoare ale glicinelor albastre. Lumina lunii, străbătând prin desișul copacilor, aluneca peste ea cu pete ușor fosforescente. Dincolo de poartă domneau o beznă adâncă și o liniște care te înfiora.

Timp de câteva clipe, Serghei simți parcă în suflet un fel de nehotărâre, aproape frică. Dar, învingând aceste simțăminte chinuitoare, băiatul șopti îndărătnic:

— Și totuși, am să mă duc. Fie ce-o fi!

Nu-i fu greu să se cațăre sus. Frumoasele spirale de fier care alcătuiau desenul porții slujeau drept puncte de reazem mâinilor și picioarelor lui mici, vânjoase. Deasupra porții, la mare înălțime, se sprijinea pe doi stâlpi un arc de piatră, boltit. Pe dibuite, Serghei se cațără pe el, apoi, culcat pe burtă, lăsă picioarele să-i atârne în gol în partea cealaltă și începu să alunece încet în jos cu tot trupul, fără să înceteze să caute cu picioarele un sprijin. În felul acesta, trecuse peste arc, rămânând agățat pe marginea lui numai cu degetele mâinilor întinse; dar picioarele nu-i întâlneau încă niciun reazem. Băiatul nu-și dăduse seama că arcul de deasupra porții ieșea cu mult mai în afară înspre interiorul grădinii decât înspre drum. Pe măsură ce brațele îi amorțeau, iar trupul obosit atârna din ce în ce mai greu în gol, spaima îl cuprindea tot mai mult. În cele din urmă, puterile îl părăsiră: degetele sale, agățate de marginea tăioasă a arcului, se desprinseră și Serghei se prăbuși în gol.

Auzi scrâșnind sub el pietrișul aleii și simți o durere ascuțită în genunchi. Rămase câteva clipe în patru labe, buimăcit de cădere. I se părea că toți locuitorii casei s-au trezit, că dintr-o clipă în alta va apărea alergând paznicul cu cămașa trandafirie... că vor începe țipetele, învălmășeala... Dar, ca și înainte, grădina rămase mai

departe liniștită, impunătoare. Numai un sunet adânc, monoton și vâjâitor se răspândea prin toată grădina: „V-ju-u-u... v-ju-u-u... v-ju-u-u...”

„Îmi vâjâie urechile!” își dădu seama Serghei. Se ridică în picioare. Totul era înfricoșător, tainic și frumos, ca în basme, în grădina plină parcă de vise îmbătătoare. Pe ronduri, florile se legănau încet, abia deslușindu-se, aplecându-se înfiorate una spre alta, șoptind între ele și urmărindu-l parcă din ochi. Chiparoșii întunecoși, zvelți și înmiresmați își înclinau încet spre el, gânditori, vârfurile lor subțiri, dojenindu-i parcă. Iar dincolo de pârâu, în desișul tufelor, aceeași pasăre mică, obosită, se lupta cu somnul, repetând cu tristețe: „Spliu!... Spliu!... Spliu!”...

Noaptea, printre umbrele încâlcite pe alei, Serghei nu mai recunoștea locurile. Rătăci multă vreme pe prundișul scârțâitor, până ajunse la vilă.

Niciodată în viață băiatul nu avusese o senzație atât de chinuitoare de deznădejde, părăsire și singurătate, ca acum. Casa imensă i se părea plină de dușmani ascunși, necruțători, care pândeau în taină, cu un rânjet răutăcios, prin ferestrele întunecate, orice mișcare a băiatului acestuia mic și slab. Nerăbdători, dușmanii așteptau tăcuți parcă un semnal, o poruncă îngrozitoare, plină de mânie, a cuiva.

— În casă nu-i... în casă nu poate fi! șopti băiatul ca într-un vis. În casă ar începe să urle și i-ar supăra...

Făcu înconjurul vilei. În spatele ei, într-o curte largă se găseau câteva clădiri mai mici și mai simple, destinate, pesemne, servitorilor. Aici, ca și în casa cea mare, nu se vedea lumină la nicio fereastră; doar luna își oglindea lucirea inegală, fără viață, în geamurile întunecate. „N-am să mai pot ieși niciodată de aici!”... gândi cu jale Serghei. Câteva clipe, îl revăzu în gând pe moșneag, caterinca cea veche, nopțile petrecute prin hanuri, prânzurile lângă izvoare răcoritoare... „N-o să mai văd nimic din toate astea!” repetă trist în gând Serghei. Dar cu cât gândurile lui deveneau mai chinuitoare cu atât frica din sufletul lui lăsa loc unei deznădejdi adânci, liniștite, și totuși încărcate de ură.

Un scheunat subțire, ca un geamăt, îi lovi deodată auzul. Băiatul se opri cu respirația tăiată, ridicându-se pe vârful picioarelor, cu mușchii încordați. Scheunatul se repetă. Părea să vină din pivnița de piatră lângă care se afla Serghei și care comunica în afară printr-un rând de mici răsuflători pătrate, fără geamuri. Călcând

peste un strat de flori, băiatul se apropie de zid, se plecă peste una din răsuflători și fluieră. Un zgomot slab se auzi undeva jos, dar încetă numaidecât.

— Arto! Artoșka! chemă Serghei cu o șoaptă tremurătoare.

Un lătrat puternic umplu deodată întreaga grădină, răsunând dintr-o margine într-alta. În lătratul acesta se deslușeau, pe lângă bucurie, și jalea, și mânia, și durerea fizică. Se auzea cum cățelușul se smucea din toate puterile în pivnița întunecoasă, încercând să se elibereze de ceva.

— Arto! Cățelușule!... Artoșenka!... îi răspundea băiatul cu voce plângătoare.

— Zât, afurisitule! răsună un glas gros, de brută. U-u-f, otrava dracului!

O lovitură scurtă se auzi în pivniță. Cățelul scoase un urlet prelung, întretăiat.

— Nu-l bate! Să nu îndrăznești să bați câinele, blestematule! strigă Serghei, scos din fire, zgâriind cu unghiile zidul de piatră.

Tot ce s-a întâmplat după aceea a rămas mai târziu în mintea lui Serghei ca o amintire nelămurită, trăită parcă într-o groaznică aiureală de febră.

Ușa pivniței se deschise larg, cu zgomot, și din ea ieși în fugă paznicul. Numai în cămașă și izmene, desculț, bărbos, galben în bătaia lunii care îl lumina drept în față, îi păru lui Serghei un uriaș dezlănțuit, un monstru din basme.

— Cine umblă pe-aici? Stai că trag! bubui ca un tun glasul lui prin grădină. Hoții! Săriți!

În aceeași clipă însă, țâșnii, lătrând, din întunericul ușii deschise, Arto, ca un ghem alb, săltăreț. La gât i se bălăbănea un capăt de frânghie.

Dar băiatului nu-i mai ardea de câine. Înfățișarea cumplită a paznicului îl umpluse de o groază nebună; îi amorțiseră picioarele, îi paralizase tot trupul mic și slab. Din fericire, această încremenire nu ținu mult. Aproape fără să-și dea seama, Serghei lăsă să-i scape un țipăt ascuțit, prelung, deznădăjduit, și o luă la fugă la întâmplare, fără să vadă drumul, înnebunit de groază.

Parcă zbura, abia atingând pământul cu picioarele, care i se făcuseră deodată tari, ca două arcuri de oțel. Alături de el sărea Arto, lătrând întruna, fericit. Iar în urma lor alerga, duduind greoi pe prundiș, paznicul, care le striga tot felul de sudălmi.

Din fuga mare, Serghei se pomeni la poartă; dar de îndată își

dădu seama, fără să se gândească anume, că pe aici nu putea ieși. Între zidul alb de piatră și chiparoșii înșirați de-a lungul lui se căsca o trecere îngustă, întunecoasă. Fără să mai stea pe gânduri, ascultând numai de îndemnul spaimei, Serghei se repezi într-acolo, se strecură, aplecându-se, prin trecerea îngustă și începu să fugă de-a lungul zidului. Acele ascuțite ale chiparoșilor, care miroseau puternic a rășină, îl izbeau în față. Se împiedica de rădăcini, cădea, rănindu-și până la sânge mâinile, dar se ridica de îndată, fără să simtă durerea, și alerga din nou înainte, aproape frânt în două, fără să-și mai audă nici propriul său strigăt. Arto alerga pe urmele lui.

Așa fugea copilul prin coridorul cel îngust, mărginit de zidul înalt de piatră și de rândul des al chiparoșilor, fugea ca o sălbăticiune înnebunită de spaimă, căzută într-o cursă fără ieșire. Gura i se uscase și fiecare răsuflare îl împungea în coșul pieptului cu mii de ace. Tropotul paznicului se auzea când în dreapta, când în stânga, și băiatul, care-și pierduse capul, se repezea când înainte, când înapoi, trecând de câteva ori prin dreptul porții și apoi afundându-se din nou în gangul îngust, întunecos.

În cele din urmă, puterile îl părăsiră. Spaimei sălbatice care-l stăpânea începu să-i ia locul, încetul cu încetul, o tristețe copleșitoare, o nepăsare rece și adâncă față de orice primejdie. Se așează la rădăcina unui copac, se lipi de trunchi cu tot trupul lui istovit de oboseală și închise ochii. Prundișul scârțâia din ce în ce mai aproape sub pașii greoi ai dușmanului. Arto scâncea încet, vârându-și botul în genunchii lui Serghei.

La doi pași de băiat foșniră crengile desfăcute de mâini vrăjmașe. Serghei ridică inconștient ochii și, deodată, cuprins de o bucurie neînchipuită, sări dintr-o singură mișcare în picioare. Abia acum observase că în dreptul locului unde șezuse zidul era foarte jos, cel mult de un metru și jumătate. E drept că partea de deasupra era ticsită cu cioburi de sticlă pe jumătate băgate în tencuială, dar Serghei nu stătu mult pe gânduri. Într-o clipită îl apucă pe Arto de mijloc și-i puse labele de dinainte pe zid. Istețul cățeluș îl înțelese îndată. Se cățără repede pe zid, dădu din coadă și începu să latre victorios.

În urma lui se pomeni pe zid și Serghei, tocmai în clipa în care, dintre crengile desfăcute ale chiparoșilor, apăru o arătare mătăhăloasă. Două trupuri mlădioase, sprintene – cățelul și băiatul – săriră repede și ușor jos în drum. În urma lor începură să curgă, ca un șuvoi murdar, sudălmi grele, murdare.

O fi fost paznicul mai puțin sprinten decât cei doi prieteni, o fi obosit de atâta alergătură prin grădină sau pur și simplu o fi pierdut nădejdea să-i ajungă pe fugari, dar el nu-i mai urmări. Cu toate acestea, cei doi mai fugiră mult, fără să se oprească, amândoi vânjoși, sprinteni, parcă înaripați de bucurie că scăpaseră. Cățelul recăpătă curând obișnuita lui veselie. Serghei mai privea cu teamă în urmă, dar Arto sărea în fugă după el, bălăbănindu-și fericit urechile și capătul frânghiei și încercând să-l lingă pe buze.

Băiatul își veni în fire abia la izvor, același izvor unde prânziseră în ajun împreună cu moșneagul. Lipindu-și gura de pâlnia rece a izvorului amândoi o dată – cățelul și copilul – sorbiră îndelung și cu sete apa proaspătă și bună. Se împingeau unul pe altul, ridicau în sus, pentru o clipă, capul ca să respire, pe când de pe buzele lor picura apa, și iar se aplecau însetați, neîndurându-se să o părăsească. Și când, în cele din urmă, plecară de la izvor, urmându-și drumul, apa le gâlgâia în burțile prea pline. Primejdia trecuse, toate grozăviile acestei nopți dispărură fără urmă și amândoi se simțeau veseli și ușori, mergând pe drumul alb, viu luminat de lună, printre tufișurile întunecoase, de la care adiau răcoarea jilavă a dimineții și mirosul dulceag al frunzișului răcorit...

La hanul „Ildâz”, Ibrahim îl primi pe băiat, dojenindu-l pe șoptite:

— Te tot hoinărești, baițel? Te tot hoinărești? Vai – vai – vai, nu frumos...

Serghei nu voia să-l trezească pe moșneag, dar Arto o făcu în locul lui... Într-o clipă, îl și descoperi în grămada de trupuri tolănite pe podea și, înainte ca acesta să poată pricepe ce se întâmplă, începu să-i lingă, cu un scâncet plin de bucurie, obrajii, ochii, nasul și gura.

Moșul se trezi, văzu frânghia de la gâtul cățelului, îl văzu pe băiat trântit lângă el, plin de praful drumului, și înțelese totul. Încercă să ceară lămuriri lui Serghei, dar nu putu să obțină nimic. Băiatul adormise pe loc, cu gura deschisă și brațele larg desfăcute.

1903

VIAȚĂ PAȘNICĂ

Cu ochelarii mari de modă veche, cu ramă de argint, căzuți pe nas și cu capul plecat într-o parte, Ivan Vianorâci Nasedkin își țuguia buzele, mișcându-și plin de ifos sprâncenele bătrâne, stufoase și încruntate, și scria inspectorului școlar regional. Avea un scris rotund, egal, frumos și obișnuit, ca al tuturor furierilor din instituțiile militare. Literele se prindeau unele de altele, alcătuind cuvintele, ca verigile unor lănțișoare de felurite lungimi.

„Ca unul care s-a străduit cândva pentru creșterea și educația tineretului rus – operă atât de măreață și de însemnată pentru tron și patrie – ca unul care a slujit treizeci și cinci de ani fără prihană pe

tărâmul acesta, pot spune sfânt, deși nu-mi dau numele adevărat și iscălesc doar modest «un om cu judecata sănătoasă», socot totuși drept o datorie morală să aduc la cunoștința excelenței-voastre anumite lucruri despre un inspector din numeroasele instituții de învățământ de sub înțeleapta și adânc încercata dumneavoastră conducere. Mă refer la asesorul de colegiu Opimahov, directorul gimnaziului de stat din orașul Vârvinsk. Cu tot respectul, îndrăznesc să pun o întrebare: Se potrivește oare cu înalta chemare de pedagog și cu încrederea dată de șefi și de societate purtarea acestui om care, fără rușine și în văzul orașului întreg, are legături amoroase, condamnate de legile în vigoare, cu o persoană de sex feminin, trecută în acte drept domnișoară? Nimeni din oraș n-o cunoaște, nimeni n-a văzut-o vreodată la biserică și, parcă bătându-și joc de simțămintele creștinești ale cetățenilor, umblă cu țigara în gură pe stradă și poartă părul tuns scurt, ca diaconii. În al doilea rând:...”

După ce puse cu grijă două puncte, Ivan Vianorâci își lăsă binișor tocul pe marginea călimării de cristal și se rezemă de speteaza scaunului. Ochii îi luceau blând pe deasupra ochelarilor, plimbându-se de la ferestrele cu perdele subțiri la icoana din colț, luminată pașnic de o candelă roșiatică, apoi lunecau pe mobila îmbrăcată cu rips verde, cumpărată de ocazie, nu tocmai nouă, dar încă în bună stare, și se lăsau pe podeaua ceruită și strălucitoare și pe covorul moale, făcut chiar de Ivan Vianorâci din bucățele de toate culorile, cusute la un loc. În mijlocul vreunei convorbiri de afaceri, sau trezindu-se din gânduri adânci, ori când se oprea din ticluirea unei scrisori, i se întâmpla adesea să se simtă cuprins pe neașteptate de o bucurie liniștită, veșnic nouă. Se gândea, de parcă uita un timp de toate, la bătrânețea lui cinstită, nepătată, luminoasă și respectată de toți, la căsuța lui cu o aripă pentru chiriași, clădită din economiile adunate cu îndârjire vreme de treizeci și cinci de ani, la pensia bună pe care o primea, la cele cinci mii de ruble date în mâini sigure, cu ipotecă de rangul al doilea și la alte cinci mii, depuse deocamdată la bancă. În sfârșit, se mai gândea și la tihna și la toate micile plăceri pe care le-ar fi putut avea, dar numai din prevedere nu și le îngăduia niciodată. Acum, regăsindu-și gândurile acestea fericite, bătrânul zâmbea visător și blajin, cu buzele-i zbârcite și cam supte.

În biroul său mic, mirosea a mușcată, a mentă și un pic a naftalină. La fereastra din dreapta, atârna o colivie cu un canar.

Când Ivan Vianorâci se uită la el cu ochi încețoșați, fără să-l vadă însă, canarul începu să se zbată, sărind de pe un betișor pe altul și țopăind zgomotos cu piciorușele. Nasedkin fluieră duios și lung. Pasărea își suci căpușorul drăgălaș și moțat, apoi, plecându-l într-o parte, piui întrebător:

— Pi-u?

— Ei, ștrengarule! zise cu glas șăgalnic Ivan Vianorâci; pe urmă oftă și se apucă iar de scris.

„În al doilea rând, urmă el, silabisind încetișor cuvintele, același Opimahov își îngăduie să nesocotească atât unele dispoziții din circularele Ministerului instrucțiunii publice, cât și alte instrucțiuni guvernamentale, îndemnând tinerii profesori în subordine și dându-le el cel dintâi pilda, să îmbogățească, chipurile, programul (*sic!*), dar, de fapt, să trezească în mințile încrezătoare ale tineretului idei greșite și dăunătoare, care duc la destrămarea bunelor moravuri, la ațâțarea patimilor politice, la prăbușirea autorității de stat și, la drept vorbind, la cel mai putred și mai grosolan socialism. Astfel, sus-numitul Miron Stepanovici Opimahov găsește de cuviință să țină elevilor *conferințe* (Nasedkin sublinie apăsat și de două ori cuvântul acesta, strâmbându-și gura în batjocură), susținând că omul s-ar trage dintr-o moluscă microscopică, iar profesorul de geografie Sidorciuk le comunică, nu se știe de ce, cunoștințe pocite de nepriceperea lui pe tărâmul statisticii și al economiei politice. Nu-i de mirare dacă, pe urmă, elevii gimnaziului de stat din Vârvinsk, educați de asemenea faimoși pedagogi, se deosebesc prin nesupunere și purtări rele. Așa, de pildă, zilele trecute s-au spart cu pietre două geamuri de la sera părintelui Mihail Trabukin, protoiereul catedralei, față bisericească respectată de toată lumea și care duce o viață mai mult decât sfântă. Când elevii aceștia întâlnesc pe stradă oameni mai în vârstă, care se bucură de mare stimă în oraș și, pe deasupra, au mai avut și cinstea să facă parte treizeci și cinci de ani din conducerea învățământului, ei nu-și scot șepcile, ba, dimpotrivă, se uită drept în ochii lor, râzând cu obrăznicie... și încă multe, multe altele, pe care sunt gata să le raportez cu de-amănuntul excelenței-voastre *(N.B.:* ca și despre moravurile ce se întâlnesc și-n alte instituții de învățământ), dacă veți binevoi să răspundeți la această scrisoare, prin oficiul poștal, la post-restant, pentru persoana care va prezenta o bancnotă de trei ruble, cu numărul 070911.

Am onoarea să fiu al excelenței-voastre preasupus servitor,

Un om cu judecata sănătoasă.”

Nasedkin puse cel din urmă punct și rosti cu glas tare:

— Așa-a, domnule Opimahov!

Se ridică, vrând să se întindă în voie să-și mai dezmorțească trupul, dar își aminti că-i păcat s-o faci în timpul postului și se stăpâni. Frecându-și grăbit mâinile, ca și cum și le-ar fi spălat, se așeză iar la masă și deschise un carnet vechi de notițe, înnegrit pe la colțuri de atâta întrebuințare. După liste de rufe date la spălat, după adrese și zile onomastice, după coloanele veniturilor și cheltuielilor, urmau mici însemnări, scrise în fugă, prescurtat, dar cu aceeași caligrafie fără cusur de copist.

„Kuziaev a scăpat vorba că la casieria Băncii de stat s-ar fi săvârșit un furt. A cerceta și comunica celor în drept. *N.B.* Kuz. e, pare-se, corespondent la un ziar!! De aflat.”

„Zlatodeev (p. Nikodim), preotul satului B. Melniki, s-a îmbătat de crăciun. A jucat și a pierdut crucea. De adus la cunoșt. Preasf. sale. *Îndeplinit. Chemat pentru lămuriri. 21 febr.”*

„A nu uita Serg. Platonâci. Cu dădaca.”

„Profesorul Opimahov. Concubinaj. Conferințe și altele. Sidorciuk. Lipsă de respect. Insp. jud. al înv.”

Ajungând la însemnarea aceasta, Ivan Vianorâci muie penița în cerneală și scrise într-un colț: „Comunicat”.

În carnetul ăsta erau trecute toate scandalurile, toate legăturile amoroase, toate bârfelile și zvonurile adormitului orășel de provincie; aici se pomeneau stăpânii, ca și slugile, funcționarii, negustorii, ofițerii și preoții, neregulile în serviciu, cine și cui face curte (arătând cam și orele de întâlnire), vorbele nesocotite rostite la club, bețiile, jocurile de cărți și, în sfârșit, chiar și prețul rochiilor unor doamne, ai căror soți sau amanți trăiau mai presus de veniturile lor.

Ivan Vianorâci recitea repede notele acestea, aruncându-și în treacăt o privire asupra lor, și le înțelegea binecunoscutul cuprins dintr-un singur cuvânt sau chiar numai după vreun semn tainic dintr-un colț.

— Las' c-ajungem noi la toți... la toți, puișorilor! șoptea el după obiceiul său bătrânesc, țuguindu-și buzele. Seminaristul Elladov... Dumneata, domnule seminarist liberal, mai poți aștepta. Bătaia de la Harcenko Sturmer: a întrecut măsura... Ei, pentru asta-i încă prea devreme... Dar n-aveți grijă că vă vine rândul și vouă! Pentru toți va sosi dreapta judecată, pentru to-oți... Adică, ce-ați crezut? Faci

una boacănă și apoi șterge-o! Nu-u, puișorilor! Fărădelegile voastre le-au văzut ochi ageri cărora nu le scapă nimic, nimic... Doamna inginer... Aha! Chiar asta-i! Poftim, ieșiți la lumină, încântătoare și ușuratică doamnă inginer!

Sus pe pagină erau două rânduri:

„Doamna inginer (Zoia Nikit.) și căp. de st. maj. Berengovici. Inginerul e un tâmpit. Mai bine înștiințez căpităneasa."

Ivan Vianorâci trase scaunul mai aproape de masă, își îndreptă ochelarii cu o mișcare grăbită și, după ce-și strânse bine halatul vătuit și înflorat cu desene galbene ca niște semne de întrebare, începu altă scrisoare. Scria de-a dreptul pe curat, aproape fără să-și mai caute cuvintele. Îndelungata experiență îi făcuse un stil deosebit al scrisorilor anonime sau, mai bine zis, mai multe stiluri felurite. Pentru șefi, trebuiau folosite anumite expresii, pentru soții înșelați, altele, negustorii erau mișcați de stilul pompos și înzorzonat, iar pentru preoți era nevoit să citeze din operele sfinților părinți ai bisericii.

„Mult stimată doamnă,

Madame Berengovici,

Neavând deosebita plăcere de a vă cunoaște personal, mă tem să nu-mi luați scrisoarea drept o necuviință. Totuși, datoria mea de om cumsecade și dragostea de aproapele meu îmi poruncesc să calc mai degrabă regulile bunei-cuviințe decât să păstrez tăcerea asupra unui fapt ce de mult stârnește râsul orașului întreg, dar pe care, ca orice victimă înșelată, îl aflați – vai! – cea din urmă. Da, nefericită ființă, soțul dumneavoastră, nedemn de înaltul său titlu de apărător al patriei, vă înșală în chipul cel mai josnic și mai crud cu aceea pe care ați încălzit-o la sân ca pe un șarpe, ca țăranul din binecunoscuta fabulă a marelui Krâlov!!!

Vă sfătuiesc să vă interesați discret când anume pleacă în județ un oarecare inginer hotarnic, pe care-l cunoașteți foarte bine și, chiar în aceeași seară, cam pe la ora nouă, să faceți o vizită încântătoarei Zoia; va fi desigur pentru ea o surpriză din cele mai plăcute, cu atât mai plăcută cu cât va fi mai neașteptată. Vă asigur că nimic n-o să vă împiedice să vă duceți la ea. Soțul dumneavoastră, domnul căpitan, o să fie cu *siguranță* plecat de-acasă (va fi chemat la regiment, în interes de serviciu sau, să zicem, la vreun camarad bolnav). Iar ca s-o bucurați și mai mult pe irezistibila Zoia, vă sfătuiesc să nu intrați pe din față, ci prin bucătărie, și cât mai repede. Dacă dați acolo de servitoare, nu

uitați că o cheamă Arișa și că rubla are îndeobște o putere uimitoare asupra ei.”

Un dangăt de clopot grav și singuratic zgudui văzduhul cu sunetu-i lung și se revărsă în odaie ca un val uriaș. Ivan Vianorâci se ridică puțin de pe scaun, închise o clipă ochii, făcându-și cruce cu o înfățișare cucernică, apoi se așeză iar și scrise mai departe, ceva mai grăbit decât înainte:

„Vă sfătuiesc să nu vă adresați domnului inginer. Pare-se că individul ăsta nici nu se sinchisește că nevastă-sa, ca și Messalina din vechime, e renumită prin purtările ei, nu numai în tot județul, ci și în toată gubernia... Pe dumneavoastră însă vă știu ca pe o doamnă cu concepții statornice și cinstite, care, desigur, nu vă vor îngădui să îndurați cu sânge rece rușinea aceasta. Iertați-mă dacă, din anumite pricini, nu-mi dezvălui numele și, împărtășindu-vă suferința cu cea mai mare compătimire, rămân

Un binevoitor.”

Prin ușa întredeschisă, se ivi întâi cotul gol și osos, iar apoi capul bătrânei bucătărese.

— Boierule, sună clopotele pentru denie.

— Aud, Fekla, că doar nu-s surd, răspunse Nasedkin, lipind grăbit plicul. Dă-mi redingota cea veche și pregătește-mi șuba.

— Cea de sconcs?

— Nu, cealaltă, cu glugă...

Înainte de a ieși din casă, Nasedkin se închină ca de obicei la icoane.

— Doamne, miluiește-mă pe mine, păcătosul! murmură el, dând din cap cu înduioșare și apăsându-și tare degetele pe frunte, pe burtă și pe umeri. Totodată, fără grabă și cu chibzuială, așa cum le făcea totdeauna pe toate, își zise în gând:

„Scrisorile sunt în buzunarul de la haină... Să nu uit cumva să le pun la cutie.”

Ca-n postul mare, plutea deasupra orașului chemarea clopotelor, tristă și lungă. Dang... Dang... răsuna în răstimpuri mari, cu dangătu-i grav, trist și impunător uriașul clopot de la catedrală, iar după fiecare bătaie, valurile puternice și elastice ale vibrațiilor mai dăinuiau vreme îndelungată, pierzându-se treptat în văzduh... În depărtare, îi răspundeau alte clopote: cel dogit de la biserica mucenicului Nikita suna tărăgănat și înăbușit, ca un glas gros de episcop răgușit, clopotele bisericii sfântul Nikolai de la Vâselki se

auzeau ca un hohot de plâns, înfundat și scurt, iar peste râu, la mânăstirea de călugărițe, vestitul clopot „de argint” gemea și se tânguia cu sunet înalt, limpede și melodios.

Iarna era pe sfârșite și drumul de sanie se stricase. Strada largă și brăzdată toată de făgașe ude și întunecate, din albă ce era, se făcuse acum galbenă și murdară. Hârtoapele adânci lăsate de căruțe se umpluseră cu apă, iar în grădinița din fața casei lui Nasedkin troianul înalt se topise și scăzuse, ajungând găunos și acoperit cu o pojghiță cenușie și pătată. Gardurile se aplecaseră muiate de atâta apă.

În grădina publică, printre crengile despuiate, atârnau cuiburi goale și se îngrămădeau ciorile, croncănind fără încetare. Din când în când, își luau zborul, ca să se întoarcă îndată înapoi, se legănau pe ramurile subțiri, dând greoi din aripi, sau se lăsau jos ca niște bulgări negri și grei. Totuși, învălmășeala păsărilor, zăpada afânată, dangătul melancolic și tărăgănat al clopotelor, ca și mireasma reavănă de pământ ce începea să se dezghețe – toate vesteau apropierea primăverii, toate erau pline de un neînțeles farmec primăvăratic, trist și îmbătător.

Ivan Vianorâci pășea grav pe trotuarul de lemn, călcând apăsat cu galoșii lui mari. Pe strada Dvoreanskaia, îl ajunseră vreo zece liceeni de toate vârstele și i-o luară înainte. Mergeau câte doi, râzând zgomotos și îmbrâncindu-se de pe trotuar în zăpadă. În urma lor venea un profesor tânăr, deșirat și cu ochelari albaștri. Avea o bărbiță neagră ca de țap și o țigară în gură. Când trecu pe lângă Nasedkin, se uită drept în ochii lui cu privirea deschisă și prietenoasă cu care oamenii foarte tineri îți bucură ochii primăvara.

„Asta se cheamă a merge la biserică, și încă în asemenea zile!” gândi Ivan Vianorâci cu dojană și plin de amărăciune. „Și ăsta, dragă doamne, e profesor... pedagog! O mutră de stricat, cu țigara-n gură! Mi se pare că-l cheamă Dobroserdov... Nimic de zis, halal... Las' că-l am eu în vedere și pe el pentru orice întâmplare...”

Siluete negre de bărbați și de femei urcau încet treptele largi ale catedralei. La ușa bisericilor nu era, ca de obicei, învălmășeală și nervozitate supărătoare. Oamenii înaintau sfioși, obosiți parcă și copleșiți de păcatele lor; își făceau loc, dându-se la o parte și așteptându-și rândul.

Interiorul catedralei era cufundat într-o umbră tainică și grea, așa că ferestrele înguste și ogivale păreau albastre, iar cupola se pierdea într-o înălțime nesfârșită. În fața icoanelor de la altar

ardeau câteva lumânări, dar fără să lumineze străvechile chipuri negre, ci aruncând doar licăriri slabe pe aurul odăjdiilor și pe cercurile strălucitoare ale nimburilor. Mirosea a tămâie, a fum de lumânări și a umezeală de subterane, obișnuită în vechile lăcașuri de rugăciune, care totdeauna-ți amintesc de moarte.

Era multă lume care însă nu se înghesuia. Unii vorbeau în șoaptă și cu teamă parcă, tușind înăbușit, și fiecare sunet se rostogolea larg și sonor sub uriașele bolți de piatră. În strana din stânga, tânărul negustor Bardâghin citea rugăciunea cu glas tare, atât de nefiresc și de sugrumat, ca și cum i-ar fi rămas în gât o coajă de pâine neagră. Mândru de măiestria lui de a citi repede, îngrămădea cât mai mult text într-o singură răsuflare, amestecând vorbe și propoziții întregi, ba uneori chiar paragrafe deosebite, într-un singur și neînțeles cuvânt, lung de câteva sute de silabe. Din când în când, se oprea o clipă să mai tragă aer în piept, și apoi lungea întâiul cuvânt din fraza următoare, dublând teatral consoanele, iar la urmă, parcă și-ar fi făcut vânt, arunca din fugă o grindină deasă de sunete fără înțeles.

— „Așșaaa precum schimnicii, locui-vei în tainice... Și piatra-i adăpost iepurilor... tra-ta-ta-ta...”, izbucnea el în frânturi de cuvinte.

Ivan Vianorâci se apropie de masa cu lumânări. Paracliserul bisericii era un bătrân îndesat, cu înfățișarea îngrijită și plete cărunte frumos pieptănate, ca poleite cu argint. În mijlocul tăcerii încordate, auzeai zornăitul bănuților de aramă când îi așeza fișicuri.

— Respectele mele, Mihail Mihalâci! făcu Nasedkin, întinzându-i mâna peste masă.

— A! Ivan Vianorâci! răspunse paracliserul cu glas de bas domol, stăpânit și mângâietor. Cum o mai duci cu sănătatea? Știi... cum să zic... am să-ți spun ceva, adăugă el mai încet, ținându-și palma streașină la frunte să se ferească de lumina lumânării și să-i poată desluși mai bine fața. Să m-aștepți puțin, frate, după slujbă... M-auzi?

— De ce nu... Te aștept.

Târându-și cu vrednicie galoșii pe lespezile catedralei, Ivan Vianorâci ajunse la șirul de strane din dreapta altarului, în fața icoanei tuturor sfinților, la locul lui obișnuit, unde sta de nouă ani, în virtutea vechimii cât și a cinstei de care se bucura. Dar acolo se așezase, cu mâinile încrucișate pe burtă și oftând din greu, un țăran zdravăn cu cojoc alb de piele tăbăcită, care mirosea iute și

acru a oaie. Ivan Vianorâci se încruntă și, după ce-și molfăi un timp buzele, îi atinse cu dezgust mâneca:

— Ce te-ai întins așa, stimabile? Știi că nu-i locul dumitale, dar tot te vâri! zise el cu asprime.

Țăranul făcu o plecăciune adâncă și, tropăind locului, se dădu la o parte cu o grabă supusă.

— Iartă-mă, boierule, zău, iartă-mă...

— Să te ierte dumnezeu! răspunse rece Vianorâci.

În strană, licări flacăra mică și galbenă a unei lumânări... De la ea se mai aprinse cu sfială una, apoi încă una. Micile limbi de foc răsăreau treptat prin întuneric, luminând fețele de jos în sus, iar corul, care până atunci rămăsese în umbră, se desprinse deodată limpede și voios din bezna tristă ce umplea biserica. Luminate de jos, fețele cântăreților, cu luciri scânteietoare în ochi și cu contururile moi ale obrajilor și bărbilor, semănau cu chipurile heruvimilor lui Murillo care cântă la picioarele maicii domnului, ținând caiete cu note în mâini. Datorită mustăților întunecate, dinții bărbaților aveau o strălucire albă și tinerească. Bașii își dregeau glasurile puternice, mugind sub bolta absidei aidoma unor fiare uriașe, dar blânde.

Diapazonul răsună subțirel ca bâzâitul unei gâze. Dirijorul corului, răsfățatul negustorimii, bărbat scund, gras și chel, în redingotă lungă și mai lat în șolduri decât în umeri, dădu tonul cu glas slab, ca și cum ar fi încredințat corului o taină duioasă. Mulțimea fremătă o clipă, oftă lung și apoi se potoli.

— „Ajutor și acoperitor mi-ai fost spre mântuire!”... murmură Nasedkin plin de însuflețire, rostind înaintea corului binecunoscutele cuvinte ale irmosului.

Din strană se revărsau sunete armonioase și triste, dar, înainte de a umple marele gol al cupolei, se izbeau de pereții de piatră și, câteva clipe, parcă mai multe coruri intonau pe rând rugăciunea, în toate colțurile catedralei întunecoase.

Din altar ieși al doilea preot, părintele Evgheni, îndreptându-și asupra mulțimii privirea ochilor albaștri și miopi, pe jumătate închiși. Era un bătrâior mărunțel și curat care semăna cu sfântul Nicolae, așa cum e înfățișat în icoane. Purta numai un patrafir cernit peste anteriul negru. Odăjdiile simple, ca și mersul obosit al preotului și ochii lui aproape închiși, toate erau înduioșător de potrivite cu pocăința mulțimii, cu liniștea și cu întunericul ce

domneau în catedrală.

Cântăreții tăcură și, o dată cu ei, se stinseră pe rând și corurile nevăzute de prin colțuri și de sub cupolă. Cu glas slab, ușor tremurat, plin de rugă fierbinte și atât de firesc, încât nu semăna cu slujba obișnuită, preotul rosti cele dintâi cuvinte din marele canon:

— „Cum să încep a jeli faptele vieții mele celei ticăloase? Ce început să pun, Hristoase, tânguirii de acum?”...

— Miluiește-mă, doamne, miluiește-mă! plânse trist corul.

„Tânguirii de acum! repetă în gând Ivan Vianorâci, simțind că-l trece un fior rece prin ceafă. Ce grozave cuvinte!”...

Deodată, i se păru că vede înaintea ochilor un pustnic blajin și împovărat de ani. Iată-l că se întoarce seara târziu în chilia lui sărăcăcioasă, după slujba obositoare. Abia se mai ține pe picioarele-i bolnave și aduce miros de tămâie și de ceară în cutele hainei pe care poartă semnele morții. Tăcere, lumină slabă... Flacăra unei lumiânări pâlpâie ușor în fața icoanelor întunecate... Pe podea, în loc de culcuș, e un sicriu deschis... Cu un geamăt de durere, pustnicul se lasă în genunchii trudiți și plini de răni. Îl așteaptă o noapte de rugăciuni, de vaiete, de suferință, de tânguiri amare și dulci totodată, care-i vor răvăși trupul firav. Simțind cum i se umezesc ochii de fericire, bătrânul își perindă în minte toată viața lui fără de prihană, curată prin plânsete zilnice, și așteaptă harul sfânt al rugăciunii. „Cu ce-mi voi începe jeluirea?”

„Da! O să mă duc la mânăstire să-mi găsesc liniștea! hotărî deodată Ivan Vianorâci, mișcat până la lacrimi. Casa, procentele... La ce bun toate acestea?”

— „Întinatu-mi-am haina trupului meu și mi-am spurcat podoaba cea după chipul și asemănarea ta, mântuitorule”, spunea preotul rugăciunea.

„Mă duc la mânăstire... Mă duc neapărat! Acolo-i liniște, cuviință, smerenie... Pe când aici?... Of, doamne!... Se urăsc unii pe alții, clevetesc și fac intrigi... Ei, hai să zicem că eu îmi aduc micul prinos de bine spre folosul tuturor... Păzesc pe cine trebuie, dau de știre, deschid ochii și-i îndrumez pe toți pe calea cea bună. Dar, odată și odată, trebuie să te gândești și la tine... Moartea nu te așteaptă și se cuvine să ai grijă și de sufletelul tău. Așa-i!”...

Lângă Nasedkin foșni o rochie de mătase. O doamnă înaltă, îmbrăcată simplu în negru, trecu în față chiar lângă strană, și se opri într-o firidă adâncă, mistuindu-se parcă în beznă. O clipă însă Ivan Vianorâci izbuti să-i vadă frumosul chip alb și ochii mari și

triști, sub arcurile subțiri ale sprâncenelor.

Tot orașul, și Ivan Vianorâci mai bine decât oricare, cunoștea povestea tragică a femeii acesteia. Făcea parte dintr-o familie de negustori săraci și fusese măritată cu binecunoscutul milionar Șcerbacev, industriaș cherestegiu, văduv, cu vreo patruzeci de ani mai bătrân decât ea, și despre care se spunea că-și ucisese în bătăi primele două neveste. Cu toate că se apropia de șaizeci de ani, era sănătos tun și atât de puternic, încât la obișnuitele și nerușinatele lui beții spărgea cu pumnul măsuțele de marmură de prin restaurante și smulgea singur felinarele de pe stradă. O dată, plecase după treburi într-un județ îndepărtat și, întorcându-se pe neașteptate acasă, își găsise nevasta în dormitor cu frumosul vânzător din prăvălie. Pare-se c-ar fi fost înștiințat dinainte printr-o scrisoare anonimă... De vânzător nu se atinse, silindu-l numai să se târască în patru labe prin toate odăile, până la ieșire. În schimb, își revărsă pe nevastă toată furia sufletului său grosolan de fiară. Trântind-o la pământ cu pumnii, o lovi din răsputeri cu uriașele lui cizme potcovite, apoi chemă toți servitorii bărbați și le porunci s-o dezbrace până la piele. Pe urmă, el și vizitiul îi biciuiră trupul minunat, până se prefăcu într-o grămadă de carne însângerată.

De-atunci trecuseră doi ani. Organismul puternic al tinerei femei scăpase ca prin minune din schingiuirea aceasta, dar sufletul i se frânsese, ajungând un suflet de rob. Soția lui Șcerbacev se ținea departe de oameni, nu mergea nicăieri și nu primea pe nimeni. Numai arareori se ducea la biserică, stârnind șoaptele curioase și bârfelile orășelului. Se spunea că, după noaptea aceea îngrozitoare, Șcerbacev nu mai schimbase o vorbă cu nevastă-sa, iar când pleca din oraș, o încuia în casă cu cheia, poruncind servitorilor să doarmă toată noaptea la ușa ei.

„Dumnezeu le-a potrivit pe toate de mai înainte!” își zicea Nasedkin cu evlavie și răutăcioasă bucurie, trăgând cu coada ochiului spre firida în care abia se mai zărea silueta înaltă și întunecată a femeii. „De nu s-ar fi găsit la vreme oameni cumsecade, îți făceai și acuma de cap cu cine știe cine, în loc să-ți petreci timpul în rugăciuni și suspine. Iaca, așa-i mai bine, mai creștinește... Of, doamne, iartă-mi păcatele! Nu-i nimic!... Mai închină-te și tu, măicuță! Rugăciunea moaie inima și te păzește de rele.”

— „Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, și eu le vărs înaintea ta. Miluiește-mă pre mine, mântuitorule, cu mare mila ta”, rostea

preotul cu glas bătrânesc, simplu și blând.

— Doamne miluiește! răspundea corul, ca un oftat adânc și îndurerat.

Deodată, umerii nevestei lui Șcerbacev se cutremurară. Acoperindu-și fața cu palmele, se lăsă repede în genunchi, ca și cum ar fi căzut.

„Și eu, doamne, și eu îți aduc prinos lacrimile oii rătăcite!” gândi cu umilă smerenie Ivan Vianorâci. Dar smerenia lui era ușoară, plăcută. În adâncul sufletului, știa că viața-i era curată, faptele cinstite, că treizeci și cinci de ani își slujise patria cu credință, că ținea cu strășnicie posturile și dădea în vileag toate fărădelegile. Neîndrăznind să îngăduie ca aceste gânduri trufașe să iasă în fața conștiinței lui, amăgindu-se singur că nici măcar nu i-ar sălășlui în suflet, Ivan Vianorâci avea totuși încredințarea plină de mândrie că-n viața de apoi îl așteaptă un locușor plăcut, ca și cel pe care stima celorlalți și meritele lui personale i-l păstrau în biserică, sub icoana tuturor sfinților.

Îl usturau ochii, dar lacrimile i se opriseră în gâtlej și tot nu-i curgeau. Atunci, privind țintă flacăra lumânării, începu să răsufle des, încordându-și gâtul ca pentru căscat, până când, în sfârșit, îi dădură de la sine lacrimi îmbelșugate, dumnezeiești, înviorătoare...

Slujba se sfârși. Mulțimea se risipea încet, tăcută. Părintele Evgheni ieși din altar, târându-și anevoie picioarele cu reumatism. Recunoscându-l pe Nasedkin, îi făcu prietenește semn cu capul. Soția negustorului Șcerbacev se strecură cu pași nesiguri și sfioși, ciudat de nepotriviți cu statura ei impunătoare... Cel din urmă ieși Vianorâci împreună cu paracliserul.

— Minunat mai citește părintele Evgheni, rosti paracliserul, coborând treptele. Cu atâta credință, de-ți pătrunde sufletul.

— Da, minunat, încuviință Nasedkin. Da' ce voiai să-mi spui, Mihail Mihalâci?

— Uite ce-i, frate... Ai cumva acum... asta-i... cum să zic... ceva bani în casă?

— Ei?

— De ce te grăbești, dacă nici nu știi despre ce-i vorba? Te întreb, dacă ai bani...

— Mulți?

— Eh, o nimica toată... Vreo trei mii, sau poate chiar patru...

— Să zicem că am! răspunse Ivan Vianorâci cu neîncredere. Mă rog, mie să-mi spui verde pentru cine-ți trebuiesc?

— Ciudat om mai ești... N-ai încredere în mine? Asta-i, cum să zic... dacă-ți spun eu, să știi că-i lucru sigur! Nici nu te-aș mai fi chemat, dacă aveam acuma bani gheață. Trebuie să-l scoatem din încurcătură pe Aprianin, că i se apropie scadența și polițele lui sunt întârziate.

— Aha, făcu Nasedkin, dus pe gânduri. Cât la sută?

Mihail Mihalâci smârcâi pe nas și, aplecându-se ușor spre Nasedkin, îl atinse în glumă cu cotul.

— Măi, că al dracului mai ești! Ți-am spus doar să n-ai nicio grijă și basta... Două sute la mie pe jumătate de an, ți-e destul? Ei și... asta-i... cum să zic... da' ce s-o mai lungim? Rămâi cu bine... Eu o iau la dreapta! Vino mâine dimineață la mine să mai stăm de vorbă.

— Bine, am să vin, oftă Ivan Vianorâci. Rămâi cu bine, Mihail Mihalâci!

— Respectele mele, Ivan Vianorâci!

Se despărțiră. Nasedkin mergea pe trotuarul de lemn, călcând apăsat cu galoșii și ofta întruna; părea îndurerat, dar avea o mare mulțumire sufletească. Haina lui îmblănită mai răspândea miros de biserică; de mult ce stătuse în picioare, simțea în spate o plăcută moleșeală, iar în suflet purta aceeași molcomă și dulce toropeală.

Orășelul de provincie se cufundase în somn. Pe stradă nu mai era țipenie de om. Mai încolo, după un gard, un câine lătra alene și a plictiseală. Amurgul străveziu de aprilie se închega tot mai mult; spre apus, cerul era de un verde-șters, iar în ramurile despuiate ale copacilor se și ghicea verdele-aprins al primăverii.

În depărtare, se ivi casa lui Nasedkin. Lampa nu era aprinsă înăuntru, dar, de la slaba licărire a candelei, perdelele subțiri băteau ușor în trandafiriu.

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, și eu le vărs înaintea ta!” își aminti cu înduioșare Ivan Vianorâci.

— Gură-cască ce ești! își zise el deodată, oprindu-se în loc. Ai trecut de cutia de scrisori...

O luă înapoi, să pună scrisorile la cutie. După ce le auzi cum cad, lovindu-se zgomotos de fundul de fier, își strânse mai bine haina călduroasă și o porni înainte. Apoi, pentru a se întoarce la gândurile-i plăcute de adineauri, despre casă, procente, mângâierea rugăciunilor, păcatele oamenilor și curățenia lui sufletească, mai murmură o dată cu însuflețire, clătinând din cap, înduioșat:

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, și eu le vărs...”
1904

DE PE STRADĂ

I

Da, e-adevărat. Ați găsit o explicație cât se poate de exactă, domnule... vă rog să mă iertați, dar nu am deosebita cinste să știu cum vă cheamă. Numai lipsa mea de caracter m-a pierdut și m-a dus la decăderea de astăzi. Așa a spus și avocatul la tribunal, când am fost judecat: „Aveți în fața dumneavoastră, domnilor jurați, un exemplu tipic de degenerare fizică și morală, pricinuită de alcoolism ereditar, subalimentare, istovire și boli lumești”. Mai înainte fusesem examinat de trei profesori universitari, care au spus același lucru. Mi-am notat numaidecât cuvintele acestea în carnetul meu de însemnări. Fiindcă trebuie să recunosc: deși mi-am pierdut orice asemănare cu un intelectual, îmi plac oamenii cu studii și respect știința.

Desigur, privindu-mă, nu vă vine să credeți că individul din fața dumneavoastră a mers odată pe drumul cel drept și ar fi putut să-și facă un nume și o carieră. Dar acesta este adevărul. Mă voi strădui să mă exprim simbolic. Pe Peresâp există o cârciumă, numită

„Iagodka”, unde se vând băuturi tari. E o adevărată tavernă, vă rog să mă iertați. În cârciuma asta, în spatele tejghelei, atârnă două tablouri – un fel de avertisment pentru cei ce nu s-au îmbătat încă de tot. Unul reprezintă un bărbat îmbrăcat în zdrențe, să zicem așa ca mine, care doarme în noroi, lângă un gard, și alături de el guiță un porc. Dedesubt scrie: „Ar fi putut să fie om” și urmează un semn de exclamație. Pe celălalt tablou, sub chipurile a doi indivizi, scrie: „A cumpărat cu bani pești – a cumpărat pe credit”. Unul dintre ei este slab, jigărit, cu manșetele pantalonilor ferfenițite de câini, se ține cu mâinile de cap și se uită la tine cu niște ochi ieșiți din orbite. Este cel ce cumpără pe credit. Celălalt, un burjui gras, cu favoriți, stă, râzând, tolănit pe un scaun, cu spatele la primul, cu o țigară de foi între dinți, în fața unei case de bani pline cu fișicuri de aur. Tablourile, deși litografii ieftine, merită să le privești. Sunt un fel de aluzie la propria mea viață. Ha! Ha! Cârciuma o ține unul, Vukol Naumov. Un bătrân dat dracului. Într-o zi, i-am spus: „Ar trebui, Vukol Naumov, să mai comanzi și un al treilea tablou, care să-l înfățișeze pe zdrențărosul ăsta apucându-l pe bancher cu o mână de gât, iar cu cealaltă scotocind în casa lui de fier. Iar dedesubt să scrie: «Și ce-a ieșit din asta»”. Dar cârciumarul n-a știut de glumă – eu o spusesem doar așa, alegoric, iar el a vrut să cheme sergentul, de parcă l-aș fi amenințat chiar pe dânsul. Ce să-i faci – mârlanul tot mârlan!

Nu v-am spus degeaba, stimate domn, chestia asta cu al treilea tablou, adică știți, cu fantezia mea. Fiindcă o dată am încercat și eu așa ceva și am fost șters din cadrele vieții. Slavă domnului că jurații m-au declarat iresponsabil și am fost pus în libertate. Că altfel plecam în locuri îndepărtate, să scot „aur și aramă”.

Și dacă tot a venit vorba de asta, dați-mi voie să le spun pe toate la rând, cum s-au petrecut. Vă rog să mă iertați, dar după înfățișare și felul cum vorbiți, cred că sunteți gazetar. Poate că biografia mea o să vă folosească pentru un foileton de duminică sau pentru un articol de popularizare științifică. Vă stau la dispoziție. I-ați putea pune, de pildă, titlul: „Cum își petrec unii indivizi viața fără niciun rost”. Sau poate mai simplu: „Spovedania unui criminal”. Dar, fiindcă veni vorba, îmi dați voie să mai poruncesc un rând? Numai vă rog să-mi îngăduiți să cer din cea obișnuită, de opt copeici. Cel puțin n-are glicerină. Pst! Puișor! Două căni de bere. Ce te uiți, dobitocule, ca vițelul la poarta nouă? Boierul face cinste. Nu vezi pe cine servești, tâmpitule?

N-are încredere, suflet de lacheu. E drept că o dată am făcut aici un scandal monstru. Și-apoi și hainele mele. Știți, cum cântă o șansonetistă la „Grand-Hotel”:

Costumul meu original,
Costumul meu cel strălucit,
Tara-tara, tiri-tiri...

Aveți dreptate, domnule cârciumar. Scuzele mele. Știu că nu se cântă într-un loc ca ăsta. Nu mai fac. Tac. Da. Asta e. Vă rog să mă iertați, domnule. Dacă ar fi să judecăm drept, nu sunt demn nici măcar să stau în aceeași încăpere cu dumneavoastră. Cine sunteți dumneavoastră și cine eu?! Dar văd că vă e milă de un om nenorocit și-i îngăduiți chiar să și stea lângă dumneavoastră. Dați-mi voie, pentru asta, să vă sărut mânuța... Bine, bine, n-o fac... Vă rog să mă iertați, nu vă supărați.

Așadar, iată: dăunăzi, v-am spus că am fost student, dar nu-i adevărat. Am băgat de seamă că sunteți om cu carte și mi-am zis că dacă mă dau drept student vă prindeți mai ușor. Și am făcut-o. Dar v-ați purtat nobil cu mine, așa că o să fiu și eu sincer... La universitate am fost o singură dată în viață la un congres de arheologie, în calitate de reporter al unui ziar. Mărturisesc că eram afumat rău și n-am înțeles nimic din tot ce bolboroseau ăia acolo. Vorbeau de niște idoli de piatră din nu știu ce perioadă...

Dar îmi permit să vă spun că nu sunt totuși un om fără carte. Țin minte și astăzi: Alcibiade era bogat și nobil, natura îl înzestrase din plin cu inteligență... Apoi îmi mai amintesc ceva de un câine, căruia i-a tăiat coada... Excepțiile cu *is* sau alte chestii d-astea...

Tatăl meu a fost tapițer. A avut atelier propriu la Kudrino, apoi la Moscova. De mama nu prea mi-aduc aminte. Îmi amintesc doar că era o femeie grasă, cu un singur ochi bun; cu celălalt parcă făcea mereu semn cuiva. Îmi mai amintesc, ca prin vis, cum o îmbrățișa în fața mea maistrul nostru șef, Șikunov, spunându-i: „Lasă, Andriușka e mic, nu pricepe despre ce-i vorba! O să-i dăm o copeică”... Pare-se că taică-meu și maică-mea trăgeau grozav la măsea – duhneau totdeauna a băutură – și mă băteau cu ce le venea la îndemână – cu bățul, cu făcălețul sau cu melița. De educație nu prea putea fi vorba – am crescut ca o buruiană, pe stradă și în curte. Adevăratul meu dascăl a fost o calfă, anume Iușka.

Mărturisesc că în viața mea am văzut mulți oameni, de tot felul. E destul să vă spun că am stat la închisoare. Dar, zău că un

nerușinat ca ăsta n-am mai întâlnit niciodată. Câte nu ne învăța pe noi, băieții, și câte nu ne punea să facem printre lemne, în dosul șopronului cu trăsurile, nici nu vă pot spune, zău că mi-e rușine. Și era și el aproape un copil...

Că fumam, beam votcă, jucam rișcă și cărți, șterpeleam bani de la taică-meu, toate astea erau fleacuri. În zilele de sărbătoare, când aveam musafiri, taică-meu se distra chiar el îmbătându-mă și silindu-mă să joc... Dar cu Iușka era mai rău. La unsprezece ani am cunoscut femeia. Asta s-a petrecut tot acolo, în dosul șopronului, pus la cale tot de Iușka. Uimitor lucru! Pe omul ăsta l-am pierdut din ochi și nu știu ce a devenit. O fi la ocnă, ori l-o fi omorât careva, ca pe un câine... Dar nimeni, niciodată, nu a avut asupra mea o putere atât de drăcească. Grozav mă mai temeam de el! Vă rog să mă credeți că până și astăzi îl visez uneori că mă bate și mă trezesc, tremurând de frică... În sănătatea dumneavoastră! Dar dumneavoastră nu beți? Nu? Cum doriți. Dar să știți că e bună! Rece.

Între timp, am mai crescut. Nu știu ce făcător de minuni m-a băgat la liceu, în clasa preparatoare. Cred că s-o fi dat un șperț cui se cuvine. Și-atunci a început calvarul sufletului meu păcătos. Timp de trei ani, dacă-mi amintesc bine, m-am perindat prin toate școlile, și clasice, și reale. Într-un loc, i-am băgat profesorului niște hârtii murdare în buzunar, într-altă parte, un pedagog m-a văzut beat pe stradă. Altundeva, am furat de la un coleg o colecție de penițe... și altele asemănătoare.

Când veneam acasă, taică-meu mă cunoștea după ochi. „Te-au dat afară?” Tăceam. „Ah, pui de lele! O să te bag la un cizmar și-o să vezi atunci ce-o să mai urli! Adu frânghia încoa.”

Până la urmă, nu m-au mai primit în nicio școală. Mai rămăsese numai liceul particular al lui Hațimovski. Poate că ați auzit de el. Trebuie să vă spun că era o instituție grozavă, într-un cuvânt, un castel cu minuni și vrăjitorie. Câte un dobitoc, fecior de negustor, care până la cincisprezece ani tăiase câinilor frunză și nu putea să scrie fără greșeală nici măcar tată ori mamă, după cinci ani petrecuți la Hațimovski ieșea cu diplomă de maturitate. E drept că în ultimele clase găseai bărbați în toată firea, și de douăzeci și cinci de ani, oameni respectabili, cu barbă. Despre un individ din ăsta se spunea că se ducea la liceu cu fiu-său. Băiatul era la clasa pregătitoare, iar el, într-a șaptea. Și acasă li se pregăteau sandvișuri pentru amândoi.

La școala asta se duceau mai mult băieți de negustori și din mica nobilime, care fuseseră dați afară din toate celelalte școli. Taxa era grasă. Instituția semăna cu un fel de menajerie – plină de scandalagii, beți, tot unul și unul, cei mai depravați tineri din câți există. Își băteau joc de profesori, iar profesorii cum credeți că erau? Niște nătăfleți!

La Hațimovski mi-am căpătat lustrul definitiv. Dar și de acolo m-au dat repede afară. Pentru ce? Pentru tot felul de chestii. E o poveste lungă. La început, pedagogul m-a prins cu un album cu niște poze, știți, din cele cu lămuriri în versuri, datorate propriei mele muze și așa mai departe... Ce să mai vorbim! *Passons*...[1] cum zic francezii.

M-am dus acasă. Tata a dat să pună iar mâna pe frânghie, dar, băgând de seamă că eram mai puternic decât el, a lăsat-o baltă. Însă era tare furios.

— Nu ți-a mai rămas decât o singură cale, neisprăvitule, a zis el: intră-n armată!

Am intrat ca voluntar. Patru ani în șir am tot dat examen la școala de ofițeri, dar nu izbuteam în ruptul capului să biruiesc știința aia complicată. Până la urmă, examinatorii s-au plictisit – probabil – să-mi tot vadă mutra și m-au admis. De altfel, de la școală m-au trimis înapoi la regiment de vreo trei ori pentru tot felul de figuri. Am ieșit de acolo cu gradul de subofițer, am stat la gradul ăsta nenorocit vreo doi ani, apoi am fost făcut ofițer.

II

N-o să vă vorbesc pe larg de viața mea de ofițer. Amănuntele nu contează. Pe scurt: am făcut beții, scandaluri, am semnat polițe, am dansat cadril în bordeluri, am bătut ovrei, am stat la carceră.

[1] Să trecem peste asta (fr.) (n. t.).

Dar vă dau cuvântul meu de onoare ca la cărți am fost totdeauna corect. Cu toate astea, m-au dat afară din armată din pricina cărților. De altfel, cauza adevărată cred că a fost chiar mai rea. Eh, n-ar fi trebuit. Dar, în sfârșit, o să vă povestesc...

Aveam o iubită – soția unui ofițer de la noi din regiment. Știți, mă aflam în garnizoana unui orășel mizerabil din sud, uitat de lume. Plictiseală, noroaie. N-aveam altă distracție decât să-i plesnim pe soldați la instrucție, apoi cărțile, votca și aventurile astea. Și ne ocupam cu atâta zel de aventuri, încât eram, cum s-ar spune, cu toții rude. Și nimeni nu vedea nimic deosebit în chestia asta. Toți știau – cutare trăiește cu aia, și soțul ei a fost prins cu ailaltă, care trăiește cu locotenentul Ivanov, care mai înainte a trăit cu... Într-un cuvânt, un adevărat talmeș-balmeș.

Se numea Maria Nikolaevna. Era subțirică, delicată, avea o față gingașă ca a unui înger trist, o guriță mică, trandafirie, păr blond și ochi albaștri, mari, mari de tot. Era femeie cu carte. Absolvise institutul, cu medalie, cânta pe dinafară din *domnul* Chopin, se trăgea dintr-o familie bună, aristocratică și avea și avere. Mulți îi dădeau târcoale ca niște gotcani, dar ea nu lăsa pe nimeni să se apropie de dânsa. Eu, însă, m-am apropiat și am cucerit-o cu neobrăzarea mea. Toate s-au petrecut surprinzător de straniu și de neașteptat chiar și pentru mine. Avea două fetițe.

De paște mă duceam în vizită pe la camarazi. De fapt, vizitele astea erau pur și simplu pretexte de beție. Închiriai o birjă pentru toată ziua și luai casele la șir. De cum intrai la vreunul, găseai masa așternută cu tot felul de băuturi și gustări: miei fragezi, cozonaci, șuncă de casă frumos împodobită, diferite sorturi de votcă, șliboviță. Dădeai de dușcă vreo cinci-șase păhărele, înșirai vrute și nevrute și porneai la alți cunoscuți. „Vai, nu las pe nimeni să mă sărute!” „Dar cum se poate, domnișoară? Și mai ziceți că sunteți creștină! Nu sunteți. Doar și Sfânta Scriptură scrie: «Îmbrățișați-vă și sărutați-vă»”... și așa mai departe. Mă rog, cântec vechi!

La Maria Nikolaevna am ajuns pe seară. Nici nu-mi mai dădeam seama ce mănânc, ce beau și ce vorbesc. Bărbatul ei, un locotenent-colonel, sforăia alături, în dormitor. Se întorsese și el de la vizite. Afară – era cenușiu, se-ngâna ziua cu noaptea. Ploua. Plictiseală, pendula ticăia molcom, convorbirea nu se închega. Și m-a copleșit pe neașteptate tristețea. Am început să-i povestesc Mariei Nikolaevna despre copilăria mea, de Iușka, de tată-meu, de frânghie, de eliminările necontenite din școală. Și m-am pornit pe

plâns. Ca să vedeți cât de ticălos poate să fie un om. Plângeam, mă smiorcăiam, îmi curgeau lacrimile din ochi și-mi picura nasul. Îi povesteam unei doamne frumoase și culte lucrurile cele mai murdare. Se părea că-mi deschisesem tot sufletul în fața ei. Totuși, am reușit să mă prezint într-o postură atrăgătoare – că aș fi cine știe ce tip de o înaltă ținută morală, neînțeles de nimeni, un fel de Evgheni Oneghin. Copilărie grea, suflet încrâncenat, nicio mângâiere de nicăieri. Câte nu i-am înșirat. Deodată, am văzut-o și pe ea plângând. Cu capul plecat într-o parte, cu mâinile pe genunchi, cu ochii mari, mari, plini de lumină, plângea și lacrimile îi șiroiau repede pe obraji. Atunci, am trecut la ofensivă! Îl auzeam pe bărbatu-său sforăind alături și i-am vorbit ca un prim-amorez la teatru: „O! De ce plângi? Pentru cine? Pentru mine? O, lacrimi sfinte! Cu ce să le răscumpăr?” Și, vorbind, am și pus mâna pe ea. Nu s-a împotrivit, n-a spus o vorbă, mi s-a dat ca un mieluțel. Și toată fața îi era udă de lacrimi.

Atunci am aflat ce înseamnă să ai putere asupra unui om. Din seara aceea, Maria Nikolaevna a ajuns sclava mea în adevăratul sens al cuvântului. Făceam cu ea ce voiam. Mai târziu mi-a spus și ea de multe ori: „Știu că ești un ticălos, un om murdar, pervers, că în afară de asta ești meschin și mărunt, alcoolic și mă înșeli cu cele mai josnice târâturi. O femeie care se respectă cât de cât trebuie să se simtă dezgustată de tine, și fizicește, și moralmente... Cu toate astea, te iubesc. Sunt sclava ta, proprietatea ta, obiectul tău. Dacă o să omori pe cineva, o să jefuiești, o să violezi o minoră – de la tine mă pot aștepta la orice – nimic nu va stinge dragostea mea pentru tine. O să te iubesc toată viața. Ești boala mea.”

Îmi înșira adesea astfel de litanii, ba le mai repeta și în scrisori, așa că am reținut bine cuvintele ei... Vă rog să-mi spuneți – văd că sunteți un om instruit și cult – cum se face că atât de multe femei inteligente, frumoase, cu un caracter minunat, iubesc tot felul de lichele? Poate din pricina contrastului? În viața mea am văzut nenumărate cazuri de felul ăsta. Poate credeți că Maria Nikolaevna era o femeie tare pătimașă? Nicidecum. Îmi ceda fiindcă stăruiam, încolo se purta cu mine ca o mamă. Nu ca mama care m-a născut, ci ca o mamă adevărată – cu blândețe, răbdare, duioșie, grijă...

Da! Vă vorbeam de puterea pe care o are un om asupra altuia. Închipuiți-vă, Maria Nikolaevna a sfârșit prin a mă dezgusta în așa hal, cum nu vă pot spune. Îmi băteam joc de ea în fel și chip. O alungam când venea la mine, îi fixam întâlniri la care nu mă

duceam de câte cinci ori în șir, scrisorile ei – drăgălașe, duioase, pline de bunătate – zăceau la mine săptămâni întregi nedeschise pe divan sau pe podea. O storceam mereu de bani pentru chefuri și cărți, iar câteodată și pentru femei. Vreți să vă spun ceva? O idee filozofică. După faptă și răsplata. Dacă o dată, în copilărie, ai rupt aripile unui cărăbuș, și asta ți se trece-n socoteală și-o să-ți primești răsplata. Dumnezeu e peste toți și ține acolo sus, la el, o contabilitate dublă: intrări și ieșiri. Totul, pe coloane. De altfel, după Darwin, dumnezeu nu există. Mă rog, atunci soarta! Totuna e. Și sunt absolut convins că dacă am pățit-o rău mai târziu, am plătit pentru ea, pentru Maria Nikolaevna. I-am rupt aripioarele, am dus-o la pierzanie, am călcat-o în picioare, i-am întinat sufletul, și toate le-am făcut fără cruțare. O uram până la turbare! Într-o zi, s-au adunat la mine mai mulți burlaci. Am băut, am jucat cărți, am cântat, apoi iar am băut și iar ne-am apucat să jucăm cărți. Am pierdut până și ultima lăscaie. De două ori am trimis ordonanța la Maria Nikolaevna să-mi aducă bani, dar i-am pierdut pe toți. Îmi amintesc că a doua oară, soldatul mi-a adus un bilețel: „Dragul meu, te rog să nu faci fapte pentru care o să te căiești mâine. Dar orice s-ar întâmpla, să nu uiți că ai un prieten gata să facă orice pentru tine.” În timp ce luam banii de la ordonanță, am rupt scrisoarea și am zvârlit-o pe jos, în tindă.

Locotenentul Parfenenko ne-a curățat pe toți, și fiindcă nu voia să joace pe datorie, a pretextat că-l doare stomacul și a plecat repede acasă. Atunci noi ne-am apucat iar de băutură. Trecuse o zi, intrasem într-a doua, și noi beam mereu. Am început să vorbim de iubitele noastre. Cutare are picioare lungi, ceea ce e bine, în schimb sunt prea subțiri. Îmbrăcată, e frumoasă, dar când o dezbraci, nu-i mare lucru de capul ei. Cutare are o aluniță pe șold. Una folosește anumite cuvinte preferate în clipele de intimitate. Alta sărută într-un anumit fel. Într-un cuvânt, le-am judecat până la ultimul amănunt. Ce să ne sfiim?

Și-au început să mă-ntrebe și de iubita mea. Iar eu, cu îndrăzneala pe care ți-o dă beția, am trântit-o: vreți să vedeți că dac-oi fluiera o dată o să vină fuga încoace și o să vă arate totul singură? Nu m-au crezut. Atunci, i-am trimis imediat un bilețel prin ordonanță: „Dragă Marie, să vii numaidecât, altfel nu mă mai vezi niciodată. Și ca să nu-ți închipui că-i o glumă sau e o amenințare deșartă, de îndată ce s-o întoarce soțul tău, îi voi mărturisi *totul”...* Am subliniat cuvântul „totul” de trei ori.

Și ce credeți? A venit. Palidă, gâfâind, abia se ținea pe picioare. S-a oprit în ușă, s-a sprijinit de ușciorul ei. Avea buzele vinete ca ale unui cadavru, și dinții îi clănțăneau. „Bună seara, Andrei Mihailovici! Trecând pe aici, am văzut lumină și m-am gândit că poate soțul meu o fi la dumneata. M-am temut să nu-l fi atras la joc de cărți. Doar ești un ispititor.” Vorbea aiurea de parcă delira. Doar tot regimentul știa că soțul ei plecase la centru, ca să recepționeze niște muniții. Vorbea și se căznea să zâmbească, dar ochii ei albaștri, uriași mă priveau cu groază. Am simțit cum mă cuprinde mânia. „Dezbracă-te!” i-am poruncit eu. Mâinile îi tremurau de parcă era beată. Doar înțelesese din prima clipă ce voiam de la ea. Și-a scos mantila. Iar eu am țipat: „Dezbracă-te mai departe, scoate-ți corsajul, jos fusta!” Ea nici n-a clipit, cu ochii ațintiți la mine. A descheiat nasturele de sus, apoi a început să-l pipăie pe al doilea, dar nu izbutea să-l descheie, fiindcă-i tremurau degetele. Și nu scotea un cuvânt, un sunet. Însă în clipa aceea i-au luat apărarea camarazii. Erau toți beți, cu chipuri de fiară, roșii la față și buhăiți, dar pantomima asta i-a dezgustat. I-a dezgustat într-atât, încât după ce Maria a plecat, am văzut că sublocotenentul Bakanov leșinase. Era un băiat tânăr de tot, sfios și politicos, deși bea peste măsură. Ne-au făgăduit, și ei, și mie – să păstreze secretul, dar n-a fost cu putință. Tot regimentul a aflat povestea și, ca să folosesc un stil pompos, cupa fărădelegilor mele se umpluse. Toți mă priveau pieziș, se fereau să-mi dea mâna, iar cei ce mi-o dădeau totuși se uitau în lături, cu un aer vinovat. Nu îndrăzneau să-mi spună în față nimic, pentru că le era milă de Maria Nikolaevna. Parcă-și dăduseră deodată seama că aici nu este vorba de o aventură oarecare, de o simplă legătură provocată de plictiseală, ci de ceva absurd, uriaș, maladiv – de o chestie de psihologie sau psihiatrie. Și de soțul ei le era milă. Se remarcase prin faptele sale vitejești săvârșite la Șipca și nu știa nimic din ceea ce se petrecea, și cred că nu știe nici până astăzi.

Toți așteptau un prilej.

Într-o zi, se juca *„landsknecht”* la clubul ofițerilor. Oficial, jocul acesta era interzis acolo, dar autoritățile mai închideau ochii. Am intrat și eu în joc. În seara aceea, am avut un noroc orb, pur și simplu prostesc, totuși eram neliniștit și trist. Și-apoi, încă ceva ciudat – la intrare m-am întâlnit cu sublocotenentul Bakanov. Nu ne-am salutat, ne-am privit doar, în treacăt, dar nu știu de ce întâlnirea asta mi-a umplut sufletul și mai mult de tristețe și

dezgust.

Banca a trecut de vreo șapte sau opt ori de la unul la altul, până când mi-a venit iară rândul s-o preiau eu. Mi-amintesc de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Am pus în dreapta un doi de caro, în stânga, un rigă de pică, apoi am început să dau cărțile pe față, în mijloc. Pun una, două, trei, cinci, nu prea-mi mergea! Potrivit superstiției jucătorilor, îmi repetam mereu în minte: „Carte, carte, ține-mi parte!” În sfârșit, scot un doi. Am câștigat. Dar am făcut o mișcare greșită și din pachet au căzut două cărți deodată. Atunci am auzit în spatele meu: „Nu ești numai un ticălos, sublocotenente, ci și un trișor”. Am întors capul, și Bakanov mi-a zvârlit un pachet de cărți în față, apoi unul de lângă mine m-a plesnit peste obraz, și au început toți să mă lovească. Eu strigam: „Domnilor, dați-mi voie! Ce-i asta? E o neînțelegere!” Însă ei țipau: „Afară din club! Afară. Să-l aruncăm pe fereastră! Trișorul! Chiar mâine să fie dat afară din regiment!”

Înțelegeți cum stăteau lucrurile? Nu voiau s-o facă de râs pe Maria Nikolaevna și foloseau prilejul ăsta. După două zile, ofițerii, întruniți în instanță de judecată, mi-au cerut să-mi dau demisia din armată. Și așa am fost alungat din regiment ca un câine râios... Ce să-i faci... Mie îmi place dreptatea! Știu și eu că am meritat. Dar nu-i nimic... *Passons!* Dacă mai vreau o bere? Mulțumesc, nu refuz. *Vous êtes très aimable.*[1] Numai că mi-e nu știu cum să beau mereu singur...

III

Cu ce m-am ocupat după asta? Mai bine m-ați întreba cu ce nu m-am ocupat. Un adevărat vârtej de meserii! Am fost șef de echipă la canalizare, apoi fochist pe diferite vase pe Marea de Azov, desenator tehnic, comis-voiajor, ucenic la un dentist, hamal de port, chiar în orașul acesta, am lucrat ca zețar la o tipografie. Între altele, pe când eram zețar, m-am însurat. O aiureală de-a mea! Oricum, peste un an și jumătate mi-am părăsit nevasta și copilul și-am plecat. Era un băiețaș tare drăgălaș, pot zice, fermecător! De altfel, mie, în general, îmi sunt grozav de dragi copiii și animalele. La despărțire, nu ne-am bătut, nu ne-am certat, nu ne-am acuzat unul pe altul de necredință. Într-o dimineață de mai, am simțit pur și simplu nevoia să plec. Apoi mă mai gândeam că, singură,

[1] Sunteți foarte amabil (fr.) (n. t.).

nevastă-mea s-o mai descurca într-un fel, în timp ce cu mine ar merge cu siguranță la pierzanie. Așa că mi-am luat buletinul de identitate și am șters-o într-alt oraș, fără să spun o vorbă.

M-am făcut apoi cântăreț, am cântat în cor la operetă, apoi am lucrat și într-o trupă de teatru, în care cântam și jucam roluri de flăcău naiv sau de comic de mâna a doua. Cam un an am fost poslușnic la o mânăstire. Dar câte îmi mai scapă!

Din mânăstire mi-au făcut vânt dibaci de tot, cât ai bate din palme. Slujeam la arhondaric. O duceam bine, nimic de zis. Din banii adunați în cutia milelor mi se cuveneau zece ruble pe lună, aveam casă, masă, la care se mai adăugau și venituri lăturalnice. Beam zdravăn și n-o duceam rău nici în ceea ce privește restul... În general, era amuzant. Știți doar că satana se învârtește totdeauna pe lângă locurile sfinte... Ispita! Vara, de sărbătorile mari, se adunau la mânăstire câte o mie de muieri, mai mult țărănci, dar și târgovețe, negustorese, mici moșierese. Și erau de tot felul: și tinere, și bătrâne. Căci – să te crucești, nu alta – pentru femeie nu există ceva mai plăcut decât să păcătuiască și-apoi să se căiască, să se căiască și iar să păcătuiască. Și cu atât mai mult, când în jur e o atmosferă plină de cuviință: rugăciuni, smerenie, oftări, înduioșare... Și iată de ce m-au dat afară din locul acela sfânt:

La arhondaricul nostru atârnau pe pereți niște foi tipărite, nu rugăciuni, ci... un fel de povețe în versuri, scrise de un oarecare părinte Pavsikaki. Purtau titlul: „Lupta spirituală împotriva dușmanului nevăzut”. Îmi amintesc și acum câteva fragmente: „Frate, când închizi ușa, să spui o rugăciune, ca să nu pătrundă fiara cea rea în sufletul tău... Ea o să caște botul cel ce scoate flacăra păcatului, dar tu să-ți faci cruce fără zăbavă și să bați mătănii... Ea o să se străduiască să te împungă cu veninul lenei, dar tu alung-o prin smerenie și post... Împotriva ispitei să ridici bateriile și tranșeele abstinenței... De te împroșcă pre tine cu alicele zavistiei, să-ți faci scut din vorbele mântuitoare...” și așa mai departe, cu granate și bombe, cu cartușe și gloanțe. Într-o zi, împreună cu un călugăr de la arhondaric, anume Prohor, am luat un creion și peste rândurile acestea am scris niște versuri proprii, vă rog să mă scuzați, de felul celor care se scriu pe pereți în anumite locuri retrase. Și am uitat cu totul de povestea asta.

Când, ce să vezi, într-o bună zi, arhiereul cel vechi a fost înlocuit cu altul. Noul arhiereu a sosit la mânăstire, a vizitat totul, a binecuvântat totul și a rămas foarte mulțumit de ordinea pe care a

găsit-o. În cele din urmă, s-a îndreptat și la arhondaric. Era un arhiereu cu prestigiu, cu prestanță, bărbos. O bomboană de prelat! În urma lui veneau starețul, vistiernicul, economul, ieromonahii, toți frații mai mari. Iar noi, slujitorii de la arhondaric, ne făcusem una cu pereții și tremuram, cuvioși ca niște umbre fără glas.

Deodată, vlădica întreabă: „Ce-i asta pe pereți?” „Au fost atârnate acolo pentru învățătura poporului întunecat... Sunt în versuri”, îi răspunde administratorul. Preasfinția-sa se apropie, se uită o clipă și se întoarce spre călugări, roșu de mânie: „Cine a scris ticăloșiile astea cu creionul lui murdar?” a tunat el, privindu-ne pe toți, pe rând. Avea ochi ageri, vlădica, fiindcă l-a văzut pe Prohor schimbându-se la față, și l-a arătat de îndată cu degetul: „Tu!” Și Prohor s-a prăbușit în genunchi. „Iartă-mă, presfinția-ta, n-am fost decât martor la treaba asta și, din slăbiciune, nu m-am împotrivit. De scris, a scris poslușnicul Andrei.” Atunci, vlădica s-a întors spre mine: „Din mărul viermănos se taie partea stricată și se aruncă, pentru ca să nu piară tot rodul. Scriitorul acesta să fie dat afară din mânăstire chiar mâine. Să-și pună imaginația murdară în slujba fi-țuicilor bulevardiere.”

Și vă rog să mă credeți că vlădica s-a dovedit a fi un adevărat profet. N-au trecut nici trei luni că, din voia soartei, m-am aranjat într-adevăr la un ziar, mai întâi corector, iar apoi, reporter.

Acolo era o atmosferă plăcută și veselă. Nu se cerea să ai carte ori talent. Afacerile se încheiau mai mult prin cârciumi și cafenele, și toți cei cu care veneai în contact erau trecuți prin ciur și prin dârmon. Ce să spun, o adevărată plăcere! Dar și aici mi-am dat în petec. Așa mi-a fost soarta.

Fiecare dintre noi mai avea și alte felurite căi lăturalnice pentru câștigarea existenței. Astfel, mâncam prin grădinile din afara orașului și pe la șantan. Trânteam, de pildă, vreo zece rânduri în care spuneam că aseară am văzut noua stea mexicană, Puz-Laperouse, angajată de neobositul patron al grădinii „Guadalquivir”, care e o neasemuită interpretă... și gata creditul. Foiletoniștii făceau reclamă, parcă-n treacăt, magazinelor de delicatese, romancierii își purtau eroii prin restaurante cunoscute etc. Mai scoteam un ban asistând și la procesele de la judecătorie. Să zicem că era trimis în judecată un brutar, pentru că meșterii lui dormeau în albiile de frământat coca, vreun cârciumar, pentru murdărie, un băcan, fiindcă vindea zaharină. De cele mai multe ori, brutarii și cofetarii erau dați în judecată. Mă așezam la ședințe așa, încât să

fiu bine văzut, și, uneori, mă prefăceam că scriu ceva în carnetul de însemnări. Și cui îi place să-și vadă numele în cronica judiciară? Din când în când, aruncam o privire furișă spre brutarul meu care nu se hotăra să plece, deși procesul lui se terminase de mult; stătea acolo, privindu-mă cu neliniște. Mai lăsam să treacă vreo zece minute, apoi ieșeam din sală cu un aer neglijent, de parcă aș fi fost la mine acasă. Brutarul, după mine. Pe stradă, mă ajungea din urmă și întreba cu glas dulceag: „Nu vă supărați, sunteți reporter?” Eu îl repezeam cu severitate: „Reporter. Dar dumneavoastră ce doriți?” „Numai așa... Hm, hm... Știți că și procesul meu s-a judecat astăzi, poate ați auzit?” „Am auzit.” „Și-ați luat însemnări?” „Da.” „Câtă tevatură! Și când mă gândesc că mi s-a făcut procesul ăla verbal fără nicio vină... Vedeți dumneavoastră, comisarul din cartierul nostru... Dar de ce stăm pe stradă? Ce ziceți, n-ați vrea să intrăm câteva clipe? Aici, pe aproape, e un mic restaurant... V-aș spune cum s-au petrecut lucrurile... E și vreme potrivită pentru un păhărel. Și fac și niște fripturi grozave. Hai, zău, nu mă refuzați.” Atunci luam o înfățișare foarte severă: „Tocmai mă gândeam că aș intra și eu cu plăcere, dar vă spun din capul locului – plătim juma-juma. Redactorii noștri nu au voie să se lase invitați.” Bineînțeles că plecam de la cârciumă, și sătul, și beat, și cu o bancnotă de douăzeci și cinci de ruble în buzunar.

Dar – repet – am scrântit-o și aici. Din cauză că m-am lăcomit să înghit o bucată prea mare pentru mine. La ziarul nostru lucra un tip care scria cronica și foiletonul de duminică. Drept să vă spun, era un as! Gândiți-vă și dumneavoastră, ce poți să scoți din ședințele primăriei sau dintr-un foileton de două mii de cuvinte? Să zicem două-trei sute de ruble; el însă ținea birjă cu luna, lua masa la „Bellevue” și la „Bianchi”, avea amantă franțuzoaică și se îmbrăca tocmai ca regele Solomon în vremurile lui de strălucire. Bea numai șampanie și se pornea cu băutura de la supă. Într-un cuvânt, era tare descurcăreț.

Pe când mă aflam într-o zi la redacție, m-a chemat deoparte. Avea un aer misterios. „Am o afacere bună. Am putea să câștigăm amândoi o mie de ruble. Vrei?” „Cum să nu!” „Bine, uite cifrele. Te duci la Dehtiarenko. Îl cunoști?” „Da.” „Peste două săptămâni o să fie declarat falit, dar pentru el e o chestie de viață și de moarte ca deocamdată să nu știe nimeni în ce situație se află. Eu am motivele mele să nu mă duc la el. Înțelegi?” Și mi-a dat instrucțiuni amănunțite.

M-am dus la Dehtiarenko. „E acasă?” „Este.” „Vă rog să-i dați cartea mea de vizită.” Iar pe cartea mea de vizită scria: „Colaborator la ziarul cutare, corespondent al ziarului cutare din capitală, publicist”, și – pentru cei slabi de înger – mai aveam sus și un blazon de noblețe. Stăpânul a ieșit să mă primească. „Am onoarea să stau de vorbă cu domnul Dehtiarenko?” „Chiar cu el, ce doriți?” „Vedeți dumneavoastră, sunt pe cale să scriu o serie de articole economice de popularizare, privitoare la problemele industriei din sud. Desigur, unul din locurile cele mai importante va fi rezervat firmei dumneavoastră, a cărei rază de acțiune...”, într-un cuvânt, complimente cu nemiluita. Mă asculta fără să scoată o vorbă. Era un ucrainean zdravăn, cărunt, mustăcios, cu ochi mici, de pungaș. „Mă rog, dar ce amestec am eu aici?” „Păi, să vedeți, am strâns niște cifre pe care le-am notat în carnețelul acesta și, pentru orice eventualitate, am venit să le verific, ca să fiu mai sigur; poate că, onorate Taras Kirileâci, ați avea ceva de adăugat?” Ucraineanul a râs, a luat carnețelul, a ieșit din odaie, și după un minut s-a întors: „Bine ticluit, nimic de zis. Totuși am adăugat și eu ceva... Dar mai așteptați puțin cu publicarea acestor cifre. Poate că peste o săptămână o să vă comunic alte cifre. La revedere.”

Am ieșit afară, și am văzut că-mi băgase în carnet cinci hârtii de câte o sută. Puțin. În clipa aceea, fiara pierzătoare de suflete de la mânăstire a tras în mine cu bomba lăcomiei. Magul și vrăjitorul mă aștepta la redacție. „Ei, cum a mers?” „Nu mi-a dat nimic. M-a ascultat, s-a uitat la carnet, apoi mi l-a înapoiat spunând: «Nu mă privește»”. „Mă, crocodilule, nu cumva minți?” „Zău că nu mint, pe cuvântul meu de onoare!” „Aha, atunci îi arăt eu.” Și chiar a doua zi a trântit un articol. L-a făcut la mare artă. Nu a pomenit niciun nume, dar chiar și un prunc ar fi înțeles că Dehtiarenko se află în pragul falimentului. Și, ce să spun, a fost latră rău! Când a citit ziarul, Dehtiarenko s-a înfuriat și a dat fuga la guvernator. Acesta l-a chemat pe redactorul responsabil și în aceeași seară eu, robul lui dumnezeu, am fost aruncat în stradă, la toți dracii.

IV

Următorii doi ani nu știu nici eu cu ce am trăit. Zău! Chirie nu plăteam, asta se înțelege de la sine. Rămâneam dator prin cârciumi, alergam pe la casele de amanet. Dar trăiam mai ales din împrumuturi. De pe vremea când lucram la ziar aveam în oraș o

mulțime de cunoscuți. Atunci am înțeles eu adevăratul tâlc al maximei: „Când faci spirite sau ceri bani cu împrumut trebuie să iei omul repede”. Te întâlnești cu cineva pe bulevard, vorbești cu el de una, de alta, apoi zici pe neașteptate cu un aer neglijent: „Apropo, n-ai o rublă sau două până mâine?” O rublă e o sumă atât de mică, încât unui om îi e rușine să te refuze. Și așa, fără muncă, izbuteam, nu numai să nu mor de foame, dar să mă și cherchelesc în fiecare seară.

Uneori îmi mai pica și ceva de lucru. Un profesor a avut milă de mine, m-a însărcinat să-i pun la punct biblioteca și să întocmesc un catalog. Era un bătrân minunat, cu părul ca argintul, frumos și neînchipuit de bun. Vreo șapte luni în șir am tot lucrat la aranjarea bibliotecii lui, dar când i-a dat în gând să facă într-o zi un control, a rămas, sărmanul, cu gura căscată. A început chiar să plângă. „Spune-mi măcar, pentru dumnezeu, cui i-ai vândut cărțile? O să dau de trei, de patru ori mai mult, fiindcă e vorba numai de cărți rare, de exemplare unice!” M-a apucat o milă grozavă de el de mi-au dat și mie lacrimile, dar cum aș fi putut să țin minte? Le vândusem mai mult la piața de vechituri, unor oameni necunoscuți. Iar, uneori, la kilogram.

Și femeile mă ajutau. Așa mi-e soarta blestemată. Dădeam mereu peste muierile cele mai inimoase, cele mai blânde, chiar și printre bucătărese, negustorese, madame de hotel, ba chiar și printre fetele care fac trotuarul. De ce se nimerea așa, dracul știe, că eu nu știu...

Totuși, am îndurat multe. Am învățat și drumul la azilurile de noapte. O dată, am dormit la mânăstirea Florovski (în general, mă aciuiam destul de des prin tot felul de lăcașuri sfinte). Cu toate că e o mânăstire de femei, au, separat, camere de dormit și pentru bărbați. La secția pentru nobili costă zece copeici. Noi numeam locul ăsta, după numele mânăstirii, hotel Florida, sau hotel Florența. Am ajuns acolo târziu și cherchelit rău. Știți, în mânăstirea asta se află o galerie lungă, cu geamuri, iar în dreapta ei, cămăruțe cu câte patru paturi. Mi s-a arătat un pat liber și m-am culcat.

În dimineața următoare, portarul ne-a trezit pe toți, cu noaptea-n cap, după regulament. Nu-mi făcusem somnul, mă durea capul îngrozitor, ca după beție, și eram îndrăcit de furios. Și uite că-mi cad ochii pe un tânăr, cu părul tuns scurt, cu o bărbuță *à la Henri Quatre*[1] dar cu rufăria într-un hal fără de hal. Îl urmăream cu

[1] Ca a lui Henric al IV-lea (fr.) (n. t.)

privirea. A început să-și curețe cizmele, și le-a tot curățit, gâfâind, până ce le-a făcut lună. Apoi s-a pornit să-și perie cu aceeași grijă haina și vesta. Când l-am văzut că-și scoate pantalonii de sub saltea – dormise pe ei toată noaptea – l-am întrebat: „Ce, tinere, i-ai pus acolo ca să-i aperi de hoți?" El a râs. „Nu, ca să-și păstreze dunga." Eu am zis: „Dar ce, în halul în care ne aflăm, numai dunga de la pantaloni ne mai lipsește! Principalul e să ai conștiința curată și un păhărel de votcă." A râs iară și m-a întrebat: „Ce-i aia conștiință? Se mănâncă?" Mărturisesc că mi-a plăcut. Mi-am dat seama că nu era un om plictisitor și i-am propus să dăm o raită pe la cârciumă. „În general, nu zic ba, a răspuns el, nu mă dau deloc îndărăt, dar dacă beau dimineața, mă tem c-o să duhnesc a rachiu și am treabă!" „Fleacuri, mesteci după aia în gură niște ceai și gata!" Tânărul a prins să șovăie: „Doar așa, cu ceai! Vorba dumitale." Între timp, se îmbrăcase. Își pusese un plastron de hârtie, un guleraș curat și o cravată neagră, cu stele albastre. Ca să vezi drăcia dracului! Când m-am uitat la el, parcă era un membru al *Jockey*-clubului din Paris, ca scos dintr-un jurnal de modă, într-adevăr, avea dungă la pantaloni. Zic: „Ce transformare!" El zâmbește: „Noi, ăștia, nu putem umbla altfel!"

Din vorbă în vorbă, am intrat într-o cârciumă, apoi într-alta și după aceea la o cafenea cu biliard... Până la urmă, am terminat banii, așa că nu mai aveam cu ce plăti. Atunci, însoțitorul meu m-a întrebat cât e ceasul. „Patru? Bine, așteaptă-mă aici cam un sfert de ceas." Și-a pus în cap șapca cu blazon nobiliar și a șters-o. Eu mă dezumflasem, spunându-mi: „Ei, acuși, bătrâne, plătește dacă poți. Cred că de secția de poliție nu scapi. Oricum, tânărul a fost tare șmecher!" Totuși, l-am așteptat. Am cerut un ziar. Au trecut: un sfert de oră, douăzeci de minute, o jumătate de ceas, ba chiar mai mult... Citisem toate anunțurile: s-a pierdut un pudel negru, se caută un meditator... Mărturisesc că eram deprimat. Chelnerul îmi tot dădea târcoale cu neobrăzare. Se apropia de măsuță, scutura fața de masă cu șervetul sub nasul meu, muta paharele dintr-un loc într-altul, fără niciun rost. Ce era de făcut? Eram gata să cer nota, când îl văd intrând în fugă pe tânărul meu. „Ce-i? A durat cam multișor, hai?" „Mda, mărturisesc că..." „Fleacuri. Chelner, plata!" „Două ruble și douăzeci." „Mai adu o sticlă de vin roșu și ține asta", a zis el, aruncându-i pe masă o monedă de aur.

În ziua aceea ne-am împrietenit, iar seara mi-a destăinuit totul. „E un lucru foarte simplu, deși nu tocmai ușor, după cum ar părea

la prima vedere. Tapez!” „Tapezi? Cum, ceri de pomană?” „Nu, nu chiar așa. Cer de pomană pe stradă indivizi nebărbieriți, cu nasuri vinete și îmbrăcați în zdrențe. Pentru ăștia, douăzeci de copeici echivalează cu bogățiile Șeherazadei. Dar judecă și dumneata, cine ar îndrăzni să-mi ofere douăzeci de copeici când port o șapcă de uniformă, un costum curățel și am și un nume frumos de nobil? Mă duc drept acasă la cel pe care-l solicit, le spun servitorilor să mă anunțe, mă prezint ca de la egal la egal, îi întind mâna. «Vă rog să mă iertați pentru deranj, dar sunt puțin cam strâmtorat, aștept din zi în zi să fiu numit într-un post...» și așa mai departe... Îndrăznește vreunul să-mi dea mai puțin de o rublă? Niciodată.”

Mi-a plăcut povestea asta. A doua zi am încercat și eu metoda lui. La început mă temeam, dar încetul cu încetul m-am obișnuit și tapam în dreapta și în stânga. Dacă nu m-aș fi îmbolnăvit, nu m-aș mai fi lăsat niciodată de afacerea asta. E, într-adevăr, înjositor și primejdios, dar e amuzant și ți-e totdeauna buzunarul plin de bani câștigați ușor.

Trebuie să te bizui în primul rând pe psihologie. Când mă duceam, de pildă, la un inginer, turuiam ceva despre tehnica construcțiilor! Îmi puneam cizme înalte, iar din buzunar îmi ieșea un metru pliant, de lemn. Unui negustor îi spuneam că sunt fost vânzător de prăvălie, unui protector al artelor, că sunt actor, iar unui editor, că sunt publicist. Printre ofițeri, ca unui fost ofițer, mi se făcea chetă. O adevărată enciclopedie! Manevrezi și luneci printre degete ca un șarpe, în fiece clipă ești cu ochii în patru, să nu sari peste cal, să nu vorbești fără să vrei pe un ton de cerșetor. Tot timpul trebuie să-ți privești interlocutorul în ochi sau mai bine zis, nu în ochi, ci la rădăcina nasului. Cel puțin în felul acesta nu te simți stânjenit, iar el are impresia că ai o privire sinceră și cinstită de biet truditor nedreptățit de soartă. Dar mai important decât orice e să prinzi momentul când el se simte stânjenit: din cauza ta, din cauza lui, sau a cabinetului său luxos. Până la urmă, poți să-l faci chiar pe omul cel mai tare să se simtă atât de stânjenit, încât să nu mai știe unde să se uite și să-și pipăie portmoneul în buzunar. În clipa aceea trebuie să apeși pe pedală, fără să te temi că exagerezi. Oricât nu te-ar crede, oricât l-ai dezgusta, nu va îndrăzni să te refuze, să nu-ți dea nimic. E o chestie psihologică.

E drept, se întâmplă să și greșești. Într-o zi, am încercat să tapez pe un tip, membru al unei Asociații, ori Slave, ori Balcanice, din Odesa. De fapt, însă, nu era membru al Asociației Slave, ci, după

cum am aflat mai târziu, încercase chiar el să înființeze nu știu ce asociație. Mi se pare că era ceh sau croat, ori ceva asemănător. Asociația o plănuia în felul acesta: în anumite zile, mai cu seamă de sărbători, să se întrunească oameni maturi și copii – mai ales din rândurile poporului – într-un local mare, fără nicio interdicție. Puteau să vină studenți, ofițeri, eleve de liceu. Se străduia să trezească și interesul autorităților și s-ar fi bucurat să asiste, de pildă, guvernatorul, arhiereul, ori șeful poliției. Într-un cuvânt, o idilă la umbra oficialităților. Voia ca toți membrii asociației, dirijați de el, să cânte în cor cântece patriotice și morale. Bănuiesc că asociația coralo-morală nu era altceva decât tot un mijloc de tapare, doar pe scară mai mare. În orice caz, aflasem că individul acela trimitea mereu scrisori la diferiți oameni sus-puși, cerând subvenții în sprijinul ideii sale patriotice.

M-am dus la el. Era un boier înalt, voinic, cu o barbă care i se revărsa pe piept, cu o față deschisă, binevoitoare, și cu o frunte înaltă. „Dumneavoastră sunteți președintele acestei asociații minunate, atât de simpatice?” „Chiar eu, chiar eu! Cu ce vă pot fi de folos?” a zis el, stringându-mi mâna cu amândouă palmele. Am început să-i înșir verzi și uscate. El se făcea tot mai prietenos, dând mereu din cap aprobator, ca un elefant de porțelan. În cele din urmă mi-a spus: „Toate bune și frumoase. Desigur că sunt gata să vă ajut cu ce pot, dar vă rog să mă iertați dacă simt nevoia să mă conving că sunteți, într-adevăr, ceea ce susțineți. Arătați-mi, vă rog, buletinul dumneavoastră de identitate.” Parcă m-a săgetat ceva în inimă, dar fiind ușuratic și lipsit de experiență, am scos buletinul din buzunarul lateral al hainei. Când te ocupi cu chestii d-astea trebuie să-l ai mereu asupra ta. I l-am dat. El l-a vârât într-o clipă în sertarul mesei, a închis sertarul cu cheia și a sunat: „Dașa! Să chemi poliția!” L-am implorat, am îngenuncheat, i-am sărutat mâinile păroase – zadarnic! Am încercat să-l iau mai tare, însă el a scos foarte liniștit dintr-un alt sertar un revolver și l-a pus pe masă, în fața lui, mormăind: „Încearcă”. Energic bărbat. Atunci am făcut două luni de pușcărie pentru cerșetorie.

Dar asta mi s-a întâmplat numai o dată. De alte cazuri asemănătoare nici măcar n-am auzit. Fiindcă, v-o spun cu mâna pe inimă, ca în fața lui dumnezeu – omul, dacă-l iei pe fiecare în parte, e de cele mai multe ori cumsecade, simpatic, cu milă de cei săraci. E drept că de cele mai multe ori nu ajută pe cine trebuie. Dar ce să-i faci? Obrăznicia e totdeauna mai verosimilă decât mizeria. De ce

râdeți? În sănătatea dumneavoastră!...

Felul acesta de viață era plăcut și prin libertatea pe care ți-o oferea. Când mă plictiseam de un oraș, tapam ceva bani de drum – câteodată îmi ajungea chiar și pentru un bilet de clasa a doua – îmi făceam valiza și plecam într-alt oraș, apoi în altul, în capitală, în câte un oraș județean, pe la moșii, în Crimeea, pe Volga, în Caucaz. Bani aveam totdeauna destui. Uneori câștigam câte douăzeci și cinci da ruble pe zi. Beam, schimbam femeile una după alta, într-un cuvânt, trai, neneacă!

E drept că se-ntâmpla să strâng și cureaua. Nimeream în câte un oraș, unde toate adresele bune erau inaccesibile. Ori se adunaseră prea mulți solicitatori, ori unii dintre dânșii porniseră la atac, beți, ori căzuseră pe mâna poliției și se scrisese despre ei în ziare. Ce mai încolo-ncoace, ghinion pe toată linia. Atunci, trebuia să mă mut de la hotel la vreun azil de noapte, să vând hainele de prisos, rufăria... În vremuri d-astea ajungeam să cerșesc și pe stradă. Vă mărturisesc că-mi făcusem și aici un șablon. Trebuie să cerșești repede, ca să nu plictisești omul, să nu-și piardă vremea cu tine și să te și păzești de copoi. Trebuie să dai dovadă de mai multe calități deodată: și de smerenie, și de putere de convingere, și de florile elocvenței. Să zicem, să ceri bani unui actor: „Stimate domn, vă rog o clipă de atenție! Un actor dramatic în rol de cerșetor! Un contrast, într-adevăr, îngrozitor! O neîmpăcată ironie a soartei! Nu vreți să-mi împrumutați câteva centime pentru masă?” Unui student îi vorbeam așa: *„Colega!* Ajută pe un fost muncitor, expulzat pe linie administrativă din capitală. De trei zile n-am băgat în gură o coajă de pâine!” Sau dacă dai peste câțiva inși veseli și cercheliți, trebuie să faci pe originalul: „Domnilor, dumneavoastră rupeți trandafirii vieții, pe când mie mi-au rămas doar spinii. Dumneavoastră sunteți sătui, iar eu flămând. Dumneavoastră beți *Laffitte* și *Sauterne,* iar sufletul meu este însetat de votcă de monopol. Ajutați-l pentru o jumătate de litru pe un fost profesor de magie albă și neagră, în prezent cavaler al ordinului beției!” Și merge! Râd și dau. Și adeseori îți dau mai mult decât te aștepți.

Și ce tipi grozavi se găseau printre noi! De pildă, unul Zablonski. Înalt, frumos ca o cadră, umbla bărbierit, avea o față plină, un nas vulturesc, într-un cuvânt, curat prim-amorez de pe o scenă din capitală. Ăsta scotea vreo patru mii pe an. Nu bea, nu se ținea de femei. Avea o singură slăbiciune, să se îmbrace luxos. Costumul îi era totdeauna la modă, avea un frac pentru orice eventualitate,

mănuși de piele, baston cu măciulie de argint, palton, după sezon. Se mândrea: „Părinții mei – zicea – n-au cheltuit un ban cu mine de la vârsta de cincisprezece ani”. Cunoștințele lui în legătură cu geografia Rusiei erau uimitoare. Câteodată îi spuneam în glumă numele cine știe cărui orășel uitat de dumnezeu și de oameni, și el completa imediat: „E situat pe râul Vihlead. Are o moară mecanică, și morarul e un tip tare simpatic. Pe președintele consiliului zemstvei îl cheamă așa și așa, dă, însă cu zgârcenie. Șeful poliției e un om fioros. Mareșalul nobilimii, dacă e treaz, te alungă, dar dacă e beat, îți dă cât îi ceri.” Și alte amănunte de felul acesta.

Simpatici băieți! Erau printre noi unii care nu tapau singuri, ci indicau doar adresele, ca niște ghizi. Ăștia mergeau totdeauna cu tine la vânat. Pe stradă începeau deodată să murmure pe nas, misterios: „În dreapta noastră e o casă boierească de piatră. E a arhitectului Specht Arnold Karlovici. Te duci neapărat *personal* la el, nu merge cu scrisori. La început o să te înjure, dar să nu-ți pierzi cumpătul, caută să-l îndupleci ca pe un catâr. Dă cinci ruble.” Sau „Aristarhov Pavel Pavlovici! Acasă nu dă, trebuie să-l prinzi la Banca Agrară, între trei și cinci. Nu poate să sufere discuții lungi”; sau: „Armatorul Ghircici. Nu te opri. E un loc prea bătut. Niciun sfanț.” „Margarita Franțevna Pauli – e o femeie minunată. Trebuie să i te adresezi în scris și într-un limbaj ales. Îi place literatura frumoasă.” Și așa mai departe. Se înțelege că unui astfel de ghid îi dai jumătate sau o treime, după cum te-ai înțeles.

Unii nu făceau decât să ticluiască scrisori pentru cei mai slabi la carte. Bineînțeles că și aici era vorba de un șablon: „Stimată și mult respectată doamnă! Sufletul dumneavoastră mărinimos și mila pentru năpăstuiții soartei îmi dau curajul” și așa mai departe. Pentru orice întâmplare trebuia să ai la tine vreo cinci-șase scrisori de astea, fără nume, ca să le poți folosi la nevoie. Câte unul lăsa în plicul cu scrisoarea și buletinul de identitate, pe care venea să-l ia mai târziu.

Unii bătrânei își câștigau pentru trai căpătând din două-trei locuri un fel de pensie lunară. Pentru un astfel de bătrânei era important să aibă o înfățișare cuviincioasă și părul cărunt. Și-apoi ce nevoi au ei? Ceai, tutun, un păhărel de votcă, un ziar și gata.

Îmi amintesc de unul Bogoiavlenski, fost seminarist, deștept foc, o minte sclipitoare, dar cu aspectul unui cizmar, și pe deasupra și șașiu. Ăsta ședea cât era ziua de lungă în camera lui de la hotel, numai în indispensabili, și scria scrisori. Iar pe lângă el se aciuiau

totdeauna câțiva oameni pe care îi trimitea cu scrisorile. Și cum scria! În primul rând, scrisul propriu-zis: litere rotunde, negre (folosea tuș), de o neînchipuită frumusețe și clare ca cele mai grozave litere de tipar. Apoi stilul! Făcea minuni cu scrisorile lui. Se știe, de pildă, că pe o față bisericească nu o poți impresiona. Parcă ar fi de piatră. Noi ne feream totdeauna de ei. Dar el îi trăgea câte unui arhiereu o scrisoare de vreo opt pagini, împănată cu tot felul de citate din Biblie, dar nu din cele îndeobște cunoscute, ca: „mâna milostivului nu va sărăci" sau „cereți și vi se va da", ci, de pildă, din „Prea-înțeleptele povețe ale fiului lui Sirah", din „Prorocul Varuh" și la fiecare citat indica (în paranteze) și capitolul, și versetele. Scrisorile lui erau strălucite și nu s-a întâmplat să fie vreodată refuzat.

Dar niciunul dintre noi nu strângea bani. Prăpădeam totul. Femeile mai depuneau uneori câte ceva la casele de economie, dar numai până la primul amor. La femei se știe – tapează, chipurile, ca să-și cumpere o mașină de cusut. Câteodată capătă destul de mult, dar, dacă sunt drăguțe, rar li se dă degeaba.

Și-așa, viața asta are și haz, dacă vreți. Dar numai la început, fiindcă pe urmă... Tapeurii ăștia sunt mari ticăloși, mai răi decât pușcăriașii. La cei din urmă există cel puțin un fel de spirit de solidaritate, îndrăzneală. La ăștilalți – nimic. Pentru o rublă, se vând unii pe alții, se trădează, se denunță, se ponegresc. Sunt invidioși, mincinoși, lași, lacomi. În general, trebuie să vă spun că dintre toți vagabonzii de felul acesta pe care i-am cunoscut, cei mai răi sunt cei ce provin din oameni culți: tot felul de ofițerași inferiori în rezervă, studenți alcoolizați sau actori. Gunoaie! Le place să trăiască bine, dar munca o urăsc din tot sufletul. Și de mine vorbesc – ăsta-i adevărul. Ei nu sunt ca adevărații vagabonzi din vocație. Aceștia stau toată ziua cu burta la soare, nu le trebuie nimic, se mulțumesc cu o scrumbie și cu pâine neagră cu pepene. După ce se satură de trândăvie, se duc în port și cară baloturi. Ce le pasă? Nu se tem de nimic, nu respectă pe nimeni, nu se înclină în fața nimănui. Și trebuie să recunosc, că ăștia se uitau la noi, tapeurii de profesie, ca la niște oameni de nimic. Și parcă numai ei! Chiar hoții de buzunare ne disprețuiau. Că și cu ei ne întâlneam la azilurile de noapte.

V

Tot tapând așa, am ajuns în Crimeea. Știți, Crimeea – și în general sudul – e un adevărat cuib de vagabonzi și escroci. Cine a trecut o dată pe acolo simte nevoia să se ducă iarăși. Cald, mare, munți, frumusețe, bani – gârlă. De aceea, locurile acestea sunt pline de trântori.

M-am împotmolit și eu pe-acolo. Pe de o parte, m-am încurcat cu o muiere, iar pe de altă parte, am început să scuip sânge. Așa că am prins rădăcini.

La început, am avut noroc, dar s-a stricat căruța pe neașteptate. A venit iarna, frigul. Eram tare slăbit, nădușeam noaptea, ziua mă scuturau frigurile, tușeam, abia mă țineam pe picioare. Bucluc! Și-apoi, sezonul se terminase, oile de aur plecaseră la Moscova și la Petersburg, nu mai rămăseseră decât sărăntocii bolnavi. Iar localnicii, băștinașii ca să zicem așa, se săturaseră să-mi tot vadă mutra. Mă întâmpinau glacial: „Iarăși dumneata? Pentru a patra oară? Te rog să mă ierți, nu sunt Vanderbildt, ca să întrețin pe toată lumea. La revedere.” Sau altceva asemănător. Muierea m-a părăsit. Era frumoasă, bestia, pătimașă, rea, nerăbdătoare, lacomă. Singura de felul ăsta care mi-a tăiat drumul în viață. Îi plăcea să trăiască pe picior mare. Poloneză. O chema Zoska. Până la urmă, m-a făcut și de râs pe stradă. S-a înfuriat că m-am întors fără bani. Mi-a strigat: „Tapeur nenorocit, năpârcă de pușcărie, lepădătură lihnită de foame!” Apoi a plecat și nu s-a mai întors acasă.

Mi-am pierdut capul. Într-o zi, din mila unui căpitan de vapor, am ajuns din Crimeea aici. Dar mi-a mers și mai rău. Curată nenorocire! Iarna era aspră, umblam îmbrăcat cu un pardesiu subțire, cu ghetele găurite; din pricina tusei mă încovoiam până la pământ. Și sufla un vânt dinspre mare de mă legăna ca pe o barcă pe valuri. Mă mir cum de am scăpat cu viață. Și – culmea nenorocirii – îmi pierdusem de tot curajul. Când ceream, îmi tremura glasul și mă înecau lacrimile. Acum îmi dau seama că

adevărata sărăcie stârnește cu greu milă. Nu știu de ce, dar nenorocirea adevărată pare totdeauna prefăcută. Câte unul îmi spunea: „Ești beat, ticălosule, trăsnești a rachiu. Du-te de te culcă și vino-ți în fire.” Și eu nu numai că nu băusem, dar nici nu mâncasem măcar din ajun.

M-am dus la un doctor. Dinadins, din furie, l-am ales pe cel mai scump. Și ce credeți? S-a dovedit a fi un om minunat. Nu mai vorbesc de faptul că m-a tratat pe gratis. În general, n-aveam de ce ne plânge de doctori. Uneori, câte unul cu renume mai spunea: „N-am timp să-mi bat capul cu dumneata, dar uite, ți-am scris aici câteva cuvinte pentru asistentul meu”. Apoi, când te vedea că pleci, striga după tine: „Stai puțin. Ți-ar trebui și ceva bani. Ia-i și cară-te mai repede.” Însă ăsta, un ovrei, era bun să-l pui pe rană, nu alta. M-a tratat pe gratis, mi-a dat și bani pentru medicamente, ba, pe deasupra, și niște haine mai uzate. M-am ales de la el și cu un palton de iarnă, căptușit cu vatelină.

Încet, încet, am început să-mi vin în fire. Într-o bună zi, doctorul meu mi-a spus: „Ascultă, *sir*, doar n-o să tai toată viața frunză la câini. Am un loc pentru dumneata. Vrei să intri funcționar la «Steaua sudului»?” „Mă mai întrebați? Nici nu încape vorba!” „Atunci, du-te acolo mâine pe la unsprezece, întreabă de patron și spune-i că te-am trimis eu. Am vorbit cu el.”

Am intrat ca slujbaș la hotel și am început și eu o viață mai omenească. Slujba era ușoară. Scriam notele clienților care plecau. Leafă – douăzeci și cinci de ruble, plus masa, ceaiul, locuința. Camera, ce-i drept, se afla sub scară, ca a lui Hlestakov, dar era oricum o cameră, un bârlog al meu. Când m-am mai dumirit oleacă, am început să rup câte puțin și la note. Era foarte simplu: adăugam ceva la nota clientului, în registru treceam suma reală, iar diferența o opream. Numai foarte rar se întâmpla câte o încurcătură. Uneori, năvălea în birou vreun moșier din Olgopol, îmbrăcat într-un halat de pânză, din ăla de drum, și se pornea pe scandal. Dar eu îl luam repede cu zâmbetul cel mai amabil: „Vai de mine, se poate! Unui client atât de respectat? Cercetăm numaidecât... Știți, o sută douăzeci de camere, zăpăceală.” Îl luam cu vorba și se potolea.

Totuși, nu stăteam prea grozav. Am început să iau seama ce se petrece în jurul meu și până la urmă am descoperit că chelnerii trăiau de o sută de ori mai bine decât mine. În cazul cel mai rău, scoteau câte patru-cinci ruble pe zi, iar uneori șase-șapte, ba chiar și zece, când aveau noroc. Și trebuie să mărturisesc că pe mine mă

tratau cam *„sanfason”.*

Am chibzuit ce-am chibzuit și, într-o zi, când a rămas vacant un loc de chelner, l-am rugat pe patron să mi-l dea mie.

La început, s-a mirat grozav: „Se poate, dumneavoastră, un fost ofițer! Clienții or să vă tutuiască, și-apoi nici eu n-o să mă simt prea la largul meu să vă tratez ca pe un chelner, și doar vă dați seama că nu pot face nicio diferență.” L-am liniștit, povestindu-i o parte din viața mea, desigur fără pasajele cele mai întunecate, doar așa, vreo câteva din aventurile mele. S-a învoit. Om cu picioarele pe pământ.

La început, ceilalți chelneri m-au cam persecutat. Oricum, eram un fel de domn, fusesem ofițer, iar cu puțin mai înainte ședusem la birou, ca boierii. Dar n-a durat mult. În primul rând, am și eu o limbă destul de ascuțită, iar în al doilea rând, am talentul de a mă adapta la orice fel de viață. Apoi, le-am câștigat respectul prin cunoștințele mele juridice. Chelnerii au mereu procese, ori din pricina scandalurilor la beție, ori a notelor neachitate.

Greu a fost până m-am deprins cu munca. Meseria de chelner pare numai foarte ușoară. Dar, în primul rând, stai toată ziua în picioare, și uneori n-ai timp nici măcar o clipă să te așezi să te odihnești. De altfel, chelnerii bătrâni m-au povățuit din capul locului că-i mai bine să nu te așezi, fiindcă atunci te simți și mai obosit. La început, când ajungeam acasă, mă dureau picioarele și spinarea de-mi venea să urlu.

Apoi, ai nevoie de o memorie foarte bună: ce servești la cutare masă, ce-ai comandat la bucătărie, câte fise trebuie să dai pentru fiecare gustare de la bufet, iar când ți se cere socoteala, trebuie să-ți amintești totul dintr-o dată. Dacă le încurci, se supără clientul.

Dar și aici m-am adaptat repede și am început să lucrez chiar mai bine decât alții. O mare simpatie au căpătat pentru mine clienții obișnuiți ai localului, mai ales cei care veneau la separeuri cu doamne cumsecade. Asta pesemne din cauză că aveam mai multă experiență a vieții. Îmi cunoșteam lungul nasului, nu mă holbam la doamnă, nu intram în separeu fără treabă, nu stăteam la ușă să trag cu urechea, mă purtam modest și firesc. Câteodată, nici chiar chelnerii bătrâni nu se pricep să servească în astfel de ocazii. Se poartă ca un complice, aproape că fac cu ochiul. Fără să li se ceară, se apucă să tragă jaluzelele la ferestre. Ca și cum ar spune: „Am înțeles pentru ce sunteți aici. Am înțeles și tac.” Eu, însă, mi-am dat seama repede cum trebuie să te porți. Mă simpatizau și

cetele de cheflii care veneau să tragă câte un chef monstru. Uneori, aduceau cu ei șansonetiste. Făceau niște porcării că altul s-ar fi scârbit, dar eu îi serveam, indiferent, de parcă n-ar fi fost vorba de oameni, ci de obiecte neînsuflețite. Clienții mei le spuneau de obicei altor chelneri: „Nu, drăguțule, poftim un bacșiș și du-te de-l cheamă pe Andrei să ne servească, fiindcă ne-am obișnuit cu el”.

După ce se termina masa de seară, la bufet rămânea numai un chelner de serviciu pentru cazul când vreun client ar cere ceva din cameră. Ceilalți ne făceam bocceluța cu fracul și ne duceam la restaurantul „Veneția”, să mai stăm un ceas-două să jucăm cărți sau biliard.

Nici nu vă închipuiți cum îi tratam pe chelnerii de acolo! Ne tolăneam pe scaune, aproape că puneam picioarele pe masă. „Bă neisprăvitule, vierme!” Numai așa le vorbeam. „Nu vezi, pui de cățea, pe cine servești? Ce lichior e ăsta? Numai peste bot ar trebui s-o încasați, mârlanilor.” Ei își dădeau seama, nici vorbă, că eram tot niște slugoi ca dânșii, însă n-aveau încotro, trebuiau să tacă. Bacșiș nu prea le dădeam.

Și ce bârfeală-i mai trăgeam pe socoteala celor ce veneau la noi la restaurant. De altfel, aceștia ne credeau un fel de manechine, care nu văd, nu aud și nu înțeleg nimic, pe când, în realitate, nouă nu ne scăpa nimic. Știam și cui îi plăcea să bea pe socoteala altuia, și care își ascundea banii de prieteni, legându-i în batistă sau băgându-i pe nesimțite în ghete, și ce spuneau, în spate, unul de altul. Iar dacă o doamnă intra într-un separeu, o dată cu un bărbat, iar altă dată cu altul, puteți fi sigur că știam perfect de bine care dintre ei e soțul și care nu. Când vorbeam despre ei, nu-i numeam decât ticăloși, pungași și desfrânați.

Îi bârfeam cu plăcere și pe patronii hotelurilor. Ne povesteam cum făcuseră avere. Acolo, pot spune c-am aflat, într-adevăr, „Misterele palatului din Madrid”! De îndată ce venea vorba de unul, aflai de câte o crimă, de jaf, omor, ba chiar de lucruri și mai rele.

Hai să vă prezint și galeria. Işcenko: hotel „Berlin”, hotel de prim rang. În restaurant cântă seara o orchestră de români. Douăzeci de mii de ruble venit net. Acum, date suplimentare: a fost portar într-un bordel. După trei ani, a deschis o cârciumă deocheată, după alți cinci, a înființat hotelul „Berlin”, iar astăzi are cai de curse. Interesant este faptul că tocmai în bordelul unde servea ca portar a fost văzut ultima oară moșierul Onoprienko, cel care – poate vă amintiți? – a dispărut fără urmă. Işcenko a fost ținut șase luni la

închisoare în legătură cu afacerea asta, dar l-au eliberat din lipsă de probe.

Țâpeniuk și Leșcenețki. Unul are bufete pe vapoare, celălalt este patronul hotelului „Varșovia”. Amândoi au case proprii, Țâpeniuk e consilier municipal. Amanta lui Leșcenețki e o „stea” de la Viena. Înainte, amândoi au fost lachei la hotelul „Kiev”. Pe vremea aceea, un negustor din Moscova a decedat subit în camera lui, se pare că nu de moarte bună. Țâpeniuk a fost arestat, fiindcă avea zgârieturi pe mâini și pe frunte. După ce a stat un an și jumătate la închisoare, când anchetatorii au văzut că nu scot nimic de la el, i-au dat drumul.

Să trecem acum la Kazimir Hrjanovski. Grădina „Tivoli” și un cafe-șantan. Umblă numai cu automobilul. A fost codoș. Și-a pus „în circulație” trei surori, pe rând, când au împlinit cincisprezece ani. Așa și-a început cariera. Naguski a fost întreținutul unei bătrâne de șaizeci de ani. Malievici, care are pe Bolșaia Dvoreanskaia o casă cu trei sute de camere mobilate, a fost și el cam tot așa ceva, ba chiar mai rău, de ți-e rușine să și vorbești. Și-așa mai departe. Într-un cuvânt, tot „codul penal” întruchipat în personaje. De altfel, vă mărturisesc că nu prea cred în poveștile după care niște țărani naivi vin în capitală cu opincile pe umăr, și când mor, lasă câte o avere de treizeci de milioane. Îmbogățirile astea subite se întemeiază totdeauna pe vreo escrocherie, dacă nu chiar pe vărsare de sânge.

Credeți poate că-i condamnam? Dimpotrivă. Auzeai doar: „Bravo lui, a lucrat strașnic! Dar ce, să umble cu deștu-n gură? Ehe, dacă aș fi avut și eu prilejul, ce i-aș mai fi dat la cap!” Grozav ne înfierbântam, când vorbeam de chestiile astea.

VI

...Mai ales unul. Un chelner, anume Mihaila, ucrainean de felul lui. Vă rog să mă iertați, domnule cârciumar, terminăm numaidecât. Domnule, pe mine n-o să mă asculte, rugați-l dumneavoastră să ne mai dea o sticluță, ultima. Spuneți-i că o bem imediat. Acuși se termină și povestea mea...

Așa. *Merci.* „De ce te holbezi la ceas, dobitocule? Ai auzit că patronul a permis. Asta-i!”

Ihre Gesundheit![1] Mihaila era cam slăbănog, melancolic din fire și

[1] În sănătatea dumneavoastră (germ.) (n. t.).

se trăgea din neamul lui Mazeppa. Se dădea în vânt după slujbele bisericești. Mormăia mereu rugăciuni. Nu-i plăcea să vorbească mult, dar când ne porneam pe povești și bârfe de felul acesta, nu-l mai puteai urni din loc. Întreba mereu – cum, ce fel, unde a ascuns banii cutare. Uneori, ne și plictisea. Și ochii i se întunecau și străluceau febril! Era chelner la etajul întâi.

De ce i-oi fi plăcut așa de mult, numai dumnezeu știe. Poate că unde ne lega aceeași soartă, ne simțeam atrași unul de altul. Am început să ne răzlețim de ceilalți colegi. Și mereu vorbeam pe aceeași temă. Până la urmă, ajunsesem să vorbim de treburi dintr-astea fără să ne mai sfiim deloc. Parcă umblam goi unul în fața celuilalt. Nu hotărâsem nimic între noi, dar simțeam că n-o să ne despărțim până n-om face o boroboață.

Eu începusem pe atunci să bolesc din nou. Probabil din cauza oboselii. Uneori, când serveam la masă, mă apuca tusea. Încercam să mă stăpânesc, dar când nu mai puteam, lăsam totul pe masă și fugeam pe coridor. Tușeam de nu mai vedeam înaintea ochilor. Numai că în restaurantele bune așa ceva nu merge. Așteptam să mi se spună: „Sau servești, sau te bagi în spital. Aici nu-i azil. La noi vine lume elegantă.”

Mă așteptam din clipă în clipă să mă dea afară. Și mă gândeam, iar strada, frigul, ploșnițele din aziluri, salam de cal, murdărie, mizerie. De altfel, și Zoska se întorsese iarăși la mine. Năpârca simțise că poate să mă stoarcă din nou de bani. Când aveam bani, era liniștită, drăgăstoasă, chiar prea drăgăstoasă că uneori eram vlăguit, dar când nu aveam bani, răcnea la mine de față cu vecinii: „Slugă puturoasă! Mârlan! Vită vândută!” Numai vorbe d-astea avea atunci pentru mine.

A fost perioada cea mai grea din viața mea și doar trecusem prin multe. Uneori, mă plimbam pe stradă în zilele mele libere și visam: „poate-o fi pierdut careva un portofel cu trei mii de ruble și-o să-l găsesc eu... sau, s-o apropia pe negândite de mine un milionar bătrânel și bun și m-o întreba plin de compătimire: «De ce ești atât de trist, tinere simpatic? Spune-mi deschis, ce te frământă? Poate că te pot ajuta?»“

Și tocmai atunci a tras la hotelul nostru omul acela, fie-i țărâna ușoară. Cum? Vi se pare curios că-mi fac cruce? Să știți că pe seară cred totdeauna cu tărie în dumnezeu. E drept că ziua, mai cu graba, mai cu beția, îl uit pe binefăcătorul meu.

Să vă povestesc mai departe? Sunt lucruri cam neplăcute,

apăsătoare... Bine, dacă doriți, o să le iau la rând.

Era un tip cu greutate – administratorul unor moșii din Crimeea și Caucaz. Pe Volga administra moșii de peste douăzeci de mii de deseatine, și pe lângă asta mai învârtea și nu știu ce afaceri cu petrol și fier. Îl vedeam zilnic. Când cobora la masă, pe la ora unu sau două, te apuca groaza! Uriaș, puhav, cu fața pământie, cu pungi negre sub ochi, iar ochii, parcă-i erau de sticlă, fără expresie, ieșiți din orbite. Respira foarte greu. Avea ceva cu plămânii sau cu inima, pare-mi-se anghină pectorală. Se lăsa cu pieptul pe masă, își îndepărta coatele și respira parcă nu cu gâtul, ci cu spinarea, cu burta și cu capul. Când trăgea aer în piept, își ridica bărbia și hăpăia cu gura deschisă, iar când îl dădea afară, se lăsa iarăși pe masă. Așa se chinuia, bietul de el, cam o jumătate de oră. Apoi îi trăgea câteva păhărele de votcă, o sticluță de vin roșu, încălzit, își revenea și se înveselea.

Făcea afaceri mari și totdeauna le încheia la masă, cu glume, la câte un pahar de șampanie. Dar și cărți juca foarte mult și umbla și după femei. Era darnic, ne picau bacșișuri grase de la el.

Stătea în camera numărul patru, la etajul întâi, unde servea Mihaila. Și, lucru ciudat, din clipa aceea prietenia mea cu Mihaila s-a destrămat de parcă o luase vântul. Ne-am răcit unul de altul și basta. Dar într-o zi, țin bine minte, după ce mi-am terminat serviciul și coboram scara, m-a strigat de sus: „Andrei!” Am ridicat capul și l-am văzut aplecat peste balustradă, făcându-mi semn cu degetul să mă apropii. Fața i se schimonosise ca a unui diavol. Parcă râdea ori se strâmba dinadins. M-am suit la el și l-am întrebat ce s-a întâmplat. Mi-a povestit: „Aseară, zice, Nikolai Iakovlevici (așa îl chema pe clientul de la numărul patru) s-a întors beat mort și, de cum a pus capul pe pernă s-a pornit să sforăie, fără măcar să fi apucat să încuie ușa. L-am zgâlțâit ce l-am zgâlțâit, întrebându-l dacă nu vrea să se dezbrace, dar el tot sforăia înainte!” Am înțeles încotro bătea Mihaila; m-am uitat la el, el la mine. „Și?” l-am întrebat în șoaptă. Iar el mi-a răspuns tărăgănat: „Ni-imic!” „Cu bine, Mihaila”, am mai zis eu. Și el a răspuns cu același glas tărăgănat: „Cu bine, Andrei”.

Dar apoi s-a întâmplat. În seara aceea, am servit în separeul roșu stridii, fileu de nisetru și niște vin alb. Stăteam pe coridor de aproape un ceas. Era douăsprezece și un sfert. Deodată, am simțit parcă o împunsătură în spate. Am întors capul și l-am văzut pe Mihaila în capătul coridorului. Avea fața albă, atât de albă că nu

puteai s-o deosebești de plastronul fracului. Stătea încremenit fără să scoată o vorbă. Și știți, lucru uimitor, am înțeles într-o clipă despre ce-i vorba. Nici el, nici eu n-am spus nimic. Am băgat de seamă numai că purta mănuși albe.

El a pornit înainte, iar eu, după el. Am ajuns la numărul patru. Pe coridor nu se afla țipenie de om, și toate lămpile erau stinse. „Mai încet”, i-am șoptit, dar el parcă dinadins a tras ușa cu putere. După ce m-a împins înăuntru, a intrat și el și a încuiat ușa cu cheia.

În cameră era întuneric beznă, atât de întuneric, încât nu-l mai vedeam pe Mihaila. Nu mai știam nici unde e ușa și nici încotro s-o iau. Deodată, am auzit hârșâitul unui chibrit și s-a făcut lumină. Atunci l-am zărit pe Mihaila aprinzând lumânarea de lângă oglindă. Mă gândeam: „Ce dracu face, dobitocul?” Dar el a trecut cu lumânarea în dormitor. L-am auzit spunând: „Boierule, hei, boierule, Nikolai Iakovlevici, dezbrăcați-vă, că așa n-o să dormiți bine. Dați-mi voie să vă fac patul.” Iar după o scurtă pauză: „Hei, bivole, scoală odată că-ți trag una cu picioru-n burtă!” Și iar s-a făcut liniște, de nu se mai auzea decât răsuflarea greoaie a boierului. Când l-am auzit pe Mihaila că mă cheamă: „Vino-ncoa Andrei”.

M-am dus dincolo. Nikolai Iakovlevici stătea întins pe spate. Avea o burtă enormă, ca un munte. Își ținea gura deschisă, și pe barbă i se prelingea saliva. Un picior era pe pat, celălalt îi atârna în jos. Și doamne, cum răsufla! Ați văzut vreodată un pește viu aruncat pe mal? Întocmai așa respira, ca peștele. Se vede că-n plămâni nu-i mai pătrundea decât un pic de aer, așa că se străduia să-l prindă cu gura, cu nasul, cu gâtul... Gemea, hârâia, își schimonosise fața, dar de trezit nu se trezea...

Mihaila a zis iar: „Trezește-te odată, necuratule! Uite că am venit doi să te dezbrăcăm!” Și i-a tras repede o pernă de sub cap. Dar boierul a dat numai odată din cap ca un vițel, a scos un fel de geamăt și a început iar să hăpăie aerul. Mihaila s-a întors spre mine. Arăta înfricoșător, ca o fiară. „Așază-te pe picioarele lui și ține-l.” Iar el i-a pus perna pe față și s-a trântit peste ea.

Ce-a făcut Mihaila n-am văzut și nu știu. Era cu spatele spre mine. Îmi amintesc doar că boierul a zvâcnit slab de două-trei ori din picioare, apoi parcă a sughițat o dată – și-atât. Pesemne nu-și dădea seama că moare. Parcă înțepenisem. Apoi Mihaila m-a tras de pe pat: „Dă-te jos!” M-am ridicat în picioare, năuc. L-am văzut că scotocește prin comodă, prin birou, prin haine. Nikolai

Iakovlevici zăcea pe două perne, cu picioarele alături, de parcă ar fi dormit, iar eu, ca un idiot, nu pricepeam nimic. Mi-amintesc numai că în odaia cealaltă zăngănea un pahar – pesemne că trecea pe stradă un car greu.

Apoi, s-a făcut iarăși întuneric. Mihaila mi-a șoptit: „Gata... Să mergem...” Nu simțeam nici teamă, nici milă – parcă încremenisem. Când am ajuns la ușă, am tras cu urechea. Nu se auzea niciun zgomot. Pe coridor nu era nimeni. Mihaila m-a privit o clipă și a spus: „Mă tâmpitule, ai o mutră! Vino la mine la bufet să bei o votcă.” Am plecat, iar el a mai rămas pe coridor.

Știți cât au durat toate astea? Opt minute! Nu mă chemase nimeni din niciun separeu. Am intrat dinadins în amândouă și am întrebat: „M-ați sunat cumva?” „Nu, nu te-am sunat.” Nici dintre chelneri n-a băgat nimeni de seamă că am lipsit. În seara aceea am servit ca un automat. Nu m-am încurcat niciodată și nici măcar n-am tușit.

Nu vă supărați, domnule cârciumar, plecăm numaidecât. Puteți să stingeți lămpile, că nu mai stăm decât un pic.

Nu mai am multe de spus. M-am dus acasă. Ca de obicei, Zoska s-a repezit să mă înjure, dar nu-mi păsa, parcă eram un robot. Și s-a potolit și ea deodată. S-a dezbrăcat, tăcută, s-a culcat și s-a lipit de mine. Am simțit multă vreme cum genele ei îmi gâdilă obrazul.

În noaptea aceea am dormit minunat, nu m-am trezit o dată. Mai târziu, în închisoare, visam mereu cum zvâcnesc în mâinile mele picioarele victimei și cum zăngănea paharul de alături... În schimb, când m-am trezit dimineața, parcă înnebunisem de groază. „Doamne, mă gândeam eu, să fi fost un vis? Doar am omorât cu Mihaila un om, *un om!”* M-am îmbrăcat.

Plecăm, plecăm, nu vă enervați. La revedere, domnule cârciumar. Vă mulțumim...

Brrr, ce vânt! Nu v-am plictisit cu poveștile mele? Uite-acuși termin.

M-am îmbrăcat și am ieșit în oraș. Era devreme, șase sau șapte. Pe străzi, nici țipenie de om. L-am căutat pe Mihaila și mi s-a spus că nu dormise acasă, rămăsese probabil la hotel. Era prea de dimineață să mă duc la restaurant, și-apoi îmi era și greață. M-am plimbat pe străzi. Când s-au deschis cafenelele turcești, am intrat într-una din ele și am băut o ceașcă de cafea. Priveam oamenii, gândindu-mă: „Toți sunt fericiți, fiecare are o muncă a lui, toți au mâinile curate... pe când eu!”

M-am dus în parc. Răsărise soarele. Potecile erau umede. Fetițe guralive, cu fețișoarele proaspete, abia spălate, se îndreptau spre liceu... M-am așezat pe o bancă și-am început să moțăi. Deodată, văd un sergent că se uită la mine pieziș, ca o cioară la un os înghețat. Și m-a străfulgerat numaidecât gândul: „Mă bănuiește!”... S-a apropiat de mine: „Oricine poate să stea pe bancă, în parc, domnule, dar de dormit nu-i voie! Șeful e sever”, a mai zis el.

Nici până astăzi nu înțeleg ce s-a întâmplat cu mine, dar m-am sculat de pe bancă și i-am spus: „Sergent, du-mă la secție. Azi-noapte am omorât un om.”

Mai întâi, n-a vrut să mă creadă. „Du-te la culcare. Ești afumat de-aseară!” O clipă, m-am gândit: „poate că soarta mă ocrotește? Ce-ar fi să plec?” Dar nu știu de ce, n-am putut. În sfârșit, m-a dus la secție.

Asta-i tot. La început, Mihaila a negat, dar până la urmă a mărturisit. În afară de mărturia mea, nu existau niciun fel de probe contra lui. Și ce om tare s-a dovedit a fi! Închipuiți-vă ce a făcut, în timp ce eu m-am dus să beau o votcă. Hotelul nostru, deși de prim rang, era vechi, și la uși mai rămăseseră cârlige pe dinăuntru. Înainte de a ieși afară, Mihaila a ridicat cârligul și a trântit în așa fel ușa, încât cârligul a căzut singur și a închis-o. Pe mâini nu avea nicio zgârietură – nu-și pusese degeaba mănuși. Într-un cuvânt, dacă n-aș fi mărturisit eu, nu ne-ar fi bănuit nimeni niciodată.

Am avut un apărător vestit, din Petersburg. A zis: „În toate acțiunile acuzatului se vede lipsa de sens, slăbiciunea voinței și a minții. Tot atât de ușor poate fi atras și spre bine, și spre rău.” M-a analizat bine, de-a fir a păr. A amintit de tata, de Iușka, de bolile mele, de Zoska. Eu am fost achitat, iar Mihaila, ca făptaș principal, precum și pentru că nu a vrut să mărturisească, a fost condamnat la șase ani. După aceea, m-au mai ținut șase luni la balamuc, dar, socotind că nu sunt periculos, mi-au dat drumul. Asta-i tot.

Știu, domnule, că, în general, lucruri de-astea nu se povestesc, așa că acum drumurile noastre se despart. Dacă dumneavoastră o luați la stânga, eu o iau la dreapta, și invers. Nu vă supărați, dar o să mai abuzez o dată de bunătatea dumneavoastră. Știți: azilul de noapte, mâine un păhărel de votcă, ceva de mestecat... Vai, dar nu-mi trebuie atât de mult! În sfârșit, *merci bien*[1].

Unde o să mă duc? Deocamdată pe stradă. Sunt un om al străzii. Mărturisesc că, datorită dărniciei dumneavoastră, o să intru astăzi

[1] Foarte mulțumesc (fr.) (n. t.)

în vreo tavernă veselă. Ziceți să încerc să mă ridic? Eh, cu neputință. Capitolul meu s-a încheiat și nu-mi mai rămâne decât strada.

Știți... Dați-mi voie să vă spun o scurtă parabolă... Toți suntem chiriașii lui dumnezeu. Dar unii locuiesc la primul etaj, plătesc chiria pe zece ani înainte, și când portarul principal îi întâlnește nu știe cum să se mai ploconească în fața lor. Alții locuiesc la mansardă, însă plătesc cinstit, regulat, și când întârzie vreodată cu plata, se simt grozav de rușinați. Câțiva denunță contractul cu de la sine putere, dar ăștia sunt pur și simplu niște scandalagii... Iar alții sunt ca mine, nici măcar chiria n-o plătesc. Toată lumea s-a săturat de ei până peste cap, dar nu-i chip să-i alungi din locuință.

Asta e... Dar de ce vă țin eu atât de mult pe frigul ăsta? Vă rog frumos să mă iertați...

Au revoir, musiu[1], cum zic francezii, și un profund *merci.*

Deși e întuneric, îmi dau seama că vă frământați: „Să-i întind mâna sau nu?" Vă rog să nu vă deranjați pentru un fleac ca ăsta. Ce rost au prejudecățile? Vă doresc toate cele bune... Of, ce vânt îngrozitor!...

1904

CĂPITANUL RÂBNIKOV

I

În ziua când se apropia de sfârșit groaznicul dezastru al flotei ruse de la Țușima și când în Europa ajunseseră abia primele vești confuze și alarmante despre triumful acesta sângeros al japonezilor, căpitanul Râbnikov, care locuia într-o fundătură fără nume de pe Peski, a primit următoarea telegramă din Irkutsk:

„Trimiteți imediat foile, supravegheați bolnavul, plătiți cheltuielile".

Căpitanul Râbnikov și-a anunțat numaidecât gazda că este nevoit să lipsească din Petersburg o zi sau două din pricina unor treburi și să nu fie neliniștită de lipsa lui. Apoi s-a îmbrăcat, a ieșit din casă și nu s-a mai întors acolo niciodată.

Abia după cinci zile, gazda a fost chemată la poliție ca să dea declarații despre locatarul ei dispărut. Femeia, cinstită, grasă, de vreo patruzeci și cinci de ani, văduva unui funcționar consistorial, a

[1] La revedere, domnule (corect – *monsieur)* (fr.) (n. t.).

povestit sincer tot ce știa: locatarul ei era un om liniștit, sărac, cam prostuț, cumpătat la mâncare și politicos. Nu bea, nu fuma, ieșea rar din casă și nu primea niciun fel de vizite.

Mai multe nu a putut să spună în ciuda groazei îmbinate cu respect, pe care i-o inspira căpitanul de jandarmi ce-și mișca amenințător mustățile stufoase, înjurând fără contenire.

În aceste cinci zile, căpitanul Râbnikov a cutreierat tot Petersburgul pe jos și cu trăsura. Ofițerul acesta mărunțel, oacheș, șchiop, ciudat de flecar, mereu cam cherchelit, cu părul zburlit, îmbrăcat cu o tunică obișnuită militară cu guler roșu – adevărat tip de șobolan de spital, de cancelarie sau de intendanță – apărea pretutindeni: pe străzi, la restaurante, la teatre, în vagoanele tramvaiului cu cai, prin gări. Se dusese de câteva ori și la marele stat-major, apoi la comitetul pentru răniți, la diverse secții de poliție, la comenduire, la statul-major al trupelor căzăcești și pe la încă vreo zece instituții, enervându-i pe funcționari cu plângerile și pretențiile lui absurde, cu cerșitul înjositor, cu grosolănia cazonă și cu patriotismul său gălăgios. Toți știau pe dinafară că slujise la trenul regimentar al unui corp de armată, lângă Liaoian, că suferise o contuzie la cap, iar în timpul retragerii de la Mukden fusese rănit la picior. Pentru ce nu primea încă pensia?! De ce nu i se dădeau încă diurna și banii de deplasare? Și ce e cu solda pe ultimele două luni? E gata să-și verse – indiscutabil – și ultima picătură de sânge, dracul s-o ia, pentru țar, tron și patrie, și o să se întoarcă în Extremul Orient de îndată ce i se va vindeca piciorul rănit. Dar – mii de draci! – blestematul de picior nu voia să se vindece... Închipuiți-vă, supurează! Puteți să vedeți și dumneavoastră. Și își punea piciorul bolnav pe un scaun, pregătindu-se să ridice cracul pantalonilor, dar oamenii îl opreau de fiecare dată cu un sentiment de jenă amestecat cu compătimire și dezgust. Starea lui de agitație și de teamă, amestecată cu insolență, prostia și curiozitatea lui neîntemeiată și obositoare, îi enervau pe funcționarii ocupați cu munci de birou importante și de mare răspundere.

Zadarnic i se lămurea cu un ton cât se poate de blând că greșise adresa, că trebuie să se ducă în cutare loc, să prezinte cutare acte și să aștepte până i se va comunica rezultatul! Omul nu înțelegea absolut nimic. Dar nici nu puteai să te superi pe el prea tare. Era cu totul lipsit de apărare, sperios și naiv, și dacă cineva îl întrerupea înciudat, el zâmbea, dezgolindu-și gingiile cu un aer prostesc, înclinându-se de câteva ori și frecându-și stânjenit mâinile. Sau

zicea, deodată, cu un glas răgușit și lingușitor:

— Nu vreți să-mi împrumutați o țigară? Tare-aș fuma, dar n-am cu ce să-mi cumpăr țigări... Sărăcia, cum s-ar zice, nu-i un viciu, dar e o mare porcărie.

În felul acesta îi dezarma pe funcționarii cei mai posomorâți și cârcotași. Îi ofereau o țigară și-i îngăduiau să se așeze la marginea biroului. Fără voia lor și, firește, în silă, răspundeau chiar și la întrebările stăruitoare ale acestuia în legătură cu desfășurarea operațiilor militare. De altfel, curiozitatea bolnăvicioasă cu care acest nenorocit ofițer de infanterie, zdrențăros, sărac și rănit, urmărea cursul războiului era mișcătoare și copilăros de sinceră. Interlocutorii lui simțeau nevoia, omenească, să-l liniștească, să-l informeze și să-l încurajeze, așa că vorbeau cu el mai sincer decât cu alții.

Interesul lui față de tot ceea ce era legat de front mergea atât de departe, încât, în timp ce i se întocmeau cine știe ce adeverințe complicate, căpitanul hoinărea dintr-o odaie într-alta, de la un birou la altul, și de cum surprindea vreo convorbire despre război se apropia și asculta cu zâmbetul său încordat și prostesc de totdeauna.

După ce, în sfârșit, pleca, cei rămași, o dată cu un sentiment de ușurare, simțeau și un fel de milă apăsătoare. Ofițerii de stat-major, îngrijiți și eleganți, vorbeau adesea despre el cu o nobilă amărăciune:

— Și ăsta se cheamă ofițer rus! Uitați-vă la tipul acesta și o să vă dați seama de ce pierdem o bătălie după alta. Prostie, incapacitate, lipsă totală de orice sentiment al propriei demnități... Biata Rusie!...

În zilele acestea de agitație, căpitanul Râbnikov și-a închiriat o cameră la un hotel de mâna a doua de lângă gară. Deși avea la el o legitimație de ofițer de rezervă, spusese – nu se știe de ce – că actele lui se află deocamdată la comenduire. Și-a adus la hotel și lucrurile: un sac de voiaj cu o pătură și o pernă, trusa de voiaj și un geamantan nou, ieftin, în care avea rufărie și un costum civil.

Ulterior, slugile au declarat că venea la hotel târziu și părea mereu cu chef, dar îi dădea totdeauna douăzeci de copeici bacșiș portarului care îi deschidea ușa. Dormea cel mult trei-patru ore pe noapte, uneori fără să se dezbrace. Se scula devreme și se plimba ore întregi încolo și încoace prin cameră. Pe la amiază, pleca.

Din când în când, căpitanul trimitea telegrame la Irkutsk de la diferite oficii poștale. Din conținutul acestora reieșea o deosebită

grijă pentru un rănit în stare gravă, care-i era probabil foarte drag.

Într-o zi, foiletonistul unui mare ziar din Petersburg, Vladimir Ivanovici Șceavinski, s-a întâlnit cu omul acesta agitat, caraghios și stângaci.

II

Înainte de a se duce la curse, Șceavinski a intrat în micul și întunecatul restaurant „Gloria Petrogradului”, unde pe la ora două se adunau de obicei reporterii de la ziare, ca să mai schimbe câteva vorbe și să-și împărtășească ultimele știri. Toți aceștia alcătuiau un grup care nu se sinchisea de nimic – vesel, cinic, atotștiutor, flămând, dar, firește, Șceavinski, într-o anumită măsură aristocrat al lumii gazetărești, nu făcea parte din el. Foiletoanele sale duminicale, strălucitoare și amuzante, deși cam superficiale, se bucurau de un foarte mare succes. El câștiga mulți bani, se îmbrăca excelent și avea cunoștințe în tot felul de cercuri. Era însă bine primit și la „Gloria Petrogradului”, datorită vervei sale și dărniciei cu care-i împrumuta pe confrații scriitori cu câte o monedă de aur. În ziua aceea, reporterii făgăduiseră să-i procure un program de curse cu câteva pronosticuri de-ale grăjdarilor.

Portarul Vasili îl ajută să-și scoată paltonul, cu un zâmbet plin de respect și bunăvoință.

— Poftiți, Vladimir Ivanovici. S-au adunat toți. Sunt în salonul cel mare, unde servește Prohor.

Prohor, un om gras, cu părul tuns scurt, cu mustăți roșcovane, îi zâmbi tot atât de familiar și de amabil, uitându-se, ca de obicei, nu în ochi, ci undeva mai sus de fruntea stimatului client.

— Cam de multișor n-ați mai dat pe la noi, Vladimir Ivanovici. Poftiți, vă rog, sunt numai cunoscuți.

Ca totdeauna, gazetarii ședeau în jurul unei mese lungi și, înmuind grăbiți condeiele în aceeași călimară, scriau cu iuțeală pe

niște foi lungi de hârtie. În același timp, fără să-și întrerupă munca, izbuteau să înghită șnițele și cârnat prăjit cu piure de cartofi, să bea votcă și bere, să fumeze, să-și comunice ultimele noutăți din oraș și bârfelile de prin redacții, care nu urmau să vadă lumina tiparului. Unul dintre ei dormea dus pe divan, cu o batistă sub cap. Straturi de fum albăstrui și gros, să-l tai cu cuțitul, învăluiau tot salonul.

Pe când dădea bună ziua reporterilor, Șceavinski observă printre ei un căpitan de infanterie, care ședea cu picioarele rășchirate, sprijinindu-se cu mâinile și cu bărbia pe mânerul unei săbii uriașe. Foiletonistul nu se miră când îl zări, cum nu se mai mira de nimic în legătură cu reporterii. În mijlocul acestui grup eterogen și nepăsător petreceau săptămâni întregi moșieri din Tambov, bijutieri, muzicanți, maeștri de dans, actori, patroni de menajerii, negustori de pește, directori de cafe-șantanuri, jucători de club și mulți alți indivizi de cele mai surprinzătoare profesii.

Când ajunse rândul ofițerului să răspundă la salut, acesta se ridică în picioare, își îndreptă umerii și se recomandă cu un adevărat glas de ofițer de infanterie, răgușit de băutură:

— Căpitan Râbnikov. Încântat de cunoștință. Sunteți și dumneavoastră scriitor? Îmi pare bine! Foarte bine. Respect tagma scriitoricească. Presa este a șasea mare putere. Nu-i așa?

În timp ce vorbea, rânjea, își pocnea călcâiele, îi scutura tare mâna, înclinându-se în chip caraghios, îndoindu-și și îndreptându-și repede partea de sus a trupului.

„Unde l-oi mai fi văzut? se întrebă Șceavinski, neliniștit. Seamănă uimitor cu cineva. Dar cu cine?”

În salon se aflau toate celebritățile reportajului din Petersburg. Cei trei mușchetari: Kodlubțev, Reajkin și Popov. Nu-i vedeai niciodată despărțiți, ba chiar și numele lor, rostite împreună, se încadrau perfect într-un iamb cu patru picioare. Ceea ce nu-i împiedica să se ciorovăiască întruna și să scornească unul pe socoteala altuia tot felul de escrocherii neverosimile, falsuri, calomnii și încercări de șantaj. Se afla acolo și Serghei Kondrașov, despre care se spunea, în legătură cu senzualitatea lui nestăvilită, că „nu e om, ci un caz patologic”. Mai era unul al cărui nume se șterse cu timpul ca fața unei monede uzate și rămăsese numai cu porecla de „Matania”, cunoscută de tot Petersburgul. Pe socoteala întunecatului Svișcev, care scria mici foiletoane la rubrica „Prin cabinetele judecătorilor de pace”, circula o glumă

prietenească: „Svișcev e un mare șantagist, nu ia mai puțin de trei ruble”. Iar poetul Pestruhin, cu plete lungi, care dormea pe divan, își întreținea existența precară de bețiv cântând în versuri lirice onomasticile țarului și marile sărbători. Se mai aflau acolo și alții cu nume tot atât de răsunătoare: specialiști în fapte diverse, în incendii, în cadavre, în deschiderea și închiderea diferitelor localuri.

Matania, un individ înalt, cu moț și cu puncte negre pe față, zise:

— O să vi se aducă numaidecât programul, Vladimir Ivanovici. Deocamdată, vă propun să-l ascultați pe viteazul căpitan. S-a întors de curând din Extremul Orient, unde se poate spune că l-a făcut praf pe dușmanul perfid, cu fața galbenă și ochii pieziși. Hai, generale, dă-i înainte.

Ofițerul tuși, ca să-și dreagă glasul, și scuipă pe jos.

„Un mârlan”! se gândi Șceavinski, încruntându-se cu dezgust.

— Soldatul rus nu-i fitecine! exclamă Râbnikov cu glas răgușit, zăngănindu-și sabia. Viteji legendari, cum zicea nemuritorul Suvorov. Ce? Nu-i adevărat? Într-un cuvânt... Dar vă mărturisesc deschis: comandamentul nostru din Orient nu-i bun de nimic. Cunoașteți zicătoarea: cum e tancul, și pistolul. Ce? Nu-i adevărat? Fură, se țin de cărți, de ibovnice... Or, se știe doar – unde diavolul nu izbutește, trimite mujeri.

— Dar parcă ai început, generale, să spui ceva de întocmirea unor hărți, îi aminti Matania.

— Aha, hărți. *Merci.* Știți, capul... Azi am tras câteva păhărele, zise Râbnikov, aruncându-i lui Șceavinski o privire iute și ageră. Da... Și cum ziceam, un colonel de la marele stat-major a fost trimis într-o recunoaștere. A luat cu el și un pluton de cazaci viteji, nu glumă... Ce? Nu-i adevărat?... Au luat și un tălmaci și-au plecat. Când, uite c-ajung într-un sat. „Cum se cheamă satul ăsta?” Dar tălmaciul tăcea. „Ia vedeți ce-i cu el, băieți?” Atunci, cazacii i-au tras câteva cu cravașa. Tălmaciul a zis: „Butundu”. În limba chineză, „butundu” înseamnă „nu înțeleg”. „Aha, a prins grai puiul de cățea!” Și colonelul a scris pe schiță: „Satul Butundu”. Au pornit mai departe și iar au dat de un sat. „Cum îi zice satului?” „Butundu.” Cum? Încă un Butundu?” „Butundu.” Colonelul a scris iar: „Butundu”. Așa a scris el vreo zece sate „Butundu”, și a ieșit ca la Cehov, care spune: „Deși ești Ivan al șaptelea, ești un prost”.

— Aha! Îl cunoașteți pe Cehov? a întrebat Șceavinski.

— Pe cine? Pe Cehov? Pe Antoșa? Păi cum dracu să nu-l cunosc! Suntem prieteni buni! Am băut zdravăn împreună... Deși ești al

șaptelea, ești un prost...

— În Orient v-ați întâlnit? l-a întrebat repede Șceavinski.

— Nici vorbă, în Orient. Câteodată, Anton Petrovici și cu mine... Deși ești al șaptelea...

În timp ce căpitanul vorbea, Șceavinski îl urmărea cu atenție. Totul părea la el obișnuit, caracteristic militarilor: glasul, manierele, uniforma ponosită, vocabularul sărac și grosolan. Foiletonistul cunoscuse sute de astfel de căpitani cheflii. Rânjeau și înjurau la fel, își netezeau mustățile cu mișcări voinicești, ridicau la fel din umeri, desfăceau coatele, se sprijineau într-o poziție studiată pe sabie și-și zăngăneau niște pinteni imaginari. Dar Râbnikov mai avea și ceva cu totul deosebit, ascuns, ceea ce Șceavinski nu mai văzuse și nu putea să definească, un fel de energie nervoasă, plină de încordare. Foiletonistul avea impresia că nu l-ar fi mirat deloc dacă individul acesta incult, răgușit și beat ar fi început pe neașteptate să vorbească degajat, limpede, cu vorbe alese despre lucrurile cele mai subtile, cum nu s-ar fi mirat nici dacă Râbnikov ar fi săvârșit o faptă nebunească, neașteptată, chiar sângeroasă.

Pe Șceavinski îl uimea cât de diferit arată căpitanul, privit din profil și din față. Din profil părea să aibă un chip rusesc obișnuit, ce aducea puțin a calmuc: fruntea mică, bombată, craniul puțin alungit în sus, un nas rusesc, inform, ca o prună, mustață și bărbuță aspre, negre și rare, părul tuns scurt, cu multe fire cărunte, iar culoarea feței gălbuie-închisă, arsă de soare... Dar când se întorcea cu fața spre el, îi amintea numaidecât un chip foarte cunoscut, cu ochii lui înguști, ageri, de un cafeniu- strălucitor, cu tremurul plin de neliniște al sprâncenelor negre, care porneau în sus de la rădăcina nasului, cu pielea uscată și mobilă, întinsă pe maxilare puternice. Dar, mai ales, lucrul acesta reieșea din expresia generală a feței lui pline de răutate, ironică, inteligentă, poate chiar trufașă, înfățișare nu de om, ci mai curând de fiară sau, și mai exact, înfățișarea unei ființe de pe altă planetă.

„Parcă l-aș fi văzut în vis”, se gândi Șceavinski.

În timp ce-l cerceta cu privirea, închise pe jumătate ochii, fără să vrea, înclinându-și puțin capul într-o parte.

Râbnikov se întoarse imediat spre el, râzând nervos și tare:

— De ce mă fixați așa, domnule scriitor? Am o mutră interesantă? Eu – ridică glasul și se izbi cu pumnul în piept cu o mândrie caraghioasă – eu sunt căpitanul Râbnikov. Râb-ni-kov! Ostașul rus pravoslavnic bate-dușmani-fără-număr. Așa sună

cântecul ostășesc. Ce? Nu-i adevărat?

Kodlubțev zise într-o doară, continuând să scrie, fără să se uite la Râbnikov:

— Și se predă tot fără număr.

Râbnikov îi aruncă o privire fugară lui Kodlubțev, și Șceavinski surprinse licărind în ochii lui căprui niște scânteieri ciudate verzi-gălbui. Dar asta nu dură decât o clipă; numaidecât căpitanul izbucni în râs, desfăcând brațele și pocnindu-se cu palmele peste pulpe.

— N-ai ce-i face, asta-i voia domnului. Nu degeaba spune zicala: coasa-și rupe gura-n cremene. Ce? Nu-i adevărat? se întoarse el deodată spre Șceavinski, bătându-l ușor cu mâna pe genunchi și fluierând a pagubă. Noi mergem la întâmplare, cum se nimerește, într-o doară. Nu știm să folosim terenul, obuzele nu se potrivesc la calibrul tunurilor, oamenii stau nemâncați în tranșee câte patru zile-n șir. Pe când japonezii, lua-i-ar dracu, lucrează ca niște mașini. Maimuțe, dar de partea lor e civilizația, lua-i-ar dracu! Ce? Nu-i adevărat?

— Atunci credeți că or să ne învingă? îl întrebă Șceavinski.

Lui Râbnikov îi tremurară iarăși buzele. Șceavinski observase la el ticul acesta. În timp ce vorbea, mai ales dacă punea o întrebare și aștepta atent răspunsul sau dacă simțea vreo privire ațintită asupra lui, se întorcea nervos, iar buzele îi tresăreau repede, când într-o parte, când într-alta, făcând grimase ciudate, asemănătoare unor zâmbete răutăcioase. În același timp, își trecea grăbit vârful limbii peste buzele uscate și crăpate, subțiri și vinete ca ale unei maimuțe ori ale unei capre.

— Cine știe?! exclamă căpitanul. Numai dumnezeu știe. Fără dumnezeu nu faci un pas, după cum spune zicala. Ce? Nu-i adevărat? Campania nu s-a încheiat încă. Soldatul rus e obișnuit cu victoria. Amintiți-vă de Poltava, de neuitatul Suvorov... Dar Sevastopolul! Și cum l-am alungat noi în 1812 pe Napoleon, cel mai grozav comandant de oști din lume. Oho, mare e dumnezeul pământului rus! Ce?

Vorbea, și colțurile buzelor îi tresăreau în zâmbete ciudate, răutăcioase, ironice, crude, iar prin ochii lui, umbriți de sprâncenele negre și aspre, străfulgerau licăriri galbene, amenințătoare.

Între timp, chelnerul îi aduse cafeaua lui Șceavinski.

— Nu doriți un păhărel de coniac? îl invită el pe căpitan.

Râbnikov îl bătu iarăși ușurel pe genunchi.

— Nu, mulțumesc, dragul meu. Azi am băut prea mult. Îmi crapă capul. M-am cherchelit de dimineață, lua-o-ar dracu de treabă. Veselia Rusiei e băutura. Ce? Nu-i adevărat? exclamă el deodată, țanțoș, luând pe neașteptate aerul unui om beat.

„Se preface”, se gândi Șceavinski...

Și, fără să știe nici el de ce, stărui:

— Poate vreți bere? Sau un vin roșu?

— Nu, foarte mulțumesc. Și așa sunt beat. *Grand merci*.[1]

— Poate atunci sifon?

Căpitanul se învioră.

— A, da, da. Sifon... nu refuz un păhărel.

Chelnerul aduse un sifon. Râbnikov bău un pahar, cu înghițituri mari, lacome. Chiar și mâinile îi tremurau. Și imediat își turnă un al doilea pahar. Se vedea bine că setea îl chinuise grozav.

„Se preface”, se gândi din nou Șceavinski. Ciudat individ! E nemulțumit, obosit, dar nu-i câtuși de puțin beat.

— Căldura, lua-o-ar dracu! spuse Râbnikov, cu glas răgușit. Dar am impresia că vă țin de la lucru, domnilor.

— Nu-i nimic. Suntem obișnuiți, mormăi Reajkin.

— N-ați mai aflat nicio știre nouă de pe front? întrebă Râbnikov. Eh, domnilor, exclamă el deodată, zăngănindu-și sabia. Ce material interesant v-aș putea furniza eu despre război! Dacă vreți, eu vă dictez, și dumneavoastră nu faceți altceva decât să scrieți. Puteți să-i puneți titlul: „Amintirile căpitanului Râbnikov, întors de pe front”. Să nu vă închipuiți cumva că cer ceva! Nu vreau niciun ban, o fac pe gratis. Ce ziceți, domnilor scriitori?

— Într-o zi o să vă luăm un interviu, răspunse fără entuziasm Matania. Spuneți, Vladimir Ivanovici, n-ați auzit nimic despre flota noastră?

— Nu, nimic. Dar ce s-a întâmplat?

— Se povestește ceva cu totul neverosimil. Kondrașov a auzit de la un cunoscut de la statul-major al marinei. Hei! Mă, caz patologic, ia povestește-i lui Șceavinski!

„Cazul patologic”, omul cu barba neagră, sumbră și cu fața smochinită, spuse, vorbind pe nas:

— Nu pot să garantez că-i adevărat, Vladimir Ivanovici. Dar sursa pare demnă de încredere. La statul-major circulă zvonul sinistru că cea mai mare parte a escadrei noastre s-a predat fără luptă. Se zice că marinarii i-ar fi legat pe ofițeri și ar fi ridicat steagul alb.

[1] Foarte mulțumesc (fr.) (n. t.).

Cică s-au predat vreo douăzeci de vase.

— Ar fi într-adevăr îngrozitor, spuse încet Șceavinski. Dar poate nu-i adevărat. Ce-i drept, acum vremurile sunt de așa natură, încât cele mai imposibile lucruri pot fi posibile. De altfel, știți ce se petrece în porturi? În toate echipajele domnește o frământare cumplită, surdă. Ofițerilor de marină le e frică să se întâlnească pe mal cu marinarii de pe vasele lor.

Discuția deveni generală. Grupul acesta răzbătător, atoateștiutor, cinic, era ca un receptor sensibil la tot felul de zvonuri și comentarii care circulau prin oraș și care ajungeau deseori în salonul de la „Gloria Petrogradului” înainte de a fi cunoscute în cabinetele ministeriale. Fiecare avea noutățile lui. Era atât de interesant, încât chiar și cei trei mușchetari, pentru care se părea că nu există pe lume nimic sfânt și important, începură să vorbească plini de o înflăcărare neobișnuită.

— Se zvonește că rezerviștii din spatele armatei nu se mai supun ordinelor. Se spune că soldații trag în ofițeri chiar cu revolverele acestora.

— Am auzit că comandantul suprem a dat ordin să fie spânzurate cincizeci de surori de caritate, care, firește, erau surori doar de ochii lumii.

Șceavinski îi aruncă o căutătură lui Râbnikov. Acum, flecarul nu mai scotea o vorbă. Cu ochii pe jumătate închiși, cu pieptul lăsat pe mânerul sabiei, urmărea cu încordare tot ce se spunea, tendoanele fălcilor i se mișcau sub pielea netedă, iar buzele îi fremătau ușor, de parcă ar fi repetat fiecare cuvânt.

„Doamne, dar cu cine seamănă?” se gândi foiletonistul pentru a zecea oară.

Întrebarea îl obseda atât de mult, încât încercă să folosească un mijloc vechi și binecunoscut: să-și spună că a uitat cu totul de căpitan și apoi să-l privească deodată. De obicei, în felul acesta își amintea destul de repede numele omului sau locul întâlnirii, dar acum metoda se dovedi ineficace.

Râbnikov îi simți privirea stăruitoare, întoarse din nou capul și oftă adânc, clătinând amărât din cap.

— Groaznică știre. Credeți că-i adevărat? Ce? Dar chiar dac-ar fi adevărat, nu trebuie să disperăm. Știți vorba noastră, rusească: dacă dumnezeu nu te părăsește, porcul nu te mănâncă. Vreau să spun că porcii sunt, desigur, japonezii.

Acum înfrunta cu îndărătnicie privirea fixă a lui Șceavinski, și

foiletonistul descoperi în ochii lui roșcați ca de fiară flacăra unei uri neîmpăcate, neomenești.

În clipa aceea, poetul Pestruhin, care dormea pe divan, se ridică deodată în capul oaselor, plescăi din buze și-și aținti privirea tulbure asupra ofițerului.

— Aha, rât japonez, tot aici ești? zise el cu glas de bețiv, abia mișcându-și buzele. Să te prind că mai vorbești.

Și se trânti iar pe divan, întorcându-se pe partea cealaltă.

„Japonez! se gândi Șceavinski cu o curiozitate înfiorată. Iată deci cu cine seamănă”, și spuse tărăgănat, cu un ton semnificativ:

— Ești un tip grozav, domnule căpitan.

— Eu? strigă acesta. Ochii i se stinseră, dar buzele i se mișcau mereu, schimonosite de un spasm nervos. Sunt căpitanul Râbnikov! Și se izbi iar cu pumnul în piept, cu o mândrie caraghioasă. Mă doare inima mea de rus. Dați-mi voie să vă strâng mâna. Lângă Liaoian am fost contuzionat la cap, iar lângă Mukden, rănit la picior. Ce? Nu mă credeți? Vă arăt acuși.

Puse piciorul pe un scaun și începu să-și suflece pantalonii.

— Lasă, căpitane, te credem, zise Șceavinski, încruntându-se dezgustat.

Totuși, curiozitatea lui obișnuită îl făcu să arunce o privire fugară asupra piciorului lui Râbnikov și băgă de seamă că ofițerul acesta de infanterie purta niște indispensabili făcuți din mătasea cea mai fină.

În clipa aceea, intră în salon un curier cu o scrisoare pentru Matania.

— E pentru dumneavoastră, Vladimir Ivanovici, spuse Matania, după ce desfăcu plicul. E programul de la grajd. Vă rog să jucați și pentru mine un bilet pe Zenit. Banii vi-i înapoiez marți.

— Vrei să vii cu mine la curse, căpitane? îi propuse Șceavinski.

— Unde? La curse? Cu plăcere. Râbnikov se sculă zgomotos, răsturnând scaunul. Acolo unde aleargă caii? Căpitanul Râbnikov merge unde poftiți. La bătălie, la marș, la mama dracului! Ha-ha-ha! Așa sunt eu! Ce? Nu-i adevărat?

În birjă, pe când mergeau pe strada Kabinetskaia, Șceavinski își trecu brațul pe sub al ofițerului, se aplecă la urechea lui și-i spuse încet:

— Nu te teme, nu te trădez. Ești Râbnikov cum sunt eu Vanderbildt. În realitate, ești ofițer al marelui stat-major japonez,

cred că ai cel puțin gradul de colonel, iar acum ești agent secret în Rusia...

Din cauza zgomotului roților, celălalt nu-i auzi cuvintele sau nu le înțelese. Legănându-se ușor într-o parte și într-alta, vorbea răgușit, cu entuziasmul specific beților.

— Prin urmare, am pornit împreună la chef! Mă bucur grozav, drace! Să nu mă numesc căpitanul Râbnikov, ostaș rus, dacă nu-i iubesc pe scriitorii ruși! Buni băieți! Știu să bea și cunosc viața. Veselia Rusiei este băutura. Iar eu, frate, am început să trag zdravăn la măsea chiar de dimineață.

III

Atât prin profesie cât și prin înclinațiile sale, Șceavinski era un colecționar de documente umane, de manifestări rare și ciudate ale spiritului omenesc. Observa de multe ori timp de săptămâni, uneori chiar luni de-a rândul, câte un ins interesant, urmărindu-l cu pasiunea vânătorului sau a detectivului amator. Câteodată, prada lui, potrivit propriei sale expresii, era vreun „cavaler al stelei întunecoase” – un trișor, un plagiator cunoscut, un codoș, un pește, un grafoman care stârnea groaza în toate redacțiile, un casier delapidator care cheltuia banii statului prin restaurante, la curse și în tripouri cu nebunia omului care se rostogolește în prăpastie. Dar se întâmpla de asemenea ca țintele pasiunii lui sportive să fie celebritățile sezonului: pianiști, cântăreți, publiciști, jucători neînchipuit de norocoși, jochei, atleți, cocote la modă. După ce făcea cunoștință cu ei, Șceavinski, cu blândețe și afecțiune, câștiga simpatia victimei sale printr-un fel de învăluire de păianjen. Nu se dădea în lături de la nimic: își pierdea nopți întregi cu oameni vulgari, mărginiți, al căror bagaj intelectual era alcătuit, ca la bușimani, numai din zece sau douăzeci de noțiuni zoologice și din fraze șablon. Trata cu băutură, prin restaurante, pe niște dobitoci sau ticăloși înveterați, așteptând răbdător ca la beție ei să-și dezvăluie întreaga monstruozitate a firii lor. Îi lingușea pe oameni cu nerușinare și seninătate, copleșindu-i cu laude în doze anormale, fiind absolut convins că flatarea este cheia care deschide orice lacăt; împrumuta bani cu dărnicie, știind dinainte că n-o să-i mai vadă niciodată înapoi. Pentru a justifica tribulațiile acestui sport, ar fi putut spune că interesul psihologic depășea în sufletul lui cu mult avantajele dobândite mai târziu ca publicist care descrie viața. Sim-

ţea o plăcere ciudată, foarte nedesluşită chiar şi pentru el însuşi, de a pătrunde în tainiţele cele mai adânci ale sufletului omenesc, de a vedea resorturile ascunse, câteodată meschine, altă dată ruşinoase, deseori mai mult ridicole decât emoţionante, ale manifestărilor exterioare. Într-un cuvânt, îi plăcea să ţină în mâini inima vie şi caldă a omului şi să-i simtă bătăile. De multe ori, în astfel de împrejurări, i se părea că-şi pierde propria personalitate într-atât, încât începea să gândească şi să simtă aidoma cu celălalt om, ba chiar să folosească limbajul şi expresiile caracteristice ale acestuia, ajungând până acolo, încât se surprindea imitând gesturile şi intonaţiile celui pe care-l observa. Dar după ce se sătura de omul respectiv, îl abandona. E drept că uneori plătea mult şi greu pentru pasiunea lui de o clipă.

Dar trecuse multă vreme de când nimeni nu-i mai trezise un interes atât de mare ca acest căpitan de infanterie, zdrenţăros, răguşit şi cam beţiv. Şceavinski nu l-a lăsat toată ziua de lângă el. Pe când stătea lângă dânsul în birjă şi-l observa fără să-l scape o clipă din ochi, îşi spunea, plin de convingere:

„Nu, nu se poate să greşesc. Faţa asta galbenă, cu pomeţii ieşiţi în afară şi cu ochii oblici, plecăciunile acestea scurte şi continue şi frecatul mâinilor, îmbinate cu atitudinea lui degajată, totuşi încordată, nervoasă, care-ţi dă fiori... Dar dacă toate acestea sunt adevărate, şi căpitanul Râbnikov este un spion japonez, ce prezenţă de spirit trebuie să aibă omul acesta care se erijează, ziua-n amiaza mare, în capitala unei naţiuni inamice, cu o îndrăzneală uimitoare, în caricatura atât de exactă a ofiţerului rus de infanterie! Ce senzaţii tari trebuie să încerce, făcând echilibristică toată ziua, în fiece clipă, deasupra prăpastiei, în aşteptarea unei morţi aproape inevitabile!”

Aici era vorba de un curaj minunat, nebunesc, totuşi lucid, poate forma supremă a eroismului patriotic, pe care Şceavinski n-o putea înţelege. O mare curiozitate, îmbinată cu un fel de groază plină de respect, îl atrăgea tot mai mult pe foiletonist spre sufletul acestui ciudat căpitan.

Dar uneori se dojenea:

„Dar dacă mi-am băgat în cap o idee ridicolă şi preconcepută? Dacă eu, iscoditor şi cunoscător al inimilor, sunt pur şi simplu prostit de omul acesta asemănător cu căpitanul Kopeikin al lui Gogol, pornit pe chef? De bună seamă în Ural şi printre cazacii din Orenburg se află multe tipuri mongoloide cu pielea galbenă.” Şi

atunci, urmărea cu și mai multă curiozitate gesturile căpitanului, expresia feței, inflexiunile glasului său.

Râbnikov nu trecea cu vederea niciun soldat care-l saluta: îi răspundea, ducând mâna la cozorocul chipiului cu un gest afectat. Când trecea pe lângă vreo biserică, își scotea chipiul și-și făcea cruce cu gesturi largi, uitându-se pieziș la vecinul său, ca să vadă de-l observă sau nu.

Într-un rând, Șceavinski nu se mai putu stăpâni și spuse:

— Tare evlavios mai ești, căpitane.

Râbnikov își desfăcu brațele, își trase capul cu un gest comic între umerii ridicați și răspunse, răgușit:

— Ce să-i faci, frățioare? M-am obișnuit în timpul luptelor. „Numai cel ce n-a făcut războiul nu știe să se roage lui dumnezeu.” Doar cunoști această minunată zicătoare rusească? Acolo, dragul meu, înveți fără să vrei să te rogi. Mergi, de pildă, spre linia-ntâi. Țiuie gloanțele, șrapnelele, granadele... Japonezii ăia afurisiți... Dar n-ai ce-i face... Datoria, jurământul militar, te duci! Și-n gând te rogi: „Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău, vie împărăția ta, facă-se voia ta, precum în cer...”

Și rosti rugăciunea până la capăt, silabisind cu grijă fiecare cuvânt.

„E spion”, își zise cu convingere Șceavinski.

Dar nu voia să rămână doar cu bănuiala. Câteva ore în șir îl puse mereu la încercare și-l chinui cu întrebările. În timp ce mâncau într-un separeu, îi spuse lui Râbnikov, întinzându-se peste masă după un pahar cu vin și uitându-se drept în ochii lui:

— Ascultă, căpitane. Acum nu ne aude nimeni și... mă jur pe tot ce vrei că n-o să afle nimeni de convorbirea noastră. Sunt absolut convins, dar știi, absolut, că ești japonez.

Râbnikov se pocni iar cu pumnul în piept.

— Sunt căpitanul...

— Nu, nu, lasă figurile astea. Fața nu poți să ți-o ascunzi, oricât de inteligent ai fi. Conturul pomeților, tăietura ochilor, craniul caracteristic, culoarea pielii, părul rar și aspru de pe obraz, totul arată fără putință de tăgadă că faci parte din rasa galbenă. Dar n-ai nicio grijă. Niciun fel de promisiuni ori amenințări nu mă vor hotărî să te denunț. Nu-ți voi face niciun rău, chiar și numai pentru faptul că am un neînchipuit respect pentru curajul dumitale uimitor, aș spune chiar că el mă uluiește și mă îngrozește. Deși sunt scriitor, deci un om cu imaginație, cu putere de plăsmuire, nu pot să-mi în-

chipui cum de e în stare cineva să se hotărască la pasul acesta. Să trăiască la zeci de mii de verste departe de patrie, într-un oraș plin de dușmani care îl urăsc, riscându-și în orice clipă viața. Fiindcă, dacă te-ar prinde, te-ar spânzura fără judecată, nu-i așa? Iar dumneata te plimbi în uniformă de ofițer rus, pătrunzi în orice fel de societate, te bagi în discuțiile cele mai primejdioase! Doar cea mai mică greșeală te poate pierde într-o clipă. De pildă, acum o jumătate de oră, în loc de cuvântul ciornă ai spus manuscript. Este un fleac, dar un fleac foarte semnificativ. Un căpitan de infanterie nu va folosi niciodată cuvântul acesta când este vorba de un text din zilele noastre, ci numai pentru unul aflat în arhive sau unul deosebit de solemn. Ba mai mult chiar: nu va spune nici manuscript, ci act. Dar astea sunt fleacuri. Mai însemnat pentru mine este faptul că nu pot înțelege această permanentă încordare a minții și a voinței, această cheltuire diabolică a forțelor spirituale. Să te dezveți de a gândi ca un japonez, să-ți uiți complet numele, să te identifici cu o altă persoană. Lucrul acesta este fără îndoială mai presus de orice eroism despre care ni se vorbește la școală. Dragul meu, nu face pe șiretul cu mine. Jur că nu-ți vreau răul.

Spuse toate acestea cu o absolută sinceritate, entuziasmat și mișcat de chipul eroic pe care și-l crease în imaginație. Dar căpitanul nu se lăsă prins nici de lingușire. Îl asculta, uitându-se cu ochii micșorați în paharul pe care-l mișca încet pe masă, și colțurile buzelor lui vinete tresăreau nervos. Șceavinski descoperi pe chipul lui aceeași batjocură ascunsă, aceeași ură aprigă, adâncă, de nestins, o ură pe care un european n-ar putea-o înțelege niciodată – ura unei fiare inteligente, cu chip de om, civilizate și politicoase față de o ființă de altă rasă.

— Las-o baltă, drăguțule, îi răspunse Râbnikov cam în silă. La dracu! Și la regiment mă tachinau toți, spunând că seamăn cu un japonez. Ce mai la deal la vale! Sunt căpitanul Râbnikov. Cunoști zicala rusească: mutră de oaie, dar suflet de om. Să-ți povestesc mai bine o întâmplare din regimentul nostru...

— Din ce regiment ai făcut parte? îl întrebă deodată Șceavinski.

Dar căpitanul parcă nici nu-i auzi întrebarea. Începu să-i povestească anecdote vechi, răsuflate, porcoase, care se spun prin tabere, în timpul manevrelor și prin ca zărmi. Șceavinski se simți, fără voia lui, jignit.

Seara, pe când se aflau într-o birjă, Șceavinski îl luă de mijloc și-l trase spre el, spunând încet:

— Căpitane... Dar nu, nu ești căpitan, ci fără îndoială colonel, fiindcă altfel nu ți-ar fi dat o misiune atât de serioasă. Așadar, colonele, mă înclin în fața curajului dumitale, adică, vreau să zic, în fața nemaipomenitului curaj al poporului japonez. Uneori, când citesc despre exemplele de eroism diabolic de care ați dat dovadă și despre disprețul vostru față de moarte, mă cutremur de entuziasm. Câtă frumusețe nepieritoare și divină cutezență se ascund în fapta comandantului unui vas avariat de obuze, care la propunerea de a se preda și-a aprins tăcut țigara și a pierit în valuri cu țigara în gură! Ce forță uriașă și ce dispreț admirabil față de inamic! Dar elevii-ofițeri de marină, care s-au dus la moarte sigură pe vase de incendiere, tot atât de veseli de parcă s-ar fi dus la un bal? Vă mai amintiți de locotenentul care – singur, absolut singur – a dus cu o barcă o torpilă spre capătul digului de la Port-Arthur? A fost prins în razele reflectoarelor, și din el și torpila lui nu a rămas decât o pată mare de sânge pe zidul de beton, însă a doua zi toți guarzii și locotenenții din flota japoneză l-au copleșit pe amiralul Togo cu cereri prin care se ofereau să repete aceeași faptă nebunească. Ce eroi! Dar și mai admirabil a fost ordinul lui Togo, în care se spunea că ofițerii de sub comanda sa nu au dreptul să-și riște în felul acesta viața, care nu le aparține lor, ci patriei. Al dracului de frumos!

— Ce stradă e asta? îl întrerupse Râbnikov, căscând. După dealurile manciuriene nu mai știu să mă orientez în oraș. La noi, la Harbin...

Dar Șceavinski, împins de pasiunea lui, urmă, fără să-l asculte:

— Îți amintești de cazul ofițerului luat prizonier, care și-a sfărâmat capul de o piatră? Dar lucrul cel mai uimitor sunt semnăturile samurailor. Desigur că nu știi despre ce e vorba, domnule căpitan Râbnikov? întrebă Șceavinski, sarcastic. Firește, n-ai auzit de așa ceva... Generalul Noghi a întrebat cine vrea să facă parte din prima coloană care trebuia să pornească la un asalt de noapte împotriva fortificațiilor din Port-Arthur. Aproape tot detașamentul s-a oferit să participe la această acțiune, să se ducă la moarte eroică. Și fiindcă cei gata să moară erau prea mulți și prea grăbiți, au cerut în scris să participe la acțiune, iar unii dintre ei, potrivit unui vechi obicei, își tăiau arătătorul de la mâna stângă și-l alăturau semnăturii în chip de pecete de sânge. Asta au făcut samuraii!

— Samuraii! repetă Râbnikov cu un glas surd.

Parcă se îneca. Șceavinski îi aruncă o privire fugară – din profil. În jurul gurii căpitanului apăru o expresie neașteptată, nemaivăzută până atunci, de blândete și duioșie, bărbia îi tremura, iar în ochi i se aprinsese lumina caldă, tremurătoare, care străbate uneori printre lacrimile abia izvorâte. Dar căpitanul își reveni numaidecât, închise o clipă ochii, apoi întoarse spre Șceavinski o față naivă, inexpresivă, și trânti deodată o înjurătură lungă și urâtă.

— Ce-i cu dumneata, căpitane? exclamă Șceavinski, aproape speriat.

— Minciuni gazetărești, zise Râbnikov, cu dispreț. Soldatul rus nu-i cu nimic mai prejos. Nici vorbă că e o deosebire. Ei se bat pentru viața lor, pentru glorie și independență, dar noi pentru ce ne-om fi băgat în războiul ăsta? Nimeni nu știe! Dracu știe! Cum se spune: și-a băgat dracul coada! Ce? Nu-i adevărat? Ha-ha-ha!

La curse, Șceavinski, urmărind caii, l-a mai pierdut din ochi pe căpitan. Dar în pauză îl vedea ba într-o tribună, ba într-alta, sus, jos, la bufet, ori lângă casele de joc. În ziua aceea, cuvântul „Țușima” era pe buzele tuturor; ale jucătorilor, jocheilor, *book-maker*-ilor, ba chiar și ale tuturor indivizilor zdrențăroși și misterioși totdeauna nelipsiți de la curse. Cuvântul acesta era rostit și ca batjocură la adresa unui cal care pierduse cursa, și cu ciudă pentru pierdere, și cu râs nepăsător, și cu amărăciune. Unii discutau cu pasiune. Șceavinski îl vedea de departe pe căpitan intrând în vorbă cu diferiți oameni, în felul lui încrezător și degajat de bețiv, ici strângând mâna cuiva, colo bătându-l pe câte cineva pe umăr. Silueta lui măruntă, șontâcă apărea pretutindeni.

De la curse s-au dus la un restaurant, și, după aceea, acasă la Șceavinski. Foiletonistului îi era puțin rușine de rolul său de detectiv amator, dar nu se simțea în stare să-l părăsească, deși din pricina acestei lupte surde și încordate cu sufletul altui om se simțea obosit și-l durea capul. După ce s-a convins că prin lingușire nu va ajunge la niciun rezultat, se străduia acum să-l facă pe căpitan să se dea de gol, răscolindu-i sentimentele patriotice.

— Totuși, mi-e milă de bieții maimuțoi japonezi, zise el, cu o părere de rău plină de ironie. Orice s-ar spune, Japonia și-a epuizat în acest război tot geniul național. După mine, seamănă cu un omuleț firav, care, în stare de euforie sau beție, ori din lăudăroșenie, a ridicat în spinare o greutate de douăzeci de puduri, și-a vătămat măruntaiele, și-acum trage să moară. Rusia este o țară cu totul deosebită! E un colos. Pentru ea, înfrângerile din

Manciuria sunt ca ventuzele scarificate pentru un om cu tensiune mare. O să vezi cum o să-și vină în fire după război și cum o să-nflorească, în timp ce Japonia va slăbi și va pieri. Greutatea a fost prea mare pentru ea. Degeaba spun unii că acolo există o civilizație, că toată lumea știe carte și că au o tehnică europeană. La urma urmei, japonezul rămâne totuși un asiatic, jumătate om, jumătate maimuță. Și ca tip se apropie de maimuțe, întocmai ca bușimanii, tuaregii și botocuzii. Este de ajuns să-i studiezi unghiurile feței. Într-un cuvânt – maimuțoi. Și n-am fost câtuși de puțin învinși de cultura sau de tinerețea voastră politică, ci pur și simplu de o izbucnire dementă, de o criză de epilepsie. Știi ce înseamnă *raptus?* E un acces de turbare! În starea asta, o femeie slabă poate să rupă lanțuri și să doboare niște bărbați voinici ca pe niște copii neputincioși. Dar a doua zi nu mai e în stare să ridice nici măcar mâna. Așa este și Japonia. Crede-mă, accesul ei de eroism va fi urmat de neputință și marasm. Bineînțeles, mai înainte va trece printr-o fază de lăudăroșenie națională, de militarism jignitor și de șovinism nebunesc.

— Așa e, strigă căpitanul Râbnikov, cuprins de un entuziasm prostesc. Ce e drept e drept. Lasă-mă să-ți strâng mâna, *musiu* scriitorule. Numaidecât îți dai seama că ai de-a face cu un om deștept.

Râdea răgușit, în hohote, scuipa, îl bătea pe Șceavinski peste genunchi, îi scutura mâna. Pe Șceavinski îl cuprinse deodată un sentiment de rușine pentru metodele sale ascunse de cercetător perspicace al inimii omenești.

„Dar dacă greșesc, și Râbnikov ăsta este într-adevăr un ofițer bețiv de infanterie? Ptiu, drace! Totuși, e imposibil. Însă dacă ar fi așa, o, doamne, tare prostește mă mai port!”

Acasă, îi arătă căpitanului biblioteca sa, colecția de porțelanuri, niște gravuri rare și doi câini siberieni, de rasă. Soția lui, o actriță neînsemnată de operetă, era plecată din oraș.

Râbnikov se uită la toate, politicos, dar fără prea mare curiozitate, și gazdei i se păru că le privește cu un fel de plictiseală, ba chiar cu dispreț. La un moment dat, Râbnikov deschise o revistă și citi câteva rânduri cu glas tare.

„Iar a făcut o greșeală!” își spuse foiletonistul, când îl auzi citind foarte corect, dar sacadat, rostind exagerat de exact fiecare literă, așa cum fac elevii foarte buni când studiază o limbă străină și vor să se laude. Însă probabil că Râbnikov observă efectul cititului său,

fiindcă închise curând revista și întrebă:

— Dar și dumneata scrii, nu-i așa?

— Da... puțin...

— La ce ziare scrii?

Șceavinski îi spuse. Râbnikov îi punea această întrebare pentru a șasea oară în ziua aceea.

— Ah, da, da, uitasem că te-am mai întrebat. Știi ceva, domnule scriitor?

— Ce anume?

— Uite ce-ți propun. Dumneata scrie, și eu o să-ți dictez... Adică n-o să dictez... O, cum aș îndrăzni! Râbnikov își frecă mâinile, înclinându-se grăbit. Dumneata scrii cum crezi de cuviință, iar eu o să dau numai ideile și unele... ca să zic așa... amintiri de război. Am o groază de material interesant.

Șceavinski se așează pe colțul mesei, făcându-i căpitanului un semn șiret cu ochiul.

— Și, firește, să-ți pomenesc numele?

— Păi de ce nu? Se poate. N-am nimic împotrivă. Chiar așa să și scrii: „Datele astea mi le-a comunicat cu amabilitate căpitanul Râbnikov, întors de curând de pe front.”

— Perfect. Și pentru ce-ți trebuie?

— Cum adică?

— De ce vrei ca numele dumitale să figureze neapărat în amintirile acestea? O să ai nevoie de asta mai târziu, când o să-ți dai raportul? Să arăți că ai influențat ziarele rusești? Să dovedești cât ești de dibaci?

Dar, ca de obicei, căpitanul evită un răspuns direct.

— Poate n-ai timp? Ești ocupat cu altceva? Atunci dă-le dracului de amintiri. Nici n-ai putea să scrii tot ce-a fost. Cum spune zicala: să treci prin viață e ceva mai greu decât să străbați un câmp. Ce? Nu-i adevărat? Ha-ha-ha!

Între timp, lui Șceavinski îi veni în minte o idee interesantă. În camera lui de lucru se afla o masă mare, albă, lucrată din lemn de frasin, natural. Pe tăblia curată și netedă a acestei mese, toți cunoscuții lui își lăsau autografele sub formă de aforisme, versuri, desene, ba chiar și note muzicale. El îi spuse lui Râbnikov:

— Uită-te la albumul acesta al meu, domnule căpitan. Nu vrei să scrii ceva în amintirea plăcutei și, îndrăznesc să sper, îndelungatei noastre cunoștințe? (și se înclină respectuos).

— De ce nu, cu plăcere, se învoi numaidecât Râbnikov. Vrei să

scriu ceva din Pușkin sau din Gogol?

— Nu... Mai bine ceva de la dumneata.

— De la mine? Perfect.

Luă tocul, muie penița în cerneală, se gândi puțin și dădu să scrie. Dar Șceavinski îl opri pe neașteptate:

— Mai bine să facem altfel. Uite, aici ai o bucățică de hârtie și niște pioneze. Te rog să scrii ceva foarte interesant, apoi să acoperi scrisul cu hârtia și să prinzi colțurile în pioneze. Îți dau cuvântul meu de onoare, cuvântul de onoare al unui scriitor, că timp de două luni nu mă voi atinge de această hârtiuță și nu mă voi uita ce scrie dedesubt. De acord? Așadar, scrie. Eu ies din odaie, ca să nu te stingheresc.

Peste cinci minute, Râbnikov îl strigă:

— Poftește!

— Gata? îl întrebă Șceavinski, intrând în odaie.

Râbnikov luă poziția de drepți, își duse palma la frunte ca și cum ar fi salutat și răcni milităreste:

— Gata, să trăiți, înălțimea-voastră!

— Mulțumesc. Acum să mergem la Buff sau într-altă parte, zise Șceavinski. O să mai vedem. Astăzi am de gând să te țin toată ziua, căpitane.

— Îmi face foarte mare plăcere, răspunse Râbnikov cu un glas răgușit de bas, ciocnindu-și călcâiele.

Și, ridicând din umeri, își netezi cu un gest larg mustățile.

Dar Șceavinski nu-și ținu cuvântul, mințindu-l fără voia lui pe căpitan. În ultima clipă, înainte de a ieși din casă, băgă de seamă că-și uitase portțigaretul în birou. Îl lăsă pe Râbnikov în antreu și se întoarse să-l ia. Foaia albă de hârtie, prinsă cu grijă în pioneze, îi stârni curiozitatea. Neputând rezista ispitei, aruncă o privire hoțească spre ușă și, îndoind un colț al hârtiei, citi cuvintele scrise cu litere fine, clare, neobișnuit de elegante:

„Deși ești Ivanov al șaptelea, ești totuși un prost!”...

IV

Târziu după miezul nopții, ieșiră dintr-un șantan de la marginea orașului, însoțiți de reputatul comic de operetă, Jenin-Lirski, de tânărul substitut de procuror, Sașka Știalman, cunoscut în tot Petersburgul prin neasemuitul său talent de a povesti scene nostime de actualitate, și de protectorul artelor, fiul de negustor

Kariukov.

Lumina se îngâna cu întunericul. Era o noapte albă, caldă, străvezie, cu mii de nuanțe gingașe, cu apa sidefie în canalurile liniștite, în care se oglindeau clar pietrele cenușii ale cheiului și verdeața nemișcată a copacilor, precum și cerul palid, obosit parcă de insomnie, cu nori adormiți, lungi, subțiri și pufoși ca niște smocuri de vată destrămată.

— Și acum unde mergem? întrebă Șceavinski, oprindu-se în poarta grădinii. Mareșale Oiama! Care e părerea dumitale competentă?

Toți cinci stăteau nehotărâți pe trotuar. Era clipa obișnuită dinaintea zorilor, când în oamenii porniți pe chef oboseala fizică luptă cu dorința nestăpânită de noi aventuri. Din grădină, ieșeau mereu alți clienți, râzând, fredonând și târșâindu-și zgomotos picioarele pe lespezile albe, zvântate de vânt. Cântărețele, cu pălării enorme, cu briliante sclipitoare în urechi, ieșeau grăbite, foșnindu-și cu îndrăzneală mătasea jupoanelor, însoțite de bărbați eleganți, îmbrăcați în haine de culoare deschisă, cu flori la butonieră. Doamnele acestea, pe care portarii le ajutau respectuos să se urce în trăsură și în automobilele gata de pornire, își aranjau cu un gest degajat rochiile în jurul picioarelor și dispăreau în noapte, ținând cu mâna partea din față a borului pălăriei. Coristele și cocotele mai de lux plecau cu birje simple, câte una sau două cu vreun bărbat. Altele – prostituatele obișnuite, care fac trotuarul – mișunau de-a lungul gardului de lemn, încercând să agațe bărbații care plecau pe jos, mai ales pe cei beți. În penumbra albă a nopții de mai, fețele lor păreau măști grosolane, albastre din pricina fardului, cu obrajii nefiresc de roșii și cu sprâncenele groase, perfect arcuite. Însă cu atât mai jalnic apăreau de sub culorile acestea vii galbenul tâmplelor scofâlcite, slăbiciunea gâtului vânos și grăsimea bărbiei lor moleșite. Doi sergenți călări înjurau de mama focului, repezindu-și mereu spre ele caii cu boturile înspumate, făcându-le să țipe, s-o ia la goană și să se agațe de mânecile trecătorilor. Lângă grilajul canalului se îmbulzeau vreo douăzeci de oameni. Acolo se declanșase unul din obișnuitele scandaluri din zori de zi. Un ofițer imberb, beat mort, urla, prefăcându-se că vrea să scoată sabia, în timp ce un sergent de stradă îl ruga stăruitor, ducând mereu mâna la inimă. Un individ beat, cu un aer suspect, cu o șapcă cu cozorocul rupt, îi spunea cu un glas dulceag și lingușitor: „Înălțimea-voastră, dați-i dracului, nu

merită să-i luați în seamă. Trageți-mi mai bine mie una peste bot și vă sărut mâna, înălțimea-voastră.” Iar din spatele celorlalți, un *gentleman* uscățiv și încruntat, căruia i se vedeau de sub gambeta trasă pe nas numai mustățile negre și groase, răcnea cu o voce de bas: „Ce vă mai bateți capul cu el! Aruncați-l în apă și gata!”

— Într-adevăr, maior Fukușima, spuse actorul. Trebuie să încheiem într-un mod demn ziua plăcutei noastre cunoștințe. Să mergem la fete. Sașka, tu unde zici să mergem?

— La Berta? răspunse Știalman tot cu o întrebare.

Râbnikov chicoti, frecându-și vesel mâinile.

— La femei? De ce nu? Dacă-i bal, bal să fie! Unde merg toți, merg și eu! Ce, nu-i adevărat? Dacă-i de mers să mergem, a spus papagalul. Ce? Ha-ha-ha!

Șceavinski îl prezentase tinerilor săi prieteni, luaseră masa împreună la cafe-șantan ascultaseră orchestra românească și băuseră șampanie și lichioruri. O vreme, toți se distraseră, dându-i lui Râbnikov numele diverșilor comandanți militari japonezi, cu atât mai mult cu cât se părea că îngăduința căpitanului nu cunoștea margini. Jocul acesta grosolan și familiar îl începuse Șceavinski. E drept, uneori își dădea seama că nu se poartă frumos cu Râbnikov, ba că săvârșește poate chiar și un act de trădare. Dar se liniștea, zicându-și că nu-și spusese niciodată cu glas tare bănuielile, iar cunoscuților lui nici prin minte nu le trecea să se gândească la așa ceva.

La începutul serii, îl observase cu atenție pe Râbnikov. Căpitanul era mai zgomotos și mai vorbăreț decât toți ceilalți: ciocnea mereu paharul cu vecinii, sărea în picioare, se așeza iar, vărsa vinul pe fața de masă, aprindea țigara pe dos. Totuși, foiletonistul băgă de seamă că Râbnikov bea foarte puțin.

La plecare, Râbnikov fu nevoit să meargă iarăși în birjă cu ziaristul. Șceavinski nu era beat, ci numai ușor amețit. În general, rezista foarte bine la băutură, însă capul îi vuia de parcă clocotea în el spuma șampaniei. Îl privi pe căpitan dintr-o parte. În semiîntunericul nopții albe, fața lui Râbnikov căpătase o nuanță închisă, argiloasă. Toate cutele se accentuaseră și deveniseră negre, iar zbârciturile de la tâmple, de lângă nas și din jurul gurii se adânciseră și ele. Căpitanul ședea gârbovit, cu mâinile ascunse în mânecile mantalei, răsuflând greu, cu gura deschisă. Avea aerul unui om obosit, bolnav. Șceavinski simți mirosul respirației lui și se gândi că un astfel de miros acru îl are răsuflarea jucătorilor după

câteva nopți petrecute la masa de joc, sau a oamenilor istoviți de insomnie ori de muncă intelectuală încordată. Îl copleși un val de milă și duioșie. Îl îmbrățișă pe Râbnikov și, trăgându-l spre el, îi spuse prietenos:

— Ei bine, căpitane. Mă predau. N-am scos-o la capăt cu dumneata și-ți cer iertare pentru neplăcerea pe care ți-am pricinuit-o. Dă-mi voie să-ți strâng mâna.

Își scoase de la butonieră trandafirul pe care i-l pusese în piept, în grădină, o vânzătoare de flori, și-l înfipse în petlița mantalei căpitanului.

— Asta-i în semn de pace, căpitane. Să nu ne mai chinuim unul pe altul.

Birjarul opri în fața unei case de piatră, cu etaj, cu o intrare frumoasă și cu obloanele trase la ferestre. Ceilalți, care ajunseseră înaintea lor, îi așteptau. N-au fost lăsați să intre chiar îndată. Mai întâi, în poarta grea se deschise o ferestruică doar cât o palmă, în care apăru ochiul cenușiu, rece și atent al cuiva, și abia după aceea se deschise și ușa.

Localul acesta era ceva intermediar între un bordel scump și un club de lux. Avea o intrare somptuoasă. În antreu se afla un urs împăiat, pretutindeni, covoare de preț, lustre, perdele de mătase, chelneri îmbrăcați în frac, cu mănuși. Aici veneau bărbații care nu voiau să-și încheie noaptea o dată cu închiderea restaurantelor. Aici puteai să joci cărți, găseai vinuri scumpe și totdeauna un mare număr de femei frumoase, tinere, care se schimbau des.

Au urcat la etaj. Sus era amenajat un salon spațios, cu plante în butoiașe și cu un divan așezat lângă balustrada scării. Șceavinski urcă scara la braț cu Râbnikov. Deși își dăduse cuvântul să nu-l mai tachineze, nu se putu stăpâni să nu zică:

— Să urcăm pe eșafod, căpitane.

— Nu mă tem, răspunse acesta, domol. Așa și așa înfrunt moartea în fiecare zi.

Făcu un gest ușor cu mâna, zâmbind forțat. Zâmbetul dădu pe neașteptate feței lui cenușii o expresie de oboseală și bătrânețe.

Șceavinski îl privi tăcut, cu mirare. Îi era rușine de purtarea lui. Însă Râbnikov o întoarse imediat:

— Ei da, moartea. Un ostaș trebuie să fie totdeauna gata să moară. Ce să-i faci? E un mic neajuns al profesiei noastre.

Șceavinski și mecena Kariukov, binecunoscuții în local și socotiți oaspeți de onoare, fură întâmpinați cu zâmbete vesele și cu

plecăciuni adânci.

Li s-a pus la dispoziție un salon mare, bine încălzit, cu pereții acoperiți cu tapete roșii, aurite, pe jos cu un covor gros, de un verde-deschis, iar în colțuri și pe masă, cu candelabre. S-au servit: șampanie, fructe și bomboane. Au venit femeile – întâi trei, apoi încă două, iar după aceea se perindau mereu altele, toate drăguțe, pudrate din belșug, cu brațele, gâtul și pieptul goale, îmbrăcate cu rochii scumpe, în culori vii. Multe purtau fuste scurte până la genunchi, una era îmbrăcată cu o uniformă cafenie de liceană, iar alta, cu pantaloni strâmți, pe cap cu o tichie de jocheu. A venit și o doamnă mai în vârstă, grasă, învești mântată în negru – un fel de patroană sau administratoare. Avea o înfățișare foarte cuviincioasă, fața galbenă ca lămâia, cu pielea zbârcită. Râdea mereu cu un râs plăcut de femeie bătrână, tușea și fuma fără încetare. Pe Șceavinski, pe actor și pe Mecena îi trata cu cochetăria degajată a unei doamne care ar fi putut să le fie mamă, le atingea mâna cu batista, iar lui Știralman – evident favoritul ei – îi spunea Sașka.

— Hai, generale Kuroki, zise Kariukov, să bem pentru strălucitele succese ale glorioasei armate din Manciuria. Ai o mutră cam acră.

Șceavinski îl întrerupse, căscând:

— Ajunge, domnilor. Cred că ar fi timpul să vă lăsați de jocul ăsta. Abuzați de bunătatea căpitanului.

— Nu mă supăr, se împotrivi Râbnikov. Să bem, domnilor, în sănătatea drăguțelor noastre doamne.

— Cântă ceva, Lirski, îl rugă Șceavinski pe actor.

Acesta se așează cu plăcere la pian și începu să cânte o romanță țigănească. De fapt nu cânta, ci mai curând povestea, fără să-și scoată țigara de foi din gură, uitându-se în tavan și legănându-se afectat. Femeile îi țineau isonul cu glas tare și fals, întrecându-se care mai de care s-o ia înaintea celorlalte. Apoi Sașka Știralman imită la perfecțiune un fonograf, prefăcându-se că redă o operă italiană, apoi imită diferite animale. Kariukov dansa fandango, cerând mereu alte sticle de vin.

El dispăru primul din salon cu o poloneză roșcovană și tăcută; după el urmară Știralman și actorul. Nu mai rămăseseră decât Șceavinski, pe genunchi cu o unguroaică oacheșă cu dinți foarte albi, și Râbnikov, alături de o femeie blondă, grasă, îmbrăcată cu o bluză de atlaz albastru, cu un decolteu pătrat până la jumătatea pieptului.

— Să ne despărțim pentru câteva clipe, căpitane, zise

Șceavinski, sculându-se în picioare și întinzându-se. E târziu. Sau, mai exact, e devreme. Vino la mine la dejun pe la unu. Mămico, băutura s-o treci în contul lui Kariukov. Dacă iubește sfânta artă, să plătească pentru onoarea de a cina cu slujitorii ei. Toate bune.

Femeia blondă își încolăci brațul gol pe după gâtul căpitanului și zise simplu:

— Să mergem și noi, sufletelule. Într-adevăr, e târziu.

V

Avea o cameră mică, plăcută, cu tapete albastre și cu o lampă-felinar suspendată de tavan, de un albastru-pal. Pe măsuța de toaletă era o oglindă rotundă, în ramă albastră, pe un perete, o litografie, pe alt perete, un covor, iar de-a lungul lui, un pat lat, de metal.

Femeia se dezbrăcă și-și frecă ușor șoldurile, cu un sentiment de ușurare și plăcere, acolo unde combinezonul făcuse cute din pricina corsetului. Apoi, micșoră flacăra lămpii, se așeză pe pat și începu să-și desfacă liniștită șireturile de la ghete.

Râbnikov ședea la masă, cu coatele desfăcute și cu capul în mâini, uitându-se fix la picioarele ei mari, armonioase, cu pulpe pline, frumos subliniate de ciorapii ei negri ajurați.

— Nu te dezbraci, ofițerule? îl întrebă femeia. Ia spune, drăguțule, de ce zic de dumneata că ești general japonez?

Râbnikov râse, fără să-și ia privirea de la picioarele ei.

— Prostii. Glume de-ale lor. Cunoști probabil versurile: Nu-i păcat să râzi de ceea ce la râs te-mbie...

— Sufletelule, îmi mai oferi niște șampanie? Ei, dacă ești atât de zgârcit, să cer măcar niște portocale. Rămâi numai câtva timp sau toată noaptea?

— Toată noaptea. Hai, vino lângă mine.

Femeia se întinse alături de el, aruncă țigara pe jos și începu să se foiască sub plapumă.

— Îți place să dormi la perete ? îl întrebă ea. Bine, stai așa, stai așa. Vai, ce picioare reci ai! Știi că-i ador pe militari? Cum te cheamă?

— Pe mine? își drese glasul, tușind, și răspunse, șovăitor: sunt căpitanul Râbnikov. Vasili Alexandrovici Râbnikov.

— Aha, Vasea! Cunosc un licean, Vasea, grozav de drăguț.

Se ghemui sub plapumă și începu să cânte, râzând:

Vasea, Vasea, cine-mi ești
Tot înșiri mereu povești...

— Dar zău că semeni cu un japonez. Și știi cu cine? Chiar cu mikadoul. Avem un portret de-al lui. Păcat că-i prea târziu, că ți l-aș arăta. Semeni cu el ca două picături de apă.

— Sunt încântat, zise Râbnikov, și-i mângâie ușor umărul neted și rotund.

— Sau poate că ești, într-adevăr, japonez? Ei zic că ai fost la război. E-adevărat? Vai, sufletelule, mă gâdili teribil. Ia spune, e groaznic acolo, la război?

— Groaznic... Ba nu, nu prea. Să lăsăm astea, zise el cu un glas obosit. Cum te cheamă?

— Clotilda. Dar ție îți spun în secret – numele meu adevărat este Nastasia. Dar aici îmi spun Clotilda, fiindcă numele meu e prea urât... Nastia, Nastasia, parcă ar fi de bucătăreasă.

— Nastia? repetă el, îngândurat, sărutând-o ușor pe sân. Ba nu, e frumos, Nas-tia, repetă el încet.

— Ce ai găsit frumos la el? Malvina, Vanda, Jenia, Irma... zic și eu nume frumoase. Vai, sufletelule! Și se lipi de el. Ești simpatic... Și ai părul atât de negru. Îmi plac brunetii. Probabil că ești căsătorit?

— Nu, nu sunt căsătorit.

— Las' că știu eu poveștile astea. Aici toți ziceți că sunteți burlaci. Dar pesemne că ai și vreo șase copii.

Din cauză că fereastra era închisă cu obloane, iar lampa abia mai pâlpâia, în odaie era întuneric. Fața ei, care era aproape de tot de a lui, se contura ciudat pe albul șters al pernei. Nu mai semăna cu fața dinainte, o față de rusoaică, rotundă, simplă și frumoasă, cu ochi cenușii. Acum părea mai trasă și, parcă schimbându-și expresia în mod ciudat în orice clipă, devenea gingașă, enigmatică, amintindu-i lui Râbnikov un chip drag, binecunoscut, fermecător, atât de apropiat cândva.

— Cât ești de frumoasă! șopti el. Te iubesc... Te iubesc...

Pe neașteptate, rosti un cuvânt neînțeles, cu totul străin pentru urechea femeii.

— Ce-ai spus? îl întrebă ea, uimită.

— Nimic... Nimic. Așa o vorbă, Scumpo! Femeie! Ești femeie... Te iubesc...

Îi săruta mâinile, gâtul și părul, tremurând de nerăbdare, și înfrânarea propriei sale nerăbdări îi provoca o încântare nespusă. Îl cuprinsese o pasiune tumultoasă și plină de gingășie pentru femeia

aceasta sătulă, pentru trupul ei plin, tânăr, îngrijit și frumos. Dorul de femeie, înăbușit până atunci de viața de ascet, de continua oboseală fizică, de munca încordată a minții și a voinței, izbucni în el cu o flacără uriașă, îmbătătoare.

— Și mâinile tale sunt reci, zise ea cu stângăcie și sfială. Omul acesta avea în el ceva surprinzător, neînțeles, care o neliniștea. Mâini reci – inima caldă.

— Da, da, da... Inima, repeta el ca un nebun, tremurând, cu glas întretăiat. Inima caldă... Inima...

Ea se obișnuise de mult cu ritualul exterior și cu amănuntele rușinoase ale dragostei, și le executa în fiecare zi de câteva ori – mecanic, cu nepăsare, adesea cu un dezgust reținut. Sute de bărbați, începând cu bătrânii care-și puneau peste noapte dinții în pahar și sfârșind cu băiețandrii care își schimbă vocea – civili, militari, unii pleșuvi, iar alții păroși ca niște maimuțe, pătimași ori neputincioși, morfinomani, care nu-și ascundeau viciul în fața ei, bărbați nespus de frumoși, infirmi, desfrânați, care uneori îi făceau greață, tineri ce se porneau pe plâns din pricina primului păcat – toți o îmbrățișau cu vorbe nerușinate, cu sărutări lungi, îi duhneau în obraz, gemeau în paroxismul patimii animalice, care – ea știa bine – va fi înlocuită curând cu un dezgust fățiș și nestăvilit. Toate chipurile bărbătești își pierduseră de mult în ochii ei orice trăsături individuale și se contopiseră parcă într-un singur chip dezgustător, dar inevitabil, veșnic aplecat spre ea, desfrânat, cu o gură băloasă, cu ochii încețoșați, ca de mică, schimonosit și urâțit de grimasa senzualității de care îi era scârbă, fiindcă ea n-o împărtășea niciodată.

Apoi, toți erau grosolani, pretențioși, lipsiți de cea mai elementară rușine, de cele mai multe ori urâți și ridicoli, așa cum poate fi urât și ridicol un om din zilele noastre îmbrăcat numai cu rufăria de corp. Dar acest ofițer mărunțel, în vârstă, îi făcea o impresie nouă, cu totul deosebită, atrăgătoare. Toate mișcările lui se distingeau prin prudența lor insinuantă. Mângâierile, sărutările și atingerile lui erau neînchipuit de gingașe. Și cu toate acestea, el o prindea pe nesimțite în mreaja nervoasă a pasiunii adevărate, încordate, animalice, care chiar de la distanță, chiar fără voia ei, răscolește senzualitatea femeii, o face docilă, o supune dorințelor masculului. Dar biata ei minte mărginită, care nu depășea cadrul îngust al bordelului, nu putea să-și dea seama de farmecul acesta ciudat și emoționant. Putea doar să șoptească, rușinată, fericită și

mirată, obișnuitele cuvinte vulgare:

— Ce bărbat interesant ești! Ești puișorul meu! Așa e?

Femeia se ridică din pat, stinse lampa și se culcă din nou lângă el. Printre crăpăturile obloanelor pătrundea lumina dimineții, umplând camera cu o penumbră albăstruie, cețoasă. Din odaia de alături se auzea ticăitul unui deșteptător. De departe răzbătea un cântec trist.

— Când mai vii? îl întrebă Nastasia.

— Cum? zise, somnoros, Râbnikov, deschizând ochii. Când mai vin? Curând... Mâine...

— Mă minți. Zău, spune adevărat, când vii? O să-mi fie dor de tine.

— Mm... O să venim cu dor. O să le scriem... Ei se vor opri în munți... murmura el cuvinte fără șir.

O piroteală grea îi încătușa trupul. Dar, cum li se întâmplă de obicei oamenilor care nu s-au mai bucurat de mult de un somn regulat, nu izbutea să adoarmă. De-abia începea conștiința să i se acopere cu vălul întunecat, ușor și plăcut al uitării, că un impuls lăuntric, îngrozitor, îi făcea trupul să zvâcnească. Tresărea, gemea, își deschidea larg ochii plini de o spaimă sălbatică și se cufunda iarăși în starea enervantă de tranziție, între vis și veghe, stare asemănătoare cu un delir plin de vedenii confuze și înfricoșătoare.

Femeii nu-i era somn. Ședea pe pat, numai în cămașă, cu brațele goale încolăcite pe după genunchii strânși, uitându-se la Râbnikov, curioasă și înfiorată. În penumbra albăstrie, chipul lui părea și mai galben. Trăsăturile i se ascuțiseră și semăna cu un mort. Își ținea gura deschisă, dar nu i se auzea răsuflarea. Și pe întreaga lui față, mai ales în jurul ochilor și al gurii, se așternuse pecetea unei oboseli și a unei suferințe omenești atât de profunde, cum nu-i mai fusese dat să vadă. Femeia îl mângâie încetișor pe părul aspru și pe frunte. Pielea lui era rece și acoperită de o sudoare lipicioasă. Atingerea îl făcu pe Râbnikov să tresară; țipă, speriat, și se ridică repede în capul oaselor.

— A! Cine e? Cine? izbucni el cu un glas întretăiat, ștergându-și fața asudată cu mâneca de la cămașă.

— Ce-i cu tine, puiule? îl întrebă femeia, cu milă. Ți-e rău? Vrei puțină apă?

Dar Râbnikov se mai liniștise și se întinse din nou în pat.

— Nu, mulțumesc. Acum mi-e bine... Am visat... Te rog, fetițo dragă, culcă-te.

— Când să te scol, sufletelule?

— Să mă scoli... în zori... Soarele răsare devreme și vin dragonii... O să mergem cu barca... Știi? O să mergem cu barca peste râu.

Tăcu, și câteva minute rămase liniștit. Dar fața lui încremenită, ca de mort, se schimonosi deodată de o durere chinuitoare. Se răsuci, gemând, pe spate, și de pe buze îi năvăliră cuvinte ciudate, misterioase, într-o limbă străină.

Femeia asculta, cu respirația tăiată, cuprinsă de spaima superstițioasă pe care o naște totdeauna delirul unui om adormit. Fața lui se afla la două palme de ea, și femeia o privea țintă. El tăcu vreo câteva clipe, apoi începu iar să înșire vorbe multe, străine. Se întrerupse iar, de parcă asculta ce-i spune altcineva. Și ea auzi deodată singurul cuvânt japonez pe care-l cunoștea din ziare, rostit cu glas tare, clar și ferm:

— *Banzai*!

Inima îi bătea atât de tare, că făcea să tresară des și repetat pătura plușată ce-o acoperea. Își aminti că tovarășii de chef îi dăduseră în salonul roșu lui Râbnikov numele a tot felul de generali japonezi și o urmă de bănuială miji în mintea ei mărginită.

Cineva bătu ușor în ușă. Ea se sculă și deschise.

— Tu ești, Clotildocika? se auzi șoapta unei femei. Nu dormi? Hai o clipă la mine. A sosit Leonka și face cinste cu lichior de caise. Vino, dragă.

Era Sonia Karaimka, vecina de cameră a Clotildei, legată de ea prin dragostea aceea isterică și dulceagă, care le apropie totdeauna pe două femei în astfel de localuri.

— Bine. Vin numaidecât. O să-ți povestesc ceva foarte interesant. Așteaptă numai să mă îmbrac.

— Prostii! Ce să te îmbraci! Te jenezi de Leonka? Hai așa cum ești.

Dar femeia își trase fusta.

Râbnikov se trezi.

— Unde te duci? întrebă el, somnoros.

— Vin îndată, am puțină treabă, răspunse ea, încheindu-și grăbită fusta. Dormi! Vin îndată!

Dar el se și cufundase într-un somn adânc și nu mai auzi ultimele ei cuvinte.

VI

Leonka era idolul întregii case, începând cu patroana și terminând cu ultima servitoare. În localuri de acestea, unde plictiseala, lipsa de activitate și literatura proastă generează gusturi romantice, hoții și detectivii stârnesc cea mai mare admirație, datorită vieții lor eroice, plină de peripeții palpitante, de primejdii și capcane. Leonka apărea aici în cele mai variate costume, aproape machiat. Câteodată, el tăcea, misterios, și – lucrul acesta îl știa toată lumea – de multe ori le dovedise celor din jur că sergenții din cartier se poartă față de el cu un nemărginit respect și-i execută ordinele orbește. O dată, cu trei-patru cuvinte, spuse într-un jargon necunoscut, a pus capăt într-o clipă unui scandal îngrozitor, stârnit de niște hoți beți, care au părăsit imediat localul, fără să crâcnească. În afară de aceasta, din când în când avea bani cu ghiotura. De aceea, nu e de mirare că Henriette sau, cum o numea el, Ghenka, fata „cu care era în amor”, se bucura de un respect general deosebit, îmbinat cu invidie.

Leonka era un tânăr oacheș, pistruiat, cu mustăți negre, răsucite în sus până aproape de ochi, cu o bărbie joasă și lată și cu ochi negri, frumoși și nerușinați. Acum ședea pe divan, fără haină, cu vesta descheiată și cravata desfăcută. Nu era prea înalt, dar zvelt, cu pieptul bombat și mușchii tari, gata parcă să-i rupă mânecile cămășii sus la umeri. Lângă el, cu picioarele sub ea, ședea Ghenka, iar în fața lui, Clotilda. El povestea cu un aer neglijent și cu un ton trufaș și căutat, sorbind încet lichiorul cu buzele sale roșii.

— L-au adus la secție. În buletinul de populație scria Kornei Sapetov, târgoveț din Kolpinsk, sau dracu știe de unde. Bineînțeles, era beat mort, canalia. „Băgați-l la răcoare, ca să se trezească.” Până acum nimic deosebit. Dar tocmai în clipa aceea am intrat întâmplător *eu* în biroul comisarului. Când l-am văzut, am rămas tablou. O cunoștință veche. Sanka Measnik. Triplu omor și spargere la o biserică. I-am făcut imediat semn cu ochiul comisarului de serviciu, și am ieșit pe coridor, cu aerul cel mai senin din lume. Comisarul, după mine. „Ce s-a întâmplat, Leonti Spiridonovici?” „Ia să-l duceți pe frumosul ăsta o clipă la secția judiciară.” L-au dus. Ticălosul nici n-a tresărit măcar. Eu m-am uitat drept în ochii lui, zicând... Leonka bătu semnificativ cu degetele în masă. „De când ai venit din Odesa, Sanecika?” El, firește, făcea pe niznaiul. Ticălos, nu glumă! „Nu știu cine este Sanka Measnik. Eu sunt cutare.” Dar eu m-am apropiat de el, l-am apucat de barbă și... am rămas cu ea

în mână. Era falsă! „Recunoști, porc de câine?” „Nu știu nimic.” I-am plesnit una între ochi și-ncă una, de i-a dat borșul. „Recunoști?” „Nu știu nimic.” „Aha, din ăștia-mi ești! Eu mă port omenește cu tine, și tu... Dar ți-ai făcut-o singur. Ia să-l aduceți încoace pe Axenti Bloha.” Era un infractor arestat, care-l ura de moarte pe Sanka. Eu, fetelor, cunosc toate afacerile ăstora. L-au adus pe Bloha. „Ce zici, Bloha, cine-i individul ăsta?” Bloha râde: „Păi cine să fie, dacă nu Sanka Measnik? Ce mai faci, Sanecika? De când ai binevoit să poftești pe la noi pe-aici? Cum ți-a mers la Odesa?” Atunci, Measnik s-a dat bătut: „Arestează-mă, Leonti Spiridonovici. Ai biruit. Nimeni nu-ți scapă, Leonti Spiridonovici. Îmi dai o țigară?” Bineînțeles că i-am dat. Asta nu refuz niciodată, din altruism. Și l-au dus pe robul domnului la pușcărie. Lui Bloha i-a aruncat numai o privire. Și m-am gândit: „Nu-l văd bine pe Bloha. Measnik o să-i facă de petrecanie.”

— O să-i facă de petrecanie? întrebă Ghenka în șoaptă, îngrozită, cu un ton lingușitor și plină de convingere.

— Nici vorbă că-i face de petrecanie. Așa e ăsta!

Leonka sorbi o înghițitură din păhărel, încântat de sine. Ghenka îl privea fix, speriată, cu o atenție atât de încordată, încât rămăsese cu gura deschisă. Apoi se dezmetici și se plesni cu palmele peste coapse.

— O, doamne! Ce grozăvie! Gândește-te numai, Clotildocika! Și nu te-ai temut, Leonea?

— Ce întrebare! Să mă tem de un derbedeu?!

Atenția și entuziasmul femeilor îl ațâțaseră și începu să le povestească întâmplarea cu niște studenți care făceau bombe pe insula Vasilevski. Polițaiul orașului îl însărcinase pe el să-i aresteze. După cum s-a constatat mai târziu, apucaseră să adune vreo douăsprezece mii de bombe. Dacă toate astea ar fi explodat, s-ar fi dus dracului nu numai casa asta, dar jumătate din Petersburg.

A urmat o povestire captivantă despre nemaipomenitul eroism al lui Leonka, travestit în student, care a pătruns în „laboratorul infernal”, a făcut cuiva semn de la fereastră și într-o clipă i-a dezarmat pe răufăcători. Pe unul dintre ei l-a prins de mânecă tocmai în clipa când voia să arunce în aer un morman de bombe.

Ghenka, înfricoșată, se pocnea cu palmele peste picioare, întorcându-se mereu spre Clotilda și exclamând:

— Vai de mine, doamne, dumnezeul meu! Gândește-te numai, Clotildocika, ce ticăloși sunt studenții ăștia! Niciodată nu i-am avut la inimă.

În sfârșit, emoționată și încântată de iubitul ei, îi sări de gât și începu să-l sărute zgomotos.

— Leonecika, sufletul meu! Mi-e groază chiar și numai să aud toate astea! Cum de nu te temi de nimic?

El își răsuci mustața, încântat de sine, zicând nepăsător:

— De ce să mă tem? Odată tot moare omul. Și-apoi, pentru asta sunt plătit.

Pe Clotilda o chinuiau invidia și gelozia pe prietena ei care avea un iubit atât de grozav. Bănuia vag că Leonka povestește minciuni, pe câtă vreme ei i se întâmplase chiar acum ceva cu totul neobișnuit, prin care nu mai trecuse nimeni și care ar fi făcut să pălească într-o secundă impresia produsă de faptele eroice ale lui Leonka. Șovăi câteva clipe. O mai reținea încă urme de milă și duioșie pentru Râbnikov. Dar dorința isterică de a se remarca, povestind un caz romantic, o birui, și zise rar, aproape în șoaptă:

— Știi că am vrut să-ți spun ceva, Leonea. Astăzi am un client ciudat.

— Crezi că e vreun pungaș? întrebă Leonka, îngăduitor.

Ghenka se supără.

— De unde ai mai scos-o și pe-asta? E un ofițeraș beat acolo.

— Să știi că unii pungași se travestesc în ofițeri, o întrerupse Leonka, grav. Dar ce ai vrut să spui, Clotilda?

Atunci, ea povesti amănunțit, cu spiritul de observație pur feminin pentru lucruri mărunte, tot ceea ce știa de Râbnikov. Cum prietenii lui îi spuneau generalul Kuroki, cum semăna cu un japonez, despre ciudata lui gingășie și patimă, vorbi de aiurările lui și, în sfârșit, de felul cum rostise cuvântul „banzai”.

— Nu cumva minți? o întrebă repede Leonka, și în ochii lui întunecați se-aprinseră scântei tăioase.

— Zău! Să nu mă ridic de pe locul ăsta! Uită-te pe gaura cheii, că o să deschid oblonul. Leit japonez!

Leonka se ridică încet, cu un aer serios, își îmbrăcă haina și-și pipăi cu grijă buzunarul interior, din stânga.

— Hai, spuse el cu un ton hotărât. Cu cine a venit aici?

Din întregul grup nu mai rămăseseră decât Kariukov și Știalman. Dar pe Kariukov nu izbutiră să-l trezească, iar Știalman, cu ochii roșii, cârpiți de somn, bombăni pe jumătate beat:

— Ce ofițer? Dracu să-l ia. S-a așezat la noi la masă, la Buff, dar de unde-a răsărit, nu știe nimeni.

Și începu să se îmbrace, fornăind furios. Leonka își ceru scuze și

ieși. Văzuse pe gaura cheii fața lui Râbnikov și, cu toate că se mai îndoia încă, hotărî, ca un bun patriot, îndrăzneț și plin de imaginație, să acționeze pe cont propriu. După câteva clipe se și afla în pragul casei și dădea semnale de alarmă cu țignalul.

VII

Râbnikov se trezi brusc, ca și cum o voce imperioasă dinăuntrul lui i-ar fi poruncit: „Scoală-te!" Cele aproape două ore de somn îl odihniseră perfect. Mai întâi, aruncă o privire bănuitoare spre ușă, pentru că i se păru că-l privește țintă cineva din direcția aceea. Apoi, se uită în jurul lui. Oblonul era pe jumătate deschis, și în odaie se vedea bine orice lucru. Femeia ședea la masă, tăcută și palidă, privindu-l cu ochii ei uriași, de culoare deschisă.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă Râbnikov, neliniștit. Spune, ce s-a întâmplat?

Ea nu răspunse. Dar bărbia începu să-i tremure și dinții îi clănțăneau.

O licărire crudă, bănuitoare se aprinse în ochii ofițerului. Se aplecă peste pat și-și ațintì urechea spre ușă. O mulțime de pași, de oameni neobișnuiți probabil să umble cu grijă, se apropiau pe coridor și se opreau pe neașteptate lângă ușă.

Ușor, fără zgomot, Râbnikov sări de pe pat și răsuci de două ori cheia în broască. Numaidecât răsunară bătăi în ușă. Femeia se trânti cu capul pe masă, țipând și acoperindu-și fața cu palmele.

În câteva clipe, căpitanul se îmbrăcă. Iar se auziră bătăile în ușă. Nu avea decât chipiul pe cap. Sabia și mantaua le lăsase jos. Era palid, dar cu desăvârșire liniștit. Nici măcar mâinile nu-i tremurau în timp ce se îmbrăca, și toate mișcările sale erau iuți și îndemânatice. După ce încheie ultimul nasture al hainei, se apropie de femeie și-i strânse mâna atât de tare la încheietură, încât fața acesteia se înroși brusc de sângele care-i năvăli în obraz.

— Dacă te miști sau țipi, te omor, zise el încet, plin de mânie, fără să-și descleștеze fălcile.

Se auziră iar bătăi în ușă, apoi o voce surdă:

— Domnule, vă rog să deschideți.

Acum, căpitanul nu mai șchiopăta. Mișcându-se repede, fără zgomot, sări lin, ca o pisică, pe pervaz, și cu o mișcare bruscă deschise fereastra. Jos sub el, se vedea curtea pavată cu câteva firicele de iarbă ofilite printre pietre și câțiva copăcei piperniciți. Nu

șovăi nicio clipă, însă tocmai când se pregătea să sară, stând călare pe pervazul de fier, de care se și proptise cu mâna stângă, și cu un picior atârnat în afară, femeia se repezi la el, țipând, și-l prinse de mâna stângă. El se smulse, făcu o mișcare greșită și cu un țipăt slab, de mirare parcă, se prăbuși în gol.

Ușa șubredă a odăii se prăbuși aproape în aceeași clipă înăuntru. Cel dintâi năvăli în odaie Leonka, gâfâind, rânjind, cu ochii scânteietori. În urma lui se năpustiră niște sergenți de stradă uriași, tropăind, cu săbiile în mâna stângă. Când văzu fereastra deschisă și pe femeie agățată de pervaz țipând întruna, Leonka înțelese într-o clipă ce se întâmplase. Era fără îndoială cutezător din fire și fără să stea pe gânduri, fără un cuvânt, de parcă ar fi prevăzut și eventualitatea aceasta, sări din fugă pe fereastră și căzu la doi pași de Râbnikov, care zăcea, jos, pe pavaj, nemișcat, pe o parte. Cu toate că lui Leonka îi vuia capul din pricina căderii și simțea o durere îngrozitoare în pântece și în călcâie, nu-și pierdu firea și se aruncă în aceeași clipă cu tot trupul peste căpitan.

— Stai! Nu-mi scapi tu! horcăia el, strângându-și victima cu o furie turbată.

Căpitanul nu se împotrivea. În ochi îi ardea o ură neîmpăcată, însă era palid ca un mort, și la colțurile gurii îi mustea o spumă trandafirie.

— Nu mă apăsa, zise el cu glasul sugrumat, mi-am rupt piciorul în cădere.

1905

JIGNIRE
O întâmplare adevărată

S-a întâmplat într-o zi de iulie, pe la cinci după-amiază. Era o arșiță înăbușitoare, uriașul oraș de piatră radia căldura ca o sobă încinsă. Zidurile albe ale caselor, scăldate în razele soarelui,

sclipeau atât de puternic, încât nu puteai să te uiți la ele. Trotuarele de asfalt se muiaseră și-ți ardeau tălpile. Umbrele lăsate de salcâmi se așterneau pe caldarâmul de lespezi, jalnice, firave, parcă și ele înfierbântate. Marea, palidă în scânteierea razelor de soare, se așternea încremenită și grea, ca moartă. Pe străzi se stârneau nori de praf alb.

În foaierul unui teatru particular își sfârșeau munca din ziua aceea o echipă de avocați localnici, care se oferiseră să pledeze fără plată procesele celor ce suferiseră de pe urma ultimului pogrom antisemit. Nouăsprezece tineri, avocați stagiari, cu vederi progresiste și conștiincioși. Nu era o ședință oficială, de aceea predominau hainele ușoare de pichet, flanel și lustrin. Ședeau la întâmplare, câte doi sau trei, la măsuțele de marmură, iar președintele se instalase la tejgheaua goală, unde în cursul stagiunii se vindeau bomboane.

Pe ferestrele deschise, o dată cu lumina orbitoare și zgomotul străzii, pătrundea căldura caniculară, moleșitoare. Ședința se desfășura lent, și oamenii erau ușor enervați.

Tânărul înalt, cu mustăți blonde și cu părul rar, care prezida adunarea, se gândea cu voluptate cum o să plece în curând cu bicicleta lui cea nouă la vila sa din afara orașului, cum o să se dezbrace și, încă încălzit, transpirat, o să se arunce în apa curată, plăcută și răcoroasă a mării. Gândul acesta îl făcea să tresară mereu din toate mădularele moleșite de căldură. Între timp muta nerăbdător din loc în loc hârtiile din fața lui, spunând cu voce stinsă:

— Așadar, domnilor, de procesul lui Rubincik se ocupă Iosif Moriț̦ovici. Mai are cineva ceva de spus în legătură cu ordinea de zi?

Cel mai tânăr dintre ei, un caraim, mic de statură, grăsuț, negricios și vioi, zise cu jumătate de glas, dar destul de tare, încât fu auzit de toată lumea:

— Cel mai bun lucru ar fi acum să se includă pe ordinea de zi niște cvas cu gheață...

Președintele îi aruncă o privire severă și piezișă, dar nu-și putu stăpâni zâmbetul. Apoi oftă și, sprijinindu-se cu mâinile de masă, se ridică în picioare, cu intenția de a declara ședința închisă, când iată că intră paznicul teatrului și spuse:

— Înălțimea-voastră... Afară așteaptă șapte inși. Habar n-am cine sunt. Vor să-i primiți.

Președintele se uită nerăbdător la ceilalți.

— Ce ziceți, domnilor?

Se auziră voci:

— Să vină la ședința următoare. Basta.

— Să expună în scris...

— Dar poate că terminăm repede cu ei.

— Mai dă-i încolo! Pe căldura asta, of, doamne!

— Lasă-i să intre, spuse președintele cu un gest de enervare. După aceea, adu-mi, te rog, o sticlă de apă minerală. Dar să fie rece.

Paznicul deschise ușa:

— Poftiți. E voie.

În foaier pătrunseră unul după altul șapte indivizi cu o înfățișare cât se poate de surprinzătoare, de neobișnuită. Primul, înalt, cu un aer încrezut, purta un costum elegant de culoarea nisipului mării, o cămașă croită dintr-un material excelent, trandafirie, cu dungi albe, și la butonieră, un trandafir roșu. Privit din față, capul lui semăna cu un bob de fasole în picioare, iar dintr-o parte, cu unul culcat. Fața îi era împodobită de mustăți mari, groase, cu o bărbuță ascuțită, la modă. Pe nas avea un *pince-ne*z, cu sticlele de culoare albastră-închisă, în mâini, mănuși crem. În mâna stângă ținea un baston negru cu mâner de argint, iar în cea dreaptă, o batistă albastră.

Ceilalți șase produceau o impresie ciudată, bizară, ba chiar abracadabrantă – ca și cum și-ar fi schimbat în grabă între ei nu numai hainele, ci și brațele, picioarele și capetele. Unul avea un profil admirabil de senator roman, dar era îmbrăcat aproape în zdrențe. Altul purta un frac elegant, însă sub haină se vedea o cămașă ucraineană murdară. Unii aveau chipuri suspecte de pușcăriași, dar privirea plină de siguranță. Și toți, în ciuda tinereții lor aparente, se vedea că se bucură de o mare experiență a vieții, de îndrăzneală și de un fel de șiretenie care dădea de bănuit.

Domnul cu costumul de culoarea nisipului făcu o plecăciune degajată și zise cu ton întrebător:

— Domnul președinte?

— Eu sunt, răspunse acesta. Ce doriți?

— Noi, cei pe care-i vedeți aici, începu el cu un ton liniștit, făcând semn cu capul spre însoțitorii săi, suntem delegați din partea organizației unite a hoților din Rostov-Harkov și Odesa-Nikolaev.

Juriștii începură să se foiască pe locurile lor. Președintele se lăsă pe spate, cu ochii holbați.

— Ce organizație? întrebă el cu un glas tărăgănat.

— Organizația hoților, repetă cu sânge rece *gentleman*-ul îmbrăcat cu costumul de culoarea nisipului. În ceea ce mă privește, colegii mei mi-au făcut deosebita cinste de a mă alege ca purtător de cuvânt al delegației.

— Mă bucur... de cunoștință, spuse președintele, șovăitor.

— Vă mulțumesc. Toți șapte suntem hoți obișnuiți, firește, de diferite specialități. Organizația noastră ne-a împuternicit să expunem în fața onorabilului dumneavoastră for respectuoasa noastră cerere de ajutor, zise *gentleman*-ul, făcând din nou o plecăciune elegantă.

— Nu înțeleg, de fapt, ce legătură... făcu președintele, desfăcând brațele a neputință. Dar... totuși... vă rog să continuați.

— Chestiunea în care avem îndrăzneala și cinstea să ne adresăm dumneavoastră, stimați domni, este foarte clară, simplă și scurtă. Nu vă vom răpi mai mult de șase-șapte minute și țin să subliniez acest lucru, având în vedere ora târzie și cele treizeci și șapte de grade Réaumur la umbră. Oratorul tuși ușor ca să-și dreagă glasul, uitându-se la admirabilul său ceas de aur. Vedeți dumneavoastră, în ultima vreme, prin ziarele din provincie, în articolele despre regretabilele și îngrozitoarele zile ale ultimului pogrom, se spune destul de des că printre pogromiști – instigați și angajați de poliție, printre aceste otrepe ale societății, acești bețivi, golani, pești și huligani de periferie – s-ar fi găsit și hoți. La început, am tăcut, dar în cele din urmă ne vedem siliți să protestăm în fața întregii societăți intelectuale împotriva acestei acuzații nedrepte și grave. Știu foarte bine că din punct de vedere legal suntem infractori și dușmani ai societății. Dar închipuiți-vă măcar o clipă, domnilor, situația unui astfel de dușman al societății când este acuzat de o crimă pe care nu numai că nu a săvârșit-o, dar căreia este gata să i se împotrivească din toate puterile sufletului său. Fără îndoială că el resimte mult mai acut jignirea pricinuită de o asemenea nedreptate decât un cetățean obișnuit, normal, cu bunăstare. Așadar, declarăm că acuzația ce ni s-a adus este lipsită nu numai de substrat real, ci și de unul logic. Tocmai asta aș vrea să demonstrez în două cuvinte, dacă onorabila adunare va binevoi să mă asculte.

— Vorbiți, spuse președintele.

— Vă rugăm, vă rugăm, interveniră și alți avocați, curioși.

— Vă exprim sincere mulțumiri din partea tuturor colegilor noștri.

Vă rog să mă credeți că nu veți regreta niciodată atenția acordată reprezentanților profesiei noastre... cam dubioase, ca să zicem așa, dar în același timp nenorocite și grele. Așadar, începem, după cum cântă Giraldoni în prologul din *Paiațe.*

Am să-l rog însă pe domnul președinte să-mi permită să-mi potolesc puțin setea. Paznic, adu-mi, te rog, frățioare, limonadă și un păhărel de lichior englezesc amar! Nu voi vorbi, stimați domni, despre latura morală a profesiei noastre și despre însemnătatea ei socială. Fără îndoială, dumneavoastră cunoașteți mai bine decât mine paradoxul uimitor de strălucit al lui Proudhon: „Proprietatea este furt". Paradox, dacă vreți, dar el nu a fost infirmat până acum de niciun fel de bocete ale filistinilor lași și ale popilor pântecoși. Să dau un exemplu. Tatăl – un rechin energic și inteligent – a adunat un milion și îl lasă fiului său, un tâmpit rahitic, trândav și ignorant, un idiot degenerat, un vierme fără creier, un adevărat parazit. Un milion de ruble reprezintă potențial un milion de zile de muncă și, deci, dreptul la munca, sudoarea, sângele și viața a nenumărați oameni. Pentru ce? Cu ce drept? Nu se știe. Așadar, domnilor, de ce n-am fi de acord cu teza că profesia noastră constituie, într-o anumită măsură, un fel de stavilă pentru acumularea excesivă a valorilor într-o singură mână, un protest împotriva tuturor împilărilor, mârșăviilor, bunului plac, violenței și disprețului față de persoana umană, împotriva tuturor monstruozităților generate de orânduirea burghezo-capitalistă a societății de astăzi? Mai devreme sau mai târziu, revoluția socială va răsturna oricum această orânduire. Proprietatea va trece în domeniul amintirilor triste și atunci, vai! vom dispărea de la sine de pe fața pământului și noi – *les braves chevaliers d'industrie*[1]*.*

Oratorul se opri și, luând tava din mâinile paznicului, o puse pe măsuța de lângă el.

— Scuzați, vă rog. Numai o clipă. Uite banii, frățioare, și când ieși afară de aici, ai grijă și închide ușa mai bine.

— Am înțeles, înălțimea-voastră! răcni paznicul, bucuros de bacșișul primit.

Oratorul sorbi din limonadă și continuă:

— Dar să lăsăm aspectul filozofic, economic și social al problemei. Cu toate că nu vreau să vă obosesc, trebuie totuși să declar că ocupația noastră se apropie foarte mult de noțiunea de artă, deoarece ea cuprinde toate elementele componente ale artei:

[1] Oameni care trăiesc din învârteli (expresie franceză) (n. t.).

vocație, inspirație, fantezie, inventivitate, orgoliu, precum și deprinderea îndelungată și grea a științei. Din ea, vai, lipsește doar virtutea, despre care a scris marele Karamzin cu atâta înflăcărare și în mod atât de strălucit.

Stimați domni, n-am de gând să fac pe bufonul în fața unei adunări atât de onorabile sau să vă răpesc timpul atât de prețios cu paradoxuri fără rost. Dar simt nevoia să-mi lămuresc măcar pe scurt ideea. Pentru o ureche neobișnuită pare absurd și ridicol să audă vorbindu-se de vocația de hoț, dar îndrăznesc să vă asigur că o asemenea vocație există. Există oameni, care, posedând o memorie vizuală foarte dezvoltată, ochi ageri, îndemânare, agilitate a degetelor și, mai ales, un simț fin al pipăitului, par anume născuți pentru a fi trișori excelenți. Meseria de hoț de buzunare cere o îndemânare și o mobilitate neobișnuite, o precizie teribilă a mișcărilor, fără să vorbim de inventivitate, spirit de observație și atenție încordată. Unii au vocația categorică pentru spargerea caselor de bani. Din cea mai fragedă copilărie îi atrag tainele diferitelor mecanisme complicate: biciclete, mașini de cusut, jucării cu arc, ceasornice. În sfârșit, domnilor avocați, există oameni care manifestă o ostilitate ereditară față de proprietate. Dumneavoastră denumiți acest fenomen degenerare. Mă rog. Dar pot să vă spun că pe un hoț adevărat, pe un hoț din vocație nu-l veți putea ademeni cu nimic la o viață de lâncezeală cinstită: nici cu o slujbă bine retribuită, nici cu bani, nici cu dragostea unei femei. Deoarece aici intervine farmecul permanent al riscului, prăpastia atrăgătoare a primejdiei, bătăile nebunești ale inimii, freamătul tumultos al vieții, entuziasmul! Dumneavoastră sunteți înarmați cu protecția legii, cu lacăte, cu revolvere, cu telefoane, vă apără poliția și armata, pe când noi nu avem decât îndemânarea, șiretenia și curajul. Noi suntem niște vulpi, iar societatea este un coteț de găini, apărat de câini. Știți dumneavoastră oare că la sate, oamenii cei mai talentați, care-au o fire artistică, devin hoți de cai sau braconieri? Ce să-i faci, viața a fost până acum atât de plată, atât de insuportabil de plictisitoare pentru inimile pasionate!

Dar să trec la inspirație. Fără îndoială, stimați domni, ați avut prilejul să citiți de furturi excepționale prin ideea și realizarea lor. În ziare, la rubrica fapte diverse, astfel de furturi sunt calificate de obicei: „un furt grandios”, sau „o escrocherie genială”, sau „încă o manevră abilă a unor escroci”. În aceste cazuri, tații de familie burghezi exclamă: „Ce fenomen trist! Dacă inventivitatea acestor

renegați, cunoașterea lor uimitoare a mentalității oamenilor, stăpânirea lor de sine și curajul lor, incomparabilele lor aptitudini actoricești ar putea fi folosite în bine! Cât folos ar aduce acești oameni patriei!” Dar se știe de mult, stimați domni, că dumnezeu l-a creat pe tatăl de familie burghez anume ca să spună doar lucruri plate și banale. Mi se întâmplă și mie uneori – mărturisesc că noi, hoții, suntem oameni sentimentali – mi se întâmplă uneori, când mă aflu în parcul Alexandrovski sau pe țărmul mării, să admir un minunat apus de soare. Și sunt dinainte convins că voi auzi pe cineva lângă mine spunând cu emfază: „Dacă un pictor ar reprezenta acest apus de soare, nimeni nu ar crede că este real”. Întorc capul și, bineînțeles, văd un tată de familie, pântecos, mulțumit de sine, care, repetând o prostie spusă de altul, se bucură de propria sa prostie. În ceea ce privește patria cea scumpă, tatăl de familie burghez o consideră ca pe un curcan fript. Dacă ai pus mâna pe o bucățică mai bună, mănânc-o încetișor într-un loc ferit, înălțând osanale lui dumnezeu. Dar de fapt, nu despre el este vorba. Numai ura mea față de tot ceea ce e meschin m-a determinat să fac această digresiune și vă rog să-mi iertați vorbele de prisos. Ceea ce importă este însă că geniul și inspirația, chiar dacă nu sunt folosite spre binele bisericii pravoslavnice, rămân totuși lucruri rare și admirabile. Totul merge înainte, și chiar și în hoție există un element creator.

În sfârșit, meseria noastră nu este câtuși de puțin atât de ușoară și de veselă cum pare la prima vedere. Ea cere o experiență îndelungată, exerciții permanente, un antrenament lent și chinuitor. Ea constă din sute de procedee abile și prudente, inaccesibile celui mai îndemânatic scamator. Dar, ca să nu mă rezum la simple afirmații, voi face îndată în fața dumneavoastră, stimați domni, câteva experiențe. Vă rugăm să nu vă îngrijorați pentru cei ce le vor executa. În prezent, toți ne aflăm în libertate legală și, deși, ca de obicei, suntem urmăriți și perfect cunoscuți, iar fotografiile noastre împodobesc albumele tuturor secțiilor judiciare, deocamdată nu avem motive să ne ascundem. Dacă ulterior însă veți cunoaște pe oricare dintre noi în alte împrejurări, vă rugăm stăruitor să procedați întotdeauna așa cum vă poruncesc datoria profesională și obligațiile de cetățean. Ca recunoștință pentru atenția dumneavoastră, am hotărât să proclamăm proprietatea dumneavoastră privată intangibilă, s-o facem tabu pentru hoți. Dar să trecem la fapte.

Întorcând capul, oratorul porunci:

— Sisoe cel Mare, vino, te rog, încoace.

Un individ uriaș, adus de spate, cu brațele până la genunchi, un om fără frunte și fără gât, care semăna cu un Hercule leneș de iarmaroc, făcu vreo câțiva pași înainte. Zâmbea prostește, scărpinându-și stânjenit sprânceana stângă.

— Nu prea văd ce treabă aș putea face eu aici, zise el cu glas răgușit.

Dar *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului îl întrerupse și se întoarse spre avocați:

— Stimați domni. Aveți în fața dumneavoastră pe unul dintre onorabilii membri ai organizației noastre. De specialitate spărgător de cufere, case de bani și alte ascunzători de valori monetare. Uneori, în cursul îndeletnicirilor sale de noapte, el folosește pentru topirea metalului curentul de la rețeaua electrică. Din păcate, aici nu are cum să vă arate cele mai reușite numere ale artei sale. Deschide ireproșabil orice ușă, oricât de complicată ar fi broasca. Apropo, ușa aceea probabil că e încuiată?

Toți întoarseră capul spre ușa pe care se afla un mic afiș tipărit: „Intrarea persoanelor străine în culise este strict interzisă”.

— Da, probabil că e încuiată, confirmă președintele.

— Perfect. Sisoe cel Mare, fii bun, te rog.

— Păi e un fleac, spuse uriașul, cu un aer disprețuitor.

Se apropie de ușă, o scutură întâi ușurel, apoi scoase din buzunar un mic instrument strălucitor, se aplecă spre broască, făcu vreo câteva mișcări aproape neobservate, și ușa se deschise fără zgomot. Președintele îl urmărise cu ceasul în mână, totul durase mai puțin de zece secunde.

— Îți mulțumesc, Sisoe cel Mare, spuse politicos *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Poți să treci la loc.

Dar președintele îl opri, oarecum neliniștit:

— Vă rog să mă iertați, toate acestea sunt interesante și foarte instructive, dar... spuneți-mi, nu cumva din profesia onoratului dumneavoastră coleg face parte și arta de a încuia ușile?

— Ah, *mille pardons!*[1] răspunse *gentleman*-ul, înclinându-se grăbit. Am pierdut asta din vedere. Sisoe cel Mare, fii drăguț...

Ușa fu încuiată fără zgomot și cu aceeași îndemânare. Onoratul coleg se întoarse greoi, zâmbind ironic, la prietenii săi.

— Acum voi avea onoarea să vă demonstrez arta unui camarad

[1] Ah, mii de scuze ! (Fr.)(N. t.)

de-al nostru, care operează în domeniul furturilor de buzunar la teatre și în gări, urmă oratorul. E încă extrem de tânăr, dar prin finețea cu care lucrează vă veți putea da seama, într-o anumită măsură, ce va ajunge dacă va dovedi o oarecare silință. Iașa!

Un tânăr oacheș, care aducea a țigan, îmbrăcat cu o cămașă albastră de mătase și încălțat cu cizme lăcuite, ieși cu dezinvoltură în față și se opri lângă orator, jucându-se cu ciucurii de la brâu și mijindu-și vesel ochii mari, negri, obraznici, cu albul gălbui.

Gentleman-ul cu costumul de culoarea nisipului spuse insinuant:

— Domnilor... sunt nevoit să vă rog... Care dintre dumneavoastră ar vrea să se supună unei mici experiențe? Vă asigur că totul nu va fi decât un exemplu, ca să zicem așa, o joacă...

Se uită pe rând la cei prezenți. Caraimul mic și gras, negru ca un cărăbuș, se ridică de la măsuța la care ședea.

— Vă stau la dispoziție, spuse el, amuzat.

— Iașa, zise oratorul, făcând un semn cu capul.

Iașa se apropie de avocat. Acum ținea pe brațul stâng îndoit un fular de mătase în culori țipătoare.

— Să zicem, de pildă, că într-o biserică, la bufetul unui teatru sau la circ... începu el cu glas dulceag, văd că vine un fraier... Vă rog să mă iertați, domnule, să zicem că dumneavoastră sunteți... fraierul. Nu-i nimic jignitor în asta, e vorba de un domn bogat, onorabil, care nu are habar de ce se petrece. În primul rând, ce obiecte poate să aibă asupra sa? Dintre cele mai diferite. De obicei, are un ceas cu lanț. Dar unde îl poartă? Unii, în buzunarul de sus al vestei, de pildă, aici, alții, în buzunarul de jos – uite aici. Portmoneul e aproape totdeauna în buzunarul de la pantaloni. Doar la câte unul mai sucit îl găsești și în haină. Apoi, portțigaretul. Natural, mai întâi te uiți ce fel de portțigaret e: de aur sau de argint cu monogramă? Că doar n-o să te murdărești pentru unul de piele, dacă te respecți. Portțigaretul poate fi în șapte buzunare: aici, aici, aici, colo, aici, colo și dincolo. Nu-i așa? Și în funcție de asta, operezi.

În timp ce vorbea astfel, tânărul hoț zâmbea, uitându-se cu ochii lui strălucitori drept în ochii avocatului și arătând cu mișcări repezi și îndemânatice ale mâinii drepte diferitele buzunare ale costumului acestuia.

— Apoi trebuie să privești cu atenție acul de la cravată. Însă, în ultima vreme nu ne mai ocupăm de ele, fiindcă azi numai arareori un bărbat are o piatră veritabilă la acul de cravată. Și iată că mă apropii de el. Întâi mă adresez cuviincios: „Permiteți să-mi aprind

țigara?” sau într-altfel. Într-un cuvânt, intru în vorbă cu el. La început, mă uit drept în ochii lui și nu lucrez decât cu două degete: cu ăsta și cu ăsta.

Iașa își ridică, mișcându-le până la nivelul feței, două degete de la mâna dreaptă, arătătorul și mijlociul.

— Ați văzut? Totul se face numai cu aceste două degete. Și mai ales foarte simplu: unu, doi, trei și *gata!* Orice om, care nu-i prea prost, poate să învețe cu ușurință. Asta-i tot. Un lucru cât se poate de obișnuit. Am onoarea.

Hoțul făcu o piruetă și dădu să se îndrepte spre locul unde stătuse mai înainte.

— Iașa! zise cu subînțeles *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Iașa! repetă el apoi cu un ton sever.

Celălalt se opri. Era cu spatele spre avocat, dar probabil că se străduia să-l convingă de ceva din ochi pe reprezentantul său, fiindcă acesta își încruntă sprâncenele, dând negativ din cap.

— Iașa! spuse acesta pentru a treia oară, cu o expresie amenințătoare.

— Eh, făcu înciudat tânărul hoț, întorcându-se în silă din nou cu fața spre avocat. Unde-i ceasul dumneavoastră, domnule? întrebă el cu un glas subțire.

— Aoleu! sări caraimul.

— Ați văzut? Acum vă văitați! spuse Iașa, dojenitor. V-ați uitat mereu la mâna mea dreaptă, și eu v-am șterpelit ceasul între timp cu mâna stângă. Cu aceste două degete, de sub fular. Chiar pentru asta purtăm fular. Și fiindcă în loc de lanț aveți un șnur fără nicio valoare, pesemne o amintire de la vreo domnișoară, iar ceasul e de aur, șnurul vi l-am lăsat ca amintire. Poftiți, vă rog, adăugă el, oftând și întinzând ceasul.

— Foarte abil, zise avocatul, fâstâcit. Nici n-am băgat de seamă.

— Asta ne e meseria, răspunse Iașa cu mândrie.

Apoi se întoarse la colegii săi. Între timp, vorbitorul mai sorbi câteva înghițituri din paharul cu limonadă și continuă:

— Acum, stimați domni, un alt colaborator de-al meu vă va arăta câteva scamatorii obișnuite cu cărți, care se fac la bâlciuri, pe vapoare și în trenuri. Cu trei cărți, de pildă: o damă, un as și un șesar, e foarte comod... Dar poate v-au obosit aceste experiențe, domnilor?

— Nu, toate sunt foarte interesante, răspunse amabil președintele. Aș vrea doar să întreb – firește, numai dacă

întrebarea mea nu vi se pare indiscretă – care este specialitatea dumneavoastră?

— A mea... Hm... Nu, întrebarea nu e indiscretă... Lucrez în magazinele mari de bijuterii și în bănci, răspunse vorbitorul cu un zâmbet modest. Să nu credeți că meseria mea e mai ușoară decât altele. Este destul să vă spun că vorbesc patru limbi europene: germana, franceza, engleza și italiana, fără a mai socoti, firește, poloneza, ucraineana și idiș. Ce ziceți, domnule președinte, să trecem la experiențele următoare?

Președintele se uită la ceas.

— Din păcate, avem prea puțin timp, răspunse el. N-ar fi mai bine să treceți la esența problemei pentru care ați venit? Cu atât mai mult cu cât experiențele la care am asistat ne-au convins în suficientă măsură de îndemânarea onorabililor dumneavoastră colegi. Nu-i așa, Isaak Abramovici?

— O da, întru totul! confirmă avocatul caraim.

— Perfect, se învoi amabil *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Conte, se întoarse el spre un blond cârlionțat, care semăna cu un chelner de cafenea gătit de sărbătoare. Ascunde-ți mașinăria, fiindcă nu mai e nevoie de ea. Mai am de spus, domnilor, doar câteva cuvinte. Acum, când v-ați convins că arta noastră, deși nu se bucură de luminata protecție a persoanelor suspuse, este totuși o artă, când poate ați ajuns să fiți de acord cu mine că această artă cere multe însușiri personale, pe lângă o muncă neîntreruptă și înfruntarea a tot felul de primejdii și neînțelegeri neplăcute, sper că mă veți crede că poți să ai pentru ea pasiune și, oricât ar părea de ciudat la prima vedere, poți s-o iubești și s-o respecți. Acum, închipuiți-vă că unui poet de talent, ale cărui elegii și poeme împodobesc cele mai bune reviste ale noastre, i s-ar propune, tam-nisam, să scrie în versuri, cu trei copeici rândul și cu semnătura completă, o reclamă pentru țigările „Iasomie”? Sau că unul dintre dumneavoastră, avocat strălucit și celebru, ar fi calomniat că depune mărturii false în procese de divorț, sau că ar scrie prin cârciumi, pentru birjari, cereri către primar? Desigur, rudele dumneavoastră, prietenii și cunoscuții n-ar da crezare acestor calomnii, dar zvonul v-ar necăji și ați trece prin clipe chinuitoare. Acum, închipuiți-vă că o asemenea calomnie rușinoasă, lansată nu se știe de cine, amenință nu numai digestia liniștită și bunul dumneavoastră nume, dar chiar și viața dumneavoastră?

Tocmai în această situație ne aflăm noi, hoții calomniați de ziare. Trebuie să fac o mică digresiune. Există o categorie de derbedei, *passez moi le mot*[1]*,* denumiți feciori de bani gata, cu care, vai, suntem uneori confundați. E vorba de oameni lipsiți de rușine și conștiință, golani, care și-au părăduit toată averea, leneși și neîndemânatici, vânzători de prăvălie, care au furat fără pricepere. Pentru ei nu-i mare lucru să trăiască pe socoteala amantei lor prostituate, asemenea masculului din familia macrourilor, care înoată în urma femelei și se hrănește cu excrementele ei. Unul dintre aceștia e în stare să ia de gât un copil într-o fundătură întunecată, ca să-i fure trei copeici, să ucidă un om care doarme sau să tortureze o bătrână. Acești oameni sunt plaga meseriei noastre. Pentru ei nu există nici farmecul, nici tradițiile artei. Ei ne urmăresc pe noi, hoții adevărați și îndemânatici, întocmai ca șacalii pe leu. Să zicem că am reușit să comit un furt important, fără a mai vorbi de faptul că la vânzarea lucrurilor, sau la schimbarea bancnotelor, las în mâinile cămătarilor aproape două treimi din sumă, fără a mai aminti nici de obișnuitele cadouri făcute poliției incoruptibile, trebuie să mai rezerv o anumită parte și fiecăruia dintre acești paraziți, care, măcar în treacăt, întâmplător, au auzit de operația mea. Noi chiar i-am poreclit *motienți,* de la cuvântul *motie,* care înseamnă – jumătate – deformat din franțuzescul *moitié...* O filologie originală. Îi dau numai pentru că știe și poate să mă denunțe. Dar, de cele mai multe ori, după ce-și primește partea, dă fuga fără întârziere la poliție și mă denunță, ca să mai ciupească cinci ruble. Noi, hoții cinstiți... da, da, puteți să râdeți, domnilor, dar repet, totuși – noi, hoții cinstiți, îi disprețuim pe acești ticăloși. Mai avem pentru ei o poreclă, rușinoasă ca un stigmat, dar nu îndrăznesc să o pronunț aici din respect pentru loc și oameni. Da, ei ar primi cu slugărnicie să participe la un pogrom, însă numai ideea că am putea fi confundați cu ei este de o sută de ori mai jignitoare pentru noi decât însăși acuzația că am participat la pogrom.

Stimați domni, în timp ce vorbesc, observ adesea că zâmbiți. Vă înțeleg: prezența noastră aici, cererea noastră de ajutor, în sfârșit, însuși caracterul neașteptat al unui astfel de fenomen ca o asociație organizată a hoților, cu hoți-delegați și cu un hoț de profesie, împuternicit al delegației, toate acestea sunt atât de originale, încât nu pot să nu stârnească zâmbete. Dar acum vă voi

[1] Iertați-mi expresia (fr.) (n. t,).

vorbi din adâncul sufletului meu. Să lăsăm, domnilor, deoparte orice prejudecăți. Niște oameni se adresează altor oameni.

Aproape toți știm carte, tuturor ne place să citim și nu citim numai *Aventurile lui Rocambolle,* după cum scriu cei ce se ocupă cu așternerea pe hârtie a vieții noastre. Credeți, poate, că nu ne-a durut inima și nu ne-au ars obrajii de rușine, ca pălmuiți, în tot timpul acestui război nenorocit, blestemat, mârșav? Credeți oare că nu ne clocotesc inimile de mânie, când oameni sălbatici, câinoși ne biciuiesc patria cu nagaici, o calcă în picioare, trag asupra ei și o batjocoresc? Oare nu credeți că noi, hoții, așteptăm cu emoție fiecare pas al viitoarei eliberări?

Fiecare dintre noi înțelege, poate doar cu ceva mai puțin decât dumneavoastră, domnilor avocați, adevărata esență a pogromurilor. De fiecare dată, după o mare mârșăvie, sau după un eșec sângeros, sau după executarea unui martir într-o fortăreață întunecoasă, sau după înșelarea din cale-afară a încrederii poporului, cineva ascuns, insesizabil, se sperie de mânia poporului și caută să o abată asupra evreilor nevinovați. Ce minte diabolică născocește aceste pogromuri – uriașe ventuze scarificate, joc canibalic pentru suflete întunecate, de fiară?

Dar ne dăm cu toții foarte bine seama că se apropie ultimele convulsii ale birocrației. Vă rog să mă iertați, însă vreau să folosesc o comparație plastică. Un popor avea un templu mare, unde, în spatele unei perdele păzite de preoți, sălășluia o divinitate sângeroasă, căreia i se aduceau jertfe omenești. Într-o zi, o mână îndrăzneață a smuls perdeaua, și toată lumea a văzut, în locul unui dumnezeu, un fel de păianjen uriaș, lățos și hulpav, o caracatiță dezgustătoare. Oamenii o lovesc, trag în ea, au și sfârtecat-o în bucăți, dar, în turbarea ultimei agonii, caracatița continuă să-și întindă prin tot templul tentaculele sale scârboase. Și preoții, condamnați și ei la moarte, împing în ghearele monstrului pe toți cei pe care apucă să-i prindă cu degetele lor cuprinse de tremurul groazei.

Vă rog să mă iertați. Probabil că vorbesc confuz și incoerent. Dar sunt puțin emoționat. Vă rog să mă iertați. Continuu. Noi, hoții de profesie, cunoaștem mai bine decât oricare altul cum s-au organizat aceste pogromuri. Noi ne învârtim pretutindeni: prin cârciumi, piețe, ceainării, aziluri de noapte, prin port. Da, noi, tocmai noi, putem jura în fața lui dumnezeu, a oamenilor și a generațiilor viitoare, că am văzut cu câtă grosolănie a organizat

poliția masacrele în masă, fără să se rușineze și aproape fără să se ascundă. Îi cunoaștem personal pe toți polițiștii – și pe cei în uniformă, și pe cei în civil. Ei au propus multora dintre noi să participe la pogromuri, dar niciunul de-al nostru nu a fost atât de ticălos, încât să accepte nici măcar de frică.

Cunoașteți, desigur, ce atitudine au toate păturile societății ruse față de poliție. Ea nu este respectată nici măcar de cei ce se folosesc de serviciile ei murdare. Însă noi o disprețuim și o urâm întreit, ba chiar înzecit. Și nu numai din cauză că mulți dintre noi au fost chinuiți la secțiile judiciare – adevărate camere de tortură – bătuți cu vine de bou și cu bastoane de cauciuc, ca să mărturisim sau să trădăm un coleg. Firește că o urâm și pentru aceasta. Dar noi, hoții, care cunoaștem închisoarea, iubim cu patimă libertatea. Și tocmai de aceea îi urâm pe temniceri cu toată ura de care este în stare o inimă omenească. Vă voi vorbi despre mine. Agenții poliției m-au bătut de trei ori aproape să mă omoare. Mi-au vătămat plămânii și ficatul. Dimineața, când tușesc, scuip sânge. Dar dacă mi se va promite că, strângând mâna șefului poliției, aș scăpa de a fi maltratat pentru a patra oară, aș refuza!

Și iată că ziarele spun că din mâinile acestea am primit arginții lui Iuda, muiați în sânge proaspăt omenesc. Nu, domnilor, aceasta este o calomnie, care ne pricinuiește o nespusă durere. Nici banii, nici amenințările, nici diverse promisiuni nu vor face din noi fratricizi năimiți sau complici ai fratricizilor.

— Niciodată! Nu, nu! întăriră tovarășii vorbitorului.

— Voi spune chiar mai mult, urmă hoțul. În timpul ultimului pogrom, mulți dintre noi i-am apărat pe cei loviți. Pe vremea aceea tovarășul nostru, poreclit Sisoe cel Mare – pe care l-ați văzut adineauri, domnilor – locuia la un ceaprazar evreu. El și-a apărat proprietarul cu un par împotriva unei hoarde întregi de asasini. E drept că Sisoe cel Mare e neînchipuit de viguros, ceea ce știu bine mulți dintre locuitorii cartierului, dar trebuie să fiți de acord, domnilor, că el a privit în clipele acelea moartea în ochi. Un alt coleg de-al nostru, Martin Minerul, iată, e cel de colo – urmă vorbitorul, arătând spre un bărbat palid și bărbos, cu ochi minunați de culoare închisă, care stătea mai în spate – a salvat o bătrână evreică urmărită de o bandă de derbedei. Pentru fapta aceasta, unul dintre bandiți i-a spart capul cu o rangă de fier, și Martin s-a mai ales și cu un braț fracturat în două locuri și cu o coastă ruptă. Abia acum de curând, a ieșit din spital. Iată cum s-au purtat cei mai

înflăcărați și mai tari sufletește. Alții au tremurat de furie și au plâns, în neputința lor.

Niciunul dintre noi nu va uita grozăvia acestor zile sângeroase, ale acestor nopți luminate de vâlvătăile incendiilor, țipetele femeilor, cadavrele sfârtecate ale copiilor. Însă, pe de altă parte, niciunul dintre noi nu crede că poliția și pleava societății ar fi cauza răului. Acestea sunt doar fiare mărunte, stupide și dezgustătoare, ele nu reprezintă decât pumnul fără minte, dirijat de o gândire infamă, calculată, călăuzită de o voință diabolică...

Da, domnilor avocați, urmă oratorul, suntem hoți și meritățm disprețul dumneavoastră legitim. Dar când voi, cei mai buni, veți avea nevoie pe baricade de niște băieți îndemânatici, îndrăzneți și ascultători, care vor ști să primească moartea, veseli, cu cântecul și gluma pe buze, pentru cel mai frumos cuvânt din lume, libertatea, oare ne veți respinge, ne veți alunga din pricina acestui dezgust perimat?

La dracu! În timpul revoluției franceze, prima victimă a fost o prostituată. S-a urcat pe o baricadă și, ținându-și cu un gest elegant rochia, a strigat: „Hei, soldați, care dintre voi îndrăznește să tragă într-o femeie?” Da, drace! exclamă oratorul, izbind cu pumnul în tăblia de marmură a mesei. Ea a fost ucisă, dar, zău, gestul ei a fost admirabil, și cuvintele ei nemuritor de frumoase.

De ne veți alunga în clipa cea mare, vă vom spune, o, heruvimi nepătați: „Dacă gândurile omenești ar avea puterea să rănească, să ucidă, să răpească oamenilor onoarea și avutul, care dintre voi, o, porumbei nevinovați, nu ar merita biciul și ocna?”, și vă vom părăsi și ne vom înălța o baricadă proprie, veselă, îndrăzneață, a hoților, și vom muri pe buze cu un cântec atât de înălțător, încât ne veți invidia, voi, cei albi ca zăpada!

Însă, iată că mă las iarăși antrenat de înflăcărare. Vă rog să mă iertați. Vedeți, așadar, domnilor, ce sentimente a stârnit în noi calomnia din ziar. Vă rog să fiți convinși de sinceritatea noastră și să faceți ceva pentru a îndepărta de pe noi această pată sângeroasă și murdară, care ne-a stigmatizat pe nedrept. Am terminat.

Se îndepărtă de măsuță și se alătură tovarășilor săi. Avocații discutau în șoaptă, așa cum fac membrii tribunalului în ședință. Apoi, președintele se sculă în picioare și spuse:

— Avem toată încrederea în dumneavoastră și ne vom strădui din răsputeri să curățim numele corporației dumneavoastră de

această acuzație gravă. Totodată, colegii mei m-au împuternicit să vă exprim, domnilor, respectul nostru profund pentru frumoasele dumneavoastră sentimente cetățenești. Personal, îl rog pe reprezentantul delegației dumneavoastră să-mi îngăduie să-i strâng mâna.

Și cei doi oameni, înalți de statură și cu un aer serios, își strânseră puternic, bărbătește, mâinile.

Avocații plecau unul câte unul. Dar patru dintre ei întârziară în vestiar, lângă cuier. Isaak Abramovici nu reușea să-și găsească frumoasa panama nouă, galbenă. În locul ei, în cuier atârna o șapcă de postav, turtită în părți.

— Lașa! se auzi deodată de afară glasul sever al vorbitorului de adineauri. Lașa, îți spun pentru ultima oară, lua-te-ar dracu! M-ai auzit? Ei?

Ușa grea se deschise larg și intră *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. În mână ținea pălăria lui Isaak Abramovici, iar pe buze îi juca un zâmbet amabil, monden.

— Domnilor! Vă rog din suflet să ne iertați. O mică încurcătură ridicolă. Unul dintre tovarășii mei a schimbat cu totul întâmplător pălăria. Aha, e a dumneavoastră? Mii de scuze. Portar, de ce caști gura, frățioare? Dă încoace șapca aia. Vă rog încă o dată să ne iertafi, domnilor.

Și, salutând prietenos, cu același zâmbet fermecător, ieși repede în stradă.

1906

LA VÂNĂTOARE DE COCOȘI DE MUNTE
(Schiță)

Nu știu ce alte senzații se pot asemui cu acelea pe care le încerci la o vânătoare de cocoși de munte... Ți se întâmplă atâtea lucruri

neașteptate, așa de tulburătoare, de tainice, de anevoioase și de încântătoare, încât nu le mai uiți toată viața.

Te scoli la miezul nopții întunecoase de martie, fără lună și, la început, nici nu-ți dai seama unde ești. Stai culcat pe pământ, lângă o grămadă mare de tăciuni încinși, peste care izbucnesc în răstimpuri, pâlpâind tremurătoare, cele din urmă limbi ale focului ce moare. Tavanul scund de bârne și pereții tot de bârne sunt acoperiți cu un strat de funingine neagră, gros de un deget care atârnă ciucuri. Toată încăperea n-are mai mult de o jumătate de stânjen cub. Drept ușă, o deschizătură îngustă, prin care se furișează noaptea, și mai întunecată decât pereții afumați.

Sforăitul greu al omului lungit de cealaltă parte a focului mă trezește îndată din moțăială. Suntem într-o cărbunărie veche și părăsită din inima Polesiei, la patruzeci de verste de orice locuință omenească, afară de adăposturile de pază răzlețe, pierdute prin desișuri de nestrăbătut. De jur împrejur, ne înconjoară codrul secular, nesfârșit, cât un ducat nemțesc, mai acătării.

Mi se perindă în minte toate întâmplările de ieri... Plecarea grăbită în zori, pădurea cu cărăruia îngustă șerpuind printre copaci, cu întortocherile cele mai neașteptate și pe care nu pot trece decât doar căluții obișnuiți de prin partea locului, mărunței, dar vioi și iuți. Hurducați în căruță, mersesem toată ziua prin nămeți de zăpadă afânată și murdară, împotmolindu-ne în noroiul lipicios pe drumul tăiat pe alocuri de rădăcini noduroase; uneori, coboram din căruță pe dâmburi de nisip abia zvântate, îndemnând cu strigăte caii obosiți și leoarcă de sudoare, sau treceam prin vad în dreptul punților luate la vale de puhoiul apelor, peste pâraie de pădure puțin adânci, dar largi, repezi și pline de mâl... În sfârșit, pe lângă unul din adăposturile de pază, drumul se pierduse cu totul și am ajuns la cărbunărie pe jos în amurgul ce se lăsa grăbit pe potecile pe care abia le mai puteam desluși. Eram furioși și flămânzi, ne rătăceam întruna și nu mai aveam încredere unul în altul...

O privire ațintită asupra mea mă face să mă întorc. Tovarășul de drum nu mai doarme. Se uită la mine liniștit, cu ochii somnoroși pe jumătate închiși și pufăie de zor dintr-o lulea scurtă care s-a stins. Văzând că m-am deșteptat, își mută cu limba luleaua în colțul gurii și zice cu glas înăbușit:

— Ehei!... Te-ai trezit, conașule? Iaca, eu n-am dormit toată noaptea... Te-am păzit întruna!

— De aceea sforăiai așa?

— Ei asta-i!... Eu dorm numai cu o ureche, iar cu cealaltă aud tot... Îs dat dracului... Ia spune, conașule, cât o fi ceasul acuma?

Mă uit la ceas.

— Unu fără un sfert... Poate c-ar fi timpul să plecăm...

Trofim se uită somnoros la tăciunii aproape stinși, se scarpină după ceafă, dus pe gânduri, trăgându-și șapca pe ochi, apoi își freacă șalele.

— Apăi haidem! făcu el deodată, cu neașteptată hotărâre. Dacă-i vorba să pornim, apăi s-o luăm din loc... Mai bine să mergem încetișor, fără grabă.

Pregătirile nu ne iau multă vreme. Îmi strâng bine cureaua cartușierei și scot afară poalele scurtei, să-mi pot mișca brațele în voie; mai fac și câteva mișcări repezi cu tot trupul, să mă încredințez că nimic din ce am pe mine nu joacă și nu zăngăne, și-mi trag bahilii[1] de piele, legându-i strâns mai sus de genunchi. În răstimp, omul îmi dă cele din urmă povețe și, cu toate că le-am mai auzit de cel puțin zece ori până acuma, le mai ascult o dată cu luare-aminte și întețită curiozitate.

Trofim Șcerbatâi e pădurar la stat. Inspectorul silvic, ruda mea și șeful lui direct, m-a dat în binevoitoarea lui pază. Trofim e nepăsător, grosolan, leneș, cam lăudăros și face pe furiș negoț cu vânatul statului. Astea-s părțile lui slabe. În schimb, e curajos, pușcaș minunat și vânător neobosit, cunoaște pădurea ca o sălbăticiune. Față de mine are o purtare plină de grijă.

— La început, cocoșul cântă cu teamă, îmi spune el. Cioc! și apoi tace... Stă pe creangă și ascultă în toate părțile. Pe urmă iar: cioc, cioc! și iar tace... Să te ferească dumnezeu, conașule, să faci atunci o mișcare sau să calci pe o creangă... Îndată numai ce-l auzi că bate din aripi, de răsună toată pădurea... Cu toate că-i zice lumea *gluhar,* adică surd, nu-i pe lume pasăre cu auz mai ascuțit... Apoi sloboade un fel de șuierat! Atunci e timpul s-o pornești fuga înainte. Din răsputeri... Faci vreo cinci sărituri și te oprești! Numai atâta... Ba, la început, nici măcar cinci, doar patru ori chiar numai trei. Și încremenești locului, până ce-l auzi că iar cântă. Acuma începe din nou: cioc-cioc... cioc-cioc... cioc-cioc... și pe urmă iar șuieră. Dumneata mai mergi înainte, apoi stai și aștepți să cânte. Când prinde a cânta un cocoș de munte, apoi o ține pe nerăsuflate, cam vreo treizeci de cântări; dar dumneata să știi una și bună: sari

[1] Un fel de ciorapi groși dintr-o bucată întreagă de piele, prin care nu trece apa (n. aut.).

atunci înainte și gata. Deodată, cocoșul tace și trage cu urechea o jumătate de ceas, ticălosul... Ei, acuma nu mai ai încotro! Cum te-ai oprit, așa încremenești! Stai și aștepți... se întâmplă uneori să dai într-o băltoacă, să te afunzi până la brâu și să tremuri tot... dar trebuie să rabzi! Picioarele-ți înțepenesc, te înjunghie în spate, te dor brațele, da' de așteptat tot trebuie s-aștepți... Când începe din nou să cânte, dumneata, conașule, lasă-l neapărat să isprăvească întâiul cântec. Printre ei, se nimerește câte unul așa de șiret, că duce vânătorul de nas. Le zice horcăituri. Ciocănește el cât ciocănește... dar cum te miști, a și amuțit... Apoi stă și mai așteaptă puțin; pe urmă, se pune iar pe horcăit: hrr... hrr... hrr... Așa le face el semn celorlalți cocoși, adică: „păzea că vine vânătorul". Și dacă s-a ivit un horcăitor din ăștia, tot locul ales pentru vânătoare nu mai face doi bani; că pacostea asta doar atâta știe: să stea pe creangă și să pândească de nu se mai poate apropia nimeni.

Urcăm cele trei trepte de pământ, ne strecurăm de-a curmezișul printr-o deschizătură îngustă din cărbunărie și dăm îndată peste o pâclă deasă de parc-am fi căzut pe neașteptate într-o călimară uriașă. Mă opresc iar nehotărât, aproape înfricoșat. Ca să mă înșel singur, închid anume ochii câteva clipe și apoi îi deschid repede. Nimic! Noaptea-i tot atât de neagră și de nepătruns, aproape înspăimântătoare. Ridic atunci capul. Dar pe cer nu-i nicio stea și-mi fulgeră prin minte un gând tainic și tulburător: oare după moarte tot omu-i osândit să se cufunde într-o beznă ca asta, nemărginită, veșnică și îngrozitoare?

— Ei, ce faci, conașule? Vino după mine! aud înaintea mea glasul răgușit al lui Șcerbatâi.

Mă iau după el, ascultând zgomotul pașilor lui, și întind cu teamă brațele înainte, încercând grijuliu pământul cu picioarele... Mi-e frică mereu să nu dau cu fața într-un ciot ascuțit. De aceea simt în ochi o durere ciudată și înăbușită de parcă m-ar apăsa cineva cu putere pe dinăuntru.

Nu mergem pe drum, ci de-a dreptul prin desiș. Picioarele mi se afundă ușor în zăpada rece și moale ca terciul sub care, la fiece pas, auzi cum clipocește apa zgomotos. Umblăm când printr-un noroi gros, trăgându-ne anevoie încălțările, când ne cățărăm pe ridicături de pământ zvântate și tari, sau trecem peste movilițe acoperite cu mușchi care se turtește moale și elastic sub tălpi. Dar unde suntem? Încotro ne îndreptăm? Nu știu... Chiar de la cei dintâi pași, am pierdut orientarea, iar mersul nostru mi se pare acum

ceva nesăbuit, ca o nălucire de necrezut dintr-un vis urât. Din când în când, crengile îmi biciuiesc fața și mi se agață de umeri, ca niște mâini lungi și nevăzute. Uneori, înaintea mea se ivește un trunchi de copac gros și negru, la numai un stânjen de obrazul meu. Mă opresc și mă dau înapoi cu spaimă, întinzând mâinile înainte... dar nu întâlnesc decât golul întunecat pe care ochiul nu-l poate pătrunde.

— Hai, conașule, hai! mă îmbărbătează Șcerbatâi. Nu mai e mult... Numai o verstă și jumătate... S-ar fi putut... Ei, drăcie!...

Îl aud cum se prăvălește și cum trosnesc ramurile uscate sub trupul lui care se cufundă în apă, plescăind. Mă cuprinde o frică nestăpânită și un fel de îndârjire neputincioasă și tristă. Mi se pare că de mai fac un singur pas în bezna asta înfricoșătoare, mă prăbușesc și eu într-o mlaștină adâncă, rece și murdară.

— Am dat într-o groapă! zice de undeva de jos Șcerbatâi și-l aud cum se chinuiește să iasă, pufăind și frământând noroiul cu picioarele. Ia-o mai la stânga, conașule, mai la stânga... Vino spre mine... uite așa!... Ei, da' cum dracu am nimerit-o așa de bine? Doar cunosc toate locurile! Chiar în groapa asta a căzut un cerb acum doi ani, spre primăvară. A și murit aici că n-a mai putut să iasă...

Liniștea lui mă potolește și pe mine, apoi iar înaintez fără nicio siguranță, bâjbâind cu mâinile ca orbii și trăgând cu urechea la zgomotul pașilor săi.

— Mai avem mult de mers, Trofime?

— Mult? Să tot fie o verstă... Nu, chiar mai puțin... Sigur că mai puțin... Numai vreo trei sferturi de verstă!

Ca să-mi amăgesc nerăbdarea, încep să număr pașii. „Să număr măcar cinci sute, îmi zic, și pe urmă nu mai rămâne decât o nimica toată." Nici n-am apucat să număr vreo două sute că, deodată, mă lovesc de spatele lui Șcerbatâi care sta pe loc.

— De ce te-ai oprit, Trofime?

— Aici trebuie să călcăm mai ușurel, conașule, c-o să trecem peste un pârâiaș.

Aud cum clipocește năvalnic apa, izbindu-se de încălțările lui Trofim, și apoi îndată simt că intru și eu treptat în pârâiașul care-mi lovește mânios picioarele. E un pârâiaș de pădure, umflat de ape, nu prea adânc, dar se năpustește cu atâta furie pe povârnișul repede, încât trebuie să-mi târăsc tălpile pe fund, de frică să nu mă trântească puhoiul. Din când în când, nimeresc în locuri mai adânci

și, de câte ori mă afund pe neașteptate, mi se taie răsuflarea de spaimă și oftez repede. Mă cam tem că-i întuneric și nu pot vedea apa, dar în jurul meu îi aud din toate părțile murmurul repezit și clipocitul tainic sau ropotul mânios...

În sfârșit, ieșim pe malul de nisip bătătorit și moale. Abia acum bag de seamă că s-a mai luminat, fiindcă-l deslușesc prin întuneric pe Trofim care pășește înaintea mea, cât și conturul nelămurit al pinilor. Omul se întoarce din mers către mine, șoptind:

— Ei, de-aici înainte, conașule, umblă mai ușurel și fără zgomot... Ajungem îndată! Hoțomanul s-a așezat încă de cu seară pe locul ales și acuma s-a trezit și ascultă...

— Începe curând? întreb eu tot în șoaptă.

— Ssst... încetișor!... Întâi vor clămpăni cocostârcii.

Acum înaintăm încet, pas cu pas, pe o cărăruie îngustă de pădure, acoperită cu gheață și cam alunecoasă. Trofim, încălțat cu opinci ușoare din coajă de tei, pășește fără zgomot, eu însă calc din când în când pe crenguțe și pe cioturi și mi se pare că trosnetul lor răsună asurzitor prin toată pădurea.

Pădurarul se oprește și, fără să se întoarcă, îmi face semn cu mâna să mă apropii de el. Mă apropii. Se pleacă spre urechea mea și-mi șoptește așa de încet, încât abia-i deslușesc vorbele:

— Ne oprim aici... Nu te mișca, conașule!

Întunericul pălește și mai mult. Din pământ se ridică o ceață groasă. Îi simt pe față atingerea și mirosul umed. În vălul ei cenușiu, trunchiurile pinilor, drepte și goale, se desprind nedeslușit, toate la fel și ca turtite. Nemișcarea lor, tăcerea adâncă, pâcla rece și umedă, au în ele ceva aspru de tristețe resemnată.

Nu știu câtă vreme a trecut, poate cinci minute, poate o jumătate de ceas... Deodată, aud sunete atât de ciudate, încât fără să vreau tresar de uimire. Sunt gemete puternice, neobișnuit de răsunătoare și de armonioase, repetate de câteva zeci de glasuri. Nu izbutesc să-mi dau seama de unde vin: din dreapta sau din stânga, din față sau din spate? Sunetele grăbite se fugăresc întrecându-se, apoi se împletesc și se desfac din nou, alcătuind un ritm cu totul aparte, o melodie ciudată, iar pădurea trezită îi răspunde cu ecou limpede și curat.

— Cocorii! șoptește Trofim.

— Cru-cru, cru-cru, cru-cru! răsună corul nevăzut și nici nu sfârșește bine că din cealaltă parte a pădurii îi și răspund strigătele tot atât de armonioase din alt cârd de cocori care s-au deșteptat;

mai răspunde apoi și al treilea cârd, pe urmă al patrulea... Chemarea aceasta din zori e ca un semnal pentru toată pădurea. Iepurele începe să țipe tremurat pe nas, cu glasu-i ascuțit, gângav și întretăiat; lângă noi strănută subțirel și obraznic o găinușă, iar o bufniță hohotește în vârful unui copac înalt. Totul se liniștește din nou, cufundându-se în toropeala ușoară dinainte, în timp ce noi, iar tăcuți și nemișcați, abia mai răsuflăm și, pierzând noțiunea timpului, tragem cu urechea la tainele pădurii.

Deodată, Trofim tresare, întinde gâtul și, plecându-se tare înainte, încremenește, parcă așteaptă ceva cu încordare. Se vede că auzul lui de vânător a deslușit sunete îndepărtate și slabe; dar eu, oricât trag cu urechea, oricât îmi încordez atenția, nu prind nimic, afară de vuietul neîncetat și înăbușit ce-mi umple capul.

— Cântă! șoptește Trofim. N-auzi?

— Nu!

— Nu-i nimic, vino după mine! Când am să fug, să fugi și dumneata... Amândoi o dată!... Și să-mi spui când auzi bine de tot, ca să rămân atunci în urmă... Ei! N-auzi? Iar cântă...

N-aud nimic nici acuma... Deodată, Trofim, împins parcă de un arc puternic, face trei sărituri uriașe de-a dreptul prin zăpada adâncă și se oprește pe neașteptate ca încremenit. Nu izbutesc să mă țin de el și mai fac un pas.

Omul se întoarce spre mine cu fața schimonosită de mânie și de adâncă tulburare, apoi, fără să scoată o vorbă, mă amenință cu degetul...

După o clipă, arcul nevăzut îl azvârle iar înainte. De data aceasta, căpătând oarecare îndemânare, nimeresc cu picioarele chiar în urmele lui și mă opresc o dată cu el. Trofim încuviințează din cap.

Am înaintat astfel în salturi repezi de vreo douăzeci de ori, până ce, în sfârșit, am putut deslușì cântatul cocoșului. Sunetele scurte, întretăiate, au ceva metalic și seamănă cu zgomotul pe care-l faci dacă bați cu unghia într-o cutie goală de tablă. Câteva clipe, se aud câte două ciocănituri, la început foarte rare, care apoi se repetă tot mai des, prefăcându-se într-un fel de ploaie deasă de alice. Chiar atunci, ne-am repezit amândoi ca o vijelie înainte, ridicând tare picioarele și împroșcând zăpada moale în toate părțile.

— Trofim! șoptesc eu, trăgându-l de mânecă. Acuma să...

Dar el își smucește mânios brațul și dă din cap cu dojană. Și numai când cocoșul scoate iar sunete dese și tot mai mărunte, ca o

ploaie de alice, pădurarul se întoarce fără veste spre mine și-mi strigă:

— Putem vorbi numai când cântă... Așteaptă!

După ce cocoșul și-a reluat cântatul, adaugă tot atât de tare și de grăbit: Să nu uiți... Încarci, ochești și tragi numai când cântă...

În sfârșit, la al treilea cântat, îmi spune cu glas mai liniștit:

— Dacă-ți vine să tușești, așteaptă să strige. Și acuma... du-te!

Cocoșul începe îndată să cânte pentru a patra oară. Mă reped înainte... În același timp, o ia și Trofim la fugă, dar nu după mine, ci în partea opusă. Așa că după cinci salturi ne despărțim și rămân singur.

Inima-mi bate așa de tare și picioarele-mi tremură atâta, că-l las să cânte de vreo câteva ori, să-mi vin în fire: acum aud deslușit și a doua modulație a cântecului. Sunetele grăbite și mărunte ca o ploaie de alice se prefac repede și pe nesimțite într-un sunet neîntrerupt, aspru și ascuțit care seamănă mai mult a scrâșnet decât a șuierat și-ți amintește zgomotul pe care-l fac două bucăți de fier când le freci una de alta. Scrâșnetul nu ține decât vreo patru secunde dar, în timpul ăsta, cocoșul nu vede și n-aude cu desăvârșire nimic, fiindcă închide ochii, strângându-și tare pleoapele, iar umflăturile din dreptul ciocului îi astupă cu totul urechile. În clipele acestea, poți trage cu pușca la un sfert de stânjen de capul lui, că nici nu bagă de seamă împușcăturile, isprăvindu-și în tihnă cântatul. Mai târziu am aflat că toate sunetele acestea le scoate cu ciocu-i strâmb și tare. Cocoșul de munte e singura pasăre care n-are limbă; în schimb, uriașa deschizătură a gurii lui răsună de minune. Când începe să cânte, izbește partea de sus a ciocului de cea de jos, și trage cu urechea. Mai lovește o dată și iar ascultă, apoi încă o dată și tot mai repede, până ce ajunge la sunetele dese și scurte ca o ploaie de alice. Atunci nu se mai poate opri. Cuprins de o sălbatică pornire de dragoste, își freacă pliscul, scrâșnește cu îndârjire și uită de primejdie, de nenumărații lui dușmani, de înțeleapta prevedere și de toată lumea înconjurătoare.

În timp ce mă odihnesc, cocoșul încetează deodată să mai cânte și tace vreo zece minute. Apoi mai ciocănește o dată, dar încetișor și cu grijă, în silă parcă, și tace câteva minute; ciocănește din nou, mai plin și mai tare, pe urmă încă de două ori, și iar de două ori, tot mai des și mai repede și, fără să se mai poată opri, trece la a doua modulație a cântecului. Urmând povețele lui Șcerbatâi, las să treacă cel dintâi cântat. Cocoșul începe îndată și pe al doilea,

aproape fără să se oprească, și atunci alerg înainte.

Povârnișul neted pe care fugisem până atunci se pierde într-o mlaștină unde cresc pini răzleți. Rar dau de câte un plop de munte sau de vreun anin și de tufișuri joase de ienupăr. Mușuroaie acoperite cu mușchi moale și cu merișor ies pe alocuri de sub pojghița străvezie și subțire a gheții ce s-a prins peste noapte pe mlaștină. Nu izbutesc să calc totdeauna cum trebuie pe mușuroaiele acestea și mă cufund în noroi până la brâu. Bahilii de piele mi se umplu de apă, făcându-se foarte grei. Încerc să-mi trag picioarele din mlaștină și-mi pierd echilibrul; spărgându-se pojghița subțire de gheață, cad cu fața în apa mâloasă și rece. Am însă destulă tărie să rămân astfel nemișcat, numai să nu sperii cocoșul, deși-mi vine peste mână. Stau lungit, ascultând cum în jurul meu se înalță gâlgâind bășicuțe de aer din mlaștină și simt cum noroiul duhnitor pătrunde încet pe sub poalele și-n mânecile hainei mele... Noroc numai că, de data aceasta, cocoșul nu-mi pune prea mult răbdarea la încercare. Când începe să cânte, mă ridic repede și m-așez pe un mușuroi. La cântatul al doilea, alerg mai departe.

Cu fiecare săritură, aud strigătul tot mai limpede. Nu numai că deslușesc cele două modulații ale cântecului, ba chiar și un sunet nou între ele, ciudat ca un foșnet înăbușit și des. În sfârșit, mă opresc... Îmi dau seama că sălbăticiunea cântă foarte aproape deasupra capului meu, într-unul din cei șase, șapte pini ce înconjoară într-un cerc aproape închis dâmbul pe care m-am oprit. În timp ce cântă, înalț capul și cercetez cu nesaț frunzișul des al pinilor. Dar fie că-i încă prea întuneric, fie că ochiul nu mi-e destul de ager, nu ajung să deslușesc nimic în grămada aceea neagră și încâlcită de ramuri.

Cocoșul cântă fără încetare. Se înfierbântă până într-atâta, încât uită cu desăvârșire orice prevedere: nu mai ciocănește cu sunete scurte și dese ca o ploaie de alice și abia isprăvește un cântat, că și începe altul. Niciodată în viață, nici înainte și nici după întâmplarea asta, nu mi-a fost dat s-aud ceva mai ciudat, mai neînțeles și mai tulburător, decât sunetele acestea aspre și metalice. Simțeam în ele ceva ca dinaintea potopului, ceva din viața vremurilor de mult apuse, când păsări și fiare cumplite se chemau cu strigăte înfiorătoare prin tainicele păduri de la începutul lumii...

Deodată, mi se pare că-n ramurile celui mai apropiat copac se mișcă ceva negru. Poate fi o creangă sau o pasăre, dar închipuirea mea mă face să cred că-i un cocoș de munte. Aștept să isprăvească

de cântat, ochesc și pun o mână nesigură pe trăgaci... Picioarele-mi tremură de tulburare, iar inima-mi zvâcnește puternic, de parcă bătăile i s-ar auzi în toată pădurea...

Cocoșul începe iar să cânte. Apăs pe trăgaci... Ce larmă, ce vuiet mai stârnește împușcătura mea în pădurea adormită! Ecoul se rostogolește prin nemărginita-i întindere, lovindu-se de copaci și sfărâmându-se în mii de țăndări răsunătoare care se sting treptat, prelungindu-se apoi multă vreme într-un zgomot potolit până departe, tocmai la capătul pădurii... Din pin cade o ploaie de ace. Se vede că l-a acoperit și pe cocoș, fiindcă nu mai cântă câteva clipe, dar pe urmă, ca înfuriat de oprirea aceasta neașteptată, începe iar, cu și mai mare îndârjire.

Îndată după împușcătura mea, aud din spate la mare depărtare detunătura puștii cu o singură țeavă a lui Trofim, ce răsună deosebit, prelung și înăbușit, de parcă ar fi tras cu tunul. „Ăsta sigur că n-a dat greș!” gândesc și pizma vânătorului îmi strânge inima.

Răsăritul soarelui se apropie. E mai rece și mai umed. Cocorii strigă din nou și, la glasul lor, răspund iar vietățile pădurii. Mierla neagră țipă țiuitor, turturelele gem trist, iar de nu știu unde se auzi fluieratul sfios și dulce al găinușei, pe când în tufișuri păsărelele ciripesc ușor.

Stau țintuit în același loc și, cum nu mă pot hotărî să mai trag o dată, mă cuprinde oboseala și urâtul. Dinspre Trofim răsună încă o împușcătură. Atunci se mișcă ceva deasupra capului meu. Ridic ochii și, chiar lângă locul în care trăsesem cu puțin mai înainte, îl văd limpede pe cocoșul meu.

Nu mă despart de el decât vreo zece, cincisprezece pași în linie dreaptă, dar mi se pare că-i ca un porumbel de mic. Cântă, întinzându-și gâtul înainte, sau trăgându-l îndărăt ca un curcan care strigă, iar când trece la a doua modulație a cântecului, se întoarce cu totul pe creangă, lăsându-și aripile în jos și rotindu-și zgomotos coada în evantai... Ăsta era foșnetul pe care-l auzeam adineauri, fără să înțeleg de unde vine... Toate mișcările lui au ceva falnic, înfumurat și tare caraghios.

De data aceasta, nu mai dau greș. Cocoșul cade ca o piatră, bufnind greoi pe pământ. Mă reped la el. E încă viu, se zbate zvârcolindu-se și sare scurt de jos, bătând furios din aripile-i puternice. Dar chinurile nu-i țin mult. Răsturnându-se pe spate într-o băltoacă nu prea adâncă, nu se mai poate ridica. Doar că-și mai

saltă de câteva ori capul din apă, apoi un tremur des și întretăiat îi zguduie picioarele și totul s-a sfârșit...

Îl ridic de jos. Să tot aibă vreo cincisprezece funturi și-i mare cât un curcan mijlociu. Are gâtul negru ca și pieptul, spatele, cafeniu-deschis cu pete cenușii, iar sprâncenele, roșii și catifelate; picioarele par încălțate cu cizme sure, ghearele-s acoperite cu un fel de solzi, iar ochiul e rotund, căprui, cu pupila mare, rotundă, aproape neagră.

Peste puțin, aud glasul lui Trofim care mă cheamă, și ne întâlnim pe cărarea de mai înainte. Duce în spate doi cocoși pe care i-a legat laolaltă, trecându-le o sfoară prin cioc.

— Păi îs dat dracului! se laudă el. Îndată ce m-am apropiat de cocoșul meu, văd că mai vine și altul lângă el, la vreo treizeci de pași... și numai ce se pune cel dintâi pe cântat. Eh, îmi zic, dacă trag într-al meu, aude celălalt și o tulește... Atunci ce crezi c-am făcut? L-am ochit pe cel dintâi și-am așteptat să se pună și celălalt pe cântat... Iar când a început, eu de colo... poc! și gata... Și-apoi iar... poc! în al doilea și gata... Uite așa facem noi pe-aici, conașule!

Pe urmă cântărește din mână cocoșul meu și-mi zice, lăudându-mă:

— Bun cocoș... Bu-un! Ei, să-ți fie de bine, conașule!

Când am pornit înapoi, pădurea se trezise cu totul la viață, plină de larma voioasă a păsărilor. Mirosea a primăvară, a pământ reavăn și a frunze putrede de anul trecut. Cerul albastru era limpede, răcoros și vesel, iar vârfurile pinilor, ca poleite cu pulbere de aur, se încălzeau la cele dintâi raze ale soarelui primăvăratic.

1906

CUM AM AJUNS ACTOR

Povestea aceasta tristă și totodată comică, mai mult tristă decât comică, mi-a istorisit-o cândva un prieten, om trecut prin multe, cu nenumărate amintiri de tot felul, cunoscând atât culmile cât și prăbușirile vieții, dar care, sub loviturile de bici ale soartei, nu și-a pierdut nici căldura inimii, nici limpezimea gândului. Întâmplarea aceasta avu asupra lui o înrâurire destul de ciudată, datorită căreia a încetat să mai meargă la teatru, unde nu se mai duce nici până astăzi, oricât l-ai ruga.

Voi încerca să vă spun ce am auzit de la prietenul meu, deși mă tem că nu voi izbuti să redau forma simplă și ironia blândă și tristă a povestirii lui.

I

Așadar... Închipuiți-vă un orășel păcătos de provincie din sudul țării... În mijloc e un fel de groapă uriașă, făcută de căruțele care trec pe aici, unde țăranii ucraineni din împrejurimi, afundați în noroi până la genunchi, vând castraveții și cartofii aduși. Asta-i piața... De o parte a ei, se află catedrala și, bineînțeles, și strada Catedralei, de alta se întinde grădina publică, pe a treia se văd clădirile de zid ale orașului, cu tencuială galbenă coșcovită și cu porumbei pe acoperișuri și pe streșini, iar, în sfârșit, pe a patra latură, începe Ulița Mare, cu sucursala unei bănci, cu poșta, biroul notarului și frizeria lui Teodor din Moscova. La marginea orașului, prin mahalale, care de bună seamă se numesc Zaselie, Zamostie și Zarecie, e încartiruit un regiment de infanterie, iar în centru e așezat un regiment de dragoni. În grădina orașului, se înalță un teatru de vară... Și asta-i tot!

De altfel, trebuie să mai adăugăm că atât orașul cu primăria și liceul cât și grădina cu teatrul și caldarâmul din Ulița Mare – toate existau numai mulțumită mărinimiei lui Haritonenko, milionar de

prin partea locului și proprietarul unei fabrici de zahăr.

II

Cum am ajuns acolo, e poveste lungă... Am să v-o spun pe scurt. Trebuia să mă întâlnesc în orășelul acela cu un prieten, un adevărat prieten – fie-i țărâna ușoară! – a cărui soție însă, ca toate soțiile adevăraților prieteni, nu putea să mă sufere. Fiecare aveam câteva mii de ruble, strânse prin muncă grea. Vedeți, el era de mai mulți ani profesor și totodată inspector la o societate de asigurare, iar eu câștigasem la cărți un an de zile. Într-o zi, am aflat de o afacere foarte bună cu miei din sud și ne-am hotărât să ne încercăm norocul. Eu am plecat înainte, iar el avea să sosească peste două, trei zile. Eram cunoscut drept un mare zăpăcit, așa că banii noștri erau în păstrarea lui, dar în două pachete deosebite, prietenul meu fiind meticulos ca un neamț.

Iată însă că încep să curgă nenorocirile... În gară la Harkov, pe când mâncam nisetru rece cu sos provensal, mi s-a furat portofelul din buzunar. Sosesc la S., orășelul cu pricina, numai cu banii mărunți pe care-i mai aveam în pungă și cu un geamantan gol englezesc galben-roșcat, de bună calitate. Trag la hotel, firește la „Hotel Petersburg”, și trimit telegramă după telegramă. Dar, tăcere mormântală... Da, da, într-adevăr mormântală, fiindcă tocmai la ora când hoțul îmi fura portofelul din buzunar – închipuiți-vă ce glume face uneori soarta! – chiar în clipa aceea, prietenul și asociatul meu murea într-o birjă de un atac de inimă. Toate lucrurile și toți banii lui au fost sigilați și, nu știu din care pricină stupidă, această formalitate judecătorească a ținut o lună și jumătate. N-aș putea spune dacă nenorocita văduvă știa sau nu de banii mei. Oricum, a primit toate telegramele mele și totuși a tăcut cu îndărătnicie, a tăcut dintr-o meschină și prostească răzbunare de femeie. De altfel, telegramele acestea mi-au fost de mare folos mai târziu. După ridicarea sigiliilor, un om pe care nu-l cunoșteam deloc, avocatul cu lichidarea moștenirii, a dat din întâmplare peste ele, a certat-o pe văduvă și mi-a trimis pe răspunderea lui cinci sute de ruble, de-a dreptul pe adresa teatrului. Ce să vă spun? Acelea nu mai erau telegrame, ci chemări deznădăjduite ale sufletului meu pe benzi întregi de câte douăzeci și treizeci de cuvinte.

III

Ședeam astfel de zece zile la „Hotel Petersburg”. Chemările deznădăjduite ale sufletului îmi secătuiseră cu desăvârșire punga. Proprietarul, un ucrainean posac și somnoros, cu părul vâlvoi și cu față de ucigaș, nu mai credea de mult nimic din tot ce-i spuneam. Îi mai arătam unele scrisori și hârtii din care ar fi putut... să mai spere întrucâtva, dar întorcea capul cu dispreț și pufnea pe nas. Până la sfârșit, o dată mi s-a adus prânzul, întocmai ca lui Ivan Alexandrovici Hlestakov[1]: „Stăpânul a spus că-i pentru cea din urmă oară...”

Și iată că veni și ziua când nu mai aveam decât douăzeci de copeici în pungă. În dimineața aceea, proprietarul mi-a zis pe șleau că nu vrea să mă mai țină, nici să mă mai hrănească și c-o să se plângă la comisar. După glasul lui, am înțeles că omul era hotărât la orice.

Ieșind de la hotel, am rătăcit toată ziua prin oraș. Îmi aduc aminte c-am intrat într-un birou de transporturi și încă într-un loc să cer de lucru. Se înțelege că nu mă primeau de cum deschideam gura... Mă așezam uneori pe o bancă verde pe trotuarul de pe Ulița Mare, printre plopii înalți în formă de piramidă. Eram amețit și-mi venea rău de foame. Nicio clipă însă nu m-am gândit la sinucidere. De câte ori, în cursul întortocheatei mele vieți, n-am fost la hotarul acestor gânduri, dar după un an, uneori după o lună sau chiar numai zece minute, deodată, totul se schimba și iar începea să-mi meargă bine și eram din nou voios... În ziua aceea, rătăcind prin orașul copleșit de arșiță și de plictiseală, îmi ziceam mereu: „Da, dragă Pavel Andreievici, rău ai mai brodit-o de data aceasta!”

Mi-era tare foame. Totuși, dintr-o tainică presimțire, păstram cele douăzeci de copeici. Se înserа, când am văzut un afiș roșu pe un gard. Tot n-aveam ce face... M-am apropiat fără voie și am citit că în seara aceea se juca la grădina publică tragedia *Uriel Acosta* de Gutzkow, iar din distribuție făceau parte... cutare și cutare. Două nume se desprindeau cu litere mari negre, doamna Androsova de la Teatrul din Petersburg și domnul Lara-Larski, cunoscutul artist din Harkov. Numele celorlalți erau scrise cu litere mai mici; doamnele Vologodskaia, Medvedeva, Strunina-Dolskaia, domnii Timofeev-Sumskoi, Akimenko, Samoilenko, Neliubov-Olghin, Duhovskoi... În sfârșit, la urmă, cu litere mici de tot, erau trecuți Petrov, Sergheev, Sidorov, Grigoriev, Nikolaev și alții. Regizor,

[1] Eroul piesei *Revizorul* de Gogol (n. t.).

domnul Samoilenko. Director administrativ, domnul Valerianov.

Deodată, am luat o hotărâre deznădăjduită... Am trecut grăbit pe celălalt trotuar la frizerul Teodor din Moscova și, în schimbul celor din urmă douăzeci de copeici, am cerut să mi se radă mustățile și ciocul. Sfinte dumnezeule! Ce față ursuză și goală mă privea din oglindă! Parcă nu-mi credeam ochilor. În locul unui bărbat de treizeci de ani, nu prea frumos, dar cu înfățișarea unui om destul de cumsecade, aveam înaintea mea în oglindă, învelit până-n gât cu șervetul frizerului, un comediant de provincie, bătrân, cu experiență și trecut prin multe, purtând pe față urmele multor vicii, iar pe deasupra mai părea a fi și într-o vădită stare de ebrietate.

— O să intrați la teatrul nostru? mă întrebă calfa frizerului, scuturând șervetul.

— Da! i-am răspuns eu cu mândrie. Ține!

IV

În drum spre grădina publică, mă gândeam: „Tot răul spre bine. Or să vadă numaidecât în mine o catană bătrână și cu experiență. În teatrele astea mici de vară, orice om în plus e de folos. La început, am să fiu modest... vreo cincizeci de ruble... hai, să zicem patruzeci de ruble pe lună. Pe urmă... om vedea... Cer un avans de vreo douăzeci de ruble... Nu, e cam mult... numai vreo zece ruble...

Întâi, trimit o telegramă zguduitoare... cinci ori cinci – douăzeci și cinci, apoi, adăugând un zero, două ruble și jumătate, plus cincisprezece pentru expediere, fac două ruble și șaizeci și cinci de copeici... Cu ce-mi mai rămâne, o scot eu la capăt până la sosirea lui Ilia... Dac-or vrea să mă pună la probă... ei, bine... am să le declam ceva... monologul lui Pimen[1], de pildă!”

Am început să recit cu glas scăzut, dar solemn și adânc: „O povestire, încă una, cea din urmă...”

Un trecător se feri înspăimântat din calea mea. Mi-a fost rușine și m-am făcut că tușesc. Am ajuns la grădina publică. Aici cânta muzica militară, iar pe alee se plimbau, târând picioarele, domnișoare zvelte de prin partea locului, cu capul gol, îmbrăcate în trandafiriu și albastru-deschis, iar după ele se țineau, râzând, tot felul de copiști, de funcționari de la fisc și de telegrafiști cu șepcile albe pe-o ureche și cu mâinile la reverele tunicii.

Poarta era larg deschisă. Am intrat... Cineva m-a poftit să iau bilet la casă, dar am întrebat cât se poate de firesc: „Unde-i domnul Valerianov, administratorul?” Omul mi-a arătat îndată doi tineri cu fața rasă care ședeau pe o bancă, nu departe de intrare. M-am apropiat, oprindu-mă la doi pași de ei.

Se luaseră cu vorba și nu mă băgau în seamă. Am avut timp să-i cercetez cu de-amănuntul: unul, cu o panama ușoară pe cap, purta un costum de flanelă de culoare deschisă cu dungi albastre și făcea pe boierul. Avea un profil mândru de prim-amorez și învârtea mereu un bastonaș subțire... Celălalt, îmbrăcat cu haine cenușii, avea picioare și brațe neobișnuit de lungi. Picioarele parcă-i începeau de la mijlocul pieptului, iar brațele-i atârnau mai jos de genunchi. De aceea, când sta jos alcătuia o ciudată linie frântă, care putea fi ușor asemuită cu un metru de tâmplărie desfăcut... Avea cap foarte mic, față pistruiată și ochi negri și vioi. Am tușit cu sfială. Amândoi s-au întors spre mine.

— Pot vorbi cu domnul Valerianov? am întrebat cu blândețe.

— Eu sunt! răspunse pistruiatul. Ce doriți?

— Să vedeți, aș vrea... – parcă mi se oprise un nod în gât – aș vrea să vă propun serviciile mele în calitate de... de al doilea comic, sau... să zicem... al treilea bufon... De asemenea, și pentru roluri de compoziție...

Prim-amorezul se ridică și se îndreptă din șale, fluierând și învârtindu-și bastonașul.

[1] Din *Boris Godunov* de Pușkin (n.r.).

— Unde-ai mai lucrat? întrebă domnul Valerianov.

Nu mai jucasem decât o singură dată pe scenă, în rolul lui Makarka într-un spectacol de amatori, dar, încordându-mi cu deznădejde închipuirea, i-am răspuns:

— De fapt, n-am avut până acum prilejul să lucrez în nicio formație serioasă ca a dumneavoastră, de pildă... Am jucat însă prin sud-vestul țării, în trupe mici... Se destrămau cu aceeași repeziciune cu care se înjghebau... ca Marinici... Sokolovski... și alții...

— Da' de băut nu bei cumva? mi-o trânti, deodată, domnul Valerianov.

— Nu! am făcut fără să mai stau la gânduri. Câteodată, înainte de masă, sau în societate... dar foarte cumpătat!

Domnul Valerianov privi un timp nisipul, închizându-și pe jumătate ochii negri, chibzui și apoi zise:

— Bine... te angajez! Deocamdată, cu douăzeci și cinci de ruble pe lună, iar mai târziu vom vedea... S-ar putea întâmpla să fie chiar astăzi nevoie de dumneata! Du-te pe scenă și întreabă de ajutorul de regizor Duhovski. El o să te prezinte regizorului...

M-am îndreptat spre teatru, gândindu-mă de ce nu m-a întrebat de numele meu de artist? Să fi uitat oare? Sau poate o fi ghicit că n-am niciun fel de nume? Dar, pentru orice întâmplare, mi-am născocit chiar atunci un nume, nu prea răsunător, dar simplu și frumos... Osinin.

V

L-am găsit pe Duhovski în culise. Era un băiețandru neastâmpărat, cu mutră de bețiv și de șmecher. La rândul lui, mă prezentă regizorului Samoilenko. În seara aceea, regizorul juca rolul nu mai știu cărui erou, așa că purta zale aurite, botfori și era grimat ca tânăr amorez. Totuși, sub învelișul ăsta, am putut deslușI că Samoilenko era gras, cu fața foarte rotundă, ochii mici și pătrunzători și gura cu un veșnic zâmbet prostesc. M-a primit cu o înfățișare obraznică și nici măcar nu mi-a întins mâna. Chiar mă pregăteam să plec, dar mă întrebă:

— Ia stai... cum îți zice?... N-am înțeles bine numele...

— Vasiliev, se grăbi să răspundă îndatoritor Duhovski.

M-am zăpăcit și am vrut să-i îndrept greșeala, era însă prea târziu.

— Uite ce, Vasiliev... Să nu pleci astăzi! Duhovski, spune-i croitorului să-i dea lui Vasiliev o manta.

În felul acesta am ajuns din Osinin, Vasiliev, și așa am rămas până la sfârșitul carierei mele de actor, alături de Petrov, Ivanov, Nikolaev, Grigoriev, Sidorov și alții... Actor fără experiență, abia după o săptămână mi-am dat seama că, dintre toate numele acestea faimoase, numai al meu desemna o persoană reală. Blestemata de asonanță m-a nenorocit!

Croitorul, slab și șchiop, se apropie de mine și mă învește într-un fel de halat negru cu mâneci, pe care-i cusu pe mine de sus până jos. Apoi se înfățișă frizerul. Am recunoscut în el calfa de la Teodor care mă bărbierise ceva mai înainte și ne-am zâmbit prietenește. Frizerul îmi puse pe cap o perucă neagră cu perciuni. Duhovski intră fuga în cabină, strigându-mi: „Hai, grimează-te odată, Vasiliev!” Mi-am vârât degetul într-o cutie de vopsea, dar vecinul din stânga, cu înfățișare aspră și frunte gânditoare, mă luă la rost:

— Ce-ți bagi mâna într-o cutie străină? Uite, acolo-s vopselele comune...

Am văzut o cutie mare cu despărțituri pline de vopsele murdare, amestecate. Ședeam ca pe ghimpi. Îi venea ușor lui Duhovski să strige: „Grimează-te!” Dar cum se face asta? Totuși, plin de curaj, mi-am tras o dungă albă de-a lungul nasului, și deodată am început să semăn cu un clovn. Apoi mi-am făcut niște sprâncene grozave care-mi dădeau o înfățișare fioroasă. Pleoapele mi le-am vopsit cu albastru... Pe urmă, m-am gândit: „Ce-aș putea să mai adaug? Am închis ochii pe jumătate și mi-am potrivit între sprâncene două zbârcituri verticale. Acuma semănăm cu un șef de trib indian.

— Vasiliev, pregătește-te! răsună de sus.

Am ieșit din cabină și m-am urcat pe scenă, îndreptându-mă spre ușa de pânză din fund care era crăpată. Duhovski mă aștepta.

— Îndată intri în scenă. Ptiu, drace, că urât mai ești? Când o s-auzi: „Nu, el se va întoarce!” intri și spui... Rosti un nume pe care nu-l mai țin minte... „Cutare cere o întâlnire”... și apoi ieși numaidecât. Ai înțeles?

— Da.

„...Nu, el se va întoarce!” aud eu și, dându-l la o parte pe Duhovski, intru în scenă. „Cum îi zice omului cela, lua-l-ar dracu!” Se scurg câteva clipe de tăcere... Sala parcă era o beznă neagră și mișcătoare. Pe scenă, chiar în fața mea, zăresc fețe necunoscute și

grosolan sulemenite, luminate puternic de lămpile rampei. Toți mă priveau cu încordare. Duhovski îmi șoptește ceva din spate, dar nu înțeleg nimic. Atunci, arunc dintr-o dată pe nerăsuflate, cu glas de solemnă imputare:

— Da! El s-a întors!

Samoilenko, în zalele lui de aur, trece ca un uragan pe lângă mine. Slavă domnului! Și pier între culise...

În spectacolul acela, am mai apărut de două ori. În scena în care Acosta atacă vehement dogmatismul evreiesc și pe urmă cade jos, eu trebuia să-l ridic în brațe și să-l târăsc în culise. M-a ajutat și un pompier înfășurat într-un halat negru la fel cu al meu. Cine știe, poate că în ochii publicului pompierul trecea drept Sidorov! Pe Uriel Acosta îl juca actorul pe care-l văzusem șezând pe bancă alături de Valerianov și era chiar Lara-Larski, cunoscutul artist din Harkov. L-am apucat amândoi cu destulă neîndemânare; era vânjos și greu, dar din fericire nu l-am scăpat. Ne-a șoptit doar: „Lua-v-ar dracu, tonților!” Tot atât de bine l-am trecut și pe ușa îngustă, cu toate că multă vreme după aceea s-a mai clătinat peretele din fund al străvechiului templu, care-și pierduse stabilitatea.

A treia oară, am fost numai figurant la judecata lui Acosta fără să scot un cuvânt... Cu prilejul ăsta a fost o întâmplare măruntă, despre care poate că nici n-ar face să mai vorbim. Când a intrat Ben-Akiba și s-au ridicat toți în fața lui, eu, din zăpăceală, mai ședeam jos. Cineva însă m-a pișcat dureros mai sus de cot, șuierându-mi în șoaptă:

— Ai înnebunit! E Ben-Akiba!... Scoală-te!

M-am ridicat în grabă. Dar, zău, dacă știam că era Ben-Akiba... Credeam că-i un bătrânel oarecare.

După spectacol, Samoilenko mi-a strigat:

— Vasiliev, mâine la unsprezece la repetiție!

M-am întors la hotel, proprietarul însă, recunoscându-mi glasul, mi-a trântit ușa în nas. Mi-am petrecut noaptea pe o bancă verde dintre plopi. În somn mi-era cald și visam glorie... Vântul rece de dimineață și foamea m-au trezit însă destul de devreme.

VI

La zece și jumătate fix, am ajuns la teatru. Nu venise încă nimeni. Doar ici și colo, prin grădină, chelnerii restaurantului de vară umblau somnoroși în șorțurile lor albe. Într-un chioșc, cu

pereții de ostrețe verzi pe care se cățăra vița sălbatică, era pregătită o gustare de dimineață și cafeaua cu lapte.

Mai târziu am aflat că aici, la aer curat, își luau în fiecare zi micul dejun administratorul teatrului, domnul Valerianov, și o bătrână, fosta actriță Bulatova-Ciornogorskaia, o doamnă cam de șaizeci și cinci de ani care întreținea atât teatrul cât și pe administrator.

Pe fața de masă foarte curată erau două tacâmuri, iar într-o farfurie se înălțau două piramide de felii de pâine albă și de secară...

Acum urmează o mărturisire cam delicată... Pentru întâia și cea din urmă oară în viața mea, am furat. Aruncându-mi o privire grăbită în jur, m-am strecurat repede în pavilion și am luat câteva bucăți de pâine. Era așa de proaspătă! Așa de bună! Dar când s-o șterg, dau nas în nas cu chelnerul. Nu știu de unde s-a ivit; din spatele chioșcului, pesemne, că nu l-am băgat de seamă. Aducea serviciul de muștar, piper și oțet. S-a uitat, încruntându-se, la pâinea din mâna mea și a mormăit încet:

— Da' asta ce-o mai fi?

O mândrie amară și plină de dispreț s-a trezit pe loc în mine. Privindu-l drept în ochi, i-am răspuns tot încet:

— Asta-i... că de alaltăieri, la patru... n-am mâncat încă nimic...

Atunci întoarse repede capul și, fără să scoată o vorbă, se îndepărtă iute. Am ascuns pâinea în buzunar și așteptam. M-a cuprins un fel de înfiorare și de veselie totodată. „Minunat, îmi ziceam, acuma vine în goană patronul, se adună chelnerii și cheamă poliția... Încep înjurături, larmă, încăierare... Ah, ce frumos am să le mai sparg în cap farfuriile și toate serviciile acestea! Am să-i mușc cu dinții până la sânge!”

Iată însă că-l văd pe chelnerul meu venind în fugă spre mine, dar... singur. Gâfâia de alergătură. Se apropie dintr-o parte, fără să se uite la mine. Întorc și eu capul... Deodată, îl văd că scoate de sub șorț și-mi bagă în mână o bucată mare de friptură rece din ajun, și-mi șoptește blând:

— Poftim... ia te rog și mănâncă.

Am înhățat brutal carnea și m-am dus cu ea între culise, alegându-mi un locșor mai întunecat. Acolo, printre tot felul de decoruri, am rupt lacom cu dinții din friptură, înduioșat până la lacrimi. Mai târziu, l-am văzut des, aproape zilnic pe omul acela.... Îl chema Serghei! Când nu era niciun client de față, mă privea de departe cu ochi blajini, plini de devotament și de milă. Dar nu

voiam să ne stricăm prima impresie plăcută, deși, drept să spun, uneori eram flămând ca un lup în toiul iernii.

Era mărunțel, rotofei și chel, cu mustață neagră și cu ochi blânzi ca două semicercuri înguste și strălucitoare. Totdeauna era grăbit și șchiopăta de un picior. Când mi-am primit, în sfârșit, banii și robia mea în teatru a trecut ca un vis urât, când toată adunătura aceea mă lingușea, bând șampania pe care le-o dădusem, ce dor mi-a fost de tine, dragul, bunul și înduioșătorul meu Serghei! Desigur, n-aș fi îndrăznit să-i dau bani. Poți oare plăti cu bani asemenea duioșie și iubire de om? Aș fi vrut să-i las măcar o amintire... Un lucru cât de mic... Sau să-i dăruiesc ceva nevesti-si ori copilașilor. Avea o droaie întreagă și uneori veneau de dimineață la el... neastâmpărați și guralivi ca niște vrăbii.

Dar, cu o săptămână înainte de uimitoarea schimbare a vieții mele, Serghei fusese dat afară din serviciu și aflasem chiar de ce. Servise căpitanului von Bradke o friptură care nu era pe gustul lui. Căpitanul se răstise la el:

— Ce-mi dai aici, măi neisprăvitule? Nu știi că mie-mi place friptura în sânge?

Serghei îndrăzni să răspundă că nu era vina lui, ci a bucătarului, și că va schimba îndată friptura... adăugând sfios:

— Iertați-mă, vă rog, domnule!

Ofițerul se înfurie atunci grozav... Îi aruncă friptura fierbinte în obraz, răcnind, roșu ca un rac:

— Cu-um? Eu sunt „domnule” pentru tine? Eu nu-s „domnule”! Eu sunt căpitan al majestății-sale!... Patronul! Să vină patronul! Ivan Lukianâci, chiar astăzi să-l dai afară pe tâmpitul ăsta. Să nu-l mai prind pe aici, că de nu, nici nu mai calc în cârciuma dumitale.

Căpitanul von Bradke făcea chefuri multe, așa că Serghei a fost dat afară chiar în ziua aceea. Ieșind în antracte să mă răcoresc în grădină, am mai auzit multă vreme un glas mânios și răsunător dinspre chioșc:

— Ce ticălos! Auzi... „domnule”! De n-ar fi fost doamnele de față, ce mai „domnule” i-aș fi trântit eu!

VII

În răstimp, se adunaseră unul câte unul toți actorii, iar la douăsprezece și jumătate începu repetiția. Se punea în scenă *Lumea nouă,* o prelucrare nesăbuită de bâlci, după *Quo Vadis,* romanul lui Sienkiewicz. Duhovski îmi dădu o foiță litografiată cu rolul meu. Era rolul unui centurion de sub comanda lui Marc cel Trufaș și avea replici deosebite, răsunătoare, de felul ăsta: „Ordinele tale, o, divinule Marc, au fost îndeplinite întocmai!" sau: „Ea te va aștepta lângă statuia lui Pompei, o, trufașule Marc!" Rolul mi-a plăcut și mă pregăteam să-mi iau un glas bărbătesc de bătrân luptător, aspru și credincios.

Dar pe măsură ce repetiția înainta, cu mine se întâmpla ceva ciudat: pe neașteptate, îmi sporea numărul rolurilor și începeam să mă împart bucăți și să mă multiplic. De pildă, după ce matrona Veronica, isprăvește ce are de spus, Samoilenko, urmărind textul, bate din palme, strigând:

— A intrat sclavul?

Nu intrase nimeni...

— Domnilor, cine-i sclavul? Duhovski, ia vezi cine-i sclavul!

Celălalt răsfoiește câteva pagini, nu găsește însă niciun sclav.

— Șterge-l și gata! ne sfătuiește într-o doară Boev, actorul cu frunte gânditoare, în vopselele căruia îmi băgasem degetul în ajun.

Dar divinul Marc (Lara-Larski) se simte deodată jignit:

— A, nu, te rog! Asta nu... Am aici o intrare de efect... Nu joc scena fără sclav!

Samoilenko își rotește neliniștit ochii în jurul scenei și mă vede.

— Da... o clipă... o clipă! Vasiliev, joci în actul ăsta?

Mă uit în caiet.

— Joc! Dar spre sfârșit...

— Atunci îți mai dau rolul sclavului Veronicăi. Citește-l după carte. Și bate din palme. Domnilor, mai încet! Vă rog! Intră sclavul... „Nobilă doamnă"... Mai tare, mai tare că nu s-aude nici

măcar în rândul întâi...

După câteva clipe, mai lipsește un sclav și pentru divina Merția (la Sienkiewicz o cheamă Ligia) și golul ăsta se umple tot cu mine. Pe urmă, lipsește un servitor oarecare... Se recurge iar la mine. Așa că, la sfârșitul repetiției, mai aveam cinci roluri suplimentare, afară de al centurionului.

La început, nu prea mergea. Ies și spun cele dintâi cuvinte:

— O, divinule Marc...

Samoilenko își îndepărtează picioarele, se pleacă înainte, făcându-și palmele pâlnie la urechi:

— Cum? Ce mormăi acolo? Nu înțeleg nimic!

— O, divinule Marc...

— O clipă! N-aud nimic... Mai tare! Apoi se apropie de mine: Uite cum să spui... și, cu glas sugrumat de țap, strigă atât de tare, de răsună toată grădina de vară: O, divinule Marc, ordinul tău... Vezi, așa trebuie să spui... Amintește-ți, tinere, nemuritoarele cuvinte ale unuia din cei mai mari actori ruși: „Pe scenă nu se vorbește, se declamă... nu se umblă, se joacă". Și, mulțumit de sine, privi mândru în jur. Ei, acuma repetă și dumneata.

Am repetat, dar cu și mai puțin succes. Atunci, s-au pus cu toții pe rând să mă învețe și, până la sfârșitul repetiției, am trecut prin mâna tuturor: m-a dăscălit și mândrul Lara-Larski, cu înfățișarea lui disprețuitoare și scârbită, m-a învățat și bătrânul și nobilul părinte Goncearov, buhav și cu obrajii moi brăzdați de vinișoare roșii care-i atârnau mai jos de bărbie, și actorul Boev, și caraghiosul de Akimenko, cu mutra-i prefăcută de August cel prost... Parcă eram un cal obosit și asudat în jurul căruia s-au strâns o mulțime de binevoitori din stradă, sau un școlar nou și slăbuț care, din sânul cald al familiei, s-a pomenit deodată printre școlari iscusiți, șmecheri și fără milă.

Tot la repetiția asta, mi-am făcut un meschin și neînduplecat dușman care mi-a otrăvit apoi fiecare zi din viață. Iată cum s-au petrecut lucrurile:

În timp ce declamam una din nenumăratele mele replici: „O, divinule Marc!", Samoilenko se apropie grăbit de mine.

— Dă-mi voie, iubitule, dă-mi voie... dă-mi voie! Nu-i bine... nu-i bine! Mă rog, cui te adresezi? Divinului Marc în persoană, nu-i așa? Totuși, după cât se pare, habar n-ai cum vorbeau în Roma veche subalternii cu comandantul suprem. Uită-te la mine: așa, și numai așa să te miști.

Întinse piciorul drept cu jumătate de pas înainte, plecându-se în unghi drept, iar brațul drept și-l lăsă în jos cu palma făcută cupă...

— Ei, ai văzut cum să te ții? Ai înțeles? Acuma repetă și dumneata!

Am repetat, dar mișcarea mea ieși așa de caraghioasă, încât am îndrăznit să mă împotrivesc sfios:

— Iertați-mă... dar mi se pare că îndeobște... ținuta militară... nu se potrivește cu o atitudine preaplecată... și afară de asta... mai am de făcut o observație... eroul poartă zale... ori în zale, înțelegeți că...

— Te rog, ține-ți gura! strigă mânios Samoilenko, înroșindu-se. Dacă-ți spune regizorul să stai într-un picior și să scoți limba, trebuie să te supui fără să crâcnești... Te rog, mai repetă!

Am repetat din nou, rezultatul însă a fost și mai prost. De data aceasta, Lara-Larski îmi luă partea.

— Lasă, Boris, îi zise el în silă, vezi doar că n-o nimerește. Și apoi, după cum știi și tu, istoria nu ne dă nicio lămurire precisă pentru împrejurarea de față... Chestiunea... hm... e încă în discuție...

Samoilenko renunță la mișcarea lui clasică. Dar, din ziua aceea, nu pierdea niciun prilej să mă bruftuiască, să mă ia peste picior sau să mă jignească. Îmi urmărea cu încordare orice greșeală. Mă ura cu atâta îndârjire, încât cred că mă visa și noaptea. Cât despre mine... Vezi, au trecut zece ani de atunci, totuși până și astăzi m-apucă furia și mă înăbuș, când mi-aduc aminte de omul acesta. Ce-i drept, în ajunul plecării... Dar despre asta mai târziu, ca să nu pierd șirul povestirii.

Ceva mai înainte de sfârșitul repetiției, se sui pe scenă un domn deșirat, cu nas mare, mustață și pălărie înaltă. Se clătina pe picioare, lovindu-se de culise, iar ochii lui parcă erau doi nasturi de cositor. Toți se uitau la el cu dezgust, nimeni însă nu-i făcu nicio observație.

— Cine-i ăsta? i-am șoptit lui Duhovski.

— Un bețiv! răspunse el nepăsător. Neliubov-Olghin, decoratorul nostru. Om de talent, mai joacă uneori, când e treaz, dar e un bețiv fără leac... N-avem însă cu cine-l înlocui, că lucrează ieftin și pictează foarte iute decorurile.

VIII

Repetiția se isprăvise. Toată lumea pleca. Actorii făceau spirite și calambururi: Merția-Commerția. Cu un gest semnificativ, Lara-Larski îl chema pe Boev să vină „acolo”. L-am ajuns din urmă pe Valerianov într-o alee și, ținându-mă anevoie de pașii lui uriași, i-am spus:

— Viktor Viktorovici... v-aș ruga mult să-mi dați ceva bani... cât de puțin.

Se opri mirat.

— Cum? Ce fel de bani? De ce bani? Cui să dau bani?

I-am lămurit situația mea, dar, fără să m-asculte până la capăt, îmi întoarse nepăsător spatele și-o porni înainte. Pe urmă, se opri deodată și mă chemă:

— Uite ce... cum îți zice... Vasiliev... Du-te la acela... la proprietarul dumitale și zi-i să vină până la mine. Mai rămân la casă o jumătate de ceas... Am să-i vorbesc!

N-am mers, ci am zburat până la hotel. Ucraineanul m-ascultă posomorât și neîncrezător; își puse însă surtucul cafeniu și-o luă agale spre teatru. Am rămas la hotel să-l aștept. După un sfert de oră se întoarse. Era întunecat la față, ca un nor care aduce furtună, iar în mâna dreaptă ținea un teanc de contramărci roșii de teatru. Mi le vârî sub nas, zicându-mi cu glas gros și înăbușit:

— Ei, poftim! Credeam că iau gologani... și când colo mi-a dat numai niște hârtiuțe. Ce să fac acuma cu ele?

Stam rușinat înaintea lui. Dar și hârtiuțele au fost de oarecare folos. După multă străduință, am căzut la învoială: proprietarul păstra amanet minunatul meu geamantan englezesc de piele galbenă și-mi înapoia rufele, actele și ce era mai de preț pentru mine – caietele de notițe. La plecare, mă întrebă:

— Va să zică, te strâmbi și tu pe acolo?

— Da, și eu! am recunoscut cu demnitate.

— Ehei! Ține-te bine... Să știi că oriunde te-oi vedea, am să-ți strig: Ce-i cu cele douăzeci de ruble ale mele?

Trei zile de-a rândul n-am îndrăznit să-l mai tulbur pe Valerianov și am dormit pe banca cea verde cu bocceluța de rufe sub cap. Slavă domnului că două nopți a fost cald. Lungit pe bancă, simțeam chiar cum se ridică un val de căldură uscată din lespezile de piatră ale trotuarului încins de peste zi. Dar a treia noapte a plouat mărunt și mult, așa că, adăpostindu-mă pe sub streșini, n-am putut să dorm până-n ziuă. La opt, s-a deschis și grădina publică. Atunci m-am strecurat între culise și, întinzându-mă pe o cortină veche,

am dormit adânc două ceasuri. Bineînțeles că Samoilenko a dat peste mine și m-a dăscălit îndelung și cu răutate că teatrul e templul artei și nu dormitor, budoar sau azil de noapte. M-am hotărât iar să-l ajung din urmă pe administrator și să-i cer ceva bani, cât de puțini, că n-aveam unde dormi.

— Ia te uită, mă rog, la el! făcu administratorul, dând din mâini. Ce mă privește pe mine? Doar nu ești minor și nici nu ți-s dădacă.

Am tăcut. Mijindu-și ochii pe nisipul aleii înfierbântat la soare, zise dus pe gânduri:

— ...Ascultă!... Nu vrei să dormi la teatru? Am vorbit cu paznicul, dar el, prostul, se cam teme.

I-am mulțumit.

— Numai cu o condiție... Să nu fumezi în teatru! Dacă vrei să fumezi, ieși în grădină...

De atunci, am avut noaptea un pat sigur sub un acoperiș. Uneori, mă duceam ziua la râu, la trei kilometri, unde-mi spălam rufele într-un loc ferit, uscându-le pe crengile sălciilor de la mal. Albiturile acestea mi-au fost de mare ajutor. Din când în când, mergeam în piață și mai vindeam câte o cămașă sau altceva. Cu cele douăzeci-treizeci de copeici pe care le luam, aveam ce mânca două zile. Împrejurările luau o întorsătură vădit prielnică pentru mine. O dată, am izbutit chiar să scot o rublă de la Valerianov, într-o clipă când era în toane bune, și i-am telegrafiat îndată lui Ilia:

„Mor de foame, trimite mandat telegrafic orașul S. la teatru, pentru Leontovici”.

IX

A doua repetiție era și repetiția generală și mi s-au mai dat două roluri: Tigelin și un bătrân pustnic creștin. Le-am primit fără să crâcnesc.

La repetiția aceasta a venit și tragedianul nostru, Timofeev-Sumskoi. Era un bărbat între două vârste, foarte înalt și spătos, cu părul roșcat și creț, ochii însângerați și fața ciupită de vărsat, un adevărat măcelar, sau mai degrabă un călău. Avea glas puternic și juca după școala veche, zbierând:

Și urla ca o fiară

Spătosul tragedian.

Îl juca pe Neron și nu știa deloc rolul, ba chiar și de pe caiet îl citea anevoie, punându-și ochelari tari, de bătrân. Când i se

spunea:

— Fedot Pamfilâci, măcar oleacă de ți-ai învăța rolul! răspundea gros:

— Dă-o dracului! Merge și așa... Mă țin de sufler! Nu-i întâia oară... Oricum, publicul e tâmpit și tot nu înțelege nimic!

Îmi stâlcea totdeauna numele. Nu putea să rostească Tigelin și-mi spunea ba Tigeliniu, ba Tinegil... Dacă-l îndreptam, răcnea de fiecare dată:

— Dă-o dracului! Fleacuri! Doar n-o să-mi storc acuma creierii pentru asta!

De cum se întâmpla să dea peste o bucată mai grea sau peste un șir de cuvinte străine, trăgea foarte simplu o linie cu creionul în caietul său și spunea:

— Se șterge!

De altfel, și ceilalți „ștergeau”. Din tot spanacul piesei n-a mai rămas decât o nimica toată, iar din rolul cel lung al lui Tigelin numai o singură replică.

Neron întreabă:

— Tigelin! Cum arată leii?

Eu răspundeam, stând în genunchi:

— Divinule Cezar! Niciodată Roma n-a mai văzut asemenea fiare... Sunt flămânde și fioroase!

Numai atât...

În sfârșit, sosi și seara spectacolului. Sala fără tavan era ticsită. Pe afară, în jurul despărțiturii, se înghesuia o mare mulțime de spectatori cu bilete de favoare. Mi-era frică. Simțeam că tremur...

Dumnezeule! Ce prost mai jucau! Parcă erau cu toții de părerea lui Timofeev: „Dă-o dracului, că publicul e tâmpit!” Fiecare mișcare, fiecare cuvânt al lor amintea ceva vechi, străvechi, de care se plictisiseră generații întregi. Mi se părea mereu că slujitorii ăștia ai artei n-aveau la îndemână decât vreo două duzini de intonații învățate pe de rost și vreo trei duzini de gesturi ca, de pildă, cel pe care mi-l arătase Samoilenko, de altfel, fără niciun rezultat. Mă gândeam: „Prin câte înjosiri morale au trecut oamenii aceștia, de au ajuns să nu se mai rușineze nici de înfățișarea, nici de glasul și nici de mișcările lor!”

Timofeev-Sumskoi era minunat... Plecându-se la dreapta tronului, cu piciorul stâng întins până pe la jumătatea scenei și cu tichia de măscărici lăsată pe-o ureche, își ațintea ochii înroșiți spre cușca suflerului, răcnind așa de tare, încât băiețandrii de după

despărțitură țipau ascuțit de entuziasm. Bineînțeles, Timofeev nu-și amintea numele meu. Zbieră numai la mine ca un negustor la baie:

— Teliantin! Adă-mi încoace leii și tigrii!... Fuga!

Mi-am înghițit supus replica și am plecat. Fără îndoială, dintre toți cel mai prost juca Lara-Larski, divinul Marc, fiindcă era mai nerușinat, mai obraznic, mai ordinar și mai încrezut decât ceilalți. Patosul ajungea la el strigăt, vorbele duioase o peltea, iar în tonul poruncitor al patricianului roman simțeai maiorul rus de pompieri... în schimb, Androsova era, într-adevăr, desăvârșită. Totul te încânta la ea: fața însuflețită, mâinile fermecătoare, glasul melodios, până și părul lung și ondulat pe care și-l lăsase pe spate în ultimul act. Juca simplu, firesc și frumos, așa cum cântă păsările.

Prin găurelele pânzei care alcătuia decorul îi urmăream jocul cu adevărată desfătare artistică... Uneori îmi dădeau și lacrimile. Nu puteam presimți că peste câteva clipe o să mă înduioșeze într-un chip cu totul deosebit, dar nu de pe scenă.

Aveam în piesa aceasta atâtea roluri încât, zău, că direcția ar fi trebuit să mai adauge pe afiș numele Dimitriev și Alexandrov, pe lângă celelalte: Petrov, Sidorov, Grigoriev, Ivanov și Vasiliev... În actul întâi, eram la început un pustnic și purtam o rasă lungă cu glugă albă, apoi alergam în culise, îmi lepădăm haina și mă întorceam ca centurion cu zale și coif, cu pulpele goale... Pe urmă, iar pieream și mă mai înfățișam o dată ca pustnic creștin. În actul al doilea, eram centurion și sclav, în al treilea jucam rolul altor doi sclavi... În al patrulea, întruchipam iar un centurion și încă doi sclavi ai nu mai știu cui... În al cincilea, eram servitor și din nou sclav... În sfârșit, eram Tigelin și, ca încheiere, luptătorul care, cu mâna și fără să scoată o vorbă, arăta Merției și lui Marc drumul spre arenă, unde aveau să-i sfâșie leii.

Până și caraghiosul de Akimenko m-a bătut pe umăr și mi-a spus prietenește:

— Ei, drăcie!... Ești un adevărat transformist!

Dar lauda asta mă costa scump: abia mă mai țineam pe picioare de oboseală.

Spectacolul se sfârșise și paznicul stingea lămpile. Învârtindu-mă pe scenă, așteptam ca cei din urmă actori să-și scoată sulimanul și să mă pot culca pe canapeaua cea veche a teatrului. Mă gândeam cu plăcere și la ficatul fript luat de la birt și pe care-l aninasem în colțul dintre camera de recuzită și cabina comună... (De când îmi furaseră șobolanii o bucată de slănină, îmi atârnam alimentele pe o

sfoară). Deodată, am auzit în spatele meu un glas:

— La revedere, Vasiliev!

M-am întors... În fața mea sta Androsova cu mâna întinsă. Fața-i fermecătoare era obosită.

Trebuie să mai spun că din toată trupa – afară de Duhovski și de Neliubov-Olghin, cei doi actori neînsemnați – numai ea-mi dădea mâna... Ceilalți socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor. Mi-aduc aminte și astăzi cum strângea ea mâna: sincer, gingaș și puternic. Ca o femeie, dar totodată și ca un tovarăș.

I-am luat mâna. Mă privi cu luare-aminte și-mi zise:

— Ascultă, nu cumva ești bolnav? N-arăți prea bine! Și adăugă mai încet: Poate ai nevoie de bani? Spune... să-ți împrumut!...

— A, nu, nu, vă mulțumesc! am oprit-o eu din toată inima. Și deodată, împins de înălțătoarele sentimente de adineauri, i-am zis plin de înflăcărare: Ce minunată ați fost astăzi!

Pesemne că lauda mea era neobișnuit de sinceră. Se înroși de bucurie, plecând ochii, și râse ușurel.

— Îmi pare bine că ți-am plăcut...

I-am sărutat respectuos mâna. O voce de femeie strigă atunci de jos:

— Andresova! Unde ești? Vino, că te așteptăm la masă.

— La revedere, Vasiliev, rosti ea simplu și mângâietor, apoi dădu din cap și șopti, îndepărtându-se: Ah, bietul, bietul om...

Nu, nu mă simțeam nicidecum nenorocit în clipa aceea. Mi se părea că de mi-ar fi atins fruntea cu buzele, luându-și rămas bun, aș fi murit de fericire!

X

Curând, am ajuns să cunosc toată trupa. Drept să spun că nici înainte de-a ajunge actor fără voie, n-aveam prea bună părere despre teatrul din provincie. Dar, mulțumită lui Ostrovski, în mintea mea se găsea totuși vreun Nesciastlivțev, sub a cărui grosolană înfățișare se ascundea un suflet blând și mărinimos, sau un Arkașka, ori alt caraghios care, în felul lui, era oricum credincios artei și sentimentelor de colegialitate... Acum însă îmi dădeam seama că numai niște nerușinați au pus stăpânire pe teatru.

Nimeni n-avea inimă, nimeni nu se dădea în lături de la nicio trădare, se invidiau între ei și nu respectau frumusețea și puterea creației, toți fiind de fapt numai suflete ticăloase de bădărani și, pe

deasupra, oameni de-o uimitoare lipsă de cultură și de-o adâncă nepăsare. Prefăcuți, mincinoși și isterici, fără entuziasm, folosindu-se de lacrimi și de hohote teatrale, sclavi îndârjiți în înapoierea lor, gata oricând să se târască la picioarele șefilor și ale mecenaților... Nu degeaba a spus o dată Cehov: „Mai isteric decât actorul nu-i decât comisarul de poliție... Priviți-i de ziua țarului, cum stau amândoi în fața tejghelei la bufet, țin discursuri și plâng.”

Dar tradițiile teatrale se păstrau la noi cu sfințenie. Un oarecare Mitrofanov-Kozlovski își făcea totdeauna cruce înainte de-a intra în scenă. Obiceiul prinsese, și toți actorii noștri de frunte făceau neapărat același lucru, trăgând cu coada ochiului și pândind dacă i-a mai văzut cineva. Iar dacă-i vedea, cu siguranță că acela își zicea: „Ce superstițios... ce om ciudat!”

Unul dintre acești prostituați ai artei, cu glas de țap și șolduri mari, l-a bătut o dată pe croitor, iar altă dată pe frizer... Și asta ajunsese un obicei. Mă uitam adesea cum Lara-Larski alerga turbat pe scenă, cu ochii înroșiți, făcând spume la gură și strigând răgușit:

— Unde-i croitorul? Aduceți-l încoace să-l omor!

După ce-i trăgea o bătaie bună, temându-se în adâncul sufletului să nu-l lovească și croitorul, își ducea tremurând mâinile la spate și răcnea:

— Țineți-mă! Țineți-mă! Că de nu, ajung, într-adevăr, ucigaș!...

În schimb, cu câtă evlavie vorbeau ei despre „arta sacră” și despre scenă! Îmi amintesc de o minunată zi de iunie. Repetiția nu începuse încă. Pe scenă era cam întuneric și răcoare. Dintre actorii de frunte, veniseră printre cei dintâi Lara-Larski și Medvedeva, soția lui în piese. La parter, erau câteva domnișoare și câțiva liceeni. Lara-Larski umbla de colo până colo pe scenă. Părea îngrijorat. Se gândea poate la o creație nouă, de efect. Deodată, soția-i spune:

— Sașa, te rog fluieră melodia cea de ieri, din *Pagliacci.*

El se opri, o măsură cu tâlc din cap până-n picioare, și rosti cu glas teatral și catifelat de bariton, uitându-se pe furiș spre parter:

— Să fluier? Pe scenă? Ha! Ha! Ha! izbucni el într-un râs amar de actor. Tocmai tu-mi ceri asta? Nu știi oare că scena-i un templu, un altar pe care noi ne depunem cele mai frumoase gânduri și năzuințe? Iar eu să fluier? Ha! Ha! Ha!...

Totuși, în altarul ăsta, cavaleriștii și moșierii bogați și trântori de prin partea locului intrau în cabinele femeilor, ca în camerele separate dintr-o casă de toleranță. Îndeobște, nu dădeam prea

mare însemnătate faptului... De câte ori nu vedeai lumină în pavilionul cu viță sălbatică și nu auzeai râsete de femei, zăngănitul pintenilor și paharele ciocnindu-se! În timpul ăsta, soțul din piesă se plimba de colo până colo, ca o santinelă prin aleea întunecoasă de la intrare, așteptând să fie poftit și el. Iar chelnerul care ducea o tavă cu șalău *au gratin* îl împingea cu cotul, spunându-i cu nepăsare:

— Dă-te la o parte, domnule!

În sfârșit, când era chemat, făcea pe caraghiosul, bea votcă amestecată cu bere și oțet și istorisea anecdote necuviincioase cu evrei...

Dar toți aceștia vorbeau cu înflăcărare și cu mândrie despre artă. Adesea, Timofeev-Sumskoi ne ținea conferințe despre „gestul clasic al ieșirii actorului din scenă", acum dat uitării.

— A dispărut gestul ăsta al tragediei clasice! zicea el posomorât. Cum ieșea altădată actorul din scenă? Uite așa! Și Timofeev se scula în picioare și ridica mâna dreaptă cu pumnul strâns, afară de degetul arătător care rămânea îndoit ca un cârlig. Vedeți? Și cu pași rari și uriași, se îndrepta spre ușă. Iată ce se numea odinioară „gestul clasic al ieșirii din scenă". Ce se întâmplă acum? Actorul își bagă mâinile în buzunare, și hait!... marș acasă! Da, așa-i, fraților!

Uneori, mai adăugau bucuros și câte ceva de la ei, Lara-Larski, de pildă, povestea cum interpreta rolul lui Hlestakov:

— Nu, dați-mi voie! Uite cum joc eu scena cu primarul... Primarul spune că-n camera de hotel e cam întuneric... Atunci îi răspund: „Fără îndoială... Dacă vrei să citești ceva, *pe Maxim Gorki bunăoară,* n-ai să poți! E întuneric, în-tu-ne-e-ric!" Și totdeauna urmează aplauze!

Era interesant să-i asculți cum vorbeau câteodată între ei bătrânii Timofeev-Sumskoi și Goncearov, când erau amețiți.

— Da, frate Fedotușka... Nu mai sunt actorii de odinioară! Nu, frate, nu-u mai sunt...

— Adevărat, Petreai... Nu-u mai sunt! Îți mai aduci aminte de Cearski, de Liubski?... Ehei, frate!

— Nu mai sunt nici regulile de altădată...

— Adevărat, măi frate Petersburg! Nu mai sunt... Nu mai este respect față de sfânta artă. Noi, Peka, tot am mai slujit-o, pe când ăștia... Ce mai vorbă! Să bem, Pekatoris.

— Dar pe Ivan-Kozelski îl mai ții minte, frate Fedotușka?

— Lasă, măi Petrograd, nu mă mai răscoli. Să bem... Ce să-i mai

asemuiești cu ăștia de azi!

— Nici vorbă!

— Nici vo-orbă!

Și totuși, în mijlocul acestui amestec de grosolănie, vicleșug, prostie, pezevenclâc, lăudăroșenie, neștiință și destrăbălare, Androsova, curată, gingașă, frumoasă și plină de talent, slujea într-adevăr arta. Acum, când am mai îmbătrânit, pricep că ea nici nu-și dădea seama de noroiul acela, după cum corola albă și minunată a florii nu simte că rădăcina ei se hrănește cu mâlul negru din mlaștină.

XI

Piesele se puneau în scenă cu iuțeala unui tren expres. Dramele scurte și comediile treceau cu o singură repetiție. Pentru *Moartea lui Ivan cel Groaznic*[1] și pentru *Lumea Nouă,* s-au făcut două repetiții, iar pentru *Izmail, opera domnului Buharin*[2] a fost nevoie de trei repetiții, numai fiindcă la spectacol luau parte aproape patruzeci de figuranți din garnizoana locală și dintre pompieri.

Reprezentația cu *Moartea lui Ivan cel Groaznic* o țin mai bine minte, din pricina unei întâmplări tâmpite și caraghioase. Timofeev-Sumskoi îl juca pe Ivan cel Groaznic. Purta o haină lungă de brocart și o căciulă țuguiată de blană de câine, semănând astfel cu un obelisc mișcător. Pentru ca țarul să pară mai crunt și mai fioros, își scotea mereu falca înainte, lăsându-și în jos buzele groase, holba ochii și răcnea mai tare ca oricând.

Firește, nu știa rolul și spunea versurile în așa fel, că li se făcea părul măciucă până și actorilor obișnuiți de mult cu gândul că publicul e tâmpit și nu pricepe nimic... Dar s-a întrecut pe sine, mai cu seamă în scena când Ivan, cuprins de remușcări, cade în genunchi și se spovedește în fața boierilor: „Mi s-a întunecat mintea” etc...

Și iată-l că ajunge la cuvintele: „Ca un câine păcătos”... Nu-i nevoie să mai spun că-și pironea întruna ochii asupra suflerului. Timofeev zice tare: „Ca! și apoi tace...

— Ca un câine păcătos... îi șoptește suflerul.

— Păi! răcnește Timofeev.

— Ca un câine...

---

[1] Prima parte a unei trilogii dramatice de A. K. Tolstoi (1817-1875) (n.r.).

[2] Piesă pseudopatriotică de M. N. Buharin (1845-1910) (n. r.)

— Ca!

— Un câine păcătos...”

În sfârșit, izbutește să-i vină de hac textului. În timpul ăsta, nu părea nici tulburat, nici stingherit. Eu ședeam lângă tron și m-a apucat deodată un râs nebun. Doar așa se întâmplă totdeauna... Când știi că *nu trebuie,* tocmai atunci îți vine să râzi mai tare... Mi-am dat seama îndată că cel mai bun lucru e să mă ascund după spătarul înalt al tronului și să râd acolo până mi-o trece... Mă întorc încet și pășesc impunător ca vechii boieri, abia ținându-mă să nu pufnesc în hohot. Trec după tron și... ce să vezi? Ascunse după spătar, două actrițe, Volkova și Bogucearskaia, râdeau de se prăpădeau. Era mai presus de puterile mele! Am fugit în culise, m-am trântit pe canapeaua mea și m-am tăvălit de râs... Samoilenko, urmărindu-mă întruna cu stăruință, m-a amendat atunci cu cinci ruble.

La spectacolul acesta au fost pățanii de tot felul... Am uitat să spun că era la noi un actor pe care-l chema Romanov. Un tânăr foarte frumos, înalt și falnic, bun pentru roluri secundare, dar mărețe și impunătoare. Din păcate, avea vederea foarte scurtă și chiar purta ochelari speciali. Când intra în scenă fără *pince-nez* se lovea mereu de câte ceva, răsturna coloanele, vazele și fotoliile sau se împiedica de covoare și cădea. Se știa de mult că, pe când juca în altă trupă pe cavalerul verde din *Prințesa visurilor,* a căzut și s-a rostogolit până la rampă în zalele lui de fier, zăngănind ca un samovar uriaș. În *Moartea lui Ivan cel Groaznic* însă, Romanov s-a întrecut pe sine... S-a năpustit cu atâta furie în casa lui Șuiski, unde se adunaseră conspiratorii, încât a răsturnat o bancă întreagă cu toți boierii care ședeau pe ea.

Boierii aceștia erau încântători... Fuseseră recrutați dintre tinerii caraimi care lucrau la fabrica de tutun din localitate. Eu îi duceam pe scenă. Nu-s înalt, dar cel mai răsărit dintre ei abia-mi ajungea la umăr. Jumătate din boierii ăștia de neam mare purtau costume caucaziene, iar cealaltă jumătate, caftane închiriate de la corul episcopal din oraș. Pe lângă toate, mai adăugați și fețele lor de băiețandri cu bărbi negre false, ochii negri strălucitori, gurile căscate de uimire și mișcările lor stângace și sfioase. Falnica noastră intrare a fost întâmpinată cu un râs general.

Datorită faptului că se puneau zilnic piese noi în scenă, aveam destul de mulți spectatori. Ofițerii și moșierii veneau pentru actrițe. Afară de asta, se rezerva în fiecare seară o lojă pentru Haritonenko.

El personal venea rar, cel mult de două ori într-o stagiune, dar, de fiecare dată, trimitea câte o sută de ruble.

Îndeobște, teatrul mergea destul de bine, iar dacă actorilor mai mărunți nu li se plătea leafa, pricina era o socoteală dibace a lui Valerianov: făcea ca birjarul care atârnă o mână de fân în fața gloabei lui flămânde, ca s-o silească s-alerge mai repede.

O dată, nu-mi amintesc de ce, spectacolul n-avu loc. Afară era urât. La zece m-am culcat pe canapeaua mea și ascultam în beznă cum ploaia bătea monoton pe acoperișul de lemn.

Deodată, aud un fâșâit ușor între culise, apoi zgomot de pași și de scaune răsturnate. Aprind un muc de lumânare și, înaintând un pic, dau peste Neliubov-Olghin beat turtă, care se împleticea neputincios în spațiul îngust dintre decoruri și peretele teatrului. Când m-a văzut, nu s-a speriat și numai m-a întrebat, oarecum mirat:

— Ei drăcie, da' ce cauți aici?

L-am lămurit în două vorbe. Vârându-și mâinile în buzunarele pantalonilor și moțăind de-a-npicioarele, se legănă un timp pe vârfuri și pe tocuri, apoi își pierdu deodată echilibrul... Rămânând totuși în picioare, mai merse câțiva pași și zise:

— Eh, păi d-de ce nu vii la mine?

— Ne cunoaștem prea puțin...

— Fleacuri... Hai!

Mă luă de braț și mă duse la el. Din clipa aceea și până la sfârșitul carierei mele de actor, am împărțit amândoi cămăruța lui întunecoasă, închiriată la fostul ispravnic S. Bețivul ăsta scandalagiu, pe care ceilalți actori îl disprețuiau din fățărnicie, se arătă un om blând, liniștit, delicat și foarte bun coleg. Purta în suflet o rană fără leac, pricinuită de o femeie. De altfel, n-am izbutit niciodată să aflu anume nenorocita lui poveste de dragoste. Când se îmbăta, scotea dintr-un coșuleț fotografia unei femei, nici frumoasă, nici urâtă, cam șaișie, cu năsuc provocător și înfățișare de provincială. Săruta fotografia, apoi o arunca jos, o ducea din nou la inimă și îndată o scuipa, iar pe urmă o așeza lângă icoană și picura ceară pe ea. De asemenea, nu înțelegeam care din doi îl părăsise pe celălalt, și despre ce copii era vorba: ai lui, ai ei, sau ai altcuiva?

Nici Neliubov-Olghin, nici eu n-aveam bani... Mai demult luase de la Valerianov o sumă mai mare să i-o trimită *ei,* și acum trăia într-un fel de robie, de care nu putea scăpa, numai fiindcă era prea

cinstit. Foarte rar mai câștiga vreo câteva copeici la un pictor de firme de prin partea locului, dar tăinuia câștigul ăsta față de cei din teatru... Cum ar fi îngăduit Lara-Larski să se pângărească astfel arta?

Proprietarul nostru, fostul ispravnic, bărbat gras, rumen, cu mustăți și cu bărbie dublă, era foarte bun la suflet. În fiecare dimineață și seară, după ce familia lui își bea ceaiul, ne trimitea samovarul umplut din nou, împreună cu ceaiul ce mai rămăsese și cu pâine neagră cât pofteam. În felul ăsta ne săturam.

După somnul de după-amiază, fostul ispravnic ieșea în halat, cu luleaua în gură și se așeza la poartă. Înainte de a pleca la teatru, mai ședeam și noi lângă el. Vorbeam totdeauna numai despre necazurile lui în slujbă, despre persecuțiile șefilor și mârșavele uneltiri ale dușmanilor. Se sfătuia mereu cu noi, cum să trimită ziarelor din capitală o scrisoare care să-i dovedească nevinovăția, iar guvernatorul și viceguvernatorul, împreună cu actualul ispravnic și cu ticălosul de comisar de la circumscripția a doua, pricina tuturor relelor, să zboare cu toții din posturile lor... Amândoi îi dădeam tot felul de povețe, dar el numai ofta, se strâmba, dădea din cap și spunea întruna:

— Nu, nu-i bine... nu-i bine... De-aș găsi un om cu pană măiastră! Să găsesc numai pana, că la bani, nu mă uit!

Bani avea destui, ticălosul... Intrând o dată în odaia lui, l-am găsit tăind cupoane. Se cam tulbură, ridicându-se în picioare și ascunzându-și hârtiile cu spatele și cu halatul desfăcut... Sunt sigur că lua mită, când era în serviciu sau făcea șantaj, ori abuz de putere și încă multe de-alde astea.

După spectacol, mă plimbam uneori noaptea cu Neliubov prin grădina publică. Sub frunzișul liniștit și luminat, vedeai măsuțele albe și lumânările cu flacără nemișcată în globuri de sticlă. Femeile și bărbații zâmbeau într-un anumit fel sărbătoresc, șăgalnic și cu tâlc, plecându-se unii spre alții. Nisipul scârțâia sub pașii ușori ai femeilor...

— Ce bine ar fi să găsim și noi un „elefant”! zicea câteodată Neliubov cu glasu-i de bas răgușit, privindu-mă șiret cu coada ochiului.

La început, asta nu-mi prea plăcea... Totdeauna m-a dezgustat grăbita și lacoma ușurință cu care actorii de la teatrele de vară sunt gata să vină la prânzul sau la gustarea dată de străini, n-am putut suferi ochii aceia de câine, galeși, umezi, hămesiți și vocile de

bariton care se străduiau să pară firești când ședeau la masă, cât și savantlâcul gastronomic sau bunăvoința silită ori tonul poruncitor față de chelneri. Dar mai târziu, când l-am cunoscut mai bine, am înțeles că Neliubov glumea... Omul acesta ciudat era mândru în felul lui și foarte simțitor.

O dată însă mi s-a întâmplat o istorie hazlie și cam rușinoasă, când însuși „elefantul" a dat buzna peste noi... Iată cum s-au petrecut lucrurile:

După reprezentație, prietenul meu și cu mine plecam cei din urmă din cabină, când deodată se ivi pe scenă un oarecare Altschiller, Rothschild-ul orășelului, un evreu tânăr, dar gras, foarte dezghețat, rumen la față, vioi și plin de inele, de lanțuri și de zorzoane. Se năpusti spre noi.

— Ah, doamne... De-o jumătate de ceas alerg de colo până colo... Sunt frânt! Pentru, numele lui dumnezeu, nu le-ați văzut cumva pe Volkova și pe Bogucearskaia?

Într-adevăr, îndată după spectacol, văzusem cum amândouă artistele plecau la plimbare cu câțiva ofițeri din regimentul de dragoni, și i-am spus-o cu multă bunăvoință. Altschiller se luă cu mâinile de cap și începu s-alerge pe scenă ca un nebun.

— Bine, dar e curată nerușinare! Am rezervat o masă!... Nu, zău, ce-o mai fi și asta? Dumnezeu să le înțeleagă! Își dau cuvântul, făgăduiesc și... Spuneți și dumneavoastră, domnilor, cum se poate numi așa ceva?

Noi tăceam...

Se mai învârti de câteva ori pe scenă, apoi rămase o clipă pe gânduri, frecându-și nervos tâmplele, plescăi din buze și, deodată, ne zise cu hotărâre:

— Domnilor, vă rog frumos să luați masa cu mine!

Noi n-am primit.

Dar nu era ușor să scapi de el... Se ținea scai! Repezindu-se când la Neliubov, când la mine, ne scutura mâinile, privindu-ne rugător drept în ochi și ne asigura cu înflăcărare că iubește arta... Cel dintâi se înduioșă Neliubov:

— Ei, drăcia dracului... Să mergem! Ce mai încoace-încolo!

Acest Mecena ne duse pe terasa din față și începu să se frământe. Alese locul cel mai bun și ne pofti să stăm, în timp ce se ridica mereu și alerga după chelneri, dând din mâini. După ce trase un păhărel de *Doppel-Kümmel,* încercă să facă pe chefliul, lăsându-și jobenul strengărește pe-o ureche.

— Nu mai luați un castravecior? Vorba ceea: fără castraveciori, nu merge nicio mâncare... Nu-i așa? Dar un pic de votcă? Vă rog, mâncați... mâncați tot, vă rog frumos! Poate doriți un *boeuf-Stroganov?* Aici îl gătesc minunat... Psst! Chelner!

O bucată mare de carne friptă și fierbinte mă ameți ca un vin. Mi se închideau ochii, iar terasa cu luminile ei, cu fumul albastru de țigară și puhoiul pălăvrăgelilor de tot felul, plutea în jurul meu... Din când în când, auzeam ca prin vis:

— Vă rog, domnilor, mai mâncați... Nu vă sfiiți! Ei, ce să-i fac, dacă iubesc așa de mult arta!...

XIII

Dar se apropia sfârșitul... Hrănindu-mă numai cu ceai și cu pâine neagră, îmi prăpădeam sănătatea. Ajunsesem supărăcios și, ca să mă stăpânesc, fugeam adesea de la repetiții în fundul grădinii. Pe lângă toate, îmi vândusem de mult toată rufăria...

Samoilenko îmi făcea tot felul de mizerii. Știți, se întâmplă uneori la școală ca, deodată și fără nicio pricină, un profesor să prindă ură pe vreun păcătos de elev... Îl urăște fiindcă-i galben la față sau are urechi mari, ori nu-i place cum dă din umeri și ura asta ține uneori ani de zile. Așa se purta și Samoilenko față de mine. Mă amendase în total cu cincisprezece ruble, iar la repetiții mă privea ca un director de închisoare pe un deținut. Câteodată, ascultându-i observațiile grosolane, închideam ochii și vedeam stele verzi. Valerianov nu-mi mai vorbea deloc, iar când ne întâlneam, fugea de mine mai repede ca struțul. Eram de o lună și jumătate în serviciu și nu primisem decât o rublă.

Într-o dimineață, m-am trezit cu dureri de cap, cu un gust amar în gură și, din senin, cu o furie oarbă în suflet. În halul ăsta m-am dus la repetiție.

Nu mai știu ce se juca, dar țin bine minte că aveam în mână un caiet gros, răsucit sul. Ca de obicei, îmi știam la perfecție rolul, în care era și fraza: „Am meritat asta”.

Iată că ajungem la această replică:

— „Am meritat asta”, zic eu.

Dar Samoilenko se apropie de mine, strigând:

— Ce mai rusească! Cine mai vorbește așa? Trebuie să spui: „Am meritat-o”! Nulitate ce ești!

M-am îngălbenit și, întinzindu-i caietul, i-am răspuns:

— Controlați, vă rog, textul...

Dar el strigă răgușit din gât:

— Dă-l dracului de text! Eu sunt textul dumitale... Dacă nu vrei să lucrezi cum trebuie, du-te la dracu!

L-am măsurat scurt din ochi. A înțeles deodată, s-a îngălbenit ca și mine și s-a tras repede doi pași înapoi. Dar era prea târziu... Cu sulul greu l-am plesnit, de-a răsunat, pe obrazul stâng și pe dreptul, apoi iar pe stângul și iar pe dreptul, de câteva ori la rând... Nu s-a împotrivit, nici măcar nu s-a plecat și nici n-a fugit, doar că la fiecare lovitură întorcea capul într-o parte și într-alta, ca un clovn care-și arată nedumerirea. Pe urmă, i-am aruncat caietul în față, am coborât de pe scenă și m-am dus în grădină. Nu m-a oprit nimeni.

Și tocmai atunci s-a întâmplat minunea! Cel dintâi om pe care l-am întâlnit în grădină a fost curierul de la sucursala din localitate a băncii Voljsko-Kamskaia... M-a întrebat cine-i Leontovici și mi-a înmânat un mandat de 500 de ruble.

După un ceas, Neliubov și cu mine eram iar în grădină și ne comandam câte o gustare grozavă, iar două ceasuri mai târziu, beam șampanie împreună cu toți actorii care mă felicitau. Vă spun pe cinste că nu eu, ci Neliubov a răspândit zvonul c-am moștenit 60.000 de ruble. Nu l-am dezmințit... Apoi, Valerianov mi-a jurat că teatrul merge prost și i-am dăruit o sută de ruble.

La ora cinci după-amiază m-am suit în tren... În buzunar, afară de biletul până la Moscova, nu mai aveam decât vreo șaptezeci de ruble, dar mă simțeam un Cezar. Când semnalul sună a doua oară, m-am urcat în vagon și, în clipa aceea, se apropie de mine și Samoilenko – până atunci se ținuse deoparte.

— Iartă-mă, am fost cam iute! zise el teatral.

I-am strâns mâna pe care mi-o întinsese și i-am răspuns cu bunăvoință:

— Iartă-mă, și eu am fost cam iute!

La plecare mi-au strigat cu toții „ura”... Cea din urmă privire caldă am schimbat-o cu Neliubov. Trenul a pornit și totul a rămas în urmă pentru totdeauna, fără putință de întoarcere. Când nu s-au mai zărit nici ultimele bordeie albăstrii din Zarecie, iar în locul lor s-a așternut stepa mohorâtă, galbenă și pustiită de arșiță, mi s-a strâns inima de o tristețe ciudată. Mi se părea că în colțul acela de țară, unde mă frământasem și suferisem, îndurând foame și umilințe, a rămas o părticică din sufletul meu...

1906

GAMBRINUS

I

Așa se numea o berărie dintr-un port animat din sudul Rusiei. Cu toate că se afla pe o stradă foarte frecventată, o găseai destul de greu fiindcă era într-un subsol. Deseori, chiar și unii clienți obișnuiți și bine primiți la Gambrinus treceau pe lângă cunoscutul local fără să-l observe, și abia după ce depășeau alte două-trei prăvălii vecine, își dădeau seama că merseseră prea departe.

Nu avea firmă. Se intra de-a dreptul de pe trotuar pe o ușă îngustă, totdeauna deschisă. De la ușă cobora îndată o scară tot atât de îngustă, cu douăzeci de trepte de piatră, tocite și sparte de milioanele de cizme grele care le călcaseră. La capătul scării, pe perete, se afla imaginea colorată, în *relief,* a gloriosului protector al berii – regele Gambrinus, înaltă cam cât doi oameni. Pesemne că această sculptură fusese prima lucrare a unui amator și părea executată grosolan din bucăți împietrite de burete poros, însă tunica roșie, mantia de hermină, coroana de aur și cana de bere ridicată în sus, din care se scurgea spuma albă, dovedeau, fără pic de îndoială, că în fața clientului se afla însuși marele patron al berii.

Berăria era alcătuită din două săli lungi, boltite, foarte joase. Umezeala se scurgea în șuvițe continue pe zidurile de piatră, și apa scânteia în lumina becurilor cu gaz care ardeau zi și noapte, fiindcă localul nu avea nicio fereastră. Totuși, pe bolți, se puteau deosebi încă destul de clar urmele unei amuzante picturi murale. Într-un tablou, chefuia un grup numeros de tineri nemți, îmbrăcați cu haine verzi, de vânători, pe cap cu pălării cu pană de cocoș de munte și cu puști pe umăr. Toți, întorși cu fața spre sala berăriei, salutau publicul cu cănile întinse, iar doi dintre ei țineau de mijloc câte o fetișcană rumenă, slujnice la cârciuma din sat, ori, poate, fetele unui brav fermier. Pe un alt perete, era zugrăvită o petrecere câmpenească din lumea mare, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Niște contese și viconți cu peruci pudrate se zbenguiau pe o poiană înverzită, pe care păștea câțiva miei, iar alături, sub sălcii pletoase, se întindea un iaz cu lebede, pe care cavaleri și doamne, șezând într-un fel de găoace de aur, le hrăneau cu gesturi grațioase. Următorul tablou reprezenta interiorul unei case de țară

din Ucraina și o familie de ucraineni fericiți, care jucau, ținând cănile în mână. Mai departe, se vedea un butoi mare, pe care erau desenați doi amorași din cale-afară de dolofani, împodobiți cu viță de vie și frunze de hamei, cu fețe roșii, cu buze groase și cu ochi languroși, care ciocneau niște pocale. În sala a doua, despărțită de prima printr-o boltă, erau pictate tablouri din viața broaștelor: broaște bând bere într-o baltă verde, broaște vânând libelule prin stufărișul des, un cvartet de broaște, broaște duelându-se etc. Probabil că pereții fuseseră pictați de un meșter străin.

În loc de mese, pe podeaua presărată cu mult talaj erau așezate niște butoaie grele de stejar, iar în loc de scaune, butoiașe. În dreapta intrării se înălța o mică estradă cu un pian. Aici cânta de mulți ani în fiecare seară, la vioară, spre plăcerea și înveselirea mușteriilor, muzicantul Sașka, un evreu blând, vesel și totdeauna beat, pleșuv, semănând cu o maimuță jumulită, de o vârstă nedefinită. Treceau anii, se schimbau chelnerii cu mânecuțe de piele, se schimbau furnizorii și cărăușii care transportau berea, se schimbau chiar și patronii berăriei, dar Sașka se afla în fiecare seară pe la ora șase pe estrada lui, cu vioara în brațe și cu o cățelușă mică, albă, pe genunchi. Pe la unu noaptea pleca de la Gambrinus, abia ținându-se pe picioare din pricina berii băute și însoțit de aceeași cățelușă, Belocika.

De altfel, la Gambrinus mai exista un personaj permanent: bufetiera, madam Ivanova, o femeie bătrână, grasă, palidă, care din pricină că-și petrecea tot timpul în hruba umedă a berăriei, semăna cu peștii molâi și palizi de prin grotele marine. De la înălțimea tejghelei sale, ca un căpitan de pe puntea de comandă, ea dădea dispoziții numai din ochi chelnerilor și tot timpul fuma, ținând țigara în colțul drept al gurii și mijindu-și ochiul drept din pricina fumului. Arareori reușea cineva să-i audă glasul, iar la saluturi răspundea totdeauna cu același zâmbet șters.

II

Portul gigantic, unul dintre cele mai mari porturi comerciale din lume, era mereu ticsit de vase. Câteodată, intrau în rada lui și cuirasate uriașe, de culoare ruginie-închisă. Aici se încărcau, pentru Extremul Orient, vapoarele galbene, cu coșuri groase, ale flotei Dobrovolnaia, care înghițeau în fiecare zi mărfurile aduse de trenuri nesfârșite sau mii de deținuți. Primăvara și toamna, aici fluturau

sute de pavilioane din toate colțurile pământului și din zori și până-n noapte răsunau comenzi și înjurături mai în toate limbile globului. De la vapoare la nenumăratele magazii și înapoi mișunau hamalii pe pasarelele ce se legănau sub pașii lor: vagabonzi ruși, zdrențăroși, aproape goi, cu fețele umflate de beție, turci oacheși, cu turbane murdare și cu șalvari largi până la genunchi, dar strânși în jurul gleznelor, perși vânjoși, mușchiuloși, cu părul și cu unghiile vopsite cu cârmâz, de culoarea morcovului aprins. În port intrau adesea goelete italienești cu două și trei catarge, fermecătoare de departe, cu etajele lor de pânze curate, albe și umflate ca sânii unor femei tinere. Când navele acestea zvelte se iveau de după far, păreau, mai ales în diminețile senine de primăvară, niște minunate vedenii albe, care parcă nu pluteau pe apă, ci în aer, deasupra orizontului. Aici se legănau luni de zile, pe apa de un verde-murdar a portului, printre gunoaie, coji de ouă, coji de pepene și cârduri de pescărușI albi, vase din Anatolia, cu puntea înaltă, și mici corăbii din Trebizonda, vopsite bizar, cu sculpturi și ornamente ciudate. Arareori, intrau în port și niște vase înguste, de formă neobișnuită, cu pânze negre, smolite și cu o cârpă murdară în loc de pavilion. După ce ocoleau digul, aproape frecându-și bordul de el, vasele acestea, înclinate într-o parte, intrau, fără să-și micșoreze viteza în rada portului, acostau, însoțite de înjurături, blesteme și amenințări în felurite limbi, la primul debarcader ce le ieșea în cale, unde marinarii, niște omuleți cu desăvârșire goi, cu pielea de culoarea bronzului, strângeau cu o iuțeală de necrezut pânzele rupte, scoțând murmure guturale; în câteva clipe, vasul murdar și misterios încremenea, ca mort. În toiul nopții, tot atât de misterios, fără să aprindă luminile, vasul dispărea din port pe nesimțite. De cum se lăsa întunericul, bărcuțele ușoare ale contrabandiștilor mișunau prin tot golful. Pescari din împrejurimi și de departe aduceau în oraș pește: primăvara – milioane de hamsii micuți, care umpleau barcazurile până sus, vara – calcanul hidos, toamna – macrouri, chefal gras și stridii, iarna – moruni de zece și de douăzeci de puduri, prinși adesea la multe verste de țărm, cu riscul vieții.

Toți acești oameni – marinari de diferite naționalități, pescari, fochiști, elevi-marinari plini de veselie, hoți de port, mașiniști, muncitori, barcagii, hamali, scafandri, contrabandiști – tineri, sănătoși și îmbibați cu mirosul puternic de mare și de pește, știau ce înseamnă munca grea, gustau farmecul și fiorul riscului de

fiecare zi, prețuiau mai presus de orice forța mușchilor, îndrăzneala și cuvântul pipărat, iar când erau pe uscat, se dedau cu o plăcere sălbatică desfrâului, beției și bătăilor. Seara, luminile marelui oraș, care se zăreau sus pe deal, îi atrăgeau ca niște ochi fermecați, făgăduindu-le totdeauna ceva nou, plin de bucurie și încă neîncercat, dar amăgindu-le veșnic așteptările.

Orașul era legat de port prin niște ulicioare înguste, abrupte și cotite, pe care oamenii cumsecade se fereau să umble noaptea. Aici găseai la fiecare pas case cu odăi de închiriat pentru noapte, cu ferestre murdare, zăbrelite și cu lumina palidă a unei lămpi singuratice. Și mai des întâlneai prăvălii, unde puteai să-ți vinzi toate hainele de pe tine, până și maioul marinăresc, și să te îmbraci din nou din cap până-n picioare tot în haine de marinar. Se aflau de asemenea și multe berării, taverne și cârciumi, cu firme grăitoare în toate limbile, și destule bordeluri oficiale și clandestine, din pragul cărora, noaptea, femei vopsite grosolan ademeneau cu glasuri răgușite marinarii. Mai vedeai cafenele grecești, unde se juca domino și „șaizeci și șase”, cafenele turcești, cu narghilele, unde puteai să și dormi cu cinci copeici, cârciumioare orientale, în care se vindeau melci, scoici, crevete, caracatițe mari și tot felul de alte vietăți marine. Aici, prin poduri și prin beciuri, cu ferestrele astupate cu obloane, se adăposteau tripouri, unde jocul de cărți se termina adesea cu un pântece spintecat sau un craniu spart, iar alături, după colț, sau uneori într-o cămăruță învecinată, puteai să vinzi orice obiect furat, de la brățări cu briliante până la cruciulițe de argint sau de la baloturi de mătase de Lyon până la mantale marinărești.

Pe seară, ulicioarele acestea înguste și abrupte, înnegrite de praf de cărbune, deveneau întotdeauna vâscoase și puturoase, de parcă ar fi transpirat într-un coșmar. Semănau cu niște șanțuri de scurgere sau cu niște mațe murdare, prin care orașul internațional își revărsa în mare toate gunoaiele, tot putregaiul, ticăloșia și viciul, infectând cu ele trupurile viguroase și sufletele curate.

Locuitorii prea puțin pașnici de acolo urcau arareori sus, în orașul elegant, cu aerul lui de sărbătoare, cu vitrine de cristal, monumente mândre, lumină electrică orbitoare, cu trotuare asfaltate, alei de salcâmi, polițiști majestoși, cu toată curățenia și confortul său de fațadă. Însă fiecare dintre ei, înainte de a zvârli în vânt rublele câștigate cu muncă grea, slinoase, rupte, pătate, intra neapărat la Gambrinus. Era un vechi obicei, deși pentru asta

trebuia să străbată chiar centrul orașului, la adăpostul întunericului serii.

E drept că mulți nici nu cunoșteau numele complicat al gloriosului rege al berii. Câte unul zicea:

— Mergem la Sașka?

Iar alții răspundeau:

— Bine zici! La Sașka!

Și toți la un loc încheiau:

— Vira!

Nu-i de mirare că printre oamenii din port și de pe mare Sașka se bucura de mai multă stimă și era mai cunoscut decât, de pildă, guvernatorul sau arhiereul din partea locului. Și, fără îndoială, dacă nu chiar numele, în orice caz chipul său vioi ca de maimuță și vioara lui erau pomenite din când în când la Sidney și la Plymouth, ca și la New York, la Vladivostok, la Constantinopole ori în Ceylon, fără să mai socotim golfurile mari și mici din Marea Neagră, unde printre îndrăzneții pescari se găseau nenumărați admiratori ai talentului său.

III

De obicei, Sașka venea la Gambrinus la ora când în local nu se aflau decât unul sau doi clienți întâmplători. În săli stăruia mirosul dens și acru al berii din ajun și domnea semiîntunericul fiindcă ziua se făcea economie de gaz. În zilele călduroase de iulie, când orașul se cocea în razele arzătoare ale soarelui și pe străzi stăruia un zgomot asurzitor, aici era liniște și o răcoare plăcută.

Sașka se apropia de tejghea, dădea bună ziua doamnei Ivanova și-și bea prima cană cu bere. Uneori, bufetiera îl ruga:

— Sașa, cântă-mi ceva.

— Ce doriți să vă cânt, madam Ivanova? o întreba el, politicos.

— Ceva de-al tău...

Atunci se așeza pe locul său obișnuit, în stânga pianului, și cânta niște cântece ciudate, prelungi și triste. În subterana tăcută se lăsa parcă o somnolență ușoară, numai dinspre stradă răzbătea murmurul surd al orașului și, uneori, chelnerii zăngăneau încet vasele în bucătăria de dincolo de perete. Coardele viorii plângeau jalea evreilor, ca pământul de veche, țesută și încununată cu florile triste ale melodiilor naționale. Chipul cântărețului, cu bărbia proptită în vioară, cu fruntea plecată, cu privirea severă a ochilor

de sub sprâncenele parcă împovărate, nu semăna la ora aceea de amurg nici pe departe cu Saşka, ştiut de toţi clienţii de la Gambrinus, care rânjea mereu, făcând mereu cu ochiul. Căţeluşa Belocika şedea pe genunchii lui. Se învăţase de mult să nu mai urle când auzea muzică, dar sunetele ciudat de triste, asemănătoare cu blestemele şi hohotele de plâns, o enervau fără să vrea. Deschidea larg botul, parcă într-un căscat febril, îndoindu-şi limbuţă trandafirie, în timp ce tot trupşorul ei şi capul delicat cu ochi negri îi tremurau.

Dar, treptat, se aduna lume, venea şi acompaniatorul, care îşi terminase îndeletnicirea de peste zi de la vreun croitor sau ceasornicar, pe bufet apăreau crenvurşti fierţi şi sandvişuri cu brânză şi, în sfârşit, se aprindeau toate celelalte lămpi cu gaz. Saşka îşi bea cea de a doua cană cu bere, comanda colegului său: „Parada de mai, *ein, zwei, drei*[1]*!”* şi începea să cânte un marş năvalnic. Din clipa aceea, abia mai prididea să-i salute pe noii sosiţi. Fiecare se socotea un cunoscut intim al lui Saşka şi, după ce acesta îi răspundea la salut, privea cu mândrie la cei din jur. În acelaşi timp, Saşka îşi închidea ba un ochi, ba altul, îşi încrunta zbârciturile de pe fruntea înaltă, mişcându-şi comic buzele şi zâmbind în toate direcţiile.

Pe la zece-unsprezece seara, berăria în care încăpeau peste două sute de persoane era de obicei ticsită. Mulţi clienţi, aproape jumătate dintre ei, erau însoţiţi de femei cu basmale pe cap. Nimeni nu se necăjea când era înghesuială, nici dacă cineva îl călca pe picior, îi mototolea şapca sau îi vărsa bere pe pantaloni. Dacă se mai supăra vreunul, era numai din pricina beţiei. Umezeala din subsol şerpuia şi mai abundent pe vopseaua de ulei a pereţilor, iar aburul respiraţiei mulţimii picura de pe tavan ca o ploaie rară, caldă şi grea. La Gambrinus se bea mult. În localul acesta, dovada cea mai înaltă de bun-gust era ca doi sau trei prieteni să înşire atâtea sticle goale pe masă, formând un fel de pădure verzuie, încât să nu se vadă între ei din pricina lor.

Pe la spartul petrecerii, clienţii se faceau roşii la faţă, răguşeau şi transpirau. Fumul de tutun îţi ustura ochii. Ca să se audă unul pe altul, muşteriii trebuiau să strige şi să se aplece peste masă. Numai vioara neobosită a lui Saşka, de pe estradă, biruia zăpuşeala, mirosul de tutun, de gaz şi de bere, precum şi urletele clienţilor dezlănţuiţi.

---

[1] Un, doi, trei (germ.) (n. t.).

Berea, apropierea femeilor și căldura îi îmbătau curând pe mușterii. Fiecare voia să audă cântecele cunoscute și îndrăgite de el. Lângă Sașka vedeai mereu doi-trei oameni, cu ochi încețoșați și mișcări nesigure, care-l trăgeau de mânecă, împiedicându-l să cânte.

— Sașka, zi unul de inimă albastră!... Fă-mi... fă-mi plăcerea asta, spunea clientul, sughițând.

— Îndată, îndată, repeta Sașka, dând repede din cap, și cu îndemânarea unui scamator lăsa să-i cadă fără zgomot moneda de argint în buzunarul lateral. Îndată, îndată.

— Sașka, asta-i ticăloșie. Ți-am dat banii și de douăzeci de ori te-am rugat să cânți: „La Odesa pe valuri pluteam”.

— Îndată, îndată...

— Sașka, „Privighetoarea”!

— Sașka, „Marusia”!

— *„Setz-setz”*, Sașka, *„Setz-setz”...*

— Îndată, îndată...

— „Cio-bă-nașul”! urla de la celălalt capăt al sălii un glas asemănător cu nechezatul unui armăsar.

Iar Sașka îi răspundea, în hohotele generale de râs, țipând cocoșește:

— Îndată...

Și cânta fără odihnă toate cântecele comandate. Se pare că nu exista niciunul pe care să nu-l fi știut pe de rost. Din toate părțile îi curgeau în buzunare monede de argint și de la toate mesele i se trimiteau căni cu bere. Când cobora de pe estradă ca să se ducă la bufet, îl trăgeau din toate părțile de haină.

— Sașenka... Drăguțule... O halbă.

— Sașka, în sănătatea dumitale! Vino încoace, drace, arde-te-ar focul, dacă ți se spune.

— Sașka, vino să bei o bere, urla glasul de armăsar.

Femeile, totdeauna gata să-i admire pe oamenii scenei, să cocheteze, să strălucească și să fie servile cu ei, îl chemau cu glas dulce și râsete ademenitoare:

— Sașecika, trebuie neapărat să bei de la mine. Te rog. Și după aceea cântă-mi „*Cucu-vok”* [1].

Sașka zâmbea, se strâmba și împărțea plecăciuni în stânga și în dreapta, cu mâna la inimă, făcea bezele, bea bere la toate mesele, apoi, când se întorcea lângă pian, unde-l aștepta o nouă cană,

[1] Corect: *cake-walk.*

începea să cânte o romanță. Uneori, ca să-și distreze ascultătorii, își silea vioara să scâncească întocmai ca un cățel, să guițe ca un porc sau să scoată niște sunete sfâșietoare de bas. Iar ascultătorii întâmpinau aceste glume cu aprobarea binevoitoare:

— Ho-ho-ho-ho-ho-ho!

Se făcea tot mai cald. Din tavan curgeau șiroaie de apă, unii clienți plângeau, lovindu-se cu pumnul în piept, alții, cu ochii înroșiți de furie, se certau pentru vreo femeie sau din pricina unor jigniri mai vechi, dând să sară unul asupra altuia, dar îi rețineau vecinii mai treji, de obicei dintre cei ce beau pe socoteala lor. Chelnerii se strecurau în chip miraculos printre butoaie, butoiașe, picioare și trupuri, ținând sus deasupra capului cănile de bere, înșirate pe toate degetele; madam Ivanova, mai palidă, mai imperturbabilă și mai tăcută decât oricând, îi dirija de la tejghea, ca un căpitan de vas pe timp de furtună.

Toți simțeau dorința să cânte. Sașka, moleșit de bere, de propria lui bunătate și de bucuria grosolană pe care o provoca altora muzica lui, era gata să cânte orice. Și, în sunetele viorii lui, oameni răgușiți urlau în cor, cu voci aspre, uitându-se unul la altul cu priviri absurd de serioase:

La ce-i bună despărțirea,
Traiul plin de dor?
Să unim prin cununie
Viețile-n amor!

Dar alături, un alt grup, străduindu-se să acopere vocile celorlalți, cânta altceva, cu totul deosebit:

Are zâmbetul de fante,
Pantaloni a la fonfe
Și maniere elegante
De te miri, că ai de ce!

La Gambrinus intrau adesea greci din Asia Mică, veniți în porturile rusești să-și vândă peștele. Și ei comandau cântecele lor orientale, un fel de urlet fonfăit și trist, compus din două-trei note, pe care erau în stare să le repete ore întregi, cu fețe întunecate și ochi scânteietori. Sașka mai cânta cançonete italiene, cântece populare ucrainene, cântece de nuntă evreiești și câte și mai câte. Într-o zi, a intrat la Gambrinus un grup de marinari negri. Auzindu-i pe ceilalți cântând, au simțit și ei dorința să-i imite. Sașka a prins repede o melodie săltăreață de-a lor, i-a aranjat pe loc acompaniamentul la pian și, spre marele entuziasm și amuzament

al clienților obișnuiți, în berărie au răsunat sunetele bizare, capricioase, guturale ale unei melodii africane.

Într-o zi, un reporter al ziarului local, cunoscut de-al lui Saşka, l-a convins pe un profesor de la școala de muzică să-l însoțească la Gambrinus, ca să-l audă pe vestitul violonist. Dar Saşka și-a dat seama despre ce e vorba și și-a silit vioara într-adins să miaune, să guițe și să urle mai mult decât de obicei. Toți clienții hohoteau de râs, iar profesorul a spus disprețuitor:

— Clovnerie.

Și a plecat, fără să-și bea cana cu bere.

IV

Delicații marchizi și vânătorii nemți, amorașii, precum și broaștele erau adesea martorii unor chefuri de pomină, cum numai rar puteai să vezi într-altă parte în afară de Gambrinus.

După o lovitură serioasă, venea, de pildă, câte un grup de hoți porniți pe chef, fiecare cu iubita lui, fiecare cu șapca pusă șmecherește pe o sprânceană, cu cizme lăcuite, cu maniere elegante de cârciumă și cu un aer plin de dispreț. Saşka le cânta anumite cântece, de-ale hoților: „Am pierit, săracul de mine”, „Nu plânge, Marusia”, „A trecut primăvara” și altele. De jucat, socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor, dar prietenele lor, toate drăguțe, tinerele, uneori aproape niște copile, dansau „Ciobănașul”, chicotind și pocnind din tocuri. Și femeile, și bărbații beau foarte mult. Rău era numai că hoții își încheiau totdeauna chefurile cu certuri pentru vreo împărțeală de bani încurcată, din trecut, și le plăcea să dispară fără să plătească.

În grupuri mari de câte treizeci, mai veneau și pescarii după o zi bună de pescuit. Spre sfârșitul toamnei, se nimereau săptămâni norocoase, când se prindeau zilnic numai într-un năvod până la patruzeci de mii de scrumbii sau chefali. În epoci de acestea, cel mai mărunt din grup câștiga peste două sute de ruble. Dar și mai mult îi îmbogățea un pescuit reușit de morun, pe timp de iarnă, care se făcea, în schimb, cu foarte mare greutate. Pescarii erau nevoiți să muncească din greu la treizeci-patruzeci de verste de mal, noaptea, câteodată pe furtună, când apa năvălea în barcă și îngheța numaidecât pe haine și pe vâsle. Uneori, furtunile durau câte două și trei zile și, până la urmă, îi aruncau pe mal, undeva la două sute de verste, la Anapa sau la Trebizonda. În fiece iarnă,

dispăreau vreo zece bărci și valurile aruncau abia primăvara, ici și colo, pe mal străin, cadavrele curajoșilor pescari.

În schimb, când se întorceau cu bine de pe mare, după un pescuit izbutit, ajunși pe uscat, îi copleșea o poftă nebună de viață. Câteva mii de ruble erau cheltuite în două-trei zile în chefuri grosolane, monstre. Intrau într-o cârciumă sau într-alt local de distracție, îi dădeau afară pe toți clienții de acolo, închideau ușile și obloanele, beau zi și noapte fără întrerupere, făceau dragoste, urlau tot felul de cântece, spărgeau oglinzile și vesela, băteau femeile, și deseori se încăierau unii cu alții, până când somnul îi biruia pe unde-i găsea – pe mese, pe jos, de-a curmezișul paturilor, printre scuipături, mucuri de țigări, geamuri sparte, vin vărsat și pete de sânge. Așa chefuiau pescarii câteva zile și nopți în șir, uneori schimbând locul, alteori rămânând în același local. După ce-și beau și ultimul ban, cu capul vuind, cu semnele bătăilor pe obraji, clătinându-se, tăcuți, deprimați și pocăiți, se duceau pe mal, la barcazuri, ca să se apuce din nou de meseria lor iubită și blestemată, grea și atrăgătoare.

Pescarii aceștia nu uitau niciodată să treacă pe la Gambrinus. Năvăleau acolo – uriași, răgușiți, cu fețele roșii, arse de vântul sălbatic de nord-est, îmbrăcați cu hainele lor impermeabile, cu pantaloni de piele și încălțați cu cizme din piele de bou, înalte până la șold, aceleași cizme în care prieteni de-ai lor se duceau la fund ca niște bolovani în nopțile furtunoase.

Din respect pentru Sașka nu-i dădeau afară pe ceilalți clienți, deși se simțeau stăpâni ai berăriei și spărgeau de podea cănile grele. Sașka le cânta cântece pescărești, tărăgănate, simple și amenințătoare ca freamătul mării, și toți îi țineau hangul, încordându-și până la refuz piepturile sănătoase și gâtlejurile călite. Sașka avea asupra lor același efect ca Orfeu care îmblânzea valurile și, uneori, câte un comandant de barcaz, de patruzeci de ani, bărbos, voinic, bătut de toate vânturile, cu chip de fiară, plângea în hohote, cântând cu glas subțire cuvintele pline de jale:

Ah, bietul, bietul de mine

De ce m-am născut pescar?...

Câteodată, pescarii jucau, cu fețe-mpietrite, bătând pasul pe loc cu cizmele lor uriașe și răspândind în întreaga berărie mirosul pătrunzător de pește sărat, îmbibat în trupurile și veșmintele lor. Erau foarte darnici cu Sașka și multă vreme nu-l lăsau să plece de la mesele lor. Acesta le cunoștea bine viața grea și plină de

primejdii. Când le cânta, simțea adesea cum îl cuprinde o tristețe plină de respect.

Dar și mai mult îi plăcea lui Sașka să cânte pentru marinarii englezi de pe vasele comerciale. Aceștia veneau în grupuri mari, ținându-se de mână, toți ca unul, pieptoși, lați în umeri, tineri, cu dinți albi, în obraji cu o rumeneală sănătoasă și cu ochi albaștri, veseli și îndrăzneți. Mușchii puternici parcă dădeau să le rupă hainele, iar din gulerele răsfrânte se vedeau gâturile zvelte și viguroase. Unii îl cunoșteau pe Sașka de la escalele precedente în portul acesta. Se bucurau când îl vedeau și-l salutau în rusește, rânjind prietenește și arătându-și dinții albi: *„Zdraist, zdraist”.*

Fără să mai fie poftit, Sașka le cânta *„Rule Britania”.* Pesemne ideea că se află într-o țară împovărată de robie veșnică făcea ca acest imn al libertății engleze să răsune foarte mândru și solemn. Și când, cu capetele descoperite, cântau în picioare minunatele cuvinte finale:

Niciodată, niciodată, niciodată
Englezul nu va fi sclav!

Fără să vrea, chiar și vecinii cei mai scandalagii își scoteau șepcile din cap.

Câte un șef de echipaj, vânjos, cu un cercel în ureche și cu o barbă care creștea ca niște franjuri din pielea gâtului, se apropia de Sașka, în mâini cu două căni de bere, zâmbea cu toată gura, îl bătea prietenos pe spate și-l ruga să cânte o gigă. Chiar de la primele sunete ale acestui vioi dans marinăresc, englezii săreau în picioare și eliberau o parte din local, împingând butoiașele la perete. Pe ceilalți clienți îi rugau, cu gesturi și zâmbind vesel, să le facă loc, iar dacă vreunul dintre ei nu se grăbea îndeajuns, nu se încurcau de atâta lucru și scoteau butoiașul de sub el cu o lovitură zdravănă de picior. Dar asta se întâmpla rar fiindcă toți clienții de la Gambrinus erau mari iubitori de dansuri și le plăcea foarte mult giga englezească. Chiar și Sașka, în timp ce cânta, se urca pe un scaun ca să vadă mai bine.

Marinarii se așezau în cerc, bătând din palme în tactul repede al dansului, iar doi dintre ei ieșeau la mijloc. Dansul reprezenta viața marinarilor pe mare. Vasul e gata de plecare, e un timp minunat, totul e în ordine. Dansatorii își țin mâinile încrucișate pe piept, capetele date pe spate și trupul liniștit, deși picioarele bat pași mărunți cu o iuțeală turbată. Iată însă că se stârnește vântul și începe un ușor tangaj. Pentru un marinar, e-un fleac, doar că

figurile dansului se fac tot mai complicate. Apoi, vântul se întețește, nu mai e chiar atât de lesne să mergi pe punte și dansatorii se leagănă ușor de pe un picior pe altul. În sfârșit, vine și furtuna adevărată. Marinarul e zvârlit de la un bord la altul, se-ngroașă gluma. „Strângeți pânzele!” Mișcările dansatorilor reprezintă în chip perfect cățăratul cu mâinile și picioarele pe șarturi, tragerea în jos a pânzelor, întărirea scotelor, în timp ce vasul e clătinat tot mai puternic de furtună. „Stai, un om peste bord!” Se lasă o barcă pe mare. Dansatorii, cu capetele aplecate în jos, încordându-și grumazul viguros, vâslesc cu mișcări dese, ba îndoindu-și, ba îndreptându-și spinarea. Dar, puțin câte puțin, furtuna se potolește, balansul se domolește treptat, cerul se înseninează, vasul merge din nou lin, mânat de un vânt prielnic, și dansatorii, cu trupurile nemișcate și cu brațele încrucișate, bat iar repede din picioare cadența veselă a gigăi.

Altă dată, Sașka le cânta „lezghinka” gruzinilor care se îndeletniceau cu viticultura în împrejurimile orașului. În general, pentru el nu exista niciun dans pe care să nu-l cunoască. În timp ce un dansator, cu căciula mițoasă, îmbrăcat cu haină cercheză, plutea parcă printre butoaie, apucându-se de după ceafă, ba cu o mână, ba cu alta, iar prietenii lui chiuiau, bătând tactul cu palmele, Sașka nu se mai putea stăpâni și pornea să strige, plin de foc, împreună eu ei: „Has! Has! Has! Has!” Cânta uneori și jocuri moldovenești, tarantella italiană și valsuri pentru marinarii germani.

Câteodată, se iscau și bătăi la Gambrinus, ba chiar încăierări crâncene. Clienții vechi povesteau cu plăcere despre legendara încăierare dintre niște marinari ruși, proaspăt lăsați la vatră, și marinari englezi. S-au bătut cu pumnii, cu boxurile, cu cănile de bere, ba și-au aruncat în cap și butoiașele ce serveau drept scaune. Spre rușinea ostașilor ruși, trebuie spus că ei porniseră scandalul și se folosiseră primii de cuțite; totuși nu au reușit să-i dea afară pe englezi din berărie decât după o luptă de o jumătate de oră, deși erau de trei ori mai numeroși.

Foarte des, intervenția lui Sașka oprea o ceartă, care amenința să se transforme dintr-o clipă-ntr-alta într-o vărsare de sânge. El se apropia, glumea, zâmbea, făcea strâmbături, și paharele se întindeau de îndată spre el din toate părțile.

— Sașka, bea o cană! Sașka, ciocnește cu mine! Dumnezeul, evanghelia, Cristosul, parastasul...

Poate că oamenii aceștia cu moravuri simple și sălbatice erau influențați de blândețea lui puțin ridicolă, care strălucea plină de veselie în ochii ascunși sub fruntea povârnită. Poate că era la mijloc un fel de respect pentru talentul lui și ceva asemănător cu recunoștința? Sau poate faptul că cei mai mulți clienți ai localului erau mereu datori lui Saşka?! În momentele grele ale „naufragiului”, ceea ce în jargonul marinăresc și portuar înseamnă lipsă totală de bani, ei îi cereau lui Saşka sume mici sau credit la bufet, și acesta nu-i refuza niciodată.

Firește, nimeni nu-i înapoia banii, nu din rea-credință, ci fiindcă uitau, dar aceiași datornici îi dădeau la chef de zece ori mai mult pentru cântecele lui.

Bufetiera îl dăscălea uneori:

— Cum de nu ți-e milă de banii dumitale, Saşa?

Dar el îi răspundea cu aerul cel mai convingător din lume:

— Dar bine, madam Ivanova!? Doar n-o să-i iau cu mine în mormânt! Mie și Belocikăi o să ne ajungă! Hai, Balocika, vino-ncoace, cățelușa mea.

V

Uneori, răsunau la Gambrinus și cântece la modă, melodii de sezon.

În timpul războiului dintre englezi și buri era foarte răspândit „Marșul burilor” (se pare că tocmai atunci s-a petrecut celebra bătaie dintre marinarii ruși și cei englezi). Saşka trebuia să cânte această bucată eroică de cel puțin douăzeci de ori pe seară, și la sfârșitul cântecului, oamenii își fluturau totdeauna șepcile, strigau „ura”, iar la cei ce rămâneau nepăsători se uitau pieziș, ceea ce nu era un semn bun la Gambrinus.

Apoi, au avut loc festivitățile prilejuite de încheierea alianței franco-ruse. Primarul a îngăduit, cu o mutră acră, să se cânte Marsilieza. Și cântecul acesta era cerut zilnic, dar nu chiar atât de des ca marșul burilor, strigătele de „ura” erau mai slabe și nimeni nu-și flutura șapca. Asta din cauză că, în primul rând, nu erau motive pentru manifestarea unor sentimente deosebite, în al doilea rând, clienții de la Gambrinus nu înțelegeau destul de bine importanța politică a alianței, dar în al treilea – se băgase de seamă că în fiecare seară aceleași persoane cereau să se cânte Marsilieza și strigau „ura”.

Pentru scurtă vreme a fost la modă *cake-walk,* și, o dată, un negustor care se nimerise întâmplător la berărie a dansat după melodia aceasta printre butoaie, fără să-și scoată șuba de raton, galoșii și căciula de blană de vulpe. Dar dansul acesta al negrilor a fost dat curând uitării.

Iată însă că a izbucnit marele război ruso-japonez. Viața mușteriilor de la Gambrinus a început să pulseze cu ritm accelerat. Pe butoiașe, au apărut ziare și seara se discuta cu aprindere despre război. Oamenii cei mai pașnici, cei mai simpli, se transformau în politicieni și strategi, dar fiecare dintre ei tremura în adâncul sufletului, dacă nu pentru propria lui persoană, cel puțin pentru un frate sau pentru un prieten apropiat. În zilele acelea s-a dovedit cu prisosință existența legăturii neobservate, dar puternice, care-i unește pe oamenii ce împart vreme îndelungată munca, primejdia și lupta de fiecare zi cu moartea.

La început, nimeni nu se îndoia de victoria noastră. Sașka și-a procurat de undeva „Marșul lui Kuropatkin”, și vreo douăzeci de seri l-a cântat cu oarecare succes.

Dar într-o seară, marșul acesta a fost scos din repertoriu pentru totdeauna de un cântec adus de pescarii din Balaklava, „grecii sărați” sau „pindoșii”, cum erau ei numiți aici:

Ah, de ce-am ajuns soldat
În Orientul îndepărtat?
Cu ce suntem vinovați
Că suntem mai mari de stat?

De atunci, nimeni nu a mai vrut să audă altceva. Toată seara nu se auzea decât:

— Sașa, aia de jale! Aia de la Balaklava! Aia cu rezerviștii!

Cântau, plângeau și beau de două ori mai mult decât de obicei, cum bea, de altfel, pe atunci întreaga Rusie. În fiecare seară venea câte unul să-și ia rămas bun, făcea pe viteazul, umbla ca un cocoș, dădea cu șapca de pământ, amenința că-i va bate de unul singur pe toți japonezii și termina, plângând și cântând cântecul de jale.

Într-o zi, Sașa a venit la berărie mai devreme decât de obicei. Bufetiera i-a turnat prima cană cu bere, spunându-i ca totdeauna:

— Sașa, cântă-mi una de-a dumitale...

Dar buzele acestuia s-au schimonosit pe neașteptate și cana a început să-i tremure în mână.

— Știți, madam Ivanova, că mă ia la armată? a zis el, parcă nedumerit. La război.

Madam Ivanova și-a plesnit palmele a disperare.

— Nu se poate, Saș̦a! Glumești!

— Ba nu glumesc, a clătinat el din cap, cu tristețe.

— Dar n-ai depășit vârsta? Câți ani ai?

De problema aceasta nu se interesase până atunci nimeni. Toți credeau că avea aceeași vârstă cu zidurile berăriei, cu marchizii, cu ucrainenii, cu broaștele și cu boitul rege Gambrinus, care păzea intrarea.

— Patruzeci și șase, a răspuns el, urmând după o clipă de gândire: Ba, poate, patruzeci și nouă. Sunt orfan, a adăugat el, trist.

— Du-te și explică unde trebuie care-i situația.

— Am fost, madam Ivanova, am explicat.

— Și?

— Și mi-au răspuns: „Ovreu puturos, tacă-ți fleanca, altfel nimerești drept la pușcărie”... Și uite unde m-au repartizat....

În seara aceea, toți mușteriii de la Gambrinus au aflat noutatea și, din simpatie, oamenii l-au îmbătat turtă pe Saș̦ka. El încerca să se strâmbe, să zâmbească, dar în ochii lui blânzi se citeau tristețea și groaza. Un muncitor zdravăn, cazangiu de meserie, s-a oferit pe neașteptate să plece el la război în locul lui Saș̦ka. Propunerea era evident prostească, dar Saș̦ka, mișcat, a izbucnit în lacrimi, l-a îmbrățișat și i-a dăruit pe loc vioara. Iar pe Belocika a lăsat-o bufetierei.

— Vă rog, madam Ivanova, să aveți grijă de cățelușă. Poate că nu mă mai întorc și atunci vă va aminti de mine. Belocika, draga mea cățelușă! Ia uitați-vă cum se linge pe bot. Eh, sărmănica de tine... Și-o să vă mai rog ceva, madam Ivanova. Am niște bani de luat de la patron. Încasați-i dumneavoastră și expediați-i... Vă dau adresele. Am la Gomel un văr cu o familie numeroasă, apoi, la Jmerinka, pe văduva unui nepot. Le trimit în fiecare lună... Așa suntem noi, evreii... Ne iubim rudele... Iar eu sunt orfan și singur... Rămâneți cu bine, madam Ivanova.

— Cu bine, Saș̦a! Lasă-mă să te îmbrățișez la despărțire... Atâția ani împreună... Și nu te supăra, dar vreau să te binecuvântez cu semnul crucii înainte de plecare.

Ochii lui Saș̦a erau plini de o adâncă tristețe, însă nu se putu stăpâni să nu glumească în ultima clipă:

— Nu crezi, madam Ivanova, că din crucea asta rusească o să crăp?

VI

Gambrinus a rămas pustiu și orfan fără Sașka și vioara lui. Patronul a încercat să aducă, pentru a atrage clienții, un cvartet de mandoliniști ambulanți, dintre care unul cu favoriți roșcați și cu un nas ca de carton, îmbrăcat ca un englez de operetă, cu pantaloni cadrilați și cu un guler până peste urechi, recita pe scenă cuplete comice, făcând mișcări nerușinate cu trupul. Dar cvartetul nu s-a bucurat de niciun succes. Dimpotrivă, cântăreții erau fluierați și se arunca în ei cu resturi de crenvurști, iar comendiantul principal a fost bătut o dată de pescarii din Tendra, pentru că vorbise urât de Sașka.

Totuși, în virtutea vechiului obicei, la Gambrinus mai veneau și acum marinarii și muncitorii din port, pe care războiul nu-i condamnase la moarte și suferință. La început, mușteriii își aminteau de Sașka în fiecare seară:

— Eh, dacă ar fi acum Sașka aici! Ți se rupe sufletul după el...

— Da, da... Pe unde o fi umblând acum prietenul nostru drag?

„Departe, pe câmpiile Manciuriei”...

începea câte cineva noul cântec la modă, însă amuțea, stânjenit, iar altul rostea pe neașteptate:

— Există răni de gloanțe, răni de baionetă sau de sabie. Mai există și cele pricinuite de explozii...

Eu m-am ales cu biruința,

Iar tu cu brațul sfârtecat...

— Ia nu mai boci... Madam Ivanova, nu-i nicio știre de la Sașka? Vreo scrisoare sau vreo carte poștală?

Acum, madam Ivanova citea toată seara ziarul, ținându-l la distanță, cu capul lăsat pe spate și mișcându-și buzele. Belocika ședea pe genunchii ei, sforăind pașnic. Bufetiera nu mai semăna cu căpitanul vioi de la postul de comandă, iar echipajul ei se mișca prin berărie fără vlagă, adormit.

Când era întrebată de Sașka, clătina încet din cap.

— Nu știu nimic... N-am primit nicio scrisoare și nici în ziare nu scrie nimic.

Apoi, își scotea încet ochelarii, îi așeza împreună cu ziarul lângă cățelușa care se încălzea pe genunchii ei și, întorcând capul, suspina încetișor.

Uneori, se apleca spre cățelușă, spunând cu voce tristă, plină de

durere:

— Ei, Belocika? Ei, cățelușă? Unde-i Sașa al nostru? Unde-i stăpânul nostru?

Belocika își ridica în aer botișorul delicat, clipea din ochii negri, umezi, și începea să scâncească încetișor, ținându-i hangul:

— A-u-u-u-u... Au... A-u-u-u...

Dar timpul lecuiește totul. În locul cântăreților la mandolină au venit alții, care cântau la balalaică, apoi un cor feminin ruso-ucrainean și, în sfârșit, se înscăună pe timp mai îndelungat cunoscutul armonist Leoșka, fost hoț de meserie, dar care, după ce se căsătorise, își puse în gând să meargă pe drumul cel drept. Era cunoscut de mult din diferite cârciumi și de aceea îl răbdau și aici; de altfel, trebuiau să-l rabde fiindcă treburile mergeau foarte prost la Gambrinus.

Au trecut câteva luni, s-a scurs un an. Nimeni nu-și mai amintea de Sașka, în afară de madam Ivanova, dar nici ea nu mai plângea când îi auzea numele. Iar după încă un an, probabil că și cățelușa albă îl dăduse uitării pe Sașka.

Dar în ciuda îndoielilor lui Sașka, el nu numai că nu a crăpat din pricina crucii rusești, dar n-a fost nici măcar rănit, deși a luat parte la trei bătălii mari, iar o dată a mers la atac în fruntea batalionului, în grupul de muzicanți, unde fusese pus să cânte din flaut. Lângă Vafangou a căzut prizonier și, după terminarea războiului, un vapor german l-a adus în portul unde munceau și chefuiau prietenii lui.

Știrea sosirii sale se răspândi ca fulgerul pe toate digurile, pe toate debarcaderele și în toate atelierele... Seara, s-a adunat la Gambrinus atâta lume, încât cei mai mulți, au fost nevoiți să stea în picioare. Cănile cu bere erau trecute din mână în mână peste capetele oamenilor și, cu toate că în ziua aceea mulți au plecat fără să plătească, Gambrinus a făcut o vânzare mai mare decât oricând. Meșterul cazangiu a adus îndată vioara lui Sașka, înfășurată cu grijă într-o basma de-a nevestei sale, pe care a și băut-o pe loc. De cine știe unde l-au chemat și pe ultimul acompaniator al lui Sașka. La început, Leoșka, armonistul, om ambițios și orgolios, s-a împotrivit: „Sunt plătit cu ziua și am contract!” repeta el cu încăpățânare. Dar a fost zvârlit pur și simplu afară și nici vorbă că ar fi fost și bătut, dacă nu l-ar fi apărat Sașka.

Fără îndoială că niciunul dintre eroii războiului cu japonezii nu s-a bucurat de o primire atât de călduroasă și de furtunoasă ca aceea făcută lui Sașka. Brațe tari, vânoase îl ridicau în aer, zvârlindu-l în

sus cu atâta putere, de era cât pe-aici să-l sfărâme de tavan. Oamenii țipau atât de tare, încât flăcările lămpilor de gaz se stingeau, iar sergentul a intrat de câteva ori în berărie, rugându-i să se mai domolească fiindcă „prea răsună toată strada”.

În seara aceea, Sașka a cântat toate cântecele și dansurile iubite la Gambrinus. Chiar și cântece japoneze, învățate în prizonierat, dar ele n-au avut succes la ascultători. Madam Ivanova, renăscută parcă, stătea din nou plină de vioiciune pe puntea ei de comandă, iar Belocika se lăfăia pe genunchii lui Sașka, schelălăind de bucurie. Când Sașka făcea vreo pauză, câte un pescar mai naiv, care parcă abia atunci își dădea seama de minunea întoarcerii acestuia, striga, plin de bucurie și uimire:

— Fraților, dar ăsta-i Sașka!

Sălile Gambrinusului răsunau de hohote de râs și de înjurături vesele, și oamenii îl ridicau pe sus pe muzicant iară și iară, îl aruncau până în tavan, beau, urlau, ciocneau paharele și se stropeau unii pe alții cu bere.

Ai fi zis că Sașka nu s-a schimbat și nu a îmbătrânit deloc. Timpul și necazurile au avut tot atât de puțină influență asupra înfățișării lui ca și asupra statuii lui Gambrinus, păzitorul și protectorul berăriei. Dar madam Ivanova, cu sensibilitatea ei de femeie cu suflet, băgă de seamă că groaza și tristețea pe care le văzuse în ochii prietenului ei la despărțire nu numai că nu dispăruseră, dar se adânciseră și mai mult. Sașka făcea pe bufonul, clipea din ochi și-și încrețea fruntea ca și înainte, dar ea simțea că se preface.

VII

Totul se așternu pe vechiul făgaș, de parcă războiul și captivitatea lui Sașka la Nagassaki n-ar fi fost niciodată. La fel chefuiau pescarii încălțați cu cizmele lor uriașe, după un pescuit norocos de moruni, la fel dănțuiau iubitele hoților, iar Sașka îi înveselea ca și mai înainte cu cântece marinărești, aduse de prin toate porturile lumii.

Dar se apropiau vremuri tulburi, furtunoase. Într-o seară, întregul oraș prinse a vui, alarmat parcă de un dangăt de clopot, și străzile se umplură de lume la o oră neobișnuită. Foi mici, albe de hârtie treceau din mână în mână o dată cu miraculosul cuvânt „libertate”, pe care în seara aceea îl repeta, încrezătoare, imensa țară.

Au urmat zile pline de strălucire și bucurie, ca de sărbătoare, și

aureola lor lumina chiar și hruba de la Gambrinus. Veneau studenți, muncitori, femei frumoase și tinere. Oameni cu ochi scânteietori se urcau pe butoaiele care văzuseră atât de multe în veacul lor și începeau să vorbească. Nu toate cuvintele acestora erau înțelese, dar nădejdea înflăcărată și dragostea pătimașă din ele făceau inimile să tresalte.

— Sașka, Marsilieza! Arde-i Marsilieza!

Marsilieza asta nu semăna deloc cu aceea pe care, călcându-și pe inimă, o îngăduise primarul pe timpul încheierii alianței franco-ruse. Pe străzi treceau acum, cântând, procesiuni nesfârșite de oameni, care purtau steaguri roșii. Femeile erau împodobite cu panglici și flori roșii. Oameni cu totul necunoscuți, când se întâlneau, își zâmbeau prietenos, strângându-și mâinile...

Dar toată această bucurie a dispărut într-o clipă, întocmai ca urmele unor picioruțe de copil de pe plajă, spălate de apa mării. Într-o zi, năvăli la Gambrinus un ajutor de comisar, gras, mărunt, gâfâind, cu ochii holbați și roșu la față ca o pătlăgică prea coaptă.

— Care-i patronul? strigă el cu glas răgușit. Să vină patronul!

Deodată, îl văzu pe Sașka cu vioara în mână.

— Tu ești patronul? Gura! Ce? Cântați imnuri? Să nu mai aud niciun fel de imnuri!

— N-o să mai auziți niciun fel de imnuri, înălțimea-voastră, îi răspunse Sașka.

Polițistul se făcu și mai roșu la față, apropiindu-și de nasul lui Sașka degetul arătător și mișcându-l de la dreapta la stânga și înapoi:

— Niciun fel de imnuri!

— Am înțeles, înălțimea-voastră, niciun fel.

— Vă arăt eu revoluție, vă arăt eu!

Ajutorul de comisar țâșni din berărie ca o bombă, și, după plecarea lui, toți se simțiră deprimați.

Parcă orașul întreg se prăbușise în beznă. Circulau zvonuri sumbre, pline de neliniște. Oamenii vorbeau cu fereală, de frică să nu se trădeze cu vreo privire, temându-se chiar și de umbra lor, și de propriile lor gânduri. Orașul se gândi pentru prima oară cu groază la cloaca ce se frământa surd la picioarele lui, acolo jos, pe malul mării, în care-și revărsase atâția ani murdăriile otrăvite. Orașul își bătea în scânduri vitrinele de cristal ale splendidelor sale magazine, punea patrule să păzească monumentele cele mai mândre și, pentru orice eventualitate, plasa tunuri prin curțile

minunatelor case. Iar la periferii, în cămăruțele înăbușitoare și în mansardele cu tavane găurite, tremura, se ruga și plângea de groază poporul ales, părăsit de mult de mâniosul dumnezeu biblic, și care credea și astăzi că încă nu se împlinise măsura grelelor lui încercări.

Jos, lângă mare, pe străzile asemănătoare cu niște mațe negre și vâscoase, se desfășura o activitate tainică. Ușile cârciumilor, ale ceainăriilor și ale hanurilor au rămas toată noaptea larg deschise.

Dimineața a început pogromul. Aceiași oameni, care înainte, cuprinși de bucuria generală și curată, și înduioșați de lumina frăției viitoare, merseseră pe străzi cântând și purtând simbolurile libertății cucerite – aceiași oameni se duceau acum să ucidă, și nu fiindcă li s-ar fi poruncit, ori ar fi urât evreii – unii dintre ei având adesea strânse legături de prietenie cu dânșii – și nici măcar din pricina unei îndoielnice lăcomii, ci fiindcă diavolul ticălos și viclean dinăuntrul fiecărui om le șoptea la ureche: „Du-te! Poți face orice, fără teamă de pedeapsă, te poți lăsa purtat de curiozitatea interzisă a crimei, de plăcerea violenței, de puterea asupra vieții altuia.”

În zilele pogromului, Sașka umbla nestânjenit prin oraș, cu figura sa caraghioasă de maimuță, tipic evreiască. Nimeni nu se atingea de el. Avea curajul sufletesc de neclintit, *lipsa aceea de teamă față de teamă,* care-l păzește chiar și pe cel slab mai bine decât orice revolver. Într-o zi însă, când se lipise de zidul unei case ca să se ferească de mulțimea ce se revărsa ca un uragan pe întreaga stradă, un zidar, îmbrăcat cu o cămașă roșie și șorț alb, ridică o daltă să-l izbească, urlând:

— Jidanul! Ucide-l pe jidan!

Dar cineva din spate îi apucă mâna.

— Stai, diavole, ăsta-i Sașka! Tâmpitule, paștele și grijania...

Zidarul încremeni. În clipa aceea de beție și nebunie, era gata să ucidă pe oricine: pe tatăl ori pe sora sa, un preot sau chiar pe dumnezeul cel mai pravoslavnic, dar era în aceeași măsură gata, ca un copil, să asculte și de porunca oricărei voințe mai tari decât a lui.

Rânji ca un idiot și scuipă, ștergându-și nasul cu mâna. Deodată, îi sări însă în ochi cățelul alb, agitat, care se freca, tremurând, de picioarele lui Sașka. Se aplecă repede, îl apucă de picioarele din spate, îl ridică în sus, îl izbi cu capul de trotuar, apoi o luă la fugă. Sașka se uită la el fără o vorbă. Zidarul fugea, aplecat înainte, cu

brațele întinse, fără șapcă și cu gura căscată, în ochii holbați cu fulgerări de nebunie.

Creierii Belocikăi stropiseră cizmele stăpânului ei, care șterse petele cu batista.

VIII

Apoi urmă o perioadă ciudată, asemănătoare cu visul unui om paralizat. Seara, în tot orașul nu vedeai lumină la nicio fereastră, în schimb, firmele luminoase ale șantanurilor și ferestrele cârciumilor scânteiau în mii de culori. Învingătorii își verificau puterea, încă avizi de samavolnicii scutite de pedeapsă. Indivizi dezmățați, pe cap cu căciuli manciuriene, la reverele hainelor cu panglici ale ordinului Sfântul Gheorghe, cutreierau restaurantele, cerând stăruitor să se execute imnul național și urmărind ca toată lumea să se ridice în picioare. Năvăleau și în locuințe particulare, scotoceau prin dulapuri și pe sub paturi, cereau votcă, bani și porunceau să se cânte imnul, umplând aerul cu duhoare de alcool.

Într-o zi, vreo zece dintre ei veniră și la Gambrinus și ocupară două mese. Aveau o purtare provocătoare, le aruncau vorbe grele chelnerilor, scuipau peste umerii vecinilor necunoscuți, puneau picioarele pe butoiașele altora și vărsau berea pe jos, sub cuvânt că n-ar fi proaspătă. Și nimeni nu le spunea nimic. Toată lumea știa că sunt agenți de poliție, și toți îi priveau cu groază tainică și curiozitatea aceea îmbinată cu dispreț a oamenilor simpli când se uită la călăi. Unul dintre ei se vedea cât de colo că era conducătorul grupului. Un oarecare Motka Gundosâi, un individ roșcovan, cu osul nasului spart, fonfăit, despre care se spunea că are o mare putere fizică. Înainte fusese hoț, apoi slujise într-un bordel, unde avea misiunea să-i arunce afară pe clienții beți, iar după aceea fusese pește și agent de poliție. Era evreu botezat.

Saşka tocmai cânta „Viforniţa”. Deodată, Gundosâi se apropie de el, îl prinse cu putere de mâna dreaptă și, întorcându-se spre sală, strigă:

— Imnul! Imnul național! Fraților, în cinstea iubitului nostru monarh... Imnul!

— Imnul! Imnul! îi ținură isonul ceilalți ticăloși cu căciuli pe cap.

— Imnul! se auzi mai în fund o voce singuratică, șovăielnică.

Dar Saşka își smulse mâna, spunând liniștit:

— Niciun fel de imnuri.

— Cum? urlă Gundosâi. Nu vrei să asculți! Măi, ovreu puturos ce ești!

Saşka se înclină înainte până ce ajunse aproape de tot de fața lui Gundosâi și, încruntându-se și ținând vioara lăsată în jos, întrebă:

— Dar tu ce ești?

— Cum adică, ce sunt?

— Eu sunt ovreu puturos. Foarte bine. Dar tu ce ești?

— Creștin ortodox.

— Creștin? Și cât ți s-a plătit pentru asta?

Întregul Gambrinus răsună de hohote de râs, iar Gundosâi se întoarse, alb de furie, spre tovarășii săi.

— Fraților! strigă el și începu să înșire cu o voce tremurătoare, plângăreață, cuvinte străine, învățate pe de rost. Fraților, cât o să răbdăm ca jidanii să-și bată joc de tron și de sfânta biserică?

Dar Saşka se urcă pe estrada lui și-l sili cu un singur sunet să se întoarcă din nou spre el. Niciunul dintre vizitatorii berăriei n-ar fi crezut vreodată că muzicantul acesta caraghios, care se strâmba mereu, putea să vorbească atât de autoritar.

— Tu! strigă el. Tu, pui de cățea! Întoarce-ți mutra spre mine, asasinule!... Uită-te la mine!

Totul se petrecu într-o clipă. Muzicantul ridică vioara, și omul înalt, cu căciulă, se clătină de lovitura primită în tâmplă. Vioara se făcu țăndări. În mâna lui Saşka nu rămase decât gâtul instrumentului, pe care-l ținea ridicat victorios deasupra capului.

— Fraților, săriți! urlă Gundosâi.

Dar era prea târziu. Un zid puternic de trupuri îl înconjură pe muzicant, apărându-l, și același zid îi zvârli în stradă pe oamenii cu căciuli.

Însă peste o oră, când Saşka și-a terminat treaba și a ieșit din berărie, câțiva oameni s-au repezit asupra lui. Unul dintre ei l-a plesnit peste ochi, apoi a fluierat, și a spus sergentului care se apropiase în fugă:

— La secția din Bulvarnaia. Chestiuni politice. Uite insigna mea.

IX

De data asta Saşka era considerat pentru a doua oară înmormântat fără întoarcere. Cineva asistase la scena de pe trotuar și o povestise și altora. Iar clienții de la Gambrinus știau ce înseamnă secția din Bulvarnaia și răzbunarea agenților de poliție.

Dar acum, mușteriii se arătară mult mai puțin îngrijorați de soarta lui Sașka decât prima oară, și-l uitară mult mai repede. După două luni, pe locul lui ședea un nou violonist (de altfel, elev al lui Sașka), pe care-l dibuise acompaniatorul.

Dar iată că după vreo trei luni, într-o seară liniștită de primăvară, în timp ce muzicanții cântau valsul „Așteptarea”, un glas subțire strigă speriat:

— Băieți, Sașka!

Toți își întoarseră capul, ridicându-se de pe butoiașe. Da, el era, Sașka, înviat pentru a doua oară, dar acum cu barbă mare, slab și palid. Toți se năpustiră spre el, îl înconjurară, îl îmbrățișară, străduindu-se să-i bage în mână căni cu bere. Dar același glas strigă pe neașteptate:

— Fraților, brațul!

Oamenii amuțiră. Brațul stâng al muzicantului, închircit și uscat, era îndoit cu cotul spre coaste. Se vedea că nu-l mai poate întinde, iar degetele, imobile, erau fixate pentru totdeauna undeva lângă bărbie.

— Ce-i asta, frate? întrebă, în sfârșit, un marinar păros, șef de echipă, de la „Societatea rusă de navigație”.

— Fleacuri... un tendon paradit, sau așa ceva, răspunse Sașka, nepăsător.

— Așa-a-a...

Oamenii amuțiră iar.

— Prin urmare, s-a zis cu *„Ciobănașul”?* întrebă șeful de echipă, plin de compătimire.

— *„Ciobănașul”?* repetă Sașka, în ochi cu luminițe jucăușe. Ei, tu! porunci el cu siguranța obișnuită acompaniatorului. Zi *„Ciobănașul”! Eins, zwei, drei!...*

Pianistul începu dansul vesel, uitându-se neîncrezător înapoi. Sașka scoase cu mâna sănătoasă din buzunar un instrument mic, negru, lunguieț, mare cât o palmă, cu un fel de țeavă, duse țeava la gură și, aplecându-se spre stânga, atât cât îi îngăduia brațul mutilat și anchilozat, porni să cânte la ocarină veselul *„Ciobănaș”.*

— Ho-ho-ho! izbucniră privitorii în râsete pline de bucurie.

— Drace! strigă șeful de echipă și, pe neașteptate chiar și pentru el însuși, se porni să joace. Stârniți de elanul lui, se avântară în joc și ceilalți clienți, femei și bărbați. Chiar și chelnerii băteau, zâmbind, pasul pe loc, străduindu-se să-și păstreze demnitatea. Până și madam Ivanova își uită îndatoririle de căpitan la postul de

comandă și începu să-și legene capul în tactul dansului focos, pocnind ușurel din degete. Poate că și Gambrinus cel bătrân, ros de vreme, își mișca sprâncenele, uitându-se vesel spre stradă; și se părea că instrumentul mic și nearătos din mâna lui Saşka cel mutilat cânta într-o limbă pe care, din păcate, n-o înțelegeau încă nici prietenii lui Gambrinus, ba nici chiar Saşka:

— Nu-i nimic! Un om poate fi schilodit, dar arta înfruntă și biruie orice!

1906

SMARALD

Dedic povestirea aceasta memoriei neasemuitului trăpaș bălțat Holstomer.

I

Armăsarul Smarald, în vârstă de patru ani – un cal de curse, înalt, de rasă americană, cenușiu cu reflexe argintii – se trezi ca de obicei în boxa lui pe la miezul nopții. În stânga, în dreapta și în fața sa, dincolo de coridor, alți cai își mestecau fânul, mișcându-și fălcile liniștit și des, ca la comandă, fornăind din când în când din pricina prafului stârnit. Pe un maldăr de paie dintr-un colț, sforăia grăjdarul de serviciu. După alternanța zilelor și după sforăit, Smarald știa că este Vasili, un tânăr pe care caii nu-l iubeau, pentru că fuma în grajd tutun puturos, intra adesea beat în boxă, le dădea cu genunchiul în burtă, îi amenința cu pumnul, trăgea brutal de zăbale și țipa totdeauna la ei cu o voce groasă, răgușită și amenințătoare.

Smarald se apropie de ușa cu zăbrele. Peste drum de el, stătea în boxa ei o iapă tânără, neagră, încă neîmplinită, numită Șcegoliha. Smarald nu-i zărea trupul în întuneric, dar ori de câte ori iepșoara se oprea din mestecat și întorcea capul, ochiul ei mare strălucea câteva clipe ca o frumoasă luminiță violetă. El își umflă nările gingașe, trase adânc aer în piept, simți mirosul abia perceptibil, dar excitant al pielii ei și necheză scurt. Iapa își întoarse repede capul și-i răspunse cu un nechezat subțirel, prietenos și jucăuș.

În aceeași clipă, Smarald auzi din dreapta lui un fornăit plin de furie și de gelozie. Era Oneghin, un armăsar bătrân, sur, cu nărav, care numai arareori mai lua parte la curse. Cei doi cai erau

despărțiți printr-un perete ușor de scânduri și nu se puteau vedea, însă, lipind botul de marginea din dreapta a zăbrelelor ușii, Smarald simți limpede mirosul cald de fân mestecat care venea din nările lui Oneghin... Armăsarii se mirosiră câtva timp pe întuneric, cu urechile lipite de cap, cu grumazul îndoit, înfuriindu-se tot mai mult. Apoi, amândoi nechezară deodată, furioși, dând din copite.

— Potoliți-vă, diavolilor! răcni grăjdarul, somnoros, obișnuita lui amenințare.

Caii se dădură înapoi de la zăbrelele ușii, ciulindu-și urechile. De mult nu se puteau suferi, dar acum, de când fusese adusă în grajdul lor, cu trei zile mai înainte, grațioasa iapă neagră – fapt cu totul neuzitat, care se întâmplase numai din lipsă de loc, în graba de la curse – nu trecea zi să nu se încaiere. Și aici, și pe pistă, și la adăpat, se zădărau unul pe celălalt. În adâncul sufletului său, Smarald se temea de armăsarul acesta îngâmfat, cu trupul lung și mirosul ascuțit de cal rău, de ochii lui întunecați, adânciți în orbite, și, mai ales, de osatura lui tare ca piatra, călită în decursul anilor la alergări și încăierări nenumărate.

Prefăcându-se însă că nu-i e frică, se întoarse ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, își băgă capul în ieslea cu nutreț și începu să scormonească fânul cu buzele lui moi și elastice. Mai întâi ronțăi, năzuros, doar câteva fire, dar curând i se deschise pofta și începu să înfulece. În același timp, prin capul lui se perindau încet gânduri fără importanță, care se împleteau cu amintirea unor imagini vagi, mirosuri și sunete, și piereau pe vecie în bezna neagră care precede și, urmează clipa actuală.

„Fân”, se gândi el și își aminti de grăjdarul-șef, Nazar, care le dăduse fânul de cu seară.

Nazar e un bătrân cumsecade. Răspândește totdeauna în jurul lui un miros plăcut de pâine neagră și, vag, de vin. Se mișcă alene, și în zilele când este de serviciu, ovăzul și fânul par mai gustoase. Și e atât de plăcut să-l asculți, când, în timp ce țesală un cal, îi vorbește domol, cu o mustrare prietenească în glas. Dar îi lipsește ceva foarte important – știința calului, și la antrenament se simte din hățuri că nu are mâini sigure.

Nici Vaska nu se pricepe să umble cu caii și, cu toate că țipă și-i bate, aceștia știu că este un laș și nu se tem de dânsul. Nu se pricepe nici să mâne, fiindcă se agită mereu, smucind hățurile. Al treilea grăjdar, chiorul, e mai îndemânatec decât ceilalți doi, însă nu iubește caii, este crud și nerăbdător, iar mâinile lui lipsite de

suplețe parcă ar fi de lemn. Al patrulea, Andriașka, este încă un băiețandru. Se joacă adesea cu caii ca un mânz și-i sărută pe furiș pe buza de sus și între nări, ceea ce-i caraghios și nu tocmai plăcut.

Dar omul înalt, slab, puțin adus de spate, care umblă bărbierit și cu ochelari cu ramă de aur, este cu totul altceva. Parcă ar fi el însuși un cal neobișnuit, înțelept, puternic și neînfricat. Nu se supără, nu lovește niciodată cu biciul, nici nu amenință măcar, dar când stă în trăsurică, este o adevărată plăcere, bucurie și mândrie să te supui oricărui îndemn oricât de neînsemnat al degetelor lui viguroase, inteligente, atotînțelegătoare. Numai el poate să-l aducă pe Smarald în starea aceea de fericire armonioasă, când toate forțele trupului se încordează în iuțeala alergării și calul se simte vesel și ușor.

În clipa aceea, Smarald văzu în închipuire drumul scurt până la hipodrom și aproape fiecare casă și fiecare gard de pe drumul acesta. Văzu nisipul hipodromului, tribunele, caii alergând, iarba verde și panglica galbenă. Își aminti deodată de un alt armăsar murg, în vârstă de trei ani, care-și luxase piciorul acum câteva zile la antrenament și începuse să șchioapete. Gândindu-se la dânsul, Smarald încercă și el să șchioapete puțin în gând.

Un mănunchi de fân pe care tocmai îl apucase cu buzele avea un gust deosebit, neobișnuit de plăcut. Armăsarul îl mestecă îndelung, și după ce-l înghiți, mai simți multă vreme în gură mireasma ușoară a florilor veștede și a ierbii uscate. O amintire vagă, îndepărtată miji în mintea calului. Ceva asemănător cu ceea ce li se întâmplă uneori fumătorilor, când, trăgând fumul în piept cu gândurile aiurea pe stradă, le răsare deodată în minte, pentru o clipă, un coridor întunecos, cu tapete vechi și cu o lumânare singuratică pe bufet, sau un drum șerpuind pierdut în noapte, cu clinchet monoton de zurgălăi și picoteală plăcută în sanie, sau pădurea albastră din preajmă, cu zăpada orbitor de strălucitoare, cu strigătele hăitașilor la vânătoare și clipa de nerăbdare înainte de a da ochii cu prada, când îți tremură genunchii – și o secundă le învie în suflet, pâlpâind cu toată duioșia și melancolia amintirii, sentimentele de atunci, tulburătoare, dar acum insesizabile.

Între timp, ferestruica întunecată de deasupra ieslelor, nevăzută mai înainte, deveni treptat cenușie, desprinzându-se slab din beznă. Caii mestecau mai domol și oftau greu și somnoros unul după altul. În curte, începu să cânte un cocoș cu glasu-i cunoscut, puternic și prelung, vioi și tăios ca o trompetă. Și în jur răsunară

încă multă vreme, fără încetare, când ici, când colo, mereu alte glasuri de cocoși.

Smarald își băgă botul în iesle, străduindu-se să păstreze în gură, să cheme iar și să întărească gustul ciudat, care trezise în el ecoul acela fin, aproape fizic, al amintirii vagi. Dar nu izbuti să-l mai reînvie și, fără să-și dea seama, începu să picotească.

II

Picioarele și trupul lui aveau o formă ireproșabilă, perfectă, de aceea și dormea totdeauna în picioare, legănându-se ușor înainte și înapoi. Uneori tresărea și atunci somnul adânc se preschimba pentru câteva secunde într-o ușoară moțăială, cu toate că răstimpul scurt de totală uitare îi odihnea și-i împrospăta mușchii, nervii, pielea.

Înainte de mijirea zorilor, i se arătă în somn o dimineață de primăvară, cu o pășune înmiresmată, învăluită în razele roșietice ale soarelui-răsare. Iarba e atât de deasă și plină de sevă, atât de strălucitoare și de fermecător de verde, cu nuanțe trandafirii atât de gingașe de la razele de soare, încât îi apărea așa cum o văd oamenii și animalele numai în fragedă copilărie. Și toată e îmbrobonată cu picături scânteietoare și tremurătoare de rouă. În aerul nemișcat și proaspăt, mirosurile stăruie uimitor de limpezi. În răcoarea dimineții se simte fumul care șerpuiește albăstrui și străveziu deasupra coșurilor din sat, fiecare floare de pășune are o altă aromă, iar pe drumul umed de dincolo de gard se împletesc o mulțime de mirosuri: de om și catran, de bălegar și praf, de lapte proaspăt de la cireada de vaci în trecere, de rășină parfumată de la stinghiile de brad ale gardului.

Smarald, mânz de șapte luni, gonește fără țintă pe câmp, cu capul aplecat, zvârlindu-și picioarele dinapoi. Trupul i se pare ușor ca aerul, nu-și simte greutatea. Florile albe, parfumate, de romaniță se așternu, alergând în urmă, sub picioarele lui. El gonește înainte, drept spre soare. Iarba udă îi șfichiuiește picioarele până la genunchi, îi întunecă pielea și o răcorește. O, cer albastru, iarbă verde, soare auriu, aer minunat, entuziasm îmbătător al tinereții, al forței și al goanei!

Dar iată că aude nechezatul scurt, neliniștit, duios și chemător pe care l-ar recunoaște oricând de departe din mii și mii de glasuri. Încremenește pe loc, își ciulește urechea o clipă, ținând capul

ridicat și lăsându-și în jos pământuful cozii stufoase și scurte, apoi răspunde cu un nechezat prelung, care-i cutremură tot trupul zvelt, slăbuț, cu picioare lungi, și pornește în goană spre maică-sa.

Mama, o iapă osoasă, vârstnică și liniștită, își ridică botul ud din iarbă, îl miroase repede și atent și începe iar să mănânce, de parcă s-ar grăbi să isprăvească o treabă ce nu se poate amâna. Mânzul își bagă sub pântecele ei gâtul mlădios, își ridică botul și găsește sfârcul cald și elastic, plin de lapte dulce, puțin acrișor, care-i țâșnește în gură în șuvițe subțiri și fierbinți. Bea și nu se mai satură. În sfârșit, mama îl îndepărtează, prefăcându-se că vrea să-l muște de șold.

Acum, grajdul s-a luminat de-a binelea. Un țap bărbos, bătrân și puturos, care trăiește printre cai, se apropie de ușa închisă pe dinăuntru cu un zăvor de lemn, și se uită behăind, înapoi, spre grăjdar. Vaska, cu picioarele goale, scărpinându-și capul lățos, se duce să-i deschidă. E o dimineață rece, albăstrie, de toamnă, cu aer proaspăt. Dreptunghiul ușii deschise se umple cât ai clipi cu aburii calzi care năvălesc din grajd. Spre boxă vine o aromă de brumă și de frunze veștede.

Caii știu că o să li se dea curând ovăz și nechează nerăbdători, în surdină, lângă ușile grajdului. Oneghin, lacom și capricios din fire, bate cu copita în podeaua de lemn, mușcând, dintr-un prost obicei, marginea întărită cu fier a ieslelor, întinde înainte grumazul, înghite aer și râgâie tare. Smarald își scarpină botul de zăbrele.

Iată că vin și ceilalți patru grăjdari și încep să împartă ovăzul în boxe. În timp ce Nazar toarnă ovăzul greu și foșnitor în ieslea lui Smarald, armăsarul își vâră mereu spre nutreț nările calde, fremătătoare, când peste umărul bătrânului, când pe sub mâinile lui. Grăjdarului îi place nerăbdarea aceasta a calului blând și nu se grăbește dinadins, tăindu-i calea spre iesle cu coatele și bombănind cu o grosolănie binevoitoare:

— Ia te uită, ce animal lacom... Ho, ho, că ai timp să mănânci... Fir-ai să fii... Ia mai încearcă să mă-mpingi cu botul că te împing eu de nu te vezi.

Din ferestruică se întinde pieziș, peste iesle, un șuvoi vesel de raze de soare, în care plutesc nenumărate fire aurii de praf, despărțite de umbrele lungi ale stinghiilor ferestrei.

III

Smarald abia-și termină ovăzul, că e scos în curte. Afară se mai încălzise, pământul se muiase ușor, dar zidurile grajdurilor erau încă albe de brumă. Din grămezile de bălegar abia cărate din grajd se ridica un abur gros, iar vrăbiile țipau agitate, scormonind bălegarul, de parcă se certau. Armăsarul, ajuns în ușă, își aplecă botul, păși cu grijă pragul, sorbind plin de bucurie aerul dulceag, apoi își scutură gâtul și trupul, fornăind zgomotos. „Noroc!” îi spuse Nazar cu seriozitate. Smarald se simțea plin de neastâmpăr. Îi era dor de mișcările viguroase ale trupului, de senzația gâdilitoare a aerului care-ți pătrunde cu putere în ochi și în nări, de bătăile năvalnice ale inimii, de răsuflarea adâncă. Legat de o bară, necheza și-și juca picioarele dinapoi, îndoindu-și gâtul și uitându-se pieziș spre iapa neagră cu un ochi mare, negru, dilatat, cu albul străbătut de vinișoare roșii.

Nazar ridică, gâfâind, până deasupra capului o găleată cu apă și o turnă pe spinarea armăsarului, de la coamă până la coadă. Smarald cunoștea senzația aceasta înviorătoare, plăcută și totodată neașteptată care-l înfiora. Nazar aducea mereu apă și i-o vărsa pe șolduri, pe piept și pe picioare. De fiecare dată, el își trecea apăsat palma bătătorită peste părul calului, storcând apa. Când se uita înapoi, armăsarul își vedea crupa înaltă, lăsată puțin spre spate, întunecându-se deodată și strălucind în soare.

Era zi de curse. Smarald știa lucrul acesta după graba nervoasă, neobișnuită a grăjdarilor care se agitau în jurul cailor. Celor care din pricina trupului lor scund se loveau cu potcoavele, li se puneau niște glezniere de piele, altora li se bandajau picioarele cu fâșii de pânză, de la gleznă până la genunchi, sau li se prindeau sub piept, dincolo de picioarele din față, bucăți late, de piele, tivite cu blană. De sub șopron se scoteau trăsuricile ușoare, pe două roți, cu scaune înalte. Spițele metalice scânteiau vesel în mers, iar obezile roșii, precum și hulubele late și roșii, curbate, străluceau proaspăt lăcuite.

Când veni primul jocheu al grajdului, un englez, Smarald era uscat, țesălat și șters cu o mănușă de lână. Și caii, și oamenii îl respectau și se temeau de englezul acesta uscățiv, puțin adus de spate, cu brațe lungi. Avea o față bărbierită, arsă de soare, și buze aspre, subțiri, cu o ușoară nuanță ironică. Purta ochelari cu ramă de aur, prin care ochii lui de un albastru-deschis te priveau liniștiți și plini de siguranță. Supraveghea țesălatul cailor, stând cu picioarele larg desfăcute, încălțate cu niște cizme înalte, cu mâinile vârâte

adânc în buzunarele pantalonilor și morfolind o țigară de foi, pe care o trecea dintr-un colț în altul al gurii. Purta o haină cenușie, cu guler de blană și o șapcă neagră cu cozoroc pătrat. Din când în când, făcea observații scurte, cu ton tăios și aer neglijent; grăjdarii și muncitorii își întorceau numaidecât capul spre el, iar caii își ciuleau urechile.

Urmări cu foarte mare atenție felul cum era înhămat Smarald, cercetând tot trupul calului de la coamă până la copite. Simțindu-i privirea stăruitoare, Smarald își ridică mândru capul, răsucindu-și ușor gâtul elastic, ținându-și ciulite urechile subțiri și străvezii. Jocheul încercă el însuși tăria chingii, băgând degetul între ea și pântecele calului. Apoi caii au fost îmbrăcați cu ipingele cenușii de pânză, cu margini roșii, cu cercuri roșii la ochi și monograme roșii jos, lângă picioarele din spate. Doi grăjdari, Nazar și Chiorul, îl luară pe Smarald din ambele părți de căpăstru și-l duseră spre hipodrom, pe drumul binecunoscut, care se așternea între două șiruri de case mari de piatră, depărtate una de alta. Până la pista de alergări nu era nici măcar un sfert de verstă. În curtea hipodromului se și adunaseră o mulțime de cai. Îngrijitorii îi plimbau în padoc, în direcția în care alergau pe pistă, adică invers decât mersul acelor unui ceasornic. În interiorul curții erau plimbați caii însoțitori, mici, cu picioare vânjoase și cozi tăiate scurt. Smarald îl recunoscu numaidecât pe armăsarul alb care alerga totdeauna alături de el, și cei doi cai nechezară încet și prietenos în semn de salut.

IV

Se auzi clopoțelul. Grăjdarii scoaseră ipingeaua de pe Smarald. Englezul se apropie, cu cravașa sub braț, mijindu-și ochii din pricina soarelui, zâmbind și arătându-și dinții lungi, galbeni, ca de cal și încheindu-și din mers mănușile. Unul dintre grăjdari strânse coada stufoasă a lui Smarald, care-i ajungea până la glezne, și o așeză cu grijă pe scaunul trăsuricii, așa încât vârful ei de culoare mai deschisă atârna în aer. Hulubele elastice se clătinară sub greutatea trupului omului. Smarald aruncă o privire piezișă înapoi și-l văzu pe jocheu șezând aproape lipit de crupa lui, cu picioarele întinse înainte, pe hulube. Jocheul apucă fără grabă hățurile și strigă un ordin scurt spre grăjdari, care-și luară deodată mâinile de pe cal. Bucurându-se de alergare, Smarald dădu să pornească înainte, însă, reținut de brațele puternice, se ridică numai puțin pe

picioarele dinapoi, scuturându-și grumazul, și intră în trap rar pe poarta dinspre pistă.

De-a lungul gardului de lemn, într-o elipsă lungă de o verstă, se întindea pista lată de alergări, presărată cu nisip galben, puțin umed și dens, care se arcuia plăcut sub picioare, parcă răspunzând presiunii lor. Urme ascuțite de copite și dungi netede, drepte, de roți de cauciuc, brăzdau pista în lungul ei.

Pe margine se întindea tribuna, o clădire înaltă de lemn, lungă cam de două sute de trupuri de cai, înțesată de o mulțime neagră de oameni care vuia și fremăta de jos până sus la acoperișul susținut de stâlpi subțiri. Din mișcarea ușoară, abia simțită a hățurilor, Smarald înțelese că poate să iuțească pasul și fornăi, recunoscător.

Alerga în trap larg, aproape fără să-și miște spatele, cu gâtul întins înainte și ușor înclinat spre huluba din stânga, cu botul ridicat drept în sus. Datorită pasului rar, deși neobișnuit de lung, de departe, goana lui nu părea prea repede. Îți făcea impresia că trăpașul măsoară drumul fără grabă, cu picioarele din față drepte ca acele unui compas, abia atingând pământul cu vârfurile copitelor. Era dresura veritabilă americană; ea urmărește să ușureze respirația calului, să reducă la minimum rezistența aerului, înlăturând toate mișcările inutile pentru alergare ce irosesc forța și în care frumusețea exterioară a formelor este sacrificată ușurinței, respirației prelungi și energiei, transformând calul într-o mașină vie, fără greș.

Acum, în pauza dintre două alergări, se făcea „încălzirea” cailor, care servește totdeauna la reglarea respirației trăpașilor. Mulți goneau pe cercul exterior al pistei, în aceeași direcție cu Smarald, iar alții, pe cercul interior, în direcția inversă. Un trăpaș sur, cu pete întunecate și bot alb, rasă pură de Orel, cu gâtul arcuit și coada în formă de trombon, aducând cu un cal de bâlci, îl întrecu pe Smarald. Își scutură în mers șoldurile umede și pieptul gras, lat, întunecat de pe acum de sudoare, aruncându-și picioarele din față în lături, de la genunchi, și la fiecare pas se auzea cum îi icnește splina.

Apoi se apropie din urmă o iapă metisă, murgă, cu o coamă rară de culoare mai închisă. Era admirabil dresată după același sistem american ca și Smarald. Părul scurt, bine îngrijit, strălucea, făcând ape în mișcarea mușchilor sub piele. O vreme, cei doi cai goniră unul lângă altul, în timp ce jocheii își spuneau ceva. Smarald mirosi

iapa și dădu să se joace cu ea din mers, dar englezul nu-i îngădui, și el se supuse.

În direcția opusă trecu în goană un armăsar negru, uriaș, înfășurat tot cu bandaje, genunchiere și glezniere. Huluba din stânga ieșea cu o jumătate de metru înaintea celei din dreapta, iar prin inelul fixat deasupra capului trecea o bandă de oțel, care ținea strâns de sus și din părți botul nervos al calului. Smarald și iapa se uitară la el în același timp și amândoi își dădură seama într-o clipă că trăpașul avea o forță, viteză și rezistență neobișnuite, dar era foarte încăpățânat, rău, orgolios și supărăcios. În urma armăsarului negru trecu un armăsar tânăr, caraghios de mic, de un cenușiu-deschis, cu un aer elegant. Privindu-l, ți se părea că aleargă cu o viteză de neînchipuit, atât de des își mișca picioarele, atât de sus le ridica de la genunchi, și atât de zeloasă era expresia pe care o avea micul, frumosul său cap. Dar Smarald îl privi doar pieziș și disprețuitor, mișcându-și o ureche.

Celălalt jocheu încheie discuția, râse tare și scurt de parcă ar fi nechezat, și dădu drumul iepei să alerge în trap liber. Ea se desprinse de lângă Smarald fără niciun efort, liniștită, ca și cum viteza fugii ei n-ar fi depins de dânsa și porni înainte, purtându-și lin spinarea netedă și lucioasă, în lungul căreia abia se observa o curelușă de culoare închisă.

În clipa următoare, atât pe ea, cât și pe Smarald îi întrecu un trăpaș cu părul roșu ca focul și cu o pată mare albă pe bot, care gonea în galop, în sărituri dese și lungi, când întinzându-se și lipindu-se parcă de pământ, când unindu-și aproape în aer picioarele din față cu cele din spate. Jocheul său se lăsase pe spate cu tot trupul, întins pe scaun, parcă atârnat de hățurile întinse. Smarald se emoționă și dădu să sară într-o parte, dar englezul trase pe nesimțite hățurile, și mâinile lui, atât de elastice și de sensibile la fiecare mișcare a calului, deveniră parcă de fier. Lângă tribună, armăsarul roșcat, care făcuse încă un cerc, îl întrecu iar pe Smarald. Din cauza galopului de până atunci se acoperise cu spumă, ochii lui căpătaseră o culoare sângerie, și respirația îi era hârâitoare. Jocheul stătea aplecat înainte și-l lovea din toate puterile cu cravașa peste spate. În sfârșit, grăjdarii izbutiră să-i taie calea lângă poartă și să-l apuce de căpăstru și zăbale. Fu scos de pe hipodrom ud de sudoare, gâfâind, tremurând, cuprins de o neașteptată slăbiciune.

Smarald mai făcu o jumătate de cerc în trap larg, apoi coti pe

aleea care străbătea pista de alergări și intră din nou pe poartă, în curte.

V

Clopoțelul sună de câteva ori. Pe lângă porțile deschise apăreau când și când trăpași în fugă fulgerătoare și uneori oamenii din tribune izbucneau în strigăte și aplauze. Smarald pășea lângă Nazar, printre alți trăpași, dând din capul aplecat și mișcându-și urechile acoperite cu urechelnițe de pânză. În urma „încălzirii”, sângele îi curgea vioi și fierbinte prin vine, și pe măsură ce trupul i se odihnea și i se răcorea, el respira tot mai adânc și mai liber. Dorința de a alerga din nou îi stăpânea toți mușchii.

Se scurse cam o jumătate de oră. Clopoțelul de pe hipodrom se auzi iar. Acum, jocheul se urcă în trăsurică, fără mănuși. Avea mâini mari, albe, parcă vrăjite, care îi inspirau lui Smarald devotament și teamă.

Englezul ieși fără grabă pe hipodrom, de unde se întorceau unul după altul caii care-și terminaseră „încălzirea”. Pe pistă au rămas numai Smarald și uriașul armăsar negru pe care-l întâlnise mai înainte. Tribunele erau ticsite, și în masa aceasta întunecată se zăreau nenumărate fețe și mâini de culoare mai deschisă, umbreluțe și pălării felurit colorate și fâlfâiau filele albe ale programelor. Grăbind treptat pasul și trecând pe lângă tribune, Smarald simți fixați asupra lui mii de ochi și-și dădu seama că ochii aceștia așteaptă de la el mișcări iuți, o încordare totală a forțelor, puternice bătăi de inimă, ceea ce-l făcu să-și simtă mușchii împrospătați și mai ușori. Armăsarul alb, binecunoscut, călărit de un băiețaș, mergea în galop în dreapta lui.

În trap uniform, măsurat, înclinând ușor trupul spre stânga, Smarald descrise repede o curbă și începu să se apropie de stâlpul cu cerc roșu. Clopotul sună scurt. Englezul se îndreptă puțin pe scaunul lui, și mâinile sale deveniră parcă mai puternice. „Acum aleargă, dar cruță-ți forțele. E încă prea devreme”, înțelese Smarald; el își întoarse o clipă capul în semn că pricepuse îndemnul și-și ciuli iar urechile fine și sensibile. Armăsarul alb gonea în galop egal lângă el, puțin în urmă. Smarald îi simțea, lângă coamă, răsuflarea proaspătă și egală.

Stâlpul roșu rămase în urmă, încă o cotitură bruscă, apoi pista se îndreptă. În tribuna a doua, care se apropia neagră și pestriță de

lume, se zăreau oamenii strigând, și tribuna creștea la fiecare pas. „Mai iute! îi îngădui conducătorul. Mai iute, mai iute!” Smarald se pripi puțin, gata să-și încordeze toate forțele. „Oare-i timpul?” se gândi el. „Nu, nu încă, nu te înflăcăra, îi răspunseră, liniștindu-l, mâinile vrăjite. Mai încolo.”

Cei doi armăsari trec în aceeași secundă prin fața stâlpilor de marcaj de la capetele opuse ale liniei ce unește cele două tribune. Rezistența ușoară a panglicii întinse și ruperea ei într-o clipă îl fac pe Smarald să-și miște urechile, dar uită imediat totul, atent numai la mâinile vrăjite. „Încă puțin! Nu te înflăcăra! Mergi în pas uniform!” îi poruncește jocheul. Tribuna neagră trece, parcă plutind, pe lângă el. Încă vreo câțiva zeci de stânjeni și toți patru, Smarald, micul armăsar alb, englezul și băiatul de grajd, care stă în scările scurte, lipit de coama calului, formează un singur trup ce gonește repede, însuflețit de o singură voință, cu aceeași frumusețe a mișcărilor viguroase, cu același ritm care sună ca o muzică. Ta-ta-ta-ta! Bat uniform picioarele lui Smarald. Tra-tá, tra-tá! îi ține isonul, scurt și tăios, calul însoțitor. Încă o curbă și se apropie tribuna a doua. „Să iuțesc fuga?” întreabă Smarald. „Da, îi răspund mâinile, dar calm.”

Tribuna a doua rămâne în urmă. Oamenii strigă ceva. Asta îl distrage pe Smarald, care se enervează, pierde simțul hățurilor și, ieșit pentru o clipă din tactul general, face patru salturi capricioase cu piciorul drept. Dar hățurile se încordează și, strivindu-i colțurile gurii, îi înconvoaie gâtul în jos și-i întorc capul spre dreapta. Acum nu-i mai vine bine să galopeze cu piciorul drept. Se înfurie și nu vrea să schimbe piciorul, dar jocheul prinde clipa prielnică și silește calul, poruncitor și calm, să meargă din nou la trap. Tribuna rămâne mult în urmă. Smarald intră iar în ritm, și mâinile sunt din nou blânde și prietenoase. Calul se simte vinovat și vrea să iuțească de două ori pasul. „Nu, nu, e încă prea devreme, îi spune cu blândețe, jocheul. Apucăm noi să dregem lucurile. Nu-i nimic.”

În felul acesta, parcurg în armonie deplină încă un cerc și jumătate. Dar și armăsarul negru e în mare formă. În timp ce Smarald galopase, el îl depășise cu șase lungimi. Acum, Smarald câștigă distanța pierdută și, la penultimul stâlp, este cu trei secunde și un sfert înainte. „Acum se poate. Cu toată viteza!” îi poruncește jocheul. Smarald își lipește urechile de cap, aruncând doar o scurtă privire înapoi. Pe fața englezului s-a așternut o expresie de hotărâre și pândă, buzele i se schimonosesc,

nerăbdătoare, dezgolindu-i dinții galbeni, mari, încleștați. „Dă tot ce poți! îi poruncesc hățurile din mâinile ridicate în sus. Mai iute, mai iute!” Și englezul strigă pe neașteptate, cu un glas subțire, vibrant, care crește ca sunetul unei sirene:

— O-e-e-e-ei!

— Așa, așa, așa, așa! strigă tare și răsunător, în tactul alergării, băiatul de grajd.

Acum, simțul ritmului atinge cea mai înaltă treaptă a încordării, atârnând parcă de un fir de păr gata în orice clipă să se rupă. Ta-ta-ta-ta, pecetluiesc uniform pământul picioarele lui Smarald. Tra-tra-tra-tra! se aude în față galopul armăsarului alb, care-l atrage după sine pe Smarald. Hulubele elastice se leagănă în ritmul alergării, iar băiatul de grajd, care-i aproape întins pe grumazul calului, se ridică și se lasă în jos în ritmul galopului.

Aerul șuieră în urechi și gâdilă nările din care aburii țâșnesc în șuvoaie dese. Smarald respiră din ce în ce mai greu și simte că-i e cald. Ia ultima curbă, înclinându-se cu tot trupul spre interiorul ei. Tribuna crește ca vie, și din ea îl întâmpină urletul a mii de glasuri, care-l sperie, îl emoționează și-l bucură. El simte că nu-i mai ajunge trapul și vrea să galopeze, dar mâinile fermecate din spate îl imploră, îi poruncesc și-l liniștesc: „Dragul meu, nu galopa! Numai nu galopa! Uite-așa, uite-așa, așa!” Și armăsarul trece vijelios pe lângă stâlp, rupând panglica, fără să bage măcar de seamă. Din tribună răsună strigăte, râsete, aplauze. Foile albe ale programelor, umbrelușele, bastoanele, pălăriile flutură printre chipurile și mâinile în mișcare. Englezul lasă blând hățurile în jos. „S-a terminat. Îți mulțumesc, dragul meu!” îi spune lui Smarald această mișcare și, biruind cu greu inerția alergării, trece la pas. Abia în clipa aceasta se apropie și armăsarul negru de stâlpul său din partea cealaltă, cu șapte secunde mai târziu.

Ridicându-și cu greu picioarele amorțite, englezul sare greoi din trăsurică și, luându-și scaunul de catifea, se îndreaptă cu el spre cântar. Grăjdarii veniți în fugă acoperă cu ipingeaua spinarea fierbinte a lui Smarald și-l duc în padoc. În urma lui, răsună vuietul mulțimii și se aude sunând prelung soneria din chioșcul arbitrilor. De pe botul calului se prelinge pe pământ și pe mâinile grăjdarilor o spumă ușoară, gălbuie.

După câteva minute, Smarald, deshămat, este dus din nou spre tribună. Un om înalt, îmbrăcat cu palton lung, pe cap cu o pălărie nouă, lucioasă, pe care Smarald îl vede adesea în grajd, îl bate

prietenos pe gât și-i întinde în palmă o bucată de zahăr. Englezul stă în mulțime, încruntându-se, zâmbind și arătându-și dinții mari. Lui Smarald i se scoate ipingeaua, și în fața lui se așază o cutie pe trei picioare, acoperită cu o pânză neagră, sub care se ascunde, meșterind ceva, un domn îmbrăcat cu haine gri.

Dar iată că oamenii coboară din tribune ca o masă neagră, fac cerc în jurul calului, strigă, dau din mâini, aplecându-și unul spre altul fețele roșii, înfierbântate, cu ochi strălucitori. Sunt nemulțumiți de ceva. Împung cu degetele picioarele, capul și șoldurile lui Smarald, îi ridică părul în partea stângă a crupei unde are marca și iarăși strigă toți deodată. „Trăpaș fals, înșelăciune, escrocherie, banii înapoi”, aude Smarald și, neînțelegând ce vor să spună, își mișcă neliniștit urechile. „Ce-or mai fi vrând? se gândește el, mirat. Doar am alergat atât de bine.” O clipă, vede chipul englezului. Îl știa totdeauna calm, puțin ironic, cu o expresie de hotărâre, dar acum e roșu de mânie. Și englezul strigă pe neașteptate ceva cu glas gutural, ridică repede mâna și sunetul unei palme răsună în vacarmul general.

VI

Smarald e dus acasă. După trei ore i se dă ovăz, iar seara, când îl adapă la fântână, vede ridicându-se de după gard luna mare, galbenă, care-l îngrozește, fără să știe de ce.

Apoi urmează zile plictisitoare.

Nu mai e dus nici la antrenamente, nici la curse. În schimb, în fiecare zi, vin mulți oameni necunoscuți, și Smarald e scos în curte, și aceștia îl examinează și-l pipăie în fel și chip, îi bagă mâna în gură, îi freacă părul cu spumă de mare și țipă mereu unii la alții.

Apoi își amintește că într-o seară târziu a fost scos din grajd și dus multă vreme pe străzi lungi, pietruite, pustii, pe lângă case cu ferestre luminate. Apoi, gara, vagonul întunecat care se hâțână, oboseala, tremurături în picioare din pricina drumului lung, șuieratul locomotivelor, duduitul roților, mirosul înecăcios de fum, lumina plicticoasă a unui felinar ce se leagănă mereu. Într-o gară e coborât din vagon și purtat multă vreme pe un drum necunoscut, printre câmpii golașe de toamnă, pe lângă mai multe sate, până când ajunge într-un grajd străin, unde e închis separat, departe de alți cai.

La început, își amintește mereu de curse, de englezul său, de

Vaska, de Nazar și de Oneghin și-i vede adesea în vis, dar cu timpul uită tot. Îl țin ascuns de cineva și tot trupul său tânăr, minunat lâncezește și suferă din lipsă de mișcare. Mereu vin alți oameni necunoscuți, care se îmbulzesc iar și iar în jurul lui, pipăindu-l, trăgându-l din toate părțile, certându-se între ei.

Uneori, Smarald vede întâmplător prin ușa deschisă alți cai care se plimbă ori aleargă în libertate, și el nechează, indignându-se și tânguindu-se. Dar ușa e îndată, închisă, și timpul se scurge iar plictisitor și monoton.

Șeful grajdului este un om cu capul mare, parcă mereu adormit, cu ochi mici, negri, și pe obrazul gras cu mustăți negre, subțiri. Pare că-l privește cu totală nepăsare pe Smarald, însă pe acesta, ori de câte ori îl vede, îl cuprinde o groază de neînțeles.

Și într-o dimineață, devreme, când toți grăjdarii dorm, iată că omul acesta se furișează fără cel mai mic zgomot în boxa lui Smarald, îi toarnă ovăz în iesle și pleacă. Armăsarul se miră puțin, dar începe să mănânce, supus. Ovăzul e dulce, cu un gust puțin amărui. „Ciudat, se gândește el, un ovăz ca ăsta nu am mai mâncat niciodată!”

Și, pe neașteptate, simte niște crampe ușoare, care trec, însă revin mai puternice, crescând în intensitate în fiecare clipă. În sfârșit, durerea devine insuportabilă. Calul geme încetișor. Pe dinaintea ochilor încep să i se învârtească niște cercuri de foc și, din pricina unei slăbiciuni neașteptate, întregul lui trup asudă, picioarele i se încovoaie de la genunchi, și armăsarul se prăbușește pe podea. Încearcă să se ridice, dar nu poate să se scoale decât pe picioarele de dinainte și cade iar pe o parte. Un vârtej de imagini i se perindă prin creier! Îl vede pe englez, arătându-și într-un rânjet dinții lungi ca de cal, apoi pe Oneghin gonind și nechezând tare. O forță misterioasă îl târăște fără cruțare și vertiginos în jos, spre o groapă întunecată și rece. Nu se mai poate mișca.

Picioarele, gâtul și spinarea i se chircesc deodată. Pielea de pe trup începe să-i tremure și se acoperă de o spumă cu miros pătrunzător.

Lumina galbenă, șovăitoare a felinarului îi taie o clipă vederea și se stinge o dată cu ea. Urechea mai surprinde un strigăt grosolan, omenesc, dar nu mai simte tocul cizmei cu care cineva îl izbește în șold. Apoi totul dispare pentru totdeauna.

1907

ULTIMUL CUVÂNT

Da, domnilor judecători, eu l-am ucis!

Dar expertiza medicală mi-a lăsat zadarnic o portiță de scăpare. N-o să mă folosesc de ea.

L-am ucis absolut conștient și lucid, cu intenție, convingere și sânge rece, fără cea mai mică părere de rău, teamă sau ezitare. Dacă prin absurd l-ați readuce la viață, eu mi-aș repeta crima.

M-a urmărit totdeauna și pretutindeni. Și-a luat mii de înfățișări omenești și nici măcar nu s-a dat în lături – nerușinatul! – de a se travesti în femeie. Apărea ba sub înfățișarea unei rude, ba a unui prieten, ba a unui coleg de birou sau a unui bun cunoscut. Se machia în oameni de diferite vârste, în afară de aceea a copilăriei, care nu-i reușea, și când încerca, izbutea doar să pară caraghios. M-a urmărit de când mă știu și mi-a otrăvit viața.

Mai groaznic decât orice era faptul că îi ghiceam dinainte toate cuvintele, gesturile și faptele.

Când mă întâlnea, își deschidea totdeauna brațele, exclamând cu glas cântat:

— Ia uite! De când nu te-am mai văzut!... Ei, cum o duci cu sănătatea?

Și răspundea fără întârziere, deși nu-l întrebasem nimic:

— Mulțumesc. Așa și-așa. Merge. Ai citit în ziarul de astăzi?...

Dacă falca mi-era cumva umflată din pricina unei măsele sau aveam ulcior la ochi, nu scăpa prilejul să râdă:

— Dar ce-i cu mutra asta, frate? Nu-mi place!

Știa foarte bine, ticălosul, că nu falca umflată mă deranja, ci faptul că înaintea lui alți cincizeci de idioți îmi puseseră aceeași întrebare absurdă. Era însetat de chinurile mele sufletești, călăul!

Venea la mine tocmai în clipa când eram ocupat până peste cap cu chestiuni urgente și se așeza pe un scaun, spunând:

— Ah, mi se pare că te deranjez?

Ședea două ceasuri încheiate, flecărind plictisitor despre sine și copiii săi. Vedea că-mi vine să mă iau cu mâinile de păr și că-mi mușc buzele până la sânge de nerăbdare, și se delecta la vederea chinurilor mele umilitoare.

După ce mă făcea să-mi pierd pofta de lucru pe o lună de zile, se scula și căsca, spunând:

— Când se întâlnește omul cu tine, neapărat se întinde la taifas. Și eu am atâta treabă!

În tren intra totdeauna în vorbă cu mine, pornind de la aceeași întrebare:

— Vă duceți departe?

Apoi:

— Cu treburi sau numai așa?

— Și unde faceți serviciul?

— Sunteți căsătorit?

O, i-am studiat bine toate obiceiurile. Când închid ochii, îl văd aievea. Iată-l bătându-mă pe umăr, pe spate și pe genunchi, făcând gesturi largi chiar pe dinaintea nasului meu și silindu-mă să tresar și să mă încrunt. Uite-l cum mă ține de nasturele hainei, cum îmi duhnește drept în față, cum scuipă când vorbește. Iată-l mișcând mereu piciorul sub masă, din care pricină zăngăne abajurul. Îl văd bătând darabana cu degetele pe speteaza scaunului meu în timpul unei pauze lungi în discuție și făcând semnificativ: „Mda”, și iarăși darabana, și iar: „Mda”. Sau, pocnind cu degetele lui osoase în masă, trântind pe masă picile câștigătoare și însoțindu-le de fiecare dată cu câte un: „Dar asta ce e? Dar asta? Dar asta?”... Iată-l într-o discuție aprinsă, specific rusească, aducându-și argumentul preferat:

— Eh, frățioare, spui baliverne!

— De ce, baliverne? îl întreb, sfios.

— Fiindcă-s baliverne!

Nu știu ce rău i-am făcut omului acesta. Dar el s-a jurat să-mi otrăvească viața și mi-a otrăvit-o. Am ajuns să fiu, datorită lui, profund dezgustat de mare, de lume, de aer, de poezie, de pictură și de muzică.

— Tolstoi? urla el în gura mare, ori scria prin reviste și alte publicații. Și-a trecut averea pe numele nevestei sale, iar el... Și cum s-a purtat cu Turgheniev... A cusut cizme... Oho, marele scriitor al poporului rus... Bravo!...

— Pușkin? O, da! Creatorul limbii literare. Ții minte cum spune: „Ucraina-n noapte tace lin, pe cer atâtea licăriri de stele...” Și nevastă-sa, știi, vorba aia... Dar la Secția a treia știi ce i-au făcut? Îți amintești... psst... Nu-i nicio doamnă pe aici? Îți amintești versurile alea ale lui:

Mergem cu bărcuța

Sub bărcuță-i apă...

— Dostoievski? Ai citit cum a venit într-o noapte la Turgheniev să se pocăiască... Dar Gogol știi ce boală avea?

Mă duc la o expoziție de pictură și mă opresc în fața unui peisaj. Reprezintă o seară liniștită. Însă el, ticălosul, e pe urmele mele. A și ajuns în spatele meu și-l aud spunând plin de sine:

— Foarte drăguț desenat... Zare... Aer... Luna parcă-i vie... Îți aduci aminte, Nina, că am văzut la Tipeaevi ceva asemănător în suplimentul la *Niva?* Seamănă, zău!

Ascult *Carmen* la Operă. Dar el e nelipsit. S-a instalat în spatele meu, și-a pus picioarele pe bara de jos a fotoliului meu, ține isonul fermecătorului duet din ultimul act și simt cu o ură nespusă fiecare mișcare a trupului său. Îl aud de asemenea spunând în antract, intenționat cu glas tare, anume pentru mine:

— Zadodadovii au niște plăci uimitoare. Șaliapin sadea! Juri că-i el!

Da! El și nimeni altul a inventat flașneta, gramofonul, bioscopul, fotofonul, biograful, fonograful, auxetofonul, patefonul, cutia muzicală „Monopan”, pianul mecanic, automobilul, gulerele tari, heliografia și ziarul.

De el n-ai scăpare! Câteodată, mă strecuram noaptea pe țărmul pustiu al mării și mă întindeam, singur, la marginea unei râpe. Dar el mă urmărea ca o umbră. Se furișa lângă mine și-l auzeam spunând deodată cu glas tare, plin de mulțumire de sine:

— Ce noapte minunată, Katenka, nu-i așa? Dar norii? Parcă ar fi un tablou. Ia să încerce un pictor să picteze noaptea așa, n-o să creadă nimeni că-i reală.

A ucis cele mai frumoase clipe din viața mea – clipele de dragoste, nopțile minunate, dulci, de neuitat ale tinereții. De câte ori, în timp ce mă plimbam la braț cu o ființă tăcută, fermecătoare, poetică, pe o alee presărată cu petele razelor de lună, el, luându-și deodată chip de femeie, își lăsa capul pe umărul meu, rostind cu glasul unei ingenue de teatru:

— Spune-mi, îți place natura? Eu o ador.

Sau:

— Spune-mi, îți place să visezi la lumina lunii?

Călăul meu avea multe chipuri, însă rămânea totdeauna același, orice înfățișare și-ar fi luat – de profesor universitar, doctor, inginer, femeie-medic, avocat, studentă, scriitor, nevastă de perceptor, moșier, funcționar de stat, pasager, vizitator, oaspete, necunoscut, spectator, cititor, ori vecin de vilă în vilegiatură. În prima mea tinerețe socoteam, din prostie, că e vorba de oameni diferiți. Dar era una și aceeași persoană. Experiența amară m-a făcut, în sfârșit, să-i descopăr numele. Este intelectualul rus.

Chiar dacă nu mă chinuia pe mine personal, își lăsa pretutindeni urmele – cărțile sale de vizită. Pe piscurile munților Beștau și Mașuk găseam cojile de portocală aruncate de el, cutii goale de sardele și hârtiuțele de la bomboane. Pe stâncile de la Alupka, în vârful clopotniței Ivanovskaia, pe granitul Imatrei, pe zidurile din Bahcisarai, în grota lui Lermontov, vedeam inscripțiile făcute de el:

„Pusea și Kuziki, 1903, 27 februarie."

„Ivanov."

„A. M. Plohohvostov din Sarapul."

„Ivanov."

„Peciorina."

„Ivanov."

„M. D.... P. A. R.... Talocika și Ahmet."

„Ivanov."

„Trofim Jivopudov. Orașul Samara."

„Ivanov."

„Adel Soloveicik din Minsk."

„Ivanov."

„De pe acest vârf de munte a admirat marea S. Nikodim Ivanovici Bezuprecinâi."

„Ivanov."

Am citit versurile și însemnările făcute de el în toate registrele pentru vizitatori în casa memorială a lui Pușkin, în a lui Lermontov, în vechile mânăstiri. „Au fost aici Sikunovii din Penza. Au băut cvas și au mâncat nisetru. Ceea ce vă dorim și vouă." „Am vizitat casa natală a marelui poet rus, Pistol, profesor de caligrafie la liceul de băieți din Voronej."

„Laudă ție, uriașe Ai-Petri,
Înveșmântat în horbotă de pin!
Astăzi, vigurosul tău pisc îl birui

Căpitanul în rezervă Proșin.”

Era destul să deschid o carte, ca să dau de el. „Cartea asta a citit-o Pahnutenko.” „Autorul e un prost.” „Domnul autor nu l-a citit pe Karl Marx.” Sau o lungă și plictisitoare polemică în creion, pe marginile paginilor. Și, bineînțeles, nimeni altul decât el îndoia colțurile cărților, smulgea paginile și stingea cu cartea lumânările de stearină.

Domnilor judecători! Îmi vine greu să urmez... Omul acesta a batjocorit, a întinat și a vulgarizat tot ce mi-era drag, tot ce e gingaș și înduioșător. Am luptat foarte multă vreme cu mine însumi... Anii treceau. Nervii mi se toceau din ce în ce... Vedeam că pe lumea asta nu-i loc pentru noi amândoi. Unul din noi trebuia să dispară.

Presimțeam de mult că un fleac, o simplă întâmplare mă va împinge la crimă. Și așa s-a și întâmplat.

Cunoașteți amănuntele. În vagon era o neînchipuită înghesuială. Dar el, împreună cu nevasta și băiatul, elev de liceu, și cu o grămadă mare de bagaje, ocupase două bănci. De data aceasta purta uniforma de funcționar al Ministerului instrucțiunii publice. M-am apropiat de el și am întrebat:

— Nu cumva e pe aici vreun loc liber?

A răspuns ca un buldog ce-și păzește osul, fără să mă privească:

— Nu. Mai stă un domn aici. Astea sunt locurile lui. O să vină și el numaidecât.

Trenul a pornit. Am rămas dinadins lângă băncile lor. Au trecut vreo zece verste, și domnul tot nu venea. Eu stăteam, uitându-mă, tăcut, la pedagog. Credeam că-i mai rămăsese încă o urmă de bun-simț.

Zadarnic. Am mai străbătut vreo cincisprezece verste. A scos coșul cu alimente și a început să mănânce. Apoi au băut cu toții ceai. În legătură cu zahărul a izbucnit un scandal de familie.

— Petea! De ce ai luat o bucată de zahăr fără să spui?

— Pe cuvânt de onoare, tăticule, că n-am luat. Zău!

— Nu te jura și nu minți. Le-am numărat dinadins azi-dimineață. Erau optsprezece bucăți, iar acum sunt șaptesprezece.

— Zău n-am luat!

— Nu te jura. Este o rușine să minți. Îți voi ierta orice, dar minciuna să știi că n-o iert niciodată. Numai lașii mint. Cel care minte poate să și ucidă, să fure, să-l trădeze pe țar, patria...

Și dă-i și dă-i... Mai auzisem vorbele acestea ale lui încă din trista

mea copilărie, când mi-a fost, la început, preceptor, apoi, diriginte de clasă, și, când, mai târziu, scria articole într-un ziar moderat.

Am intervenit:

— Îl certați pe fiul dumneavoastră că minte, și dumneavoastră mințiți în prezența lui că locul acesta e ocupat de cineva. Unde este domnul? Vă rog să mi-l arătați.

Pedagogul s-a făcut roșu la față ca un rac fiert, iar ochii i-au ieșit din orbite.

— Vă poftesc să nu vă legați de pasageri necunoscuți, care nu vă adresează cuvântul. Ce-i porcăria asta? Domnule conductor, vă rog să luați notă că dumnealui se leagă tot timpul cu obrăznicie de necunoscuți. Vă rog să luați măsuri. În caz contrariu, voi face o plângere la direcția jandarmeriei și-mi voi trece plângerea în registrul de reclamații.

Conductorul m-a dojenit părintește și a plecat. Dar pedagogul nu s-a potolit.

— Dacă nimeni nu se leagă de dumneata, nu te lega nici dumneata de alții. Și când te gândești că poartă pălărie și guler tare! După cât se pare, e un intelectual... Dacă un țăran sau un muncitor și-ar fi îngăduit așa ceva... Dar un intelectual!

Inte-lec-tual! Călăul mă numise călău! Se sfârșise... Își rostise sentința de moarte.

Am scos din buzunarul paltonului un revolver, am pus degetul pe trăgaci și, țintindu-l pe pedagog între ochi, am spus calm:

— Roagă-te lui dumnezeu.

A pălit și a început să răcnească:

— Ajutor!

A fost ultimul său cuvânt. Am apăsat pe trăgaci.

Am terminat, domnilor judecători. Repet: nu simt nici căință, nici milă. Dar un gând îngrozitor mă roade și mă va roade până la sfârșitul zilelor mele, indiferent dacă le voi petrece în închisoare sau în casa de nebuni:

„De pe urma lui a rămas un fiu! Dacă va moșteni cumva în totul firea tatălui său?”

1908

CA ÎN FAMILIE

S-a întâmplat... zău, pe cuvântul meu, uneori mi se pare că s-a întâmplat acum trei sute de ani, atât de multe evenimente, persoane, orașe, succese, insuccese, bucurii și dureri se află între ziua de astăzi și cea de atunci. Locuiam pe vremea aceea la Kiev, la marginea cartierului Podol, lângă colina Alexandrovskaia, în camerele mobilate – „Portul Niprului", proprietatea unui fost bucătar de vapor – dat afară din slujbă din pricina beției – și a soției sale, Anna Petrovna, o adevărată hienă prin perfidia, lăcomia și răutatea ei.

Eram șase locatari permanenți, toți oameni singuri. În camera nr. 1 locuia cel mai vechi dintre chiriași, un fost negustor, care avusese un magazin de articole ortopedice și corsete, dar își pierduse toată averea la jocul de cărți. Câtva timp muncise ca vânzător de prăvălie, însă patima pentru joc îl scosese cu totul de pe făgașul normal. Acum ducea o viață dezordonată și fără niciun rost. Ziua dormea, iar seara târziu își făcea veacul prin niște taverne clandestine, destul de numeroase pe malul Niprului, lângă portul cel mare. Ca toți cei ce joacă nu din calcul, ci din pasiune, era darnic, politicos și cu o privire de om nefericit.

La nr. 3 locuia inginerul Butkovski. Dacă-l credeai pe cuvânt, absolvise institutele: silvic, minier, de drumuri și de tehnologie, fără a mai pune la socoteală o școală superioară din străinătate. Și, într-adevăr, în ceea ce privește cunoștințele de tot felul, semăna cu un cârnat bine îndesat sau cu o valiză pe care cineva care se pregătește de drum o încarcă peste măsură cu tot felul de boarfe, apasă capacul cu genunchiul și o încuie cu mare greutate, dar când s-o deschidă, totul sare dintr-o dată afară. Vorbea cu ușurință și chiar fără a fi rugat despre navigație, aviație, botanică, statistică, dendrologie, politică, fosilele de brontozauri, astronomie, fortificații, septacorduri și dominante, creșterea păsărilor, legumicultură, împădurirea râpelor și canalizarea orașului. În fiecare lună trăgea

câte o beție, care dura vreo trei zile. În timpul acesta vorbea numai franțuzește, și tot în franțuzește scria și scurtele bilețele prin care cerea bani foștilor lui colegi ingineri. Apoi zăcea vreo cinci zile sub pătura lui cadrilată englezească, pentru ca să-și vină în fire și să transpire. Nu se mai ocupa cu nimic altceva în afară de trimiterea la ziare a tot felul de scrisori în legătură cu diverse evenimente: asanarea mlaștinilor din Polesie, descoperirea unei stele noi, fântânile arteziene etc. Dacă se întâmpla să aibă bani, îi băga între foile diferitelor cărți de pe etajeră, și era bucuros ca de o surpriză când îi găsea. Îmi amintesc cum spunea adesea, graseind:

— Dgagul meu. Ia te gog de pe gaft volumul al patrulea al lui Elisée Rheclus[1]. Întghte pagina a doua suta și a tghei suta, cghed că găsești cele cinci guble pe caghe ți le datoghez.

Era complet chel, cu barbă albă și favoriți cărunți, înfoiați.

La nr. 8 locuiam eu. La nr. 7 stătea un student cu un obraz gras, imberb, cam bâlbâit, un fel de „băiat al mămichii”, acum procuror cu renume, iar la nr. 6, Karl, de origine germană, inginer de drumuri, un individ gras de la Ostsee, băutor de bere, căruia îi tremurau mereu mâinile. Nr. 5 era ocupat de Zoia, o prostituată, pe care patroana o respecta mai mult decât pe noi toți. În primul rând, plătea pentru cameră mai mult decât noi, în al doilea rând, plătea totdeauna înainte, iar în al treilea rând, nu supăra niciodată pe nimeni cu nimic fiindcă nu aducea acasă decât arareori clienți, și numai dintre cei mai serioși, mai în vârstă și mai liniștiți, iar de cele mai multe ori își petrecea noaptea printr-alte hoteluri.

Trebuie să spun că ne cunoșteam toți, dar trăiam destul de răzleți unul de altul. Uneori împrumutam unii de la alții esență de ceai, câte un ac, ață, apă clocotită, un ziar, cerneală, plicuri și hârtie.

În adăpostul nostru se aflau cu totul nouă camere, locuite permanent. Celelalte trei erau ocupate de perechi întâmplătoare pe câte o noapte sau pe câteva ore. Dar noi nu ne supăram fiindcă eram obișnuiți cu orice.

Începuse năvalnica primăvară a sudului. Gheața de pe Nipru se topise. Fluviul se revărsase atât de tare, încât inundase malul stâng al Cernigovului, cât vedeai cu ochii. Nopțile erau întunecoase și calde, iar ploile, scurte, dar îmbelșugate. Seara, abia de zăreai pe

[1] Este vorba de *Jean-Jacques Elisée Reclus* (1830-1905), cunoscut geograf francez (n. r.).

copaci verdele-închis al mugurilor, iar dimineața, la trezire, vedeai strălucind cu gingășie primele frunzulițe.

A venit paștele cu noaptea lui cea minunată plină de bucurie și măreție. Nu aveam cu cine ciocni un ou roșu și hoinăream singur prin oraș, intram în biserici, mă uitam la procesiuni, la iluminație, ascultam cântecele și dangătul clopotelor, admiram fețele drăgălașe ale copiilor și ale femeilor scăldate în lumina caldă a lumânărilor. Mă copleșise un fel de tristețe tulburătoare, dulce, ușoară și molcomă, de parcă-mi părea rău de puritatea și seninătatea pierdută a copilăriei mele.

Când m-am întors acasă, m-a întâmpinat servitorul Vaska, un băiețandru șiret și vioi. Ne-am spus unul altuia Cristos a înviat. Apoi Vaska m-a anunțat, zâmbind până la urechi și dezvelindu-și dinții și gingiile:

— Domnișoara de la nr. 5 v-a rugat să treceți pe la dânsa.

M-am mirat puțin. Nu vorbisem niciodată cu domnișoara aceasta.

— V-a trimis și un bilet, a urmat Vaska. Iată-l pe masă.

Am luat foaia liniată, ruptă dintr-un registru, și sub cuvântul tipărit „Credit”, am citit următoarele:

„Stimate nr. 8,

dacă nu aveți altă treabă și nu-ți este scârbă, vă rog foarte mult să vii în camera mea să gustați din pască sfințită.

Zoia Kramarenkova pe care o cunoașteți.”

Am bătut la ușa inginerului, ca să mă sfătuiesc eu el ce să fac. L-am găsit în fața oglinzii, străduindu-se să-și aranjeze cu degetele răsfirate barba căruntă și neîngrijită. Purta o haină cu luciu la coate, dar la gulerul uzat al cămășii, îngălbenit pe margini, o cravată albă.

Primise și el o invitație asemănătoare așa că ne-am dus împreună.

Zoia ne-a întâmpinat în prag, scuzându-se și roșind. Avea fața obișnuită, tipică a prostituatei ruse – buze moi, blânde, lipsite de voință, nasul ca un cartof și ochii cenușii, fără sprâncene, puțin bulbucați. Dar zâmbetul ei din seara aceea, lipsit cu totul de artificialitate, sfios și feminin, dădea chipului său un farmec deosebit.

În odaie i-am găsit pe cartofor și pe Karl. Așadar, cu excepția studentului, ne aflam acolo toți locatarii permanenți ai camerelor mobilate „Portul Niprului”.

Încăperea era tocmai așa cum mi-o închipuisem. Pe scrin se aflau cutii goale de bomboane, câteva poze, o pudrieră cu o pudră

grasă și un fier de frezat părul. Pe pereți atârnau fotografii îngălbenite de farmaciști imberbi și cârlionțați, de actori mândri, în profil, și de ofițerași cu un aer bătăios și cu săbiile scoase din teacă. Pe pat – un maldăr de perne sub o cuvertură de tul, iar pe masa acoperită cu o hârtie tăiată în chip de dantelă erau înșirați cozonaci, ouă, o șuncă mare și două sticle cu vin de proveniență misterioasă.

Ne-am făcut urările obișnuite, am sărutat-o pe obraji, virtuos și politicos, apoi ne-am așezat la masă. Mărturisesc că în clipa aceea alcătuiam un spectacol ciudat și cu totul aparte: patru bărbați copleșiți și istoviți de o viață ratată, patru mârțoage bătrâne, care întruneau în total peste două sute de ani, și o femeie, gazda noastră – o prostituată, nu tocmai tânără, adică ființa cea mai nenorocită, mai proastă, mai naivă și mai lipsită de voință de pe planeta noastră.

Era însă de o stângăcie drăgălașă, sfioasă și ospitalieră și de o simplitate plină de prietenie și delicatețe.

— Serviți, spunea ea, prietenoasă, întinzând farfuria vreunuia dintre noi. Serviți, vă rog. Știu că dumneavoastră, nr. 6, preferați berea. Mi-a povestit Vasea. O aveți lângă dumneavoastră, sub masă. Iar dumneavoastră, domnilor, o să vă torn vin. E un vin foarte bun. Din Tenerife. Un cunoscut de-al meu, un armator, bea numai vin de acesta.

Toți patru îi cunoșteam perfect viața și știam, firește, cu ce bani fusese organizată masa de paște cu bere și cu „Tenerife”. Ceea ce, totuși, nu ne deranja câtuși de puțin.

Zoia ne-a povestit ce făcuse în noaptea aceea. La catedrala unde fusese la slujba de înviere era o înghesuială îngrozitoare, dar ea apucase un loc bun. Corul academic cântase admirabil, iar evanghelia a fost citită de studenți, pe rând, în toate limbile pământului: în franceză, germană, greacă, ba chiar și în limba arabă. Iar când s-au sfințit în curte cozonacii și colacii, s-a iscat o învălmășeală atât de mare, încât credincioșii și-au încurcat cozonacii și s-au certat.

Apoi Zoia a căzut pe gânduri, a oftat și a început să-și amintească, visător, cum era în săptămâna mare, acasă la ea, la țară.

— Culegeam niște flori albastre, numite „visul”. Sunt primele flori de primăvară. Le fierbeam și cu zeama lor vopseam ouăle, care căpătau o minunată culoare albastră. Când voiam ca ouăle să

fie galbene, le înveleam în coji de ceapă și le băgăm în apă clocotită. Mai vopseam ouăle și cu mai multe cârpulițe felurit colorate. Apoi umblam o săptămână întreagă prin sat și ciocneam ouăle. Mai întâi cu vârful, apoi cu dosul. Ciocneam pe luate. Cel cu oul tare lua oul pe care-l spărgea. Un flăcăiandru a făcut rost de la oraș de un ou de piatră și le-a spart pe toate, dar când s-a aflat, oamenii i-au luat toate ouăle înapoi și l-au mai și bătut.

La noi, oamenii se dau în leagăn în toată săptămâna luminată. Se pune un leagăn mare în mijlocul satului, la îndemâna tuturor. Iar leagăne mici se află la fiecare poartă. Sunt făcute dintr-o scândurică și două frânghii. Întreaga săptămână se dau toți în leagăn – băieți și fete – și cântă „Cristos a înviat”. E tare frumos la noi!

O ascultam tăcuți. Viața ne ciocănise în cap atât de multă vreme și cu atâta înverșunare, încât se părea că din creierul nostru dispăruse orice amintire din copilărie, despre familie, mame, despre felul cum se sărbătorea paștele în trecut.

Între timp, apăruseră zorile, și perdeluța de percal de la fereastră căpătase o nuanță albăstrie, rece, care după aceea se întunecă puțin, dobândind o nuanță gălbuie, ca să se facă treptat trandafirie în lumina primelor raze de soare.

— Nu vă temeți de curent, domnilor? Pot să deschid fereastra? întrebă Zoia.

Ridică perdeluța și deschise larg fereastra. Ne-am apropiat și noi.

Era o dimineață de sărbătoare luminoasă și curată, de parcă în timpul nopții mâini nevăzute și grijulii ar fi luat și ar fi spălat cerul albastru, norii albi și pufoși, plopii bătrâni și înalți fremătând cu frunzișul lor tânăr, lipicios și înmiresmat, după care le-ar fi pus la loc. Niprul se întindea la picioarele noastre parcă-n nesfârșit – albastru și amenințător lângă mal, dar în zare liniștit și argintiu. Și de la toate bisericile orașului se auzea dangătul clopotului.

Fără să vrem, am întors cu toți deodată capul. Inginerul plângea. Se ținea cu mâinile de rama ferestrei, cu fruntea lipită de ea și, clătinându-și capul, se cutremura în hohote de plâns. Cine știe ce se petrecea în sufletul lui bătrân, pustiit și rănit, de om ratat. Cunoșteam atât de puține lucruri din trecutul său, și doar din aluzii întâmplătoare: o căsnicie neizbutită cu o femeie stricată, delapidarea unor bani de-ai statului, un duel cu amantul soției, dorul după copiii rămași la mama lor...

Zoia îl îmbrățișă cu o exclamație de milă și-i puse capul cărunt și

plești pe pieptul ei, mângâindu-i ușor umerii și obrajii.

— Vai, dragul meu, sărăcuțul meu, spunea ea cu glas cântat. Știu ce viață grea aveți. Sunteți toți ca niște câini părăsiți... bătrâni... singuri... Dar nu-i nimic, nu-i nimic... Aveți răbdare, dragii mei... Poate c-o da dumnezeu și trec toate, se-ndreaptă lucrurile și-o să vă meargă bine... Vai, dragul meu...

Inginerul își veni cu greu în fire. Pleoapele îi erau umflate, albul ochilor se înroșise, iar nasul borcănat se făcuse aproape albastru.

— Dgace! Negvi blestemați! Dgace! îngăima el, furios, întorcându-și fața spre perete.

După glas se simțea că în gât, în gură și în nas îi mai stăruie încă lacrimi amare, nevărsate.

După vreo cinci minute ne-am luat rămas bun, sărutând toți cu respect mâna Zoiei. Inginerul și cu mine am ieșit ultimii, și chiar la ușa fetei ne-a întâmpinat studentul, care tocmai se întorcea de la o vizită.

— Aha! a exclamat el, zâmbind și ridicându-și cu subînțeles sprâncenele. De acolo veniți? Hm... Care va să zică v-ați sfințit?

În tonul lui se simțea o notă de trivialitate. Dar inginerul l-a măsurat din ochi cu mândrie, pe îndelete, de la cizme până-n vârful chipiului, și după o pauză lungă i-a aruncat peste umăr, cu un dispreț ce nu se poate reda, un singur cuvânt:

— Mucosule!

1910

MARTIRUL MODEI

— Cum? Ziceți că am nevoie de motive? După părerea dumneavoastră, chestia cu patinajul pe rotile nu e un motiv?

— Dați-mi voie, dați-mi voie, onorabile... Vorbim fiecare despre altceva. Legea prevede clar cinci motive legale de divorț. Punctul unu: părăsirea domiciliului conjugal de către unul din soți. Cred că motivul acesta nu există?

— Exact. Eu și soția mea nu ne-am despărțit niciodată din prima zi a căsătoriei.

— Foarte bine. Mai departe. Incapacitatea unuia dintre soți de a duce o viață conjugală...

— Nici gând! Avem patru copii – trei băieți și o fetiță. Niște copilași, pot să spun – minunați.

— Foarte bine. Urmează: nebunia, o boală infecțioasă, pierderea drepturilor politice...

— Nu, nu. Nimic din toate acestea.

— în sfârșit, dezmățul vădit, dovedit, al uneia din părți. Poate că e asta?

— Câtuși de puțin. Trăim cinstit și frumos, cum și-ar dori fiecare. Dar toate astea-s fleacuri. Principalul este patinajul pe rotile.

— Vă rog să mă iertați, dar nu înțeleg.

— Văd și eu că nu înțelegeți. Însă vă rog să nu mă întrerupeți și să mă lăsați să vă spun totul pe rând. Altfel, o să mă încurcați cu totul cu chichițele dumneavoastră juridice.

— Vă ascult cu cea mai mare atenție.

— Așadar... Cu ce să încep?... Vedeți dumneavoastră, sunt căsătorit de cincisprezece ani. Am o oarecare avere, nu chiar foarte mare, dar destul de rotunjică. Fac afaceri mari cu bumbac, petrol și cărbune; pe Volga plutesc vapoarașe de-ale mele, sunt membru în consiliul de administrație la două bănci și așa mai departe. Se poate trăi. Mai am o moșioară în Crimeea și în gubernia Penza vreo cinci sute de deseatine. De afaceri nu mă pot plânge – aș mânia pe

dumnezeu.

— Perfect! Oricine ar fi fericit să aibă așa ceva.

— Nici în ceea ce privește familia nu m-a oropsit dumnezeu. Copiii... Ptiu, ptiu, ptiu, să nu le fie de deochi... cresc veseli și frumoși ca niște meri. Nevastă-mea e grozav de frumoasă, mă ajută în afaceri, e o mamă minunată, o soție excelentă și absolut cinstită.

— Perfect! Atunci de ce dracu, fie-mi cu iertăciune, vă gândiți la divorț?

— Stați puțin, stați puțin. Tocmai ea e pricina! Mă înțelegeți... să vă spun la ureche... are o slăbiciune.

— Vai, vai, vai, ce nenorocire!... E cumva ceva ereditar?

— Dar la ce vă gândiți?

— Păi la slăbiciunea aia nenorocită. Bea?

— Doamne ferește! Nicidecum. Vedeți dumneavoastră, e moartă după modă. Și nu-i vorba numai de o slăbiciune, ci mai bine zis de o boală... Dacă ați ști câte-am tras de pe urma ei!... Sunt un adevărat martir! Nu, vă mulțumesc... Nu vreau apă... Vă rog să mă iertați... Îmi revin și-așa... Îmi dau seama ce spectacol dezgustător oferă un hipopotam ca mine... când se pune pe plâns. Îmi vin eu acuși în fire. Uite, gata... Vă rog încă o dată să mă iertați.

Și măcar de s-ar rezuma la toalete! N-aș avea nimic împotrivă, cât poftește. Și răposatul Worth, și Redfern, și Paquin – toți sunt la dispoziția ei. Ba faptul acesta mă și măgulește. În afaceri, soția este firma soțului. Dar nu-i vorba de asta. Ea are un gust deosebit pentru modă, ca să zicem așa, bazat pe orgoliu... Vrea să aibă cu orice preț salonul ei și anume cel mai la modă... Un fel de *madame* Récamier, mă înțelegeți...

Doamne, câte n-a făcut în cei cincisprezece ani de căsătorie! Am avut salon narodnicist, salon revoluționar, salon social-democrat, salon cadet, salon aristocratic, salon național și salon decadent. Nici nu pot să mi le amintesc pe toate. Într-o vreme, la locul cel mai de onoare din casa noastră atârna o opincă țărănească făcută din coajă de mesteacăn și un suman adevărat. Altă dată bag întâmplător mâna sub pat și dau de ceva. Abia trag obiectul afară, că era din cale-afară de greu, și văd că e o bombă. Îmi mai amintesc că într-o vreme veneau la noi niște tineri, îmbrăcați cu cămăși albastre și încălțați cu cizme date cu catran. Înghițeau o cantitate înfricoșătoare de chifle cu cârnați, beau zeci de samovare de ceai (ea introdusese stilul acesta țărănesc), răcneau unii la alții

ca niște turbați și spuneau niște cuvinte pe care nu le pricepeam nici în ruptul capului. Apoi au apărut deodată smochinguri, flori la butoniere, cefe de moșieri, spinări și burți de nobili, glasuri plăcute de bariton, puțin răgușite...

Însă vedeți că salonul nu-i ajungea. Nevastă-mea îmi pretindea să fiu neapărat în pas cu moda și în toate celelalte privințe. La masă cârnat cu pâine, dar pe nevastă-mea ultimele modele de la Paris, iar eu – dichisit după ultimul răcnet al șicului, englezesc. Deși sub pat păstram o bombă, trebuia să practicăm sportul cel mai la modă. Contradicție? Absurditate? Sunt de acord. Dar ce prostii nu faci, când iubești!

— Mda...

— Și mă supuneam. Bombăneam, oftam, gâfâiam, dar mă supuneam. La bătrânețe, unde mai pui, cu burta asta mare a mea, lac de sudoare, îmbrăcat ca un băiețandru cu o cămașă de flanelă, încins cu un brâu lat, alergam pe terenurile de tenis, țipând ca un dobitoc: *out, in, advance!* Practicam lupta franceză și umblam plin de vânătăi, de parcă eram bălțat. Făceam scrimă, jucam fotbal, călăream, cu toate că cea mai mare plăcere din orele mele libere era să iau parte la un *whist* cu parteneri buni, pe o jumătate de copeică fisa.

Credeți că n-am protestat? Ba am protestat. O dată chiar foarte serios. Era în epoca decadentismului nostru. Pe pereți apăruseră niște tablouri absolut idioate. Închipuiți-vă o omletă în care s-a turnat un borcan de dulceață de zmeură. Asta se chema „Elegie în mi bemol”. Și ce mobilă! Patru macaroane verticale, pe ele, o scoică, și deasupra un crin. Asta era, vedeți dumneavoastră, scaun. Pe mine mă îmbrăca într-un fel de halate cu umeri înguști și poale largi. La petliță îmi băga o măciulie de floarea-soarelui, iar în mână trebuia să port neapărat un baston cu un mâner uriaș și, nu știu de ce, să țin mereu mânerul ăsta în gură. „Așa face toată lumea, așa e moda, suge mânerul!”... mă dăscălea întruna nevastă-mea.

Răbdam toate. Răbdam până și spectacolul rușinos al serilor noastre decadente. Se adunau la noi niște tineri languroși cu ochii creionați, unii îmbrăcați în capoate negre, de damă, rafinați și afectați. Încremeneau în poziții studiate și proroceau. Răbdam toate. Dar când unul dintre ei – un bărbat zdravăn, cu o mutră de diacon și cu maniere de liceană de la Institutul Smolnâi, a declarat deschis că recunoaște pe lume o singură plăcere: dragostea pătimașă, însă neîmpărtășită, pentru un gândac, n-am mai rezistat.

L-am chemat încetișor pe estetul ăsta în antreu, l-am rugat să se îmbrace și i-am spus: „Număr până la zece. La zece vă alegeți din două ieșiri una – sau pe ușă, sau pe fereastră.”

A dispărut, și o dată cu el și ceilalți decadenți. Dar, doamne, ce furtună de reproșuri, ce ocean de lacrimi s-au revărsat asupra mea, și până în clipa când decadentismul n-a început să pălească, am fost lipsit, ca un paria, de căldură, de hrană și de patul conjugal.

Acum, domnule avocat, mă răzvrătesc pentru a doua oară, și de data aceasta, definitiv.

Ați auzit de patinele cu rotile? Ați auzit? Prin urmare, o să mă înțelegeți.

Într-o frumoasă zi de iarnă, soția mea, după ce a citit ziarul, mi-a spus:

„Ascultă, Fops (de fapt, pe mine mă cheamă Foma, nume ce-i drept cam banal, din care cauză nevasta m-a botezat Fops, ceea ce cred că e mult mai nepotrivit. Aduce a câine: Mops, Fops)... Știi, a zis ea, că acum toată lumea se plimbă pe patine cu rotile. De ce n-ai practica și tu acest nobil sport?”...

Întotdeauna când începe să mă tortureze are aerul cel mai blând și mai drăgălaș din lume, însă eu știu că hotărârile ei sunt categorice. Am încercat să protestez, dar zadarnic. Ne-am dus la patinoar. Un loc rotund, neted ca gheața, iar în tribună o mulțime de lume și, lucrul cel mai supărător, jumătate dintre ei, cunoștințe bune de-ale noastre, dintre care cu mulți am relații de afaceri, serioase. Pe patinoar, tineri de ambele sexe aleargă și se învârtesc ca niște nebuni pe patine cu rotile. Un zgomot de neînchipuit! „Acum ține-te bine!” mi-am zis eu.”

Un individ îmi pune niște patine, fără să-mi cruțe bătăturile, mă scoate în mijlocul terenului și mă lasă acolo, de capul meu. Încerc să mă mișc, dar simt c-o să cad. În general, aveam senzația că-s un cățel pe gheață. În clipa aceasta trece pe lângă mine ca o vijelie un licean cu șapca pe-o ureche, cu părul lung, în ciuda regulamentului, și cu o față plină de coșuri. Din pricina curentului pricinuit de el și a zgomotului patinelor lui, îmi pierd echilibrul și buf! mă-ntind jos cât sunt de lung. Înjurând în sinea mea, încerc să mă scol. Dar de îndată ce trec de la patru labe în poziția verticală – buf! și iarăși mă-ntind, de data asta cu burta în sus. Ați văzut vreodată un gândac de bălegar culcat pe spate? Așa eram și eu. De rușine și din cauza eforturilor mă făcusem roșu ca racul. În jurul meu au izbucnit hohote de râs asurzitoare.

Totuși, un suflet milos mi-a dat o mână de ajutor și m-am sculat cu mare greutate. Vreo zece minute am stat încremenit ca o statuie, abia trăgându-mi sufletul de încordare. În sfârșit, mi-am luat inima în dinți și am pornit, dar picioarele mi s-au răsucit cât ai clipi, au alunecat în lături, și numai cu mare caznă am izbutit să mi le aduc în poziție normală. După nu știu cât timp, am reușit să mă târăsc vreo cinci pași. Atunci am prins puțin curaj. M-am hotărât să ridic piciorul drept și – buf! am căzut iar pe spate, izbindu-mă cu ceafa de asfalt. Zăceam neputincios și jalnic, cu burta-n sus și cu o durere de cap îngrozitoare. De pretutindeni se auzeau hohote răsunătoare de râs. Abia am deschis ochii. Pe dinainte-mi se învârteau cercuri când de un verde tulbure, când roșii, în jurul meu duduiau blestematele de patine și capul mă durea de parcă îmi înfipsese careva în ceafă un fier înroșit în foc. Deodată, îngrozit și îndurerat, am văzut-o pe nevastă-mea. Se afla în primul rând și, acoperindu-și fața cu manșonul, aproape că leșina de râs.

Atunci am izbucnit. Nu-mi amintesc cuvintele pe care le-am spus și chiar dacă mi le-aș aminti n-aș îndrăzni să le rostesc în fața dumneavoastră. Dar le-am spus cu atâta hotărâre, încât de îndată ce am fost ridicat de jos mi s-au și scos patinele, am fost condus în mod solemn la vestiar și mi s-a aplicat o pungă de gheață pe ceafa rănită. Îmi mai aduc aminte că încremeniseră toți și nu vedeam în jurul meu decât ochi holbați și guri căscate.

În aceeași zi, am anunțat-o pe nevastă-mea că divorțez și m-am mutat la hotel. De o împăcare nu poate fi vorba și vă rog să nici nu pomeniți de așa ceva. Fac parte dintre oamenii răbdători ca o cămilă, dar care, când ajung să spună nu, e gata, rămân neclintiți ca o stâncă. Numai atât vă rog, ca pe un om cu suflet și jurist excelent, să mă ajutați să termin cât mai repede povestea asta apăsătoare, care mă chinuiește.

Avocatul tăcu multă vreme, bătând cu creionul în masă tactul unui marș, apoi zise, mijindu-și ochii:

— Totuși, cele povestite nu constituie un motiv serios de divorț, care să satisfacă consistoriul. Poate doar nebunia. Dar vă mărturisesc că e greu de spus care dintre dumneavoastră doi este mai nebun: dumneavoastră sau onorabila dumneavoastră soție.

1910

GREIERELE CEL VESEL

Ne aflam pe atunci în gubernia Riazan, la o sută douăzeci de verste de cea mai apropiată stație de cale ferată și la douăzeci și cinci de verste de marele sat Tuma, care e mai curând un târg. „Tuma e de fier, iar locuitorii ei de piatră”, spuneau localnicii despre ei înșiși. Locuiam la o moșie lăsată în paragină. Acolo, în 1812, niște prizonieri francezi construiseră o casă uriașă de lemn, cu coloane, și amenajaseră un parc imens de tei, imitând Versailles-ul.

Închipuiți-vă în ce situație ciudată ne aflam: aveam la dispoziție douăzeci și trei de odăi, dar numai una era încălzită, ba și aceasta atât de prost, încât spre dimineață îngheța apa în încăpere și rama ușii se acoperea de chiciură. Poșta venea ba o dată pe săptămână, ba o dată la două luni. O aducea câte un țăran, care se nimerea, vârâtă în sân, sub suman, udă toată de zăpadă, cu adresele șterse și cu urmele curiozității funcționarului de la poștă. În jurul nostru se întindea o pădure seculară, cu urși și lupi înfometați, care năvăleau ziua namiaza mare în câte un sat din jur, să vâneze vreun gură-cască de câine. Localnicii aveau un grai cântător, presărat cu vorbe neînțelese pentru noi, și ne priveau pe sub sprâncene, cu o căutătură fixă și posacă. Erau convinși că pădurea e a lui dumnezeu și a țăranului, iar administratorul moșiei, un neamț din Sarepta, din secta menoniților, decăzut și leneș din lipsă de activitate, nu făcea altceva decât să se ducă zilnic în pădure și să confiște topoarele țăranilor care veneau să fure lemne. Aveam la dispoziție o admirabilă bibliotecă în limba franceză din secolul al XVIII-lea, dar toate volumele ei minunate erau roase de șoareci. Vechea galerie de tablouri dintr-o sală lungă cu două ferestre era și ea distrusă de umezeală, mucegai și fum, tablourile fiind scorojite, înnegrite și crăpate.

Închipuiți-vă satul învecinat, întroienit, gândiți-vă la Serioja, cel sărac cu duhul, nelipsit din orice sat rusesc, care umblă iarna

aproape în pielea goală, la preotul, care în ajun de sărbătoare nu joacă *preferans,* ci scrie denunțuri, la primarul satului – un om mărginit, dar șiret, diplomat și șperțar, care vorbește o limbă îngrozitoare, „de capitală”. Dacă vă închipuiți toate acestea, înțelegeți, nici vorbă, că muream de plictiseală. Nu ne mai atrăgeau nici vânătorile de urși cu hăitași, nici cele de iepuri cu ogari, nici trasul la țintă cu pistoalele peste trei odăi, la o distanță de douăzeci și cinci de pași, nici născocirea în comun, seara, de versuri umoristice. Mărturisesc că ajunsesem să ne și certăm.

De altfel, dacă ne-ar fi întrebat cineva ce ne adusese aici, cred că niciunul dintre noi nu ar fi putut să dea un răspuns valabil. Eu unul mă ocupam pe vremea aceea de pictură, Valerian Alexandrovici scria versuri simboliste, iar Vaska era pasionat de Wagner și cânta chemarea lui Tristan către Isolda pe un clavir vechi, stricat, cu clapele îngălbenite.

Spre crăciun, satul s-a înviorat pe neașteptate. La Tristenka, Borodino, Brâlin, Șustov, Nikiforovskoe și Kozlî țăranii începuseră să facă bere, o băutură tare și grea, care-ți amorțește fața și mâinile. Deși era în preajma sărbătorilor, ei se îmbătau atât de rău, încât la Deaghilev unul i-a spart capul lui taică-său cu un par de gard, iar la Krugliții, un bătrân a băut până a murit. Fără să vrea, crăciunul ne-a înviorat și pe noi. Prima vizită am făcut-o în satul Popiha, unde ne-am dus la preot și la diacon, apoi am nimerit nu se știe cum la paznicul bisericii Andrei, apoi la două învățătoare, și după aceea ne-a luat vârtejul. De la învățătoare am ajuns la doctorul de la Tuma, apoi la conțopistul de plasă, unde ne aștepta un adevărat banchet, la uriadnic, la felcerul șchiop și la chiaburul Vasili Egorov, care cumpăra din toată regiunea piei de animale, pânză de casă, grâne, cherestea, bice, coșuri de coajă de tei și fuse... Și apoi țin-te!

Mărturisesc că nu prea ne simțeam în largul nostru. Nu izbuteam cu niciun chip să intrăm în ritmul vieții lor, statornicit de ani și ani. Deși părea că suntem ca la noi acasă, în realitate eram ca niște oameni de pe o altă planetă. Parcă ne-am fi uitat la localnici prin microscop, iar ei, la noi, prin telescop. Căutam ce e drept să părem nestingheriți, băieți veseli, în stil rusesc. Iată, de pildă, Anna Ignatievna, o fată bătrână de vreo patruzeci de ani din casa dascălului, cu mâinile bătătorite de înhămatul calului și căratul cu sania a unui butoi cu apă de la o fântână puturoasă, din care scotea găleata cu o frânghie înghețată. Când și-a luat la petrecere un aer rușinos, și-a lăsat ochii în jos, și-a desfăcut brațele și a început să

cânte:

Ondrei Nikolaevici,
Venim, venim la dumneata,
Vrem ca să te supărăm noi cu ceva:
— Supărați-mă, că nu-i cu *supărare!*
— S-o alegi pe aia de ți-e dragă tare,
Să o iei cu tine, să o duci acasă,
S-o numești iubita ta mireasă!

am sărutat-o cu toții vitejește pe buze, în ciuda împotrivirii ei prefăcute și a chicotelilor cochete, care desigur că se cuveneau potrivit obiceiului.

După aceste sărutări forțate, ne-am așezat toți în cerc. Patru seminariști veniți în vacanță, dascălul, administratoarea de la o moșie învecinată, uriadnicul, îmbrăcat în civil, diaconul, felcerul și noi – trei esteți, care căutam pe atunci frumusețea aristocratică, rafinată, în sunete, cuvinte și culori. Ne străduiam să păstrăm o atitudine cât mai demnă, învârtindu-ne în horă spre stânga și spre dreapta, în urletele și tropăiturile generale, în timp ce seminaristul Vozdvijenski, conducătorul dansului și cel mai mare crai al satului, se plimba ca un erou în sus și-n jos prin odaie, făcând pași de balet și pocnindu-și degetele deasupra capului.

În cetate stă crăiasa cea inimoasă,
Iar sub ziduri craiul tinerel.
El își caută, își caută mireasă
Și se plimbă pe sub ziduri cătinel.
Oare nu-i aleasa sufletului meu
Care poartă-n deget un inel?

Apoi hora s-a oprit pe neașteptate și au început toți să cânte, acum pe un ton solemn:

Poarta grea în lături când s-a dat,
Craiul la crăiță s-a plecat,
Iar crăița plecăciunea i-a întors.

În clipa aceea, felcerul și nevasta dascălului s-au așezat față-n față, înclinându-se adânc unul în fața celuilalt, în timp ce corul continua:

Înspre ea, alesule, pășește drept,
Strânge-ți mândra mai cu foc la piept
Și dă-i sărutări fierbinți...

În cele din urmă, am ajuns la școala din Tuma, ceea ce nu puteam evita. Înainte se făcuseră acolo cincisprezece repetiții, la

care copiii fuseseră dresați ca niște câini, mai ales – se pare – în cinstea noastră, a oaspeților de la Petersburg. Ne-am dus la serbare. De cum am apărut, s-au aprins și luminile pomului de crăciun, datorită unui fir îmbibat cu praf de pușcă. În ceea ce privește programul, îl știam de mai înainte pe dinafară... „Odată, pe vreme de iarnă geroasă, venind din pădure prin frigul cumplit, văzui cum suia pe colina râpoasă un cal cu-o povară de crăci – liniștit.” „Câți ani? Șase-n cap, chiar acu' i-am plinit...” Țărănușul de șase ani, cu o căciulă uriașă de blană de câine și cu o pereche de mănuși de piele, cu un singur deget, de-ale lui taică-său, părea un artist înnăscut și era fermecător cu seriozitatea lui demnă și cu glasul său puțin răgușit de bas.

Celelalte numere ale programului au fost foarte proaste, făcute în spirit pseudopopular.

Cunoșteam de multă vreme numerele acestea obișnuite: *Ciorba lui Demian,* interpretată de diferite personaje, niște cântece ucrainene, ajunse acolo nu știu cum, executate ca vai de lume, și niște fleacuri rimate, cântate de cor: „Uite pomul de crăciun, ne-am strâns toți în jurul lui, uite-l și pe Buratino uite și călușul lui, și un tren de tinichea – bucuria mea!” Învățătorul, un om scund, ofticos, într-o hăinuță lungă, dar cu cămașă scrobită, pusă probabil numai cu acest prilej, ba cânta la vioară, ba dirija cu arcușul, ba dădea tonul „do-mi-sol-mi-do”, pocnindu-l din când în când cu arcușul în cap pe câte unul dintre băieții.

Epitropul localnic al școlii, un notar dintr-un orășel uitat de lume, își mișca buzele, plin de înduioșare, scoțându-și din când în când afară din gură limba scurtă și groasă ca de papagal, fiindcă dresajul se făcuse în cinstea lui.

În sfârșit, învățătorul ajunse la numărul „cheie” al programului său. Până atunci râsesem, dar acum ne venea să plângem. Pe scenă a ieșit o fetiță de vreo doisprezece-treisprezece ani, copila polițistului – care, cu profilul său de cal, semăna leit cu tatăl ei și era, firește, cea mai bună elevă a școlii. A început să recite:

Greierul în desfătare,
Trecând vara cu cântare.
Deodată se trezește
Că afară viscolește...

„Vara, când eu adunam, i-a dat replica pe un ton serios și sfătos un băiețaș de vreo șapte ani, încălțat în pâslarii lui taică-său, tu ce făceai?”

„Eu cântam în petrecere cu toți”, a răspuns fata polițistului.

Și aici s-a dovedit vestita ospitalitate rusească.

Învățătorul Kapitonâci a ridicat pe neașteptate în sus vioara și arcușul – era o lovitură de efect, pregătită de multă vreme – și corul a început să cânte în șoaptă misterioasă:

Ai cântat, îmi pare bine.

Acum joacă dacă poți,

Iar la vară fă ca mine...

Mărturisesc că mi s-a făcut părul vâlvoi în cap – parcă era din fire de sticlă – și mi se părea că toți copiii și țăranii adunați acolo își ațintiseră ochii pe mine, ba chiar mai mult, mă priveau o sută cincizeci de milioane de oameni, repetând cuvintele blestemate: „Ai cântat, îmi pare bine, acum joacă dacă poți...”

Nu mai știu cât a durat murmurul acesta monoton, parcă sinistru și ironic totodată. Dar îmi amintesc bine că în clipele acelea în minte mi s-a deschis ca o genune, cu un gând apăsător, trist și înfricoșător: „Iată-ne, un mic grup de intelectuali, stând față în față cu un popor uriaș, cel mai misterios, mai măreț și mai asuprit popor de pe pământ. Ce ne leagă de el? Nimic. Nici limba, nici credința, nici munca, nici arta. Poezia noastră i se pare caraghioasă, absurdă și de neînțeles, ca unui copil. Pictura noastră rafinată nu este pentru el decât o mâzgăleală inutilă și indescifrabilă. Căutarea de dumnezeu și zidirea de dumnezeu care ne preocupă pe noi reprezintă o prostie pentru el, care crede cu aceeași sfințenie și în sfânta Paraschiva, și în muma pădurii. Muzica noastră i se pare un zgomot plictisitor. Știința noastră nu-i ajunge. Mintea noastră complicată i se pare caraghioasă și jalnică, lui, care cu atâta înțelepciune, răbdare și simplitate face să rodească natura cea aspră. Da. Ce-i vom spune în ziua teribilă a judecății acestui copil și fiară totodată, acestui înțelept și animal, acestui uriaș cu milioane de capete? Nimic. Vom spune cu tristețe: „Eu cântam”. Iar el ne va răspunde, cu zâmbetul viclean al țăranului: „Acum joacă, dacă poți”...

Nu știu cum au înțeles prietenii mei toate acestea, dar am plecat de la școală tăcuți, fără să ne împărtășim impresiile.

După trei zile, ne-am răspândit care încotro, și relațiile dintre noi au rămas până astăzi reci. Gura nevinovată a acestor băiețandri și fetițe rostise parcă sentința noastră de condamnare la moarte. Și în timp ce străbăteam cu trenul drumul de la Ivan Alexandrovici Karaulov la Gorel, de la Gorel, la Kozlov, de la Kozlov, la Zintabrov

și mai departe, mă urmărea refrenul ironic, parcă răutăcios: „Acum joacă, dacă poți”.

Dumnezeu știe care e destinul poporului rus... Dar, ce să-i faci, la nevoie, vom juca!

Am mers toată noaptea până la gară.

Pe crengile golașe, înghețate ale mestecenilor erau presărate stele, de parcă dumnezeu ar fi împodobit copacii cu mâna lui atentă. Mă gândeam că e frumos, dar nu izbuteam în niciun chip, după cum nu izbutesc nici astăzi, să-mi alung din minte cuvintele: „Acum joacă, dacă poți”...

1910

LISTRIGONII

I

LINIȘTEA

Cam pe la sfârșitul lunii octombrie ori pe la începutul lui noiembrie, Balaklava – un coltișor foarte original din pestrițul imperiu rus – începe o viață specifică. Zilele de toamnă sunt calde încă și blânde, însă noaptea e frig, și pământul răsună sub picioare. Ultimii vilegiaturiști au plecat la Sevastopol cu boccelele, valizele,

coșurile, cu copiii limfatici și cu tinerele lor fete decadente. Au lăsat ca amintire doar cojile de la boabele de struguri, pe care, ca să-și întărească scumpa lor sănătate, bolnavii le-au zvârlit pretutindeni – pe chei și pe străzile înguste, într-o abundență dezgustătoare, o dată cu fel de fel de gunoaie, mucuri, bucățele de scrisori și ziare, care rămân totdeauna în urma vilegiaturiștilor.

Și Balaklava devine dintr-o dată spațioasă, aerisită și pornită pe treburi obișnuite, ca o casă după plecarea unor oaspeți nepoftiți, zgomotoși, care au umplut odăile de fum și au lăsat în urma lor numai murdărie. Pe străzi apare străvechea populație greacă, ce se ținuse până atunci ascunsă prin cine știe ce unghere sau odăițe din funduri de curți.

De-a curmezișul cheiului, pe toată lățimea lui, se întind năvoadele. Ele par pe bolovanii caldarâmului gingașe și subțiri ca o pânză de păianjen, iar pescarii se târăsc pe ele în patru labe, ca niște păianjeni mari și negri ce țes din nou capcana aeriană sfâșiată. Alții răsucesc frânghia pentru moruni și calcani, alergând fără odihnă, serioși și preocupați, de la un cap la altul al caldarâmului cu un colac de sfoară peste umăr, răsucind fără încetare în fața lor un ghem de ață.

Șefii de barcazuri ascut cârligele pentru moruni — cârlige tocite, de aramă, care după credința pescărească sunt mult mai bune la pescuit decât cârligele moderne, englezești, de oțel. Pe celălalt mal al golfului se călăfătuiesc, se smolesc și se vopsesc bărcile răsturnate cu chila în sus.

La fântânile de piatră, unde curge, murmurând neîncetat, o șuviță subțire de apă, stau la palavre ore întregi despre măruntele lor treburi casnice grecoaice uscățive, oacheșe, cu ochi mari și păr lung, care seamănă în mod ciudat și tulburător cu imaginea maicii domnului de pe străvechile icoane bizantine.

Totul se desfășoară fără grabă, într-o atmosferă de familie, între vecini, cu îndemânarea și frumusețea seculară obișnuită, în soarele de toamnă care nu mai dogorăște, pe malurile golfului albastru și vesel, sub cerul senin ce se întinde, curat, peste munții pleșuvi, cu vârfurile lor rotunde ce străjuiesc golful.

De vilegiaturiști, nici urmă. De parcă nici n-ar fi fost vreodată! Două-trei ploi bune, și de pe străzi dispare și ultima amintire lăsată de ei. Vara agitată și fără rost, cu fanfară, seara, cu praful stârnit de fustele cucoanelor, cu flirtul jalnic și cu discuțiile pe temă politică – toate se transformă într-un vis îndepărtat și uitat. Tot

interesul așezării pescărești se concentrează acum numai asupra peștelui.

În cafenelele lui Ivan Iurici și Ivan Adamovici, în țăcănitul pietrelor de domino, pescarii se unesc în echipe și aleg șefii. Se vorbește despre partea fiecăruia din pescuit, despre jumătăți de părți, despre năvoade, cârlige, momeală, scrumbii, chefali, labani, hamsi și barbuni, despre calcani, moruni și rândunica de mare. Pe la ora nouă seara, întregul oraș se cufundă într-un somn adânc.

Nicăieri pe tot cuprinsul Rusiei – și am străbătut-o doar destul în lung și-n lat – nu am descoperit o liniște atât de adâncă, desăvârșită, ca la Balaklava.

Ieși pe balcon și te afunzi în beznă și tăcere. Cerul e negru, apa golfului, neagră, după cum negri sunt și munții. Apa este atât de densă, de grea și de liniștită, încât stelele se oglindesc în ea fără să clipească. Niciun zgomot omenesc nu tulbură liniștea.

Când și când, abia o dată pe minut, se aude plescăind un val mic de zidul de piatră al cheiului. Dar clipocitul acesta, melodios, singuratic face ca liniștea să fie și mai deplină. Auzi cum îți pulsează sângele în urechi. O barcă scârțâie, prinsă de frânghia ei. Și iar tăcere. Simți cum noaptea și tăcerea s-au contopit într-o îmbrățișare întunecată.

Mă uit spre stânga, unde golful se îngustează, prins între doi munți.

Acolo se află o spinare lungă de deal, cu povârniș lin, încununat de niște ruine străvechi. Dacă te uiți bine, vezi clar tot muntele, asemănător cu un monstru gigantic din basme, care, culcat cu pieptul în golf și cu botul negru adânc băgat în apă, bea cu nesaț, fără să se sature vreodată.

Pe locul unde ar trebui să fie ochiul monstrului, luminează, ca un punct roșu, felinarul postului vamal. Cunosc felinarul acesta, am trecut de sute de ori pe lângă el, l-am atins cu mâna. Însă în liniștea ciudată și în întunecimea adâncă a nopții de toamnă văd tot mai clar spinarea și botul străvechiului monstru și simt cum ochiul lui mic, înroșit, viclean, plin de răutate, mă urmărește cu un sentiment ascuns de ură.

Îmi amintesc pe neașteptate de versul lui Homer despre golful îngust din Marea Neagră, unde Ulisse i-a văzut pe listrigonii cei setoși de sânge. Mă gândesc și la genovezii cei întreprinzători, zvelți și frumoși, care au înălțat aici, pe culmea muntelui, uriașele lor cetăți. Îmi mai amintesc și cum într-o noapte furtunoasă de

iarnă, s-a sfărâmat de pieptul bătrânului monstru o întreagă escadră engleză, din care făcea parte și mândrul și elegantul vas „Black Prince”[1]. Acum el se odihnește pe fundul mării, aici, aproape de mine, cu milioanele sale în lingouri de aur și cu sutele lui de vieți pierdute.

Bătrânul monstru picotește, privindu-mă cu ochiul lui mic, pătrunzător și roșu. Acum îmi pare o străveche și uitată divinitate care își deapănă visele milenare în liniștea neagră. Ciudat, dar încep să nu mă simt prea la îndemână...

Se aud pașii rari, leneși ai paznicului de noapte și deosebesc nu numai fiecare bocănit al cizmelor lui grele, țintuite, de pescar, pe pietrele trotuarului, dar și târșâitul călcâielor în intervalul dintre pași. Zgomotele acestea sunt atât de clare în liniștea nopții, de parcă aș merge lângă el, deși mă aflu la mai bine de o verstă distanță. Dar iată – pașii au amuțit. Poate că a cotit în vreo fundătură nepavată, sau poate s-a așezat pe o bancă. Liniște și beznă.

II

SCRUMBIA

E toamnă. Pe zi ce trece, apa se face tot mai rece. În năvoadele care se aruncă din barcă deocamdată se prinde numai pește mic. Dar iată, se zvonește că Iura Paratino și-a echipat barcazul și l-a trimis la locul dintre capul Aia și Laspi, unde și-a aruncat năvodul pentru scrumbii.

Firește, Iura Paratino nu-i împărat al Germaniei, nici bas celebru sau scriitor la modă ori interpret de cântece duioase și sentimentale țigănești, dar când mă gândesc de cât respect se bucură pe tot litoralul Mării Negre, îmi amintesc cu plăcere și mândrie de prietenia mea cu el.

Iura Paratino este un grec de vreo patruzeci de ani, nu prea înalt, vânjos, îmbibat de sarea mării și de smoală. Are o ceafă ca de taur, fața oacheșă, părul negru cârlionțat. Poartă mustăți. Bărbia lui rasă e pătrată, cu o îndoitură la mijloc – dovadă a unei voințe de neclintit și a unei mari cruzimi. Are buze subțiri, ferme, cu colțuri energic lăsate în jos. Niciun alt pescar nu-l întrece în îndemânare, șiretenie, putere și curaj. Nimeni nu poate să bea mai mult decât

[1] **Prințul negru (engl.) (n. t.).**

el, totuși nu a fost văzut niciodată beat. Și nimeni nu-l întrece pe Iura în noroc la pescuit, nici chiar celebrul Fedor din Oleiz.

La el, mai mult decât la oricare altul, e dezvoltată nepăsarea aceea specifică a pescarilor de pe mare față de loviturile nedrepte ale soartei, nepăsare foarte prețuită de oamenii aceștia îmbibați de sare.

Când i se aduce vestea că furtuna i-a rupt năvoadele sau că barcazul lui, plin până sus cu pește prețios a fost răsturnat de un val și scufundat, spune într-o doară:

— Ducă-se la mama dracului! și în clipa următoare parcă a și uitat de pierderea aceasta.

Pescarii spun despre el:

— Scrumbia abia se gândește să vină încoace dinspre Kerci, că Iura și știe unde să-și arunce năvoadele.

Năvoadele alcătuiesc un fel de capcană lungă de zece stânjeni și lată de cinci. Cred că amănuntele nu interesează. E destul să spun că peștele în înaintarea lui, noaptea, în cârduri mari, de-a lungul țărmului, datorită înclinării năvoadelor, cade în această capcană și nu mai poate să iasă de acolo fără ajutorul pescarilor, care scot năvoadele și varsă peștele în barcazurile lor. Lucrul cel mai însemnat este să vezi la vreme când începe să fiarbă apa – la suprafața locului unde se află capcana – întocmai ca terciul într-un cazan. Dacă lași să-ți scape clipa aceasta, peștele rupe năvoadele și pleacă.

Și când o presimțire tainică îl face pe Iura să-și dea seama de intențiile peștilor, toată Balaklava trece prin câteva zile de agitație și încordare. Băiețandri, puși anume în vârful muntelui, urmăresc capcana zi și noapte, iar barcazurile stau gata de pornire. De la Sevastopol vin negustori de pește. Fabrica de conserve din localitate își pregătește magaziile pentru cantități uriașe.

Și într-o dimineață, devreme, prin case, prin cafenele, pe străzi, pretutindeni, se răspândește ca fulgerul vestea:

— Vine peștele, vine peștele! Scrumbia a intrat în capcana lui Ivan Egorovici, a lui Kot, a lui Hristo, a lui Spiro și a lui Kapitanaki. Și, firește, în capcana lui Iura Paratino.

Toate echipele de pescari pornesc cu barcazurile pe mare.

Ceilalți localnici se adună toți pe țărm: bătrânii, femeile, copiii, cei doi cârciumari grași, cafegiul cu părul cărunt, Ivan Adamovici, farmacistul, un om foarte ocupat, care vine în fugă doar pentru o clipă, Evsei Markovici, felcerul cel cumsecade, și cei doi doctori din

localitate.

Primul barcaz care pătrunde în golf își vinde prada la prețul cel mai ridicat și asta o știu toți. În felul acesta, cei ce așteaptă pe țărm sunt stăpâniți de interes, pasiune sportivă, orgoliu și calcul.

În sfârșit, în gâtuitura golfului, printre munți, apare prima barcă, ocolind țărmul.

— E Iura.

— Ba nu, e Kolea.

— Cu siguranță că e Ghenali.

Pescarii au orgoliul lor. Când prada e foarte bogată, nu intri ca de obicei cu barca în golf, ei vâslești ca și cum ai zbura, și trei vâslași cu spinarea îndoită și cu mușchii brațelor încordați, cu gâturile băgate între umeri, aproape culcați pe spate, silesc barca prin smucituri rapide și scurte să gonească pe apa liniștită ca oglinda a golfului. Șeful de echipaj, cu fața spre ei, vâslește în picioare. El dă direcția barcazului.

— Firește, e Iura Paratino!

Barca este plină până la margini cu pește alb-argintiu; vâslașii își țin picioarele întinse pe mormanul de pește. Iura sare din mers pe debarcaderul de lemn, înainte ca vâslașii să fi încetinit viteza bărcii.

Și, în aceeași clipă, începe tocmeala cu negustorii.

— Treizeci! spune Iura, bătând palma peste mâna lungă și osoasă a unui grec înalt.

Asta înseamnă că vrea să dea peștele cu treizeci de ruble mia.

— Cinsprezece! strigă grecul, trăgându-și mâna și bătându-l la rândul său pe Iura peste palmă.

— Douăzeci și opt!

— Optsprezece!

— Douăzeci și șase!

— Douăzeci!

— Douăzeci și cinci! spune răgușit Iura. Și-mi mai vine un barcaz.

Între timp, la cotitura golfului se mai ivește un barcaz, al doilea, al treilea, apoi alte două deodată. Se iau la întrecere fiindcă prețul peștelui scade mereu. Peste o jumătate de oră se va plăti cincisprezece ruble mia, peste o oră, zece, apoi mai puțin și, la sfârșit, cinci, ba chiar și trei ruble mia.

Spre seară, toată Balakilava miroase îngrozitor a pește. În toate casele se prăjesc scrumbii sau se face marinată. La gurile largi ale cuptoarelor din brutării sunt așezate țigle pe care peștele se prăjește în suc propriu. Aceasta este mâncarea preferată a

gurmanzilor locali. Toate cafenelele și cârciumile sunt pline de fum și de miros de pește prăjit.

Iura Paratino, omul cel mai darnic din Balaklava, intră în cafenea. Acolo se îngrămădesc în miros de pește și fum de tutun toți pescarii din localitate. Acoperind zgomotul general cu vocea lui puternică, îi strigă poruncitor patronului:

— La fiecare câte o ceașcă de cafea!

O clipă se lasă o tăcere adâncă, plină de uimire și entuziasm.

— Cu zahăr sau fără? întreabă respectuos patronul, uriașul și oacheșul Ivan Iurici.

Iura șovăie o secundă. O ceașcă de cafea costă trei copeici, iar cu zahăr, cinci... Dar el nu-i meschin. Astăzi, cea mai mică parte de câștig a unui pescar de pe barcazul său e de cel puțin zece ruble. Și aruncă nepăsător:

— Cu zahăr. Și să vină muzica!

Iată și muzica: un clarinet și o tamburină. Cântă până noaptea târziu cântece tătărești monotone și triste. Pe mese apare vin nou, vin trandafiriu, cu mireasmă de struguri proaspăt striviți. El te îmbată foarte repede, și a doua zi te doare capul.

Între timp, pe chei se descarcă până noaptea târziu ultimele barcazuri. Stând pe vine în barcă, doi sau trei greci apucă repede cu îndemânarea obișnuinței doi pești în mâna dreaptă, alți trei în mâna stângă și-i zvârl într-un coș, numărând mereu, cu iuțeală și precizie, fără să se oprească o clipă.

Și a doua zi mai vin barcazuri de pe mare.

Ai crede că toată Balaklava e plină de pește.

Cotoi leneși, cu burțile doldora de peștele mâncat, zac de-a curmezișul trotuarelor, și dacă-i împingi cu piciorul, deschid doar un singur ochi și adorm din nou. Și gâștele se leagănă somnoroase în mijlocul golfului, iar din ciocuri le ies cozi de pește încă neînghițit.

În văzduh mai stăruie multe zile mirosul tare de pește proaspăt și cel înecăcios de pește prăjit. Debarcaderele de lemn, pietrele caldarâmului, mâinile și rochiile fericitelor gospodine, precum și apa albastră a golfului ce se leagănă agale sub razele soarelui de toamnă sunt presărate cu solzi ușori și lipicioși de pește.

III

FURTUL

E seară. Stăm în cafeneaua lui Ivan Iurici, luminată de două lămpi de gaz, suspendate de tavan. Încăperea e plină de fum gros de tutun. Toate măsuțele sunt ocupate. Unii joacă domino, alții, cărți, câțiva beau cafea, iar ceilalți stau pur și simplu de vorbă la căldură și lumină. O plictiseală plină de lenevie, plăcută domnește în întreaga cafenea.

Începem un joc destul de ciudat, care-i pasionează pe toți pescarii. Lăsând la o parte modestia, trebuie să mărturisesc că jocul l-am inventat eu. Cei ce iau parte la el sunt legați, pe rând, strâns la ochi cu o batistă. Celui cu batista la ochi i se pune o haină în cap și alți doi jucători, ținându-l de braț, îl duc prin toate colțurile cafenelei, îl învârtesc de câteva ori pe loc, îl scot în curte, iar îl aduc în cafenea și-l conduc printre mese, căutând în fel și chip să-l încurce. Când e, după părerea generală, cu totul dezorientat, e oprit și întrebat:

— Arată unde e nordul.

Fiecare este supus acestui examen de trei ori, și cel care se orientează mai prost le plătește celorlalți câte o ceașcă de cafea sau un număr stabilit dinainte de jumătăți de vin nou. De cele mai multe ori, eu sunt platnicul. Iura Paratino arată totdeauna nordul cu precizia unui ac magnetic. E uimitor!

La un moment dat, simt că mă privește cineva din spate, întorc capul și-l văd pe Hristo Ambarzaki făcându-mi semn din ochi să mă apropii. Nu este singur. La masă cu el stă șeful meu de echipă și dascălul meu, Iani.

Mă mut la masa lor. Hristo cere un domino de ochii lumii și, în timp ce ne prefacem că jucăm, făcând zgomot cu pietrele, el spune cu jumătate de glas:

— Ia-ți difanii și vino cu Iani pe chei, fără să te vadă nimeni. Golful e plin de chefali înghesuiți ca măslinele într-un borcan. I-au alungat încoace delfinii.

Difanii sunt niște năvoade foarte subțiri, late de un stânjen și lungi de vreo 60 de stânjeni, făcute din trei pânze. Cele două din afară au ochiuri largi, dar cele din mijloc, înguste. Scrumbiile, mici, trec prin ochiurile largi, dar se încurcă în pânza interioară; dimpotrivă, chefalul, mare, sau labanul, dacă atinge pânza interioară și încearcă să se întoarcă înapoi se încurcă în ochiurile largi ale pânzei exterioare. În toată Balaklava numai eu am năvod ca acesta.

Pe furiș, căutând să nu întâlnim pe nimeni, Iani și cu mine ducem

năvodul la țărm. Noaptea e atât de întunecoasă, încât abia îl distingem pe Hristo care ne așteaptă în barcă. În golf se aud fornăituri și grohăituri asemănătoare cu niște oftaturi adânci. Le scot delfinii sau porcii de mare, cum îi numesc pescarii. Mânaseră în golful îngust un banc uriaș de mii de pești și acum îi urmăreau și-i înghițeau cu nemiluita.

Ceea ce voiam să facem era, nici vorbă, o încălcare a unei reguli. Potrivit unui obicei străvechi, în golf se îngăduie pescuitul numai cu undița sau cu vârșele. Numai o dată pe an, și atunci nu mai mult de trei zile, toată Balaklava pescuiește și cu năvoadele mari. Este o lege nescrisă, un fel de tabu istoric al pescarilor.

Dar noaptea era atât de întunecoasă și grohăitul delfinilor ne atâța într-atât curiozitatea vânătorească plină de pasiune, încât, înăbușindu-mi un oftat de căință, pe care l-am scos fără să vreau, am sărit cu grijă în barcă și, în timp ce Hristo vâslea fără zgomot, eu îl ajutam pe Iani să arunce năvodul. În timp ce el desfășura marginea de jos a năvodului de care atârnase greutăți mari de plumb, eu îi întindeam repede marginea de sus, prevăzută cu plutitori de plută.

Dar o priveliște minunată, pe care nu o mai văzusem niciodată, mă umple de farmec. Aproape de bordul stâng se aude grohăitul unui delfin, în jurul bărcii și sub ea pornesc să se perinde cu o iuțeală ametitoare nenumărate șuvițe argintii, asemănătoare cu urmele stinse ale unui foc de artificii. Sute și mii de pești fug speriați, încercând să scape de urmărirea nesățiosului hrăpăreț. Abia atunci îmi dau seama că întreaga mare arde parcă în mii de lumini. Pe crestele valurilor mici, pe care abia le auzi plescăind, joacă reflexe albăstrii, ca de pietre prețioase. Acolo unde vâslele ating apa, se aprind dâre adânci, pline de strălucire. Bag mâna în apă, și când o scot, de pe ea se prelinge un mănunchi de briliante scânteietoare, iar pe degetele mele mai ard încă multă vreme gingașele luminițe fosforescente, albăstrii. E una din nopțile fermecate, despre care pescarii spun:

— Arde marea!

Un alt banc de pește trece cu o iuțeală ametitoare pe sub barcă, brăzdând apa ca niște săgeți mici, argintii. De foarte aproape, aud grohăitul delfinului. În sfârșit, iată-l. Se ivește într-o parte a bărcii, dispare o secundă sub chilă și gonește mai departe. Înaintează adânc sub apă, dar eu disting neobișnuit de clar trupul lui viguros, argintat de jocul infuzoriilor, parcă învăluit în miliarde de scânteieri,

ceea ce-l face să semene cu un schelet strălucitor de sticlă.

Hristov vâslește fără zgomot, iar Iani lovește numai o singură dată o greutate de plumb pe bordul bărcii. Am desfășurat tot năvodul, și acum putem să începem.

Ne apropiem de țărmul opus. Iani se instalează la prova cu picioarele larg desfăcute. Și din mână îi alunecă încet o frânghie de capătul căreia e prinsă o piatră mare, plată, ce se afundă în apă cu un plescăit ușor. Marginea mare cu plutitoarele de plută se ridică la suprafață, formând o dungă abia vizibilă. Acum descriem, fără zgomot, cu barca un semicerc de-a lungul întregului nostru năvod, acostăm din nou la țărm și aruncăm cealaltă margine a năvodului. Ne aflăm în interiorul semicercului închis.

Dacă n-ar fi fost vorba de braconaj și am fi lucrat într-un loc deschis, fără teamă de a fi surprinși, am fi încercat, făcând zgomot și plescăind cu vâslele, să silim tot peștele din semicercul nostru să se arunce în năvodul întins pentru el și să se prindă cu capul și branhiile în ochiurile năvodului. Dar totul trebuia făcut în taină, așa că nu am mers decât de două ori de la o margine la alta. Hristo tulbură apa cu vâsla, fără zgomot, și stârnește cu mișcările lui niște minunate licăriri albastre. Apoi ne întoarcem la primul plutitor. Iani scoate afară cu aceeași grijă piatra care ne-a slujit drept ancoră și o pune încet pe fundul bărcii. Apoi, stând la pră și sprijinindu-se pe piciorul stâng întins înainte, Iani trage năvodul din adânc, ridicând cu mișcări ritmice, când o mână, când alta. Înclinat puțin peste bord, văd năvodul ieșind din apă și disting perfect fiecare ochi, fiecare fir al lui, ca o minunată împletitură de foc. De pe degetele lui Iani alunecă și cad mici luminițe tremurătoare.

Acum se aude peștele mare și viu izbindu-se greoi de fundul bărcii, zbătându-se și lovind lemnul cu coada. Treptat, ne apropiem de al doilea plutitor și tragem și aici năvodul afară cu aceeași băgare de seamă.

Acum e rândul meu să vâslesc. Hristo și Iani desfășoară iar năvodul și scot chefalii din ochiurile lui. Hristo nu se mai poate stăpâni și râde fericit, aruncând la picioarele mele, peste capul lui Kolea, un chefal mare, argintiu și gras.

— Ce mai pește! îmi șoptește el.

Iani îl oprește.

După ce am terminat, și năvodul ud e întins din nou pe platforma de la prova barcazului, văd că tot fundul vasului e plin cu pește viu, care se zbate încă. Dar trebuie să ne grăbim. Mai facem un cerc și

încă unul, deși bunul simț ne îndeamnă de multă vreme să ne întoarcem în oraș. În sfârșit, acostăm la țărm, într-un loc ferit. Iani aduce coșurile. Pești mari, cărnoși, proaspeți, răspândind un miros foarte ispititor, zboară plescăind în ele.

După zece minute ne întoarcem la cafenea, unul câte unul. Fiecare născocește un pretext ca să-și justifice lipsa. Dar pantalonii și hainele noastre sunt ude, Iani are mustățile și barba pline de solzi de pește și mirosim a mare și a pește crud. Iar Hristo, stăpânit încă de patima vânătorii, face mereu câte o aluzie la operația noastră.

— Tocmai am trecut pe chei... Ce de porci de mare au intrat în golf! O grozăvie! Și-mi aruncă priviri șirete cu ochii săi negri și scânteietori.

Iani, care l-a ajutat să ducă și să ascundă coșurile, șade lângă mine și, în timp ce soarbe din ceașca de cafea, murmură atât de încet, încât abia se aude:

— Sunt vreo două mii și numai din cei mari. Ți-am dus acasă treizeci de bucăți.

E partea mea de pradă. Eu dau încet din cap. Acum mi-e puțin rușine de fapta mea. Deși surprind și la alții priviri șirete. Se pare că nu numai noi ne-am îndeletnicit în noaptea aceea cu braconajul.

IV

MORUNUL

Vine iarna. într-o seară începe să ningă, și cheiul, bărcile de lângă țărm, acoperișul caselor, copacii, totul se învește mântă într-un linț oliu alb. Numai apa din golf rămâne înfricoșător de neagră, plescăind agitată în cadrul acesta alb și încremenit.

Pe litoralul Crimeii, la Anapa, la Sudak, la Kerci, la Feodosia, la Ialta, la Balaklava și la Sevastopol, oamenii se pregătesc pentru pescuitul morunului. Își curăță cizmele uriașe de piele de cal, înalte până la șolduri, cântărind câte o jumătate de pud fiecare, își repară pantalonii de piele și mantalele impermeabile, vopsite cu vopsea galbenă de ulei, își cârpesc pânzele, împletesc plasele de pescuit cu cârlige.

Evlaviosul pescar Fedor din Oleiz, cu mult înainte de începutul pescuitului de moruni, aprinde lumânări de ceară și candele cu cel mai bun ulei de măsline înaintea icoanei cuviosului Nicolae din Mira

în Licia, făcătorul de minuni și protectorul tuturor marinarilor. Când va ieși în larg cu echipa sa de tătari, chipul sfântului mării, prins la pupă, îl va îndruma și-i va purta noroc. Lucrul acesta îl știu toți pescarii din Crimeea, fiindcă se petrece în fiecare an și fiindcă Fedor și-a făcut o faimă de pescar foarte îndrăzneț și norocos.

Și iată că spre revărsatul zorilor, dar încă pe întuneric, cu primul vânt prielnic, sute de bărci se desprind de insula Crimeea și pornesc în larg cu pânzele întinse.

Cât de frumoasă e clipa plecării! Se așaza câte cinci la pupa barcazului. „Cu dumnezeu înainte! Să dea dumnezeu noroc! Cu dumnezeu înainte!” Pânza desfăcută cade în jos, dar, după ce flutură nehotărâtă câtva timp în aer, se umflă deodată ca o aripă albă de pasăre, cu vârful îndreptat în sus. Barca, înclinată pe o parte, iese lin din gura golfului în larg. Dincolo de bord, apa clocotește și spumegă, stropindu-i pe cei dinăuntru, iar pe bord, înmuindu-și în apă din când în când marginea de jos a hainei, șade liniștit câte un pescar tânăr, fumându-și cu o nepăsare prefăcută țigara proaspăt răsucită. Sub grătarul de la pupă se află o mică rezervă de votcă tare, ceva pâine, vreo zece pești afumați și un butoiaș cu apă.

Pescarii se îndepărtează de mal la treizeci de verste și chiar mai mult. În timpul acestui drum lung, șeful de echipă și ajutorul lui pregătesc uneltele de pescuit. Iată ce înseamnă unealta de pescuit moruni. Închipuiți-vă că pe fundul mării, la o adâncime de patruzeci de stânjeni, se întinde o frânghie groasă, lungă de o verstă. De ea sunt legate, la fiecare trei-patru arșini, bucăți scurte de sfoară de vreun stânjen, la capete cu cârlige în care se prinde, ca momeală, pește mărunt. Două pietre plate, atașate la cele două capete ale frânghiei principale, servesc de ancore care o trag la fund, iar două plutitoare prinse de aceste ancore stau la suprafața mării, indicându-le poziția. Plutitoarele sunt alcătuite dintr-o sută de dopuri de plută, înfășurate într-o rețea de sârmă, în partea de sus cu steguțe roșii.

Cu o îndemânare și o iuțeală uimitoare, ajutorul înfige momeala în cârlige, iar șeful echipajului așază cu grijă întreaga frânghie într-un coș rotund, într-o spirală perfectă cu momeala înăuntru. Pe întuneric, aproape numai pe dibuite, nu este chiar atât de ușor pe cât pare la prima vedere să faci toată această operație. Când se dă drumul frânghiei în mare, un singur cârlig prost plasat poate să se agațe și să încurce totul.

În zori, pescarii ajung la locurile lor de pescuit. Fiecare șef de echipaj are punctele lui „norocoase” și le găsește în largul mării la zeci de verste de țărm tot atât de ușor cum găsim noi cutia cu penițe în masa noastră de scris. Trebuie doar să te plasezi așa, încât steaua polară să se afle exact deasupra clopotniței mânăstirii sfântului Gheorghe și să înaintezi, fără să schimbi direcția, spre răsărit, până când zărești farul de la Foros. Fiecare șef de echipaj își are semnele lui secrete – faruri, case, stânci mari de pe țărm, pini singuratici de pe munți, sau stele.

În sfârșit, s-a găsit locul. Se aruncă în mare prima piatră legată de frânghie, se stabilește adâncimea, se fixează geamandura, și de la ea se pornește cu vâslele cât ține lungimea frânghiei pe care șeful de echipaj o desfășoară din coș cu o iuțeală neobișnuită. Se aruncă a doua piatră, se fixează pe apă a doua geamandură și gata. Pescarii se întorc acasă, vâslind sau cu pânze, dacă vântul le îngăduie să navigheze în volte. În ziua următoare, ori peste două zile, ies din nou în larg și trag afară năvodul. Dacă dumnezeu sau întâmplarea a vrut-o, găsesc în vreun cârlig prins câte un morun care a înghițit momeala. E un pește uriaș, cu bot ascuțit, care ajunge până la zece-douăzeci de puduri, iar uneori, rar, chiar și la treizeci de puduri și mai mult.

Astfel, a ieșit într-o noapte din golf Vanea Andruțaki, împreună cu barcazul său. La drept vorbind, nimeni nu se aștepta la ceva bun din asta. Bătrânul Andruțaki murise în primăvara trecută, iar Vanea era prea tânăr, și pescarii cu experiență socoteau că el ar fi trebuit să mai rămână vreo doi ani simplu vâslaș, apoi timp de un an să fie ajutor de șef de echipă. El, însă, și-a alcătuit o echipă din tinerii cei mai îndrăzneți, a dojenit-o cu asprime, ca un adevărat stăpân, pe bătrâna lui mamă care începuse să se tânguie, i-a ocărit cu înjurăturile cele mai urâte pe bătrânii lui vecini, care bombăneau, și a ieșit în larg, beat, împreună cu tot echipajul, beat și el, stând la pupă cu căciula de oaie dată pe ceafă, de sub care izbucnea pe fruntea arsă de soare un păr negru, cârlionțat ca al unui pudel.

În noaptea aceea, ningea și sufla lângă țărm un vânt puternic. Unele dintre barcazurile ieșite din golf se întorseseră curând fiindcă pescarii de aici, în ciuda experienței lor de secole, sunt foarte prevăzători, dacă nu chiar fricoși. „E vreme proastă”, spuneau ei.

Dar Vanea Andruțaki s-a întors acasă pe la amiază cu barcazul plin de moruni mari și, în afară de aceasta, mai adusese în remorcă un monstru de vreo douăzeci de puduri, pe care membrii

echipajului l-au lovit multă vreme cu maiurile de lemn și cu vâslele, ca să-l omoare.

Cu uriașul acesta au avut grozav de mult de furcă. Pescarii spun în general despre moruni că-i destul să-i tragi capul la nivelul bordului, ca peștele să sară singur în barcă. E drept, uneori, cu o izbitură a cozii sale puternice morunul îl aruncă peste bord pe neprevăzătorul pescar. Dar la pescuitul de moruni se petrec și lucruri mai grave, când pescarii sunt amenințați, într-adevăr, de o mare primejdie. Așa s-a întâmplat și cu Vanea Andruțaki.

Vanea stătea la provă, care ba se ridica pe crestele înspumate ale valurilor largi, ba se prăbușea vertiginos în gropi verzi de apă. Tânărul scotea frânghia din mare, mișcându-și ritmic brațele și spinarea. Cinci moruni mici, care se prinseseră chiar la început, aproape unul după altul, zăceau nemișcați pe fundul barcazului, dar după aceea au urmat o sută sau o sută cincizeci de cârlige goale, cu momeala neatinsă.

Echipajul vâslea în tăcere, fără să-și ia ochii de la două puncte de pe țărm, indicate de șef. Ajutorul ședea la picioarele lui Vanea, scoțând momeala de pe cârlige și așezând frânghia în coș, în cercuri regulate. Deodată, unul dintre peștii prinși începu să se zbată.

— Bate din coadă, își așteaptă tovarășa, zise tânărul pescar Pavel, amintindu-și de un vechi semn pescăresc.

În aceeași clipă, Vanea Andruțaki simți că o uriașă greutate vie atârna de frânghia întinsă pieziș, chiar la fundul mării, tresărind și împotrivindu-se. Când se înclină ceva mai târziu peste bord și zări sub apă trupul lung, argintiu al monstrului, nu se mai putu stăpâni și, întorcând capul spre oamenii săi, șopti cu ochi strălucitori, plin de entuziasm:

— E ca un taur! Ăsta are vreo patruzeci de puduri...

Ceea ce n-ar fi trebuit în niciun caz să facă! Să te ferească dumnezeu, ca atunci când te afli pe mare, să anticipezi evenimentele sau să te bucuri de succes înainte de a ajunge la țărm. Și acest vechi semn misterios s-a adeverit îndată. Vanea abia apucase să vadă la cel mult o jumătate de arșin de suprafața apei botul ascuțit și osos și abia se pregătea să tragă peștele spre bord, căutând să-și stăpânească bătăile furtunoase ale inimii, când, deodată... coada viguroasă a peștelui plescăi deasupra unui val și morunul porni vertiginos în jos, trăgând după el frânghia și cârligele.

Dar Vanea nu-și pierdu cumpătul. Strigă la pescari să vâslească, trase o înjurătură cumplită și începu să desfacă frânghia în urma peștelui care o luase razna. Cârligele sclipeau în aer, ieșind din mâinile lui și căzând cu plesnituri în apă. Ajutorul său dădea drumul mereu frânghiei din coș. Vâslașii lopătau de zor, străduindu-se din răsputeri să întreacă înaintarea peștelui sub apă. Era vorba de o muncă neînchipuit de rapidă și precisă, care nu se încheie totdeauna cu bine. Câteva cârlige se încurcară în frânghie. Ajutorul îi strigă lui Vanea să nu mai destindă otgonul și începu să-l descurce cu iuțeala și minuțiozitatea caracteristice în clipele de primejdie numai oamenilor care trăiesc pe mare. În aceste câteva secunde, frânghia se întinse în mâna lui Vanea ca o coardă, și barca sărea ca turbată de pe un val pe altul, trasă de fuga năprasnică a peștelui, mânată și de eforturile vâslașilor.

„Dă drumul la frânghie!” strigă, în sfârșit, ajutorul. Frânghia se destinse din nou cu o repeziciune neobișnuită în mâinile îndemânatice ale șefului de echipaj, dar barca se smuci deodată, și Vanea gemu surd și înjură. Un cârlig de aramă i se înfipsese adânc în palmă, sub degetul mic. În clipa aceea, Vanea se dovedi a fi un adevărat pescar. Opri o clipă frânghia, înfășurând-o în jurul degetelor mâinii rănite, iar cu cealaltă mână scoase un cuțit și tăie sfoara de care era prins cârligul. Acesta îi pătrunsese adânc în mână, însă el îl smulse cu o bucată de carne și-l zvârli în mare. Deși ambele mâini și frânghia, ca și bordul bărcii și apa din barcaz se înroșiră de sângele lui, el își duse munca până la sfârșit și dădu prima lovitură amețitoare cu maiul de lemn în capul peștelui încăpățânat.

Era primul pescuit de morun din toamna aceea. Echipa își vându peștele la un preț foarte ridicat, așa că fiecare se alese cu aproape patruzeci de ruble. Cu prilejul acesta s-a băut o cantitate înfricoșătoare de vin nou, iar spre seară, tot echipajul de pe „Sfântul Gheorghe”, cum se numea barcazul lui Vanea, a plecat într-o trăsură cu doi cai și cu muzică la Sevastopol. Acolo, vitejii pescari din Balaklava, împreună cu niște marinari din flota de război, au făcut țăndări pianul, ușile, paturile, scaunele și ferestrele dintr-un bordel, apoi s-au luat la bătaie și abia în zori s-au întors acasă, beți, plini de vânătăi, dar cântând. Și îndată ce au coborât din trăsură, s-au repezit la barca lor, au întins pânzele și au ieșit în larg să așeze cârligele.

Din ziua aceea, Vanea Andruțaki și-a câștigat renumele de

adevărat șef de echipaj.

V

PEȘTELE DOMNULUI
Legendă apocrifă

Această minunată legendă mi-a povestit-o la Balaklava șeful unui barcaz pescăresc, un grec, anume Kolea Konstandi, un adevărat marinar și un mare bețiv.

Pe atunci mă învăța toate complicatele și ciudatele amănunte ale științei pescărești.

M-a învățat să fac noduri pescărești și să repar năvoadele rupte, să fixez cârligele pentru prins morunul, să arunc năvodul și să spăl vârșele, să scot chefalul din vintire, să prăjesc lobanul în proțap, să mănânc crevete crude. Mi-a arătat cum pot să recunosc după fluxul din timpul zilei ce vreme va fi noaptea, cum se întinde o pânză, cum se scoate ancora și cum se măsoară adâncimea până la fund.

Mi-a lămurit, cu răbdare, cum deosebești vânturile unele de altele, după direcție și caracteristicile lor: „levanti”, „greba-levanti”, „siroco”, „tramontanul”, teribilul „bora”, vântul prielnic din larg și cel capricios de lângă țărm.

Tot datorită lui, cunosc obiceiurile și superstițiile pescarilor din timpul pescuitului. Nu trebuie să fluieri în barcaz, nici să scuipi, decât peste bord. Nu e îngăduit să pomenești numele diavolului, deși în caz de ghinion poți să blestemi credința, mormântul, coșciugul, sufletul, strămoșii, ochii, ficatul, splina și așa mai departe. E bine să lași în plasă măcar un peștișor uitat parcă din întâmplare, fiindcă aduce noroc. Să te ferească dumnezeu să arunci peste bord orice fel de aliment, atâta vreme cât barcazul se află în larg. Iar dacă îl întrebi pe un pescar: „Încotro?”, săvârșești lucrul cel mai grav care nu ți se iartă niciodată. Pentru întrebarea aceasta poți să fii și bătut.

De la el am aflat de existența peștelui otrăvitor, *dracus,* asemănător cu o scrumbie măruntă, și cum trebuie să-l scoți din cârlig, despre proprietatea ghigorțului de mare de a provoca abcese prin înțepătura înotătoarelor sale, despre înfricoșătoarea coadă dublă a peștelui-torpilă și despre iscusința cu care mănâncă crabul de mare stridia, introducând mai întâi o pietricică între valvele scoicii ei.

De la Kolea am auzit și multe povești marinărești ciudate și sumbre. Mi le spunea în nopțile plăcute și liniștite de la începutul toamnei, când barca noastră se legăna ușor în larg, departe de țărmul nevăzut, iar noi, în doi sau în trei, la lumina galbenă a unui felinar de mână, sorbeam fără grabă vinul nou, trandafiriu, cu mireasma boabelor de struguri proaspăt striviți.

„În mijlocul oceanului sălășluiește un șarpe de mare, lung de o verstă, care se ridică arareori de la fund ca să respire, cel mult o dată la 10 ani. Trăiește singur. Înainte erau mulți masculi și femele din neamul lui, dar făceau atâta rău peștilor mărunți, încât dumnezeu i-a condamnat să piară, și nu a mai rămas decât acesta, în vârstă de o mie de ani, care-i sortit să trăiască singur până la moarte. Marinarii din trecut l-au văzut când ici, când colo, în toate oceanele lumii.

Undeva, în mijlocul mării, pe o insulă nelocuită, într-o peșteră submarină din adânc, trăiește și regele racilor de mare. Când își izbește cângile una de alta, apa începe să clocotească.

Peștii vorbesc între ei. Lucrul acesta îl știu toți pescarii. Ei se vestesc unul pe altul de feluritele primejdii și capcane întinse de om, și un pescar lipsit de experiență și îndemânare poate să strice pentru foarte multă vreme un loc bun de pescuit, dacă lasă peștele să-i scape din năvod.”

De la Kolea am auzit și de Olandezul zburător, de acest veșnic hoinar al mărilor, cu vasul său cu pânze negre și cu echipajul mort. De altfel, legenda aceasta înfricoșătoare e cunoscută de marinarii de pe toate țărmurile Europei, care cred în ea.

Dar o legendă povestită de el m-a mișcat foarte mult prin simplitatea ei pescărească, plină de naivitate.

O dată, în zori, înainte de răsăritul soarelui, când cerul abia căpătase o nuanță portocalie, și pe mare se așternea o pâclă roz-albă, Kolea scotea cu mine năvodul de pescuit scrumbii, pe care-l aruncasem de cu seară de-a curmezișul țărmului. Pescuitul era foarte slab. În ochiurile năvodului se prinseseră cam o sută de scrumbii, vreo cinci-șase ghigorți, vreo treizeci-patruzeci de carași grași și foarte multe meduze gelatinoase și sidefii, asemănătoare cu uriașe pălării de ciuperci incolore cu o mulțime de picioruțe.

Dar printre ceilalți pești am descoperit și un peștișor foarte ciudat, cum nu mai văzusem până atunci. Era oval, plat și atât de mic, încât ar fi încăput foarte bine în palma unei femei. Trupul său

era acoperit cu niște firicele dese, mărunte și străvezii. Avea capul micuț, iar ochii lui, care nu semănau nici pe departe cu ai unui pește, erau negri, cu cercuri aurii și neobișnuit de mișcători. Trupul era auriu. Mai mult decât orice m-au uimit două pete, câte una de fiecare parte, în mijloc, de mărimea unei monede de douăzeci de copeici, dar de o formă neregulată și de o culoare azurie neînchipuit de vie, cum nu găsești nici pe paleta unui pictor.

— E peștele domnului, mi-a spus Kolea. E foarte rar.

Mai întâi l-am pus într-o oală pe care o aveam în barcă, iar când ne-am întors acasă, l-am pus într-un lighean mare, emailat, plin cu apă de mare. Înota repede în jurul ligheanului, pe lângă pereți și mereu în aceeași direcție. Dacă-l atingeai, emitea un sunet abia perceptibil, scurt și răgușit, și-și iuțea mersul. Își mișca mereu ochii negri, iar nenumăratele firicele făceau să vibreze apa.

Voiam să-l duc viu la acvariul stațiunii biologice din Sevastopol, dar Kolea mi-a spus:

— Nu-ți bate capul. Nu rezistă. Așa-i peștele ăsta. Dacă-l scoți chiar și numai o clipă din mare, își dă suflarea. Este peștele domnului.

Spre seară, peștele a murit. Iar noaptea, în barcă, departe de țărm, mi-am amintit de el și am întrebat:

— Kolea, de ce-i spune peștelui ăstuia peștele domnului?

— Iată de ce, începu Kolea, plin de convingere. Povestea am aflat-o de la niște greci bătrâni. Când Isus Cristos, domnul nostru, a înviat a treia zi, nimeni n-a vrut să-l creadă. Oamenii văzuseră minuni făcute de el în timpul vieții, dar minunea asta nu puteau s-o creadă și se temeau.

S-au lepădat de el discipolii săi, s-au lepădat apostolii, s-au lepădat mironosițele. Atunci, el s-a dus la maică-sa. Ea stătea la vatră și prăjea pește într-o tigaie. Domnul i-a spus:

— Iată, eu sunt fiul tău cel care a înviat, așa cum spune scriptura. Pace ție!

Dar ea s-a cutremurat și a exclamat înfricoșată:

— Dacă ești cu adevărat fiul meu, Isus, săvârșește o minune, ca să cred.

Domnul a zâmbit, văzând că nu-l crede, și a spus:

— Iată, am să iau peștele de pe foc și el va învia. Atunci o să mă crezi?

Și îndată ce-a luat peștele cu două degete și l-a ridicat în văzduh, acesta a înviat.

Atunci a crezut mama domnului în minune și s-a înclinat, bucuroasă, în fața fiului său înviat din morți. Iar pe trupul acestui pește au rămas din clipa aceea cele două pete de culoarea cerului. Ele sunt urmele degetelor domnului.

Așa mi-a povestit un pescar simplu legenda străveche și naivă. Și după câteva zile am aflat că peștele domnului are și un alt nume – peștele lui Zeus. Cine poate ști cât de veche este legenda aceasta apocrifă?

VI

BORA

O, dragi oameni simpli, inimi curajoase, suflete naive și primitive, trupuri viguroase bătute de vântul sărat al mării, mâini bătătorite, ochi ageri care au privit de atâtea ori moartea în față!

De trei zile și trei nopți suflă bora. E vântul de nord-est, vântul misterios, turbat, care se naște undeva printre munții pleșuvi de lângă Novorossiisk, se abate năprasnic peste golful rotund și stârnește o furtună îngrozitoare în toată Marea Neagră. Puterea lui este atât de mare, încât răstoarnă de pe șine vagoane încărcate cu marfă, smulge stâlpii de telegraf, dărâmă zidurile de cărămidă proaspăt ridicate și trântește oameni la pământ. Pe la mijlocul secolului trecut, câteva vase de război, surprinse de vântul de nord-est, au încercat să-i reziste în golful Novorossiisk. Au încins cazanele până la refuz și au mers în întâmpinarea vijeliei cu toată viteza, dar fără să înainteze măcar cu o palmă. Atunci au aruncat ancore duble, totuși au fost smulse din ancore, împinse în golf și zvârlite pe stâncile de lângă țărm ca niște surcele.

Vântul acesta este îngrozitor și prin faptul că se stârnește pe neașteptate. Nu poți niciodată să prevezi când se va porni. E vântul

cel mai capricios de pe cea mai capricioasă dintre mări.

Pescarii bătrâni spun că singurul mijloc de a scăpa de el este „să fugi în largul mării”. Și se întâmplă ca bora să mâne vreun barcaz cu patru perechi de vâsle sau un mic vas turcesc, împodobit cu stele de argint, peste toată Marea Neagră, pe o distanță de 350 de verste, până pe țărmul Anatoliei.

Bora suflă de trei zile și trei nopți. E lună nouă. Crai-nou se naște ca totdeauna cu mari chinuiri și foarte greu. Pescarii cu experiență nu numai că nu se gândesc să iasă pe mare, dar își trag chiar barcazurile departe de țărm ca să le pună în siguranță.

Numai nebunul de Fedor din Oleiz, care aprinsese lumânarea cu multe zile înainte în fața icoanei sfântului Nicolae, făcătorul de minuni, se hotărî să iasă în larg, să cerceteze dacă în cârligele lui nu s-au prins cumva moruni.

De trei ori a pornit de la țărm cu echipa sa de tătari și de trei ori s-a întors înapoi, vâslind din răsputeri și blestemând, deoarece într-o oră nu izbutise să facă mai mult de o zecime dintr-un nod marin. De furie, înțeleasă numai de un marinar, a smuls icoana sfântului Nicolae din locul ei de la prova, a zvârlit-o în fundul bărcii și a călcat-o în picioare, înjurând de mama focului, în timp ce oamenii echipajului scoteau cu șepcile și cu palmele apa care năvălise în barcă.

În zilele acestea, bătrânii și șireții listrigoni din Balaklava își făceau veacul prin cafenele, răsucindu-și țigări, bând cafea tare cu zaț și jucând domino. Se plângeau că vremea nu le îngăduie să iasă pe mare și, lăfăindu-se la căldură, la lumina lămpilor suspendate de tavan, își aminteau de străvechile, legendarele întâmplări, aflate de la părinții și bunicii lor, după care în cutare an fluxul atinsese o înălțime de sute de stânjeni și stropii ajungeau până la poalele cetății genoveze pe jumătate ruinate.

Un barcaz din Foros, cu o echipă de ruși, a pierit fără urme. Erau opt Ivani blonzi, veniți cine știe de unde, poate de la Ilmen, poate de pe Volga, să-și caute norocul pe Marea Neagră. Prin cafenele, nimănui nu i-a fost milă de ei și nimeni nu s-a alarmat. Au plescăit din limbă și au râs, spunând cu dispreț: „Tț... tț... tț... desigur că erau niște proști, altfel n-ar fi ieșit în larg pe o vreme ca asta! Zi-le ruși și pace.” Într-o noapte, târziu, s-au dus ca niște bolovani la fund, cu cizmele lor înalte până la șolduri, cu hainele de piele și cu mantalele impermeabile galbene.

Cu totul altfel a fost, când, înainte de bora, a ieșit în larg Vanea

Andruțaki, fără să țină seama de părerea și sfaturile oamenilor bătrâni. Numai dumnezeu știe de ce a făcut-o. Probabil din strengărie de băiețandru, din orgoliu tineresc nestăpânit ori poate și din cauză că era nițel afumat. Ori poate că în clipa aceea îl privise cu admirație vreo grecoaică cu buze roșii și ochi negri?

A ridicat pânza, cu toate că vântul și începuse să bată cu destulă putere, și dus a fost. Cu viteza unui trăpaș de curse, barca a ieșit din golf, pânza ei albă s-a mai zărit vreo cinci minute pe marea albastră, apoi albul pânzei a început să se confunde în depărtare cu crestele înspumate ale valurilor.

Și s-a întors acasă abia după trei zile...

Trei zile fără somn, fără mâncare și fără băutură, petrecute într-o bărcuță ca o coajă de ou, pierdută în mijlocul mării înfuriate, și în jur niciun țărm, nicio pânză, nicio lumină de far, niciun fum de vapor! Dar când s-a întors acasă, parcă le-a uitat pe toate, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic și s-ar fi dus doar cu diligența până la Sevastopol, să-și cumpere un pachet de țigări.

Totuși, unele amănunte am izbutit să le storc de la Vanea cu multă greutate. Astfel, Iura Lipiadi fusese apucat pe la sfârșitul celei de a doua zi de un fel de criză de isterie, se pornise pe neașteptate pe râs și pe plâns în hohote și era cât p-aci să sară peste bord; și ar fi făcut-o, dacă Vanea Andruțaki n-ar fi apucat să-i ardă la timp una în cap cu vâsla de la cârmă. Într-un rând, echipajul, speriat de goana turbată a bărcii, a vrut să strângă pânza, și Vanea a trebuit să se străduie din răsputeri ca să-i hotărască pe cei cinci oameni să i se supună în fața primejdiei de moarte. Am aflat de asemenea că din pricina muncii peste fire a vâslașilor, acestora le țâșnea sângele de sub unghii. Dar toate mi s-au povestit în frânturi, în silă, în treacăt. Nici vorbă că în aceste trei zile de luptă încordată, intensă, cu moartea, s-au spus și s-au făcut multe lucruri despre care oamenii echipajului de pe „Sf. Gheorghe” nu vor povesti niciodată, cu niciun preț, câte zile vor avea.

În aceste trei zile niciun om nu a închis ochii la Balaklava, în afară de obezul Petalidi, patronul hotelului „Paris”.

Toți rătăceau neliniștiți pe chei, se cățărau pe stânci, se urcau pe zidurile cetății genoveze, care se înalță deasupra orașului cu cele două vechi metereze ale sale. Toți se frământau: bătrânii, tinerii, femeile și copiii. Se trimiseseră telegrame în toate colțurile mării, comandanților porturilor din Marea Neagră, arhiereului localnic, farurilor și stațiilor de salvare, ministrului marinei, ministrului căilor

de comunicații, la Ialta, la Sevastopol, la Constantinopol și la Odesa, patriarhului grec, guvernatorului, ba chiar, nu se știe de ce, și consulului rus din Damasc, pe care-l cunoștea întâmplător un aristocrat grec din Balaklava, negustător de făină și ciment.

Se trezise străvechea legătură dintre oameni, simțul de solidaritate care se vede atât de puțin în traiul de toate zilele, plin de socoteli mărunte și de gunoiul vieții, au prins a vorbi în suflete glasurile milenare ale stră-strămoșilor, care se apăraseră ca un singur om cu mult înainte de epoca lui Ulisse împotriva vântului năprasnic, în zile și nopți asemănătoare cu acestea.

Nimeni nu dormea. În timpul nopții se făcuse un foc uriaș în vârful muntelui, și toți umblau pe țărm cu lumânări și torțe ca de paște. Dar nimeni nu râdea, nu cânta, și toate cafenelele erau goale.

Și ce clipă minunată a fost când, într-o dimineață, pe la opt, Iura Paratino, care stătea în vârful unei stânci din grupul Belâie Kamni[1] se aplecă înainte, își înfipse ochii ageri în depărtări și strigă deodată:

— Uite, uite-i că vin!

Nimeni altul în afară de Iura Paratino nu ar fi fost în stare să deslușească barca în zările negre-albăstrii ale mării, care se mai agita încă furioasă, potolindu-se treptat după mânia de mai înainte. Dar după cinci sau zece minute, orice băiețandru putea să vadă că „Sf. Gheorghe” înaintează spre golf, navigând în volte. O bucurie nespusă i-a legat pe sute de oameni unul de altul de parcă ar fi fost un singur trup și suflet.

Când au pătruns în golf, pescarii au coborât pânza și s-au apropiat ca o săgeată, încordându-și ultimele puteri, așa cum intră pescarii în golf după un pescuit bogat de moruni. În jur, toți plângeau de fericire: mamele, nevestele, logodnicele, surorile, frățiorii. Credeți că măcar un singur pescar din echipa de pe „Sf. Gheorghe” s-a înduioșat, a izbucnit în lacrimi, i-a sărutat pe cei dragi sau a plâns la pieptul cuiva? Nicidecum! Toți șase, încă uzi, răgușiți și bătuți de vânt, au năvălit în cafeneaua lui Iura, au cerut vin, au început să cânte, au comandat muzică și au dansat ca niște nebuni, lăsând pe jos bălțoace de apă.

Abia seara târziu, prietenii lor i-au dus beți și istoviți acasă. Toți au dormit fără întrerupere douăzeci de ore în șir, și când s-au trezit, rătăcirea lor pe mare li se părea ca o plimbare cu diligența la

[1] Stâncile Albe (n. t.).

Sevastopol pentru o jumătate de oră, pentru un chefuleț după care s-au întors acasă.

VII

SCAFANDRII

1

După câte se pare, în golful de la Balaklava, cu gură îngustă, întortocheat și lung, nu a mai intrat niciun vapor de pe vremea războiului Crimeii, în afară doar de unele torpiloare, care au participat la manevre. De altfel, ce să caute un vapor în așezarea aceasta, jumătate sat, jumătate orășel pescăresc uitat de lume? Singura marfă, peștele, e cumpărată pe loc de negustori, care se duc s-o vândă la Sevastopol, cale de treizeci de verste. Tot din Sevastopol vin aici puținii vilegiaturiști, aduși cu o diligență pentru cincizeci de copeici. Mica șalupă cu aburi, „Eroul”, care are un echipaj înzestrat cu un curaj nebun și care gonește în fiecare zi între Ialta și Alupka, pufăind ca un câine furios și clătinându-se ca de uragan, chiar dacă nu e vorba decât de o hulă ușoară, a încercat să înființeze curse de pasageri și pentru Balaklava. Dar încercarea, repetată de vreo trei-patru ori, nu a adus decât un consum inutil de cărbune și timp. În fiecare cursă, „Eroul” venea gol și se întorcea gol. Iar grecii din Balaklava, urmașii îndepărtați ai listrigonilor setoși de sânge din epopeea lui Homer, îl întâmpinau și-l conduceau, stând pe chei cu mâinile în buzunarele pantalonilor, făcându-i urări pline de ironie și aruncându-i vorbe de duh cu două înțelesuri.

În schimb, în timpul asediului Sevastopolului, în minunatul golf albastru al Balaklavei a staționat aproape un sfert din întreaga flotilă aliată. Din epoca aceasta eroică au rămas unele urme până astăzi: drumul abrupt prin râpa Kefalo-Vrisi, făcut de geniștii englezi, cimitirul italian dintre viile de pe dealurile Balaklavei și, mai târziu, când s-a săpat pământul pentru sădirea viței de vie, s-au mai dezgropat uneori pipe scurte de ghips sau de os ale soldaților aliați, care le folosiseră cu mai bine de o jumătate de secol în urmă.

Dar legendele sunt și mai bogate. Grecii din Balaklava sunt și astăzi convinși că Sevastopolul a rezistat atât de multă vreme numai datorită dârzeniei batalionului grecesc din Balaklava. Da! În

vechime, la Balaklava trăiau oameni mândri și tari ca fierul. O legendă povestită din generație în generație a păstrat despre mândria lor o întâmplare demnă de amintit.

Nu știu dacă răposatul împărat Nicolae I a fost vreodată la Balaklava. Nu cred totuși să fi venit pe acolo în timpul războiului Crimeii, chiar și numai din pricina lipsei de timp. Cu toate acestea, istoria vie susține cu convingere că la o trecere în revistă, temutul împărat s-a apropiat călare pe un cal alb de gloriosul batalion din Balaklava și, impresionat de aerul războinic, de ochii scânteietori și de marile mustăți negre ale ostașilor, a exclamat cu voce tunătoare și veselă:

— Bună ziua, băieți!

Dar batalionul tăcea.

Țarul a repetat de câteva ori cuvintele de salut, din ce în ce mai mânios. Aceeași tăcere! În sfârșit, scos din fire, împăratul s-a apropiat în galop de comandantul batalionului și a strigat cu vocea lui teribilă:

— De ce nu răspund, lua-i-ar dracul? Doar am spus clar: „Bună ziua, băieți!”

— Aici nu există băieți, a zis cu blândețe comandantul. Aici sunt numai căpitani.

Atunci Nicolae I a izbucnit în râs – ce-ar fi putut să facă altceva? – și a strigat iar:

— Bună ziua, căpitani!

Și vitejii listrigoni au urlat, veseli:

— *Kali mera* (bună ziua), majestatea-voastră!

E greu de spus dacă lucrurile s-au desfășurat întocmai și, în general, dacă e vorba de o întâmplare adevărată, fiindcă nu există date istorice valabile. Însă cel puțin o treime din vitejii locuitori ai Balaklavei poartă și astăzi numele de Kapitanaki, și dacă întâlniți vreun grec cu numele acesta puteți fi convinși că ori el, ori strămoșii lui sunt de fel din Balaklava.

2

Dar cea mai frumoasă și atrăgătoare este legenda despre escadra engleză scufundată lângă Balaklava. Într-o noapte întunecoasă de iarnă, vreo câteva vase englezești s-au îndreptat spre golful Balaklava, ca să scape de furtună. Printre ele se afla și admirabila fregată cu trei catarge, „Black Prince”, care transporta

bani pentru plata soldelor trupelor aliate. Șaizeci de milioane de ruble în aur englezesc răsunător! Bătrânii știu cu precizie chiar și cifra.

Aceiași bătrâni spun că uragane asemănătoare cu cel ce a bântuit în noaptea aceea înfricoșătoare nu mai există astăzi. Valurile uriașe se izbeau de stâncile abrupte și se ridicau până la poalele Turnului genovez, la o înălțime de douăzeci de stânjeni, udându-i străvechile ziduri cenușii. Escadra nu a găsit intrarea îngustă în golf, sau poate că a găsit-o, dar nu a izbutit să intre în el. Toate navele s-au sfărâmat de stânci, și întreagă escadră, împreună cu admirabilul vas „Black Prince” încărcat cu aur, s-a scufundat lângă Stâncile Albe, care se înalță și acum impunătoare din apă, acolo unde gura îngustă a golfului se lărgește spre ieșirea în mare, în partea dreaptă, când te îndepărtezi de Balaklava.

Itinerarul vapoarelor de astăzi trece cam pe la cincisprezece-douăzeci de verste departe de golf. De pe cetatea genoveză abia distingi corpul întunecat al vaporului, parcă nemișcat, coada lungă de fum cenușiu topindu-se în zare și două catarge zvelte, aplecate înapoi. Totuși, ochiul ager al pescarului vede lămurit, aproape fără greș, aceste vase, după anumite semne care pentru experiența și vederea noastră ni se par de neînțeles. „Iată unul de transport din Eupatoria... Ăsta e al Societății ruse de navigație... Iar ăsta e al lui Koșkin... Colo se leagănă pe hulă «Pușkin» – ăsta se leagănă chiar și pe vreme bună...”

3

Și iată că într-o zi, cu totul pe neașteptate, în golf a intrat vaporul italian „Genova”, un vas uriaș, de construcție veche și neobișnuit de murdar. A apărut într-o toamnă seara târziu, după ce aproape toți vilegiaturiștii plecaseră spre nord, dar marea era încă atât de caldă, încât adevăratul pescuit nu începuse încă. În epoca aceasta, pescarii își repară năvoadele și pregătesc cârligele fără grabă, joacă domino prin cafenele, beau vin nou și, în general, huzuresc.

Era o seară liniștită și întunecoasă, cu stele mari pe cer care se oglindeau în apa adormită a golfului. De-a lungul debarcaderului se aprinseseră, ca niște puncte galbene, un șir de felinare. Pătratele luminoase ale vitrinelor se stingeau unul după altul. Oamenii se plimbau încet pe străzi și pe trotuar, ca niște siluete negre și

ușoare...

Niște băiețandri, care se jucau sus, lângă Turnul genovez, au venit pe neașteptate cu știrea că un vapor a cotit pe mare, îndreptându-se spre golf.

După câteva minute, întreaga populație masculină băștinașă se afla pe chei. Se știe că grecul e totdeauna grec, și deci, în primul rând, curios. E drept că la grecii din Balaklava se mai face simțit, în afară de amestecul de mai târziu cu sânge genovez, și un sânge străvechi, misterios, poate chiar – cine știe – al sciților, primii locuitori ai acestui cuib de tâlhari și pescari. Printre ei vezi mulți bărbați înalți, vânjoși, chipuri cu trăsături regulate, distinse, întâlnești adesea oameni blonzi, ba chiar și cu ochi albaștri. Grecii din Balaklava nu sunt lacomi, nici servili, au o ținută demnă, sunt curajoși pe mare, deși nu ajung cu înfruntarea primejdiilor până la absurditate, sunt buni tovarăși și-și respectă cu sfințenie cuvântul dat. Fără îndoială că este vorba de o rasă deosebită de greci, care s-a păstrat mai ales fiindcă strămoșii lor, de aproape sute de generații, s-au născut, au trăit și au murit în orășelul lor, încheind căsătorii numai între vecini. Trebuie să recunoaștem însă că au moștenit de la coloniștii greci trăsătura cea mai tipică prin care se distingeau încă de pe timpul lui Pericle – curiozitatea și pasiunea pentru tot ce e nou.

Vaporul a pătruns încet în golf. La început, din cauza cotiturii bruște a golfului, nu se vedea decât luminița din față. De departe, în întunericul dens și cald al nopții, nu-i deslușeai contururile, însă luminile înalte de pe catarge, cele de semnalizare de pe puntea de comandă și o serie de hublouri rotunde, luminate de-a lungul bordului, îți dădeau posibilitatea să-i ghicești dimensiunile și forma. În văzul sutelor de bărci și barcazuri, ancorate de-a lungul debarcaderului, el se apropia încetișor de țărm, cu prudența cam stângace a unui om voinic și puternic, care trece prin camera copiilor plină de jucării fragile.

Pescarii făceau tot felul de presupuneri. Mulți dintre ei navigaseră în trecut pe vase ale flotei comerciale, dar mai ales pe cele ale flotei de război.

— Mie îmi spui? Parcă eu nu văd? Cu siguranță că e un vas de transport al societății ruse de navigație.

— Nu, nu e un vapor rusesc.

— Pesemne că s-a stricat ceva la mașină și a intrat în golf pentru reparație.

— Dar poate-i un vas de război?

— Aiurea!

Numai Kolea Konstandi, care navigase multă vreme pe o canonieră în Marea Neagră și în Marea Mediterană, a ghicit că este un vapor italian. Dar și el și-a dat seama de lucrul acesta abia când vasul s-a apropiat până la vreo zece stânjeni de țărm și i s-au putut desluși bordurile decolorate și scorojite, cu dungi murdare lângă chepenguri, și pe punte cu un echipaj eterogen.

De pe vapor se înălță în spirală un capăt de otgon care, desfășurându-se în aer ca un șarpe, zbură peste mulțimea privitorilor. Toată lumea știe că aruncarea cu îndemânare a unui capăt de otgon de pe vas și prinderea lui cu pricepere pe țărm este primul semn de înaltă măiestrie marinărească. Tânărul Apostolidi, fără să scoată țigara din gură, cu un aer de parcă ar fi făcut asta în ziua aceea pentru a suta oară, prinse otgonul din zbor și-l legă cu mișcări neglijente, dar sigure, de unul dintre tunurile de fontă, care stăteau pe chei din vremuri imemoriale, înfipte bine în pământ.

De vapor se desprinse o barcă. Trei italieni săriră din ea pe țărm și începură să lege otgoanele. Unul avea pe cap o beretă de postav, altul, o șapcă cu un cozoroc dreptunghiular, iar al treilea, un fel de bonetă tricotată. Toți erau mici, voinici și îndemânatici ca niște maimuțe. Își făcuseră loc prin mulțime cu umerii, fără nicio sfială. Sporovăiau fără încetare în dialectul lor genovez, cântător și dulce, schimbând câte o vorbă cu cei de pe vapor. Aveau chipurile bronzate, și în timp ce te priveau prietenos și familiar cu ochii lor mari, negri, își arătau scânteierea dinților albi, de oameni tineri.

— *Buona sera... italiano... marinaro!* spuse Kolea, prietenos.

— Oh! *Buona sera, signor!* răspunseră veseli, în cor, italienii.

Lanțul ancorei dudui și scrâșni. Înăuntrul vaporului șuieră surd și clocoti ceva. Luminile de la hublouri se stinseră. După o jumătate de oră, marinarii italieni coborâră pe țărm.

Italienii – toți mici de statură, oacheși și tineri, de parcă ar fi fost aleși anume – se dovediră a fi flăcăi comunicativi și veseli. Cu o dezinvoltură cuceritoare, intrară în vorbă cu pescarii prin berării și vinării. Dar pescarii din Balaklava îi întâmpinară cu rezervă. Poate voiau să le dea a înțelege acestor marinari, că intrarea unui vas străin în golf nu era câtuși de puțin o raritate, că se întâmplă zilnic și că deci nu aveau de ce să se mire sau să se bucure prea tare. Sau poate se lăsau stăpâniți de măruntul patriotism local.

Urâte glume au făcut localnicii în seara aceea pe socoteala

simpaticilor și veselilor italieni, când aceștia, încrezători, arătau cu degetul pâinea, vinul, brânza și alte obiecte, întrebând cum li se spune în rusește, în timp ce-și dezveleau dinții minunați într-un zâmbet prietenos. Gazdele i-au învățat pe oaspeți astfel de cuvinte, încât ori de câte ori genovezii încercau după aceea să se facă înțeleși în rusește, într-un magazin sau în piață, vânzătorii se porneau pe un râs de se țineau cu mâna de burtă, iar femeile fugeau care încotro, ascunzându-și rușinate fețele în basmale.

În aceeași seară – dumnezeu știe cum, parcă vestea venise printr-un cablu electric nevăzut – întregul oraș află că italienii sosiseră acolo, ca să scoată de la fund epava fregatei „Black Prince” cu aurul din ea și că vor lucra toată iarna.

4

În Balaklava nimeni nu credea în succesul întreprinderii. În primul rând, firește, comoara de pe fundul mării era blestemată. Bătrâni gârboviți, cu părul alb, povesteau că se mai făcuseră încercări să se scoată de la fund aurul englezesc, că veniseră și niște englezi, și niște americani ciudați, cheltuiseră o groază de bani și plecaseră din Balaklava cu mâna goală. De altfel, ce-ar fi putut să facă niște englezi sau americani, dacă până și legendarii eroi din Balaklava de pe vremuri dăduseră greș? Se înțelege de la sine că mai demult, și vremea era alta, și pescuitul, și barcazul, și pânzele, și oamenii erau altfel, superiori celor de astăzi. Odinioară a trăit legendarul Spiro. El putea să se scufunde la orice adâncime și să rămână sub apă un sfert de oră. Într-o zi, Spiro a strâns între picioare un bolovan de trei puduri și s-a lăsat la fund, la o adâncime de patruzeci de stânjeni, lângă Stâncile Albe, unde zac rămășițele escadrei scufundate. Și a văzut totul: și vasul, și aurul, dar nu a putut să aducă nimic de acolo... fiindcă... aurul era blestemat.

„Ar fi bine să încerce Sașa-ghidul, a zis cu șiretenie unul dintre cei prezenți. El e cel mai grozav scufundător de la noi.”

Cei din jur au izbucnit în râs, dar mai tare decât toți, a râs, cu gura lui mândră și frumoasă, chiar Saşka Arghiridi sau Sașa-ghidul, cum i se spunea.

Tânărul acesta – o cadră de băiat, cu ochii albaștri și cu un profil clasic desăvârșit, era de fapt cel mai mare leneș, șmecher și măscărici de pe toată coasta Crimeii. Fusese poreclit Ghidul, fiindcă, uneori, în toiul sezonului, își cosea pe șapcă două galoane

de aur și se instala nepoftit de nimeni pe un scaun, pe stradă, în apropierea vreunui hotel. Câte un grup de turiști ușuratici îl întrebau ceva, și din clipa aceea nu mai scăpau de Saşka. Îi căra pe turiștii aceia prin munți, prin locurile cele mai dosnice, prin vii și cimitire, le spunea minciuni gogonate, dispărea câteva clipe în curtea cuiva, spărgea în grabă în bucățele o frântură de oală veche, de lut, apoi îi convingea pe vizitatorii zăpăciți să cumpere, de ocazie, cioburile – rămășițe ale unui vas grecesc antic, făcut încă înaintea nașterii lui Cristos... Sau le băga sub nas o piatră obișnuită, ovală, cu o gaură în partea de sus, din cele folosite de pescari ca greutăți la năvoade, susținând că niciun marinar grec nu iese în larg fără un astfel de talisman sfințit la racla sfântului Nicolae, care te mântuie de furtună.

Dar cel mai bun număr al său era scufundarea în apă. În timp ce-și plimba clienții naivi cu barca prin golf și se sătura de cântecele lor: „Pustie e marea noastră” și „În jos, pe măicuța Volga”, el aducea cu dibăcie vorba despre escadra scufundată, despre legendarul Spiro și, în general, despre scufundatul sub apă. Dar a rămâne un sfert de oră sub apă, li se părea o imposibilitate chiar și celor mai creduli vizitatori; mai ales că observaseră cât de mincinoși erau grecii. Hai, două-trei minute ar mai merge, s-ar putea la o adică... Dar cincisprezece minute! Saşka se prefăcea foarte supărat... Se arăta atins în orgoliul său național. Se încrunta... În sfârșit, dacă nu-l credeau, putea să dovedească personal, pe loc! Se va scufunda chiar în clipa aceea și va rămâne sub apă exact zece minute.

— Ce-i drept, e greu, le spunea el, mohorât. În seara asta o să-mi curgă sânge din urechi și din ochi... Dar nu voi îngădui nimănui să spună că Saşka Arghiridi e un flecar lăudăros.

Turiștii se străduiau să-l oprească, să-l întoarcă de la gândul lui, dar nu mai era chip să-l înduplece, din moment ce omul se simțea jignit în sentimentele lui cele mai frumoase. Furios, își scotea repede haina și pantalonii, se dezbrăca într-o clipă, silind doamnele să se uite în altă parte și să se acopere cu umbrelele și, buf! sărea cu zgomot, cu capul în jos, în apă, fără să uite să calculeze în prealabil, cu o privire piezișă, distanța până la țărmul pentru bărbați din apropiere.

Era, într-adevăr, un înotător neîntrecut și se pricepea să înoate pe sub apă. Sărea într-o parte a bărcii, se ducea imediat la fund, cotea sub chilă și înota pe sub apă drept spre țărm. Și în timp ce

turiștii din barcă începeau să se neliniștească, se agitau și-și făceau unii altora reproșuri, el ședea pe pontonul ștrandului, terminând în grabă de fumat un muc de țigară, găsit pe jos. Apoi se întorcea pe aceeași cale și răsărea pe neașteptate din apă, lângă barcă, ținându-și ochii holbați și prefăcându-se că abia mai suflă, spre ușurarea și entuziasmul general.

Bineînțeles că pentru scamatoriile acestea se alegea neapărat cu câte ceva. Dar trebuie să spunem că Saşka nu era călăuzit de lăcomie de bani, ci de firea sa de strengar năbădăios.

5

Italienii nu ascundeau scopul vizitei lor. Veniseră, într-adevăr, la Balaklava, ca să exploreze locul naufragiului și, dacă le permiteau împrejurările, să scoată de la fund tot ceea ce era mai de preț și în primul rând, firește, aurul legendar. Expediția era condusă de inginerul Giuseppe Restucci, inventatorul unui aparat submarin special, un om înalt, tăcut, mai în vârstă, îmbrăcat totdeauna în haine cenușii, cu fața prelungă, cenușie, și cu părul aproape cărunt, cu albeață la un ochi. În general, semăna mai curând cu un englez, decât cu un italian. Se instalase la hotelul de pe chei, și seara, când venea cineva pe la el, îl trata ospitalier cu *Chianti* și cu versurile poetului său preferat, Stecchetti:

„Dragostea femeii este ca un cărbune, care, când e aprins, frige, când e rece, te murdărește”.

Și, deși spunea cuvintele acestea în italienește, cu accentul său genovez, dulce și cântător, sensul versurilor era clar și fără a le mai traduce, datorită gesturilor lui neobișnuit de elocvente. Cu expresia unei dureri neașteptate pe față, își retrăgea mâna arsă de focul închipuit și, cu o grimasă de dezgust, azvârlea cărbunele rece.

Vasul avea un căpitan și doi secunzi. Dar personajul cel mai remarcabil era desigur scafandrul, *il palambaro,* un genovez

simpatic, pe nume Salvatore Trama.

Pe chipul lui mare, oacheș și rotund, brăzdat de niște firicele negre, de parcă ar fi fost ars de praf de pușcă, ieșeau în afară, ca niște șerpi mici, albaștri, vinele încordate. Nu era înalt, dar din cauza volumului neobișnuit de mare al pieptului său, a umerilor lați și a grumazului viguros, masiv, făcea impresia unui om foarte gras. Când cu mersul său leneș, cu mâinile băgate în buzunarele pantalonilor, desfăcând larg picioarele scurte, mergea prin mijlocul străzii de pe chei, de departe părea să fie tot atât de lat ca și înalt.

Salvatore Trama era un om prietenos, vesel și încrezător, cu o figură de om predispus la apoplexie. Povestea tot felul de lucruri ciudate și minunate despre cele văzute sub apă.

O dată, pe când lucra în golful Biscaia, a trebuit să coboare la fund, la o adâncime de peste douăzeci de stânjeni. Deodată, a observat cum din penumbra verzuie a apei se apropia de sus, plutind încet, o umbră uriașă. Apoi umbra s-a oprit. Prin geamul rotund al căștii lui de scafandru, Salvatore a văzut cam la un metru deasupra capului său un pește-torpilă uriaș, cu un diametru de doi stânjeni – cât odaia asta, după cum spunea el – mișcându-și marginile ondulate ale trupului rotund și plat ca al unui calcan. Peștele acesta are proprietatea de a emite curent electric și simpla atingere a cozii sale bifurcate ar fi ajuns să-l ucidă pe viteazul Trama cu o descărcare electrică de o forță înfricoșătoare. Scafandrul socoate că cele două minute cât a ezitat monstrul, parcă chibzuind, până ce a pornit drept înainte, legănându-și șoldurile suple, au fost cele mai înfricoșătoare din întreaga lui viață, grea și plină de primejdii.

Mai povestea și de întâlnirile lui de sub apă cu marinarii morți, aruncați peste bord. Deși aveau greutăți legate de picioare, din pricina descompunerii trupului ajungeau inevitabil într-o zonă marină cu o densitate care nu le mai îngăduia nici să se ducă la fund, nici să se ridice la suprafață, ci se mișcau, stând drept, vertical, în apă, fiind purtați de curentul lent, cu greutatea atârnată de picioare.

Trama a mai povestit și o întâmplare misterioasă, prin care trecuse un alt scafandru, ruda și profesorul lui. Acesta era un om bătrân, viguros, cu sânge rece și curajos, care scotocise fundul mărilor de pe aproape tot globul pământesc. Își iubea foarte mult meseria neobișnuită și primejdioasă, așa cum o iubește, de altfel, orice scafandru adevărat.

Într-o zi, pe când lucra la așezarea unui cablu telegrafic submarin, a trebuit să se lase la fund, la o adâncime destul de mică. De îndată ce a atins pământul cu picioarele, i-a anunțat pe cei de sus, mișcând într-un anumit fel frânghia, dar aproape în aceeași clipă a făcut un nou semnal, plin de neliniște: „Ridicați-mă sus! Sunt în primejdie!”

A fost scos imediat la suprafață și i s-a deșurubat repede casca de aramă a costumului de scafandru. Pe toți i-a impresionat expresia de groază care-i desfigurase chipul palid și-i albise ochii.

A fost dezbrăcat, i s-a dat coniac și a fost lăsat să se liniștească. Fălcile îi clănțăneau atât de tare, încât nu a putut multă vreme să rostească vreun cuvânt. În sfârșit, când și-a venit în fire, a spus:

— Basta! Niciodată nu voi mai coborî la fund. Am văzut...

Dar până la sfârșitul zilelor sale nu a mărturisit ce ființă sau ce halucinație îl impresionase atât de îngrozitor. Când îl întrebai, tăcea, supărat, și se retrăgea imediat. Și, într-adevăr, nu s-a mai cufundat niciodată în mare...

6

Pe „Genova” erau cincisprezece marinari. Locuiau toți pe vapor și coborau pe țărm destul de rar. Relațiile lor cu pescarii din Balaklava au rămas până la urmă politicoase, dar reci. Numai Kolea Konstandi le striga din când în când prietenos:

— *Buon giorno, signor, vino rosso...*[1]

Probabil că tinerii aceștia veseli din sud se plictiseau de moarte la Balaklava, ei care umblaseră înainte la Rio de Janeiro, în Madagascar, în Irlanda, pe țărmurile Africii și în multe porturi zgomotoase de pe continentul european. Pe mare, pericol continuu și încordarea tuturor forțelor, iar pe uscat, vin, femei, cântece, dansuri și o încăierare bună, iată viața unui adevărat marinar. Dar Balaklava era numai un colțișor liniștit, o fâșie îngustă de golf albastru, printre stânci golașe, presărate cu câteva zeci de căsuțe. Aici vinul era acru și tare, iar femei pentru distracția bravului marinar nu existau. Nevestele și fetele din Balaklava duceau o viață retrasă și virtuoasă, îngăduindu-și o singură distracție nevinovată – flecăreala cu vecinele, la fântână, în timp ce-și umpleau cofele cu apă. Chiar și bărbații – prieteni se fereau să se viziteze în familie, preferând să se întâlnească la cafenea sau pe chei.

[1] Bună ziua, domnule, vin roșu... (ital.) (n. t.)

Într-o zi, pescarii le-au făcut totuși italienilor un mic serviciu. Pe vaporul „Genova” se afla o șalupă cu aburi, mică și cu un motor vechi, foarte slab. Câțiva marinari au ieșit cu șalupa aceasta într-o zi în larg sub comanda secundului. Dar, cum se întâmplă deseori pe Marea Neagră, un vânt stârnit nu se știe de unde porni să sufle dinspre țărm și să împingă șalupa în larg, cu o iuțeală tot mai mare. Italienii nu s-au dat bătuți. S-au luptat timp de aproape o oră cu vântul și cu valurile. Ce-i drept, era groaznic să vezi de pe stâncă bărcuța aceasta fumegândă, care când apărea pe crestele înspumate, când dispărea, de parcă se prăbușea între talazuri. Șalupa nu izbutea să biruie vântul și se îndepărta tot mai mult de țărm. În sfârșit, cineva observă de sus, de la Cetatea genoveză, o cârpă albă legată de coșul șalupei, ceea ce însemna că vasul se afla în pericol. Imediat, cele mai bune barcazuri, din Balaklava, „Slava Rusiei” și „Svetlana”, își ridicară pânzele și porniră în ajutorul șalupei.

Peste două ore o aduseră remorcată. Italienii erau cam rușinați și se sileau să glumească pe socoteala pățaniei lor. Pescarii glumeau și ei, dar cu un aer protector.

Câteodată, la pescuitul de calcan sau morun, pescarii găseau în cârlig și câte o pisică de mare sau o specie de pește-torpilă, încărcat cu electricitate. De obicei, pescarul desfăcea jivina foarte prevăzător din cârlig și o arunca peste bord. Dar într-o zi, cineva – probabil tot Kolea, mare cunoscător al limbii italiene – lansase zvonul că italienii se dau în vânt după pisicile de mare. Din ziua aceea se întâmpla destul de des ca atunci când se întorcea de la pescuit și trecea pe lângă vapor, câte un pescar să strige:

— Hei, *italiano, signor!* Poftim pentru o gustare!

Și peștele rotund și plat zbura ca un rotogol întunecat prin aer și se izbea cu un pocnet scurt de punte. Italienii râdeau, arătându-și dinții minunați, dând din cap prietenos și spunând ceva în limba lor. Poate își închipuiau și ei că pisica de mare e privită ca mâncarea cea mai deosebită de aici și nu voiau să-i jignească pe bunii pescari din Balaklava cu un refuz...

7

După vreo două săptămâni de la sosire, italienii au montat și au lansat pe apă un bac mare, pe care au instalat o mașină cu aburi și una de suflat aer. Brațul lung al macaralei se înălța înclinat

deasupra bacului, ca o undiță uriașă. Într-o duminică, Salvatore Trama se scufundă pentru prima oară în golf. Purta obișnuitul costum de scafandru, de cauciuc cenușiu, care-l făcea să pară și mai lat decât de obicei, ghete cu tălpi de plumb, pe piept un plastron de fier și un glob de aramă care-i ascundea capul. Umblă cam o jumătate de oră pe fundul golfului, iar drumul lui era marcat de o mulțime de bule de aer care apăreau la suprafața apei. După o săptămână, întreaga Balaklava află că a doua zi scafandrul se va scufunda chiar lângă Stâncile Albe, la o adâncime de patruzeci de stânjeni. Și când în ziua următoare mica și șubreda șalupă trase bacul spre ieșirea din golf, lângă Stâncile Albe îl așteptau aproape toate barcazurile pescărești.

Datorită invenției domnului Restucci, scafandrul putea să coboare la o adâncime la care un om, îmbrăcat într-un costum obișnuit de scafandru, ar fi fost strivit de presiunea teribilă a apei. Trebuie să mărturisim că pescarii din Balaklava urmăreau cu emoție și în orice caz cu un sentiment de adevărat respect pregătirile ce se făceau în fața lor pentru coborârea scafandrului. În primul rând, macaraua cu aburi ridică și așeză în picioare un fel de carapace ciudată, care amintea de departe o siluetă omenească fără cap și fără brațe. Cutia era făcută din aramă roșie, groasă, acoperită cu un strat de email albastru. Apoi cutia fu deschisă ca un portțigaret uriaș, în care trebuia să stea, ca o țigară de foi, un trup omenesc. Salvatore Trama își fuma țigara și se uita liniștit la pregătirile acestea, râzând și făcând uneori observații cu un aer de nepăsare. Apoi, zvârli mucul peste bord, se apropie, legănându-se, de cutie și se îndesă în ea, intrând cu umărul înainte. Oamenii trebăluiră multă vreme, fixând diverse dispozitive la costumul de scafandru, și când totul se termină, priveliștea păru destul de înfricoșătoare. Rămăseseră libere numai brațele. Tot trupul, împreună cu picioarele, nemișcate, era închis în coșciugul albastru de email, care avea o greutate uriașă. Capul îi era ascuns într-un glob albastru enorm cu trei geamuri – unul în față, și două laterale – și cu o lampă electrică pe frunte. Otgonul pentru ridicat, tubul de cauciuc pentru aer, frânghia de semnalizare, sârma telefonului și sârmele de iluminare învăluiau tot aparatul, făcând ca mumia aceasta albastră, sinistră și masivă, cu brațe vii, omenești, să pară și mai neobișnuită.

Mașina cu aburi șuieră și se aude duruitul lanțurilor. Ciudatul obiect albastru se desprinde de puntea bacului, apoi plutește prin

aer, răsucindu-se în jurul axei verticale și începe să coboare foarte încet peste bord. Iată-l că atinge suprafața apei, se cufundă până la genunchi, până la brâu, până la umeri... Iată că dispare și capul și nu se mai zărește decât cablul de oțel care alunecă domol în jos. Pescarii din Balaklava se uită unii la alții, dând din cap, tăcuți, cu un aer serios...

Inginerul Restucci stă cu receptorul telefonului în mână. Din când în când, dă ordine scurte mecanicului însărcinat cu reglarea cablului. În bărcile din jur domnește o liniște desăvârșită, adâncă. Nu se mai aude decât șuieratul mașinii care pompează aerul, zgomotul roților dințate, scârțâitul cablului de oțel pe scripete și cuvintele sacadate ale inginerului. Toți ochii sunt ațintiți asupra locului unde a dispărut cu puțin timp înainte monstruosul și înfricoșătorul cap în formă de glob.

Coborâșul durează chinuitor de mult, mai bine de o oră. Dar iată că Restucci se înviorează, repetă de câteva ori o întrebare la telefon și comandă scurt:

— Stop!

Cei din jur înțeleg că scafandrul a ajuns la fund și toți scot un oftat de ușurare. Ceea ce era mai înspăimântător se terminase...

Strâns în cutia de metal, numai cu brațele libere, Trama nu putea să se deplaseze pe fund cu propriile-i mijloace. Dădea dispoziții la telefon, ca să fie deplasat împreună cu bacul, să fie mutat cu macaraua într-o direcție sau alta, în sus sau în jos. Fără să lase o clipă receptorul din mână, Restucci repeta ordinele scafandrului, calm și poruncitor, și aveai impresia că bacul, macaraua și toate mașinile erau puse în mișcare de voința omului misterios și nevăzut de sub apă.

După douăzeci de minute, Salvatore Trama a dat semnalul ridicării la suprafață. A fost scos din apă tot atât de încet, și, când a apărut, atârnând în aer, semăna cu un animal ciudat, albastru, amenințător, dar neputincios, tras afară ca prin minune din abisurile mării.

Aparatul a fost așezat pe punte. Marinarii i-au scos coiful cu mișcări repezi, obișnuite și au desfăcut cutia. Trama a ieșit din ea, scăldat în sudoare, sufocându-se, cu fața aproape neagră din pricina afluxului de sânge. A încercat să zâmbească, dar nu a izbutit decât să facă o grimasă chinuită. Pescarii din bărci tăceau respectuos, clătinându-și doar capul în semn de mirare și, potrivit obiceiului grecesc, plescăind cu înțeles din limbă.

Peste o oră, toată Balaklava știa ce văzuse scafandrul pe fundul mării lângă Stâncile Albe. Cele mai multe corăbii erau acoperite cu un strat atât de gros de mâl, încât nu exista nicio speranță să mai poată fi ridicate la suprafață, iar din fregata cu trei catarge, încărcată cu aur, nu mai rămăsese afară decât o bucățică de pupă, cu rămășițele inscripției de pe o placă de aramă înverzită... Sk... Pr...

Trama a mai povestit că în jurul escadrei scufundate văzuse o mulțime de ancore pescărești rupte, ceea ce i-a înduioșat pe pescari fiindcă, desigur, fiecăruia dintre ei i se întâmplase măcar o dată în viață să-și lase aici ancora prinsă între pietre și între sfărâmăturile epavelor...

8

Dar și pescarii din Balaklava au izbutit să-i impresioneze o dată pe italieni cu un spectacol neobișnuit și minunat. Era 6 ianuarie, de bobotează. Ziua aceasta se sărbătorește la Balaklava într-un mod cu totul deosebit.

Cam pe atunci, scafandrii italieni se convinseseră că nu mai avea rost să continue lucrările de ridicare a epavelor. Peste câteva zile urmau să plece acasă, în Genova lor dragă și veselă, așa că puneau grăbiți la punct vaporul, frecau, spălau puntea, verificau mașinile.

Dar priveliștea procesiunii bisericești, cu preoți în odăjdii de aur, prapuri, cruci și icoane, cântece bisericești, le-a atras atenția și toți s-au înșirat de-a lungul bordului, sprijiniți de balustradă.

Preoții pășiră pe debarcaderul de lemn. În urma lor se înghesuiau femeile, bătrânii și copiii, iar tinerii, suiți în bărci, făcuseră un semicerc compact lângă chei.

Era o zi însorită, senină, dar rece. Zăpada căzută peste noapte se așternuse într-un strat gingaș pe străzi, acoperișuri și pe munții cenușii și pleșuvi; apa strălucea în culoarea ametistului, și cerul azuriu zâmbea ca de sărbătoare. Dintre tinerii pescari din bărci, numai unii se îmbrăcaseră, pentru buna-cuviință, cu rufăria de corp, iar alții erau goi până la brâu. Toți tremurau de frig, zgribulindu-se și frecându-și brațele și pieptul înghețat. Corul cânta și cântecul lui lin și neobișnuit de frumos parcă se așternea pe oglinda nemișcată a apei.

„În Iordan botezându-te...” începu preotul cu un glas subțire și fals, iar crucea străluci albă în mâna lui ridicată... Apoi veni și clipa cea mai însemnată. Tinerii pescari stăteau acum, fiecare la prova barcazului său, pe jumătate dezbrăcați și înclinați înainte, într-o așteptare nerăbdătoare.

Preotul cânta a doua oară: „În Iordan...” și corul îi ține isonul cu o melodie plăcută și plină de voie bună. În sfârșit, crucea e ridicată a treia oară deasupra mulțimii și, aruncată de mâna omului bisericii, descrie un arc strălucitor prin văzduh și cade cu zgomot în mare.

În aceeași clipă, de pe toate barcazurile sar în apă, cu capul în jos, strigând și plescăind, zeci de trupuri vânjoase. Se scurg trei-patru secunde. Bărcile goale se leagănă pe valurile stârnite de înotători... Apoi, la suprafața apei apar unul după altul capetele tinerilor, care strănută cu părul căzut pe ochi. Ultimul apare, cu crucea în mână, tânărul Iani Lipiadi.

Veselii italieni nu-și pot păstra seriozitatea cuvenită la vederea acestui ritual neobișnuit, pe jumătate sportiv, pe jumătate religios, datând din vremurile cele mai îndepărtate. Ei îl întâmpină pe învingător cu aplauze atât de puternice, încât chiar și blândul preot clatină dojenitor din cap.

— Nu-i frumos... Nu, nu-i frumos. Ce, ei cred că aici e un spectacol de teatru?

Strălucirea zăpezii te orbește, apa licăre blând în reflexe albăstrii prietenoase, razele aurii ale soarelui dauresc golful, munții și oamenii. Peste toți și toate s-a înstăpânit mirosul puternic și solemn

al mării. E atât de frumos!

VIII

VINUL TURBAT

Sfârșitul lui septembrie e plin de farmec la Balaklava. Apa din golf e mai rece, zilele sunt liniștite și senine, diminețile, îmbibate cu prospețimea și mireasma puternică a mării, sub cerul albastru fără pic de nor. Arborii sunt parcă înveșmântați în aur și purpură, iar nopțile, tăcute și întunecoase. Vilegiaturiștii – zgomotoși, bolnavi, egoiști, trândavi și cârcotași – au plecat spre nord, pe la casele lor. Sezonul strugurilor s-a încheiat.

Cam pe vremea aceasta este gata și vinul turbat.

Aproape fiecare grec, glorios căpitan-listrigon, stăpânește măcar un petec de vie, sus, în munți, lângă cimitirul italian, unde un modest monument alb încununează mormintele a câtorva sute de viteji străini necunoscuți. Viile au căzut în paragină, s-au sălbăticit, strugurii au degenerat, au rămas mici. E drept că cinci sau șase gospodari cultivă și mențin soiuri scumpe, ca, de pildă „Ciasla”, sau „Afuz-ali”, pe care le vând vilegiaturiștilor, ca având proprietăți tămăduitoare. (De altfel, vara și toamna, în Crimeea totul e tămăduitor: strugurii, puii, năframele, pantofii, ca și bastoanele din lemn de corn și scoicile vândute de tătari șireți și smochiniți, precum și de perșii cei îngâmfați, murdari, cu chipuri ca de bronz.) Ceilalți proprietari se duc la viile lor sau, cum se zice aici, „la grădină”, doar de două ori pe an. La începutul toamnei, ca să culeagă strugurii, și la sfârșitul ei, ca să taie crăcile butucilor, operație care se săvârșește aici în modul cel mai barbar.

Acum vremurile s-au schimbat. Moravurile au decăzut, oamenii au sărăcit, peștele a plecat undeva la Trebizonda, natura s-a vlăguit și ea. Acum urmașii vitejilor listrigoni, ai legendarilor pescari-tâlhari, îi plimbă prin golf, pentru cinci copeici, pe copiii și dădacele lor, și-și câștigă viața, închiriindu-și căsuțele vilegiaturiștilor. Odinioară, boabele de struguri erau cât un pumn de copil, și fiecare ciorchine cântărea un pud, pe când astăzi nici n-ai la ce să te uiți. Boabele sunt doar ceva mai mari decât coacăza neagră și n-au puterea dinainte. Așa pălăvrăgesc bătrânii, stând în serile liniștite de toamnă lângă zăplazurile lor date cu var, pe băncile de piatră, înfundate de secole în pământ. Dar vechiul obicei s-a păstrat totuși

până în zilele noastre. Toți cei ce pot, fiecare în parte sau mai mulți la un loc, tescuiesc strugurii cu aceleași mijloace primitive, folosite probabil de strămoșul nostru Noe sau de ingeniosul Ulisse, care a izbutit să-l îmbete pe un voinic ca Polifem. Oamenii strivesc strugurii de-a dreptul cu picioarele, și când cel ce face treaba aceasta iese din ciubăr, picioarele lui goale par până mai sus de genunchi stropite cu sânge proaspăt. Totul se petrece sub cerul liber, în munți, în mijlocul viei străvechi, sădită în jurul migdalilor și al nucilor bătrâni de trei sute de ani.

Mă uit adesea la priveliștea aceasta și mă cuprinde o emoție puternică. Pe aceiași munți, în urmă cu trei, patru sau poate cinci mii de ani, sub același cer albastru, înalt, și în bătaia aceluiași soare drag și mândru, se desfășura minunata sărbătoare populară a lui Bacchus, iar acolo unde acum se aude glasul fals de tenor al vilegiaturiștilor slabi de piept, care scâncește pesimist:

Și să-mi aduci pe mormânt

Măcar de trei ori pe zi crizanteme...

răsunau strigătele de bucurie și beție divină:

Evoe! Evan! Evoe!

La numai paisprezece verste de Balaklava, se înalță, amenințătoare, din adâncul mării stâncile ascuțite, roșii-cafenii, ale capului Fiolent, pe care odinioară se afla templul unei zeițe ce pretindea jertfe omenești. Ce putere ciudată, profundă și dulce au asupra imaginației noastre locurile acestea pustii, unde au trăit pe vremuri, atât de ușor și cu atâta voie bună, oameni veseli, liberi și înțelepți ca niște animale sălbatice.

Dar vinul nou nu numai că nu e lăsat să se învechească, dar nici măcar să se decanteze.

De altfel, este și atât de puțin, încât nu merită să-ți bați capul cu el. Nu stă nicio lună în butoi, că e turnat în sticle și dus la oraș. Mai fermentează încă, nu a apucat să-și *vină în fire,* cum spun viticultorii: e tulbure și are o culoare cam murdară, cu o nuanță trandafirie, asemănătoare cu a cojii de măr. Dar chiar și așa, este ușor și plăcut la băut. Miroase a strugure proaspăt strivit și-ți lasă pe limbă un gust taninos și acrișor.

În schimb, are asupra celor ce-l beau un efect demn de relevat. Băut în cantitate mare, vinul nou nu vrea să-și vină în fire nici în stomac și-și continuă misteriosul proces de fermentație început în butoi. Îi face pe oameni să danseze, să sară, să flecărească la nesfârșit, să se dea peste cap pe podea, să-și încerce puterile, să

ridice greutăți nemaipomenite, să se sărute, să plângă și să râdă în hohote, să debiteze minciuni fantastice. Mai are încă o proprietate uimitoare, caracteristică și rachiului chinezesc, *bandjin*: dacă în dimineața următoare chefului bei un pahar de apă rece, vinul nou începe din nou să fermenteze și să clocotească în stomac și în sânge, iar acțiunea lui nebunească reîncepe cu aceeași putere. Tocmai de aceea i se spune „vinul turbat”.

Locuitorii din Balaklava sunt oameni șireți, care mai duc în spinare și o experiență milenară. Dimineața, în loc de apă rece, ei beau același vin turbat. Așa că populația băștinașă bărbătească din localitate umblă două săptămâni în șir beată, clătinându-se pe picioare, dar plină de voie bună. Cine i-ar condamna din pricina asta pe vitejii pescari? În urma lor e vara plictisitoare, cu vilegiaturiștii scandalagii, îngâmfați și pretențioși, înaintea lor, iarna aspră, cu vânturile sălbatice dinspre nord-vest, cu pescuitul morunului la 30-40 de verste de țărm, ba printre cețuri de nepătruns, ba în furtuni, când moartea te amenință și când niciunul din pescari nu știe unde-l duc valurile, curentul și vântul!

Ca totdeauna, în Balaklava cea conservatoare, oamenii se duc rar în vizită unii la alții. Se întâlnesc în cafenele, în restaurante și în aer liber, în afara orașului, unde începe frumoasa vale Baidar. Fiecare își laudă cu plăcere vinul său cel nou, iar dacă acesta se sfârșește, nu-i mare lucru să poruncești vreunui băiețaș să se ducă acasă după o altă porție. Nevasta o să se supere, o să ocărască, totuși o să vă trimită două-trei sticle de vin de un galben-tulbure sau trandafiriu-tulbure.

Iar când se termină provizia, oamenii pornesc încotro îi duc picioarele – sau în cătunul cel mai apropiat, sau în sat, la chioșcul de limonadă de la versta a noua sau de la versta a cincea de pe șoseaua spre Balaklava. Se așază în cerc printre cioturile hlujenilor de porumb, iar patronul scoate o găleată emailată plină cu vin, strânsă într-un cerc de fier de care atârnă o cofiță. Oamenii beau din cești, politicos, cu urări și neapărat toți deodată. Unul ridică ceașca, spunând: *„stani-iaso”,* iar ceilalți răspund: *„si-iia”*.

Apoi încep să cânte. Nimeni nu știe cântece grecești. Poate că ele au fost uitate de mult, sau poate că golful ascuns, tăcut, al Balaklavei nu i-a îndemnat niciodată pe oameni să cânte. Așa că ei cântă cântece pescărești rusești, din sud, la unison, cu glasuri înfricoșătoare, parcă scoase de un instrument de piatră, de lemn sau de fier, fiecare străduindu-se să-l acopere pe celălalt. Chipurile

lor sunt roșii, gurile larg deschise, iar vinele umflate pe frunțile acoperite de sudoare.

Spuma mării clocotește
Ea furtună prevestește
Fraților, va fi furtună!
Valui vine, valul trece,
Gata vasul să-mi înece,
Și-l tot leagănă întruna.
Fraților, va fi furtună!
Comandantul e pe punte
Și se uită-n larg
Iar secundu-i, iar secundu-i la catarg.

Se născocesc mereu pretexte pentru o nouă beție. Unul și-a cumpărat acum câteva zile niște cizme, îngrozitoare cizme pescărești de piele de cal, lungi până la șolduri, de câte o jumătate de pud fiecare. Cum să nu stropești cumpărătura? Și iar apare găleata albastră, emailată, iar se cântă cântece asemănătoare cu urletul uraganului din timpul iernii în largul mării.

Și, deodată, proprietarul cizmelor strigă înduioșat, cu lacrimi în glas:

— Prieteni! Ce nevoie am eu de cizmele astea? Până-n iarnă mai e... Am vreme... Hai să le bem...

Apoi prind la capătul unei ațe un cocoloș de ceară și îl bagă în lăcașul rotund, ca o gaură făcută cu burghiul, al unei găuri în pământ, locașul tarantulei, sâcâind insecta, până ce aceasta se înfurie, apucă ceara și rămâne cu labele prinse de ea. Cu o mișcare iute și îndemânatică, se scoate insecta din pământ și se pune pe iarbă. În felul acesta, prind două tarantule mari, pe care le așază față în față pe fundul unei sticle sparte. Nimic nu e mai înfricoșător și mai pasionant decât lupta crâncenă care începe între acești păianjeni uriași și veninoși, cu mai multe picioare. Labele rupte zboară care încotro, un lichid alb și vâscos țâșnește din trupurile moi, în formă de ou, rănite de cângi. Cei doi păianjeni stau pe picioarele dinapoi, iar cu cele din față înlănțuie strâns unul pe celălalt, căutând să străpungă ochii sau capul adversarului cu foarfecele fălcilor. Bătaia este într-adevăr cumplită prin aceea că se termină totdeauna cu uciderea unuia dintre adversari. Cel rămas în viață suge într-o clipă trupul adversarului, lăsând pe jos doar o învelitoare jalnică și zbârcită. Iar urmașii listrigonilor setoși de sânge stau împrejur, culcați pe pântece, cap lângă cap, și privesc

tăcuți, cu obrazul proptit în pumn, afară numai dacă nu fac pariuri. Doamne! Cât de veche este această îngrozitoare distracție, cea mai crudă dintre spectacolele puse la cale de om!

Iar seara suntem din nou la cafenea. Pe golf plutesc bărci cu muzică tătărească – tamburină și clarinet. Motivul asiatic, simplu, dar inimitabil, răsună monoton și nesfârșit de trist... Tamburina bate și vibrează ca turbată. Pe întuneric, bărcile nu se văd. Chefuiesc bătrânii, credincioși vechilor obiceiuri. În schimb, la cafenea e lumină și cântă doi muzicanți – un italian, la armonică, și o italiancă, la mandolină, acompaniindu-se cu glasurile lor dulci, puțin răgușite:

O! Nino, Nino, Marianino!

Stau, amețit de fumul de tutun, de țipete, de cântece, de vinul nou care mi se oferă din toate părțile. Îmi arde capul și mi se pare că se umflă și vuiește. Dar inima mi-e plină de un sentiment liniștit și duios. Cu lacrimi plăcute în ochi, repet în minte cuvintele pe care le vezi atât de des tatuate pe pieptul sau pe brațele pescarilor:

„Doamne, păzește-l pe marinar!”

1907-1911

TELEGRAFISTUL

E iarnă. Miez de noapte. Stau pe o canapea acoperită cu mușama din odaia telegrafului dintr-o gară de graniță, uitată de lume. Picotesc. E liniște ca într-o pădure. Aud cum îmi pulsează sângele în urechi, iar țăcănitul ritmic al aparatului îmi amintește de o ciocănitoare nevăzută care sfredelește cu încăpățânare un trunchi de pin, undeva sus, deasupra mea.

În fața mea stă aplecat peste o măsuță de lemn de frasin, galbenă-strălucitoare, telegrafistul de serviciu, Sașa Vrublevski. Umbra abajurului verde al lămpii îi taie fața în două: partea de sus e în întuneric, dar cu atât mai puternic luminate par vârful nasului,

buzele mari, severe și bărbia ascuțită, rasă, care îi iese din gulerul alb, răsfrânt.

Disting cu mare greutate orbitele adânci, și în ele, pleoapele lăsate în jos, care dau feței lui atât de cunoscute, urâte, fălcoase, dar simpatice, o expresie de calm și demnitate pe care nu o au decât morții.

Sașa Vrublevski e cocoșat. Cunosc două feluri de cocoșați. Unii – cei mai mulți – sunt trufași, senzuali, răi, bănuitori, răzbunători, zgârciți și lacomi. Alții – mai puțini – printre care se înscrie și Sașa Vrublevski, mi se par cele mai frumoase briliante din cununa adevăratului creștinism. Când iau în mâinile mele mâinile lor slabe, gingașe, sensibile și neputincioase, am sentimentul că alint un copil bolnav. Iar când mă gândesc la sufletul lui Sașa, mi-l închipui ca pe un fluture mare, minunat, atât de sfios și de gingaș, încât orice atingere mai brutală i-ar pângări frumusețea aripilor. Este blând, dezinteresat, binevoitor cu orice ființă și nu spune niciodată un cuvânt urât despre cineva. Uneori, îmi zice cu o ironie blândă, puțin dojenitoare:

— Voi sunteți oameni nedrepți, domnilor scriitori. Dacă într-un roman ori într-o nuvelă apare un telegrafist, e descris întotdeauna ca un prost, un crai de gară, un fel de conțopist de intendență. Cântă, acompaniindu-se cu chitara, diferite romanțe din cele cântate de lachei, își răsucește mustățile și face ocheade doamnelor din vagoanele de clasa întâi. Și zău, domnule dragă, tipul acesta de telegrafist a dispărut de vreo cincizeci de ani. Voi trebuie să urmăriți viața. Amintiți-vă cum am rezistat noi în timpul grevei funcționarilor de la poștă și telegraf, și se știe că cei mai mulți dintre noi au familii grele. Sărăcia, domnule dragă, e totdeauna puioasă, iar leafa noastră e o nimica toată. Și dacă te dau afară de la telegraf cu referințe proaste, unde te mai duci? Asta-i, domnule dragă! Mie nu mi-a fost atunci prea greu, deoarece cunosc trei limbi străine și, la nevoie, nu aș fi murit de foame. Însă alții și-au pus într-adevăr capul în joc.

Bunătatea lui luminoasă, răbdătoare, nuanțată cu un zâmbet blând, nu-l părăsește o clipă. De pildă, chiar și acum. Are pe bandă o telegramă foarte importantă din străinătate, urgentă, poate chiar cifrată, și nu izbutește s-o transmită de mai bine de un sfert de oră fiindcă stația principală flirtează cu pasiune cu una din stațiile intermediare. Telegrafistul de la stația principală i-a cerut domnișoarei de la cea intermediară să ghicească un cuvânt, care

începe cu litera „i”, iar el, șugubățul, bate mereu aceleași semne:

.—.. .—.. .—.. .—..

Dar domnișoara nu izbutește cu niciun chip să ghicească. Încearcă: „iasomie, iarnă, iască, iapă, inimă”.

Ultimul cuvânt seamănă, dar nu-i asta, o ironizează stația principală.

„Izvor, ie, iepure, ienibahar”, se chinuiește domnișoara fără niciun rezultat.

Atunci, Vrublevski, plictisit de atâta așteptare, intervine.

— Domnișoară, răspunde-i „iubesc” și eliberați linia, fiindcă am o telegramă urgentă.

— Poate să aștepte, se opune ușuratic cel de la stația principală.

Însă Vrublevski îi face o observație aspră, și după un minut, fără să privească banda, surprinde cu urechea obișnuită să descifreze sunetele, răspunsul pocăit:

— Vă rog să mă iertați, *colega,* dar ați fost și dumneavoastră tânăr și înțelegeți fără cuvinte...

Mustața lui Vrublevski se mișcă de zâmbetul ușor al buzelor groase luminate de lampă. El nu are decât douăzeci și șase de ani, dar toți colegii îl tratează ca pe un bătrân.

— Uite-așa flirtează seri de-a rândul, spune el, desfăcând banda încurcată. El e un băiat strașnic, iar Katerina Sergheevna o fată bună și muncitoare. O să se aranjeze împreună la o stație și-o să fie fericiți. Bine că li se îngăduie, în sfârșit, și femeilor să facă o muncă adevărată. Că înainte nu aveau, sărmanele, nicio ieșire. Așteptau, rugându-se la dumnezeu să le ceară careva în căsătorie. Până la măritiș fata îl auzea mereu pe tată-său bombănind: „Mănânci pâinea de pomană. De s-ar găsi măcar un dobitoc să te ia de nevastă, comoară ce ești.” Iar după ce se măritau – scutece, cârpe, bucătărie, nașteri, spălatul rufelor, hrănitul copiilor. Și bărbatul urla: „Ești o leneșă, de ce-i mâncarea proastă? Știi numai să cheltuiești bani și să umbli tot anul cu burta la gură. Dă fuga și adu niște bere și țigări...” Dar dacă amândoi câștigă, el nu mai îndrăznește să-i vorbească așa.

Sașa tace. A prins un început de telegramă și o înregistrează cu un aer concentrat. Fața lui cu pleoapele lăsate în jos este nemișcată și numai degetele de la mâna dreaptă tresar abia vizibil, dar repede și precis, pe întrerupător. Mă cuprinde iar toropeala, iar mă simt într-o pădure liniștită, de un verde-tulbure, și undeva, departe, o ciocănitoare bate iar, neobosită, cu ciocul într-un copac.

În timpul acesta, prin cap îmi trec multe lucruri ciudate. Mă gândesc că tot globul este străbătut de linii de telegraf, ca niște adevărați nervi, și că în fața mea se află unul dintre centrii nervoși – simpaticul Sașa Vrublevski, slujitor anonim al progresului tehnic. Slujește el și binele sau răul, fericirea sau nefericirea viitoarei omeniri? Telegraful a fost prima aplicație practică importantă a forței misterioase a electricității. Mult mai târziu au apărut telefoanele, becurile și plitele electrice, tramvaiele, telegraful fără fir, automobilele și aeroplanele. Dar omenirea pășește înainte, pe fiecare an, din ce în ce mai repede. Abia ieri am auzit de razele uimitoare care străbat trupul omenesc, că astăzi a și fost descoperit radiul, cu proprietățile lui uluitoare. Omul a și supus forța cascadelor și vântul și, fără îndoială, că în curând va sili fluxul și refluxul marin, lumina soarelui, norii și forța de atracție a lunii să lucreze pentru ei. Va pătrunde în adâncurile pământului și va extrage de acolo metale noi, mai puternice și mai misterioase decât radiul și le va transforma în sclavii lui! Mâine sau poimâine – sunt convins de lucrul acesta – voi putea să vorbesc de la Petersburg cu un prieten din Odesa și să-i văd în același timp fața, zâmbetul și gesturile. Este foarte aproape timpul când distanțe de cinci sute sau de o mie de verste vor fi străbătute într-o oră. O călătorie din Europa în America va deveni o simplă plimbare de dinainte de prânz, spațiul aproape că va dispare, și timpul se va scurge într-un ritm fantastic. Mă gândesc însă cu groază la uriașele orașe ale viitorului, mai ales când mi le închipui seara. Pe cer strălucesc reclamele multicolore ale firmelor comerciale, la mare înălțime, în văzduh, mișună nave zburătoare, puternic luminate; deasupra caselor, zguduindu-le, gonesc trenuri, pe străzi aleargă în torente, sunând, vuind și aruncând șuvoaie de lumină, cu farurile lor uriașe, tramvaiele și automobilele; firmele rotative ale cinematografelor te orbesc, iar vitrinele magazinelor revarsă valuri de lumină. Ah, lume îngrozitoare a viitorului – lumea mașinilor, a grabei febrile, a tensiunii nervoase, a veșnicei încordări a minții, a voinței și a sufletului! Nu va aduce oare această lume o nebunie generală, o răzvrătire sălbatică universală sau, ceea ce e și mai rău, o îmbătrânire prematură, o neașteptată istovire? Sau, cine poate ști? Poate că la oameni se vor naște instincte și simțuri noi, se va produce o modificare necesară a nervilor și a creierului, și viața va deveni comodă, frumoasă și ușoară pentru toți? Nu, dragul meu Sașa Vrublevski, nimeni nu ne va răspunde la aceste întrebări,

deși tu, acum, stând la aparatul de telegraf, făurești, fără să știi, viitoarea fericire sau nefericire a omenirii.

Dar în clipa aceea îmi dau seama că Vrublevski îmi vorbește. Îmi scutur picoteala, mă ridic de pe canapea și mă așez la masă. Acum nu mai văd fața prietenului meu, fiindcă între noi se află lampa și aparatul, dar mâna mea e atât de aproape de mâna lui, încât simt curentul cald și continuu pe care-l emană.

— S-a întâmplat exact ca în vodeviluri, spune el cu vocea lui nervoasă, puțin aspră și răgușită, dar foarte plăcută. Era îndrăgostită până peste cap de prietenul meu Despot-Zinovici-Bratoșinski, iar eu eram îndrăgostit de ea. Despot, mare filfizon, și craiul orașului, zbura din floare în floare, prânzea și cina în cel puțin zece familii cu fete de măritat. Era însă un băiat admirabil, un om bun și o fire largă. A fost călcat de un tren, pe când își făcea slujba de șef al gării Volceaia. Eu nu știam nimic despre dragostea ei pentru dânsul... Ba nu, cred că greșesc... Cum să spun... în privința aceasta parcă mi-aș fi astupat cu ceară ochii și urechile. Într-o zi, ea ședea la pian, iar eu, în picioare, lângă dânsa. Fără să se uite la clape, cânta niște acorduri și, întorcând ușor spre mine capul aplecat în jos, îmi povestea despre un om pe care-l iubea, în ciuda defectelor lui. Spunea că mai curând ar muri decât să-i dezvăluie sentimentele sale, că el este foarte amabil și atent cu ea, dar că ea nu-i cunoaște gândurile și intențiile. Poate că se joacă doar cu inima unei biete fete și așa mai departe. Iar eu, idiotul, fiind deplin convins că era vorba de mine, o asiguram din tot sufletul că, dimpotrivă, „el” o iubea mai mult decât viața, patria, onoarea și toate celelalte. Că e gata pentru ea de orice sacrificiu și altele de același gen... În ceea ce privește defectele, cu ele te obișnuiești, și așa mai departe... După ce i-am înșirat toate acestea, pe față i-a apărut un fel de minunată aureolă trandafirie, genele i s-au umezit și mi-a șoptit: „Îți mulțumesc, vei rămâne pentru totdeauna cel mai bun prieten al meu, dar te rog, în numele lui dumnezeu, să nu-i spui niciun cuvânt lui Despot”. Am căscat gura, am tăcut câteva clipe și, în sfârșit, am întrebat-o, bâlbâindu-mă, de parcă aș fi căzut din lună: „Și de ce tocmai lui... lui Despot?” Atunci ea m-a privit țintă în ochi, am înțeles imediat amândoi ce gândea fiecare și a izbucnit deodată într-un hohot prelung de râs... Într-adevăr, era caraghios, ca într-un vodevil. Am vrut să mă otrăvesc în noaptea aceea... Nu m-am otrăvit, însă m-am îmbătat la club ca un porc pentru prima și singura dată în viața mea. Iar a doua zi, am făcut

cerere să fiu mutat aici...

Tace, ascultând cu atenție țăcănitul aparatului. Însă nu este el cel chemat și continuă:

— Altă dată, a fost o dragoste adevărată, nu de vodevil, o dragoste mare, gingașă, reciprocă. S-a întâmplat acum doi ani, pe vară, când am fost în concediu acasă, la Jitomir. Era o noapte cu lună, cu privighetori, cu miresme de liliac și de salcâm alb, cu acordurile îndepărtate ale muzicii din grădina publică. Ne plimbam prin grădina ei – are o grădină uriașă, cu pomi fructiferi, și-i țineam mâna într-a mea. Ea mi-a spus prima că mă iubește și că nu va iubi niciodată pe nimeni în afară de mine. Mi-a spus că mă iubește așa cum sunt, că mai mult decât orice iubește sufletul meu și... alte cuvinte tot atât de drăgălașe, de dulci și de fermecătoare. Dar în clipa aceea am ajuns pe un loc deschis, fără copaci. Luna ne lumina din spate, și pe pământul drept, bătătorit, s-au așternut două umbre clare: una prelungă, zveltă, cu un căpșor fermecător, puțin înclinat într-o parte, cu gâtul înalt, cu talia subțire, iar cealaltă – a mea... Atâta... Mi-am acoperit fața cu mâinile, am murmurat ceva și am fugit.. Da, am fugit, fără să-mi iau rămas bun...

Peste șase luni, s-a măritat, iar în dimineața asta am primit de la ea o scrisoare. E fericită, are un băiețaș, eu sunt, firește, cel mai bun prieten al ei, și cea mai mare dorință a ei e să-i botez copilul. Îmi cere iertare că mi-a sfărâmat inima. Dar astea-s prostii. Mă bucur pentru ea, mă bucur foarte mult. Să dea dumnezeu să fie fericită... Dacă-i merge bine, sunt și eu fericit. Mi-a dăruit măcar iluzia, măcar năluca iubirii, și este un dar, într-adevăr, regesc, de neprețuit. Pentru că nu există nimic mai sfânt și mai frumos pe lume decât iubirea femeii.

Am tăcut o vreme amândoi, apoi mi-am luat rămas bun și am plecat. Aveam mult de mers, prin tot târgușorul, vreo trei verste. Era o liniște adâncă. Galoșii mei scârțâiau tare pe zăpada proaspătă. În înalt nu era niciun nor, iar stelele tremurătoare străluceau neobișnuit de tare în hăul fără fund. Mi-am ridicat ochii spre cer, gândindu-mă la telegrafistul cocoșat. O adâncă tristețe plină de gingășie mi-a cuprins inima și mi s-a părut că stelele se transformă deodată în niște pete mari, argintii.

1911

OXIGENUL

Întâmplarea aceasta uimitoare, ba chiar – după mine – puțin verosimilă, mi-a povestit-o la Petersburg, în zorii unei dimineți de primăvară, în timp ce ne întorceam de la o casă de joc de mâna a doua, un oarecare Vasenka Ștolder, cartofor, poate escroc, poate chiar trișor, în orice caz un om cu un trecut bogat și tulbure, mic de statură, cu părul cârlionțat, oacheș și cu albul ochilor galben, semănând a țigan.

— La joc se întâmplă uneori lucruri pur și simplu miraculoase, spunea el cu glasul său plăcut de bariton puțin răgușit. O dată, după ce am câștigat o sumă mare la Clubul negustorilor, m-am hotărât să-mi împlinesc, în sfârșit, vechiul meu vis de a mă duce la Monte-Carlo, unde nu fusesem niciodată. Dacă aici, mă gândeam eu, joc cu fel de fel de oameni sau, mai precis, cu norocul fiecăruia, ostil mie, cu fel de fel de caractere și experiențe diferite, și cu toate acestea câștig, atunci cu atât mai mult voi învinge o mașină oarbă, surdă și nepăsătoare ca însăși soarta.

Ce variate tipuri am văzut acolo! E drept că la început, orbit de grămezile de aur și de propriul tău noroc, nu observi nimic. Dar când mașina nesățioasă îți ia înapoi câștigul, iar, după aceea, și toți banii tăi, când treci la un joc mărunt, mizer, care nu durează de obicei mai mult de un sfert de oră, atunci ai vreme să te plimbi cât vrei prin sălile luxoase ale cazinoului, să asculți, să observi și să memorezi. Am văzut prințese și cocote, miliardari americani și hoți londonezi, pastori germani și criminali de rând, toți amestecați ca niște cărți de joc într-un pachet. Dar mai mult decât oricine mi-a atras atenția și mi-a ațâțat curiozitatea un rus.

Venea în fiecare zi la cazinou pe la unsprezece dimineața și nu pleca înainte de închidere, îngăduindu-și doar două pauze de câte o jumătate de oră, ca să mănânce. Era un om corpolent, puhav, de

vreo cincizeci de ani, cu fața buhăită și întunecată și cu pungi negre sub ochi. Umbla greu, se oprea des ca să-și tragă sufletul, și în clipele acelea ți se făcea milă de el. Cu ochii holbați, ca ai unui dement, cu gura deschisă, aspira cu lăcomie aerul, umflându-și pieptul și pântecele, întocmai ca un pește mare, abia pescuit. Fără îndoială că suferea de o cumplită anghină pectorală sau poate de astmă.

Trecea des prin astfel de crize și am băgat de seamă curând că în timpul jocului, ori de câte ori avea nevoie să se liniștească, scotea din mâneca stângă un tub de cauciuc cu un vârf negru și trăgea din el aer de câteva ori, de parcă ar fi fumat. Juca foarte calm, calculat și cât se poate de moderat, cu monede de câte cinci franci. Câștiga puțin, iar când pierdea tot ce avea la el, nu se ridica de la masă, unde își avea locul său obișnuit, ci, fără să joace, își nota într-un carnet numerele câștigătoare.

O cunoștință întâmplătoare, un vecin de cameră de la hotel, mi-a povestit câte ceva despre dânsul. Omul acesta ciudat era un fost moșier foarte bogat de pe Volga. Cu vreo zece ani în urmă, venise pentru prima oară la Monte-Carlo, îi uimise pe toți cu jocul său strălucit – oamenii se adunaseră să se uite la el ca la Șaliapin – câștigase cam o sută de mii de franci și, minune, avusese curajul și stăpânirea de sine să plece cu ei, la Kazan sau la Samara, de unde venise.

Dar nu spunea degeaba răposatul Blanc: „Noi trăim tocmai datorită faptului că cei ce câștigă la noi se întorc după aceea neapărat”. S-a întors și moșierul și, bineînțeles, a pierdut tot. Și-a ipotecat moșiile cu cernoziom și morile, dar a pierdut și sumele încasate pe ele. Le-a vândut și iar a pierdut. De atunci, nu se mai mișca de pe Coasta de Azur și nimic altceva nu-l mai interesa în afară de ruletă. În fiecare lună, primea de undeva din Rusia o pensie nu prea mare, dar absolut suficientă pentru casă, masă și un joc modest de câte patruzeci-cincizeci de franci pe zi. În ultimul an, a început să sufere de sufocări, din care cauză purta totdeauna sub haină o pungă mică de oxigen. Tubul pungii era ascuns în mâneca stângă, și, ori de câte ori simțea că se apropie criza de sufocare, deschidea neobservat cu mâna dreaptă robinetul pungii de sub poala hainei și respira gazul înviorător. Se ferea să facă cunoștințe și nimeni nu știa unde locuiește.

În ziua când a avut loc întâmplarea pe care v-o povestesc l-am văzut de trei ori. Prima dată l-am întâlnit dimineața la Nisa, la

Creditul Lyonez. Încasa bani și, după cum am putut să-mi dau seama de departe, era vorba de o sumă destul de mare. Se agita, era emoționat, se sufoca și ducea adesea cu mână tremurătoare la gură tubul cu oxigen. Apoi l-am văzut, spre marea mea mirare, nu în sala cazinoului, ci în parcul din Monte-Carlo. Ședea la umbra platanilor, îngândurat, și desena cu bastonul pe nisipul aleii.

„Napoleon înainte de Austerlitz", m-am gândit eu, fără să vreau.

Când s-a sculat până la urmă cu greu și a plecat, m-am apropiat de banca lui să văd ce desenase cu bastonul. Repetase mereu o cifră: 23, 23, 23, 23.

În sfârșit, l-am văzut ultima oară la cazino, la locul său obișnuit de la masa de joc. Nu juca, dar nici nu nota ca de obicei numerele câștigătoare. Fiind un jucător cu experiență, mi-am dat seama că era grozav de emoționat: mâinile îi tremurau, ochii îi străluceau în chip deosebit, își mușca nervos buza de jos, iar fruntea îi era acoperită cu broboane de sudoare. Scotea tubul din mânecă mai des decât în alte dăți și trăgea cu nesaț oxigenul în piept. Îl urmăream. „Napoleon își va arunca numaidecât în luptă vechea gardă", mă gândeam.

Și iată că la un moment dat, în timp ce jucătorii își puneau foarte grăbiți mizele lor pe postavul verde, liniat, și crupierul se pregătea să dea drumul bilei, el a exclamat:

— Vă rog să așteptați un minut!

Era cunoscut din pricina sumelor mari pierdute înainte și a felului său corect de a juca, așa că toți îl respectau. De aceea, crupierul s-a oprit, privindu-l atent.

El a început fără grabă să pună mizele complete, mai întâi pe numărul 23, apoi *à cheval, en carré* și, după aceea, pe toate combinațiile legate de numărul 23: duzina din mijloc, coloana din mijloc, roșu, fără soț și *passe.* În sfârșit, s-a oprit și a făcut un semn din cap.

Crupierul a aruncat bila. În liniștea adâncă răsună obișnuitul: *„Rien ne va plus"* [1]*.* Nu se mai auzea decât zgomotul bilei în mersul ei. În clipa aceea, mulți au băgat de seamă că moșierul se aplecase deodată spre masă, de parcă ar fi ațipit.

— *Vingt-trois, rouge, impair, passe!*[2] a strigat crupierul.

Jucătorul cu punga de oxigen a câștigat de șaptesprezece ori în plin – o sută patru mii de franci. Crupierul a întins spre el cu

[1] Nimic nu mai cade (fr.) (n. t,).

[2] Douăzeci și trei, roșu, fără soț (fr.) (n. t.).

lopățica un morman de bancnote și de monede de aur. Dar acesta nu se trezea din picoteală.

— *Monsieur, monsieur, je vous félicite... Prenez vos argents. Monsieur!*[1] a strigat, speriat, crupierul, zgâlțâind ușor umărul jucătorului.

Dar acesta murise și s-a prăbușit cu tot trupul pe masă.

După ce a fost luat, zece oameni s-au repezit într-o clipă să-i ocupe locul. „Un mort aduce noroc”, este o zicală care are o largă circulație la Monte-Carlo.

1913

URȘII

O tânără ursoaică-mamă, de vreo opt ani, a chibzuit toată toamna cum să-și pregătească mai bine somnul de iarnă. Experiența ei nu era prea mare, se reducea numai la doi sau trei ani. O stânjeneau foarte mult puii. Cel de anul trecut începea să n-o mai asculte, închipuindu-și că e un mascul în toată firea și, ca să-l pună la locul lui, trebuia să-i tragă din când în când câte o labă. Iar cei doi mai mici, femele, nu înțelegeau nimic, căutau mereu să ajungă, din obișnuință, la țâțele mamei, mușcându-le cu colții lor tineri și ascuțiți, se speriau de orice, i se băgau tot timpul printre

[1] Domnule, domnule, vă felicit... Luați-vă banii, domnule ! (fr.) (n. t.).

labe sau se cufundau într-atât în joacă, încât trebuia să le caute îndelung printre frunzele de zmeuriș și mure.

„Fără îndoială că cineva o să ne ia urma, se gândea ursoaica. Și dacă o să fie omul, animalul acesta înfricoșător, de neînțeles și atotputernic?”

Și se străduia să ascundă urmele grele ale picioarelor sale. Dar pe zăpada proaspătă, care se topea, tălpile ei lăsau pretutindeni pete negre, regulate, pe fondul alb, ceea ce o aducea într-o stare de disperare.

Vremea era înșelătoare. Ba începea ninsoarea, ba se oprea, iar dimineața pornea deodată să plouă.

În cele din urmă, la sfârșitul lui octombrie, simți că se apropie viscolul și zăpada cea mare. Atunci porunci puilor să o urmeze.

Și porniră toți patru de la sud spre nord, pe drumul de care ursoaica se ferise dinadins în timpul toamnei. Ea mergea în față, urmată de puii cei mici, iar în urmă venea puiul cel mare. Supunându-se instinctului, toți căutau să calce pe urmele celui din față.

Ursoaica-mamă își alesese chiar din vară un loc ascuns. Acolo se prăbușise un pin mare, smulgându-și rădăcinile din pământ, și în jurul lui se îngrămădiseră o mulțime de frunze, crengi rupte și tot felul de gunoaie.

„Vântul suflă dinspre nord, își spunea ea. Zăpada o să acopere toate urmele, o să netezească totul.” În timp ce mergea spre bârlogul pe care și-l alesese, mama făcea, grijulie, câte un semn pe trunchiul copacilor, cu ghearele ei puternice. „Ca să știm pe urmă drumul de întoarcere”, se gândea ea.

Urșii și-au făcut cu greu loc în bârlog. Era strâmt. Puii tineri, nedezvățați încă de căldura trupului mamei, se băgaseră comod între labele ei, lângă pântecele care se îngrășase cu hrana bună din toamnă. Nu se prea supărau când mama lor, întorcându-se de pe o parte pe alta, îi înghesuia puțin. Și chiar din prima zi îngânară cântecul obișnuit al urșilor:

Morr-morr-morr... Murr-murr-murr... Morr-morr-morr...

Puiul cel mare nu și-a găsit mult timp locul. Mârâia mereu, mușca, îi strivea pe cei mici cu labele, scotea capul afară, îi arăta mamei sale colții, și în orice clipă i se părea că nu stă destul de bine.

În cele din urmă, supunându-se și el legii neînduplecate a urșilor, a adormit dus. În somn, neisprăvitul cel mare țocăia și sforăia ca și

cei mici și, ca și ei, își lipea botul de pântecele mamei.

Mama nu dormea, picotea doar arareori, cu urechea mereu ciulită. Din pricina respirației, deasupra bârlogului se ridica un abur ușor.

Toate fiarele pădurii – veverițele, jderii, herminele, vulpile și lupii – ocoleau de departe, cu respect, bârlogul de iarnă al ursoaicei.

Ciorile atotvăzătoare croncăneau deasupra bârlogului, iar coțofenele cele flecare se țineau de bârfeli, dar zburau repede mai departe... Ursoaica-mamă își scotea uneori botul din bârlog, lingea zăpada cu limba ei netedă, se uita la joaca iepurilor, la cocoșii de pădure care se înfundau din zbor în nămeții de zăpadă, asculta, nepăsătoare, ciulindu-și urechile, zgomotul îndepărtat făcut de tăietorii de lemne și cădea iar în picoteală.

Dar în ianuarie, s-a trezit pe neașteptate. Pădurea se umpluse de zgomot, de lătrături de câini și de sunete de cornuri. „Se întâmplă ceva, s-a gândit ea. Nu sunt zgomotele obișnuite ale pădurii”. Cu mișcări stângace, i-a trezit pe puii cei mici, i-a tras una cu laba puiului cel mare care dormea și, fără să mai aștepte, și-a scos capul și trupul din bârlog, în întâmpinarea dușmanului.

Da. Schelălăitul și lătratul câinilor se auzea tot mai aproape.

„Trebuie să intrăm înapoi”, se gândi ursoaica și țipă la pui să se ascundă iar în bârlog.

Însă de după tufișuri și din nămeți s-au ivit boturile mișelești și obraznice ale câinilor. Aceștia ar fi vrut să sară s-o muște, dar se temeau. Acum nu mai lătrau, ci schelălăiau, doar respirând des, cu limbile roșii atârnându-le în afară.

„N-am de ce mă teme, și-a spus mama, rasuflând greu și lingând zăpada. N-or să îndrăznească să se repeadă la mine.”

Dar îndată i-a văzut și i-a simțit pe oameni. În ochii și în mișcările lor febrile și-a citit clar sentința.

„Pentru tine, nu există cruțare.”

A dat să se repeadă la ei, a ridicat cu o sforțare în spinare nămetele de zăpadă, plin de crengi de brad, dar într-o clipă a orbit-o și a asurzit-o ceva.

În timp ce se prăbușea la pământ, pierzându-și cunoștința, a mai apucat totuși să se gândească:

„Puiul cel mare e un prost... N-o să se priceapă să găsească drumul la înapoiere... Și ce o să se întâmple cu cei mici?...”

1913

ANATEMA

— Diacone, nu mai tot strica lumânările degeaba că n-au să ne ajungă ori câte am avea! E timpul să te scoli... zise diaconeasa.

Femeia aceasta mărunțică, slăbuță și galbenă la față, urmase la o școală eparhială și se purta foarte aspru cu bărbatul ei. Pe vremea când mai învăța, toată lumea de acolo era de părere că bărbații sunt niște ticăloși, mincinoși și tirani, cu care trebuie să fii cât mai crudă. Dar protodiaconul nu semăna de fel cu un tiran... Se temea, într-adevăr, de diaconeasa lui, cam isterică și bolnăvicioasă. Copii n-aveau că era stearpă. Diaconul cântărea nouă puduri și jumătate, avea un piept cât o cherestea de automobil și un glas tunător, arăta însă față de cei slabi blânda îngăduință pe care o au numai oamenii neobișnuit de puternici.

Protodiaconul era nevoit să-și dreagă multă vreme glasul. Desigur, toți cei care au cântat vreodată în public cunosc lucrul ăsta neplăcut și chinuitor de lung: trebuie să-ți ungi gâtlejul, să te clătești bine cu acid boric și să faci inhalații. Protodiaconul Olimpi mai sta în pat, încercându-și vocea:

— Ă-ă-ă... ch!... Ă-ă-ă! Aleluia, aleluia... Ch!... Slavă... Sla-vă-ă...

„Nu merge, gândi el. Stăpâne-e bine-cuvân-tea-ză... Ch...”

Ca și marii cântăreți, diaconul era superstițios... Se știe că actorii

se îngălbenesc și-și fac cruce înainte de a intra în scenă. Când pășea în catedrală, protodiaconul Olimpi își făcea și el cruce după rânduială și datină. Adeseori însă, chiar în aceeași clipă, se îngălbenea de emoție, zicându-și: „Ah, numai de nu m-ar lăsa glasul!” Și, totuși, singur el în tot orașul, ba poate chiar în toată Rusia, cânta în tonurile *re-fa diez* de răsuna străvechea catedrală întunecoasă, împodobită cu fresce de mozaic și poleită cu aur. Numai el știa să umple cu glasuri puternic, adevărat muget, toate ungherele vechiului lăcaș, făcând să se cutremure și să zăngănească în tact podoabele de cristal ce atârnau de policandre.

Cu fața acră și prefăcută, diaconeasa-i aduse un ceai slab cu lămâie și, ca-n toate duminicile, un pahar de votcă. Olimpi își mai încercă o dată glasul.

— Mi... mi... fa... Mi-ro-no-sițele... Ei, maică, strigă el nevestei care era în odaia de alături, dă-mi-l pe „re” la armonium.

Diaconeasa făcu să răsune o notă lungă și tânguitoare.

—Ch... ch... carul faraonului prigonitor... Nu, fără îndoială, mi-a scăzut glasul... Dracu mi-a pus în mână cartea scriitorului celuia... cum îi zice?

Părintele Olimpi citea cu patimă, mult și fără s-aleagă, dar nu-l prea interesau numele autorilor. Studiile de la seminar, întemeiate mai ales pe toceală, pe cititul „tipicului” și pe citatele trebuitoare, din scrierile părinților bisericii, îi dezvoltaseră cu totul neobișnuit memoria. Ca să învețe pe dinafară o pagină întreagă din scriitorii apologeți așa de încurcați, ca preafericitul Augustin, Tertulian, Origene, Adamant, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, era de ajuns s-o citească la repezeală o singură dată. Avea cărți de la Smirnov, student la Academia teologică, ce-i adusese chiar în ajun o fermecătoare povestire despre felul cum trăiau soldații, cazacii și ceilalți locuitori din Caucaz, cum se omorau unii pe alții, beau vin, se însurau și cum vânau fiare sălbatice.

Povestirea tulburase sufletul clocotitor al protodiaconului... O citise de trei ori de-a rândul și-n timpul ăsta izbucnise în plâns de multe ori, râsese cu poftă sau își încleștase pumnii și se răsucise pe o parte și pe alta.

Firește c-ar fi fost mult mai nimerit pentru el să se fi făcut vânător, soldat, pescar sau plugar, și nicidecum față bisericească.

La catedrală, sosea totdeauna ceva mai târziu decât s-ar fi cuvenit, așa cum vine la teatru un bariton renumit. Intra pe ușa de

la sudul altarului, mai încercându-și glasul pentru cea din urmă oară și tușind ușor... „Ch... ch... sună în *re,* gândi el. Desigur, potlogarul cela de dirijor o să dea iar tonul în *do diez.* Treaba lui, că tot aduc eu corul în tonul meu.”

În protodiacon se trezise o adevărată mândrie de răsfățat al publicului și al orașului întreg, iar în jurul lui se strângeau până și copiii, uitându-se la el cu gura căscată și cu aceeași uimire cu care priveau pâlnia larg deschisă a heliconului de aramă din fanfara de la grădina publică.

Episcopul intră cu un alai măreț ce-l însoți până la locul lui. Mitra episcopală i se cam lăsa spre stânga. Doi ipodiaconi stăteau de o parte și de alta a lui, cădelnițând cu clinchet ritmic. Preoțimea, în odăjdii deschise de sărbătoare, înconjura scaunul arhiereului. Doi preoți scoaseră din altar icoanele mântuitorului și a maicii domnului și le așezară pe tetrapod.

Catedrala, zidită în stil meridional, avea într-un colț, ca bisericile catolice, un amvon de stejar sculptat la care se ajungea pe o scară în spirală.

Protodiaconul urcă încetișor în amvon, dibuind cu piciorul fiecare treaptă și pipăind cu grijă parmaclâcul de stejar... Se temea totdeauna să nu rupă ceva din greșeală. Își mai drese glasul, pufăi pe nas și scuipă peste îngrăditură apoi, ciupind diapazonul, trecu de la do la re și începu:

— Binecuvântează, stăpâne!...

„Nu, dirijor ticălos, gândi el, n-ai să îndrăznești tu să schimbi tonul, de față cu înalt preasfinția-sa.” În clipa aceea, simți cu plăcere că glasu-i sună mult mai bine ca de obicei și trece ușor de la un ton la altul, cutremurând catedrala cu valuri ritmice, puternice și catifelate.

Era slujba primei duminici din postul mare. Deocamdată, diaconul Olimpi nu prea avea de cântat. Dascălul citea psalmii, monoton și nedeslușit, însoțit de un diacon fornăit de la Academia teologică, viitor profesor de omiletică.

Protodiaconul mugea din când în când: „Să luăm aminte... Domnului să ne rugăm.” Sta ca un uriaș pe piedestalul său, în stiharul de brocart auriu, cu păru-i negru, bogat ca o coamă de leu, prin care se zăreau câteva șuvițe cărunte, iar uneori își mai încerca glasul. Biserica era ticsită de lume: bătrâne mărunțele, plângărețe și bătrâni burtoși cu bărbi sure, care semănau a negustori de pește sau a cămătari.

„Ciudat, își zise deodată Olimpi, de ce-or fi semănând toate fețele femeilor cu un bot de pește sau cu un cap de găină, când le privești dintr-o parte?... Așa-i și diaconeasa!”...

Obișnuința meseriei îl silea totuși să urmărească întruna slujba, după cartea de rugăciuni din secolul al XVII-lea, numită trebnic. Preotul isprăvi ectenia: „Că tu ești păzitorul și ziditorul sufletelor și trupurilor noastre, și ție slavă înălțăm. În numele tatălui și al fiului și al sfântului duh, acum și pururea și-n vecii vecilor.” Corul sfârși: „Amin!”

Începu rânduiala ortodoxiei.

„Cine-i dumnezeu mare ca dumnezeul nostru, tu ești dumnezeu carele faci minuni...” Melodia era încurcată. Îndeobște, slujba din săptămâna aceasta, cât și slujba anatemizării pot fi schimbate după plac. E de ajuns că sfânta biserică are anatemizări scrise pentru anumite împrejurări: afurisenia lui Ivan Mazepa, a lui Stenka Razin, a ereticilor, a lui Arie, a iconoclaștilor, a protopopului Avacum și încă a multora.

Cu protodiaconul era astăzi ceva ciudat, care nu i se mai întâmplase niciodată. Ce-i drept, îl cam amețise votca pe care i-o dăduse de dimineață nevastă-sa.

Fără să știe de ce, nu-i ieșea din minte povestirea citită noaptea trecută, iar imaginile simple și fermecătoare i se perindau mereu pe dinaintea ochilor, neînchipuit de colorate și de vii. Dar, supunându-se fără greș obișnuinței, isprăvi crezul, zise „amin” și, potrivit cărții străvechi, strigă: „Aceasta-i credința apostolică, aceasta-i credința străbună, aceasta-i credința pravoslavnică, această credință a întărit lumea”.

Arhiepiscopul era foarte tipicar, sâcâitor și cu toane. Nu îngăduia niciodată să sari vreun rând, nici din canonul preafericitului părinte și păstor Andrei-cretanul, nici din rânduiala înmormântării sau din alte slujbe. Și diaconul Olimpi afurisea cu nepăsare, cutremurând toată catedrala cu răgetul lui de leu. Anatemiza și-i dădea afară din sânul bisericii pe iconoclaști, pe toți vechii eretici, începând cu Arie, pe toți cei care urmau învățăturile lui Ital, ale călugărului rătăcit Nil, ale lui Constantin Bulgaris și Irinik, ale lui Varlaam și Akindin, ale lui Gheronti și Isaac Arghir... Afurisea pe cei care necinstesc biserica, pe mahomedani, pe evrei, pe cei care hulesc sărbătoarea Bunei-Vestiri, pe cârciumari, pe cei care asupresc văduvele și orfanii, pe rascolnicii ruși, pe răsculați și pe trădători, ca Grișka Otrepiev, Timoșka Akundinov, Stenka Razin, Ivașka Mazepa, Emilian Pugaciov

cât și pe toți cei care primesc învățături potrivnice credinței pravoslavnice.

Apoi urmară blesteme grele: împotriva celor care tăgăduiesc harul răscumpărării, a celor care tăgăduiesc sfintele taine și a celor care nu recunosc soborurile sfinților părinți și tradițiile lor.

„Blestemați cei ce cred că monarhii pravoslavnici nu se urcă pe tron cu voia lui dumnezeu și nu sunt miruiți de sfântul duh, care le insuflă putere pentru îndeplinirea acestei înalte chemări, precum și cei care îndrăznesc să se răzvrătească împotriva lor și să-i trădeze. Blestemați cei ce necinstesc și hulesc sfintele icoane!...” Și la fiecare strigare a lui, corul răspundea tărăgănat, ca un suspin ușor, îngeresc: „Anatema!”

Din mulțime, se auzeau de mult plânsete isterice de femei.

Protodiaconul se apropia acum de sfârșit, când dascălul se urcă în amvon, aducând un bilețel scurt de la părintele protoiereu: „Conform dispoziției preasfinției sale, să fie anatemizat boierul Lev Tolstoi. Vezi trebnicul cap. 1”, scria în bilețel.

Diaconul Olimpi cântase îndelung și-l cam durea gâtul. Cu toate acestea, își drese glasul și începu iar: „Binecuvântează, stăpâne!” Mai mult ghici decât auzi bolboroseala slabă a bătrânului arhiereu:

„Protodiaconia-ta binecuvântată fie de domnul dumnezeul nostru, întru anatemizarea hulitorului de dumnezeu și necredinciosului întru credința lui Hristos, boierul Lev Tolstoi, care tăgăduiește sfintele taine ale bisericii. În numele tatălui, al fiului și al sfântului duh, amin!”

Deodată, Olimpi simți că i se face părul măciucă, rămânându-i țeapăn, greu și aspru ca de sârmă. În aceeași clipă, îi veniră în minte, cu neobișnuită limpezime, minunatele cuvinte ale povestirii din ajun:

„...trezindu-se din somn, Eroșka ridică fruntea și se uită cu băgare de seamă la fluturii de noapte care se roteau în jurul flăcării mișcătoare a lumânării și nimereau în ea.

— Prostule! Prostule! zise el. Unde te bagi? Prostule! Se ridică și cu mâna începu s-alunge fluturii.

Ai să te arzi, prostuțule, vino încoace că doar e loc de ajuns, urmă el cu glas duios, silindu-se să prindă cu îndemânare aripioarele fluturelui între degetele-i noduroase și apoi să-i dea drumul.

Singur vrei să te prăpădești, dar mie mi-e milă de tine.”

„Dumnezeule, oare pe cine afurisesc eu? se întreba diaconul

înfiorat. Într-adevăr, chiar pe el! Și doar am plâns toată noaptea de bucurie, de înduioșare și de atâta gingășie.”

Dar, supunându-se orânduirii de mii de ani, rosti groaznicele și zguduitoarele cuvinte ale afuriseniei, care se prăbușeau peste mulțime ca sunetele unui clopot uriaș de aramă...

„Fostul preot Nikita și călugării Serghi, Savatie, Dorofei și Gavril... hulesc sfintele taine ale bisericii și nu vor să se pocăiască și să se supună adevăratei biserici. Pentru fapta aceasta potrivnică lui dumnezeu, afurisiți să fie...”

Mai așteptă puțin, să se potolească ecoul glasului său în biserică. Acum era roșu și asudat tot, vinele i se umflaseră de amândouă părțile gâtului, ajungând fiecare de grosimea unui deget.

„...O dată, ședeam pe malul unui râu și, pe neașteptate, văd că din susul apei vine un leagăn. Era întreg, numai cu o margine ruptă. Și atunci m-au prins gândurile. Oare al cui să fie leagănul? Pesemne, mi-am zis, c-au năvălit diavolii voștri de soldați într-un aul, au răpit femeile cecene, iar pe copilaș l-o fi omorât vreun blestemat! L-o fi apucat de piciorușe, dându-l cu capul de pereți! Parcă nu așa se întâmplă? Ehei, oamenii n-au suflet... Și, la gândurile acestea, m-a cuprins mila. Îmi ziceam c-au aruncat leagănul, pe femeie au luat-o, casei i-au dat foc, iar djighitul o fi pus mâna pe pușcă, pornind să prade prin părțile noastre.”

„...vrând să încerce duhul domnului, ca vrăjitorul Simon, ca Anania și ca Safir, aidoma unui câine care-și înghite până și murdăriile... Fie ca el să aibă zile puține și amare, ca rugăciunea lui să rămână păcătoasă și diavolul să-l stăpânească, fie ca afurisenia să cadă pe toată seminția lui și să se șteargă de pe pământ amintirea numelui său... asupra lui să cadă blestemul și anatema, nu o dată, nu de două ori, ci de nenumărate ori... Să tremure asemenea lui Cain, să fie lovit de lepră, să se spânzure ca Iuda, să piară ca vrăjitorul Simon și să pice trăsnit ca Arie, să crape fără veste ca Anania și Safir... să fie alungat și afurisit de biserică, și nici după moarte iertat să nu fie, iar trupul pulbere să nu i se facă, nici țărâna să nu-l primească, ci în gheena veșnică să se cufunde și chinurile lui să nu înceteze nici ziua, nici noaptea...”

Dar în gând îi mai veneau minunatele cuvinte:

„Toate le-a făcut dumnezeu numai spre bucuria omului. Nimic nu-i cu păcat. Uite, de pildă, fiarele... Trăiesc și-n stufărișul nostru și-n stufărișul tătarilor. Unde se opresc, acolo li-e casa. Mănâncă ce le trimite dumnezeu. Iar ai noștri spun că de aceea o să ardem în

focul cel veșnic. Eu cred că toate-s numai minciuni.”

Protodiaconul se opri deodată și închise zgomotos vechea carte de rugăciuni. Urmau blesteme și mai îngrozitoare, pe care, ca și canoanele ce se cereau la spovedania oamenilor pașnici, n-ar fi putut să le născocească decât numai mintea mărginită a călugărilor din cele dintâi veacuri ale creștinismului.

Fața i se făcuse vânătă, aproape neagră, iar cu degetele strângea ca-n spasme parmaclâcul amvonului. I se păru că leșină. Dar izbuti să se stăpânească... Pe dată, încordându-și din răsputeri glasul uriaș, începu solemn:

— Bucuria noastră pământească, floarea și podoaba vieții, cu adevărat slugă și prietenul lui Hristos, boierul Lev...

Se opri o clipă... În biserica ticsită de lume, nu se mai auzea nicio șoaptă, nici tuse, nici hârșâit de tălpi. Era înfricoșătoarea liniște, când sute de oameni tac, supunându-se unei singure voințe, cuprinși de un singur simțământ. Ochii protodiaconului se umplură de lacrimi, înroșindu-se numaidecât... O clipă, fața i se făcu atât de minunată, cum numai în extazul inspirației poate fi fața unui om. Își mai drese o dată glasul, încercă în gând să urce cu două semitonuri și strigă năprasnic, umplând uriașa catedrală cu vocea lui nemaipomenită: ...„Mulți ani trăiască-ă-ă!”

În loc să întoarcă lumânarea cu flacăra în jos, cum se cuvenea după orânduirea anatemizării, o ridică sus, deasupra capului.

Degeaba mai sâsâia dirijorul corului, încercând să-și oprească din cântec băiețandrii, zadarnic îi lovea cu diapazonul în cap și le închidea gura... Ca trâmbițele arhanghelilor cu sunete luminoase și argintii, strigau bucuroși de răsuna toată biserica: „Mulți ani trăiască, mulți ani trăiască, la mulți ani!”...

În amvonul protodiaconului Olimpi, se și urcaseră un funcționar din consistoriu, dascălul și diaconeasa speriată.

— Lăsați-mă... lăsați-mă în pace! șopti șuierător și mânios protodiaconul Olimpi, dând la o parte cu dispreț pe unul dintre ei. Mi-am stricat glasul numai în cinstea domnului și a lui... În lături!

Trecând în altar, își scoase veșmintele de brocart, sărută orarul cu înduioșare de rămas bun, își făcu cruce în fața icoanei din spatele jilțului, apoi coborî în catedrală. Mai înalt cu un cap decât toți ceilalți, păși măreț, impunător și trist, iar credincioșii se fereau din calea lui, fără voie și cu o teamă ciudată, făcându-i loc larg. Ca un monument de piatră, trecu prin fața scaunului episcopal, nu-i aruncă nici măcar o privire, și ieși...

Diaconeasa cea mărunțică îl ajunse din urmă abia în grădina catedralei, unde începu să bâiguiască, plângând și trăgându-l de mâneca anteriului:

— Ce-ai făcut, blestematule?... Ai luat-o cu votca de dimineață, bețivan păcătos ce ești! Mare noroc o să ai, dacă numai te-or surghiuni la mânăstire, să cureți latrinele... Porc nerușinat! Cine știe la câți am să fiu nevoită să mă ploconesc acuma, din pricina ta, măscăriciule... Vită încălțată! Mi-ai mâncat viața!

— Totuna mi-e! șuieră printre dinți diaconul, uitându-se în pământ. Am să car cărămizi, am să mă fac acar, sau salahor, sau portar și, oricum, diacon tot nu mai rămân! Chiar de mâine... Nu mai vreau... Nu mai vreau... Nu mă mai rabdă inima! Cred din tot sufletul în Hristos și în apostoleasca biserică, așa cum glăsuiește crezul. Dar ura nu încape în inima mea! „... Toate le-a făcut dumnezeu numai spre bucuria omului”, zise el deodată binecunoscutele și minunatele cuvinte.

— Dobitocule! Of, că prost mai ești! răcni diaconeasa. Nu mai spune!... Spre bucurie? Las' că te bag eu în casa de nebuni, să te tot bucuri acolo!... Am să mă duc la guvernator, am s-ajung chiar până la țar... Ai băut de ți-ai pierdut mințile, neisprăvitule!

Atunci, protodiaconul Olimpi se opri cu fața spre ea și, privind-o cu ochii lui mari, care scăpărau de mânie, rosti răspicat și aspru:

— Ei și?!

Pentru întâia oară în viață, diaconeasa tăcu sfioasă și se îndepărtă încet de bărbatul ei. Pe urmă, își ascunse fața în batistă și începu să plângă.

Iar el porni mai departe, uriaș, întunecat și măreț ca un monument...

1913

ARICIUL

În vacanța de vară, profesorul de limba latină, Ieronim Vassianovici Predtecenski, s-a hotărât să plece din capitală și, după discuții îndelungate și furtunoase cu soacra, nevasta și fata lui mai mare, au părăsit împreună micul apartament din cartierul Petersburg și s-au aciuiat cu toții în colțul cel mai îndepărtat al stațiunii climaterice Sâriți...

Pentru prima dată în viața lui avea la dispoziție o vilișoară, modestă, cu o terasă cu geamlâc, cu patru straturi unde urmau să se sădească ridichi, morcovi, mărar și alte legume și se așezaseră două ghivece de trandafiri aduse din oraș. De undeva, a apărut pe negândite și o cățelușă jerpelită, numită numaidecât Credincioasa.

Pe terasă, sub o fotografie, atârna un barometru vechi și ruginit. Ieronim Vassianovici se apropia de el în fiecare dimineață și ciocănea cu degetul în geam, ca să afle cum va fi vremea spre seară.

Dar barometrul indica, încăpățânat, vreme bună, deși ploua tot timpul.

Lângă barometru se afla un borcan gol de dulceață de vișine, înăuntru cu o scăricică și cu o broscuță verde.

Profesorul susținea că broscuța e bolnavă fiindcă de vreo câteva săptămâni nu cobora de pe scăricică, stăruind și ea să arate vreme senină și călduroasă.

Nici măcar reumatismele bătrânei dădace nu erau de niciun ajutor, deși ele reprezentau unul din mijloacele cele mai sigure pentru prezicerea timpului.

După o examinare mai atentă s-a constatat că broscuța era de cositor și vopsită cu vopsea verde. Probabil că o cumpăraseră vilegiaturiștii de anul trecut din piața Alexandrovski, și la plecare nu o luaseră cu ei.

Profesorului Predtecenski nici nu-i trecea prin gând că în viitor îl așteaptă mari neplăceri.

Legumele sădite de el n-au încolțit, iar răsadurile de flori cumpărate de la un vânzător ambulant se ofiliseră și-și lăsaseră triste capul în jos. Copiii, care poate vedeau pentru prima dată verdeață și soare și alergau cu picioarele goale prin iarba acoperită de roua dimineții, se zburdălniciseră cu totul.

Dacă s-ar fi mulțumit numai să ude gardurile străine și să spargă toate geamurile de la casa vecină cu praștia, n-ar fi fost nimic... dar mai îngrozitor decât orice a fost faptul că într-o zi i-au adus în casă un arici.

Copiii au venit cu un tânăr misterios, de vreo nouăsprezece ani, care avea ochiul stâng învinețit, iar falca legată cu o basma. S-a recomandat:

— Eu sunt cel mai de seamă furnizor de arici! Am un exemplar de culoare aurie puțin comună, care se cheamă „Imperială”. Caii de culoarea aceasta se numesc „Isabella”!

Desigur că propunerea le-a plăcut foarte mult băieților.

Profesorul a ieșit în ușă să se tocmească personal cu vânzătorul.

— Ți-aș da vreo douăzeci de copeici pentru ariciul ăsta, a zis Ieronim Vassianovici.

— Vai de mine! a exclamat indignat vânzătorul. Păi pe mine m-a costat douăsprezece ruble! Cum să-l dau cu douăzeci de copeici? Un arici ca ăsta?

— Sunt convins că nu merită mai mult, a răspuns calm profesorul. Acum prețurile aricilor sunt foarte scăzute...

— Fiindcă îmi place de dumneata, boierule, ți-l dau cu cât mă costă. Ia-l cu cinci ruble. Știi și dumneata că acum un arici e lucru rar... Nu e sezonul lor.

— Douăzeci de copeici, a repetat cu hotărâre Ieronim Vassianovici.

— Eh, domnule, tare aș vrea să-l vând, se tânguia vânzătorul.

Și până la urmă i l-a vândut cu douăzeci de copeici.

Din ziua aceea, au început chinurile profesorului. Chinuri adevărate, prin care nu mai trecuse niciodată, nici chiar atunci când din cauza unei note proaste elevi de-ai lui încercau să se sinucidă cu un glonț de revolver sau să se arunce pe fereastră de la etajul al doilea.

Mai întâi, soacra, o femeie bolnavă și ipohondră, hotărî că aricii aduc nenorociri și că ar putea să înțepe copiii și să le transmită cine știe ce boală molipsitoare. A mai spus că aricii sunt animale murdare și răspândesc un miros urât. Desigur, imaginația nu o

ajuta să născocească multe neajunsuri pe care le-ar putea pricinui un arici, dar înțeleapta bătrână s-a dovedit a fi totuși o bună prezicătoare.

Noaptea, ariciul umbla după șobolani. Alerga prin toată casa, făcând zgomot cu lăbuțele, de parcă juca un țăran din Riazan, cu chef, tropăind cu opincile sale de curmei de tei. Când dădea peste vreun șobolan sau șoarece, se rostogolea peste el cu acele, după aceea îl căra într-un ungher întunecos și începea să-i rupă cu dinții șira spinării.

Cu cei doi copii era foarte prietenos și numai lor le îngăduia să-i mângâie botișorul frumos de animal șiret, cu ochi mici strălucitori, care semăna puțin cu râtul unui porc.

Dar uite că ariciul a făcut-o boacănă de două ori în șir. S-a urcat într-o jucărie a copiilor – un automobil lung cam de un sfert de metru. Soacra, de care depindea toată bunăstarea familiei, a ieșit întâmplător pe terasă și, ce să vadă? Automobilul luneca pe un plan înclinat (podeaua balconului era cam aplecată într-o parte), iar în automobil cine ședea? Ariciul, sprijinit cu lăbuțele pe volan și făcând:

— Tef, tef, tef, tef!

Copiii au lămurit-o cu mare greutate că nu era vorba de nicio vrăjitorie și, deși până la urmă i-a crezut, a mai tremurat încă multă vreme de spaimă.

În ziua următoare, ariciul i-a făcut o surpriză și mai neplăcută. Soacra căuta niște jucării pentru nepoței, dar ariciul se băgase tocmai în coșul cu jucării. Când bunica a ridicat capacul coșului și a văzut că toți elefanții de postav, de lemn și de pluș se mișcă de parcă ar fi vii, a căzut pe spate cât era de lungă. Nu mai e nevoie să spunem că după ce și-a blestemat ginerele, a plecat în oraș chiar a doua zi.

Părinții au vrut să alunge ariciul, dar copiii i-au luat apărarea. Și-apoi și el se obișnuise cu locuința.

Într-un timp, a început să dea târcoale prin curte un dihor mâncător de păsări. Închipuiți-vă întâlnirea dintre aceste două animale neînduplecate și rele. Într-o dimineață, au fost găsiți amândoi morți, dar nimeni nu a putut să desclești din trupul dihorului fălcile înțepenite ale ariciului.

Profesorul Predtecenski s-a mutat imediat de la vilă în oraș. Pentru că, vedeți dumneavoastră, omul se temea de jivinele primejdioase de felul aricilor.

Copiii au plâns însă amarnic moartea animalului. Și-au făcut din ziare niște odăjdii bisericești – dracii de ei! – iar din sfori și pietre niște cădelnițe și, cu ochii plini de lacrimi adevărate, au cântat:

— Odihnește-l, doamne, pre robul tău, ariciul!

1913

CHAUDEAU

— Orice-ați zice, domnilor, astăzi mi-am meritat țigara de seară. Nikolașa, veșnicul meu asupritor, dădaca mea morocănoasă, n-are decât să bombăne și să se încrunte. Vă mulțumesc. Nu mă interesează dacă țigara e tare sau slabă.

Într-ascuns, acoperindu-mi ochii cu palma și uitându-mă printre degete, îl priveam pe actorul acesta uimitor. Era înalt, mușchiulos, vânjos, cu pielea albă, cu aerul unui flăcău rus, simplu și frumos. Avea genele albicioase, iar părul, blond și ondulat. Nările i se arcuiau într-o tăietură adâncă. Fața lui, care la început părea lipsită de expresie, era gata oricând să se transforme în cel mai neașteptat personaj de basm. Cu numai o oră mai înainte îl văzusem dintr-o lojă a teatrului, nu pe el, ci pe adevăratul Ivan cel Groaznic, apărând în piața din fața catedralei din Pskov, pe un cal mare, alb, în sunetele clopotelor și în urletele unei mulțimi uriașe. Legendarul tiran avea un aspect straniu. Un bătrânel uscățiv și mic, cu o bărbuță de țap, cu o față tătărească, bănuitoare și stafidită, cu ochii îngușți, îmbrăcat în zale cenușii, obosit de drumul lung, ros de sute de boli cronice, desfrânat, setos de sânge, muieratic și totodată misogin, intrigant, laș, inteligent, bigot și totodată ateu. Deasupra catedralei, printre norii cenușii-portocalii, plutea luna. Am simțit cu toată ființa mea cum mă copleșește groaza înfricoșătoare a locuitorilor din Pskov, îngenuncheați, pe care apoi Ivan cel Groaznic îi va pomeni cu cinismul său naiv, specific, și cu ironia-i caustică: „Primește, doamne, sufletele lor”.

„Prin ce minune, mă gândeam eu, poate un om obișnuit, un simplu muritor, să aibă o atât de mare putere de întruchipare? Și unde este limita dintre entuziasmul artei și chinurile căutărilor? Iată, în clipa aceasta, când mă uit la el, am impresia că vorbește aproape mecanic. Zâmbește, glumește, răspunde în același timp la trei inși, dar probabil că toate gândurile lui sunt și acum pe scenă, unde minunatele decoruri par atât de urâte din apropiere, unde lumina rampei te orbește, unde cântă o orchestră exigentă și un cor neascultător, unde amenință bagheta dirijorului, șuieră glasul suflerului și unduie masa neagră a spectatorilor – animalul acesta cu o mie de capete, adorat și disprețuit, milostiv și darnic, care se cheamă publicul.”

Și cât de plăcute trebuie să fie pentru creatori puținele clipe de odihnă deplină după ce au săvârșit acel eroism atât de greu, dar atât de plin de satisfacție.

Nu degeaba Pușkin, când a terminat monologul lui Pimen și a pus ultimul punct a început să alerge emoționat în sus și în jos prin odaie, frecându-și mâinile și lăudându-se singur, cu un entuziasm copilăresc: „Grozav mai e și Pușkin ăsta! Bravo lui!”

Actorul povestește domol despre primele sale succese de la Scala din Milano. Spune că biruința lui îndrăzneață, nu numai asupra publicului răsfățat și pretențios din Milano, dar și asupra rivalilor săi, a corului, a orchestrei și a ziarelor, e o poveste veche, pe care o cunoaște aproape toată lumea. Dar iată că s-a înviorat, a uitat chiar de țigara pe care o dorea de atâta vreme, ochii lui strălucesc de îndrăzneală tinerească, și în fața noastră se află iar un alt om. Are douăzeci și cinci de ani, e plin de sănătate, de pasiune și efervescență lăuntrică, rătăcește fără griji, pus pe strengării – asemenea multor ruși talentați și răzvrătiți – prin orașele, pe fluviile și pe drumurile marii și neorânduitei sale patrii, observă totul, învață totul, căutându-se parcă pe sine însuși.

— Pe vremea aceea am ajuns într-un orășel de pe Volga. Cântam în cor. Bineînțeles că în cor nu poți să-ți dai drumul, mai ales când ai o voce atât de ingrată ca cea de bas. Pe atunci nu cunoșteam nici puterea vocii mele și nici însușirile ei. Și cum aș fi putut să le cunosc când tot timpul trebuia să fiu fondul, cadrul, sau – să zicem – canavaua pe care țes broderia tenorul cu voce dulce ori soprana de coloratură?

Și grozav mai voiam să cânt! Dorința îmi provoca aproape o durere fizică! Uneori, ascultam ariile lui Mefisto, ale lui Marcel sau

ale Morarului și mă gândeam: „Nu, nu-i asta, eu n-aș cânta așa, ci altfel”... Totuși, învățam multe romanțe și arii... așa... pentru mine... pentru propria mea plăcere.

Le învățam, pe ascuns, fără știrea colegilor mei din cor, fiindcă, deși e vorba de obicei de oameni foarte blajini și buni tovarăși, le place să râdă pe socoteala altora. Au limbi ascuțite și sunt meșteri mari la porecle! De altfel, nu-i condamn, fiindcă viața lor nu e ușoară. Sărăcie... carieră ratată... și, pe deasupra, mai și văd pe câte unul bucurându-se de un succes enorm, de multe ori cu totul nemeritat. Și totdeauna îi roade gândul: „De ce n-am parte și eu de laurii aceștia? Asta-i dreptate?” Iată de ce mă temeam de colegii mei.

Și tocmai atunci mi-a ieșit și norocul în cale. La teatrul unde cântam venea un Mecena de prin partea locului, un om bogat, mare amator de muzică. Era bătrân. Firește, un diletant, dar cu o ureche foarte fină și cu mult gust. Băgasem de seamă de mai multă vreme că în timpul repetițiilor și al spectacolelor mă urmărea din ochi și mă asculta cu atenție. Mă simțeam chiar puțin stânjenit din pricina asta.

Într-o zi, după repetiție, m-am întâlnit cu el pe coridor și am plecat împreună de la teatru. Deodată, m-a întrebat: „Ia ascultă, dragul meu, de ce nu încerci să dai un recital? Măcar așa, de probă. Bănuiesc că ai pregătite unele bucăți preferate?” Firește, i-am mărturisit gândurile mele tainice. Și mi-aduc aminte că inima îmi bătea cum nu-mi mai bătuse niciodată.

„Aș avea un foarte bun prilej, mi-a spus el. Peste două săptămâni se va da un mare concert de binefacere, la clubul nobililor. O să te trec chiar astăzi pe afiș. N-ai frac? Fleacuri. E drept că pentru o namilă ca dumneata va fi cam greu de găsit... Însă, nu-i nimic... O să ne descurcăm. Dar, ia spune, nu o să te intimidezi?” „Ba o să mă intimidez, am răspuns eu. Mă cunosc. Mi se pune pe neașteptate un nod în gât... Și-apoi, pe scenă nu știi ce să faci cu mâinile... Mă tem, Serghei Vasilievici, c-o să ne străduim degeaba... O să mă fac de râs, dar nu-i nimic... eu trec și peste asta, însă dumneavoastră o să vă fie rușine din pricina mea... Ce credeți?” „Nu-i nimic, a răspuns el, să încercăm pe riscul și răspunderea mea. Cu dumnezeu înainte! Când vrei să intri într-un râu rece, n-o faci treptat, ci... te zvârli deodată, cu capul în jos... Principial, sunt dușmanul oricăror măsuri și mijloace de remontare, dar, ascultă-mă pe mine, înainte de concert bea un *chaudeau.”*

Ne-am despărțit. În drum spre casă, mă gândeam: „«Șodo»... Lui îi e ușor să folosească vorbe mari. Dar ce-o fi chestia asta misterioasă și din ce s-o face?”

Nu am izbutit să dezleg misterul aproape până în seara concertului. Cu cât se apropia clipa hotărâtoare, eram tot mai emoționat. În cele din urmă, m-am hotărât să mă duc la un coleg, anume Țepetovici. Era un bas posomorât și un beț iv liniștit. Dacă soarta i-ar fi surâs, ar fi reușit probabil în roluri de asasini plătiți. În seara când m-am dus la el, pe toate gardurile și în cele mai bune magazine și apăruseră afișe roșii cu programul concertului.

E drept că numele meu se tipărise cu litere mici, și după el scria – și alții. Dar vă dați seama ce amețeală m-a apucat, când mi-am văzut pentru prima oară numele tipărit pe un afiș.

Așadar, m-am dus la Țepetovici și i-am spus: „Vezi, frate, pe tine nu te invită nimeni să-ți dai concursul la un concert, dar pe mine m-au invitat... și chiar la clubul nobililor”. „Ei și ce? a răspuns el calm, arătând cu mâna spre masă. Uite, aici ai votcă, chiftele și mere. Vezi de prinde puteri... Altceva?” „O să fiu îmbrăcat în frac. Și-o să țin note în mână.” „Ei și?” „Mai lasă-l pe «ei și» deoparte, ce mă tot plictisești cu el? Tu când crezi că o să te bucuri de o cinste ca asta? O să putrezești în cor... Între altele, o să iau un «șodo»”. „Ei și ce-i?” „Păi tocmai asta e. De, e lucru serios și nu tocmai ieftin. Grozav te pricepi tu la «șodouri».”

Și omul acesta calm s-a înfuriat deodată: „Eu nu mă pricep? Dobitocule! Un *chaudeau* se face cât se poate de simplu. Amesteci coniac, zahăr, lămâie și ouă. Asta-i tot. Și, la urma urmei, ieși afară! Nu mă plictisi cu prezența ta stupidă (avea obiceiul să folosească un stil elegant).”

Am plecat. Îi eram nespus de recunoscător. Așadar... Ouă... Lămâie... Zahăr... Coniac... A dracului treabă, numai de nu m-aș încurca...

În momentul acela, dispuneam de vreo trei ruble, pe care le făcusem uitate. Le păstram să le am la mare nevoie. Cu nouăzeci de copeici mi-am cumpărat o jumătate de kilogram de coniac. Apoi am luat două lămâi, o jumătate de kilogram de zahăr și cinci ouă fierte, tari. Și toate astea le-am înghițit cu conștiinciozitate.

Însă m-am îmbătat. Știi că nu pot să sufăr beț ivii. Dar atunci, din lipsă de obișnuință, m-am îmbătat, de ce să n-o mărturisesc? Și mi-am spus: „Ce-o fi să fie!”

Am urcat scara de marmură, acoperită la mijloc cu un covor

roșu, îngust. Lumină multă. Miros de parfum. Plante tropicale. Serghei Vasilievici mi-a ieșit în întâmpinare: „Dragul meu, n-ai băut cam mult? Se poate? Pentru ce?” Și în aceeași clipă, am văzut într-o oglindă uriașă, care se întindea de la podea până la tavan, un om înalt, îmbrăcat cu un frac negru, de împrumut, cu un plastron alb. Am văzut un tip palid, cu niște ochi nefiresc de strălucitori. Oi fi eu, ori altul?

Nu-mi mai aduc aminte cum a trecut timpul până când mi-a venit rândul. Știu doar că ședeam într-un fotoliu adânc și-mi tremurau picioarele. În sfârșit, am fost chemat. Am ieșit pe scenă. Sala era plină. Fracuri, uniforme de gală, rochii de culori deschise, evantaie, afișe, căldură, umeri trandafirii de femeie, coafuri elegante, foșnet, murmure...

Trebuia să mă acompanieze dirijorul corului nostru, un om foarte sever. Iar pianul era dezacordat și greșea cu un sfert de ton. În clipa aceea, am uitat parcă toate romanțele pe care le știam pe dinafară. I-am spus lui Karl Iulievici: „Cântați *grenadirii...”*

S-a uitat la mine, s-a mirat, dar m-a ascultat fără să crâcnească. Nici nu putea face altceva în clipa aceea.

Oh, doamne, cum am cântat atunci! Dacă aș putea să mai cânt așa măcar o dată în viață! Am înțeles, am simțit că vocea mea umple și zguduie clădirea uriașă. Dar, din pricina sfielii; primele cuvinte le-am cântat aproape în șoaptă:

Doi grenadiri din Rusia veneau,

Spre Franța-ndreptându-se iară;

Și-abia mult mai târziu, după ani de zile, am aflat că numai așa trebuia începută această baladă plină de farmec.

Uitasem de public. Și iată că s-a apropiat momentul cel mai teribil:

Atunci, împăratul, pe cal va veni

Să-și scoale din groapă soldatul...

O, măreț împărat, legendă nemuritoare! Da, da! Îl vedeam galopând printre mormintele veteranilor. Vedeam chipul lui sumbru, împietrit, minunat și înfricoșător, ca al soartei însăși. Vedeam cum se deschideau mormintele, și marii morți ieșeau din ele la chemarea comandantului.

Când am cântat cuvintele acestea, am simțit cum mi se ridică părul măciucă în cap. Întreaga sală s-a sculat ca un singur om în picioare... Da, s-a sculat în picioare!

Bineînțeles că au urmat aplauze, elogii și toate celelalte. Serghei

Vasilievici mi-a strâns mâna cu căldură. Un reporter se tot învârtea în jurul meu, luând note, doamne necunoscute mă felicitau. Dar altceva m-a impresionat și m-a mișcat până în adâncul inimii. Am ieșit pe coridorul întunecos, care ducea spre cabina artiștilor. Mâinile îmi erau umede și reci. Capul îmi ardea. Gâtul mi se uscase. Parcă deliram. Deodată, cineva s-a lipit de mine și a început să-mi plângă la piept. Când m-am uitat mai bine, l-am recunoscut pe Țepetovici.

„Îngerul meu... dragul meu... nu mi-am închipuit niciodată că tu... că ești atât de talentat... Te rog să mă ierți... Toate căile îți sunt deschise!”

E mort acum, de aceea povestesc despre el toate acestea. Dar el și *numai el* m-a împins pe calea unde spinii se împletesc cu trandafirii. M-a împins fiindcă am crezut neclintit în vorbele lui.

1915

GRUNIA

Tânărul scriitor, Gușcin, a avut noroc. În anul acela a izbutit să publice într-un săptămânal trei nuvele, o nocturnă, două studii psihologice, o suită (nici el nu știa ce înseamnă acest cuvânt) și cinci poezii, dintre care una – un sonet de douăzeci și patru de versuri, care a atras atenția criticii mărunte de la rubrica „De toate

pentru toți”. Chiar marele Neejmakov i-a spus în minunatul său dialect de pe Volga, la al zecilea pahar de ceai cu lămâie și cu covrigi de Vâborg:

— Tu, frate, Koleaka, hm, cum să-ți spun... care va să zică... Poți să muncești... iese chiar bine, ca să zic așa... Numai că, frățioare, când scrii, trebuie să privești înăuntrul lucrurilor, substratul lor, chiar miezul care va să zică... O-ho-ho... Gușcin în miez[1]... Ăsta-i un adevărat calambur. Ca să iasă bine, frățioare, trebuie să cunoști lucrurile despre care scrii până-n temelie, până la cel mai mic amănunt. Ca să nu iasă, mă-nțelegi, vorbărie goală! Studiază limba, obiceiurile, moravurile, particularitățile. Uite-așa... Ți-amintești cum am scris eu în *Schițe de pe Irtâș? „Aida s andaloi na elan poelozit”.* Ce înseamnă asta? Tocmai aici e tot șpilul! În traducere ar ieși cam așa: „Hai să ne plimbăm prin poeniță”. Asta înseamnă să studiezi limba cu adevărat. Așa să faci și tu, drăguțule. Să te lipești de glie, de miezul ei, de adâncurile ei, de țâța ei binefăcătoare și să sugi ca un prunc. Nu mai vrei un ceai? Atunci rămâi cu bine. E timpul să mă apuc de romanul meu cel blestemat. Du-te, prietene, în provincie, privește, adulmecă, rumegă, și tinerețea ta se va înnoi precum puiul de vultur. Că la tine parcă toate-s bune și la locul lor, dar tot mai lipsește ceva... Cu bine, băiete!

Neejmakov purta o bluză albastră de catifea cu guler răsfrânt și la gât, o fundă bogată, albă, de *crêpe de Chine.* Gușcin și-a făcut rost și el de o hăinuță de catifea maro, precum și de o cravată albă de batist. Ca și Neejmakov, și-a cumpărat un *pince-nez* și și-a lăsat părul bălai să-i crească lung, ceea ce făcea ca fața lui palidă, cu trăsături oarecum feminine, să semene și mai mult cu o icoană a maicii domnului. După convorbirea prietenească, a ieșit în stradă, s-a gândit puțin și s-a hotărât să urmeze sfatul marelui său dascăl – să se lipească de pământ.

Taică-său era uriadnic într-un colț uitat de lume din județul Vesiegonsk. Gușcin ascundea totdeauna profesia părintelui său. „Sunt fiu de păstor”, spunea el cu modestă mândrie poetică, și chiar a amintit lucrul acesta într-o poezie șchioapă: *„Fiu de păstor, cunosc ținutul meu natal”.* Îl flata foarte mult gândul să arate familiei, vecinilor, preoteselor și conțopiștilor pe care-i cunoștea, ce ajunsese el. Pe vremuri, toți îl știau ca pe un băiețandru abia răsărit, care-și făcea slujba pe lângă administrația de plasă, pe

[1] Joc de cuvinte. Gușcin vine de la cuvântul *gușcea* – miez (n. t.).

când acum – ia seama – era scriitor cu o anumită reputație, se tutuia cu celebritățile și întreaga Rusie îi citea operele. Și ce vorbe sonore o să folosească el: „redactor”, „onorar”, „corectură”, „pus în pagini”, „șpalturi”, „matrițe”, „linotip”.

Călătoria a fost plăcută. Până la gara Bologoe, a făcut rost de un bilet gratuit de clasa a doua de la un scriitor prieten, funcționar la serviciul mărfurilor neridicate. De la Bologoe la Râbinsk, a plătit o nimica toată pentru un bilet de clasa a treia, iar de la Râbinsk la Vesiegonsk, l-a băgat fără bani într-o cabină unchiul și consăteanul său Kuropatkin, care în timp de iarnă cumpăra de la țăranii săraci cânepă, fuse, hulube de car, ulei și in, iar vara era agent la o asociație țărănească de navigație, proprietara a două vapoarașe, ce făceau curse de la Râbinsk la Ustiujnaia și înapoi.

Gușcin nu depășise încă vârsta aceea minunată (pe care, de altfel, unii nu o depășesc nici la cincizeci de ani), când omul nu găsește nici în natură și nici în lume nimic mai interesant, mai important și mai frumos decât propria sa persoană. De aceea, în vagon, și seara, și a doua zi – izbutise să intre în vorbă cu vreo câțiva pasageri, cu ușurința caracteristică întâlnirilor în tren. Gușcin se plictisea totdeauna de moarte dacă interlocutorul său vorbea despre el însuși și cu atât mai mult îl apuca plictiseala când convorbirea se referea la probleme abstracte sau sociale. De aceea, printr-o întorsătură abilă, aducea vorba despre propria sa persoană. De pildă, zicea parcă în treacăt: „Iarna obosești grozav și odihna îți aduce o mare bucurie”, sau: „Nimeni nu are mai mult de suferit din pricina condițiilor de astăzi ca noi”, sau: „Asta e bine s-o spui oamenilor pe data de douăzeci”. Altă dată, se dovedea pe neașteptate neobișnuit de bine informat despre componența redacțiilor și despre slăbiciunile scriitorilor cu renume. Inevitabil, urma o întrebare sfioasă: „Iertați-mi indiscreția, dar dumneavoastră cu ce vă ocupați?” Și răspunsul, dat cu o sfială fățarnică: „Păi, cum să vă spun... Nici nu știu dacă să numesc asta o profesie... Vedeți dumneavoastră, sunt scriitor... Mă cheamă Gușcin.” „Aha! Îmi pare foarte, foarte bine de cunoștință. Păi cum nu, cum nu... Îmi amintesc perfect. Probabil că am văzut portretul dumneavoastră într-o revistă... E foarte măgulitor să cunoști un scriitor adevărat. Dar dați-mi voie să vă întreb...”

Și așa se pornea discuția. E drept că după ce îi înșira verzi și uscate tovarășului de drum care căsca și, în sfârșit, se despărțea de el, Gușcin trecea totdeauna printr-o criză cumplită de greață

morală care-i înnegura sufletul, dar nu voia, nu se pricepea, nu putea să se stăpânească de-a căuta senzațiile emoționante și tulburătoare, provocate de setea monstruoasă de celebritate sau să se oprească la jumătatea drumului în minciunile sale pline de isterie.

Uneori, în timp ce flecărea, își amintea întâmplător „că plecase să observe viața. Că nu trebuia să piardă niciun moment. Că era dator să prindă fiecare trăsătură a feței oamenilor care-i ieșeau în cale, fiecare gest, fiecare cuvânt demn de relevat.” Și, printr-un efort de voință, se străduia să asculte convorbirile dintre oamenii din compartiment sau de pe culoar. Dar aceștia nu spuneau decât lucruri lipsite de interes.

O clipă, atenția i-a fost atrasă de un locotenent rănit, decorat cu ordinul „Sfântul Gheorghe.” Pe tâmple și în jurul ochilor lui se așternea o paloare ciudată, accentuată, și când întâlnea privirea cuiva, nu se uita în ochii acestuia, ci prin ei, departe, poate la locurile unde abia trecuse prin clipe cumplite. Paloarea și privirea lui erau proprii oamenilor care îndураseră zile și nopți în șir, fără mâncare și fără somn, ceea ce depășește chiar și excepționala rezistență omenească, așteptând și văzând mereu moartea cu ochii.

Gușcin își spunea: „Acum o să spună lucruri captivante: șuieratul bombelor, exploziile șrapnelelor, țăcănitul mitralierelor, drapelul, cuvântarea scurta și înflăcărată ca o licărire de fulger a ofițerului, strigăte turbate de «ura», beția luptei...”

Dar nu s-a întâmplat nimic din toate acestea.

Râzând alene și scuturându-și mereu scrumul țigării pe cizme, ofițerul îi spunea altui tovarăș de drum – om cărunt, cu fața rasă și cu un aer serios:

— Și s-au pus să ne secere cu mitraliera de la un sfert de verstă... Drept în fața mea, la cinci pași... Cum să-ți descriu asta? Parcă ar fi șfichiuit cineva tot câmpul cu un uriaș bici de oțel... Înțelegi, gloanțele stârneau praful, trăgând o linie în fața noastră. Am alergat până la linia asta. Nu m-am speriat. Nu. De spaimă nu mai putea fi vorba, pentru că o biruisem mai de mult. Eram pur și simplu aiurit. M-am oprit doar pentru o clipă, apoi mi-am făcut cruce și am sărit peste linie. Și pornește-o-nainte! În jurul meu zgomot, hărmălaie, vuiet, haos. Când m-am uitat înapoi spre oamenii din compania mea, i-am văzut sărind unul după altul peste linia aia, ca niște berbeci. Dar de toate astea mi-am adus aminte

abia după ce am cucerit tranșeea. Stăteam întins la pământ și, când mi-au venit în minte sărituriile lor caraghioase, am început să râd în hohote. Dintre soldați niciunul nu mai știa de asta. De altfel, nici eu nu mai știu cum l-am alungat pe inamic din tranșee. Omoară-mă, nu-mi amintesc! Nici măcar atâtica!

„Iată ce înseamnă să nu fii artist, s-a gândit Gușcin, privindu-l de sus pe ofițer. A reținut amănunte fără nicio importanță și principalul nu l-a sezisat."

Se înserează... Țânțarii înțeapă amarnic. Aerul e înăbușitor. Dinspre coșul vaporului vine miros greu de ulei de uns mașini și de vopsea. Gușcin rătăcește singur pe punte de mai bine de șase ore. Uneori intră în salon (care e și sufragerie), în cabina lui, sau coboară pe puntea clasei a treia. Aruncă o privire în treacăt și în sala mașinilor, dar fuge din pricina căldurii insuportabile. Se plictisește. Pe bord nu e niciun intelectual. Pe puntea de la pupă, câțiva țărani șed în cerc și mănâncă scrumbie sărată cu pâine și ceapă, luându-le cu mâna, și beau apă pe care o scot din râu cu o găleată. Convorbirile lor sunt greoaie, apăsătoare! Vorbesc de cositul fânului, de datorii la fisc, de muierile care au născut, despre arendași, șefi de zemstvă și agronomi. Convorbiri cenușii, țărănești, presărate cu înjurături grele, fără niciun rost, convorbiri pe care Gușcin nu le mai înțelege și care îl dezgustă. Plictiseală de moarte!

Pe la ora unsprezece dimineața, după ce trecuse de portul Ciskovo, își mâncase porția de cegă. Nu fusese rea, deși mirosise a petrol. Dar pe vapor mâncarea se mistuie totdeauna ușor, curând ți se face din nou foame. Să mănânce iar ceva? Gușcin își deschide carnetul unde-și înseamnă cu grijă orice cheltuială. La el nu se dezminte simțul de prevedere țărănesc, înnăscut, calculat. „Se duc banii, câte o copeică, câte o copeică, și până la urmă nici nu știi cum ți-ai cheltuit rublele." De altfel, Gușcin e și cam zgârcit. La Petrograd, pentru o cameră și o sută de ruble pe lună, ține registrele a două case mari cu câte șase etaje. Mai copiază și manuscrisele lui Neejmakov și mai ciupește câte puțin și de la el, scrie la un ziar note și mici dări de seamă și pune cu sârg deoparte câte ceva pentru zile negre.

„Nu, și-a spus el, băgând cu un oftat carnetul de însemnări în buzunar. Mai bine să beau un ceai cu puțină pâine de secară, și mai târziu oi vedea."

Apusul incendiază cerul și apa. A doua zi va fi vânt. Tufișurile de

pe mal au o culoare verde-întunecată. Geamurile unui sătuc îndepărtat ard în lumina sărbătorească roșiatică a apusului, de parcă acolo ar fi o nuntă. Undeva, de prin poieni sau bălți, se aude corul uniform al broaștelor. Văzduhul este încă ușor străveziu.

La bordul stâng, pe o bancă, șade o fată. Gușcin nu o observase mai înainte, și acum îi ațâță curiozitatea. Poartă o rochie neagră, cu o tăietură dreaptă, cu mâneci largi, și, pe cap, o basma neagră legată după felul călugărițelor. Pe Gușcin nu-l prea interesează femeile, nici nu știe cum să se poarte cu ele și orice femeie îi inspiră teamă. Totuși, își îndreaptă ținuta și trece de câteva ori înainte și înapoi prin fața fetei, cu mâinile băgate adânc în buzunarele pantalonilor, cu pieptul scos în afară, legănându-se ușor pe fiecare picior și aplecându-și grațios capul când într-o parte, când într-alta.

În sfârșit, se așază lângă ea, își pune picior peste picior, iar mâna dreaptă și-o reazemă de speteaza curbată a băncii. Câtva timp bate darabana cu degetele, fluierând încetișor o melodie falsă, născocită pe loc. Apoi tușește, ca să-și dreagă glasul, își scoate *pince-nez*-ul, care-l stinghерește, și se întoarce spre fată. Aceasta are o față simplă, tipic rusească, albă, acum trandafirie din pricina luminii apusului, o față cu un fel de farmec sfios, parcă de iepure. E puțin cârnă, buzele ei sunt pline, trandafirii, lipsite de voință, iar pufușorul de pe buza de sus îi dă un aer de tinerețe și naivitate.

Gușcin își ia inima în dinți și întreabă cu un ton deosebit, politicos, specific din Petrograd:

— Vă rog să mă iertați. Nu știți cumva care e portul următor?

— Ilovnia.

Fata pronunță numele portului, cu un ton dulce, ca de chitară. Glasul omenesc poate fi atât de frumos numai seara, în aer curat, pe apă.

— Vă mulțumesc. Mergeți departe?

— La mânăstirea Voznesensk.

Abia acum își dă seama Gușcin că veșmintele fetei au un miros ușor de ceară, untdelemn și tămâie. E un miros plăcut. În el se simte o mireasmă răcoroasă, o taină care te înduioșează și o austeritate atrăgătoare. Gușcin nu sezisează nuanțele acestea fine, dar, cum nu-i om rău, e cuprins de milă pentru fată.

— Iertați-mă, vă rog, pentru întrebarea indiscretă. Sunteți cumva călugăriță?

Fata oftează ușor, schițează un zâmbet și-i aruncă o privire

piezișă, de jos în sus. Are ochi mari, cenușii, prietenoși. În reflexele apusului, albul ochilor ei e trandafiriu, de parcă fata ar fi plâns îndelung, și asta îi dă privirii sale o expresie de blândețe plină de afecțiune. Dar în aceeași clipă își și lasă genele în jos. Vocea ei e sonoră și blândă.

— Nu. Deocamdată sunt numai novice.

Convorbirea se leagă, însă merge greu, e plictisitoare, cu pauze mari, în timpul cărora Gușcin se chinuiește să născocească întrebări. Fata nu face decât să răspundă scurt și blând, uneori monosilabic: da, nu. Și numai din când în când îi arată lui Gușcin ochii săi liniștiți, cu un desen marmorat, limpede conturat pe irisul cenușiu. În timp ce stau de vorbă, amândoi se pocnesc mereu peste frunte, obraz și buze. În jurul lor roiesc sute de țânțari flămânzi și răi, care înțeapă îngrozitor.

O cheamă Agrafena. Dar se corectează numaidecât, zâmbind – Agrippina. Așa i-au poruncit maicile de la mânăstire. Ele spun că nu ar exista un nume creștinesc Agrafena, ci numai Agrippina. De fapt e pur și simplu Grunia, cum îi spun cei de acasă. Ce fel de Agrafena o mai fi și ea când nu are nici nouăsprezece ani? La mânăstire nu s-a dus de bunăvoie. Cine s-ar duce acolo de plăcere? Dar mama ei, care a avut-o numai în urma rugilor fierbinți, a născut-o foarte greu, și în timpul chinurilor i-a făgăduit lui dumnezeu s-o dea la mânăstirea de maici, Voznesensk. Familia lor, slavă domnului, este înstărită. Tatăl său nu-i de prin partea locului, ci din Cerepan, județul Cerepoveț. Iarna, construiește, la comandă, case fluviale, iar vara, coboară pe Șeksana și pe Mologa. Sora ei mai mare o să se mărite curând cu un grădinar din Iaroslavl. E om cu stare, nu bea, doar că are părul roșu și nu-i prea tânăr. Apoi e și-un zgârcit fără pereche! Se tocmește pentru fiecare bănuț ca un cămătar. Grunia s-a dus la Râbnoe să cumpere zestrea făgăduită pentru sora ei, că, altfel, roșcovanului nici prin gând nu-i trece să se ducă la biserică. Iar de la Râbnoe o însoțește unchiul său. Nu știe carte, deși se pricepe grozav la socoteli. Este șeful unei echipe de hamali din cei ce încarcă vapoarele. Stă colo, puțin aplecat într-o parte, lângă coș.

Gușcin aruncă o privire spre unchiul fetei și se întristează. E un țăran neobișnuit de înalt și voinic, unul dintre hamalii aproape legendari de pe Volga, în stare să urce singur în spinare, pe vas, un cal sau un pian. Fața lui e mare, prelungă și viguroasă, cu trăsături severe și frumoase, ca ale unui chip de icoană bizantină. Chipuri de

acestea se mai întâlnesc și acum în județele nordice, unde sângele slav nu s-a amestecat cu cel tătăresc, carel și mordvin. Ochii ușor mijiți te privesc cu bunăvoință, dar și cu oarecare dispreț. Părul cărunt și bogat îi cade în plete, iar barba cu fire argintii i se lasă până la mijlocul pieptului. Bătrânul șade pe podeaua punții, ținându-și sub el picioarele încălțate în opinci, se uită la apă, fumează o țigară răsucită de mână, tușește și scuipă mereu peste bord. Mâna dreaptă – uriașă, osoasă, neagră și zbârcită, parcă făcută din coajă de pin, și-o reazemă de genunchi. „Seamănă cu mărinimosul tâlhar Kudeiar”, se gândește Gușcin.

Bătrânul, parcă simțind că e vorba de el, aruncă o privire înapoi, se scoală repede, dintr-o singură mișcare, zvârle mucul de țigară peste bord și se apropie cu pași largi de nepoata sa. În picioare, pare și mai mare.

— Agrafena, zice el, du-te jos să bei ceai. Ai stat destul aici.

Dacă vocea Gruniei semăna cu tonul dulce al chitarei, glasul unchiului ei răsuna ca nota cea mai joasă și răgușită a unui contrabas vechi, ud și răgușit.

— N-am niciun chef, unchiule, răspunde Grunia cu blândețe. Mănâncă singur.

— Bine, dacă n-ai poftă, treaba ta! zice bătrânul și o clipă se uită la Gușcin, nepăsător, ca la un obiect nou, dar lipsit de interes. Însă nici să stai să flecărești n-are rost. Acuși se lasă și ceața.

Le întoarce spatele, se îndepărtează și coboară scara spre puntea de jos. Picioarele lui masive, trupul greoi și, în cele din urmă, capul său pitoresc, pletos, ca de tâlhar legendar, dispar încetul cu încetul.

Cu o umbră de zâmbet, Grunia se uită în ochii lui Gușcin, apoi la buzele lui și iar în ochi.

— Să nu credeți că e rău, zice ea cu un glas liniștitor. Pare numai așa fioros, dar e mai blând decât un miel. Iar când se îmbată, e liniștit de tot. Cântă numai. Și nici nu vă puteți închipui cât poate să bea. Chiar și o vadră întreagă, fără să-i pese. Are suflet bun, dar e gata să dea totul pe votcă.

Gușcin tace o vreme. Pe lângă vapor se strecoară, ca un șarpe, într-un șir lung și unduios, plute alcătuite din câte cinci-șase bârne legate între ele. Locul e îngust, așa că le e greu să treacă pe lângă vas. Acesta micșorează viteza și, în cele din urmă, se oprește. Plutașii aleargă sprinteni de pe o plută pe alta, împingându-le cu niște prăjini lungi ba de la mal, ba de la bordul vaporului. Totuși,

ultimele zece plute se lovesc de prova vaporului, se rup de celelalte, și curentul le împinge spre mal.

Atunci se stârnesc vestitele sudălmi de pe Volga. Plutașii uzi, cu picioarele goale, beți și înrăiți, înjură cu voci răgușite, ca niște lătrături. Căpitanul, secundul, cei doi timonieri și toți marinarii le răspund în același ton. Toată lumea din clasa a treia face gălăgie, întinzându-se peste balustradele de metal și dând sfaturi fără rost. Kudeiar nu apare pe punte. Probabil că spectacolul acesta e prea mărunt ca să-l ia în seamă.

— Ăștia din Șeksna și Mologa sunt îngrozitor de obraznici, spunea Grunia. De altfel, le asculta sudălmile meșteșugite fără prea mare dezgust.

În sfârșit, plutele își fac loc și vaporul pornește iar. Treptat, se potolesc și înjurăturile. Puntea se golește din nou. Gușcin izbutește până la urmă să-și biruie nenorocita de teamă pe care i-o inspiră Kudeiar cu trupul lui vânjos și cu vocea lui înfricoșătoare. Înghițându-și grăbit saliva, zice cu glas înăbușit, parcă străin:

— Dar ce-ar fi dacă, într-adevăr, Grunia... Te rog să mă ierți că vorbesc atât de familiar... ce-ar fi dacă am bea un ceai la mine în cabină? Să nu-ți închipui cine știe ce... Hm, ce zici?...

— Vai de mine, cum se poate?! Unchiul m-ar certa rău de tot... Să mă duc la un bărbat străin...

Dar ochii ei spun: „Vin. Mai stăruie.”

— Zău așa... Cel puțin acolo nu ne înțeapă țânțarii. De fapt, nici nu-i cabină, ei sufrageria comună. Cabina e separată. E sufrageria unde mănâncă toată lumea.

— Zău că nu știu... Parcă nu se cade...

— Vai, draga mea Grunia, de ce nu se cade? Astea sunt prejudecăți stupide. Stăm de vorbă vreo jumătate de oră și ne despărțim ca buni prieteni. Ce zici?

— Numai dacă unchiul... spune fata, sculându-se nehotărâtă în picioare și uitându-se în jur.

— Și ce-i cu unchiul? sare Gușcin, prinzând curaj. Doar n-o să ne mănânce de vii. Vrei să-l poftesc și pe el?

— Mai bine nu... Totuși, mă tem.

— Doamne, dar nu facem niciun rău. Hai! Te rog.

Când au ajuns jos, în sufragerie, Gușcin a chemat chelnerul, care era îmbrăcat cu un frac slinos și puturos, și i-a poruncit să aducă două porții de ceai cu lămâie. După o oarecare șovăială, a adăugat: „Și niște prăjituri...” La început se gândise să-i ofere Gruniei o

ciorbă de pește sau o bucată de cegă și niște vin, însă se speriase că un astfel de ospăț l-ar costa o groază de bani și se răzgândise.

Grunia privea cu plăcere și sfială spoiala de lux ieftin a salonului: tapete de linoleum, o oglindă înrămată cu o imitație de lemn roșu, lămpile electrice, catifeaua roasă de pe scaune și fotolii. Toate acestea făceau parte dintr-o altă lume, necunoscută, aristocratică, din care făcea parte fără îndoială și Gușcin cu hăinuța lui de catifea, cu *pince-nez*-ul, cu cravata de batist și cu frazele sale bombastice, greu de înțeles.

Conversația, care se legase atât de greu pe punte, era aici și mai anevoioasă. Gușcin vorbea de propria-i persoană, de scriitori, de redacții. Grunia îl asculta atentă, uneori întorcea capul, ca să ascundă sub colțul basmalei monahale un căscat scurt, sau căsca numai cu nările, strângându-și fălcile. Iar când ea îi povestea de viața plictisitoare din mânăstire, de slujbele bisericești atât de lungi, de mâncarea de ciuperci, de varză și de pește, de care se săturase până peste cap, de broderia cu aur și paiete, de cor, de firea bănuitoare și cicălitoare a călugărițelor, era rândul lui Gușcin să se plictisească. El se plictisea, de altfel, totdeauna, dacă nu era vorba despre dânsul sau dacă nu vorbea singur despre propria-i persoană.

Gândul că lângă el, la doi pași, era o cabină goală care putea să fie încuiată, și că în toată clasa a doua nu se mai afla niciun pasager în afară de ei doi, îl tulbura grozav. Îl lua când cu frig, când cu cald, inima i se oprea câte o clipă, în burtă și în picioare simțea o durere surdă, iar mâinile transpirate îi erau moi și fără vlagă, capul i se învârtea și-l scuturau fiorii. Dar cum să înceapă? Cum se face asta? Să se așeze mai aproape de ea? Să-i ia mâna? S-o apuce în glumă de sâni? Să se apropie din spate, să-i strângă cu mâinile căpșorul drăguț și modest de călugăriță, să i-l aplece înapoi și s-o sărute pe buze? Să-și lipească piciorul de al ei sub masă ori să-i facă vreo câteva complimente? Să-i vorbească – poate – de dragoste? Să-i ofere cavalerește cabina lui? Toate acestea i se păreau imposibile, de nerealizat. La alții, totul merge simplu, ca de la sine. Probabil că au anumite cuvinte și gesturi, anumite dorințe deosebite, pe care el, Gușcin, nu le cunoștea și nu se pricepea să le folosească. Convorbirea lâncezea, el făcea pauze tot mai mari, bătea darabana cu degetele pe mușamaua mesei, mormăind fără sens: „Da-a-a... așa, așa, așa... hm... da...”.

Deodată, pe scară se auziră pași grei. Coborau mereu, și scara

de metal se încovoia parcă sub povara lor. Guşcin se sperie şi inima începu să i se zbată în piept ca o vrabie prinsă în căuşul palmei. Uşa se dădu în lături şi, plecându-se să nu se lovească de pragul de sus, intră în sufragerie Kudeiar, năvalnic şi stângaci ca un elefant pe care l-ai adus într-o odaie.

— Ce-mi umbli prin cabine, destrăbălato? urlă el cu vocea lui răguşită de bas, care umplu tot salonul. Ţi-ai găsit unde să bei ceai. Marş sus! O să te spun lui taică-tu şi o să-ţi arate el.

Guşcin păli şi dădu să se scoale în picioare, murmurând, aproape leşinat de frică:

— Vă rog să mă ascultaţi... Credeţi cumva? Nicidecum... Ca om cinstit... Daţi-mi voie să mă prezint... Nu s-a întâmplat...

Simţi că i se taie picioarele şi se lăsă în fotoliu, bolborosind zăpăcit:

— Daţi-mi voie să mă prezint... Sunt un cunoscut scriitor rus. Mă cheamă Guşcin... Daţi-mi voie să vă strâng mâna de muncitor cinstit... Poate doriţi un ceai... Vă rog...

— Vierme! strigă Kudeiar cu un glas de fiară, şi din ochii lui mijiţi, care se deschiseră deodată mari, scăpără o privire înfricoşătoare. Te omor!

Îngrozit, Guşcin închise ochii şi-şi trase gâtul între umeri. Simţea cu fiecare nerv, cu întreaga lui fiinţă, că monstrul acesta putea să-i rupă o mână sau un picior, să-i sfărâme capul, să-l mutileze din creştet până-n tălpi sau să-l ucidă pur şi simplu cu uşurinţa cu care ar ucide un ţânţar de pe mâna lui noduroasă şi uriaşă.

Dar Kudeiar înţelese instinctiv groaza de insectă de care era cuprins scriitorul şi se potoli. Spuse numai cu dispreţ, întorcându-se spre Grunia:

— Grozavă bucată de c... ţi-ai găsit şi tu!

Şi cu grijă, ţinând seama de uriaşa lui forţă şi de puterea ca de muscă ce i se opunea, îi dădu lui Guşcin una peste ceafă. Acestuia îi clănţăniră dinţii şi-i muşcară limba, iar bărbia i se izbi de farfurioara pe care se afla paharul de ceai şi o făcu ţăndări. Pe dinaintea ochilor închişi ai cunoscutului scriitor ţâşniră stele verzi şi cercuri azurii.

După o oră, Guşcin se furişă încetişor sus, pe punte. Vaporul tocmai trecuse de portul Leam. Pe cerul senin se vedea luna mohorâtă, puţin ştirbită într-o parte. Malurile joase erau cufundate în întuneric, şi tufişurile parcă se străduiau să se ascundă, lipindu-

se de pământ.

Pe apă plutea ceața. Balustradele, băncile și otgoanele erau ude și cenușii de rouă. Se simțea apropierea zorilor. Cocoșii de prin sate se chemau cu glasuri răgușite. Marinarul de cart striga leneș la provă:

— Șase și jumătate... Șase... Jumătate la stânga...

Fata cu rochie neagră de călugăriță ședea pe aceeași bancă. Dar când o văzu, Gușcin se întoarse repede pe loc și coborî în cabină, copleșit de teamă și de o rușine cumplită.

Nu putu multă vreme să adoarmă. În cabina mică era o căldură înăbușitoare și un miros nesuferit de scrumbie, de pudră ieftină și de cizme unse cu catran. Îi venea să plângă la gândul că era atât de neputincios, de laș, zgârcit, lipsit de talent și prost, că nu avea voință și nici dorințe. Apoi își aminti cum vorbise, în tren, de propria-i persoană și de cariera lui de scriitor, și se rușină cumplit așa cum ți se întâmplă numai noaptea, când ești singur și te chinuie insomnia.

A doua zi dimineața, chelnerul îi bătu la ușă. „Ne apropiem de Vesiegonsk, zise el, adăugând cu un zâmbet obraznic: Ați dormit bine?” Gușcin nu-i răspunse și-i întinse o monedă de douăzeci de copeici, pe care acesta o luă fără să-i mulțumească. Nici Grunia, nici Kudeiar nu se mai aflau pe punte. Coborâseră mai înainte în portul Voznesensk.

1916

INTERVIUL

Este ora douăsprezece. Cunoscutul dramaturg Krapivin se plimbă în sus și în jos prin camera sa de lucru. Cu mâna stângă își frământă nervos ciuful de pe frunte, iar cu dreapta face gesturi potrivite cu pasajul din piesă pe care nu izbutește să-l realizeze... Poalele vechiului său halat tătăresc, verde cu dungi albe, flutură în jurul lui. În timp ce măsoară camera cu pași mari, declamă cu emfază printre dinții strânși:

— „Nu! Nu blestemul, nu setea de răzbunare vor rămâne în inima mea, ci un dispreț rece, veșnic... Ai distrus...”

În ușă, apăru fata în casă, Pașa.

— Boierule!

— „Ai pângărit idealul... Nu! Piedestalul pe care...”

— Boierule, a *vinit* un om.

Krapivin se opri și o privi câtva timp cu ochii rătăciți, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn.

— Netoato, zise el fioros. Dacă vrei să vorbești ca lumea, spune venit, nu *vinit.*

— A venit un om.

— Nu primesc pe nimeni. Afară. Nu sunt acasă... Ce fel de om?

— Un bărbat. I-am spus...

— Afară. Sunt ocupat, m-am îmbolnăvit, am murit...

— Nu vrea să audă de nimic și se bagă cu sila în casă.

— De patruzeci de ori ți-am spus, coțofană pskoviteană, că primesc numai de la... Ce dorițI, stimate domn?

În odaie, pătrunse agale un *gentleman* foarte tânăr. Purta smoching, cravată neagră, o margaretă la butonieră, iar dintr-un buzunar lateral al hainei ieșea colțul unei batiste violete. Era bărbierit, iar părul îl purta pieptănat cu cărare piezișă, după moda englezească. Pe buze îi flutură un zâmbet plăcut în care se împleteau și naivitatea, și admirația, și sfiala, dar se întrezărea și o trăsătură adevărată a firii lui – un amestec de veselie hazlie cu

șiretenie înnăscută.

— Mult stimate domn... Marele dumneavoastră talent... Cer de o mie de ori scuze... Știu cât de scump le este tuturor admiratorilor strălucitului dumneavoastră talent fiecare minut al minunatei dumneavoastră creații...

— Bine, bine, îl întrerupse scriitorul cu brutalitate. Acum vedeți și dumneavoastră că sunt ocupat, ceea ce v-a spus, de altfel, și servitoarea. La urma urmei, cine sunteți?

Dar oaspetele nu se tulbură. Vocea lui se făcu și mai blândă, mai dulceagă, zâmbetul și mai fermecător.

— Mă cheamă Bobkin și sunt reporter la ziarul „24 de ore”... Poftiți cartea mea de vizită. Numeroșii cititori ai ziarului nostru ard de mult de nerăbdare să afle ce piesă nouă creează acum genialul dumneavoastră condei. Ce personaje noi și strălucite se află în nesecata dumneavoastră tolbă...

— Of, drace, zise Krapivin, oftând adânc. Nu scriu nimic. Niciun fel de personaje. În numele lui Cristos, lăsați-mă în pace, domnule Trepkin.

— Bobkin... Dacă nu vreți să-mi spuneți conținutul, măcar titlul, imploră reporterul cu glas mieros.

— Nu există niciun titlu. „Zarvă pe coridor sau Viteazul general Anisimov”... „Suspiciunea cățelului”... „Două perechi de ghete și niciun șofer”... „Frumoasa cu plasture.” Tinere, lasă-mă-n pace. Te sfătuiesc cu toată seriozitatea să-ți vezi de treabă chiar în interesul dumitale. Pleacă, domnule Drobkin.

— Ha-ha-ha, râse lingușitor reporterul, notându-și repede ceva în carnetul de însemnări. Dați-mi voie să vă întreb, scumpe maestre, deși poate că e o întrebare puțin cam indiscretă. Sunteți foarte emoționat înainte de prima reprezentație a uimitoarelor dumneavoastră piese?

— O-of, gemu Krapivin, prăbușindu-se într-un fotoliu și ștergându-și fruntea cu batista. Sunt îngrozitor de emoționat. Monstruos de emoționat. Cu o lună înainte nu mănânc nimic. Beau sticle întregi cu cele mai tari narcotice: cloral-hidrat și trional... Șed tot timpul într-o baie cu apă rece ca gheața...

Reporterul dădea din cap, scriind repede în carnet. Krapivin se sperie.

— Ce scrii acolo? Mă auzi sau nu? Am glumit, de furie... Bagă-ți în buzunar mârșavul dumitale carnet! Bagă-l, ți-am spus! Că de nu... Vezi statueta asta de bronz?

— E bustul dumneavoastră, nu-i așa? Lucrat de Trubețkoi?

— Nu-i al meu, ci al lui Shakespeare... Totuși, cred că înțelegi foarte bine ce aș putea să fac cu statueta asta de bronz, tinere, adăugă el cu voce slabă. Te rog să părăsești, să părăsești imediat casa mea. Pleacă, domnule Tapkin!

— Îndată, maestre. Îndată, îndată... Ultimele două-trei întrebări și vă las singur cu muza dumneavoastră. Care e părerea dumneavoastră despre arta contemporană?

— Nu știu, nu știu nimic, murmură, obosit, Krapivin. Am astmă... Pașa, cvas! Bei cvas, tinere? E făcut în casă... Din coacăze.

— Unde intenționați să vă petreceți vara?

— Nu știu... Pe ăsta... cum îi zice, ecuatorul nordic.

— Ce părere aveți despre futuriști?

— Lasă-mă-n pace, te implor, om nesuferit! Nu-i destul că mi-ai stricat toată ziua de lucru? Pleacă!

— Ce părere aveți despre scumpetea actuală?

— Nicio părere... Brrr! Pașa! Vino odată, când te cheamă omul, melc australian! Uite, boierul ăsta tânăr, domnul Tipkin, se grăbește, fiindcă are o treabă foarte urgentă. Dă-i paltonul, pălăria, bastonul, galoșii, umbrela, fularul și tocmește-i un automobil pe socoteala mea.

— Ce bun sunteți, maestre. Îndată îl recunoști pe un dramaturg din școala neuitatului Ostrovski. Ultima întrebare: ce părere aveți despre defetiști?

Krapivin nu mai rezistă.

Se repezi la covorul din perete, smulse de pe el un pistol vechi, ruginit, cu țeavă dublă, o armă de pe vremea Izmailului și a Cești, îl îndreptă spre reporter și urlă, cutremurându-se tot:

— Dacă nu dispari imediat, te împușc cu pistolul ăsta parșiv, pui de știucă!

Reporterul dispăru. Ultimul cuvânt pe care-l auzi ca un răcnet de leu a fost „derbedeule”.

A doua zi, reputatul dramaturg Krapivin, toți prietenii și cunoscuții săi, precum și toți abonații ziarului „24 de ore” au citit articolul următor:

„În vizită la B. Krapivin

(Convorbire particulară)

L-am găsit pe celebrul dramaturg în toiul creației. Talentatul autor al piesei «Destrămarea familiei» s-a scuzat că e în toaletă de dimineață (un halat luxos de atlaz, brodat cu mătase, după cum

bănuim, un dar de la una din nenumăratele admiratoare ale acestui Molière al Rusiei) și ne-a primit cu obișnuita ospitalitate rusească în luxosul cabinet, stil *Louis Quatorze al XV-lea.* La întrebarea noastră, ce piese noi ne va dărui fecundul autor al dramei «Invulnerabila», celebrul autor ne-a răspuns:

«Nu-mi dezvălui niciodată planurile, fiindcă sunt superstițios, însă deoarece este vorba de un colaborator al ziarului „24 de ore" vă voi împărtăși totuși câte ceva. Lucrez simultan la mai multe piese – aceasta e maniera mea de creație. În primul rând, o mare dramă istorică din viața ostășească, în care figura centrală este un cunoscut general rus. Apoi, piesa modernă «Bănuiala geloziei», în care va străluci, cu minunatele ei toalete, incomparabila noastră actriță Tanina-Perestroeva. În afară de aceasta, schițez planul unei comedii ușoare, un fel de farsă amoroasă subtilă, pe care intenționez s-o intitulez «Femeia cu aluniță».

La premierele mele sunt emoționat ca un băiețaș înainte de examene. În timp ce lucrez, îmi țin picioarele în apă rece ca gheața, pun pe cap comprese fierbinți și iau cantități mari de tricloroequinococ.

M-am hotărât să-mi petrec vara pe Spitzbergen, a spus în continuare fermecătorul interlocutor, turnându-ne un pahar de vin fin din propriile sale pivnițe din Crimeea. Iar toamna, voi pleca în Spania, pe care o iubesc atât de mult, sau pe insulele Principe.

Îmi plac extremele exotice.

Autorul piesei «Semințele rele» vorbește cu foarte multă prudență despre literatura rusă contemporană, dar în glasul său se simte dezamăgirea. Totuși, futuriștii îl preocupă pe dramaturgul la modă. Cu un zâmbet îngăduitor, i-a lăudat pe Vadim Tavricianin, pe Zemleanski și pe Kolpakovski și, dând dovadă de o memorie strălucită, a citat pe dinafară câteva din versurile cele mai bizare.

Scumpetea actuală îl face pur și simplu pe simpaticul autor al piesei «Delapidatorii» să se cutremure.

«Și că totul e scump, n-ar fi nimic, spune el abătut, dar multe lucruri nu le găsești deloc. Lumânări, de pildă, nu găsești nici cu lumânarea (iertați-mi calamburul involuntar, mi-a spus, zâmbind, fermecătorul nostru interlocutor), și eu lucrez totdeauna la lumina a două candelabre. Ce să-i faci, așa mi-e obiceiul.»

La ultima noastră întrebare, cea mai arzătoare, despre defetiști, autorul piesei «Inimi pustii» nu a răspuns nimic și a dat doar din mână, a pagubă.

Convorbirea de o oră și jumătate a trecut ca o clipă.

Când ne-am luat rămas bun, l-am rugat pe celebrul dramaturg să ne dea ca amintire o fotografie cu dedicație.

«Nu mai am niciuna, mi-a răspuns ospitaliera gazdă, râzând cu bunăvoință. Admiratoarele mi le-au luat pe toate. Însă, dacă vreți, vă pot da bustul meu de bronz. E lucrat de Rodin...»

Înainte de a ne despărți, autorul piesei «Picnic» mi-a arătat cu amabilitate mica, dar bogata sa colecție de arme vechi, în care se remarcă mai ales niște pistoale minunate, lucrate de cunoscutul Lepage.

Petrecându-mă până la ușă, vestitul maestru al condeiului mi-a spus cu jumătate de glas și cu un zâmbet șiret, tipic rusesc:

«Vă șoptesc la ureche, numai dumneavoastră, dar să nu mai spuneți la nimeni. Ieri am trimis la cenzura teatrală o piesă nouă intitulată „Derbedeul”. Mă tem că se vor lega de titlu, ceea ce mi-ar părea rău. Lucrarea, scrisă în tonuri suculente și vii, va fi probabil marele succes al sezonului.»

În încheiere, fermecătoarea gazdă ne-a oferit automobilul său. Dar am refuzat și am plecat în suflet cu bucuria pricinuită de minunata ospitalitate rusească

Contele *Bobini.”*

1916

VITEJII FUGARI

Iuriev, Amirov și Nelghin, vecini de pat într-un internat pentru copii orfani, au aproximativ între zece și unsprezece ani.

Iuriev e un băiat slăbuț, cam fără vlagă, cu o față obișnuită, pistruiată ca a unei țărănci din Tver – ceea ce i-a făcut pe colegii lui să-l poreclească „muierea” – gene de culoare deschisă și ochi de un albastru-tulbure. Își ține gura mereu căscată și mai totdeauna îi picură din nas. Nu știe să se bată, e sensibil, plânge adesea și se

teme de întuneric.

Amirov este un albinos, cu capul mare, prelung, cu părul alb. Albul ochilor lui e roșu, iar pielea feței palidă și zgrunțuroasă. Tatăl lui îl vizitează în fiecare duminică. E un om cărunt cu capul tot atât de mare și cu ochi la fel de roșii ca ai fiului său, mic de statură, totdeauna proaspăt bărbierit. Apare în luxosul salon de primire (internatul se află în fostul palat al contelui Razumovski), îmbrăcat cu o tunică îngrijită de militar în retragere, împodobită cu două rânduri de nasturi de argint. În mână ține de fiecare dată aceeași basma roșie, în care sunt legate niște mere și turte țărănești gustoase, crestate oblic cu cuțitul pe una din fețe.

Amirov-fiul este un băiat modest, ascultător, sârguincios la învățătură, fără să fie totuși lingușitor, mototol sau tocilar. Tot ceea ce face îi reușește și se caracterizează prin gust, răbdare și o conștiinciozitate oarecum bătrânească. Poartă cu grijă hainele primite de la internat: pantaloni și cămașă de dril tivită la guler și mâneci cu o bentiță roșie de uniformă. Lucrurile lui personale: briceagul, penițele, penarul, guma și creioanele sunt totdeauna atât de bine întreținute de parcă abia le-ar fi cumpărat. Nu născocește jocuri noi, dar în orice joc pune multă pasiune, seriozitate și ordine.

În zilele de sărbătoare, când elevii au acces la bibliotecă, el alege totdeauna, spre invidia tuturor, cea mai interesantă carte de aventuri, cu poze viu colorate, pe când alții se reped asupra operelor lui Homer, iar apoi cască ochii nedumeriți și dezamăgiți la frazele lungi, compuse uneori din cuvinte cu câte treizeci de litere fiecare. Cască ochii, dar orgoliul lor copilăresc îi oprește să-și mărturisească greșeala. Amirov memorează cu ușurință cele citite, apoi le povestește colegilor săi cu pricepere, exact, dar oarecum rece.

Nelghin e plin de fantezie. Are o imaginație nesecată și neînchipuit de bogată. Încă înainte de a începe învățătura, pe când făcea parte din grupa celor mici, seara, înainte de masă, în timp ce băieții mai silitori erau ocupați să împletească niște covorașe din hârtiuțe multicolore după metoda lui Frebel, să brodeze cu fire colorate de lână papagali pe cartonașe găurite, să lipească diferite căsuțe sau să mâzgălească tabla cu creta și să facă pe ea, fără niciun gând, cu degetul muiat în gură, nori și macaroane – Nelghin povestea ascultătorilor mai visători povești minunate din propria sa viață, „de acasă”, care-l îngrozeau chiar și pe el însuși și-l exaltau.

Nu avea nicio importanță că orașul Narovceat, unde se petrecea totdeauna acțiunea și de unde Nelghin plecase de la vârsta de trei ani, era o localitate uitată de dumnezeu și de oameni, pârjolită în fiecare an de secetă, situată în mijlocul unei câmpii pline de praf și lipsite de apă, nici că frații mai mari, principalele personaje din minunatele lui povești, muriseră, fără să atingă nici măcar vârsta de doi ani, cu mult înainte de nașterea povestitorului. Sau, ce-are a face că tatăl lui avea o slujbă modestă de registrator la judecătoria de pace și că din admirabilele moșii ale bunicii, satele Șcerbakovka și Zubovo – pierdute și băute de strămoșii cheflii – nu mai rămăseseră decât trei deseatine litigioase, în care intra samavolnic cu plugul câte cineva!? Nelghin știa toate acestea, dar le considera plicticoase, bune numai pentru cei mari, lipsite de adevăr și neesențiale. El nu credea în ele, ci numai în născocirile propriei sale imaginații, strălucitoare, ispititoare și fantastice, de care nu se îndoia cum nu te îndoiești că există ziua și noaptea, o chiflă, un măr ori propriile tale mâini și picioare. Pentru el, Narovceat era un oraș bogat, plin de lume, ca Moscova, doar ceva mai frumos, iar în jurul lui fremătau codri deși, se întindeau mlaștini de netrecut, curgeau râuri largi și repezi. În satele bunicii sale locuiau mii de iobagi devotați, care nu au vrut să se elibereze. Tatăl său era un om puternic, un judecător temut și un boier mărinimos. Fratele său, Serghei, se bucura de o forță supraomenească. Numai cu o singură mână oprea din fugă trei telegari turbați, și cu o lovitură de pumn sfărâma un zid. Alt frate, Innokenti, inventase și construise o mașină uluitoare, care mergea pe pământ, pe apă, sub apă și zbura și-n văzduh. Al treilea frate al său, Boris, era singurul deținător al secretului confecționării unor haine de culoarea aerului – cine le îmbrăca se făcea nevăzut. Iar el însuși, Mișa Nelghin, călărea de-a minunea pe un cal alb arab și trăgea fără greș cu pușca, e drept una mică, dar nu de jucărie, ci adevărată, care trimitea glonțul la o distanță de o verstă.

Toți cei patru frați se îndeletniceau mai ales cu fapte vitejești și sângeroase împotriva tâlharilor, care mișunau prin hățișurile întunecate din jurul Narovceatului. Și o, doamne! Ce fapte săvârșeau ei, pline de șiretlicuri de luptă, cu pânde în toiul nopții, cu schimburi de focuri de armă, cu popasuri în jurul focurilor în desiș. Deseori, cei patru frați se târau ore întregi, tiptil, pe burtă, până la tabăra dușmanilor, făceau pe morții, ca să afle secretele tâlharilor, înotau sute de pași sub apă, ca să scape de urmărire, iar

caii lor credincioși apăreau într-o clipă la auzul fluieratului cunoscut. Iar Mișa, pentru ca tâlharii să nu-și dea seama că e mic de statură și pentru ca povestirea să pară mai vrednică de crezare, purta totdeauna niște catalige sub pantaloni, barbă și mustață falsă, și când vorbea cu ei, își făcea o voce înfricoșătoare, groasă ca de fiară. Tâlharii erau prinși, aruncați în temniță sau trimiși în Siberia, dar fiindcă o dată cu dispariția lor pierea și pretextul pentru poveștile lui înfricoșătoare și pasionante, evadau chiar a doua zi din închisoare sau de la ocnă și apăreau din nou în împrejurimile celebrului oraș, stăpâniți de setea răzbunării și băgând groaza în locuitorii pașnici. Tâlharii se numeau: Gavriușka, Oreșka, Foma Chiorul și Stepan Clevetitorul. Băiețașul vedea foarte clar mutrele lor păroase și roșii, dinții albi, trupurile vânjoase, cămășile roșii și cuțitele lungi, de bucătărie, de la brâu.

La grupa lui Nelghin era pedagogă Olga Alexeevna, o femeie mică, rumenă și grasă, cu o mustăcioară neagră. Dintre ceilalți monștri îmbrăcați în fuste, fete bătrâne, slabe și gălbejite, cu falca, gâtul sau urechile mereu legate, rele și nevricoase, dintre toate pedagogele pe care le-au avut băieții și fetele în diferitele clase, în total cam vreo douăzeci la număr, ea singură i-a lăsat lui Nelghin o amintire destul de plăcută deși nu era nici dânsa fără păcat. Câteodată, se purta drăguț, prietenos și blând, însă uneori, când ieșea dimineața din odaia ei, palidă, cu capul legat cu un prosop, mirosind a oțet aromat, era nervoasă, cicălitoare, bătea cu pumnul ei mic în masă, țipa și izbucnea în plâns. Îi plăcea să-i vadă pe copii pârându-se unul pe altul și-i încuraja atât de mult la treaba asta, încât uneori, ca să-i facă plăcere, câte un băiețaș îl punea pe vreun coleg să comită cine știe ce faptă nevinovată, dar neîngăduită, ca să dea fuga la pedagogă și să-l pârască, plin de încântare.

Într-o bună zi, când Nelghin își pierduse bunăvoința ei, un coleg de-al său i-a vorbit Olgăi Alexeevna despre uimitoarele aventuri eroice ale acestuia. Și pedagoga a săvârșit o mare nedreptate. L-a chemat pe povestitor, a dovedit în fața tuturor, plină de cruzime, netemeinicia și absurditatea basmelor copilului și, enervându-se treptat și roșind de mânie, l-a făcut mincinos. Hohotele de râs slugarnice ale celorlalți băieți au întărâtat-o și mai tare, până la urmă a făcut o tichie ascuțită din hârtie albă, a scris pe ea cu pensula muiată în cerneală, cu litere groase, cuvântul „mincinos”, și i-a poruncit lui Nelghin să poarte această tichie rușinoasă timp de trei zile, cu dreptul de a o scoate numai în timpul lecției, la masă, la

rugăciune și în dormitor. Băiatul s-a închis atunci în sine însuși, s-a făcut un singuratic, dar patima născocirilor era mai tare decât voința lui. A tăiat câteva file de hârtie în pătrățele regulate și a desenat pe ele cu figuri foarte mărunte vestita poveste a luptei dintre tâlhari și apărătorii dreptății.

Când a ieșit din grupa celor mici, obiceiurile și moravurile din clasă au luat alt aspect. Acum, pedagogele nu făceau altceva decât să-i supravegheze pe copii. Pentru predarea lecțiilor veneau profesori adevărați, cu ochelari, îmbrăcați în surtucuri albastre, cu nasturi de aur. Nu servitoarele, ca înainte, ci doi servitori mustăcioși, Matvei și Grigori, făceau acum paturile băieților și-i duceau la baie. Tot ei îi băteau cu vergile, din ordinul directoarei internatului. Aceasta era o femeie înaltă, voinică, de neam mare, cu obrazul și ochii cenușii. În urechi avea cercei mari, de aur, în formă de clopoței, cu limbi de pietricele albastre, și când pe coridor se auzea, de departe, zgomotul pașilor ei ca de piatră, o dată cu clinchetul ușor al cerceilor, băieții încremeneau de groază.

Și purtarea băieților se schimbase. Toți se socoteau viitori elevi ai liceului militar, din care cauză, pentru ei, a te plânge împotriva unui camarad sau a pârî era o adevărată crimă, iar pe lângă aceasta, respectau forța, obrăznicia față de cei mai mari și disprețul pentru știință.

De zerouri și de unu
Mi-e carnetul plin;
Doi sau trei nu am niciunu,
De patru — ce *să mai vorbim?!*

În anul acela, talentul de povestitor al lui Nelghin a înflorit în voie. Dar acum nu-i mai ajungeau peregrinările pe tărâmul imaginației, se simțea atras spre acțiune. În primul rând, desigur, își născoci un limbaj propriu, voinicesc, apoi înființă o bandă de tineri, care erau, după împrejurări, ba cazaci, ba sălbatici, ba răzbunători care foloseau ca armă ciocanul, și în limba misterioasă a lui Nelghin erau numiți „sațaro-daiari”. În bandă erau primiți numai cei ce rezistau la douăzeci până la treizeci de lovituri peste mâini cu un mănunchi de urzici. În timpul plimbărilor prin uriașul și părăginitul parc Ekaterininski, acești voinici neînfricați, conduși de hatmanul Nelghin, se aruncau cu bețele în mână în tufișurile cele mai dese și secerau în stânga și-n dreapta, cuprinși într-atât de fiori de entuziasm, încât li se ridica părul măciucă în cap.

Apoi, Nelghin a dat în doaga misticismului – cu rugăciuni și

străduințe de a face minuni. Tocmai îi murise bunica și-l impresionase coșciugul, chipul bătrân, ca de ceară, cântecele triste de îngropăciune, mirosul de tămâie și mormântul deschis din cimitirul Vaganka. Seara, în dormitor, se așeza cu genunchii goi pe podea, făcându-și cruce cu zel, ducându-și trei degete la frunte, la burtă și la umeri și rostind cu glas înduioșat rugăciuni născocite de el. Cum se întâmplă întotdeauna cu copiii, sălbaticii și nebunii neprimejdioși, în jurul lui s-a adunat numaidecât o mulțime de adepți. Nelghin a căpătat de la maică-sa o sticluță cu apă sfințită și a început să săvârșească minuni. Dobroserdov, un băiat limfatic, suferea mereu de dureri de urechi. Trebuia tămăduit. Sărmanul s-a luptat zadarnic să scape, a fost trântit pe-o rână, și Nelghin, după ce a spus o rugăciune cu glas tare, i-a turnat în urechi două linguri de apă sfințită. Durerile de cap și de dinți tot cu apă sfințită le trata, iar ca să răspunzi bine la lecții trebuia să ții în gură o bucățică de vată înmuiată în aceeași apă făcătoare de minuni.

Apoi, povestirea cuiva sau o carte pe care o citise l-a făcut să dorească din răsputeri să ajungă om bogat. A încercat într-o vreme să fabrice bani din hârtie multicoloră, bancnote de una, de trei, de cinci și de zece ruble, executate destul de stângaci. Copiii se jucau cu plăcere cu ele, dar nimeni nu dădea pentru o sută de ruble nici măcar o peniță, așa că povestea cu banii a căzut baltă.

Atunci, Nelghin s-a hotărât să facă aur. Auzise cum călugărul Schwartz descoperise cu totul întâmplător praful de pușcă, atunci când, frecând într-o piuliță nu știu ce amestec, o explozie neașteptată i-a ars obrazul. De ce n-ar reuși Nelghin în același fel să inventeze aurul? Plin de o credință adâncă și cu un aer misterios, frământa îndelung cocoloașe mari de hârtie, udându-le din abundență cu salivă și amestecându-le cu cenușă, tencuială de zid, cretă, plastilină, nisip luat din scuipătoare și cu orice-i cădea în mână. Amestecul acesta fermecat îl punea apoi, într-ascuns de ceilalți, să se preseze sub noptieră, sub tabla din clasă sau sub bancă. După două zile, cu inima bătând să se spargă, scotea afară turta uscată, informă, bombănind cu un aer grav, preocupat:

— Am greșit, compoziția. Lipsește ceva...

De altfel, pasiunea lui pentru alchimie nu a durat decât vreo două săptămâni, după care a urmat o epocă de „îndrăgostire”..

O dată pe săptămână venea la internat profesorul de dans, Piotr Alexeevici, un om rotofei, cărunt, mlădios și iute, zâmbitor și binevoitor, îmbrăcat totdeauna cu un costum impecabil, însoțit de

un viorist pletos și posomorât. În ziua aceea, în sala de recepție – în al cărei parchet strălucitor se reflectau lustrele, pereții de marmură și busturile de bronz – erau adunați băieții și fetele din clasele superioare. Lecția de dans era singurul prilej când fetele și băieții se apropiau mai mult unii de alții, fiindcă nici măcar la biserică sau la masă nu erau niciodată amestecați. Bineînțeles că băieții priveau totdeauna fetele ca pe niște ființe inferioare, demne de dispreț, slabe, plângărețe și pârâtoare. De aceea, când se formau perechile și se executau în sunetele triste ale viorii *„pas de basque”* și *„pas de glisse”*[1], băieții socoteau ca o ispravă bărbătească să le tragă pe fete de codiță, să le ciupească de braț sau să le strângă degetele, ca să le doară. Dar iată că Nelghin, care nu se temea niciodată să ia atitudine împotriva părerii generale, s-a îndrăgostit într-o bună zi de iarnă de drăgălașa Muhina, o fetiță oacheșă, cu ochi negri, totdeauna puțin adormită, cu pometii ușor ieșiți în afară și cu câte o aluniță drăguță pe obraz și pe bărbie. Și n-a fost destul că s-a îndrăgostit, dar a declarat-o sus și tare în fața întregii clase, amenințând că-l va bate până la sânge pe cel ce va îndrăzni să danseze cu Muhina sau să spună despre ea vreo vorbă lipsită de respect. Nelghin nu făcea parte dintre cei mai voinici, dar lansase de multă vreme zvonul că „își ascunde forța”. Pentru ca să-i convingă pe colegii lui de acest adevăr, când se duceau dimineața la spălător, el își săpunea uneori foarte mult brațele, după care le freca îndelung, așa ca spuma să se lipească bine de piele. Când era întrebat de ce face asta, răspundea cu un aer sumbru, ridicând umerii:

— Așa trebuie. Ca să fie pumnii mai puternici...

Atunci, întreaga clasă a fost cuprinsă de moda îndrăgostirii. Toți, până la unul, s-au îndrăgostit obligatoriu, împărțind fetele între ei ca niște cuceritori medievali sclavele. Cei mai puternici și dezghețați își aleseseră fetele cele mai înalte, mai voinice și mai rumene. Cei mai slabi au trebuit să se mulțumească numai cu cele slăbuțe, palide și firave. Nelghin a mers și mai departe. Într-o seară, a scris multă vreme, aplecat peste o foaie de hârtie, fornăind și umflându-și obrazul cu limba de atâta zel. Apoi, a împodobit foaia de hârtie cu un abțibild, a băgat-o într-un plic trandafiriu, și pe plic a lipit o altă poză. Chiar la prima lecție de dans, asudând de rușine și de teamă, a vârât în mâna Muhinei mesajul său, scris în versuri și în proză. Fata s-a tulburat mult mai puțin decât era de așteptat. A

[1] Figuri de dans (fr.) (n. t).

ascuns repede scrisoarea undeva sub șorț, fără măcar să roșească. Dar a doua zi, în timpul lecției de religie, s-a auzit pe coridor un tropot de picioare și clinchet de clopoței; inima sensibilă a lui Nelghin s-a strâns de o presimțire tristă. Prin ușa întredeschisă a apărut întâi o față uriașă cenușie, cu un nas cărnos, apoi o mână care a făcut un semn de chemare cu degetul arătător:

— Nelghin! Ia poftim încoace, stimabile!

Sărmanul îndrăgostit a fost dus sus în dormitor, i s-au dat pantalonii jos și a fost întins pe primul pat. În timp ce Grigori îl ținea de mâini și de cap, Matvei i-a tras douăzeci și cinci de lovituri bune cu vergile. Așa s-a curmat de la sine, aproape pe nesimțite, prima lui dragoste, care a fost uitată curând cu totul. Dar chipul drăgălașei și oacheșei Muhina, cu ochișorii ei adormiți și cu buzele țuguiate, au rămas pentru totdeauna în inima băiatului.

Ar fi greu să înșiri toate pasiunile lui Nelghin. Penultima a fost „zborul”. Dorința de a zbura, această artă care acum nu mai uimește pe nimeni – i-a venit dintr-un vis pe care-l avea foarte des. De obicei, visa că ține cu amândouă mâinile o panglică lată pe care o învârtește peste cap și pe sub picioare, ca fetițele – coarda. I se părea că, accelerând ritmul rotației, trupul lui devine tot mai ușor și până la urmă se desprinde de podea și plutește în aer, sub tavan. Dar avea vârsta când simți dorința nestăpânită să transformi visul în acțiune, în realitate. De aceea, pe când se plimba într-o zi de primăvară, s-a strecurat întocmai ca un indian din tribul „apașilor” sau al „picioarelor negre” pe terenul interzis al fetelor, a furat o coardă cu câte un mâner la fiecare capăt, a adus-o pe terenul băieților și, crezând cu tărie în minuni, întocmai ca legendarul Dedal, ca Apollonios din Tyan, ca Simon magicianul, precum și ca înaripatul Lilienthal, aproape contemporan cu noi, s-a urcat pe bara trapezului și a strigat:

— Priviți! O să zbor!

Dar în clipa aceea s-a încurcat în coardă și s-a prăbușit în chip rușinos, zdrobindu-și nasul și genunchiul drept.

Ultima lui pasiune copilărească – după câte se pare – a fost examenul la liceul militar. Era foarte greu să fii primit la liceul acesta și să-l termini, în primul rând fiindcă „cei de la internatul Rozumovski” nu erau în general primiți cu plăcere, în al doilea rând, pentru că toți erau slab pregătiți, iar în al treilea rând, fiindcă băieții aceștia își petrecuseră cei mai buni ani sub influența unor fete bătrâne capricioase, fapt care le stricase caracterul de la bun

început.

Din cincizeci de băieți reușeau la examen zece-cincisprezece. După examenul medical nu mai rămâneau decât cinci-șase. Însă chiar și din acești copii norocoși, după ce treceau prin focul științei și al relațiilor cu ceilalți elevi, nu mai rămâneau decât vreo trei-patru. Cei mai răi sau, cine știe, poate cei mai talentați erau trimiși, pentru note slabe, la gimnaziul din Iaroslavl, iar cei cu purtare proastă la gimnaziul din Volsk, unde, după spusele contemporanilor, erau bătuți cu vergile în fiecare sâmbătă – dacă erau vinovați, pentru vina respectivă, dacă erau nevinovați, ca să aibă grijă să nu greșească, iar pentru greșeli mai osebite, mâncau o bătaie de două ori mai cruntă. Aici, numai cei mai voinici rezistau, dar aceștia erau adevărați bărbați, și printre ei se pot cita câteva nume de militari cunoscuți, dar modești, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea.

Pentru Nelghin însă, nume de mâna a doua din istorie nu existau. În visele sale înflăcărate, se vedea când Skobelev, când Gurko, când Radețki (tocmai se terminase războiul din 1877-1878), iar uneori – până unde ajunge îndrăzneala unui băiețandru! – chiar Napoleon. Simțea că lui îi este hărăzită o soartă cu totul aparte. Dar ca să reușească la liceu trebuia să creadă într-o minune...

A încercat cu rugăciunile. Noaptea stătea îngenuncheat pe pat, își lipea cu toată puterea mâna de piept, străduindu-se să-și stoarcă măcar câteva lacrimi și făcând (menționăm că niciodată nu a fost un mincinos, ci numai un visător pasionat), sub formă de mită nevinovată, promisiuni aproape irealizabile: „Dumnezeule bun, dumnezeule milostiv, se ruga el, încordându-și toți mușchii trupului său mic, tu poți orice. Pentru tine nu-i mare lucru. Fă să iau examenele și-apoi... apoi o să construiesc la Zubovo sau la Șcerbakovka o bisericuță mare... adică nu, o biserică mică sau o capelă încăpătoare. Numai să ai grijă să trec examenele.”

În perioada aceea, aproape că nu mai mânca, slăbise, devenise palid, se hrănea cu pâine și sare și cu tot felul de buruieni pe care le aduna în timpul plimbărilor – untișor, mușțar de câmp, vulturică. La învățătură se străduia din răsputeri și știa că va trebui doar să-și învingă sfiala îmbinată cu orgoliu, și invers: să-și stăpânească limba, care era într-adevăr prea slobodă.

Dar soarta nedreaptă, față de care nevinovatul și veselul Nelghin greșise probabil foarte mult, se pregătea să-l pună la o grea încercare. Pedagoga Olga Petrovna fusese înlocuită sau poate că

plecase în concediu pe timpul verii. Era o femeie foarte scundă și uscățivă, nespus de severă și de rece, însă un om drept. Primele două însușiri ale ei îi umpleau pe băieți de teamă, iar a treia, de respect. Într-o duminică, l-a adus pe fiul său, un lungan din clasa pregătitoare, să se joace cu băieții de sub supravegherea ei. Liceanul și-a dat puțin aere, și-a arătat mușchii, a făcut câteva demonstrații de gimnastică suedeză, a sărit peste masă (spunând că face treaba asta fără să-și ia vânt, deși își lua vânt de la trei pași) și, până la urmă, a întrebat cine vrea să se bată cu el. Bineînțeles că primul care s-a oferit a fost Nelghin, și abia după el, ca să-și mențină faima de cel mai puternic, leneșul Surkov. Dar Nelghin nu i-a cedat rândul. Peste cinci minute, cei doi boxeri erau plini de sânge. Olga Petrovna i-a surprins în toiul luptei și i-a pedepsit, pe bună dreptate, să stea la colț amândoi, pe când ceilalți copii, cu fețe fățarnice și virtuoase, beau ciocolata pregătită de pedagogă cu prilejul primei cunoștințe a fiului său cu elevii ei.

Dar Olga Petrovna a plecat, și în locul ei a fost numită provizoriu Vera Ivanovna Teplouhova. Nelghin o cunoștea de pe vremea când fusese în grupa mică. Era o fată deșirată, dar cu picioare scurte, cu o față palidă uriașă, ca de cal. Purta totdeauna fuste scurte, de sub care apăreau niște picioare neînchipuit de mari, încălțate cu ghete. Răspândea în jurul ei un miros urât de pudră, iar între sprâncene îi creștea un neg, care la culoare semăna cu zmeura coaptă, iar la formă cu un corn de rinocer. Unde fabrică soarta oameni cu o astfel de înfățișare și cu un astfel de caracter e o taină de nepătruns.

Mai îngrozitor decât orice era faptul că ea credea cu neclintire în puterea moralizatoare a istorioarelor și a predicilor duminicale, și cerea să fie urmat cu sfințenie orice cuvânt al ei.

Firește că, dintr-o repulsie firească, l-a urât pe Nelghin chiar de la început, fiindcă acesta era, în ciuda vârstei lui fragede, un adevărat răzvrătit. Și-l ura așa cum știu să urască numai fetele bătrâne, meschine și plictisite. O scârbeau și gesturile lui Nelghin, și sunetul vocii lui, și grimasele involuntare, și vioiciunea imaginației sale, și încă multe alte particularități ale acestuia, pe care nu și le putea explica și pe care, mai târziu, le-a uitat așa cum l-a uitat și pe Nelghin. N-ar fi fost mare lucru că băiatul era lipsit zilnic de micul dejun și de prânz – fiindcă și așa se hrănea mai cu nimica toată – și că i se interziceau vizitele – oricum, la el nu venea nimeni – dar Vera Ivanovna a căutat cu răbdarea și perspicacitatea unui om răzbunător locul cel mai dureros și mai sensibil ca să-l

lovească. L-a obligat să stea nemișcat când, în timpul plimbărilor generale, ajungeau la locul de joacă. În vreme ce alți copii se dădeau pe tobogan, construiau peșteri minunate din pământ și nisip sau orânduiau din crengi livezi și grădini de zarzavat, Nelghin stătea nemișcat, cu răbdare și conștiinciozitate, de parcă voia să-i facă în ciudă cuiva. Jocurile colegilor nu-l mai interesau, dar în apropiere se afla o poiană uriașă, înconjurată de o pădure deasă. Abia mai târziu, când, aproape bătrân, s-a întors pe meleagurile acestea, s-a convins că poiana avea doar vreo sută de stânjeni pătrați și că pădurea era doar un pâlc de tufișuri de caprifoi, soc și liliac. Dar în zilele acelea el le vedea ca prerii, pampasuri și savane. În timp ce stătea nemișcat, se gândea: „Ce plăcut ar fi să alergi în galop pe stepa aceasta verde, cu gura într-o parte ca și cum ai mușca o zăbală, cu capul plecat, să alergi pe această stepă nemărginită, presărată cu margarete, flori de păpădie, cu floricele albastre, necunoscute, și cu iarbă frumos mirositoare.” Și, desigur, dacă i s-ar fi spus: „Vei fi iertat de toată puzderia de pedepse, dacă făgăduiești că n-o să mai alergi prin iarbă”, el ar fi făgăduit cu toată sinceritatea că n-o să mai alerge, însă în aceeași clipă ar fi luat-o la goană... Într-un cuvânt, pentru educatoarele sale, el a rămas totdeauna un mincinos.

— Nu mai pot să îndur persecuția. Nu mai pot deloc, spunea Nelghin în noaptea aceea, stând la picioarele lui Amirov. Culcat lângă ei și sprijinindu-se într-un cot, se afla Iuriev. Mă persecută și nu mai pot răbda. Mâine o șterg de aici. Voi faceți ce vreți. Nici vorbă că dacă nu veniți cu mine e o porcărie și înseamnă că nu-mi sunteți prieteni. Ați citit *Copiii căpitanului Grant?* Un băiat de cincisprezece ani a comandat o corabie cu trei catarge, cu trinchet, brigantină, greement, arbore mare, șarturi și altele. Noi avem numai unsprezece ani, dar n-are-a face. Luăm cu noi, în buzunar, pâine cu sare, și ne ducem la locuința bunicii. Ea a murit, dar au rămas proprietarii – Serghei Firsovici și Aglaida Semionovna, care mă cunosc. Mama se află acum la Penza și nimeni n-o să bănuiască nimic. Ne aranjăm să dormim acolo. Deși, firește, sunt unii lași și lingușitori...

Era un truc diplomatic. Pe întuneric, Nelghin nu-i vedea pe ceilalți, dar parcă simțea cum Iuriev căsca gura, iar Amirov își ridicase capul, ca să asculte mai bine.

— Aici ne chinuie, ne persecută, ne fac observații pentru orice

fleac și ne pedepsesc să stăm nemișcați, urmă Nelghin. Tare-mi pare rău că s-a terminat războiul! Dar e foarte simplu să fugim în America.

— În America nu ajungi decât cu vaporul, zise Amirov, cu spiritul lui practic.

— Desigur, cu vaporul. Dar poți să ajungi și înotând, adică nu înotând, ci cu barca. Principalul este să facem rost de alimente și de bani. O să dormim la Serghei Firsâci (acum nu mai vorbea la singular, ci la plural, folosind procedeul obișnuit al tuturor complotiștilor). O să ne dea ceva bani, ne urcăm în tren și ne ducem drept la Narovceat. De la Narovceat (acolo mă cunoaște toată lumea), ne ducem la moșia noastră, la Șcerbakovka și Zubovo (aici fantezia lui își lua zborul ca de obicei). O să ne întâmpine țăranii. Lapte, lipii, tot ce-ți poftește inima... O să le vând o sută de deseatine de pădure, ne cumpărăm haine, ca oamenii mari, ne suim iar în tren, apoi pe vapor și plecăm în America. De altfel, voi faceți ce vreți, eu tot plec.

— E un drum bine ales, a spus Iuriev.

Amirov s-a gândit puțin, apoi a șoptit, șovăitor:

— Toate bune. Dar cum să fugi, când *ea* nu te scapă o clipă din ochi? Și dacă ne pârăște cineva? Și-apoi, nu știm să conducem barca cu motor. Asta-i.

— Barca cu motor e un fleac. Eu mă pricep la orice. Mâine, în timpul plimbării, ea o să umble de colo colo cu favoriții ei. De cum întoarce spatele, sărim în tufișuri și străbatem parcul. Peste Iauza trecem înot, în piața Kudrino o să ajungem pe seară și după aceea vă rog să mă credeți că o să meargă totul strună. Pe cuvântul meu de onoare.

Nu i-a fost greu să-l câștige de partea lui pe Iuriev, care-l urma totdeauna pe îndrăznețul și întreprinzătorul Nelghin, ca și pe Amirov, căruia i-ar fi fost rușine să dea îndărăt și să nu-i însoțească. Repet, Nelghin nu mințea. Cu sufletul său de poet și cu inima de călător, era convins că toate se vor petrece după dorința lui.

În ziua următoare, în timpul plimbării, s-au cam încurcat lucrurile, hotărând astfel soarta evadării. Vera Ivanovna le spunea băieților povestea cu un cârd de gâște în zbor, în întâmpinarea căruia venea un gâscan. În ziua aceea, era mohorâtă și arțăgoasă. Probabil că o durea stomacul sau nu mai primise de multă vreme nicio scrisoare la post-restant. Povestea cu gâștele îl făcu pe Nelghin foarte curios și se vârî în rândul întâi, cu capul său mare și

tuns, uitând de evadare, cu toate că-și ascunsese în buzunar pâinea și sarea. Pedagoga zări chipul pe care-l ura, mirosi aerul și se încruntă cu dezgust, spunând:

— Tu miroși totdeauna a vrabie.

Vara, părul tuturor băieților, când e ars puțin de soare, miroase a pasăre, dar cine știe de ce Nelghin se supără și-i răspunse:

— Iar tu, proasto, miroși a șoarece. Și-apoi mai ești și bătrână, și urâtă.

Iar ca pedeapsă pentru obrăznicia lui, în aceeași clipă el și-a luat poziția de nemișcare... Vera Ivanovna Teplouhova se apucă cu mâinile de cap, țipând:

— Nu, nu mai pot! Ticălosul ăsta să plece numaidecât de aici, altfel fac cine știe ce prostie! Slujitorul. Unde-i slujitorul? Copii, să nu luați niciodată exemplu de la băieții proști și răi ca acesta! Nelghin! Cât voi fi eu de serviciu, să stai în picioare nemișcat, și asta totdeauna, până la moarte!

Nelghin stătea, se uita la soare și se gândea, mijindu-și ochii: „Se zice că numai vulturii se uită drept în soare, dar și eu mă uit, deși nu sunt vultur și cu toate că lacrimile îmi curg șiroaie pe obraz”. Alți băieți au adus un morman de nisip umed, au ridicat un zid în jurul lui, apoi au făcut jos o ușiță, au scos cu grijă nisipul afară și a ieșit un admirabil castel feudal sau peșteră de tâlhari. „Ce proști sunt, se gândea Nelghin. Aici ar trebui să înfigă, drept steag, o nuielușă cu o frunză verde, iar în jur să pună fel de fel de flori, ca să iasă un minunat parc de castel.” Era convins că peste câtva timp vor apărea Amirov și Iuriev. Și, într-adevăr, aceștia au găsit un moment potrivit și s-au strecurat la el ca niște complotiști.

— V-ați dat cuvântul, ce aveți de gând? i-a întrebat Nelghin, nepăsător. Fugim?

Ceilalți doi șoviau.

— De altfel, mi-e totuna. Fug singur. O să auziți de mine, când voi fi milionar. Desigur că o să vă dau și vouă o slujbă. Vă fac generali. Numai vă rog să nu mă pârâți. Nu vă cunosc, nu mă cunoașteți.

Dar noul joc îi și prinsese pe băieți în mrejele lui. Iuriev a spus primul:

— Cum se poate? Doar ne-am dat cuvântul de onoare și am jurat. Hai!

Amirov mai șovăia:

— Uite, nu știu ce să fac... Duminică vine tata...

Dar Nelghin era stăpân pe situație:

— Tata, tata... Mare lucru tata. Când ajungem la Narovceat, îi trimit un car plin cu găini, gâște și curcani tăiați, o șubă de samur, o troică cu armăsari și un cufăr cu bani. Și o să-l luăm și pe tatăl tău cu noi, ca să cultivăm împreună Cordilierii.

Vera Ivanovna se plimba în sus și-n jos, înconjurată de elevii silitori. Nu ne interesează ce le spunea băieților în timpul acesta pedagoga cea ignorantă și rea. Dar, de cum a ajuns în dreptul celor trei complotiști, dintre care unul stătea nemișcat, pe față cu o expresie de prostănac, uitându-se pieziș, altul rupea niște fire de iarbă, pe care le ducea la nas și le mirosea, iar al treilea făcea pași de dans, le-a întors spatele și a pornit înapoi. În aceeași clipă, cei trei s-au repezit în tufișuri.

Drumul era cu totul necunoscut. Pe terenul acesta creșteau urzici, caprifoi, soc, brusturi, chimen sălbatec și tot felul de alte buruieni și se simțea un miros puternic de ciuperci. La început, și-au croit drum foarte greu. Li se părea că se prăvale pe o nesfârșită râpă împădurită, dar tufișurile s-au rărit treptat și a apărut o cărare. Au luat-o la fugă pe ea și au rătăcit multă vreme. La un moment dat, au auzit niște glasuri de copii și Nelghin și-a dat seama că se apropiau de partea parcului rezervată fetelor. Prin urmare, trebuiau să fugă cât mai departe de glasurile lor. Până la urmă, au ajuns într-un loc cu totul necunoscut, pe unde curgea râul repede, negru și rău mirositor Iauza sau poate un afluent al lui. Aici, firea de copil potolit a lui Amirov nu a mai putut rezista și el a spus:

— N-ar fi bine să mai așteptăm? Întâi, duminică vine tata, al doilea, am uitat să copiez lecția la caligrafie.

Dar cât de hotărât era Nelghin! Pe apă, lângă țărm, putrezeau, uitate, patru scânduri, rămase probabil de la un pod provizoriu. Nelghin a zis, cu o măreție care e caraghioasă la copii, dar rămâne în veci în istoria celor vârstnici:

— Ce să spun, Amirov? Treaba ta. Dar Iuriev și cu mine vom trece chiar acum râul și apoi pornim mai departe. Iuriev! Scoate-ți vipușt ile. Chiar acum.

Iuriev și-a rupt vipușca roșie de la guler și de la mâneci. Nelghin a făcut la fel. Amirov a mai șovăit o clipă, dar judecata rece a biruit.

— Rămâneți cu bine.

— N-o să ne pârâști? l-a mai întrebat Nelghin, ca să se asigure de tăcerea lui.

— Pe cuvânt de onoare! Zău!

Amirov a plecat. Ceilalți doi s-au suit pe pluta instabilă și, băgându-și mâinile în apă și împingând scândurile înainte prin mișcările corpului, au ajuns cu greu la malul celălalt. Pesemne că o mână nevăzută, dar binevoitoare i-a călăuzit cu bunătate, fiindcă dacă ar fi făcut o mișcare greșită, s-ar fi prăbușit în apă și s-ar fi dus la fund ca niște bolovani. Râul avea maluri abrupte, era adânc și ei nu știau să înoate. În sfârșit, au ieșit târâș pe malul celălalt, și, abia după ce au ajuns sus, și-au dat seama că încheiaseră toate socotelile cu trecutul.

În aceeași clipă, au auzit niște lătrături asurzitoare. Doi câini mari și viguroși, din rasa Saint-Bernard, veneau spre ei în goană. Băieții nu mai văzuseră până atunci astfel de câini decât în poză, dar boturile căscate, limbile roșii, răsuflarea întretăiată a acestora, precum și lătrăturile asurzitoare existau în realitate. O salcie scorburoasă și bătrână se apleca peste râu. Iuriev, apoi Nelghin s-au urcat în ea cu repeziciunea unor maimuțe și s-au așezat pe crengi, tremurând de groază și strângându-și sub ei picioarele ude.

După câtva timp, a apărut un om murdar, cu fața negricioasă, care, după ce a potolit câinii, i-a întrebat pe băieți:

— De unde veniți? Cine sunteți? Unde stați? Încotro vă duceți?

Nelghin a început să mintă, inspirat. Și-a amintit puțin de „Scufița roșie”.

— Ne ducem la Kudrino, la bunica. Dar ne-am rătăcit. Pe unde s-o luăm?

Omul cel negricios s-a dovedit până la urmă mai puțin înfricoșător decât câinii. Ocrotiți de el, băieții au ajuns în biroul administratorului uzinei metalurgice, „Danhauser & Co”. Un neamț gras, duhnind a bere și foarte calm, i-a întrebat aproape același lucru ca și omul cel negricios, dar cu totul nepăsător. Totuși, ațele de la vipuștile rupte fără prea multă îndemânare aproape că-l făcură să bănuiască adevărul.

— Nu cumva sunteți de la, cum îi zice, de la pensionul Elizavetinski?

Pensionul Elizavetinski se afla lângă internatul lor, și dacă omul ar fi spus „Razumovski”, probabil că băieții s-ar fi dat de gol. Dar greșeala neamțului l-a inspirat pe Nelghin.

— Vai de mine! Pensionul Elizavetinski este de fete. Iar noi voiam doar să ne arătați drumul.

Neamțul i-a lăsat să plece, spunând însă omului negricios:

— Bagă de seamă să nu șterpelească ceva.

Acesta i-a condus prin curte până la poarta a doua. Prin curte sclipeau băltoace în lumina asfințitului, zăceau bucăți de fier și mirosea a clor.

Băieții nu știau unde se află. Când ieșiră în stradă, se pomeniră lângă mânăstirea Andronievski. Oricât de curios s-ar părea, când îi întrebau pe trecători de drumul spre Kudrino, de cele mai multe ori li se dădea un răspuns batjocoritor sau vădit fals: „Cotește la dreapta, apoi iar la dreapta, acolo o să vezi un coș, peste coș, un cizmar, peste cizmar, un cofetar, și mai încolo zărești Kudrino”. Sau: „Mergeți drept înainte, băieți, fără s-o luați nici la dreapta, nici la stânga. Dar părinții voștri unde sunt? Vai de mine! Cum se poate ca băieți atât de mici să umble singuri! Cum vă cheamă?”

Însă Nelghin, din instinct, nu ținea seama de îndrumările lor glumețe și nu răspundea la întrebări. Se înserase... Iuriev scâncea, spunând că e gata să-și urmeze prietenul până la capătul pământului, dar îi pare rău că a uitat la pension o pungă cu șapte copeici și o iconiță – primită în dar de la răposata lui mamă o dată cu binecuvântarea ei (maică-si nici nu-i trecea prin gând să moară). Nelghin știa că a se lăsa înduplecat, a se recunoaște învins sau a șovăi ar însemna să piardă totul și să se facă de râs pe veci. În felul său, era demn de admirație în aceste clipe.

— Hai să ne prefacem că suntem italieni hoinari, i-a propus el lui Iuriev.

— *Molacala sela malam. Lam pa lea to naleam alam*.

Trecătorii se fereau de ei. Cine știe ce-și închipuiau. Credeau probabil că doi cretini scăpaseră din vreo casă de nebuni. Instinctul îi împingea uneori spre fântâni care-și vărsau apa în bazine largi, din care băieții beau ca niște câini și astfel, o dată – o, mârșavă Moscovă, lipsită de suflet! pe când Nelghin își potolea setea, un dobitoc în toată firea, negustor ambulant, și-a scos tava de după gât, a pus-o cu grijă pe caldarâm și i-a ars băiatului una peste ceafă. Copilul s-a înecat cu înghițitura de apă și abia și-a venit în fire. Când au ajuns în centrul orașului, au mai trecut printr-o sperietură. Mergeau pe o stradă îngustă, străjuită de case bogate și plină de lume. Când au întrebat pe cineva de drumul spre Kudrino, omul, de data aceasta, politicos, binevoitor și probabil cinstit, le-a răspuns:

— Trebuie să vă întoarceți înapoi și să cotiți la stânga pe strada următoare. În felul ăsta ajungeți unde trebuie.

Dar băieții erau atât de obosiți, încât cuvântul „înapoi” li s-a

părut înfricoșător, așa că au preferat să meargă cu încăpățânare și fără rost drept înainte. Pe hartă, de la Lefortovo la Kudrino sunt cam opt verste, însă cu zigzagurile lor absurde ei au parcurs probabil peste douăzeci de verste, dar au ajuns totuși la Kudrino. Acolo, peste drum de Casa văduvelor, au găsit clădirea în care locuise cu doi ani în urmă bunica lui Nelghin.

Pe Serghei Firsovici și pe soția lui i-a mirat întrucâtva vizita aceasta atât de târzie, dar în amintirea răposatei bunici, care fusese o femeie minunată, și biruiți de elocința lui Nelghin, le-au dat băieților ospitalitate. Lucru cu atât mai ușor, cu cât odaia de pe vremuri a bunicii (cu o fereastră spre coridor) era, întâmplător, liberă. Istovit, Nelghin mințea cu ultimele lui puteri:

— Mama trebuie să fie acum în parcul Petrovski. Eu și colegul meu mergeam într-acolo, dar am pierdut banii. Acum ne e frică să ne întoarcem acasă. E noapte și atât de târziu!

Gazdele i-au poftit la ceai și chifle. Iuriev abia aștepta să mănânce și să bea un ceai, însă Nelghin, mai prevăzător, s-a gândit: „Să nu bănuie cumva că n-am mâncat nimic” și a spus:

— Mulțumesc, am prânzit chiar acum.

Ah, ce greu mergea cu Iuriev ăsta, lipsit de voință și gata să izbucnească în orice clipă în plâns. Pentru dormit li s-a așternut pe jos o pătură și o pernă. În încăperea alăturată se auzeau hârșâind papucii lui Serghei Firsovici. Era contopist la primărie și, înainte, pe când trăia bunica, spunea cu humor despre sine însuși: „La noi la primărie există consilieri cu drept de vot și fără drept de vot. Eu sunt dintre cei fără drept de vot.” N-aveau copii, în schimb, creșteau vreo șase sau șapte câini mici, negri, cu blana scurtă și cu pete roșcate sub ochi. Dimineața, Serghei Firsovici își citea ziarul, iar seara, le dădea câinilor să mănânce ficat fiert, în timp ce se plimba prin odăi, târșâindu-și papucii și bombănind cine știe ce.

Dar Nelghin își amintea foarte bine că animalele nu mâncau tot ficatul. Așa că i-a spus lui Iuriev:

— Tu să nu te miști de aici. Eu mă duc să fac rost de mâncare.

A pornit pe dibuite prin întuneric, a dat, într-adevăr, de farfuria cu ficat (câinii, sătui, au mârâit, dar după ce l-au recunoscut s-au liniștit) și i-a adus-o lui Iuriev.

Probabil că nu era mai mult de o litră de ficat, dar s-au mulțumit și cu atât, și după aceea au căzut în somnul dulce, fără vise, al celor obosiți.

A doua zi dimineață s-au trezit înviorați. Nelghin era tot atât de

îndrăzneț și hotărât ca în ajun, în schimb, Iuriev își pierduse înflăcărarea și nu mai avea nicio energie. Ca o adevărată muiere din Tver, l-a întrebat, strâmbându-se și smiorcăind:

— Și acum ce ne facem?

Prietenul nu putea să-i dea un răspuns cinstit, fiindcă se mai trezise și el la realitate și nu știa ce se mai putea întâmpla. Totuși, căutând să judece situația, își aminti că nu auzise până atunci foșnetul ziarului, deși poștașul îl și băgase fără doar și poate sub ușă. Or, în ziare se scrie de obicei despre băieții fugiți de la pension, așa că trebuiau să plece înainte ca Serghei Firsovici să înceapă să-l citească. Dragul, scumpul meu Serghei Firsovici! Fie-i țărâna ușoară! Pesemne că bănuia el ceva, însă nu i-a sâcâit pe cei doi fugari cu întrebări indiscrete. Când le-a oferit ceai, ei au răspuns: „Vă mulțumim, dar suntem foarte grăbiți” (ce oameni ocupați!)... Și el i-a lăsat să plece liniștiți.

Până atunci, toate prevederile lui Nelghin se împliniseră. Acum nu mai rămânea decât să se urce în tren și să pornească spre uimitorul oraș Narovceat, la iobagii cei credincioși. Toți știm că voința omenească săvârșește uneori minuni, totuși trebuie să ai oarecare cunoștințe, să fii sigur de tine, înalt, să ai o voce tunătoare, mustăți și multe altele, poate chiar și lucruri de prisos. Când au ieșit în stradă, Iuriev a început să scâncească:

— Vreau acasă, la internat!

— E o ticăloșie, l-a repezit Nelghin, deși simțea în adâncul sufletului său că până la urmă vor trebui să se dea bătuți. E o porcărie! Nu ești un bun camarad! Ți-ai dat cuvântul de onoare.

— Dar mi-e frică!

— Bine, s-a învoit Nelghin până la urmă, dar să mergem mai întâi la grădina zoologică.

— N-avem bani.

— Nu-i nimic. Tu ține-te de mine, că știu eu ce-i de făcut. Dar drumul într-acolo nu prea-l știa bine. Trebuiau să mai meargă vreo trei sute de pași. În dreapta, se afla foișorul, în stânga, biserica Pocroave, la stânga ei – niște iazuri, în dreapta lor – grădina zoologică, iar între ele, un pod. Trebuia să treci peste pod, să sari peste o balustradă și să ai curajul să te zvârli într-o baltă adâncă până la brâu. Așa puteai să pătrunzi în parc fără bilet de intrare. Nelghin auzise toate acestea cândva de la alți băieți, însă era la prima lui încercare. A sărit în baltă și s-a mânjit de noroi din creștet până-n tălpi ca un drac. Iuriev nu a avut încotro. Să rămână singur

îi era și mai frică, așa că a sărit și el. Plini de inițiativă, murdari, cu urmele vipuștilor rupte s-au dus să vadă cacatua și struțul. Nelghin i-a dat struțului să înghită o piatră mare și o cheie de ceasornic de buzunar, găsite pe cărare, apoi au vizitat elefanții, tigrii, dihorii cei puturoși, vulpile, hipopotamul, care stătea tolănit într-o băltoacă, ținându-și căscat pe deasupra apei botul asemănător cu o valiză cu căptușeală roz. Au întărâtat maimuțele și au pus mâna pe porcul spinos. A rămas un mister până astăzi, cum de nu i-a oprit nimeni. Dar probabil că voința omenească este un domeniu încă necercetat.

Până la urmă, au fost siliți să se întoarcă la internat. Iuriev nu mai plângea, ci-i spunea doar mereu lui Nelghin:

— Să mărturisești că tu ai pus totul la cale, și eu doar te-am urmat.

— Bine.

De data aceasta, drumul nu a mai fost atât de lung. I-au ajutat instinctul și lumina zilei să nu se rătăcească. Pe la ora trei au ajuns la școală. La poartă se aflau portari, spălătorese, oameni de serviciu și bucătărese. Dar, ciudat, la început niciunul dintre ei nu le-a dat atenție, așa că nu știau pe cine hărăzise soarta să-i ducă în fața judecății. Au fost totuși înhățați destul de repede, apoi duși la infirmerie și închiși în camere separate, interzicându-se cu strictețe să se vadă între ei. Nelghin și-a ținut făgăduiala și a luat toată vina asupra sa.

Singurătatea era apăsătoare. Nu tu cărți, nu tu discuții, pe de altă parte, Iuriev se dovedise a fi un mare tont. Nelghin, deși avea numai unsprezece ani, se gândi să stea de vorbă cu el prin bătăi în perete, dar micul bătrân, viitorul adult plin de lașitate, nu a răspuns semnalelor lui. Neavând altă treabă, Nelghin și-a amintit și a rezolvat aproape toate problemele de aritmetică și a repetat în minte cuvintele eu terminația „ea”. Însă într-o zi, pe la amiază, s-au auzit pe coridor pași grei și clinchetul clopoțeilor.

„În orice caz, or să mă bată, se gândi el. Dacă aș muri pe neașteptate? La toți le-ar părea rău...” Într-un cuvânt, prin minte îi treceau gândurile obișnuite, care străbat mintea oricărui băiețaș... El nu știa că prințesa G. își cedase între timp locul de onoare prințesei L., așa că în cămăruța infirmeriei o văzu intrând nu numai pe directoarea cea severă, ci și pe noua stapână a sufletului și trupului său de copil, și împreună cu ele, vreo cinci-șase cucoane mondene și vesele și aproape toate pedagogele bătrâne.

— Uitați-vă, prințesă, spuse directoarea. O adevărată comoară! Desigur că ar trebui trimis la pușcărie. Priviți-l ce față îngrozitoare are. Iată cu cine avem de luptat aici, scumpă prințesă. Ni se trimit copii răi din cale-afară.

Dar doamna cea robustă, care avea o față foarte simpatică, obișnuită, cu trăsături blânde, răspunse politicos:

— Nu pare să fie chiar atât de rău. Frunte mare, ochi ageri. Probabil că are și o voință dârză. Se prea poate să nu iasă din el nimic, dar cine știe...

— Vedeți lucrurile prin ochelari trandafirii.

— Nu, dar nu vreau să-mi încep activitatea cu o pedeapsă aspră.

— Așadar, prințesă, dumneavoastră socotiți că ar fi posibil să fie admis la examen?

— Desigur, prințesă, eu sunt dinainte de acord cu părerea dumneavoastră, însă o mică experiență, dacă permiteți...

— O, desigur. Vă rog.

— Vă mulțumesc. Sunteți foarte amabilă.

Și au plecat în aceeași ordine în care veniseră. Fiindcă vorbiseră franțuzește, Nelghin nu înțelesese absolut nimic, totuși traduse convorbirea lor în limba sa cum se pricepu. I se părea că fosta directoare spusese:

— Cum, să nu fie biciuit băiatul acesta?

Iar cealaltă răspunsese:

— Nu. E prea mic și slab...

Apoi, pe neașteptate, ca în toate povestirile, s-a întâmplat o minune. După ce numeroasele voci de femei au amuțit, Nelghin a auzit niște pași ușori. Era greu de presupus că prințesa cea voinică și grasă ar putea să pășească atât de ușor. Dar el a deslușit două cuvinte pe care ea i le spunea cuiva pe coridor:

— *Pardon, princesse!...*[1]

Apoi, ea a intrat în odaia plictisitoare de la infirmerie, a cuprins cu mâinile capul aspru al băiatului, i-a ridicat fața în sus, s-a uitat îndelung în ochii lui, de parcă ar fi vrut să-i citească în ei viitorul, apoi i-a mângâiat coama aspră de la frunte spre ceafă, spunându-i:

— Să nu te temi, băiețaș. O să-ți trimit numaidecât niște supă de găină și un pahar de vin roșu. Probabil că n-ai mâncat de mult. Uite ce palid ești! Dar să nu spui nimănui nimic. Sunt convinsă că o să reușești foarte bine la examene.

Tocmai se pregătea să plece, dar s-a oprit deodată și l-a

[1] Scuzați, prințesă !... (Fr.) (N. t.)

întrebat:

— E adevărat că tu ai pus la cale fuga și l-ai convins pe colegul tău să te urmeze?

— E adevărat, a răspuns Nelghin, cu tărie, adăugând disprețuitor: E o muiere!

Fața plină și simpatică a prințesei s-a luminat de un zâmbet fermecător.

— Mare obraznic îmi ești! a râs ea, prietenos, mângâindu-i obrazul zgâriat și ars de soare. Bine, sălbaticule, trăiește după voia ta. Dar ai grijă să nu faci ceva necinstit. Cu bine, răzvrătitule.

S-a aplecat spre el. Nelghin își ținea ochii închiși. O clipă a simțit mirosul pur și dulce al parfumului ei pe frunte, atingerea gingașă a unor buze, apoi o adiere de vânt, pricinuită de rochia prințesei, în timp ce se îndepărta.

Era cea dintâi mângâiere primită de la un om străin. A deschis ochii. În cameră nu se mai afla nimeni. De pe coridor se auzeau din ce în ce mai încet sunetele pașilor ei ușori și grăbiți. Și Nelghin și-a lipit mâinile de piept, șoptind plin de entuziasm, cu lacrimi în ochi:

— Pentru tine fac orice!

1917

COCOȘUL DE AUR

Nu pot să spun exact când s-a petrecut această minune. În orice caz, dacă nu chiar la 21 iunie, în ziua solstițiului de vară, totuși foarte aproape de această dată. Ea s-a întâmplat la o vilă, în Ville-D'Avray, la zece kilometri de Paris.

M-am trezit încă înainte de revărsatul zorilor, pe neașteptate, fără trecerea obișnuită de la vis la viață, cu un sentiment de prospețime și cu convingerea plăcută că afară, sub cerul liber, în seninul gingaș al zorilor apropiate, se petrece o minune simplă și plină de farmec. Așa mă trezeau uneori din somn, ușor, înaintea aurorei, cântecul vesel al unui graur sau fluieratul obraznic, dar melodios, al unei mierle.

Am deschis larg fereastra și m-am așezat pe pervaz. Prin aerul încă rece plutea mireasma fină a ierburilor, a frunzelor, a scoarței copacilor și a pământului. Printre policandrele întunecate ale castanilor mai dăinuiau încă petice de pâclă, ca un văl diafan destrămat o dată cu apropierea zorilor. Dar copacii se și trezeau, înfiorându-se și deschizându-și alene, plini de veselie, milioanele de ochi. Oare, credeți că ei nu văd și nu aud?

Graurul cel vesel și flecar însă, precum și nepăsătoarea mierlă tăceau în dimineața aceea. Poate că ascultau, ca și mine, cu atenție și uimire sunetele melodioase, puternice, ciudate și de neînțeles, pe care nu le mai auzisem niciodată și care făceau să tresară parcă fiecare părticică de aer.

Nu mi-am dat seama imediat că este cântecul cocoșilor. Au trecut multe clipe până când am ghicit. Mi se părea că de peste tot răsună trompete de aur și de argint, care trimit în înălțimi sunete de o puritate, frumusețe și sonoritate uimitoare.

Cunosc forța și stridența strigătului cocoșilor. Pe vremuri, când vânam primăvara gotcani în uriașele păduri rusești, la vreo zece sau cincisprezece verste de cel mai apropiat sălaș omenesc, prindeam, cu auzul încordat, înainte de răsăritul soarelui, numai două sunete, care îmi aminteau de om: când și când, un îndepărtat șuier de locomotivă și strigătele cocoșilor din satele apropiate. Ultimele sunete de pe pământ, care-mi mai răsunau în ureche, atunci când mă ridicam în zbor cu un balon, erau totdeauna fluierăturile băieților de pe stradă, însă cucurigul victorios al cocoșului îl auzeam mult mai multă vreme. Și acum, în ora aceasta sfielnică, când pământul, copacii și cerul abia ieșiți din scăldătoarea plină de răcoare a nopții, își puneau tăcuți veșmintele de dimineață, mă gândeam cu emoție: „Acum cântă cocoșii de

pretutindeni, toți, până la unul, bătrâni, mai vârstnici, tineri și băiețandri de un an, toți cei ce trăiesc pe întinderea uriașă bătută de soare, precum și pe aceea care peste câteva clipe va prinde să strălucească în bătaia astrului luminii!" În jur, pe toată suprafața accesibilă auzului omenesc încordat, nu există un orășel, un sat, o fermă ori vreo curte unde cocoșii, întinzându-și capetele înainte și zburlindu-și penele de pe grumaz, să nu arunce spre cer sunetele lor triumfătoare, minunate și furioase. Pretutindeni – la Versailles, la Saint-Germain și Malmaison, la Rueil, Suresnes, Garches, Marnes-La-Coquette, la Vaucresson, la Meudon și la periferiile Parisului – răsună simultan cântecul entuziast a sute de mii de glasuri de cocoși. Orice orchestră omenească ar părea deplorabilă în comparație cu acest cor fermecat și viguros, în care nu mai auzi cântecul fiecărui cocoș în parte, ci revărsarea din plin a unui acord major pe fondul unui *do* purpuriu-auriu!

Din timp în timp, cocoșii mai apropiați tăceau câteva clipe, de parcă ar fi făcut o pauză riguros de exactă, și atunci auzeam cum valul sunetelor se rostogolea tot mai departe, mereu mai departe și, parcă izbindu-se de ceva, se întorcea, creștea mereu și se înălța, răsunător, până la fereastra mea, până la acoperișuri, până în vârful copacilor. Valurile acestea largi, sonore se rostogoleau de la nord spre sud, de la vest spre est, într-un fel de fugă minunată, uluitoare. Probabil că tot așa trupele strălucitei Rome îi întâmpinau pe Cezarii triumfători ai antichității. Cohortele de pe deal vedeau primele carul triumfal și-l salutau pe Cezar cu exclamații îndepărtate de bucurie, în timp ce jos strigau cu glasuri metalice legiunile entuziasmate, ale căror rânduri erau luminate unul după altul de privirea scânteietoare a ochilor săi minunați.

Ascultam muzica aceasta fermecătoare plin de emoție, aproape cu încântare. Ea nu te asurzea, ci-ți umplea auzul cu o melodie dulce. Ce dimineață ciudată, neobișnuită! Ce s-o fi întâmplat astăzi cu cocoșii din toată regiunea, poate din întreaga țară, poate de pe tot pământul? Nu cumva sărbătoresc cea mai lungă zi însorită, cântând cu bucurie minunile verii: căldura soarelui, nisipul fierbinte, ierburile mirositoare și fragede, bucuriile nesfârșite ale dragostei și cele furtunoase ale luptei, când două trupuri viguroase de cocoși se ciocnesc cu furie în văzduh, se lovesc tare cu aripile elastice, își înfig în carne ciocurile încovoiate, ca de oțel, și din norul de praf stârnit zboară pene și stropi de sânge. Sau poate că astăzi se sărbătorește aniversarea a trei sute de milenii de la nașterea

Cocoșului Antic, strămoșul tuturor cocoșilor de pe lume, cel ce ca oștean și rege, necunoscând o putere mai presus de a sa, domnea ca stăpân absolut asupra pădurilor, câmpiilor și apelor?

„Și, în sfârșit, mă gândeam eu, poate că astăzi, înaintea celei mai lungi zile de muncă din timpul verii, norii au ținut câteva clipe soarele în loc la răsărit, iar cocoșii, adoratorii lui, care au divinizat lumina și căldura, îl cheamă în cucernica lor nerăbdare pe zeul lor cu chip de foc."

Dar iată-l și pe el. Nimeni nu a putut încă – om, fiară sau pasăre – să prindă clipa apariției soarelui și să noteze secunda când toate de pe lume devin din palide, trandafirii, trandafirii-aurii, de aur... Și iată că focul auriu aprinde totul: cerul, văzduhul, pământul. Încordându-și ultimele forțe, în extaz și uitare de sine, înfiorați de încântare și închizându-și ochii de plăcere, nenumăratul cor al cocoșilor cântă un minunat imn de slavă. Și nu-mi mai dau seama dacă razele de soare sună ca niște trâmbițe de aur sau imnul cocoșilor strălucește ca razele de soare. Marele Cocoș de Aur apare pe cer în singurătatea lui învăpăiată. Iată-l, vechiul și minunatul mit al păsării Fenix, pasărea misterioasă, care abia în seara de ajun s-a mistuit în focul măreț al apusului, iar astăzi se înalță din nou la răsărit, din propria-i cenușă, din fum și jar!

Treptat, cocoșii de pe pământ amuțesc. Mai întâi, cei de aproape, apoi, cei mai îndepărtați, și mai îndepărtați și, în sfârșit, undeva, la marginea lumii, aproape dincolo de limitele auzului, urechea prinde un gingaș *pianissimo.* Dar se stinge și el.

Muzica aceasta fermecătoare și solemnă m-a obsedat toată ziua. Pe la ora două am intrat într-o curte. În mijlocul ei se afla un cocoș uriaș de Longchamp. În razele vii ale soarelui, aurul tunicii lui sclipea orbitor, zalele sale de oțel negru străluceau în reflexe verzi și albastre, panglicile de atlaz, roșii, negre și albe, fluturau în vânt. L-am ocolit cu grijă pe cocoșul acesta nespus de frumos, m-am aplecat și l-am întrebat:

— Dumneata ai cântat atât de frumos în dimineața asta?

El mi-a aruncat o privire piezișă, nemulțumită, și-a întors capul, a scormonit de câteva ori nisipul cu ciocul și a murmurat ceva cu un glas de bas răgușit. Nu aș putea jura că l-am înțeles, dar mi s-a părut că mi-a răspuns: „Dar dumitale ce-ți pasă?"

Nu m-am supărat. M-am simțit doar rușinat. Știu și fără el că nu sunt decât un om slab și neajutorat. Inima mea deșartă nu poate să cuprindă entuziasmul sfânt al cocoșului care-i cântă osanale zeului

său de aur. Dar să nu-mi fie oare și mie îngăduit să iubesc în felul meu, cu modestie, soarele cel veșnic, minunat, bun și dătător de viață?

1923

IU-IU

Nika, fii atentă! Nu ne-am înțeles noi așa? Lasă în pace fața de masă și nu mai tot împleti franjurile! Fii fetiță cuminte!

O chema Iu-iu. Nu în cinstea vreunui mandarin cu acest nume și nici de dragul țigărilor Iu-iu, ci pur și simplu așa. Când a văzut-o întâia oară, pe vremea când era o pisicuță mică de tot, tânărul acela în vârstă de trei ani a făcut ochii mari, și-a țuguiat buzele și a rostit: „Iu-iu!” Ca un șuierat. Și așa i-a rămas numele – Iu-iu.

La început, era numai un ghemotoc pufos, cu doi ochișori veseli și cu năsucul alb-trandafiriu. Ghemotocul ăsta dormea pe pervazul ferestrei, la soare, lipăia lapte din farfurioară, torcând cu ochii îngustați de plăcere, prindea cu lăbuța muște pe geam, se tăvălea pe jos, se juca cu câte o hârtiuță, cu câte un ghem de ață sau cu propria lui coadă... Și nu ne-am dat nici noi seama cum, în locul ghemotocului pufos, negru, tărcat cu galben și alb, ne-am pomenit cu coșcogeamite pisică, voinică și frumoasă cum nu găseai alta și pizmuită de toți iubitorii de pisici.

Nika, scoate degetul din gură, că te-ai făcut mare. Mai ai opt ani și ești bună de măritat. Dacă prinzi cumva obiceiul ăsta urât? Când o fi să vină de peste mări și țări un prinț chipeș ca să te pețească, tu să stai cu degetul în gură? Atuncea prințul o să ofteze din rărunchi și o să plece să-și caute altă mireasă, iar tu ai să vezi de departe caleașca aurită cu geamuri de cristal... și colbul stârnit de roți și de copitele cailor...

Într-un cuvânt, s-a făcut o pisică de toată frumusețea. Avea o blană lungă și lucioasă, castanie-închisă, cu pete ca para focului, și un plastron alb și elegant pe piept; mustățile îi erau lungi cât toate zilele, lăbuțele dindărăt îmbrăcate cu niște pantaloni largi, iar coada ca o perie de șters sticlele de lampă.

Nika, dă-l jos de pe genunchi pe Bobik. Nu cumva îți închipui că urechea unui cățeluș e manivelă de flașnetă? Ce-ai zice dacă cineva ți-ar răsuci ție în felul ăsta urechea? Dă-l jos imediat, că altfel nu-ți mai spun povestea...

Uite-așa. Dar mai frumos decât orice, era caracterul ei! Vezi tu,

Nika dragă, noi trăim înconjurați de animale și nu știm absolut nimic despre ele. Și asta numai fiindcă nu ne interesăm de ele. Să luăm, de pildă, câinii pe care i-am cunoscut noi amândoi. Fiecare avea apucăturile lui, personalitatea lui. Așa sunt și pisicile, și caii, și păsările. La fel ca oamenii!

Of, Nika, tare mai ești neastâmpărată! De ce îți apeși pleoapa cu degetul? Ți se pare că în loc de o lampă vezi două, care ba se apropie, ba se depărtează? Să nu mai umbli niciodată cu mâna la ochi...

Așadar, să nu-i crezi pe cei care vorbesc de rău animalele. Dacă are să-ți spună cineva că măgarul e prost, tu ține minte că, dimpotrivă, măgarul e un animal nu numai deștept, ci și ascultător, prietenos și muncitor. Dar dacă îl încarci peste puterile lui sau îl iei drept cal de curse, măgarul se oprește pur și simplu pe loc ca și cum ți-ar spune: „Asta, bădie, nu-i de mine! Poți să-mi faci ce poftești!” Și n-ai decât să-l bați până mâine, că pe el tot nu-l urnești din loc. Aș vrea să știu cine în cazul ăsta e mai prost și mai încăpățânat, măgarul sau omul? Cu calul e cu totul altceva. Calul e nerăbdător, nervos și supărăcios. Câteodată, râvna îl împinge să alerge mai mult decât îl țin puterile, și atunci crapă de atâta alergătură...

Pe urmă se mai zice: prost ca o gâscă... Să știi însă că pasăre mai deșteaptă ca gâsca nu se află pe lume. Gâsca își cunoaște stăpânii după pași. Bunăoară, te întorci în puterea nopții acasă; vii pe stradă, deschizi portița, străbați curtea – gâștele tac chitic, ca și cum nici n-ar fi acolo. Dar ia să intre în curte un necunoscut, să vezi ce zarvă încep să facă: „Ga-ga-ga! Ga-ga-ga! Cine tot umblă hojma prin curțile altora?”

Pe urmă... Vai, Nika, nu mai mânca hârtie. Scuip-o imediat!... Pe urmă, dacă ai ști tu ce părinți buni sunt ele! Clocesc ouăle pe rând, când dumneaei, când dumnealui... Ba gânsacul e chiar mai conștiincios decât gâsca. Căci atunci când soața lui, în clipe de răgaz, se întrece cu măsura, pălăvrăgind cu suratele, la teică, după năravul muieresc, domnul gânsac vine, o apucă cu ciocul de ceafă și o duce frumușel acasă, la cuibar, la îndatoririle ei de mamă. Ce zici de asta?

Dar să vezi ce nostim e când binevoiește familia lui să iasă la plimbare. În frunte merge el, stâlpul casei. De mândru și fudul ce e, își ține ciocul ridicat în sus, către cer. Privește de la înălțime toate orătăniile. Dar vai de câinele nepriceput sau de o fetiță zburdalnică,

cum ești tu, Nika, dacă nu-i faceți loc: numaidecât își întinde gâtul la pământ ca un șarpe, începe să șuiere ca un sifon, cască pliscul lui aspru, și tu, Nika, umbli a doua zi cu o vânătaie cât toate zilele la piciorul stâng, mai jos de genunchi, iar cățelușul își scutură de zor urechea ciupită.

În urma gânsacului vin bobocii galbeni-verzi, ca puful de pe mâțișori când dă salcia în floare. Se îndeasă unii în alții și piuie. Au gâturile golașe și abia se țin pe lăbuțe; nici nu-ți vine să crezi că au să crească și curând au să-l ajungă pe tatăl lor. Iar mama încheie șirul și n-am cuvinte să spun câtă fericire și încântare radiază întreaga ei ființă! „Să se uite toată lumea și să se minuneze ce mândrețe de bărbat și ce minunăție de copii am! Măcar că sunt mamă și nevastă, dar ce-i drept, e drept, mai mândră ca mine nu se află nimeni pe lumea asta!”

Și de țanțoșă ce e, merge, legănându-se, iar toată familia laolaltă seamănă leit cu o familie preacinstită de nemți ieșită duminica la plimbare.

Și să vezi încă ceva! Cel mai rar se lasă călcați de automobil gâștele și câinii șoricari – aceia care seamănă cu niște crocodili – măcar că par care mai de care mai greoi și neîndemânatici.

Sau să luăm calul. Ce se spune despre cal? Că ar fi prost. Că numai frumusețea e de el, că știe să fugă repede și că are memoria locurilor. Altfel, e un dobitoc ca toate celelalte și în afară de asta e și miop, capricios, răzbunător și nu se atașează de om. Balivernele astea, însă, le spun oamenii care țin calul în grajduri întunecoase, care nu cunosc bucuria de a crește un cal de când e mânz, care n-au simțit niciodată cât de recunoscător îi este calul aceluia care îl spală, îl țesală, îl duce la potcovit, îl adapă și-i dă de mâncare. Câte un om se gândește numai la asta: să sară pe cal și valea! temându-se doar ca nu cumva să-l zvârle, să-l muște sau să-l trântească jos. Lui nici nu-i trece prin cap să-i mai împrospăteze calului gura, să folosească în drum o potecuță mai moale, să-l adape la timp și cu măsură, să-l acopere la popasuri cu pătura sau cu haina lui... De ce l-ar respecta oare calul, te întreb?

Vorbește mai bine de cal cu un adevărat călăreț și are să-ți răspundă că nu există animal mai deștept, mai bun și mai nobil decât calul, bineînțeles, dacă se află pe mâini bune.

Arabii au caii cei mai buni din lume, dar la ei calul e un membru al familiei. Acolo copiii mici sunt lăsați în seama calului ca în seama celei mai credincioase dădace. Și fii pe pace, Nika, că un asemenea

cal calcă scorpionul cu copita și izbește cu picioarele dindărăt fiara sălbatică. Iar când copilașul tuciuriu se târăște în patru labe undeva, în niște tufe cu ghimpi, unde sunt șerpi, calul îl apucă binișor de gulerul cămășuței sau de fundul pantalonașilor și mi ți-l duce la cort, ca să nu se vâre, prostuțul de el, unde nu trebuie!

Și, câteodată, caii se prăpădesc, ducând dorul stăpânului, sau plâng cu lacrimi adevărate.

Ian ascultă cum cântau cazacii zaporojeni despre cal și despre stăpânul lui ucis. Stăpânul zace mort pe câmpie, iar:

Calul îi tot dă târcoale,
Muștele-alungând cu coada,
I se uită-n ochi cu jale,
Cu suflarea lui îl scaldă.

Ei, ia zi-i, care din doi are dreptate? Cel care se dă drept călăreț sau călărețul adevărat?

Dar cred că n-ai uitat de pisică, nu? Bine, să revenim la ea.

Chiar așa, că uite, povestirea mea s-a mistuit aproape toată în introducere. Tot așa, în Grecia antică era un orășel mic de tot, dar avea o coșcogeamite poartă, din care pricină un trecător a glumit o dată, zicând: „Aveți grijă, cetățeni, de orașul vostru, că te pomenești că o ia din loc pe poarta asta”.

Îmi pare rău însă. Aș fi vrut să-ți mai spun încă multe lucruri: cât de curați și de deștepți sunt porcii, pe care toată lumea îi bârfește, sau cum ciorile păcălesc în fel și chip dulăul care păzește casa omului, ca să-i ia ciolanul, cum cămilele... dar să lăsăm cămilele; hai îndărăt la pisică.

Iu-iu dormea în casă, unde poftea: pe canapele, pe covoare, pe scaune sau sus pe pian, cocoțată pe caietele de note. Tare mult îi plăcea să stea culcată pe ziare, strecurându-se sub foaia de deasupra: cerneala tipografică are ceva îmbietor pentru mirosul pisicilor și în afară de asta hârtia păstrează foarte bine căldura.

Când cei din casă începeau să se trezească din somn, prima ei vizită de afaceri o făceau întotdeauna la mine, și asta numai după ce urechea ei sensibilă deslușea glăsciorul cristalin de copil care se auzea în camera de-alături.

Iu-iu deschidea cu botișorul și cu lăbuțele ușa întredeschisă, intra înăuntru, sărea în așternut, mă atingea cu năsucul ei trandafiriu pe mână sau pe obraz și spunea scurt: „mârrm”.

În viața ei n-a mieunat; scotea numai sunetul acesta destul de muzical: „mârrm”. Însă mârâitul acesta avea multe nuanțe variate,

care exprimau când dezmierdare, când neliniște, când o cerere, când un refuz, când recunoștință, când ciudă, când un reproș. Un „mârrm” mai scurt însemna întotdeauna: „urmează-mă”.

Sărea jos și pornea, fără să întoarcă capul, spre ușă. Nu se îndoia că am să-i dau ascultare.

Și, într-adevăr, o ascultam. Mă îmbrăcam iute și ieșeam în coridorul întunecos. Sclipindu-și crisoliții galbeni-verzui ai ochilor, Iu-iu mă aștepta la ușa care dădea în camera unde dormea de obicei tânărul în vârstă de patru ani, cu maică-sa. Deschideam un pic ușa. Un „mârrm” de recunoștință abia auzit, o mișcare sprintenă a corpului agil, un zigzag al cozii pufoase – și Iu-iu se strecura în camera copilului.

Aici urma ritualul salutului de dimineață. Mai întâi – ca o îndatorire de respect aproape oficială – un salt în așternut la mama. „Mârrm! Bună dimineața, stăpână!” O atingere cu năsucul pe mână și pe obraz și gata! Apoi un salt jos și un salt peste plasă, în pătuțul copilului. Întâlnirea era plină de gingășie.

„Mârrm, mârmm! Bună dimineața, prietene! Ai dormit bine?”

— Iu-iușenka! Iușenka! Iușenka dragă!

Și vocea din celălalt pat:

— Kolea, ți-am spus de-atâtea ori să nu mai săruți pisica! Pisica e un purtător de microbi...

Firește, aici, după plasă, se legase o prietenie din cele mai puternice și mai duioase. Totuși, pisicile și oamenii nu sunt decât pisici și oameni. Oare Iu-iu nu știe că peste puțin Katerina va aduce frișcă și hrișcă fiartă cu lapte și unt? De bună seamă că știe.

Iu-iu nu umblă niciodată cu cerșitul. (Pentru serviciile care i se fac mulțumește scurt și din toată inima.) A studiat însă, până în cele mai mici amănunte, ora când vine băiatul care aduce carnea de la măcelărie și îi cunoaște pașii. Dacă e afară, își așteaptă bucata de carne în cerdac, iar dacă e în casă, dă fuga după carne în bucătărie. Ușa de la bucătărie o deschide singură, cu o îndemânare uluitoare. Ușa asta n-are clanță rotundă, de fildeș, ca cea din camera copilului, ci are una lungă, de alamă. Iu-iu își face vânt, sare și rămâne agățată de clanță, cuprinzând-o cu labele dinainte, iar cu labele dinapoi se sprijină de perete. Două-trei izbituri cu tot corpul ei mlădios și, zbang! clanța cedează, iar ușa se dă în lături. Mai departe e ușor.

Se întâmplă ca băiatul să se moșmondească îndelung, tăind și cântărind carnea. Atunci, cuprinsă de nerăbdare, Iu-iu se agață cu

ghearele de marginea mesei și începe să se legene înainte și înapoi, ca un acrobat la bară fixă. Dar pe tăcute, fără un pâs.

Băiatul e un gură-cască vesel, cu obrajii rumeni, veșnic pus pe râs. Iubește grozav toate animalele. De Iu-iu este de-a dreptul îndrăgostit. Dar Iu-iu nu-i îngăduie nici măcar să se atingă de ea. Îi aruncă o privire plină de îngâmfare și face un salt în lături. E trufașă! Nu uită niciodată că în vinele ei curge sângele albastru a două neamuri mari: a frumoasei pisici de Siberia și a nobilei pisici de Buhara. Pentru ea, băiatul acesta nu e decât cineva care-i aduce carnea zilnică. Ea privește cu o răceală princiară la tot ce-i în afară de casa ei, la tot ce nu se bucură de protecția și indulgența ei. Pe noi ne acceptă cu un aer de bunăvoință.

Îmi plăcea să-i îndeplinesc poruncile. Iată-mă, de pildă, lucrând la o răsadniță, smulgând gânditor lăstarii de prisos de la pepenii galbeni; aici trebuie să lucrezi cu multă socoteală. Soarele de vară și pământul încins radiază căldură. Iu-iu se apropie tiptil.

„Mârrm!” Asta înseamnă: „Haide, mi-e sete”.

Mă îndrept anevoie de șale. Iu-iu a și luat-o înainte. Nu-și întoarce niciodată capul spre mine să vadă dacă am să cutez s-o refuz sau dacă mai zăbovesc. Mă conduce din grădină în curte, apoi în bucătărie, apoi, prin coridor, în camera mea. Deschid politicos în fața ei toate ușile și o las respectuos să treacă înainte. Când ajunge la mine în cameră, sare ușor pe lavoar, lângă robinetul de apă, găsește cu dibăcie pe marginile de marmură trei puncte de sprijin pentru trei din labe – cea de-a patra rămâne suspendată pentru echilibru – se uită la mine cu coada ochiului și spune:

„Mârrm! Dă drumul la apă!”

Las să curgă un firicel argintiu de apă. Întinzându-și cu grație gâtul, Iu-iu linge grăbită apa cu limbuța ei subțirică și trandafirie.

Pisicile beau rar, dar îndelung și mult. Uneori, ca să fac o experiență glumeață, înșurubez un pic robinetul de nichel. Acum, apa nu mai curge, picură.

Iu-iu e nemulțumită. Se lasă nerăbdătoare de pe o lăbuță pe alta în poziția ei incomodă și își întoarce capul spre mine. Două topaze galbene mă privesc cu un aer serios de dojană.

„Mârrm. Lasă-te de prostii!”...

Și dă de câteva ori cu năsucul în robinet.

Mi-e rușine. Îmi cer iertare. Dau drumul la apă să curgă cum trebuie.

Sau altă dată: Iu-iu stă jos în fața canapelei; lângă ea e un ziar.

Intru în cameră. Mă opresc. Iu-iu se uită țintă la mine, cu ochii ficși, fără să clipească. Mă uit și eu la ea. Trece așa cam un minut. În privirea lui Iu-iu citesc lămurit:

„Știi de ce am nevoie, nu te mai preface. Tot n-am să te rog!”

Mă aplec să ridic ziarul și numaidecât aud un salt moale. Pisica a și sărit pe canapea. Privirea i s-a îmblânzit. Îndoi ziarul ca pe un cort și acopăr cu el pisica. A rămas afară numai coada pufoasă, dar și aceasta se trage puțin câte puțin sub adăpostul de hârtie. Ziarul a foșnit de două-trei ori, s-a mișcat și gata. Iu-iu doarme. Ies din cameră în vârful picioarelor.

Am petrecut cu Iu-iu ceasuri deosebite de molcomă fericire familială, și anume când scriam nopțile. E o ocupație destul de istovitoare, dar dacă te lași antrenat de ea îți aduce multă bucurie tihnită.

Tot scârțâi cu penița și deodată nu găsești un cuvânt de care ai mare nevoie. Te-ai oprit. Ce liniște e! Fitilul din lampă sfârâie abia auzit, vuietul mării îți țiuie în urechi și din pricina asta noaptea pare și mai liniștită. Toți dorm. Și oamenii, și vietățile, și caii, și păsările, și copiii, și jucăriile lui Kolea în odaia de alături. Până și câinii nu mai latră; au adormit și ei. Ochii ți se încețoșează, gândurile se destramă și se mistuie. Unde mă aflu? Într-un codru des sau în vârful unui turn înalt? Și, deodată, tresar la auzul unei izbituri moi și elastice. Iu-iu a sărit sprintenă de jos pe masă. Nici nu știi când și de unde a venit.

Se tot învârte o vreme pe masă, căutându-și un locșor, și se așază alături de mine, lângă mâna dreaptă, ca un ghemotoc pufos, cu omoplații ieșiți în afară; toate cele patru lăbuțe sunt ascunse sub ea; numai cele două mănuși de catifea din față abia ies la iveală.

Scriu iarăși repede, absorbit. Din când în când, fără să-mi mișc capul, arunc câte o privire fugară pisicii care stă întoarsă pe trei sferturi spre mine. Uriașul ei ochi de smarald e ațintit asupra lămpii, tăiat de sus în jos de crăpătura neagră și îngustă a pupilei, ca tăișul unui brici. Dar oricât de fulgerătoare ar fi mișcarea genelor mele, Iu-iu o prinde și își întoarce către mine botișorul grațios. Crăpăturile din ochi s-au transformat deodată în niște cercuri negre strălucitoare, tivite cu rotogoale înguste de culoarea chihlimbarului. „Bine, bine, Iu-iu, să scriem mai departe.”

Penița scârțâie, scârțâie întruna. Cuvintele potrivite vin singure. Frazele se așază ascultătoare în toată varietatea lor. Dar capul începe să-mi fie greu, simt junghiuri în spate, degetele de la mâna

dreaptă încep să-mi tremure. N-o fi oare timpul să ne oprim?

Și Iu-iu crede la fel. Și-a găsit de mult o distracție: urmărește atentă rândurile care sporesc pe hârtie, purtându-și ochii după peniță, și își zice în sinea ei că scot din peniță niște musculițe negre și slute. Și deodată – pac cu lăbuța peste musca cea mai de la urmă. Lovitura e precisă și rapidă: sângele negru s-a întins la sfârșitul paginii. „Hai la culcare, Iu-iușka. Las' să doarmă și muștele până mâine."

Prin geam începe să se întrezărească nedeslușit conturul frasinului meu drag. Iu-iu se ghemuiește la picioarele mele, pe plapumă.

S-a îmbolnăvit Kolea, prietenul și chinuitorul Iu-iușkăi. Ah, ce boală grea a avut! Și azi mă ia groaza când mă gândesc la ea. Abia atunci am aflat cât de neînchipuit de tenace e omul și ce puteri uriașe, nebănuite găsește în el în clipele de dragoste și de moarte.

Oamenii, Nika, au multe adevăruri binecunoscute și păreri larg răspândite pe care ei le capătă de-a gata și niciodată nu se ostenesc să le verifice. Astfel, de pildă, nouăzeci și nouă de oameni dintr-o sută îți vor spune că pisica e un animal egoist, că ea se atașează de casă și nu de om. Oamenii aceștia nu vor crede, nu vor cuteza să creadă ceea ce am să-ți povestesc eu acum despre Iu-iu. Tu, Nika, știu c-ai să mă crezi!

Pisica nu era lăsată la bolnav. Era, de bună seamă, o măsură dreaptă. Putea să lovească și să dea jos ceva, să-l trezească, să-l sperie. Și n-a fost nevoie să fie învățată îndelung. A înțeles foarte curând cum stau lucrurile. În schimb, se culca întocmai ca un câine pe dușumeaua goală, la ușă, vârându-și năsucul trandafiriu în crăpătura de dedesubt. Și a stat așa mereu, în toate zilele acelea posomorâte, depărtându-se de acolo numai ca să mănânce sau pentru câte-o plimbare foarte scurtă. Era cu neputință s-o alungi. Și-apoi ți-era și milă de ea. Pășeam peste ea când intram și ieșeam din camera copilului, o loveam cu picioarele, o călcam pe coadă și pe lăbuțe, uneori o aruncam cât colo, grăbiți și preocupați cum eram. Scotea numai un țipăt scurt, ne făcea loc și se întorcea iarăși fără zgomot, dar cu încăpățânare, la locul ei. Nici n-auzisem, nici nu citisem până atunci despre o asemenea purtare din partea unei pisici. Până și doctorul Șevcenko, oricât sunt ei doctorii de obișnuiți să nu se mire de nimic, a spus o dată cu un surâs indulgent:

— Comică pisică aveți. Face de gardă! Ciudat lucru!... Ah, Nika, lucrul acesta nu era nicidecum comic și nici ciudat pentru mine. Mie

mi-a rămas pentru totdeauna în inimă o recunoștință plină de gingășie față de Iu-iu pentru „ciudățenia” asta a ei...

Și să vezi ce mai era ciudat. De îndată ce, după ultima criză, în boala lui Kolea a survenit o schimbare în bine, când i s-a permis să mănânce orice și chiar să se joace în pat, Iu-iu a înțeles, datorită unui simț tainic, că cea cu coasa a fost nevoită să se depărteze, scrâșnind de furie, de lângă căpătâiul copilului. Și numai atunci și-a părăsit și Iu-iu postul. După atâtea nopți de nesomn, a dormit mult și cu neobrăzare la mine în pat. Dar la prima vizită pe care i-a făcut-o lui Kolea nu s-a arătat deloc emoționată. Acesta a mozolit-o și a tot strâns-o și i-a spus chiar, nu știu de ce, pesemne de încântat ce era: „Iușkevici!” Ea s-a desprins apoi cu dibăcie din mâinile lui încă slabe, a spus „mârrm”, a sărit jos din pat și a plecat. Ce răbdare, ca să nu spun: câtă mărinimie!

Mai departe, Nika, draga mea, am să-ți povestesc niște lucruri pe care poate că n-ai să le crezi. Toți cei cărora le-am povestit asta m-au ascultat cu un zâmbet puțin neîncrezător, puțin viclean, silit politicos. Câteodată, prietenii îmi spuneau de-a dreptul: „Câtă imaginație aveți voi, scriitorii! Zău că sunteți de invidiat. Unde s-a mai auzit și unde s-a mai văzut ca o pisică să vrea să vorbească la telefon!”

Și totuși, așa era. Ascultă, Nika, cum s-a întâmplat.

Kolea s-a sculat din pat slab, palid, verde la față; buzele lui își pierduseră culoarea, ochii i se înfundaseră în orbite, mânuțele îi deveniseră transparente, abia-abia trandafirii. Dar ți-am mai spus eu că bunătatea omenească este o forță mare și nesecată. Am izbutit să-l trimit pe Kolea ca să se întremeze, însoțit de maică-sa, la o depărtare de vreo două sute de verste, într-un sanatoriu minunat. Sanatoriul acela se putea pune în legătură telefonică directă cu Petrogradul și, cu oarecare insistență, putea chiar să cheme așezarea noastră de vile, iar de-acolo – telefonul nostru de-acasă. De toate acestea și-a dat foarte curând seama mama lui Kolea și, într-o bună zi, am auzit, cu cea mai mare bucurie și chiar plăcut surprins, glasurile dragi în receptor: mai întâi un glas de femeie, puțin obosit și grijuliu, apoi un glas de copil, vioi și vesel.

O dată cu plecarea prietenilor săi, a celui mare și a celui mic, Iu-iu a umblat multă vreme neliniștită și nedumerită. Rătăcea prin odăi și tot dădea cu nasul prin unghere. Dădea cu nasul și spunea foarte expresiv: „Mik!” Era pentru întâia oară – și doar ne cunoșteam de atâta vreme! – când auzeam la ea cuvântul acesta.

N-aș putea spune ce-o fi însemnat pe limba pisicească, dar pe limba oamenilor suna lămurit cam așa: „Ce s-a întâmplat? Unde-s? Unde au dispărut?!”

Își ațintea spre mine ochii ei galbeni-verzi larg deschiși și citeam în ei o întrebare stăruitoare.

Și-a ales domiciliul iarăși pe podea, într-un ungher strâmt dintre masa mea de scris și sofa. Degeaba o chemam în fotoliul moale și pe canapea; refuza, iar când o luam în brațe și o duceam acolo, după ce ședea un minut, sărea jos, politicoasă, și se întorcea în ungherul ei întunecos, tare și rece. Ciudat lucru: de ce oare în zilele acelea triste ea se pedepsea pe sine însăși cu atâta îndârjire? Oare nu cumva voia prin pilda aceasta să ne pedepsească pe noi, oamenii care-i eram dragi, pentru că, deși atotputernici, nu puteam sau nu voiam să îndepărtăm necazurile și mâhnirea?

Telefonul nostru se afla într-un vestibul mic, pe o măsuță rotundă, lângă un scaun de răchită fără spetează. Nu-mi aduc aminte la a câta din convorbirile mele cu sanatoriul am găsit-o pe Iu-iu stând la picioarele mele. Știu numai că asta s-a întâmplat doar la început. Curând însă, pisica a început să vină în fugă ori de câte ori suna telefonul și, în cele din urmă, și-a mutat cu totul domiciliul în vestibul.

Îndeobște, oamenii înțeleg foarte încet și anevoie animalele, pe câtă vreme animalele îi înțeleg pe oameni mai repede și mai bine. Am înțeles-o pe Iu-iu foarte târziu, abia atunci când, într-un rând, în timpul convorbirii mele duioase cu Kolea, ea a sărit fără zgomot de jos pe umerii mei, și-a restabilit echilibrul și și-a întins înainte, pe lângă obrazul meu, botișorul pufos cu urechile ciulite.

Mi-am zis: „Pisica are un auz excelent, în orice caz mai bun decât câinele și mult mai ascuțit decât omul”. De foarte multe ori, când ne întorceam seara târziu, Iu-iu, recunoscându-ne de departe pașii, ne ieșea înainte la trei străzi de la casa noastră. Va să zică, ea și-i cunoștea bine pe ai ei.

Și încă ceva. Aveam noi o cunoștință, un băiețaș tare zburdalnic, Jorjik, de vreo patru ani. Când ne-a vizitat pentru întâia oară, a necăjit tare mult pisica: a tras-o de urechi și de coadă, a mozolit-o în fel și chip și a alergat cu ea prin toate camerele, ținând-o ca pe un brâu, de-a curmezișul pântecului. Ea nu putea suferi așa ceva, cu toate că din delicatețe nu și-a scos nici măcar o dată ghearele. În schimb însă, mai târziu, ori de câte ori venea Jorjik, fie că era după două săptămâni, după o lună sau chiar și mai târziu, era

destul ca Iu-iu să-i audă glăsciorul zglobiu că o și lua la sănătoasa, scoțând un țipăt plângăreț. Vara, sărea pe cel mai apropiat geam deschis, iarna, se furișa sub canapea sau sub scrin. Nu încape îndoială că avea o memorie bună.

„Așadar, nu e de mirare – mi-am zis – că ea a recunoscut vocea dragă a lui Kolea și a întins capul să vadă unde o fii oare ascuns prietenul ei drag."

Voiam foarte mult să verific această presupunere. În aceeași seară am scris o scrisoare la sanatoriu, în care descriam amănunțit purtarea pisicii și-l rugam foarte mult pe Kolea ca data viitoare, când are să vorbească cu mine la telefon, să-și aducă neapărat aminte și să spună în receptor toate cuvintele de mângâiere de altădată pe care i le spunea acasă Iu-iușkăi. Iar eu urma să duc receptorul la urechea pisicii.

Răspunsul mi-a venit curând. Kolea era foarte mișcat că Iu-iu își aducea aminte de el și mă ruga să-i transmit salutări din partea lui. Urma să vorbească de la sanatoriu cu mine peste două zile, dar o zi după aceea avea să-și facă bagajele și să vină acasă.

Și, într-adevăr, a doua zi dimineața telefonul m-a înștiințat că peste câteva momente am să am legătura cu sanatoriul. Iu-iu stătea lângă mine, pe dușumea. Am luat-o la mine pe genunchi, ca să pot mânui mai ușor pâlniile telefonului. În cerculețul de lemn al receptorului răsună glăsciorul vesel și plin de prospețime al lui Kolea. Avea de raportat o groază de impresii și de povestit despre cunoștințe noi! Ce de întrebări în legătură cu casa, ce de cereri și dispoziții! Abia i-am putut strecura rugămintea:

— Kolea dragă, acuși am să duc receptorul la urechea Iu-iușkăi. Gata! Vorbește cu ea cum faci de obicei, cu cuvintele tale.

— Care cuvinte? Nu știu niciun fel de cuvinte, spuse cu plictiseală glăsciorul.

— Kolea, dragul meu, Iu-iu e la telefon. Spune-i ceva... cuvinte de mângâiere. Hai, mai repede!

— N-nu știu. Nu-mi aduc aminte. Ai să-mi cumperi o colivie pentru păsări, ca acelea care se agață aici afară, lângă geamuri?

— Haide, Kolenka, haide, dragul meu, haide, băiețașule drag, doar mi-ai promis că ai să stai de vorbă cu Iu-iu.

— Păi eu nu știu să vorbesc pe limba pisicilor. Nu știu. Am uitat.

În receptor se auzi un țăcănit, apoi un măcăit și apoi vocea severă a telefonistei:

— Nu e îngăduit să vorbiți prostii la telefon. Puneți imediat

receptorul în furcă! Mai așteaptă și alții pe fir...

Un ciocănit ușor și sfârâiala din telefon încetă.

Și uite-așa nu ne-a izbutit experiența cu Iu-iu. Păcat! Aș fi vrut foarte mult să văd dacă are să răspundă sau nu pisica noastră cea deșteaptă cu gingașul ei „mârrm” la cuvintele de mângâiere pe care le cunoștea.

Cam asta-i tot despre Iu-iu.

Nu demult a murit de bătrânețe și acum avem un motan șugubăț și dolofan. Dar despre el, draga mea Nika, altă dată.

1927

STEAUA ALBASTRĂ

Odată, demult, în vremuri străvechi, trăia pe un podiș înalt un popor pașnic de păstori, despărțit de tot restul lumii de stânci abrupte, prăpăstii adânci și codri deși. Istoria nu menționează și nu știe cu câte veacuri în urmă s-au cățărat pe munți și au pătruns în ținutul acesta oameni îmbrăcați în zale de fier, străini, puternici și înalți, veniți dinspre miazăzi.

Oștenilor aspri le-a plăcut foarte mult țara descoperită de ei, cu poporul său blând, cu clima temperată și caldă, cu apă gustoasă și cu pământ roditor, așa că s-au hotărât să rămână pentru totdeauna acolo. Nu au fost siliți să supună țara prin luptă, fiindcă locuitorii ei nu cunoșteau răul și nici armele de război. Cucerirea s-a mărginit doar la faptul că vajnicii cavaleri acoperiți cu zale de fier și-au scos armurile grele și s-au căsătorit cu cele mai frumoase fete de pe meleagurile acelea, iar în fruntea noului stat, proclamat monarhie ereditară și absolută, l-au pus pe conducătorul lor, mărinimosul și viteazul Ern. În vremurile acelea îndepărtate și naive, lucrul acesta era cu putință.

De atunci au trecut cam o mie de ani. Urmașii oștenilor s-au amestecat într-atât prin căsătorii cu urmașii locuitorilor de baștină,

încât între ei nu mai exista nicio deosebire de limbă sau înfățișare. Trăsăturile vechilor cavaleri au fost complet asimilate de poporul băștinaș. Vechea limbă, uitată aproape complet chiar și de regi, se folosea doar la curte și numai în împrejurările și la ceremoniile cele mai solemne, sau, uneori, pentru exprimarea unor sentimente și idei înalte. Amintirea lui Ern I, Ern cel Mare, Ern cel Sfânt a rămas pe veci nemuritoare, sub forma unei legende minunate, nepieritoare, făurită de întregul popor, asemenea splendidelor legende create de indieni despre Gayavata, de finlandezi despre Veinemeinen, de ruși despre Sfântul Vladimir, de evrei despre Moise și de francezi despre Carol cel Mare.

El, înțeleptul Ern, i-a învățat pe locuitorii din Ernoterra să lucreze pământul, să cultive legume, să prelucreze minereul de fier. El le-a dăruit scrierea și arta, și tot el le-a dat preceptele religiei și legea. Religia consta în citirea unei rugăciuni către dumnezeu, într-o limbă de neînțeles, iar legea fundamentală era una singură: în *Ernoterra nimeni nu are voie să mintă.* El a recunoscut bărbaților și femeilor drepturi și îndatoriri egale și a anulat toate titlurile de noblețe și toate privilegiile chiar din prima zi a urcării sale pe tron. Nici chiar el, regele, nu purta decât titlul de „Primul slujitor al poporului”.

Ern cel Mare a creat și legea privitoare la moștenirea tronului, în baza căreia la tron urma primul născut, fată sau băiat fără deosebire, care se căsătoreau numai după îndemnul inimii lor. În sfârșit, tot el, Ern I, care cunoștea multe lucruri despre ispitele, depravarea și ura care domneau acolo jos, în țările civilizate părăsite de el, a poruncit să se distrugă și să se facă impracticabilă pentru totdeauna cărarea abruptă de munte pe care ajunsese aici pentru întâia oară cu viteaza lui armată, biruind nenumărate greutăți.

Și iată că sub domnia părintească, înțeleaptă și blândă a regilor din dinastia Ern, a înflorit Ernoterra, ducând o viață curată, bogată și minunată, și timp de o mie de ani nu a cunoscut nici războaie, nici crime, nici mizerie.

În vechiul castel regal milenar se mai păstrează încă și astăzi ca amintire unele obiecte care au aparținut lui Ern I. Zalele lui, coiful, spada, lancea și câteva cuvinte de neînțeles pe care le săpase cu vârful pumnalului în peretele odăii sale de vânătoare. Acum, niciun locuitor din Ernoterra nu ar fi fost în stare să ridice aceste zale, nici măcar la o înălțime de un centimetru, sau să folosească spada, chiar dacă ar fi apucat-o cu ambele mâini, sau să citească inscripția

făcută de rege. Se păstraseră și trei portrete ale regelui: unul din profil, lucrat în mozaicul cel mai mărunt, altul din față, în culori, și al treilea, sculptat în marmură.

Și trebuie să spunem că toate aceste trei portrete, executate cu multă dragoste și cu mare artă, îi mâhneau totdeauna pe locuitorii Ernoterrei, care adorau amintirea primului lor monarh. Judecând după aceste portrete, nu încăpea nicio îndoială că marele Ern, înțeleptul, dreptul și sfântul Ern avea un obraz din cale-afară de urât, cu toate că urâțenia lui nu avea în ea nimic de om rău sau respingător. Locuitorii Ernoterrei se mândreau totdeauna cu frumusețea lor națională și îi iertau primului rege urâțenia numai pentru frumusețea legendară a sufletului său.

Legea asemănării ereditare la oameni are capriciile și ciudățeniile ei. Uneori, copilul nu seamănă nici cu tatăl, nici cu mama sa, nici măcar cu vreunul dintre bunici sau străbunici, ci cu unul dintre strămoșii îndepărtați, de care-l despart o mulțime de generații. Așa era și în dinastia Ern. Cronicarii pomeneau din când în când de nașterea unor fii foarte urâți, deși fenomenul acesta apărea, cu timpul, din ce în ce mai rar. Trebuie să spunem că, în schimb, acești prinți urâți se remarcau, parcă dinadins, prin admirabile însușiri sufletești: bunătate, inteligență și voioșie. Această dreptate a soartei binevoitoare față de nenorociții prinți urâți îi împăca pe locuitorii Ernoterrei, oameni foarte pretențioși în ceea ce privește frumusețea liniilor, a formelor și a mișcărilor.

Bunul rege Ern al XXIII-lea, excepțional de frumos, se căsătorise din dragoste pasionată cu cea mai frumoasă fată din regatul său. Dar foarte multă vreme – timp de zece ani – ei nu au avut copii. Așa că vă puteți închipui bucuria poporului când într-al unsprezecelea an au aflat știrea mult așteptată că iubita și mândra lui regină așteaptă un moștenitor. Poporul se bucura atât pentru fericirea perechii regale cât și pentru asigurarea liniei directe de urmași ai gloriosului neam al legendarului Ern. După șase luni, oamenii, entuziasmați, au primit știrea că s-a născut cu bine prințesa Erna a XIII-a. În ziua aceea, nu a rămas niciun locuitor în Ernoterra care să nu fi băut o cupă de vin în sănătatea prințesei moștenitoare.

Numai la palat nu domnea veselia. Moașa curții, de cum a văzut copilul, a clătinat din cap, amărâtă. Iar regina, când i s-a adus și i s-a arătat fetița, a exclamat, cu un gest deznădăjduit, izbucnind în lacrimi:

— O, doamne, ce urâțică e!

Dar deznădejdea ei nu a durat mult. Curând, și-a întins mâinile spre ea, spunând:

— Dați-mi-o mai repede pe micuța mea. Pentru că e atât de urâtă, o voi iubi și mai mult pe biata mea fetiță.

Și augustul părinte era nespus de mâhnit.

— Ce soartă crudă! a zis el. Am auzit de prinți urâți în dinastia noastră, dar în străvechiul neam al Ernilor se naște pentru prima dată o prințesă urâtă. Să ne rugăm ca urâțenia ei trupească să fie compensată cu darurile minunate ale sufletului, ale inimii și ale minții.

Același lucru l-a spus și poporul cel credincios, când a auzit de urâțenia micuței prințese.

Fetița creștea văzând cu ochii și se făcea tot mai urâtă. Dar cum nu-și dădea încă seama de urâțenia ei, era veselă, avea poftă de somn, de mâncare și era un copil dintre cei mai sănătoși. Când a ajuns la vârsta de trei ani, toți curtenii și-au dat seama de uimitoarea ei asemănare cu portretele lui Ern cel Mare. Și chiar de la această vârstă fragedă fetița dădea dovadă de minunate însușiri sufletești: bunătate, răbdare, blândețe, atenție pentru cei din jur, dragoste de oameni și de animale, o minte luminată, vie și clară și o fire totdeauna prietenoasă.

Cam pe vremea aceea, regina a venit într-o zi la rege și i-a spus:

— Domnul și iubitul meu soț. Vreau să-ți cer o mare favoare pentru fiica noastră.

— Spune, draga mea soție, doar știi că nu pot să-ți refuz nimic.

— Fiica noastră crește și, după cât se pare, dumnezeu i-a dăruit o minte cu totul neobișnuită, care întrece cu mult vârsta ei. Curând va veni și nefericita zi când buna și scumpa mea Erna își va da seama, prin asemuire cu alții, cât de urâtă e. Mă tem că descoperirea aceasta îi va pricinui multă durere, nu numai acum, dar și în tot cursul vieții sale.

— Ai dreptate, scumpa mea soție. Dar prin ce favoare a mea crezi că poți îndepărta sau îndulci lovitura de neînlăturat care o așteaptă pe iubita noastră fiică?

— Să nu te superi, stăpânul meu, dacă propunerea mea ți se va părea prostească. Erna va trebui să nu-și vadă niciodată chipul în oglindă. Atunci, chiar dacă cineva, din răutate sau neprevedere, îi va spune că e urâtă, ea nu-și va da seama de marea sa urâțenie.

— Și ce trebuie făcut pentru asta?

— Trebuie ca în Ernoterra să nu mai rămână nicio oglindă.

Regele a căzut pe gânduri, iar după câtva timp a spus:

— Va fi o grea încercare pentru bunul nostru popor. Potrivit edictului marelui meu strămoș privitor la egalitate, femeile și bărbații din Ernoterra au ajuns să fie la fel de doritori de a plăcea. Dar cunoaștem dragostea adâncă și devotamentul încercat al poporului nostru față de casa regală și sunt convins că el o să facă bucuros acest mic sacrificiu pentru noi. Chiar astăzi voi emite și voi vesti prin crainici decretul despre confiscarea și distrugerea tuturor oglinzilor de sticlă și de metal din regatul nostru.

Regele nu greșea în ceea ce privește poporul său, care alcătuia în acele vremuri strălucite o familie strâns unită cu familia domnitoare. Locuitorii Ernoterrei au înțeles cu multă compătimire delicatele motive care provocaseră porunca regală și au încredințat străjilor, fără șovăire, toate oglinzile, ba chiar și cioburile de oglindă. E drept că glumeții nu s-au putut stăpâni să nu facă o demonstrație veselă, trecând prin fața palatului cu părul zbârlit și cu obrazul mânjit cu noroi. Dar când poporul râde, chiar și cu o nuanță de persiflare, monarhul poate să doarmă liniștit.

Sacrificiul făcut de supuși era cu atât mai mare, cu cât toate râurile și pâraiele din Ernoterra, fiind foarte repezi, nu oglindeau imaginile.

Prințesa Erna împlinise paisprezece ani și se făcuse atât de viguroasă și de înaltă, încât întrecea cu un cap pe cel mai înalt bărbat. Se pricepea la fel de bine să brodeze și să cânte la harpă... În aruncarea mingii nu avea rival și se cățăra pe stâncile abrupte ca o capră sălbatică. Bunătatea, afecțiunea, dreptatea și compătimirea ei erau adevărate izvoare de lumină, căldură și bucurie. Niciodată nu pregeta să-i ajute pe cei bolnavi, bătrâni și săraci. Știa să oblojească răni și cunoștea puterea ierburilor tămăduitoare. Minunatele ei mâini erau un adevărat dar al împăratului ceresc, făcut regilor de pe pământ – dacă atingea un scrofulos sau un bolnav de epilepsie, în aceeași clipă bolnavul se tămăduia. Poporul o diviniza, și pretutindeni nu auzea în urma ei decât binecuvântări. Însă, foarte des, sensibila Erna surprindea priviri furișe în care i se părea că simte o milă tăcută sau o compătimire tainică...

„Poate că nu sunt ca toată lumea!” se gândea prințesa și le întreba pe doamnele de onoare:

— Spuneți, dragele mele prietene, sunt urâtă sau frumoasă?

Și fiindcă în Ernoterra nu mințea nimeni, ele îi răspundeau cu sinceritate:

— Nu s-ar putea spune, prințesă, că ești frumoasă, dar fără îndoială ești mai simpatică, mai deșteaptă și mai bună decât toate fetele și doamnele de pe lume. Te rog să ne crezi că-ți va spune același lucru și omul pe care soarta ți l-a hărăzit drept soț. Noi, femeile, nu prea știm să prețuim farmecele femeiești.

Într-adevăr, le era greu să judece înfățișarea Ernei. Aceasta nu semăna cu celelalte femei din Ernoterra, nici la statură, nici la putere, nici la trăsăturile feței.

În ziua când Erna a împlinit cincisprezece ani – vârsta la care, potrivit legilor țării, fetele deveneau majore – s-au dat la palat o masă mare și un bal minunat. Iar în dimineața următoare, buna prințesă a băgat într-un coșuleț câte ceva din cele mai bune mâncăruri rămase de la ospățul din ajun și a plecat în munți, la depărtare de vreo patru mile, să-și viziteze doica la care ținea din tot sufletul. Însă plimbarea timpurie și aerul curat, de munte, n-au înveselit-o ca de obicei. Gândurile ei se întorceau cu încăpățânare la unele constatări ciudate pe care le făcuse la balul din ajun. Sufletul Ernei era nevinovat și pur ca zăpada cea veșnică a munților, dar instinctul feminin, ochiul său ager și vârsta o făceau să înțeleagă multe lucruri. Nu-i scăpaseră privirile de dragoste pe care le schimbau tinerii cu fetele în timpul dansului. Dar asupra ei nu se oprise nicio astfel de privire grăitoare. În zâmbetele respectuoase și în saluturile smerite ea nu vedea decât supunere, credință, o bună-cuviință rafinată – și mereu aceeași inevitabilă și îngrozitoare umbră de compătimire. Oare să fie chiar atât de urâtă? Să fie un monstru care inspiră dezgust și nimeni să nu îndrăznească să-i spună lucrul acesta?

Stăpânită de gânduri triste, Erna ajunse la casa doicii sale și bătu la ușă. Dar, neprimind niciun răspuns, deschise ușa (pe atunci, în țara aceasta încă nu se cunoșteau lacătele) și intră să-și aștepte doica. Și în alte dăți, când nu o găsise acasă, făcuse la fel.

Pe când stătea la fereastră, pradă gândurilor sale triste, prințesa își plimba privirea distrată peste mobilă și lucrurile de mult cunoscute din odaie. Deodată ochii i se opriră pe sipețelul doicii, cu tot felul de fleacuri legate de copilăria bătrânei, de prima ei dragoste, de căsătorie, de timpul petrecut la castel: pietricele colorate, broșe, broderii, panglicuțe, peceți, inele și alte mărunțișuri

simple și ieftine. Încă din fragedă copilărie, prințesa cotrobăia cu drag prin aceste amintiri și, deși cunoștea bine povestea fiecărui lucrușor, o asculta mereu cu aceeași nepotolită plăcere. I se păru însă ciudat faptul că sipețelul se afla acolo, deoarece doica îl păstra totdeauna într-un loc ascuns, și, de obicei, după ce prințesa se sătura să privească lucrurile din el, îl înfășura într-o bucată de stofă frumoasă și-l ascundea iar cu grijă.

„Pesemne că a fost atât de grăbită, încât, ieșind pentru o clipă, a uitat să-l ascundă”, s-a gândit prințesa. Așezându-se la masă, deschise sipețelul, cu gândul aiurea, și începu să prefire unul câte unul lucrușoarele cunoscute. După ce le privea, le arunca în poală. Așa a ajuns la fund, și iată că acolo descoperi pe neașteptate un ciob mare și plat. L-a scos și a început să-l cerceteze.

O față a lui era roșie, cealaltă, argintie, strălucitoare și parcă avea adâncime. Când s-a uitat mai bine, a văzut în ciob colțul odăii cu mătura sprijinită de perete... L-a răsucit puțin și a zărit vechiul scrin de lemn, apoi încă puțin... și dinaintea ei a apărut un obraz atât de urât, cum prințesa nu și-ar fi închipuit niciodată că poate să existe.

Și-a ridicat sprâncenele în sus, și chipul urât a făcut același lucru. Și-a înclinat capul, și chipul i-a repetat mișcarea. Și-a dus degetele la buze, și în ciob s-a reflectat și mișcarea aceasta. Atunci Erna a înțeles deodată că din ciobul ciudat o privește chiar fața ei. Oglinjoara i-a scăpat jos, fata și-a acoperit ochii cu mâinile și, de amărăciune, s-a prăbușit cu capul pe masă.

În clipa aceea s-a întors doica, și când a văzut-o pe prințesă, sipețelul uitat și ciobul de oglindă, a înțeles totul. S-a aruncat în genunchi, spunând cuvinte pline de duioșie și compătimire. Însă Erna s-a ridicat repede în picioare, cu ochii fără lacrimi, plini de mânie, și i-a poruncit scurt, arătând oglinda:

— Povestește-mi tot!

Glasul îi suna cu atâta hotărâre neașteptată, neclintită, încât femeia simplă nu a îndrăznit să-i iasă din cuvânt și i-a povestit prințesei totul. Despre prinții cei urâți și buni, despre durerea reginei, care născuse o fată urâtă, despre grija ei înduioșătoare de a o feri pe fiica ei de această lovitură grea a soartei, precum și despre decretul regelui cu privire la distrugerea oglinzilor. În timp ce povestea, doica plângea, smulgându-și părul din cap și blestemând ceasul când, spre nenorocirea iubitei sale Erna, ascunsese din slăbiciune femeiască, prostească, ciobul de oglindă

în sipetul ei.

După ce a ascultat-o până la capăt, prințesa a spus cu un zâmbet trist:

— În Ernoterra nimeni nu are voie să mintă!

Și a ieșit din casă. Doica, speriată, a vrut să se ia după dânsa, dar fata i-a poruncit cu asprime să rămână locului.

Doica s-a supus. Cum ar fi putut să facă altfel? În cuvintele fetei ea nu auzea vocea blândă de totdeauna a micii Erna, care supsese la sânul ei, ci porunca mândrei prințese, ai cărei strămoși domneau de o mie de ani peste poporul său.

Nefericita Erna mergea pe cărările povârnite de munte, în timp ce vântul îi flutura rochia albastră, lungă și ușoară. Pășea chiar pe marginea prăpastiei abrupte. Jos, la picioarele ei, se așternea o beznă albăstrie și se auzea mugetul surd al cascadelor care se prăvăleau de vale, ca niște panglici albe. Norii alergau de colo colo la picioarele ei, ca o pâclă deasă, mohorâtă. Însă Erna, care mergea ușor, ca totdeauna, pe marginea prăpastiei, nu vedea și nu voia să vadă nimic. Ce sentimente furtunoase, ce gânduri triste o stăpâneau pe drumul acesta singuratic? Cine le-ar fi putut înțelege și povesti întocmai? Poate doar o altă prințesă, fiica unui alt monarh puternic pe care soarta oarbă s-o fi lovit tot atât de crunt și de nemeritat...

Așa a ajuns ea la o cotitură, sub care stânci demult prăvălite se îngrămădiseră într-o dezordine amenințătoare și, deodată, s-a oprit. Prin vuietul cascadei răzbea din adânc până la ea un sunet neobișnuit. S-a aplecat deasupra prăpastiei, ascultând cu atenție. De undeva, din fundul genunii se auzea glasul unui om care gemea și striga după ajutor. Atunci, uitându-și mâhnirea și împinsă de bunătatea ei sufletească, Erna a coborât în prăpastie, sărind din stâncă în stâncă, din bolovan în bolovan, cu ușurința unui cerb tânăr, până s-a oprit pe un mic podiș, puțin mai lat decât o piatră de moară. Mai departe nu putea coborî, dar nici de urcat înapoi nu mai era cu putință, însă Erna, în dorința ei de a da un ajutor cât mai grabnic, nu se gândise la lucrul acesta.

Omul care gemea se afla aproape de tot, sub micul podiș. Fata s-a întins pe piatră, și-a aplecat capul în jos și l-a zărit. Stătea agățat de vârful ascuțit al unei stânci, ținându-se cu o mână de el, iar cu cealaltă de trunchiul subțire al unui pin strâmb, de munte. Piciorul stâng i se sprijinea într-o crăpătură a stâncii, iar dreptul atârna în aer. După îmbrăcăminte nu era un locuitor al Ernoterrei, fiindcă

Erna nu mai văzuse niciodată mătase, dantele, jambiere de piele de antilopă, cizme cu pinteni ori brâie împodobite cu aur.

Atunci, fata i-a strigat cu glas puternic:

— Ține-te bine, străinule! O să te ajut.

Necunoscutul și-a ridicat, gemând, spre ea chipul palid, ale cărui trăsături abia se întrezăreau în penumbra deasă și a dat din cap. Dar cum să-l ajute mărinimoasa prințesă? Mai jos nu putea să coboare nici ea. O, dacă ar fi avut o frânghie! De la prințesă la călător nu era distanță mai mare de două staturi de om. Ce era de făcut?

Și prin mintea Ernei a apărut fulgerător una din acele idei înaripate care se nasc în clipele de primejdie în capul oamenilor îndrăzneți și puternici. Și-a scos repede minunata ei rochie albastră, țesută din inul cel mai fin și mai tare. A sfâșiat-o cu mâinile și cu dinții în fâșii lungi și late, a răsucit din ele funii subțiri și le-a legat una de alta, făcând din loc în loc noduri, ca să țină mai bine. Apoi, întinzându-se pe pietrele ascuțite, de care-și zgâria mâinile și picioarele, a lăsat în jos frânghia făcută de mâinile ei și a izbucnit într-un râs plin de bucurie când s-a încredințat că ajungea, ba chiar îi mai rămânea o bucată destul de bună. Apoi, după ce drumețul, ținându-se cu greu între crăpătura din stâncă și trunchiul de pin, a izbutit să-și lege capătul frânghiei de brâul său de piele de bivol, Erna a început să tragă frânghia cu băgare de seamă spre ea. Străinul o ajuta, agățându-se cu mâinile de fiecare colț de stâncă și săltându-și trupul în sus. Dar când capul și pieptul i s-au ivit la marginea podișului, l-au părăsit puterile și Erna a izbutit numai cu multă greutate să-l tragă pe piatra ei.

Și, fiindcă nu era destul loc, Erna a fost nevoită să se așeze jos, să rezeme capul necunoscutului de pieptul său și să-i înconjure cu brațele trupul vlăguit.

— Cine ești, ființă vrăjită? șopti tânărul, cu buzele golite de sânge. Ești un înger trimis de cer în ajutorul meu? Sau zâna cea bună a acestor munți? Sau una din minunatele zeițe păgâne?

Prințesa nu i-a înțeles cuvintele. În schimb, graiul privirii duioase, pline de recunoștință și admirație a ochilor lui negri, era ușor de înțeles. Dar, îndată, genele lungi ale tânărului i se lăsară peste ochi, o paloare de moarte i se revărsă pe chip, și el își pierdu cunoștința,

Ea ședea nemișcată, ținându-l în brațe, cu ochii ei albaștri, ca niște stele, ațintiți pe chipul lui, și își spunea:

„Călătorul acesta nefericit este tot atât de urât ca mine și ca gloriosul meu strămoș, Ern cel Mare. Pesemne că ne tragem toți trei din același neam, a cărui urâțenie fizică se deosebește atât de hotărât de frumusețea clasică a locuitorilor Ernoterrei. Dar de ce privirea lui e atât de îmbătător de dulce? Cât de jalnice erau în comparație cu ea privirile duioase aruncate ieri de tineri fetelor cu care dansau! Era ca licărul unei lumânări în fața strălucirii soarelui fierbinte de amiază. Și de ce îmi aleargă atât de repede sângele prin vine, de ce îmi ard obrajii și-mi bate inima, de ce răsuflarea mea e atât de adâncă și de plăcută? Doamne, voia ta a fost să fiu urâtă și nu cârtesc din pricina asta împotriva ta. Dar pentru el, aș vrea să fiu mai frumoasă decât toate fetele din lume!”

În clipa aceea, de sus s-au auzit voci. E drept că doica nu-și venise curând în fire din încremenirea pricinuită de porunca prințesei. Dar de cum s-a dezmeticit, a pornit pe urmele ei. Când a văzut-o pe Erna coborând în fugă din stâncă în stâncă și a auzit gemetele din prăpastie, femeia cea deșteaptă a ghicit numaidecât ce se întâmplase și a știut ce trebuia să facă. S-a întors în sat, i-a ridicat pe vecini și i-a chemat pe toți să vină în fugă cu prăjini, frânghii și scării. Călătorul, lipsit de cunoștință, a fost scos afară nevătămat, însă, înainte ca Erna să fie trasă și ea sus, doica i-a trimis cu o frânghie cele mai frumoase veșminte ale sale. Apoi, prințesa a poruncit ca tânărul străin să fie dus la palat și culcat în camera cea mai frumoasă. Când îl cercetară, găsiră, pe lângă câteva răni grele, că-și scrântise o mână și mai avea și fierbințeli. Prințesa l-a îngrijit chiar ea, ceea ce nu a mirat pe nimeni, fiindcă la curte se știa cât de miloasă e cu bolnavii și era prețuită pentru cunoștințele ei în știința tămăduirii. Apoi, tânărul bolnav, deși foarte urât, părea a fi de viță nobilă.

Să fie oare nevoie să mai povestim îndelung și cu amănunte ceea ce s-a mai petrecut? Cum datorită neobositelor îngrijiri ale Ernei, străinul s-a trezit în cele din urmă din leșin și a recunoscut-o, plin de bucurie, pe cea care-l scăpase de la moarte? Cât de repede a început să se întremeze? Cu câtă nerăbdare aștepta el fiecare vizită a prințesei și cât de greu îi era Ernei să se despartă de dânsul? Cum învățau unul de la altul cuvintele străine? Cum, o dată, glasul mângâietor al străinului a rostit cuvântul dulce *„amo!”,* și cum Erna i-a repetat cu o șoaptă sfioasă, roșind de fericire și de rușine? O, exista, oare, măcar o singură fată pe lume care să nu

înțeleagă că *„amo”* înseamnă „te iubesc”, mai ales când cuvântul este însoțit de prima sărutare?

Dragostea este cel mai bun profesor de limbi străine. Când tânărul a părăsit patul și a început să se plimbe cu prințesa pe aleile din parcul castelului, amândoi știau unul despre altul tot ceea ce trebuiau să știe. Călătorul salvat de Erna era singurul fiu al unui rege puternic, care domnea peste un stat bogat și minunat – Franța. Se numea Charles. Pasiunea pentru călătorii și aventuri îl adusese în munții inaccesibili ai Ernoterrei, unde fusese părăsit într-o zi de călăuzele fricoase, iar el alunecase de pe o stâncă, gata-gata să-și piardă viața. Nu a uitat să-i povestească Ernei și de horoscopul lui întocmit la naștere de marele prezicător francez, Nostradamus, în care se afla, printre altele, și următoarea frază:

„...Și în munții sălbatici dinspre miazănoapte-soare-răsare vei vedea mai întâi moartea, iar apoi o stea albastră, care-ți va lumina toată viața.”

Erna i-a povestit și ea, cum a putut, istoria Ernoterrei și a casei regale. Într-o zi, i-a arătat cu mândrie armele lui Ern cel Mare, iar Charles, după ce le-a cercetat cu luare-aminte și cu respectul cuvenit, a făcut cu ușurință câteva mișcări de scrimă cu spada grea a regelui. Apoi a spus că portretele strămoșului Ernei reprezintă un om frumos, înțelept și mare. Când a citit însă inscripția săpată în perete de Ern I, a zâmbit cu șiretenie și voioșie.

— De ce zâmbești, prinț? l-a întrebat prințesa, neliniștită.

— Dragă Erna, i-a răspuns acesta, sărutându-i mâna. Dă-mi voie să-ți spun mai târziu pentru ce zâmbesc.

Curând, prințul Charles i-a cerut regelui și reginei mâna fiicei lor: inima ei îi aparținea de mult. Cererea i-a fost acceptată. Fetele majore din Ernoterra erau libere să-și aleagă soțul, iar, pe de altă parte, tânărul prinț era înzestrat cu însușiri frumoase și avea o purtare plină de noblețe și demnitate.

La logodna lor s-au dat multe serbări, atât la curte cât și pentru popor, la care s-au veselit tineri și bătrâni. Numai regina-mamă se lăsa pradă tristeții, când rămânea singură în odăile ei. „Nefericiții! își spunea ea. Ce copii urâți or să aibă!”

Pe când într-una din zilele acelea, Erna se uita împreună cu logodnicul ei la perechile care dansau, i-a spus acestuia:

— Dragul meu! Pentru tine aș vrea să semăn măcar cu cea mai urâtă dintre femeile din Ernoterra.

— Să te ferească dumnezeu de nenorocirea asta, steaua mea

albastră! a exclamat Charles, speriat. Tu ești minunată!

— Nu încerca să mă mângâi, dragul meu, i-a răspuns aceasta, plină de tristețe. Îmi cunosc toate defectele. Am picioare prea lungi, tălpi și mâini prea mici, o talie prea înaltă, ochi foarte mari, de culoare albastră, urâtă, nu galbeni, frumoși, iar buzele mele, în loc să fie turtite sau subțiri, sunt arcuite.

Dar Charles îi săruta mereu mâinile albe cu vinișoare albastre și degete lungi, spunându-i mii de vorbe alese de laudă, și când îi privea pe locuitorii Ernoterrei, care dansau, izbucnea în hohote de râs.

În sfârșit, serbările s-au încheiat. Regele și regina au binecuvântat fericita pereche, au înzestrat-o cu daruri bogate, și tinerii căsătoriți au pornit la drum. (Mai înainte, bunii locuitori ai Ernoterrei au construit timp de o lună drumuri în munți și poduri vremelnice peste torente și prăpăstii.) Iar peste o altă lună, prințul Charles intra cu soția sa în capitala strămoșilor săi.

Se știe de mult că vestea cea bună întrece caii cei mai iuți. Toți locuitorii marelui oraș Paris au ieșit în întâmpinarea prințului moștenitor, pe care-l iubeau pentru bunătatea, simplitatea și dărnicia lui. În ziua aceea, nu s-a găsit bărbat și nici chiar femeie care să nu spună că Erna era cea mai frumoasă femeie din țara lor, și deci de pe întregul pământ. Regele însuși, când și-a întâmpinat nora în poarta palatului, a îmbrățișat-o și a sărutat-o pe fruntea ei curată, spunând:

— Fata mea, nu știu ce e mai de lăudat la tine, frumusețea sau virtutea ta? Fiindcă amândouă mi se par desăvârșite...

Iar Erna cea modestă primea cinstea și dovezile de dragoste, gândindu-se: „Ce fericită sunt că soarta m-a adus în împărăția urâților, cel puțin n-o să am niciodată prilej de gelozie”.

Și multă vreme a fost încredințată că e urâtă, deși menestrelii și trubadurii slăveau în întreaga lume farmecul chipului și al firii ei, iar toți cavalerii Franței purtau flori albastre în cinstea ochilor ei.

După un an, la fericirea senină a căsniciei lui Charles și a Ernei, s-a adăugat o nouă și minunată bucurie. Ea a născut un băiat zdravăn, care urla de-ți țiuiau urechile. Când l-a arătat prima dată iubitului ei soț, Erna a spus sfioasă:

— Dragostea mea! Mi-e rușine să recunosc, dar... îl găsesc nespus de frumos, deși seamănă cu tine și cu mine și nu aduce nici pe departe cu bunii mei compatrioți. Poate că e orbirea de mamă?

Atunci Charles a răspuns, zâmbind cu șiretenie și veselie:

— Îți amintești, zeița mea, ziua când ți-am făgăduit să-ți tălmăcesc inscripția săpată de Ern cel înțelept în peretele odăii de vânătoare?

— Da, iubitul meu!

— Ei bine, ascultă. Ea este scrisă în limba latină veche și glăsuiește așa: „Bărbații din țara aceasta sunt deștepți, credincioși și harnici, femeile cinstite, blânde și înțelegătoare, dar să mă ierte dumnezeu – și unii, și alții sunt tare urâți”.

1927

UMBRA LUI NAPOLEON

— Ce să zic, aveți și nu aveți dreptate. Cred că adevărul nu se află de obicei în părerile extreme ale societății, ci undeva la mijloc.

Nici vorbă, au existat guvernatori care au semănat leit cu „pompadurii” lui Șcedrin. Recunosc. Totuși, să fim drepți. Am putea aminti și numele unor guvernatori, care în așa-numitele lor „satrapii”, se străduiau în chip cinstit să desfășoare o activitate creatoare energică. N-or fi fost peste tot numai recuzită și figuranți. Trebuie să recunosc însă că uneori, guvernatorul, oricât de cinstit și de drept ar fi el, nu poate să se descurce fără „recuzită”.

Vă voi povesti o întâmplare prin care am trecut chiar eu.

În 1906 am fost numit în fruntea unei gubernii din vest.

Trebuie să spun că pe vremea aceea, când noii guvernatori plecau la postul lor, luau cu ei doar un bagaj ușor: scobitori, portțigaretul și un schimb de rufe. Fiindcă te așteptai ca în câteva zile să fii sau mutat sau rechemat și trecut la minister sau să ți se pretindă o cerere de demisie din motive de boală. Desigur, mai aveai și posibilitatea să fii rupt în bucăți de o bombă a teroriștilor... Dar ne învățasem de mult să privim bombele ca pe ceva obișnuit și firesc.

Închipuiți-vă că am reușit să rămân în postul de guvernator din

1906 până în 1913. Acum, după ce s-a scurs atâta vreme, socot lucrul acesta ca o minune de neînțeles care a durat șapte ani.

Fusesem învestit cu o putere aproape absolută. Eu întruchipam satrapul, dictatorul, conchistadorul, groaza justiției... Totuși, nu trecea zi în care să nu mă apuc cu mâinile de păr, gata să țip că situația mea era „mai rea decât oricând, cum s-ar zice la noi, mai rea decât a guvernatorului”. Și nu țipam, numai fiindcă eram eu însumi guvernator.

Sub neobosita mea supraveghere și ocrotire părintească se aflau naționalitățile velicorusă, poloneză, lituaniană, evreiască, precum și religiile: ortodoxă, catolică, luterană, unită și de rit vechi. Din punct de vedere teoretic trebuia să am cunoștințe din domeniul militar, medical, bisericesc, comercial, veterinar, agricol, fără a mai socoti silvicultura, creșterea cailor, arta stingerii incendiilor și o mie de alte lucruri.

Iar de sus, de la Petersburg, îmi veneau cu fiecare poștă dispoziții, proiecte, invenții administrative, himere în stilul lui Manilov[1] și planuri în genul lui Nozdriov[2]. Și eu răspundeam de toate aceste aiureli birocratice.

Nici eu nu pot înțelege cum de au mers lucrurile bine. Timp de șapte ani nu s-a întâmplat niciun pogrom, nicio expediție de represalii, niciun atentat. Într-adevăr – voința domnului!

Eu nu am niciun merit. M-am străduit doar să fiu răbdător. Sunt din fire un om cu sânge rece, sănătos și nu-mi lipsește simțul humorului.

Și acum – despre recuzită și figuranți.

Era în 1912. La 26 august urma să aibă loc aniversarea de 100 de ani a glorioasei bătălii de la Borodino.

Noi, guvernatorii, aflasem dinainte că cei din cercurile cele mai înalte hotărâseră să se serbeze această zi măreață la locul bătăliei și cu cel mai mare fast.

Asta n-ar fi fost nimic, ba chiar era ceva înălțător și patriotic. Dar știam că acolo, sus, se sare totdeauna peste cal. Și-așa s-a și întâmplat.

O minte isteață de om de stat a avut surprinzătoarea idee să adune pe câmpul de luptă de la Borodino cât mai mulți veterani, care participaseră la această bătălie și, în general, bătrâni care avuseseră prilejul să-l vadă *pe* Napoleon.

---

[1] Personaj din *Suflete moarte* de Gogol (n. r.).

[2] Personaj din *Suflete moarte* de Gogo. (n. r.).

În orice caz, faptul acesta nu era nici mai bun, nici mai rău decât, de pildă, proiectul de a amenaja plantații de ananas în gubernia Kostroma. Se știe că hârtia rabdă orice. Doar un veteran de la Borodino ar fi trebuit să aibă cel puțin o sută douăzeci de ani. Totuși, ideea a fost primită la Petersburg cu cea mai mare satisfacție.

În legătură cu aceasta, a venit într-o zi la mine generalul Rennenkampf, celebrul conducător curlandez al istoricei incursiuni de pe vremea războiului împotriva Japoniei. Privire de foc, pinteni zăngănitori, vorbă laconică și – cavaler medieval în fața doamnelor.

— Excelență, mi-a spus el, am cutreierat în lung și în lat întreaga gubernie Kovno, am văzut tot felul de matusalemi din ăștia și – drace! niciunul nu-i bun de nimic! Sau mint ca niște măgari, sau au uitat tot, diavolii! Totuși, ce mă fac fără ei, lua-i-ar dracu?! Doar pentru ei – drace! – au și început să se bată medalii la monetărie! Scoateți-mă din încurcătură, excelență! Ne-am pus toată nădejdea în dumneavoastră. Doar Napoleon a petrecut câteva zile în orașul Smorgon de pe teritoriul guberniei dumneavoastră. Poate că, spre norocul dumneavoastră, se vor găsi pe aici vreo doi-trei moșnegi, care, lua-i-ar dracu, mai au măcar un pic de memorie. N-o să uit în vecii vecilor serviciul pe care mi-l faceți!

În calitate de conducător administrativ nu puteam să nu-l înțeleg. Așa că i-am răspuns:

— Pavel Karlovici, înțeleg foarte bine situația dumneavoastră. Vă dau cuvântul meu de onoare, excelență, că voi face tot posibilul. De altfel, am un ispravnic pentru care se pare că nu există nimic imposibil.

Generalul s-a bucurat, mi-a strâns mâinile cu căldură și mi-a făgăduit veșnică recunoștință.

— Mă bizui pe dumneavoastră ca pe mine însumi, iar ispravnicului să-i spuneți că nu-l voi uita niciodată.

După ce l-am condus pe Rennenkampf, l-am chemat pe ispravnicul Karakați. Nu era grec, cum s-ar putea bănui după numele său. Povestea cu plăcere și mândrie că se trăgea, după tată, dintr-un neam de prinți albanezi, iar după mamă era înrudit cu Grimaldi din Monaco. Într-adevăr, avea în el ceva de tâlhar.

Foaia sa matricolă era dintre cele mai obișnuite. Cavaleria de gardă. Datorii. Cavaleria obișnuită. Cărți. Corpul de grăniceri. Scandal. Corpul de jandarmi. Căzut la examen. Ultima etapă – ispravnic județean.

Lucra însă cu o repeziciune de șase sute cai putere și era de o ingeniozitate puțin comună.

I-am povestit convorbirea mea cu generalul, și el mi-a răspuns numaidecât, prompt, ca un cal de luptă la atac.

— Excelență, pentru dumneavoastră îi scot și de sub pământ. Să n-aveți nicio grijă. O să găsesc bătrânii cei mai grozavi. Nu numai de Napoleon, dar și de Petru cel Mare or să-și aducă aminte!

— Nu, mai bine fără exces de zel, i-am spus eu. Ajunge și Napoleon.

— Am înțeles, excelență!

Și a zbughit-o.

Totdeauna aveai impresia că omul acesta nu merge, ci zboară. Așa era de iute.

După două săptămâni, am primit de la Rennenkampf o telegramă laconică, în stilul său specific, numai fără expresia lui obișnuită: „drace”.

„Mulțumesc. Bătrânul e o adevărată bomboană. Veniți. Vă strâng mâna.”

Am plecat, luându-l cu mine, pentru orice eventualitate, și pe Karakați.

Chiar și numai călătoria aceasta, în tovărășia ispravnicului făcător de minuni, ar fi putut oferi material pentru o culegere voluminoasă de povestiri humoristice.

De exemplu. Am ajuns la un râuleț, în locul unde trebuia să se găsească un bac. Însă râulețul se revărsase și bacul fusese luat de curent. Așa că trebuia să întrerupem drumul pentru un timp nedeterminat.

Karakați nu s-a pierdut cu firea. Cred că nu s-ar fi pierdut nici în pampas, în junglă sau în taiga. Poate că numai din cauza unei erori a soartei nu ajunsese un explorator celebru sau un *cow-boy.*

Am mers de-a lungul malului vreo două-trei verste. Am găsit o luntre pescărească și, după ce am trimis caii înapoi, am trecut râul.

Dar aici ne aștepta o altă nenorocire. Nu aveam la îndemână niciun mijloc de locomoție. Pescarii spuneau că cea mai apropiată casă de unde s-ar putea procura o căruță se afla la zece verste. Și tocmai se înserа.

Dar privirea ageră a căutătorului de urme, Karakați, a descoperit sub sălciile pletoase de pe mal o căruță evreiască antediluviană, un furgon lung cu coviltir, în care câte zece-cincisprezece inși cutreierau târgurile din regiune.

Curând, am auzit o discuție destul de violentă, în care se distingeau glasurile de tenori ale evreilor și baritonul tunător al lui Karakați. Discuția devenea tot mai aprinsă. Evreii nu voiau să cedeze furgonul, fiindcă aveau treburi urgente de rezolvat.

Atunci, mi-am amintit de rangul meu și de obligațiile care-mi reveneau. Trebuia să cercetez cauza oricărei tulburări în rândurile populației și să iau toate măsurile pentru curmarea ei.

Așa că m-am apropiat și am întrebat cu blândețe:

— Ce s-a întâmplat, prieteni? Spuneți, ce s-a întâmplat?

Dar Karakați m-a întâmpinat grăbit:

— Nu vă neliniștiți, excelență. Sunt locuitorii recunoscători care s-au adunat aici ca să vă exprime devotamentul lor.

N-am avut încotro. I-am făcut ispravnicului o observație de formă și am căzut la învoială cu pasagerii furgonului. Bineînțeles că au cerut o sumă uriașă, după concepțiile lor – o rublă și jumătate – și ne-am despărțit în termeni foarte prietenoși.

Admirabilă a fost și intrarea noastră triumfală în capitala de județ – Smorgon. Nu o voi uita până la sfârșitul vieții mele!

Ritualul sosirii guvernatorului era stabilit de veacuri și nu i se aduseseră niciodată niciun fel de schimbări. De obicei, ispravnicul îl întâmpina pe conducătorul guberniei la marginea orașului, îi raporta că totul e în regulă, îl instala într-o caretă sau într-un alt vehicul de onoare, și el pornea repede înainte, cu o trăsurică ușoară, stând în picioare, pe jumătate întors spre augustul personaj, într-o atitudine eroică.

Dar când am coborât din furgonul nostru preistoric în piață, am constatat că aceasta era pustie. Nu numai că nu se găsea nicio caretă sau landou sau măcar o birjă, dar nu se zărea nici măcar o căruță. Ce era de făcut?

Karakați a fost și aici, ca totdeauna, la înălțime.

— Vă rog foarte mult să mă iertați, excelență! Totul s-a întâmplat din pricina blestematului de bac! Așteptați numai o clipă! Mă întorc numaidecât.

Peste cinci minute, a apărut în fața mea un frumos cal bălțat, înhămat la o trăsurică lăcuită, de o singură persoană, dintre acelea numite pe vremuri „egoistele”. Pe capră ședea un vizitiu îmbrăcat elegant și încins cu un brâu lat, roșu. Karakați a sărit cu vioiciune din trăsurică.

— Poftiți, excelență! Vă rog să mă iertați că vă aduc o trăsură atât de modestă! Dar, uneori, împrejurările sunt, din păcate, mai

tari decât omul! Hei, vizitiu! La hotel Londra! Iute!

Din omenie, i-am spus:

— Urcă-te și dumneata, să mergem împreună.

Însă era prea târziu. Calul pornise în trap întins.

De cum am pătruns pe lunga stradă Sanct-Petersburg, pe care se aflau niște șine înguste, calea ne-a fost tăiată de o priveliște, într-adevăr, apocaliptică. Un tramvai cu cai gonea nebunește. Înaintea lui mergea un băiețaș călare, urlând cu un glas ascuțit. Vizitiul biciuia ca turbat o pereche de mârțoage, care nu mai mergeau în galop, ci într-un fel de goană sălbatică, aproape lipindu-și burțile de pământ. Vagonul se clătina într-o parte și într-alta ca beat, iar în el pasagerii se izbeau unii de alții, ca niște lemne. Și pe platforma din spate, o minune! Pe cine văd în poza clasică de polițai, cu mâna la cozoroc? Pe ispravnicul Karakați. Și toată această viziune de coșmar ne-a depășit și a dispărut într-un nor de praf...

Când am ajuns în fața intrării hotelului Londra, pe scară a coborât, în întâmpinarea mea, în goană, uimitorul Karakați.

— Excelență, am onoarea să vă raportez că în județul de care răspund totul este în regulă!

A doua zi, după dejunul de la Rennenkampf, ne-am dus să vorbim cu admirabilul bătrân despre care generalul spunea cu atâta plăcere că e o „adevărată bomboană”. Eram însoțit de o societate destul de numeroasă, alcătuită din profesori, membri ai consiliului comunal, ofițeri din garnizoană etc.

Bătrânul ședea pe prispă.

Când ne-a văzut, s-a ridicat încet în picioare și s-a sprijinit cu bărbia în baston. Părul lui era mai curând verde decât cărunt. Capul îi tremura ușor și avea un glas tare subțire. După aceea, am aflat că făcea parte dintre cei de rit vechi.

A început examenul.

— Ia povestește, bunicule, i-a poruncit Rennenkampf, cu vioiciune.

— Ce să mai povestesc? a șoptit moșul, parcă silabisind. Sunt bătrân, am uitat tot.

— Încearcă să-ți aduci aminte, bunicule, a spus Rennenkampf și mai tare. Lumea zice că-ți amintești de războiul pentru apărarea patriei. Pe Napoleon l-ai văzut?

— Pe Napoleon? Cum să nu, taică, l-am văzut, l-am văzut. L-am văzut de-aproape de tot, așa cum te văd pe tine.

— Ei, ia povestește ceva despre el. Fără teamă. O să fii răsplătit. Și unde l-ai văzut pe Napoleon?

— Unde l-am văzut? Uite-aici, unde-i aria de treierat. Pe vremea aia se afla acolo o casă nouă, cu prispă, și pe prispă stătea Napoleon, iar eu, lângă prispă. De, nici vorbă, eram mic, un băiețaș, și nu prea pricepeam eu mare lucru. Aveam șase ani pe vremea aia. Napoleon stătea pe prispă, și oștirea trecea pe dinaintea lui. Oștire, câtă frunză și iarbă! Doamne, ce de oști! După aia a coborât treptele, m-a mângâiat pe cap și m-a întrebat ceva în graiul lui de franțuz, neînțeles, cam cum ar veni: „Vrei să te faci soldat, băiete?”

Bătrânul vorbea foarte greu și părea că geme după fiecare cuvânt. Din când în când, glasul i se stingea de tot.

— Ia zi, bunicule, cum era îmbrăcat Napoleon?

Bătrânul a învăluit mai întâi mulțimea cu privirea, ca și cum căuta pe cineva cu ochii lui tulburi, apoi a zis cu o voce șovăielnică:

— Cum era îmbrăcat? Cum se-mbrăca el – cu o tunică cenușie și o pălărie cu trei colțuri. Asta-i tot.

— Perfect! Admirabil! a exclamat Rennenkampf, fericit. Vă mulțumesc foarte mult, excelență. Bravo, bravo, domnule ispravnic! N-o să vă uit niciodată! Cu un bătrân atât de uimitor, n-o să ne facem de râs. Nu-i așa, excelență?

Dar, în clipa aceea, l-a pus dracul pe directorul școlii comunale, un tip uscățiv, adus de spate, cu o țăcălie ca de țap, să-l întrebe pe Rennenkampf:

— Excelență... Ca pedagog... un moment istoric.... o ocazie rară... Vă rog să-mi dați voie să pun și eu o întrebare.

— Mă rog, mă rog, i-a îngăduit cu mărinimie Rennenkampf.

— Bunicule! a strigat pedagogul în urechea bătrânului. N-ai putea să ne spui ce înfățișare avea împăratul Napoleon?

— Ce-ai zis? a întrebat bătrânul.

Atunci a intervenit chiar Rennenkampf și a spus cu glasul lui tăios de comandant:

— Să ne povestești cum arăta Napoleon. Era înalt sau mic, gras sau slab? Într-un cuvânt, ce înfățișare avea?

Atunci s-a întâmplat ceva ciudat. Bătrânul s-a înviorat parcă o clipă, ba chiar s-a îndreptat puțin de șale. A tușit, și glasul i-a sunat mai hotărât și mai limpede.

— Cum arăta Napoleon? a repetat el. Uite cum arăta: era înalt cât mesteacănul ăsta, avea umeri lați de mai bine de un stânjen, o

barbă deasă până la genunchi, iar în mână ținea un topor uriaș. Când dădea o dată cu toporul ăsta, fraților, zburau capetele de pe grumaz la zece oameni! Așa era! Ce să vă spun: zi-i împărat și pace!

E greu de povestit ceea ce s-a petrecut:

— Asta-i o porcărie! a răcnit Rennenkampf cu o voce atât de înfricoșătoare, încât cei de față au simțit cum li se taie picioarele, iar viteazul urmaș al lui Grimaldi a pălit și a început să se clatine.

Furiosul general și-a revărsat mânia multă vreme, dar până la urmă s-a liniștit.

— Nu-i nimic, o să-l învățăm noi, a zis el. Mai e timp destul. Fără bătrân nu ne putem descurca în niciun caz. Domnule ispravnic, dumneata să-i fii meditator. Răspunzi de el.

Temutul general nu mai striga. Îl străpungea doar pe Karakați cu raza de foc a privirii sale. După aceea, s-a întors spre mine și, ștergându-și fruntea cu batista, a exclamat cu convingere:

— Dar dacă domnilor ăstora din Petersburg le trăsnește cumva prin minte să dezgroape contemporanii și pentru a trei suta aniversare a dinastiei Romanov, să le fie de bine! Eu unul îmi dau demisia! Asta e!

1928

PRIVIGHETOAREA

Acum câteva zile, am scotocit prin hârtiile mele în căutarea unui act fără mare importanță și am dat de o fotografie în grup, pe care nu o mai văzusem de nouă ani și o uitasem cu totul.

Nu știu de ce, în clipa când mi-am aruncat privirea peste ea, am oftat adânc, mișcat și întristat.

Era încă înainte de războiul mondial, în prima jumătate a lunii mai. Mă aflam la mica stațiune climaterică Salzo-Maggiore, din

nordul Italiei. Acum nici chiar oamenii destul de bogați nu mai pot vizita stațiunea aceasta din cauza prețurilor exorbitante, însă pe atunci eu plăteam la hotelul „*Speranza*” numai opt lire italiene pe zi pentru o cameră drăguță și luminoasă, cu pensiune, inclusiv vinul, cu toate că nu puteai să-l bei, atât era de tare, de amar și de acru.

Salzo-Maggiore era o localitate interesantă. Ca să ajungi acolo, mergeai de la Milano la Borgo-San-Donnino vreo trei ore cu trenul, iar de acolo, șase verste cu trăsura.

De cum te urcai în trăsură, în gara Borga-San-Donnino, simțeai mirosul de iod care se întețea din ce în ce și era degajat de izvoarele cu ape iodate, răspândite peste tot și purtând glorioasa denumire de *„Aqua-Madre”,* adică „Apa-mamă”. Cu vremea, te obișnuiai într-atât cu mirosul acesta permanent, încât nu-l mai simțeai.

„Apa-mamă” se întrebuința în mai multe feluri. Se bea sau se folosea la băi calde; în sala mare, plină de aburii ei, pacienții puteau să scrie, să citească, să bea cafea sau să stea pur și simplu întinși în șezlonguri, făcându-și cura. Dar o deosebită reputație aveau la Salzo-Maggiore inhalațiile cu iod, adică inspirarea apei iodate, transformată de pulverizatoare în pulbere. Se știa de mult că inhalațiile acestea fac adevărate minuni la bolile de gât, în cazul oboselii coardelor vocale și a leziunilor căilor respiratorii. De aceea, la Salzo-Maggiore se adunau vara toți cântăreții și cântărețele cât de cât cunoscute. Celebritățile veneau neapărat în fiecare an. Și toți acești tenor di *Grazia,* tenor di *Forza, baritono assoluto, basso-profondo* și *basso-nobile,* toate sopranele lirice, dramatice și de coloratură, precum și toate vocile de contralto catifelate aveau o lege nescrisă, acceptată în mod tacit: câtă vreme își făceau cura, nu scoteau un sunet. Se fereau chiar să-și vorbească tare, mulțumindu-se doar cu șoapte galeșe.

În momentul acela locuiau la hotel „*Speranza”* trei ruși. Unul, cu care venisem din Petersburg, era *signor* Giacomo Cireni, *alias* clovnul Giacomino, actor atât de iubit de copiii din Petersburg, încât la magazinele de jucării maimuțele de pluș, care se dădeau în dar de crăciun, erau numite giacomine. Asta pornea de la copiii care-i rugau pe cei mari: „Mamă, cumpără-mi o giacomină...” Era într-adevăr o glorie autentică.

Pe celălalt rus l-am găsit, la sosirea mea, la pensiune. Venise cu câteva zile înaintea noastră. Era Giovanni Strazula, odinioară solist

în capela italiană Gramegna, celebrul Giovanni, ale cărui cantonete napolitane erau ascultate cu încântare de tot Petersburgul, deși aceste cântece vioaie și fermecătoare erau uneori obscene. Giovanni părea că nu are vârstă. Atât bătrânii cât și tinerii din Petersburg îl cunoșteau de totdeauna ca pe un bătrânel plesuv și zbârcit, scund, vânjos și vesel. Și glasul său de tenor strălucit, neobișnuit de înalt, nu-și pierduse nimic din valoarea lui, nu dăduse niciodată vreun semn de oboseală. Prietenii îi puneau mereu în glumă întrebarea: „E adevărat, Giovanni, că ai cântat la Vatican în capela lui Papa Sixtus al V-lea?”

Iar el dădea totdeauna același răspuns: *„Minți*ești mereu, bunico (le spunea „bunico” tuturor: bărbaților și femeilor, tinerilor și bătrânilor). *Minți*ești. Însurat am fost de două ori.”

Și cum să nu-i socot drept ruși pe acești doi italieni simpatici, dacă și astăzi mă întreabă în scrisori sau când ne întâlnim:

— *Signor* Alessandro, când întoarcem noi acasă în Rusia noastră?

În sufletul țării noastre barbare, înapoiate, necivilizate, de pe vremea vechiului regim, exista neîndoios un farmec nespus care îi captiva pe străini și-i făcea să se aclimatizeze, fapt dovedit de sute de nume cunoscute și de mii de nume necunoscute.

Trăiam deci la pensiunea noastră foarte ieftin, uniți, fără griji și veseli. Tovarășii mei jucau cu patimă cărți, cântau, zdrăngăneau la chitară. Eu învățam limba italiană, traducând cu ajutorul dicționarului din operele lui Stechetti și Carducci. Pe atunci, italienii erau foarte comunicativi și făceau ușor cunoștințe, așa că în curând eram vizitați tot mai des în sufragerie de prietenii rușilor mei de origine italiană și mai ales de oameni din lumea operei. O dată, a apărut ca un meteor, în drum spre America, și Caruso, un om foarte gras, dar fermecător. De două sau trei ori a luat masa cu noi bunul și prietenosul Giraldoni. Acestuia i s-ar fi potrivit foarte bine expresia lui Pușkin: „Cel mai rus dintre ruși”. Apoi, s-a statornicit la noi un grup minunat de patru inși: Ada Sari, Pintuccio, Tito Ruffo și cavalerul Nanni – toți cântăreți de prim rang, cu nume răsunătoare, majestoși și inaccesibili pe scenă, în costumele lor de atlaz și catifea, cu zale, coroane, pene, briliante și coliere de perle – și atât de simpli, de naivi și de binevoitori în viața obișnuită, de fiecare zi.

Meniurile meselor noastre nu erau complicate: tradiționalele mâncăruri italienești – *minestra, maccheroni, ravioli,* uneori, o bucată destul de tare de carne prăjită în untdelemn, cu inevitabila salată *finocchi,* ce mirosea a ipecacuana, ca un medicament. Noi,

„rușii”, ne consideram gazde, ceea ce ne făcea să alcătuim mese mai variate, cumpărând uneori fructe, prăjituri sau o sticlă de Chianti. În grijile acestea gospodărești ne ajutau, cu zel și cu totul dezinteresat, doi vecini de cameră, negustori angrosiști. Unul vindea marsala, iar celălalt vermut. Eu și Giacomino chiar le spuneam: „papa Vermut” și „papa Marsala”. Bineînțeles că Giovanni le zicea la amândoi „bunică”. Masa noastră era totdeauna aprovizionată din belșug cu marsala și vermut. Negustorii de vin erau melomani pasionați.

Nu voi uita niciodată o zi cu totul deosebită.

În ziua aceea, am mâncat în tovărășia persoanelor obișnuite. Am terminat masa târziu și după desert nu am mai rămas decât șapte inși: noi trei, rușii, precum și cei patru cântăreți italieni. Era ora plină de liniște, din amurg. Aerul începea să bată în verde-închis și cenușiu; frunzele tufișurilor se întunecau treptat. N-am băgat de seamă clipa în care prima stea s-a aprins pe cerul verzui cu lumina ei argintie, tremurătoare. Îți venea să crezi că atârnă de un fir nevăzut... O dată cu ea s-a revărsat spre noi și mireasma gingașă, încântătoare a caprifoiului. Primii licurici zburători au prins a desena prin aer semicercurile lor repezi și aurii. Tăceam, de teamă să nu tulburăm farmecul serii.

Și, deodată, în tufele de iasomie din grădiniță, la cinci pași de noi, a început să cânte o privighetoare. La început, glasul ei era sfios, neîncrezător. Se înțelege, nu cânta așa ca, de pildă, privighetorile noastre din Kursk, dar, simțind fără îndoială că era ascultată cu atenție de fini cunoscători ai artei cântecului, se străduia din toate puterile micului său trup. A cântat așa vreo cinci minute, a încheiat cu un sunet înalt și cristalin – și a amuțit. A urmat o pauză. Când am auzit deodată glasul lui Giovanni:

— În ce tonalitate?

Și cele patru mari păsări cântătoare au început să se agite pe neașteptate:

— Do... Do diez... Si... Do diez... Ba Do...

Ada Sari a dat fuga la pian și a început să apese pe o clapă:

— V-am spus doar că e un do natural!

Dar Nanni – bariton și cavaler – a zis cu autoritate:

— Instrumentul e netemperat. Privighetoarea a luat un sfert de ton mai sus. Nu e nici do, nici do diez, ci doar ceva intermediar.

S-a aprins lumina electrică și, într-o clipă, basmul s-a stins.

Dar iată ce a urmat.

Se întâmplă uneori ca un bețiv înveterat, dându-și cuvântul sau fiind îndemnat de medici, să se lase de băut și să se țină de promisiune, cu tărie, multă vreme. Dar într-o zi, la masă, i se dă din imprudență o prăjiturică în care nu se află decât o picătură de rom, și abstinentul începe iar să bea, fără nicio reținere și în felul acesta, din teribilul lui eroism se alege praf și pulbere.

Aproape același lucru s-a petrecut sub ochii mei cu marii cântăreți: într-o clipă, s-au înflăcărat toți, încălcind consemnul. Acum, nu-și mai cruța niciunul coardele vocale. Tito Ruffo povesti cu încântare de turneele lui la Petersburg și la Moscova. Îi imita uimitor pe Șaliapin, Tartakov și Leonid Iakovlev – timbrul glasului lor, maniera lor de a cânta, procedeele lor specifice, gesturile... Seara, târziu, ne aflam pe terasa celei mai bune cafenele, beam Lacrima-Cristi, flecăream și râdeam în hohote. Se înnoptase de-a binelea, cerul negru era presărat de stelele mari ale sudului, când noi (pe cuvânt de onoare că și eu) am început să cântăm minunatul cântec popular „O, frumoasă grădinăreasă”. Iată traducerea aproximativă:

O, frumoasă grădinăreasă,
Mama tuturor florilor,
Fă-mi un buchet
Din toate cele trei culori!
Verde și alb
Și roșu, firește.
Trăiască Italia și libertatea!
E viva l’Italia e la Liberta! Trebuie să spun că pe vremea aceea, cântecul acesta era revoluționar și, deci, interzis.

Doi carabinieri eleganți (umblă totdeauna câte doi) s-au apropiat de noi, și cel mai mare în grad a spus:

— *Signora e signori.* Cântați minunat, însă cântecul acesta e interzis, nu e voie să-l cântați în public și, având în vedere și ora târzie, vă rog să vă duceți pe la casele dumneavoastră, dacă nu vreți să vă notez numele...

Am plecat spre casă, dar ne-am luat încă multă vreme rămas bun, ne-am condus unii pe alții, iar ne-am luat rămas bun și iar ne-am condus, în timp ce carabinierii cei eleganți mergeau mereu, tăcuți, în urma noastră. Făcând semne de salut cu mâna, celebrul bariton striga:

— Să-mi scrieți, prieteni, să-mi scrieți. Adresa mea e ușor de reținut: *Roma, villa Tito Ruffo.*

1929

INIMĂ PIERDUTĂ

Din școala de aviație de la Gatcina au ieșit mulți piloți admirabili, instructori excelenți și curajoși luptători pentru patrie.

Totuși, cred că ai fi găsit cu greu pe tot cuprinsul uriașului imperiu rus un aerodrom mai nepotrivit pe care să se întâmple mai multe accidente cu victime omenești. Circulau păreri diferite relativ la cauzele acestor întâmplări triste. Tinerii piloți înclinau să dea vina pe micul crâng care de zeci de ani creștea în mijlocul terenului de zbor și stânjenea deseori mișcarea liberă a aparatului ce abia-și lua înălțime și viteză, ceea ce ducea la accidente fatale.

Aerodromul de la Gatcina se întindea între vechiul palat Pavlovski și Gara Baltică. Crângul oferea o priveliște frumoasă de la ferestrele dinspre apus ale palatului. Se spunea că răposatei împărătese Maria Feodorovna îi plăcea foarte mult peisajul acesta și că de aceea administratorul palatului nu îngăduia să se taie crângul cu pricina, deși împărăteasa nu mai fusese la Gatcina de mai bine de zece ani.

Firește, s-ar putea ca tinerii piloți să nu fi avut în totul dreptate. Doar se știe că toți bicicliștii, piloții, patinatorii și ceilalți sportivi începători sunt atrași totdeauna de piedici care ar putea fi ocolite

cu foarte mare ușurință.

Conducătorii experimentați și cu mintea pătrunzătoare ai școlii erau de altă părere. Ținând seama de poziția topografică a aerodromului de la Gatcina, înconjurat de mlaștini și păduri, situat aproape de Golful Finic și de Dealul Duderhof, socoteau că accidentele se datorau vânturilor capricioase, schimbătoare și neașteptate din acea regiune. Ca exemplu, citau zborul sportiv dintre Petersburg și Moscova întreprins de aviatorii civili Utocikin, Lerhe, Kuzminski, Vasiliev și alți trei inși. Toți au aterizat forțat pe scundele coline Valdai, făcându-și țăndări aparatele. Zborul nu l-a putut continua decât Vasiliev, și numai fiindcă Utocikin, care-și fracturase genunchiul, i-a pus cu mărinimie la dispoziție toate piesele de schimb, l-a ajutat să le monteze, și i-a pornit chiar el motorul...

Colțul din cimitirul de la Gatcina, unde-și dorm somnul de veci piloții vajnici și curajoși, îți face o impresie tragică, înălțătoare și plină de măreție. În loc de monumente, pe mormintele lor se află elice. De departe, cimitirul acesta al aviatorilor seamănă cu un șir înalt de pari, înfipți la întâmplare, dar când te apropii, te simți cuprins de înălțătoare emoții. Ți se pare că o pasăre minunată și puternică a căzut de la o înălțime neobișnuită, s-a sfărâmat de pământ, a intrat în el, și doar o aripă zveltă se mai ridică drept spre cerul îndepărtat, tresărind încă de forța zborului întrerupt.

Impresionant și măreț era obiceiul înmormântării tovarășului căzut. Pe tot drumul până la biserică, și apoi până la cimitir, îl petrecea o escadră alcătuită din toți piloții prezenți ai școlii, zburând la mari înălțimi, și urletul avioanelor acoperea ultima rugăciune plină de tristețe: „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi!”

Aspru și poate chiar puțin crud era un alt obicei, pe care piloții îl respectau în chip tacit. Dacă se întâmpla ca datorită unui accident sau greșelii unui pilot să se sfărâme un avion, faptului acesta nu i se dădea prea mare importanță. Când accidentul se producea departe de aeroport, pilotul telefona la școală, iar, dacă se întâmpla aproape, cei de pe terenul de zbor vedeau prăbușirea avionului. Soldații de la unitatea de aviație veneau în grabă la fața locului și încărcau în căruță rămășițele avionului. Dar dacă pilotul murea sau era grav rănit, îl transportau la spital. În aceeași clipă, deși cadavrul lui mai zăcea în văzul tuturor, pe terenul de zbor, toți piloții de

serviciu își scoteau aparatele din hangare sau le luau pe cele gata pregătite și se înălțau în aer. Zburătorii cu experiență încercau să îndeplinească misiunea primită în ziua aceea de nefericitul lor camarad, iar alții se străduiau să-și bată propriile lor recorduri. Originea acestei provocări aruncată soartei ai fi căutat-o zadarnic în paragrafele regulamentului aviației militare. Era o lege nescrisă, un obicei sacru, un fel de cutumă a musulmanilor, un jurământ născut din instinct, necesitate și experiență. Pilotul nu trebuie să-și piardă niciodată firea, nici chiar atunci când îi bate în față suflul înghețat, apropiat, al morții. „Iată că a murit tovarășul, camaradul și prietenul tău. Trupul lui minunat, care avea atâtea posibilități divine, mai păstrează căldura omenească, dar ochii lui nu mai văd, urechile lui nu mai aud, gândirea i s-a stins și sufletul i-a zburat cine știe unde. Fii tare, aviatorule! Ai timp să plângi diseară. Respiră regulat. Nu lăsa inima să-ți bată prea puternic. Dacă nu-ți stăpânești inima, poți să-ți pierzi viața, onoarea, gloria. Mâinile pe manete! Picioarele pe pedale! Motorul huruie, aparatul uriaș se cutremură. Înainte și mai sus! Adio, tovarășe! Vântul îți suflă cu putere în față, pământul întunecat piere de sub picioare. Mai sus! Tot mai sus, zburătorule!”

Pe atunci, cu puțin înainte de război și în primii ani ai războiului, foarte mulți, chiar excesiv de mulți tineri doreau cu patimă să intre în aviația militară. Aveau destule motive: uniforma frumoasă, o situație excepțională, soldă mare, aureola de erou, privirile mângâietoare ale femeilor, un serviciu care părea de departe destul de lipsit de greutăți, foarte vesel și ușor. Dar, mai rar decât alții, în școlile de aviație ajungeau cei care aveau, într-adevăr, chemare, oameni-păsări înnăscuți, care visau cu entuziasm la bucuria aspră și dulce a zborului, despre care Pușkin spunea:

...tot ce amenință pieire
Inimei, în tăinuire,
Desfătându-ne neînțeles,
Chezășie va rămâne nemuririi...[1]

Trebuie să recunoaștem că deschizătorii aceștia de spații, zburători temerari, se întâlnesc uimitor de rar, pe lângă faptul că sunt și cu totul lipsiți de marele dar al pisălogelii, al ploconelii și al pătrunderii prin protecție.

De altfel, aici protecția nu ajuta. La admiterea în școala de aviație, candidații erau trecuți printr-o sită deasă. Viitorul pilot

[1] Din *Ospăț în timp de ciumă* (n. r.)

trebuia să se bucure de o sănătate perfectă, să aibă plămâni de o mare capacitate, să știe să se orienteze repede, atât pe pământ cât și în văzduh, să-și găsească și să-și mențină echilibrul, în orice împrejurare să aibă o vedere perfectă, fără cea mai mică urmă de daltonism, un auz ireproșabil, forță fizică și, în sfârșit, o inimă care să lucreze în orice situație cu o precizie rece și invariabilă de cronometru astronomic.

Despre vitejie, cutezanță și despre toate celelalte însușiri sufletești supraomenești ale pilotului nu se vorbea niciodată sau aproape niciodată în lumea aceasta de zburători. De altfel, pentru ce s-ar fi vorbit? Însușirile acestea atât de rare astăzi făceau doar parte din îndatoririle și viața de fiecare zi a pilotului militar! Îl lăudau pe Nesterov, care făcuse cel dintâi un *looping,* pe Kozakov, care doborâse optsprezece avioane inamice. Îi lăudau, fără să se mire, fiindcă mirarea este vecină cu însușirea de gură-cască!

Era normal ca din cauza încercărilor atât de grele și a disciplinei atât de aspre, cea mai mare parte dintre candidații incapabili și inutili pentru profesia de pilot să se cearnă de la sine, ca zgura sau gunoiul. Nu rămâneau decât cei ireproșabili, cei de nădejde. Dar chiar și printre acești aleși, la primele experiențe de zbor se mai găseau ghinioniști, oameni îndrăzneți, îndemânatici, îndrăgostiți de aviație, însă, vai, lipsiți de marile talente care-ți îngăduie să te apropii de cer. Aceștia plecau din aviație tăcuți, cu sufletul plin de amărăciune, petrecuți de piloții vechi cu o părere de rău puțin cam grosolană, dar plină de prietenie, chiar când era vorba de aceia pe care-i petreceau până la cimitir.

Între altele, nu numai piloții tineri, dar și piloții renumiți, cu experiență, călițI, erau atinși de o boală neașteptată, numită „pierderea inimii”, despre care niciun pilot nu și-ar fi îngăduit să vorbească ironic sau cu ușurință.

Noțiunea de inimă nu înseamnă în cazul acesta mușchiul viguros din partea stângă a pieptului omenesc, care pompează sângele cu abnegație și docilitate, ani de-a rândul, în toate ungherele trupului nostru. Nu, ci e vorba de un simbol psihologic, moral. A pierde inima, înseamnă pentru pilot a pierde libertatea divină de a se plimba pe întinsul cerului după voința sa pe un aparat fragil, de a străpunge norii, de a întâmpina cu calm ploaia, zăpada, uraganul și fulgerele, de a nu-și pierde câtuși de puțin cumpătul din pricină că nu știe dacă, trecând prin beznă, zboară spre miazăzi sau spre apus, în sus sau în jos.

Pierderea inimii este unul dintre fenomenele cele mai uimitoare. Îl cunosc acrobații, călăreții și caii, luptătorii, boxerii, dueliștii și marii actori. Boala aceasta ciudată își lovește victima fără niciun avertisment. Ea apare prin surprindere și nu i se poate descoperi cauza.

Astfel și-a pierdut pe neașteptate inima pe aerodromul de la Gatcina vestitul aviator și excelentul instructor, Fedenka Iurkov (cu accent pe o), despre care se cânta în naiva „epopee" aviatică din Gatcina:

Cine-i gata oricând de zbor?
Este Fedenka, Iurkov...
Chimie, chimie
Tot numai chimie... etc.

Intrase în aviație destul de târziu, cam la vârsta de douăzeci și șapte-douăzeci și opt de ani. Înainte fusese ofițer de cavalerie. Cavaleriștii își însușesc mai ușor decât simplii muritori știința nu prea complicată, dar care cere prezență de spirit, a conducerii avionului, deoarece conducerea calului are multe elemente comune cu manevrele piloților.

Nu făcuse parte dintr-un regiment de gardă, ci dintr-unul simplu, dar care din trecutul îndepărtat se acoperise de glorie.

Regimentul acesta se mai distingea – ca și alte două regimente de cavalerie – prin faptul că toți ofițerii și subofițerii lui trebuiau să fie burlaci, fără nicio excepție.

Simpaticul Fedenka Iurkov se asemăna în unele privințe cu legendarii eroi cavaleriști din 1812 – cu Miloradovici, Burțev, Denis Davâdov, Seslavin. Avea un ton de comandă răgușit, dar plăcut, umbla cu picioarele puțin răschirate, părea grosolan, dar sufletește era bun și iubitor de adevăr și, în sfârșit, era un luptător foarte viteaz. Toată aviația militară rusă cunoștea aventura lui primejdioasă și plină de haz de la începutul războiului de pe frontul de vest și-și amintea de ea, zâmbind. A primit misiunea să facă un zbor de recunoaștere. Statul-major știa precis că nemții se află destul de aproape, la vreo treizeci-patruzeci de verste, dar nu se știa în ce direcție.

Iurkov a decolat repede, în spate, în carlingă, cu un observator înarmat cu o bombă, bun cunoscător al limbii germane, fost elev la Peterschule din Petersburg, un tânăr simpatic și vânjos, dintre „cei mai ruși dintre ruși".

În păturile de sus ale atmosferei cernea o ploaie măruntă și

stăruia o pâclă groasă. Curând, pilotul nu a mai putut zbura pe ruta stabilită, nu s-a mai putut orienta și s-a hotărât să aterizeze, ca să vadă unde se află. Îl călăuzeau soarta și vântul ușor care începuse să bată. A aterizat în piața mare și pustie a orașului Gumbinen, chiar în fața unei cârciumioare curate, scăldată în verdeață. În ciuda zgomotului produs de avion, orașul rămânea scufundat în tăcere, ca în basmul despre prințesa adormită. Probabil că huruitul motorului era aici un lucru obișnuit. Din cârciumă venea un miros de cafea și de cârnați prăjiți. Iurkov a întocmit imediat planul de acțiune:

— Trebuie să aflăm ce oraș e ăsta și să obținem informațiile cele mai complete. Așadar, ascultă-mă, Schulz! Eu sunt locotenent în aviația Kaiserului, iar dumneata ești subofițerul meu. Sunt rănit la gât, din care cauză vorbesc atât de greu, încât aproape că nu sunt înțeles. Voi horcăi și fornăi. Așa voi ascunde necunoașterea limbii germane. Dar câteva expresii din jargonul berlinez le imit destul de bine. Banii nemțești sunt la dumneata. Dă-i încoace și hai să mergem să *friușt*iucăm. Dacă uniforma de pe noi le va produce nedumeriri, spune-le că ne e necesară pentru misiunea noastră secretă, ca să-i păcălim pe *russische Schweine*[1] și, în general, să ne înjuri fără cruțare. După ce mâncăm, ne întoarcem la avion. Hai, *vorwärts*[2]!

Au băut cafea cu lapte și au luat un mic dejun gustos și sățios, alcătuit din ouă cu șuncă, crenvurști groși, fripți, și o bucată de brânză bună, udate cu un rachiu prost și cu o bere neagră excelentă, cu gust plăcut.

Schulz flecărea neîncetat în limba germană cea mai pură și a aflat cu pricepere că orașul se cheamă Gumbinen, că detașamente ale armatei Kaiserului staționaseră aici timp de patru zile, după care plecaseră undeva, spre răsărit. De trei zile, nu se mai văzuseră și nu se mai auziseră trupe, iar în oraș nu se mai aflau decât niște răniți și câțiva invalizi. Iurkov rostea gutural, hârâit, din fundul gâtului, cuvinte monosilabice *„moen”, „maalzeit”, „proosit”, „kolossal”, „pyramidal”*[3], iar pe patronul uriaș, gras și umflat de bere îl striga, bătându-l prietenește pe spinarea lată: *„Mai*

[1] Porci ruși (germ.) (n. t.).
[2] Înainte (germ.)(n. t.).
[3] De la: *Guten Morgen* – bună dimineața; *Mahlzeit* – poftă bună; *Prosit* – în sănătatea dumneavoastră; *Kolossal* – colosal: *Pyramidal* – admirabil (germ.) (n. t.).

libavaata”[1].

Nietzsche numea limba prusacă berlineză o parodie plată a limbii germane; ei bine, parodia lui Iurkov era perfectă.

Îi serveau două femei drăguțe: patroana, o femeie plină, ca să nu zicem grasă, cu frumusețea înfloritoare și bogată a unei nemțoaice bine hrănite de patruzeci de ani și fiica ei, o *„Backfisch”*[2] plină de prospețime, cu ochi albaștri nevinovați, cu obraji trandafirii, cu părul ca aurul și cu buzele roșii ca vișina coaptă.

„Ehe, ce trai grozav am duce noi aici vreo două-trei zile, se gândea, visător, Fedenka. Eu i-aș face curte lui *Frau,* iar pe *Fraulein* aș lăsa-o în seama lui Schulz. Desigur, fără niciun gând rău! O simplă idilă caraghioasă sub castanii unui orășeil nemțesc liniștit...”

Dar în clipa aceea, Schulz, care se dusese până la avion, s-a întors îndărăt, în pas repejor. I-a făcut un semn ușor din cap, ceea ce însemna că totul era în regulă, însă cu genele făcea semne grăitoare spre ușă.

— Mă iertați o clipă, a zis Iurkov, în nemțește, cu un glas de ventrilog, ieșind afară.

— Ce s-a întâmplat?

— A trecut un neamț într-o trăsurică și s-a oprit să spună unui compatriot de-al lui că a văzut, pe drum, o coloană mare nemțească îndreptându-se spre Gumbinen. Ce porunciți, domnule căpitan?

— Ridicăm ancora. Hai să ne luăm rămas bun de la simpaticele gazde. A plătit micul dejun cu o dărnicie de care n-ar fi dat dovadă nici chiar un arhiduce german, și nu cu niște biete bancnote, ci cu veritabili guldeni de argint. Uluită de suma fabuloasă, patroana i-a mai dat aproape cu sila un coșuleț cu alimente, și Iurkov, mișcat, a sărutat-o călduros chiar pe buze. Patronul s-a oferit bucuros să găsească doi oameni zdraveni care să învârtească elicea avionului. Peste zece minute, puternicul „Maran-Parasol” s-a desprins de pământ și a pornit în zbor ușor spre cerul înseninat, în timp ce prietenii germani își fluturau pălăriile și batistele.

Curând, au văzut de la mare înălțime coloana germană compactă, care semăna cu o omidă și părea aproape nemișcată.

— Domnule căpitan, a strigat Schulz în tubul acustic, arătând spre locul unde avea bomba. Ce-ar fi să le trimitem un cadou?

Dar Iurkov, care nu-și pierdea niciodată calmul, i-a răspuns cu un

---

[1] De la: *mein lieber Vater* – dragul meu tată (germ.) (n. t.).

[2] Adolescentă (germ.) (n. t.).

ton serios:

— Nu, tinere prieten! Misiunea noastră este să întreprindem o acțiune de recunoaștere. Și, vai, adesea, din cauza asprei datorii trebuie să-ți refuzi unele mici plăceri nevinovate!

Seara, la popotă, la cina la care s-au mâncat și crenvurștii groși din Gumbinen, Fedenka Iurkov a povestit cele întâmplate în hohotele de râs ale tuturor piloților. Căpitanul era înzestrat cu un humor pipărat, puțin cam grosolan.

Iurkov intrase în aviație cu un an înainte de izbucnirea războiului. În timpul războiului zburase cu succes, la început pe aparate atât de vechi, încât nu le mai găseai de multă vreme nici măcar urma în toate armatele beligerante. Nemții spuneau: „Cei mai viteji piloți sunt rușii. Un aviator german ar socoti o nebunie să se urce pe unul din avioanele lor.” Curajul, sângele rece și ingeniozitatea îl salvau pe Iurkov ca prin minune de la moarte.

În timpul acesta, a izbutit să doboare șase avioane inamice. În 1916, a fost rănit de două ori și, după ce a ieșit din spital, a fost trimis ca instructor la școala de la Gatcina. Mai lămurit, era vorba de o odihnă camuflată.

Deși avea o fire cam aspră, Iurkov era un bun camarad, gata oricând să facă un serviciu. Respecta adevărul și societatea lui era căutată de toți. Ca instructor, se purta sever și era foarte pretențios. Parcă uitase cu totul că în arta zborului trebuie să înveți treptat să învingi greutățile, că e nevoie de o gimnastică permanentă a spiritului și a voinței. Cei mai mulți elevi fugeau de la el la alți instructori, mai blânzi, în schimb, puținii dintre tinerii care trecuseră prin mâinile lui aspre ieșeau piloți de prim rang.

La Gatcina, Fedenka Iurkov își alesese ca reședință hotelul lui Vereovkin, pe firmele căruia scria cu litere de aur pe fond negru: pe una, „Vieux[1] Vereovkin”, iar pe cealaltă, „Loc de băut și de fumat” – veche rămășiță naivă a anilor 1850.

Gatcina este un orășel liniștit, potolit, vara, scăldat în verdeață, iarna, acoperit cu nămeți de nestrăbătut. Localnicii fac rar cunoștință unul cu altul. Nu există niciun fel de cluburi sau distracții, în afară de un cinematograf murdar.

În parcul Prioratsk, în parcul palatului sau în cel zoologic, nu vedeai niciodată un om. Minunatul palat al lui Pavel I nu atrăgea

[1] Bătrânul (fr.) (n. t.).

atenția nimănui, ba chiar și străzile erau pustii.

Și tocmai acolo, în holul micului cinematograf murdar, după terminarea unui film, Fedenka Iurkov a văzut-o pe Katenka Vahter.

În timp ce mama ei își căuta galoșii, iar după aceea era ocupată să-și înfășure gâtul și capul cu un șal, Katenka stătea în fața oglinzii și-și admira pălăria cea nouă, împărtășind unei prietene, cu jumătate de glas, impresiile și înclinându-și capul când într-o parte, când într-alta.

— Ce grozav e Max Linder! E ceva supranatural, inexprimabil. Ce figură expresivă! Ce gesturi admirabile!

În clipa aceea, a întors căpșorul spre dreapta, și ochii ei au întâlnit în oglindă ochii lui Iurkov. Se uita la pilot, dar absentă, fără să-l vadă, continuând să vorbească, plină de pasiune înflăcărată, fixându-și privirea în ochii lui.

— Grozav de mult îmi place! N-am mai văzut niciodată un bărbat atât de frumos! Lui poți să-i dăruiești fără șovăială viața, sufletul, și tot, tot, tot. M-a fermecat!

În clipa aceea, chipul plin de admirație al lui Iurkov a pătruns în conștiința domnișoarei Vahter. Fata s-a înroșit și s-a grăbit să se ascundă după spinarea lată a mamei sale, spunând în sinea ei despre ofițerul care se holba la ea cu ochi plini de încântare: „Ce obraznic!”

Iurkov a văzut bine privirea ei mândră și disprețuitoare. Dar... îi era totuna... Acum nu mai avea nicio scăpare. Săgeata amorului îi străpunsese în clipa aceea inima curajoasă și s-a îmbolnăvit de prima lui iubire – o iubire gingașă, cumplită, atotputernică și fără leac.

Câțiva piloți din Gatcina veneau uneori în casa familiei Vahter. Unul dintre ei, locotenentul Konovalov, l-a introdus pe Iurkov acolo, apoi Fedenka a început să viziteze familia aceasta destul de des. Aducea flori și bomboane, lua parte la picnicuri și la jocurile de societate, o ajuta pe mama fetei să depene sculurile de lână, ținându-le pe mâinile întinse, îl atrăgea pe capul familiei, perceptor și bețiv înveterat, la popota ofițerilor, unde izbutea uneori, e drept destul de greu, să scoată un pahar de alcool de la căpitanul Ozerovski, administratorul școlii. Nu degeaba se cânta în istorica epopee:

Ca să procuri un pic de spirt,
Cu Ozerovski intră-n flirt,
Chimie, chimie,

Tot numai chimie...

Iurkov își călca pe inimă și participa la micile jocuri de societate, dansa cele mai stângace valsuri, dansuri maghiare și *pas d'Espagne* cântate la pian de mama fetei. Toată lumea știa că e îndrăgostit nebunește de Katenka. Ceilalți piloți se mirau. Ce găsise oare la fetița asta subțirică de șaptesprezece ani? Avea o statură mică, fața palidă, plină de bubulițe, la care se mai adăuga urâtul și incorigibilul obicei de a-și mișca mereu pielea de pe frunte în așa fel, încât cutele se ridicau în sus, până la rădăcina părului, dând feței sale o expresie de prostie și mirare încremenită. Să-l fi captivat pe Fedenka tinerețea ei?

Fostul ofițer al gloriosului regiment de cavalerie alcătuit din burlaci nu cunoscuse niciodată dragostea pură, plină de prospețime. Întocmai ca și camarazii săi dragoni, se mulțumise în afacerile lui amoroase cu crailâcul, ca să nu spunem cu pirateria, și, în general, cu aventurile ușoare. Acum, iubea cu respect, cu adorație, visa la bucuriile liniștite ale unei căsătorii legitime. Dorul lui de raiul vieții de familie îl uimea uneori chiar și pe el și atunci cugeta cu glas tare:

— Hm... A pățit-o tocmai cel ce făcea pe grozavul!

Uneori, făcea aluzii stângace, oferindu-și mâna și inima. Dar unde dispăruseră elocvența și dezinvoltura lui de mai înainte? Cuvintele i se împleticeau în gură, și de multe ori nici nu le găsea. Iar aluziile lui parcă nu erau înțelese de nimeni...

În afară de aceasta, toată lumea știa de mult că fata se îndrăgostise de Jorj Vostokov, un pilot de douăzeci și cinci de ani, care era privit, în ciuda tinereții lui, ca cel mai bun pilot acrobat din întreaga aviație rusă. Apoi, tânărul Jorj cânta foarte drăguț romanțe duioase, acompaniindu-se la mandolină și la pian. Dar nu lua în seamă ocheadele și suspinele Katiușei, și nici invitațiile ei languroase de a se plimba cu barca pe lacul din parcul Prioratski. Curând, și-a întrerupt cu totul vizitele la familia Vahter.

După ce s-a convins, în sfârșit, de eșecul său total și iremediabil, Iurkov a căzut în melancolie, s-a îmbolnăvit, timp de peste două săptămâni n-a părăsit hotelul „Vieux Vereovkin”, sub felurite pretexte, și s-a întors la serviciu numai după un ordin foarte energic al comandantului școlii. A apărut la aerodrom fără vlagă, cu fața trasă și întunecată, și le-a spus camarazilor:

— Am fost cam bolnav și sunt moale ca o cârpă. Dar acum mă simt mult mai bine. Voi încerca să mă ridic astăzi la patru mii de

metri. Asta o să mă mai învioreze puțin!

S-a scos din hangar sensibilul și docilul său avion, „Maran-Parasol”. Toți au văzut cu câtă îndemânare și repeziciune s-a urcat până la o mie de metri, dar acolo a început să se petreacă ceva ciudat: Iurkov nu mai urca. Bătea aerul pe loc. A încercat apoi de câteva ori să se ridice mai sus, dar a coborât iar. Privitorii credeau că se întâmplase ceva cu motorul. Apoi a început să se apropie de pământ în zbor planat. Însă aparatul parcă i se clătina în mâini. A aterizat nesigur și era cât p-aci să rupă trenul de aterizare. Camarazii lui i-au ieșit fuga în întâmpinare. L-au găsit stând lângă avion cu fața sumbră și tristă.

— Ce-i cu tine, Fedenka? l-a întrebat unul dintre ei.

— Nimic... a răspuns el cu glas sacadat. Nimic... Mi-am pierdut inima. În ciuda tuturor străduințelor mele, n-am putut să urc mai sus de o mie de metri și, știți, nu voi mai putea niciodată.

A străbătut terenul de zbor, clătinându-se. Nimeni nu l-a condus, dar toți îl urmăreau tăcuți cu privirea.

După ce și-a venit puțin în fire, Iurkov a încercat câteva zile la rând să depășească înălțimea de o mie de metri, însă zadarnic. Își pierduse inima pentru totdeauna.

1931

SITARII

Eram numai noi doi: eu și prepelicarul alb, John, un câine de vânătoare de cea mai curată rasă englezească. John știa să adulmece minunat vânatul din aer, era disciplinat și neobosit la vânătoare, nu se temea nici de apă, nici de mlaștini. Avea însă un defect despre care cei mai buni vânători spun că strică absolut toate admirabilele însușiri ale unui câine de vânătoare. Din păcate, urmărea cu patimă iepurii. Cu un an mai înainte, guardul silvic, Vereovkin, care-l dresa pe John, nu băgase de seamă că pe câmp, drept spre câine, alerga înnebunit un iepure de toamnă. Ar fi trebuit să se oprească, să tragă câinele de zgardă spre el și să-i bage mințile-n cap cu cravașa: „Tu ești câine de rasă, nu-i treaba ta să te ții după iepuri ca orice javră”. Dar până să-și vină Vereovkin în fire, prepelicarul îl și ajunsese pe urecheat din urmă și se apucase să-l sfâșie. E drept că Vereovkin i-a smuls iepurele din bot, dar asta n-a mai ajutat la mare lucru. După ce gustase din sângele cald de iepure, câinele englezesc nu a mai fost bun de nimic. S-au străduit să-l dezvețe, să-l rușineze, să-l convingă, să-l pedepsească. Îl băteau mereu cu cravașa. Dar nu au mai putut să-l vindece de patima asta. Uneori, adulmeca de la mare distanță un vânat de preț: o becațină, o prepeliță, o rață sălbatică, un cocoș de pădure, un gotcan. Îl adulmeca și nu-l slăbea. Tremura ca o coardă, nici nu răsufla și călca tiptil de nu se auzea un foșnet. Îl urmărea doar din ochi pe vânător, de parcă-l întreba: „Îl vezi? Vii?” Și iată că în clipa aceasta de încordare, când vânătorul tremura de emoție, le scotea necuratul în cale un iepure zăpăcit, și-adio! John îi simțea pe afurisiții ăștia de iepuri de la o jumătate de verstă. Atunci, părăsea urma pe care o mirosise mai înainte și pornea în goană nebună! Și ia-l de unde nu-i! Se întorcea acasă tocmai pe seară, cu botul plin de sânge. Dacă-l băteau, își pleca tăcut capul: „Știu că sunt vinovat – spuneau parcă ochii lui – și nu-mi place nici mie patima asta. Dar n-o pot birui. Bățeți-mă! O merit!”

De altfel, și guardul silvic Vereovkin, după ce a stricat câinele acesta de rasă, a căzut în patima băuturii, pierzându-și-o pe aceea de vânător. Și ce vânător fusese! Cât de priceput! În toată gubernia Novgorod era al doilea ca pricepere, după marele vânător, moșierul Konstantin Ivanâci Trusov. Și iată că un câine îl nenorocise.

Dar acum, în seara aceasta de primăvară, și eu, și John mergeam calmi și siguri de noi. În afară de faptul că îndată, din zări necunoscute, se vor auzi primele sunete abia deslușite ale sitarilor, nu ne mai interesa nimic. Și niciun iepure n-o să ne tulbure. Vremea iepurilor e toamna și iarna, când gonesc pe cărările negre sau își lasă urmele în zăpada albă. Însă acum, la începutul primăverii, ei dispar undeva, se ascund, unde anume, nu știe niciun om, nici chiar vânătorul.

Cerul albastru, care începea să se întunece, se acoperise cu nourași albi și ușori. Era un apus liniștit, trandafiriu, semn că a doua zi va fi vreme bună.

Ne îndepărtasem demult de orice sălaș omenesc. Mergeam pe cărarea îngustă, treceam prin mlaștini, pâraie și râulețe, peste trunchiuri prăbușite în apa smârcurilor. Trebuia să găsim un loc drept și uscat, care, pe de o parte, să fie bun pentru țintit și tras, iar pe de altă parte, să-i ispitească pe sitari, care treceau în zbor, stăpâniți de nebunia dulce a împerecherii.

Mirosea a muguri de anin, mâțișorii lor lungi răspândeau o mireasmă amăruie, asemănătoare cu aceea a plopului cleios. Din frunzulițele de mesteacăn se desprindea parfumul rășinos. John dădea semne de neliniște. Auzul său, firește, era mai slab decât al unei pisici, dar mult mai ascuțit decât al omului, pe care natura l-a înzestrat fără dărnicie cu simțuri mai slabe, dăruindu-i în schimb o minte uriașă, care face din el o ființă când măreață, când nefericită.

Eram convins că John sesizase și recunoscuse, la o distanță inaccesibilă auzului meu, zgomotul unui sitar care se apropia în zbor vertiginos de locul de împerechere. M-am uitat țintă la câine. Cât de frumos, de neted, de alb și de viguros mi s-a părut în clipa aceea. Plin de nerăbdare, își ținea botul îndreptat spre nord-est. Fiecare mușchi al trupului său era încordat la maximum. Știam că voia să mă anunțe printr-un schelălăit, pe mine, cel slab de auz, că se apropie sitarul din fruntea cârdului.

Dar legea aspră a vânătorii interzice și oamenilor, și câinilor să scoată vreun sunet inutil. Și John tăcea, zvâcnindu-și mușchii. În

ochii săi, îndreptați cu rugă spre mine, citeam limpede:

„Biet om neputincios, oare nu auzi că *el* zboară spre noi, că este aproape? Grăbește-te! Hai, ia-ți în mână arma cea lungă, de fier, care aduce tunetul, focul și moartea. Ce mai aștepți? O, animal prost și stângaci, lipsit de instincte nobile!”

Mi-a fost rușine de câine și, cuprins de patima vânătorească, parcă mi s-a ascuțit și mie auzul și am prins clar zgomotul atât de cunoscut al sitarilor. Mai întâi, două sunete horcăite – hru-hru, urmate numaidecât de două fluierături gingașe – fiu-fiu.

— Hru-hru, hru-hru, fiu-fiu. Hru-hru,fiu-fiu, hru-hru, fiu-fiu.

Care vânător nu a simțit cum îi tremură mâinile și-i îngheață obrajii când trage pentru prima dată, primăvara, în sitari? Tot așa și eu, când am țintit, îmi tremura inima, și probabil că buzele mi se făcuseră palide. Sitarul zbura drept ca un glonte. Am apăsat pe trăgaci. Împușcătura a răsunat ca un tunet. Îmi vuiau urechile, patul armei mi-a izbit dureros umărul stâng[1], și în jur s-a răspândit un miros aspru de praf de pușcă.

Tremurând de entuziasm, John m-a întrebat din ochi: „De ce nu-mi poruncești să aduc pasărea? Poruncește numai, om al focului. Tu omoară-le, că eu o să ți le aduc pe toate, pe toate câte sunt pe lume.”

— Aport, i-am ordonat eu lui John, care a dispărut în desiș, cu mișcări suple, de parcă s-ar fi cufundat în apă. După două minute s-a întors, dar între timp apucasem s-o zăresc, mai încolo, pe un dâmb, prin stufăriș, pe Ustinia, fiica cea mai mare a pădurarului, o fată zdravănă, veselă și frumoasă. Am amenințat-o ușurel cu degetul să nu facă zgomot și să nu clatine nici măcar o creangă. Ea m-a înțeles și a dat de două ori din cap, ca să mă liniștească: „Știu, doar nu sunt degeaba fată de pădurar”.

În ziua aceea, am împușcat doisprezece sitari. Pușca grea îmi umpluse umărul de vânătăi – și obosisem. John s-a supărat pe mine că mi-am întrerupt vânătoarea. Zborul de nuntă al sitarilor era în toi. Aș fi putut să-i împușc pe toți, dar m-am oprit. Respect următoarea regulă vânătorească – să nu împuști decât atâta vânat cât poți să mănânci. Chiar și așa împușcasem cu patru mai mult, dintr-o lăcomie prostească. A trebuit să-i dăruiesc Ustiniei. Tocmeala ai fost plină de haz. Fata avea o limbă ascuțită. I-am spus:

[1] Totdeauna, din pricina unui defect la ochi, țineam arma la umărul stâng (n. aut.)

— Ține, Ustiușa, patru sitari în schimbul unei sărutări.

— Mare nerușinat îmi ești. Doar ne-am cumetrit la botez la Bobâlevi, și poate să-ți spună orice popă că dragostea între cumetri este păcatul cel mai mare și de neiertat.

— Păi una-i dragostea și alta să-ți săruți cumătra, la paște ori la un păhăruț de votcă.

— Păi vino de paște și-o să te sărut cu plăcere și de trei ori dacă vrei.

— Stai nițel, Ustiușa, nu judeci cum trebuie. Fiindcă suntem cumetri, nu ne putem căsători, și popa nu ne-ar cununa niciodată. Însă de sărutat nu ne oprește nimeni, putem să ne sărutăm cum vrem și cât vrem, că doar nu-i o sărutare adevărată, ci doar un fel de bucurie apostolică, fără păcat.

Însă ea a izbucnit în râs.

— Las' că știu eu... La înfățișare înger, la năravi – drac gol. Uite, ca Johnka ăsta al tău...

Era o fată strașnică Ustiușa lui Egor.

Înainte de război, i-am găsit și un bărbat potrivit, pe Iliușka Laptev, ajutor de mecanic de locomotivă. Le-am fost chiar eu naș. Era o pereche minunată, ți-era mai mare dragul să te uiți la ei.

Unde-or fi acum cu toții? Și pădurarul Egor, și Iliușa cu Ustiușa, și guardul Vereovkin, și toți silvicultorii pricepuți, și vânătoarea rusească, și gospodăria rusească, și câinii noștri de vânătoare de pe vremuri? Parcă a pierit totul. Dar de ce? Cine ar putea să mi-o spună?

Se întunecă. Lucrurile din jur abia de se mai zăresc. Bag în tolbă sitarii cu ciocuri lungi și-mi pun pușca pe umăr. Vocea blândă a Ustiușei mă întreabă:

— Mănânci acasă ori vii la noi?

— Aș veni la voi.

— Fă-ne plăcerea. Dă-mi vreo două păsări și mă reped înainte să fac o ciorbă cu crupe.

— Foarte bine, îi spun eu.

Sunt convins că pe Ustiușa n-o interesează câtuși de puțin ciorba de sitari, ci povestirile mele pe înțelesul tuturor despre mări, munți, popoare și obiceiuri.

Avea o minte limpede, deschisă și mereu însetată de cunoștințe.

1933

„SVETLANA”

Simpaticilor pescari
Egoruşka şi Svetlanocika

Kolea Konstandi, un pescar mai vârstnic din Balaklava, cu pielea îmbibată de sare, se pregătea să-şi curețe şi să-şi vopsească barca zveltă, cu o pereche de vâsle, care trecuse prin multe, şi şi-a luat ca ajutor la treaba asta – ceea ce era o mare cinste – pe plecatul dumneavoastră servitor.

Mai întâi, am pornit să alegem cu grijă locul unde trebuia să tragem barca pe țărmul uscat, şi după îndelungă chibzuială şi şovăială ne-am oprit pe țărmul cel nou, pe un teren gol dintre vila doctorului Petkov şi întreprinderea de afumat peşte a lui Kefali. Acolo am tras barca afară din apă, rostogolind-o cu greu de pe o coastă pe alta. Părea ciudat că barca, atât de jucăuşă, de uşoară şi de supusă pe mare, s-a dovedit atât de grea şi de stângace pe uscat. Numai după ce mi-am rănit palma până la sânge, am înțeles cauza. Fundul „Svetlanei” se termina cu o chilă de plumb, grea de cincisprezece puduri.

Totuşi, munca aceasta de scoatere a bărcii pe uscat (sau a barcazului, cum îi spunea Kolea) a fost cu mult mai uşoară decât strădania îndrăcită de care am avut nevoie ca să smulgem de pe ea moluştele şi scoicile care se prinseseră de borduri în timpul staționării de ani de zile prin tot felul de golfuri şi porturi. Ele se înfipseseră atât de tare în lemn, încât nu puteau fi smulse cu mâna. Am fost nevoiți să folosim ciocanul şi scule de tâmplărie. Kolea Konstandi era însă încântat. Pe măsură ce desprindeam de pe barcă aceste scoici foarte asemănătoare cu stridiile, el scotea cu vârful cuțitului miezul cărnos din valve, îl sugea zgomotos şi-l înghițea cu lăcomie. Kolea mă îmbia şi pe mine să mă desfăt cu

mâncarea aceasta aleasă, însă nu mă încumetam, prea semănau la miros cu moluștele și cu melcii noștri din Moscova! De altfel, grecii, care prepară admirabil peștele cu nucă pisată, usturoi, stafide și ardei iute, au o mare pasiune pentru tot felul de scârboșenii marine, printre care pe primul loc se află caracatița cea înfricoșătoare și perfidă.

După ce am terminat de smuls scoicile sâcâitoare, care ne-au dat foarte multă bătaie de cap, am trecut la reparațiile capitale ale bărcii. Tocmai atunci, soarta ne-a trimis pe neașteptate un ajutor.

De câtva timp, băgasem de seamă că la vreo sută de pași de noi se tot învârtea un băiețandru desculț de vreo unsprezece-doisprezece ani, cu pielea atât de arsă de soare, încât părea aproape neagră, cu o înfățișare sălbatică, plină de șiretenie, dar și sperioasă și neîncrezătoare. Am atras atenția șefului asupra lui.

— Îl știu, mi-a răspuns. Acest *bambino*[1] este orfan de amândoi părinții. Locuiește pe unde-apucă. O să vezi, *kiriie*[2], că-l pun îndată la treabă.

A fluierat, băgându-și două degete în gură, ca șefii de echipaj, și strigând:

— Hei, Spiro! Vino încoace! E rost de câștigat un ban!

Spiro s-a apropiat cu fața încruntată, pășind într-o parte, ca un crab.

— *Kali spera*[3]*, kiriie* Kolea, a spus el cu glas puțin răgușit, băgându-și un deget în nas: Dar n-o să mă înșeli?

— La mine vorba-i sfântă. Muncești cu noi și-n fiecare seară capeți o copeică.

Așa s-a angajat pe micul nostru șantier naval băiețandrul Spiro – în rusește Spiridon – orfanul cel fără de cămin. De cum și-a câștigat prima copeică și-a băgat-o în gură, ca o maimuțică strângătoare. De atunci, Spiro a devenit un muncitor neobosit și un foarte bun și priceput ajutor. Pesemne că se trezise în el străvechiul sânge al strămoșilor lui milenari, vitejii listrigoni, despre care vorbea cu o teamă plină de respect chiar și Ulisse al lui Homer. Minunea aceasta a fost săvârșită de secularul golf sinuos și îngust, de secularul miros al mării, de seculara străduanie cu bărcile și de secularele exclamații guturale, acum uitate, cu care ne îndemna la lucru Kolea Konstandi.

---

[1] Băiat (ital.) (n. t.)

[2] Domnule (gr.) (n. aut.)

[3] Bună seara (gr.) (n. aut.)

La început, l-am folosit pe Spiro numai la alergătură: ne aducea mâncare de la mine de-acasă și de la Kolea, dădea fuga la cafeneaua lui Iura Kapitanaki după cafea și după vinul cel roșu și taninos, și la dughenele din oraș, după diferite materiale. Uneori îl trimiteam și la Sevastopol, cale de opt verste. Spiro era totdeauna iute, îndemânatic și-și îndeplinea misiunile fără greș. Nu știa să meargă altfel decât în galop larg, izbindu-se ritmic în fugă cu călcâiele peste fund, iar când avea de făcut drumuri lungi, se agăța totdeauna în spatele vreunei trăsuri și stătea acolo până când vizitiul își manifesta clar intenția de a-l pocni cu biciul – un obicei ciudat și misterios al tuturor vizitiilor.

Desigur că nu mă puteam lua la întrecere în aceste alergări sportive cu neobositul Spiro. Cântăream pe atunci, dezbrăcat, șase puduri și jumătate.

În sfârșit, am ajuns la lucruri mult mai serioase în munca noastră. Foloseam câlți, smoală și lemn. Spiro dădea fuga mereu la tâmplarul din Balaklava. Kolea umbla cu mâinile murdare de clei negru, care nu se mai lua, și trântea niște înjurături marinărești înfricoșătoare. Până la urmă, ne-am apropiat de sfârșitul muncii noastre, și „Svetlana” și-a redobândit minunata ei zvelteță. Nu ne mai rămânea decât s-o dăm cu miniu înainte de a o vopsi. În perioada aceasta, eram toți trei mânjiți cu vopsea roșie din cap până-n picioare, ca niște sălbatici din America de Nord. În zilele acelea de vară, soarele fierbinte de iulie dogorea ca un cuptor încins. Până și miniul, care se usucă foarte greu, nu a putut să reziste razelor arzătoare ale soarelui din Balaklava și s-a uscat repede. Rămânea de rezolvat problema cea mai importantă: în ce culoare voia comandantul Konstandi să-și vopsească minunatul barcaz „Svetlana”?

Abia după trei zile, Kolea a spus cu un ton solemn:

— Barcazul va fi alb ca zăpada, iar la provă o să scriem cu aur curat numele „Svetlana”, ca la un crucișător.

Îndemnat de cele mai frumoase sentimente, mi-am îngăduit să obiectez cu delicatețe:

— Ce vrei să faci, Kolea, din nava dumitale? Un barcaz de prim rang pentru pescuitul scrumbiei, chefalului, rândunelelor-de-mare, calcanului și al morunului, sau să plimbi cu el prin golf turiștii slăbănogi și capricioși, care vin toamna la cura de struguri? Gândește-te numai – că la simpla apariție pe mare a unui barcaz

atât de strălucitor, peștele o să se sperie și-o să fugă care la Trebizonda, care la Odesa!

În viața de toate zilele, Kolea Konstandi era un om foarte simpatic și prietenos, timid, împăciuitor, săritor și blând. Niciodată nu am reușit să-l fac să vină la o ceașcă de ceai în căsuța în care duceam o viață modestă împreună cu soția mea. Kolea nu a trecut mai departe de pragul bucătăriei și venea numai ca să ne aducă pește, pe care mi-l vindea doar cu puțin mai scump decât pe piață. Dar altul era Kolea, când se transforma din pescar sărac și sfios în stăpân absolut al barcazului, în proprietar al uneltelor și al pânzei, în cârmaci desăvârșit, în cel mai neobosit dintre vâslași și, mai ales, în comandant de vas, cu putere absolută și cu dreptul la cinci părți din prada totală a echipajului. Aici, el mă învăța arta marinărească și pescărească, fără niciun menajament și cu o disciplină de fier, fiindcă observase și prețuia însușirea mea de a mă supune. De vreo trei ori m-a învățat cu blândețe că nu trebuie să-l întrebi niciodată pe un pescar care se pregătește să iasă în larg încotro se duce, pentru că numai dumnezeu știe unde-l pot arunca pe nefericitul pescar valurile, vântul, curentul sau o furtună neașteptată: în Marea Mediterană, pe bancul de nisip Tendra sau în abisul negru al mării! Dar când, din neatenție, am repetat pentru a patra oară greșeala aceasta grosolană, Kolea a revărsat asupra mea un torent de înjurături atât de grozave, încât ar fi pălit și s-ar fi îngrozit chiar și remarcabilii marinari ai flotei ruse, pompierii din Moscova, hamalii de pe Volga și plutașii din Siberia. Metoda a fost bună fiindcă și acum, după un sfert de veac, nu întreb niciodată pe nimeni unde se duce. Am rămas cu deprinderea aceasta.

Cu același ton poruncitor m-a silit până la urmă să fixez velele pătrate, atunci când lângă capul Șaitan Dere (Gaura Dracului) ne-a surprins pe neașteptate în vârtejul ei „jigurino”, o hulă turbată, zăpăcită și absurdă, care apare nu se știe de unde. Legănările ei cumplite îi îmbolnăvesc de rău de mare chiar și pe marinarii cei mai încercați, care îndură în liniște cele mai îndrăcite furtuni pe toate oceanele. Nu poți scăpa de „jigurino” decât dacă prinzi un vânt susținut și mergi cu el indiferent unde, până ce ieși din zona hulei. Kolea, care ședea la cârmă, mi-a strigat:

— Fixează pânza!

Dar cum dracu s-o fixezi, când valurile îți șfichiuiesc dureros fața, iar pânza udă și grea ți se smulge din mâini și nu se lasă prinsă? Kolea a mai strigat o dată, cu un glas indignat, însă toate eforturile

mele au fost zadarnice. Atunci, comandantul, furios, a început să reverse asupra mea niște înjurături teribile, în care blestema toată stăpânirea pământeană și pe cea cerească, toate părțile trupului omenesc, toate obiectele reale și abstracte, în afară de busolă și de sfântul Nicolae. Părul mi s-a ridicat măciucă în cap și mi s-a înăsprit ca o perie. Și îndată pânza a început să fluture și s-a umflat. Spintecam apa, înaintând cu repeziciune.

Credeam că după cuvintele mele ironice despre culoarea cea nouă a „Svetlanei”, Konstandi o să dea drumul înjurăturilor lui obișnuite, însă, ciudat, răspunsul său rece a fost cuviincios și sec, dar cu atât mai jignitor pentru mine, care eram atât de mândru că făceam parte dintr-un echipaj de pescari. Mi-a spus rar și răspicat:

— Ai râs de vilegiaturiștii care vin la cura de struguri. Dar ce-i de râs aici? Fiecare legumă își are vremea ei, fiecare om petrecerile și grijile lui. Vilegiaturistul își vede de strugurii lui, și toamna tot cheiul e plin de sâmburi și coji scuipate. Papa Bisti a deschis un restaurant de prim rang pentru ei. Iura Kapitanaki își ține cafeneaua pentru noi, locuitorii din Balaklava. Doctorul ne caută când suntem bolnavi, felcerul ne face clisme, nevestele ne nasc copii. Dumneata, de pildă, scrii niște cărți acolo și trăiești din asta. Firește, fiecăruia îi face plăcere să se joace cu marea. Dar așa cum eu nu pricep nimic din îndeletnicirea dumitale cu scrisul, nici dumneata nu pricepi mare lucru din viața noastră grea de pescari. De pildă, ți-a intrat vreodată în căpățână că un barcaz bine făcut trăiește cu un pescar priceput și încercat așa cum trăiește un cal arab cu călărețul său iubit? În bună înțelegere, în deplină încredere și ascultare? Sau crezi că barcazul nu are suflet? De crezi așa, e rău. Barca are suflet, ca și omul și calul. Nu dăinuie degeaba în toate orașele mari de pe coasta mării un obicei minunat. Când un marinar scapă ca prin minune dintr-un naufragiu cumplit, pe o epavă a vasului sfărâmat, îi făgăduiește lui dumnezeu – și asta se cheamă ex *voto* – să-i facă un dar drept mulțumire și nu-și calcă niciodată făgăduiala. Din lemn și pânză, ajutându-se de cuie și ciocane, marinarul salvat întocmește singur, cu mâinile lui, o machetă asemănătoare întru totul cu vasul scufundat, cu toate amănuntele sale, de mărimea cam a unei jumătăți de stat de om. După ce o isprăvește, marinarul se duce la cea mai mare biserică și-l dă celui mai de seamă preot. Iar preotul îl spovedește mai întâi cu strășnicie, că doar noi, marinarii și pescarii, avem păcate cu duiumul, câte scoici pe bordurile unei corăbii vechi. După spovedanie, preotul îi dă

păcătosului canonul cel mai greu, iar după ce acesta își ispășește pedeapsa, preotul ia din mâinile curățite prin pocăință ale marinarului macheta vasului său și o atârnă de niște sforicele subțiri chiar lângă altar, spre învățătură pentru toți credincioșii. Și acest *ex voto* atârnă la locul sfânt ani nenumărați. E, acum gândește-te, *kiriie* Alexandr, dacă barcazul are ori nu suflet, când chiar cel mai de vază preot, specialist și meșter în treburi de astea, atârnă macheta lângă sfântul altar?

Ce era să fac? Cuvintele pline de convingere și naivitate ale lui Kolea Konstandi m-au mișcat foarte mult. I-am cerut iertare și m-a iertat, după care ne-am strâns cu putere mâinile. Kolea, care se îmblânzise, mi-a mai povestit multe lucruri despre „Svetlana”.

— Iată cum a fost, a început comandantul. Îmi făceam serviciul militar în flota din Marea Neagră, pe crucișătorul „Svetlana”. Superiorii țineau foarte mult la mine. De altfel, cine nu știe că noi, grecii, suntem cei mai buni piloți, șefi de echipaj, marinari și căpitani din lume. Spre sfârșitul serviciului meu militar, tot pe crucișătorul „Svetlana” ne-am dus în vizită în Grecia, la marea și frumoasa regină Elena, pe bord cu persoane din familia imperială și cu cei mai de vază militari.

Toți știau că regina Elena fusese înainte mare ducesă rusă.

La Atena, întregul nostru echipaj a fost prezentat reginei, și la salutul ei prietenos am răspuns într-un cor tunător:

— Să trăiți, majestatea-voastră!

Apoi, ni s-a servit o masă grozavă, în care timp regina Greciei a trecut pe la mesele noastre și a stat de vorbă cu noi. Deodată, a întrebat dacă pe „Svetlana” se află mulți greci din Rusia și i s-a răspuns că sunt cinci, toți din Balaklava.

Înainte de a pleca din Atena, toți cinci am primit în dar niște cutii căptușite cu catifea, cu câte un ceasornic minunat de argint, în care se săpase numele și coroana reginei Elena. Iar ea ne-a numit concetățeni ai săi greco-ruși. Ceasul acesta atârnă și astăzi pe perete, lângă patul meu. S-a oprit și n-a mai mers de când am făcut baia aia în mare, lângă capul Fiolent. Eu și nevastă-mea ținem foarte mult la el fiindcă a avut o foarte mare însemnătate pentru soarta noastră. Mă îndrăgostisem de mult de vecina noastră, Stefanida Stelianudi, și ea mă privea cu bunăvoință, dar bătrânul Stelianudi era om bogat, pe când, noi, Konstandi, cu toate că eram de familie bună și oameni cinstiți, eram săraci. De aceea, n-aveam curajul s-o cer de nevastă. Dar când mi-am sfârșit serviciul militar

și m-am întors acasă cu două decorații pe piept, cu ceva bani strânși în timpul serviciului, datorită renunțării la paharul de votcă ce mi se cuvenea, ba și cu un ceas dăruit chiar de regina Greciei, Stelianudi a lăsat-o mai moale. L-a înduioșat mai ales ceasul dăruit de regina Greciei. Noi, grecii, aveam obiceiul să ne bucurăm foarte mult de izbânzile fiecărui grec. Așa că bătrânul ne-a binecuvântat și mi-a dat de zestre un barcaz nou, făcut după îndrumările lui de un meșter vestit din Sevastopol. În aceeași zi, ne-am cununat și s-a sfințit și barcazul care, după cum am hotărât toți trei, a primit numele de „Svetlana”. Tare bun vas! Deși-i al meu, nu pot să nu-l laud! Și Kolea a plescăit îndelung din limbă, după obiceiul grecilor de a-și exprima cea mai mare mulțumire.

După această convorbire sinceră nu a mai rămas între noi nicio umbră de supărare. În timp ce vopsea „Svetlana'' cu alb, Kolea m-a întrebat dacă nu aș putea să desenez sau să scot din vreo revistă literele din care să se scrie cuvântul „Svetlana”, în mărime trebuitoare.

M-am învoit să-l ajut și am și început să caut ceva potrivit. Dar peste trei zile, în faptul dimineții, pe când îmi beam cafeaua, îmbrăcat încă în halat, cineva a bătut cu putere în ușa mea.

— Intră, am spus eu.

Și a apărut comisarul de poliție, Țemko, pe care-l cunoșteam de mult. Ținea niște dosare sub braț și avea o figură împietrită.

— Vă rog să citiți și să semnați de luare de cunoștință.

Era o adresă trimisă de un mare șef din Sevastopol care glăsuia astfel: „Locotenentului în rezervă cutare, care își zice literat, i se propune să plece în douăzeci și patru de ore din Balaklava, interzicându-i-se cu strictețe să mai vină pe viitor în regiunea Sevastopol-Balaklava. Să semneze de primire a acestei înștiințări.”

Calm, fără întrebări și proteste de prisos, m-am supus voinței autorităților. Într-o jumătate de oră mi-am împachetat lucrurile în două valize, și când am terminat am spus:

— Sunt gata.

Comisarul Țemko mi-a angajat cu amabilitate o birjă cu doi cai care să mă ducă la gara din Sevastopol și, adio, adio pentru totdeauna, scumpa mea Balaklava. Adio, lotul „Kefalovrisi”, cumpărat și cultivat de mine cu dragoste, adio scumpi prieteni, pescari din Balaklava – Konstandi, Paratino, Kapitanaki, Stelianudi, Vatikioti, Muruzi și alți greci viteji cu care am împărtășit farmecul primejdiilor și al muncii pe mare. Adio, frumoasă „Svetlana”. Nu mi-

a mai fost dat să revăd ținutul acesta liniștit. Iată la ce necazuri te duce legea cavalerească: „Să fii totdeauna de partea minorității”.

1934